BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
LXIV
B
24/1
NAPOLI

LXIV. B.24

Digitized by Google

COMPENDIUM
THEOLOGIÆ
MORALIS UNIVERSALIS

REV. PATRIS

FULGENTII CUNILIATI.

Digitized by Google

LXIV.B.24

COMPENDIUM

THEOLOGIÆ

MORALIS UNIVERSALIS

REV. PATRIS

FULGENTII CUNILIATI

ORDINIS PRÆDICATORUM

AC

Animadverſionum; Additamentorúmque eidem factorum:

TOMUS PRIMUS.

VENETIIS,

Ex Typographia Balleoniana

MDCCLXX.

Superiorum Permiſſu, ac Privilegiis.

INDEX

TRACTATUUM, CAPITUM, ET PARAGRAPHORUM.

TRACTATUS PRIMUS.

De Regulis Morum.

CAPUT PRIMUM.

De Regula interiori nempe de Conſcientia. Pag. 1

§. I.	*De Notione, & Diviſione conſcientiæ.*	ibid.
§. II.	*De Conſcientia antecedente, conſequente, præcipiente, conſulente, & permittente.*	ibid.
§. III.	*De Conſcientia recta, & erronea.*	2
§. IV.	*De Conſcientia perplexa, & dubia.*	4
§. V.	*De Conſcientia probabili, & probabiliori.*	6
§. VI.	*De Conſcientia ſcrupuloſa.*	11

CAPUT II.

De ſecunda morum Regula, & quidem exteriori, nempe de Lege. 12

§. I.	*De Legis natura, & diviſione.*	ibid.
§. II.	*De Lege humana naturali.*	
§. III.	*De Lege humana poſitiva.*	14
§. IV.	*De humanarum Legum obligatione.*	16
§. V.	*De materia humanæ Legi ſubjecta.*	17
§. VI.	*De modo adimplendi Legem.*	22

§. VII. *De iis, qui Legibus ſubjiciuntur.* 27
§. VIII. *De ceſſatione Legis, ejuſque abrogatione,* 33
§. IX. *De interpretatione Legis,* 34
§. X. *De Diſpenſatione Legis,* 35
§. XI. *De Conſuetudine, & Privilegio,* 37

TRACTATUS II.

De Peccatis Generatim,

CAPUT PRIMUM.

De natura, diviſione, diſtinctione &c. peccatorum, 41

§. I. DE *Peccati natura, & diviſione,* ibid.
§. II. *De diſtinctione ſpecifica peccatorum.* 43
§. III. *De diſtinctione numerica peccatorum.* 44
§. IV. *De Peccato mortali, & veniali.* 45
§. V. *De Peccato commiſſionis, & omiſſionis,* 48
§. VI. *De Peccatis internis.* 50

CAPUT II.

De Peccatis, ſeu Vitiis capitalibus. 55

§. I. *De Superbia.* ibid.
§. II. *De Avaritia.* 56
§. III. *De Luxuria.* 57
§. IV. *De Ira, & Gula.* 63
§. Ult. *De Invidia, & Acedia.* 64

TRACTATUS III.

De Actibus Humanis, nec non de Voluntarietate, Involuntarietate, & Moralitate eorumdem.

CAPUT PRIMUM.

De Actibus Humanis. 66

§. I. DE *natura, & multiplicitate Actuum Humanorum.* ibid.

CA-

CAPUT II.

De humanorum Actuum voluntarietate, & involuntarietate. 67

§. I. *De Voluntario.* ibid.
§. II. *De cauſſis Voluntarium tollentibus, aut minuentibus; & primo de violentia.* 68
§. III. *De Metu.* ibid.
§. IV. *De Concupiſcentia, ſeu vehementi paſſione.* 71
§. V. *De Ignorantia.* 72

CAPUT III.

De Humanorum Actuum Moralitate. 74

§. I. *De natura, & ſpecie Moralitatis.* ibid.
De Præceptis Decalogi. 75

TRACTATUS IV.

De Spectantibus ad primum Decalogi Præceptum.

CAPUT PRIMUM.

De pertinentibus ad Fidem Theologalem. 76

§. I. *De natura, diviſione, & ſubjecto Fidei.* ibid.
§. II. *De neceſſitate Fidei circa credenda, & ſcienda.* 77
§. III. *De Præcepto actus fidei eliciendi.* 79
§. IV. *De illicita, aut licita Fidei diſſimulatione.* 82

CAPUT II.

De vitiis Fidei oppoſitis generatim. 84

§. I. *De primo vitio Fidei oppoſito, quod eſt infidelitas; variæque explicantur infidelitatis ſpecies.* ibid.
§. II. *De communicatione cum infidelibus.* 85
§. III. *De notione hæreſis, & de vario modo in illam incidendi.* 86
§. IV. *De Apoſtaſia.* 89

CAPUT III.

De Libris prohibitis. ibid.

§. I. *De Libris hæreticorum, ac de prohibitione tum ejuſmodi, tum alios libros afficiente.* ibid.

CAPUT IV.

De Spe Theologali Virtute. 93

§. Unic. *De natura, ſubjecto, & obligatione Spei.* ibid.

CAPUT V.

De Vitiis Spei oppoſitis. 94

§. Unic. *Recenſentur, & exponuntur vitia Spei oppoſita.* ibid.

CAPUT VI.

De Caritate Theologali Virtute erga Deum. 95

§. I. *De natura, & precepto Caritatis, & primo erga Deum.* ibid.

§. II. *De neceſſitate Caritatis ad merendum.* 97

CAPUT VII.

De vitiis Caritati erga Deum oppoſitis. ibid.

§. Unic. *De odio Dei, & inordinato creaturarum amore.* ibid.

CAPUT VIII.

De Caritate erga Proximum. 98

§. I. *De obligatione, & ordine diligendi Proximum.* ib.

§. II. *De obligatione Caritatis erga inimicos.* 102

§. III. *De modo reconciliationis ineundæ.* 103

§. IV. *De correptione fraterna, ſeu Eleemoſina ſpirituali.* 104

§. V. *De ordine in correptione fraterna a Chriſto præſcripto.* 106

§. VI. *De Eleemoſina corporali.* 109

CA-

CAPUT IX.

De vitiis Caritati oppoſitis. 113

§. I. *De diſcordia, contentione, ſeditione, rixa, & ſchiſmate.* ibid.
§. II. *De Bello.* 114
§. III. *De Duello.* 120
§. IV. *De Scandalo.* 122

CAPUT X.

De Virtute Religionis. 131

§. I. *De Religionis notione, ejuſdemque actibus.* ibid.
§. II. *De Voto, cujus natura exponitur.* 134
§. III. *De materia Voto idonea.* 136
§. IV. *De diviſione Voti, nec non de obligatione ejuſdem.* 138
§. V. *De obligatione a Voto.* 141

CAPUT XI.

De Aſſumptione divini Nominis in laudem, nempe de Horis Canonicis. 150

§. I. *De Horarum Canonicarum notione, & de Perſonis huic oneri addictis; & primo quoad chorum.* ib.
§. II. *De perſolutione Horarum titulo beneficii accepti.* 151
§. III. *De modo ſervando in recitatione Horarum in choro.* 155
§. IV. *De recitatione privata.* 157
§. V. *De cauſſis excuſantibus a recitatione Horarum.* 162
§. VI. *De reſtitutione a non recitantibus, & non canentibus in choro facienda.* 164

CAPUT XII.

De beneficiis Eccleſiaſticis. 168

§. I. *De beneficii Eccleſiaſtici notione, variaque diviſione.* ibid.
§. II. *De variis modis conſequendi beneficia.* 169
§. III. *De ſubjecto beneficiorum Eccleſiaſticorum, nec non de conditionibus in eo requiſitis.* 172

§. IV. *De obligationibus nominantium, Præſentantium, eligentium &c. ad beneficia.* 173
§. V. *De pluralitate beneficiorum ab eodem beneficiario poſſeſſorum.* 175
§. VI. *De beneficiariorum obligationibus.* ibid.
§. VII. *De rationibus amittendi beneficia, & penſiones.* 180

CAPUT XIII.

De vitiis Religionis oppoſitis, & præcipue de Simonia. 181

§. I. *De Idololatria.* ibid.
§. II. *De Divinatione.* 182
§. III. *De vana obſervantia, magia, & maleficia.* 184
§. IV. *De tentatione Dei, & blaſphemia.* 186
§. V. *De Sacrilegio.* 188
§. VI. *De Simonia.* 190
§. VII. *De materia Simoniæ juris Divini, & indiſpenſabilis.* 192
§. VIII. *De materia Simoniæ juris Eccleſiaſtici, & de eo, quod circa quædam ſacra eſt vendibile, tam de jure Divino, quam de jure Eccleſiaſtico reſpective.* 194
§. IX. *De variis modis ſimoniacis jure, vel Divino, vel Eccleſiaſtico reſpective circa beneficia.* 198
§. X. *De reſtitutione facienda ob Simoniæ delictum.* 205

TRACTATUS V.

De Spectantibus ad ſecundum Decalogi præceptum.

CAPUT UNICUM.

De Juramento. 207

§. I. *De natura, & diviſione juramenti: nec non de veritate ad juramentum aſſertorium requiſita.* ib.
§. II. *De judicio, & juſtitia ad licite jurandum requiſitis.* 210
§. III. *De obligatione juramenti promiſſorii, & de juramento ficto, & vi extorto.* 211
§. IV. *De caſibus, in quibus juramentum non obſtringit.* 213
§. V. *De caſibus, in quibus licet, aut non, petere juramentum.* 214
§. VI. *De modis ſolvendi obligationem juramenti.* ibid.

TRACTATUS VI.

De Spectantibus ad tertium Decalogi præceptum.

CAPUT PRIMUM.

De obſervantia hujus Præcepti, quoad abſtinentiam ab operibus ſervilibus. 216

§. I. *De pot eſt ateinſtituendi, & mutandi Feſta.* ibid.
§. II. *De perſonis, quæ tenentur feſta ſervare.* 217
§. III. *De operibus hoc præcepto vetitis.* 218
§. IV. *De cauſſis excuſantibus opera ſervilia in feſto.* 220

CAPUT II.

De Sanctificatione Feſtorum, quoad opera pia impoſita. 222

§. I. *De obligatione, & modo audiendi Miſſam,* ibid.
§. II. *De cauſſis excuſantibus ab auditione Miſſæ.* 224

TRACTATUS VII.

De ſpectantibus ad quartum Decalogi Præceptum.

CAPUT PRIMUM.

De obligationibus Liberorum erga Genitores; & iſtorum erga filios. 228

§. I. *De obligationibus filiorum erga parentes,* ibid.

CAPUT II.

De obligationibus aliarum Perſonarum, quibus incumbit reſpective aliorum gerere curam. 232

§. I. *De obligationibus Tutorum reſpectu Pupillorum, & Curatorum reſpectu minorum.* ibid.
§. II. *De obligationibus Patrinorum reſpectu filiorum ſpiritualium.* 233
§. III. *De obligationibus conjunctorum viciſſim.* ibid.
§. IV. *De obligationibus herorum, & famulorum viciſſim.* 234
§. V. *De obligationibus Magiſtrorum, & diſcipulorum,* 235

TRA-

TRACTATUS VIII.

De Spectantibus ad quintum Decalogi Præceptum.

CAPUT PRIMUM.

De Homicidio voluntario directo. 236

§. I. De notione, & diviſione Homicidii. ibid.
§. II. De occiſione malefactorum, peccatorum, & tyrannorum. 237
§. III. De occiſione innocentis. 238

CAPUT II.

De Homicidio indirecto. 241
§. I. De Homicidio patrato in defenſionem propriæ vitæ. ibid.
§. II. De Homicidio indirecto ob defenſionem honoris, famæ, & pudicitiæ. 242
§. III. De occiſione invaſoris bonorum temporalium. 244
§. IV. De ſuicidio, & mutilatione directis. 245
§. V. De ſuicidio indirecto. 446
§. VI. De Homicidio caſuali. 247

TRACTATUS IX.

De ſpectantibus ad ſeptimum, & decimum Decalogi Præceptum.

CAPUT PRIMUM.

De Juſtitia. 249
§. Unic. De natura, & diviſione juſtitiæ. ibid.

CAPUT II.

De Jure. 251
§. I. De notione, & diviſione juris. ibid.
§. II. De ſubjecto dominii: & primo de dominio filiorum. 253
§. III. De dominio uxorum. 255
§. IV. De dominio mancipiorum. 257

§. V. *De objecto, ſeu materia dominii.* ibid.
§. VI. *De variis modis acquirendi juſtum dominium.* 258
§. VII. *De reliquis modis acquirendi dominium.* 264
§. VIII. *De Præſcriptione.* 265

CAPUT III.

De Injuſtitia, ſeu Injuria. 271
§. Unic. *De notione injuſtitiæ, ſeu injuriæ, ejuſdemque varia diviſione.* ibid.

CAPUT IV.

De reſtitutione generatim. 272
§. I. *De notione, & neceſſitate reſtitutionis.* ibid.
§. II. *De radicibus, ex quibus oritur obligatio reſtituendi.* 273

CAPUT V.

De reſtitutione in particulari, & primo circa bona temporalia. 276
§. I. *De furto, & rapina.* ibid.
§. II. *De occulta compenſatione.* 279
§. III. *De neceſſitate licitum reddente rapere aliena.* 281
§. IV. *De eo, quod reſtituendum eſt a poſſeſſore bonæ fidei.* 282
§. V. *De obligationibus Poſſeſſoris dubiæ fidei.* 285
§. VI. *De obligationibus Poſſeſſoris malæ fidei.* 286
§. VII. *De aliorum nonnullorum obligatione.* 288
§. VIII. *De concauſſis damnorum proximi generatim.* 294
§. IX. *De cauſſis cooperantibus poſitive.* 295
§. X. *De cauſſis negativis.* 298
§. XI. *De ordine a concauſſis in reſtitutione obſervando.* 300
§. XII. *De circumſtantiis reſtitutionis.* 302
§. XIII. *De cauſſis excuſantibus a reſtitutione, vel ejus dilatione.* 307

CAPUT VI.

De reſtitutione in particulari: & primo ob damna honeſtatis. 310
§. Unic. *De injuriis in corpus proximi per ſtuprum, adulterium, & de neceſſaria reſtitutione.* ibid.

CAPUT VII.

De reſtitutione propter damna civilia famæ, & honoris. 315

CAPUT VIII.

De reſtitutione ob damna vitæ illata. 317

TRACTATUS X.

De Contractibus in genere, & in ſpecie.

CAPUT PRIMUM.

§. I. *De natura, & multiplicitate Contractus.* 330

§. II. *De voluntate, & qualitate aſſenſus requiſiti ad contrahendum.* 332

§. III. *De materia, & obligatione contractus; nec non de perſona ad contrahendum idonea.* 334

CAPUT II.

De Contractibus in ſpecie, & primo de Promiſſione Legali, ejuſque affectionibus. 336

CAPUT III.

De Contractu donationis. 337

CAPUT IV.

De Contractu Teſtamenti. 341

§. I. *De natura, & diviſione Teſtamenti.* ibid.

§. II. *De obligatione Teſtamenti.* 342

§. III. *De Codicillo, & Legato.* 344

§. IV. *De Perſonis inſtitutoris, & hæredis.* 346

§. V. *De conſiliario, executore, & commiſſario Teſtamenti; nec non de ceſſatione, & renunciatione hæreditatis.* 347

CAPUT IV.

De Contractu Mutui, & Uſuræ. 349

CAPUT V.

De Contractu Societatis. 360

CAPUT VI.

De Contractu Cambii. 362

CA-

CAPUT VII.
De Contractu Cenſus. 366

CAPUT VIII.
De Contractu emptionis, & venditionis. 370

CAPUT IX.
De Locatione, & Conductione. 386

CAPUT X.
De Emphitheuſi, & Feudo. 390

CAPUT XI.

De Ludo, & Sorte. 391
§. I. *De Ludo.* ibid.
§. II. *De Sorte.* 394

CAPUT XII.

De Sponſione, & Aſſecuratione. 395

CAPUT XIII.

De Fidejuſſione, Pignore, & Hypotheca. 397

CAPUT XIV.

De Depoſito, Commodato, & Precario. 399

TRACTATUS XI.

In octavum Decalogi Præceptum.

CAPUT UNICUM.

De obligationibus Perſonarum ad legale judicium requiſitarum. 402

§. I. *De ſpectantibus ad perſonam Judicis.* ibid.
§. II. *De ſpectantibus ad Accuſatorem.* 405
§. III. *De Reo.* 406
§. IV. *De ſpectantibus ad Teſtes.* 409
§. V. *De ſpectantibus ad Advocatum, alioſque Miniſtros.* 411

NOI

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Reviſione, ed Approvazione del P. F. Filippo Roſa Lanzi Inquiſitor General del Santo Offizio di Venezia nel Libro intitolato: *Compendium Theologiæ Moralis Univerſalis R. P. Fulgentii Cuniliati Ord. Præd. &c. MS.* non v'eſſer coſa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Atteſtato del Segretario Noſtro, niente contro Principi, e buoni coſtumi, concediamo Licenza agl'Eredi Baglioni Stampatori di Venezia, che poſſi eſſere ſtampato, oſſervando gl'ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

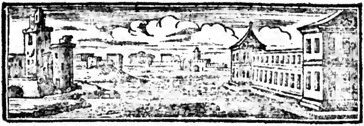
Dat. li 8. Gennaro 1768. M. V.

(Angelo Contarini Proc. Rif.
(Alviſe Vallareſſo Rif.
(Franceſco Moroſini 2.° Cav. Proc. Rif.

Regiſtrato in Libro a Carte 367. al N. 2629.

Daviddc Marcheſini Segr.

TRA-

TRACTATUS PRIMUS
DE
REGULIS MORUM.

CAPUT PRIMUM.

§. I.

De Notione, ac Diviſione Conſcientiæ.

Q. 1. Quid eſt conſcientia? *R.* Eſt dictamen actuale rationis practicæ oſtendens quid hic, & nunc agendum ſit, vel omittendum (D. Tho. 1. p. q. 79. a. 13.). Ad diſcrimen ſynderesis, quæ pariter dictat, quid agendum ſit, vel omittendum; non autem hic, & nunc; ſed in genere, & ſeorſim a circumſtantiis.

Q. 2. Quotuplex eſt conſcientia? *R.* Conſcientia dividitur 1. in Antecedentem, & Conſequentem: 2. in Præcipientem, Conſulentem, & Permittentem: 3. in Rectam, & Erroneam: 4. in Certam, Perplexam, & Dubiam: 5. in Probabilem, Probabiliorem, & Scrupuloſam.

§. II.

De Conſcientia Antecedente, Conſequente, Præcipiente, Conſulente, & Permittente.

Q. 1. Quid eſt Conſcientia Antecedens? *R.* Eſt illa, quæ dictat quid agendum ſit, antequam agatur; & de hac diſſerimus in præſenti.

Q. 2. Quid eſt Conſcientia Conſequens? *R.* Eſt illa, quæ di-

 dat

ctat quid egimus, ex qua conſolamur, aut triſtamur: & de hac modo nil ad nos.

Q. 3. Quænam eſt Conſcientia Præcipiens, & quæ Conſcientia Conſulens, & Permittens? *R.* Prima eſt illa, quæ dictat aliquid agendum ſub præcepto: altera ea eſt, quæ dictat aliquid agendum ex conſilio: tertia eſt, quæ dictat aliquid neque prohiberi, neque præcipi, ſed permitti.

§. III.

De Conſcientia Recta, & Erronea.

Q. 1. QUænam eſt Conſcientia Recta? *R.* Eſt ea, quæ dictat aliquid eſſe licitum, vel illicitum, quod reapſe tale eſt.

Q. 2. Peccat ne, qui agit contra talem Conſcientiam? *R.* Peccat ſane, & quidem graviter, aut leviter pro ratione materiæ: ſiquidem agit contra immediatam rectitudinis regulam, quæ eſt participatio quædam ſupremæ, divinæque regulæ totius honeſtatis.

Quid dicendum, ſi quis ageret contra Conſcientiam rectam, dictantem, quod talis actio ſit peccatum in genere tantum, & in confuſo? *R.* Probabilior reſpondet, quod ita agens lethaliter peccaret. Ratio eſt, quia qui vult malum ignorando ipſius gravitatem, vult illud tale, quale eſt, cum non excludat ab eodem gravitatem, ſi inſit.

(*) Ad declarandam Auctoris doctrinam hæc adjicere præſtat. Qui agit contra Conſcientiam dictantem aliquid eſſe peccatum generatim; vel apprehendit illud ſaltem confuſe, velut aliquod grave malum, & tunc dubio procul peccat mortaliter; vel tamquam leve tantum, & tunc peccat ſolum venialiter; niſi tamen gravioris peccati periculum appareat. Si quis vero inter agendum ſit ita conſtitutus, ut abſolute velit agere, ſive de re gravi agatur, ſive non, lethaliter delinquit. Si vero ſit ita diſpoſitus, ut ſi dubium proprie tale occurreret, quod poſſet eſſe mortale, id, quod agit, nequaquam committere vellet, excuſatur a lethali, quia ex illa diſpoſitione præſumitur illud, quod agit, non apprehendere practice, ut lethale.

Q. 3. Quænam eſt Conſcientia Erronea? *R.* Eſt illa, quæ dictat aliquid licitum, vel illicitum, quod revera tale non eſt. Dividitur in erroneam invincibiliter, & vincibiliter: prima eſt, cujus error nulla morali diligentia tolli potuit: & idcirco culpa vacat: ſecunda eſt, cujus error morali diligentia tolli potuit, & debuit; & idcirco culpabilis eſt. Erronea vincibiliter ſubdividitur in errantem ex ignorantia craſſa, aut ſupina, & ex ignorantia affectata: prima procedit, ex quo nulla, aut fere nulla adhibeatur diligentia: ſecunda, ex quo data opera quis ignoret ea, quæ ſcire tenetur, ob aliquod leve, aut pravum motivum.

Q. 4.

Q. 4. Licet ne agere contra Conſcientiam erroneam? *R.* Contra Conſcientiam, nedum invincibiliter, ſed etiam vincibiliter errantem agere non licet, ut docet S. Thom. 1. 2. q. 19. a. 5. Ratio eſt, quia voluntas tenetur ſequi ductum rationis quid ſit agendum dictantis. Etenim quando voluntas peccat non ſe conformando Conſcientiæ rectæ non ideo peccat, quia diſſentit a Conſcientia, & operatur *non ex fide*, ut ajebat Paulus; quocumque ergo modo erret ratio dictans, nunquam licebit operari contra dictamen.

Q. 5. Licet ne agere juxta Conſcientiam Errantem? *R.* Conſcientia errans invincibiliter obſtringit, ut ipſi obediatur; cum error, utpote invincibilis, expelli nequiverit; unde nedum licet, verum etiam tenemur agere juxta ipſam, eamque ſequi. At ob rationem oppoſitam idem non eſt de Conſcientia errante vincibiliter: unde talis Conſcientia obligat ad errorem diſpellendum, qui, utpote vincibilis, expelli debet, & poteſt adhibito ſtudio, conſilio &c. ex ſuppoſitione autem, quod non diſpellatur, obligat per accidens, ut ſibi quoque obediatur ob ſuperius dicta.

At numquid agens ex tali Conſcientia excuſatur a peccato? *R.* Nunquam fieri poſſe, ut agens ex Conſcientia erronea excuſetur a peccato: eo quod operetur ex radice culpabili; quia error vincibilis & debuit, & potuit tolli.

Q. Quomodo ille ſe gerere debet, qui Conſcientia vincibiliter errante laborat? *R.* Laborans Conſcientia errante vincibiliter, debet illam ob vitandum peccatum deponere. Nequit autem eam rite deponere, niſi inducatur motivo aliquo urgentiori elidente motivum, a quo fuit error inductus: ut patebit ex his, quæ dicentur, cum agemus de Conſcientia dubia, probabili &c. Diligentia porro adhibenda ad errorem vincibilem depellendum, debebit eſſe talis, quæ cenſeatur prudenter ſufficiens attenta conditione perſonæ, & qualitate materiæ.

Quæres: Utrum Conſcientia errans invincibiliter nedum excuſet a peccato; verum etiam reddat opus ex ipſa factum, bonum, honeſtum, & prudentia inſignitum; immo & meritorium, ſi fiat in ſtatu gratiæ. Affirmat noſter Auctor cum aliis Theologis: communior tamen, ac probabilior opinio eſt, eum, qui cum tali Conſcientia operatur, a peccato quidem excuſari; non autem actum virtutis edere, & mereri, ſeu opus conficere bonitate, & merito præditum. Ut enim docet S. Thomas 1. 2. q. 19. a. 3. 4. & 6. ad 1. Bonitas voluntatis non ſolum a ratione, ſed etiam, immo multo magis ex æterna Lege dependet; quapropter ſi actio æternæ Legi contraria ſit, etiamſi rationi erranti ſit conſentanea, bona tamen eſſe non poteſt.

§. IV.

De Conſcientia Perplexa, & Dubia.

Q. 1. QUænam eſt Conſcientia Perplexa? R. Eſt illa, quæ peccatum tibi dictat, quamlibet partem eligas, ſive agas, ſive ab agendo abſtineas; idcirco ſi perplexitas ſit vincibilis, teneris diligentia uti ad perplexitatem deponendam. Si vero perplexitas ſit ex ignorantia invincibili, & nequeas actionem ſuſpendere, aut illam differre donec conſilium petas, tunc teneris eligere id, quod tibi coram Deo videtur minus malum; quia reapſe facis quantum potes in tali neceſſitate, nec peccas. Alioquin, hoc eſt ſi eligas majus malum, peccas ſecundum quantitatem exceſſus, quia hunc exceſſum libere eligis. Si vero ex utraque parte æquale malum appareat, & neceſſitas agere compellat, tunc, ut coram Deo te a peccato immunem reddas, eam partem eligas, quæ minus ſenſualitati favet; aliter convinceris, te omnem diligentiam non præſtitiſſe. Vide dicta de Conſcientia errante.

Q. 2. Quænam eſt Conſcientia dubia? R. Conſcientia moraliter, & prudenter dubia illa eſt, quæ pro utraque parte, ſeu pro utroque extremo rationes invenit ita æquales, aut quaſi æquales, ut hærere compellatur, neque ex vi rationum poſſit alterutrum eligere. Quapropter quando pro utroque extremo vel nullæ rationes occurrunt, vel ſolummodo leves, tunc proprie non eſt dubium: etenim quando nullæ rationes occurrunt, non eſt dubium, ſed mera neſcientia, & ignorantia; quando autem rationes ſunt dumtaxat leves, dubium inde exortum non poteſt dici morale, rationabile, & prudens; quippe quæ carent fundamento. Dubium igitur morale, & prudens ortum trahere debet ab aliqua ratione non levi, ſed probabili, cum debeat eſſe *vinculum ad mentem, ſicut vinculum corporale ad corpus*, ex D. Tho. 3. Metaph. c. 1.

Q. 3. Quomodo dividitur Conſcientia dubia, ſeu dubium? R. Dividitur 1. in dubium poſitivum, & negativum. Illud eſt actus poſitivus mentis inclinantis, & aſſenſum languidum præſtantis ad unum extremorum cum formidine magna de extremo oppoſito. Iſtud eſt ſuſpenſio omnis actus, ſeu inclinationis mentalis propter æqualem vim menti factam ab æquilibrio rationum.

(*) Hæc Definitio dubii poſitivi, quam Auctor tradit, non convenit cum illa, quam tradit S. Thomas, quæ, ut eruitur ex q. 14. de Verit. a. 1. talis eſt, nimirum, quod dubium poſitivum ſit ſuſpenſio aſſenſus, & diſſenſus inter utramque partem ob æqualia rationum momenta, quæ pro utraque parte intellectui ſe offerunt; ſecundum quam rationem vocari & dubium negativum poteſt, quatenus intellectus aſſenſum negat. Et hæc definitio videtur alteri præferenda; alioquin dubium ab opinione vix, ac ne vix quidem diſtingueretur; cujus proprium eſt uni parti cum formidine

midine alterius aſſenſum dare. Dividitur 2. in dubium ſpeculativum, & practicum: primum evenit, quando dubitatur in ordine ad aliquid cognoſcendum, vel etiam operandum abſolute; non tamen in ordine ad hic, & nunc agendum, ſeu dirigendam operationem; & idcirco vocari ſolet dubium ſpeculativum practicum. Secundum, quo quis dubitat in ordine ad operationem hic, & nunc exercendam; & idcirco vocari ſolet practice practicum. 3. In dubium juris, & in dubium facti: primum verſatur circa id, quod poteſt inducere obligationem, puta an extet lex, an contractus ſit validus &c. Secundum verſatur circa factum, utrum factum fuerit: e. g. an legem impleverim, an voto ſatisfecerim &c.

Q. 4. Peccat ne ille, qui agit cum conſcientia dubia? *R.* affirm. (niſi ratione aliqua prudente dubium deponat) & quidem peccat peccato illius ſpeciei, de qua dubitat. Ratio eſt, quia ſe exponit ſcienter, & deliberate evidenti periculo peccandi tali peccato; quandoquidem non magis dubitat actionem eſſe illicitam, quam licitam. Si vero dubitans, dubio ſive poſitivo, ſive negativo, agere compellatur aliqua neceſſitate; tenetur ſecuriorem partem eligere, ideſt partem non commodo, ſed legi faventem ob rationem datam; niſi pars genio, & commodo favens ſit a peccati periculo remotior; tunc enim, ſi maluerit, poteſt hanc eligere. Hine ortum habuit tritum illud effatum a ſacris Canonibus perpetuo confirmatum: *in dubiis tutior pars eſt eligenda* (in cap. *Dominus* de ſecundis nuptiis, & alibi). Hæc Theologorum omnium doctrina fuit uſque ad Vaſqueſii tempora, quorum nomina, & auctoritates referre nimis longum evaderet.

Q. 5. Quiſnam eſt ſenſus illius axiomatis: *in dubiis melior eſt conditio poſſidentis?* *R.* Laudatum principium vim habere in ſola materia *juſtitiæ*, quoties agitur de dubio juſtæ poſſeſſionis alicujus rei: quando enim ſunt motiva prudenter dubitandi, ſit ne ager, v. g. Petri poſſidentis, an Pauli contendentis; & dubium nequeat ulla ratione purificari, nec rationes Pauli vincant rationes Petri, ſed æqualem gradum ſervent; in eo caſu lex poſitiva humana decernit, ut in tali dubio melior ſit conditio Petri poſſidentis: & jure merito; nam ipſa poſſeſſio agri, ut ſupponitur, bona fide cœpta, & continuata (ante præſcriptionis tempus, quod in caſu nondum ſupponitur adveniſſe) eſt titulus, quo caret Paulus; & qui præbet fundamentum judicandi, quod rite cœpta fuerit poſſeſſio. Quamquam etiamſi daremus hoc principium tenere quoque in rebus, quæ ad mores ſpectant: inde tamen non ſequeretur, in dubio nos indiſcriminatim amplecti poſſe partem faventem libertati: nam antiquior, & devinctior eſt poſſeſſio, quam habet Deus, & Eccleſia ſupra hominis Chriſtiani libertatem, quam ea ſit, quam ejuſdem ſuæ libertatis homo habet. Quocunque igitur te vertas ex hoc principio nihil concludere potes contra aſſertionem q. 4. nobis poſitam.

(*) Nemini negotium faceſſere debet, quod aſſerit Bened. XIV. de Syn. Diœceſ. lib. 7. cap. 11. 2. 2. nimirum, quod *ubi Doctorum magna diſcrepantia eſt, integrum erit eam ſententiam amplecti, quæ magis arriſerit*. Nam 1. Alphabeticus index illius operis a privatis hominibus confectus hanc utique generalem, & indefinitam continet propoſitionem. At in Pontificio textu ſingulari tantum caſui aptatur, in quo ambigitur, num *fiat reus violati ſtatuti ſynodalis* Parochus ille, qui viaticum denegavit homini incidenti in lethalem morbum ipſo ſumptæ communionis die, ut legenti integrum contextum clarius patebit. Secundo etiamſi Pontifex generatim id ediceret de quibuſvis moralibus controverſiis, adhuc nihil exinde contra nos extunderetur. Tunc ſiquidem credere par eſſet eam dari optionem ea lege ſanioribus morum regulis, ipſique Pontificio juri conformi: nempe quod quis juxta eam opinionem, quam pro arbitrio ex pluribus amplectitur, poſſit prudenter formare Conſcientiam; vel quia magis tutam eſſe videt, vel ſaltem reliquis veriſimiliorem apprehendit mente ſua. Ceterum S. P. mens comperta eſt, atque explorata ex iis, quæ habet in ſua Epiſtola Encyclica ad omnes Patriarchas, Archiepiſcopos, & Epiſcopos ſuper præparationem ad Jubilæum poſtremi anni Sancti die 26. Junii 1749. ubi inter alia: *Confeſſarium monet, ne in dubiis controverſiis propriæ adhæreſcat opinioni, ſed antequam deliberet, evolvat non unum, ſed plures libros: inter iſtos conſulat præſtantiores: poſtea illam amplectatur ſententiam, cui magis ſuffragari rationem, & auctoritatem favere cognoverit &c.* (in Append. ad Tom. III. Bull. ejuſd. Pontif. num. 2.).

§. V.

De Conſcientia Probabili, & Probabiliori.

Q. 1. QUænam eſt Conſcientia Probabilis, & quæ Conſcientia Probabilior? *R.* Conſcientia probabilis illa eſt, quæ ex gravi aliquo fundamento, habente magnam vim trahendi ad aſſenſum, actionem probabiliter judicat licitam, aut illicitam, tamen cum formidine non levi partis oppoſitæ. Probabilior illa eſt, quæ nititur motivo notabiliter firmiori ſuo oppoſito, & propterea vel nullam omnino, vel modiciſſimam formidinem relinquit; & ſi hanc relinquat, illam relinquit non comparative ad probabilem, ſed ad verum attingendum, quod cum clare non illuceat, aliquam videtur ſemper formidinem relinquere, an revera attingatur.

Q. 2. Quomodo dividitur Probabilitas? *R.* Dividitur 1. in Probabilitatem intrinſecam, & Probabilitatem extrinſecam. Illa deſumitur a pondere rationis, & probationum: iſta ab auctoritate Doctorum illam ſuſtinentium, accipiturque non tam ex numero, quam ex qualitate Doctorum, ſapientia præſertim, & ſanctitate illu-

Illuſtrium. 2. in Probabilitatem objectivam, & ſubjectivam. Objectiva illa vocari ſolet, quæ eſt gravi reapſe fundamento munita, ſi ſit probabilitas; vel revera notabiliter graviori, ſi ſit probabilioritas. Subjectiva illa eſt, quæ viro fundamenta mature conſideranti talis reſpective eſſe videtur; & ſi revera talia habeat fundamenta, erit probabilitas, vel probabilioritas objectiva ſimul, & ſubjectiva, ſin autem, erit ſubjectiva tantum, non objectiva.

Q. 3. *Eſt ne licitum ſequi opinionem vere probabilem in concurſu probabilioris cognitæ, ut talis; ita ut inculpate agat, qui ſecundum probabilem operatur, probabiliori prætermiſſa?*

Antequam huic quæſito reſpondeam, præmitto, modo apud omnes certum eſſe, id non licere, quoties agitur de valore cujuſcumque Sacramenti; nam Innocentius XI. hanc theſim primo loco damnavit: « Non eſt illicitum in Sacramentis conferendis „ ſequi opinionem probabilem de valore Sacramenti relicta tutio„ re, niſi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni „ incurrendi. Hinc ſententia probabili tantum utendum non eſt „ in collatione Baptiſmi, Ordinis Sacerdotalis, aut Epiſcopalis." Inſuper extra dubium eſt nulli Judici licitum eſſe judicare ſecundum opinionem minus probabilem relicta probabiliore. Etenim ſimiliter laudatus Innocent. ſecundo loco ſequentem theſim damnavit: « Probabiliter exiſtimo, judicem poſſe judicare juxta opi„ nionem etiam minus probabilem." Præterea non licet agere ſecundum opinionem probabilem, qualibet probabilitate fultam; dummodo a probabilitatis finibus non exeatur. Quandoquidem idem Pontifex tertio loco damnavit theſim ſequentem: « Generatim „ dum probabilitate ſive intrinſeca, ſive extrinſeca, quantumvis „ tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confiſi ali„ quid agimus, ſemper prudenter agimus." Et Alexander VII. hanc proſcripſit, quæ eſt in ordine 27. inter eas, quas damnavit die 24. Septemb. 1665. « Si liber ſit alicujus junioris, & mo„ derni, debet opinio cenſeri probabilis, dum non conſtet eſſe „ rejectam a Sede Apoſtolica tamquam improbabilem." Denique illicite agit, & inexcuſabiliter infidelis non credens ductus opinione probabili: quoniam idem Pontifex quarto loco damnavit ſequentem theſim, quæ intolerabili impudentia ita aſſerebat: « Ab „ infidelitate excuſabitur infidelis non credens ductus opinione „ minus probabili." His præmiſſis

R. Illicite ſe gerere illum, qui, poſthabita notabiliter probabiliori, amplectitur minus probabilem. Id enim 1. Scriptura nobis inſinuat, cum Eccl. 37. ait: *Ante omnia verbum verax præcedat te, & ante omnem actum conſilium ſtabile.* At ille, qui eligit probabilem in concurſu probabilioris non quærit verbum verax; neque vult conſilium ſtabile præcedere actiones: igitur male agit, & peccat. Idem docent Patres: unus ſufficiat Auguſtinus, qui lib. 1. contra Academicos c. 4. hæc ſcribit: « Quiſquis minus „ inſtanter quam oportet, veritatem quærit: is ad finem ho-

 „ minis

„ minis non pervenit : quiſquis autem tantum , quantum homo „ poteſt, ac debet, dat operam inveniendæ veritati, etiamſi non „ inveniat , beatus eſt (ſeu eximitur a peccato) : totum enim „ facit, quod ut faciat ita, natus eſt." Porro qui aſſecuta opinione, qua putat ſe magis ad verum accedere, eamdem reſpuit, ut alteram, quam cenſet minus ad verum accedere, ſibi eligat; is profecto non dat operam quantum poteſt, veritati inquirendæ: ſed potius minus inſtanter, quam oportet, veritatem quærit. Ergo ad finem non pervenit. Ergo &c.

Addimus D. Thomam, qui Quodlib. 8. q. 6. a. 15. innuit; quod, ut quis in opinionum controverſia ſine peccato ſe gerat, debet illam opinionem eligere, quæ illius conſcientiam a prudenti dubitatione purificet: quod fieri ſane non poteſt ab illo, qui in opinionum æquilibrio, & a fortiori qui in opinionum notabili inæqualitate minus probabilem eligit, relicta probabiliore.

Ratio quoque ſuffragatur. Ut enim homo prudenter ſe gerat in obſcuris, & incertis, debet ita ſe gerere, ut in caſu, quo forte erret, poſſit rationabiliter errorem ſuum excuſare, & probare juſtam excuſationem ſuam, bonamque fidem in agendo. Ita non ſe gerit ille, qui eligit pro dirigenda Conſcientia minus probabilem, relicta probabiliore ſibi nota. Igitur prudenter non agit. Ut autem quis licite operetur, oportet, ut dirigatur a prudentia: ergo &c.

(*) Ex his intelligere potes, an liceat ſequi opinionem minus tutam, ſeu ſtantem pro libertate in concurſu opinionis æque probabilis tutioris, ſeu ſtantis pro præcepto. Quod ut facilius aſſequaris, ſcire debes, opinionem tutam eſſe illam, quæ removet a periculo peccandi, tutiorem, quæ magis removet a tali periculo. Item tutiorem ſtare pro præcepto, ideſt aſſerere, quod extat præceptum aliquid jubens, aut vetans: minus vero tutam favere libertati, ideſt negare, quod extet præceptum circa aliquid, ſed aſſerere, quod homo poſſit licite pro arbitrio utrumvis eligere.

Q. 4. Præter ſuperius recenſitas aliæ ne propoſitiones Probabiliſmo faventes damnatæ fuerunt? *R.* affirmat. Nam ex Decreto S. Rom. & Univ. Inquiſitionis confirmato a SS. D. N. Clemente Papa XIII. damnatæ fuerunt poſt obitum Auctoris ſequentes propoſitiones expoſitæ publicæ diſputationi anno 1760. Aviſii in Diœceſi Tridentina.

I. Probabiliſmus noſter verſatur circa hæc tria.

Licet ſequi probabiliorem pro libertate relicta minus probabili pro lege.

Licet ſequi æque probabilem pro libertate, relicta æque probabili pro lege.

Licet ſequi minus probabilem pro libertate, relicta probabiliori pro lege.

Ex iis deducuntur ſequentia Paradoxa.

II. Uſus

II. Uſus Probabiliſmi maxime tutus: uſus Probabilioriſmi maxime periculoſus.

III. Uſus legitimi Probabiliſmi minime in anxietatem degenerare poteſt: uſus Probabilioriſmi ſtricte talis in Rigoriſmum excurrere debet.

IV. Probabilioriſtas, qua tales, qui ex conſilio probabiliora ſequuntur, laudabiliſſime operari affirmamus.

V. Probabilioriſtis ſtricte talibus, qui ex præcepto, quod nunquam clare probant, ſeipſos, & alios ad probabiliora impellunt, merito Rigoriſtarum nomen imponimus.

VI. Qui nullatenus ad chriſtianam perfectionem tendere poſſunt, niſi ſequendo probabiliſſima.

VII. Abuſus Probabilioriſmi ſtricte talis non ſolum licentiæ frænum, ſed licentiæ calcar eſt; quod Gallorum teſtimonio comprobamus.

VIII. Genuinus itaque noſter Probabiliſmus, qui nec morum corruptelam inducit, nec a S. Sede umquam male fuit notatus, origine ſua Thomiſticus, progreſſu ætatis Jeſuiticus, utpote a quo arctatus, emendatus, & contra Janſenianos furores propugnatus fuit.

IX. Qui ergo habitat in adjutorio fundatiſſimi Probabiliſmi, ſub plurimorum ex omnibus Orbis chriſtiani nationibus præſtantiſſimorum Theologorum protectione commorabitur ſecurus.

Ex Hiſtoria Critica.

X. Hinc ſine ulla laxiſmi nota. Benigniſſimum etiam vocamus; ſed legitimum, quem ſuadent utraque lex Cæſarea, & Pontificia; ſed Dominicanum, quem illuſtris Dominicanorum ordo jam a primis temporibus eſt amplexus; ſed Pium, qui chriſtianam pietatem fovet; ſed Thomiſticum, quem S. Thomas in amoribus habuit, qui ducentas, & plures opiniones libertati faventes in ſuis Sententiarum libris docet; ſed Chriſtianum, qui Chriſto Domino ſumme familiaris fuit.

O. A. M. D. & V. S.

Pro coronide. Probabiliſmus noſter ſtans pro libertate eſt notabiliter probabilior ipſo Probabilioriſmo ſtante pro lege.

Jamvero hujuſmodi thæſes damnatæ, & prohibitæ fuerunt, tamquam continentes propoſitiones, quarum aliquæ ſunt reſpective falſæ, temerariæ, & piarum aurium offenſivæ. Illa vero excepta a num. 10. nempe Probabiliſmum, *qui Chriſto Domino ſumme familiaris fuit*; proſcripta fuit, uti erronea, & hæreſi proxima; vetitumque fuit, ne ſub quocumque prætextu quovis idiomate imprimerentur, aut curaretur imprimi, aut tranſcriberentur, aut jam impreſſæ retinerentur, legerentur, & aut publice, aut pri-

privatim propugnarentur; ſed decretum fuit, ut Ordinariis locorum, vel hæreticæ pravitatis Inquiſitoribus traderentur; idque ſub pœnis in indice librorum prohibitorum contentis.

(*) Nota. Opinionem probabilem bifariam ſpectari poſſe, nempe *ſolitarie*, ſive extra concurſum cum alia propoſitione oppoſita, & conjunctim, ſeu in concurſu cum propoſitione oppoſita. Si ſpectetur primo modo, poſito quod ſit vere & unice probabilis, ſive faveat legi, ſive etiam libertati, valet eſſe normá operandi, cum nimirum aſſequi nequimus id, quod eſt certo, & evidenter verum, quia hoc in profundo deliteſcit. Si vero ſpectetur ſecundo modo, nunc vel duæ opiniones probabiles ex adverſo concurrentes ſunt æqualibus, aut ferme æqualibus fultæ argumentis; & in tali caſu ſolam opinionem tutiorem, quæ favet legi, adſtringimur amplecti, ſi neceſſitas immineat agendi: vel ambæ opiniones gradibus probabilitatis inter ſe diſcriminantur, & tum ſi tutior ſit probabilior, & minus tuta minus probabilis, tenemur illam ſectari, & iſtam deſerere: ſi vero omnibus rite perpenſis probabilior notabiliter appareat minus tuta, & tutior minus probabilis, licitum erit illam ſequi, & iſtam relinquere. Dixi, *notabiliter probabilior*, quoniam in moralibus parum pro nihilo reputatur. Poſtrema tamen aſſertio patitur exceptionem, & ubi agitur de procuranda ſanitate corporis, de victoria, ſive in bello, ſive in judicio, de vitando damno proximi, quod cavere tenemur ſive ex juſtitia, ſive ex caritate &c. 2. ubi agitur de iis, quæ de neceſſitate medii ſunt ad ſalutem, vel quæ requiruntur ad validam Sacramentorum adminiſtrationem, & ſuſceptionem; in his namque adſtringimur ſequi tutiorem partem, ut fuſe explicat Antoine Tract. de conſc. cap. 4. in reſp. ad queſt. 4. Et iſtud tamen non ſine aliqua moderatione intelligendum videtur, ut ſcite animadvertit perdoctus Theologus Minorita Conventualis, Theologiæ Moralis ejuſdem Moralis Antoinianæ illuſtrator eximius, not. 1. ad quæſt. 1. præcitati cap. 5. Etenim ſi opinio, ait ipſe, quæ dicitur probabilior, ſed minus tuta, „ veri ſpecie nimium quantum „ excedat alteram oppoſitam tutiorem .... in tali caſu fas erit „ etiam in prædictis materiis exceptis probabiliori adhærere opi„ nioni, relicta tutiore. Quippe propoſitio illa, *Non eſt illici„ tum in Sacramentis conferendis* ſequi &c. *reprobata fuit propter „ ſuam illimitationem*, uti palam teſtatur in ſuis commentariis „ Theologicis unus ex qualificatoribus ſelectis ad examinandas „ propoſitiones ab Innoc. XI. damnatas «. Hactenus prædictus Theologus. Conſulatur etiam P. Daniel Concina tom. 2. Apparatus &c. lib. 3. diſſert. 5. cap. 5. §. 4.

§. VI.

§. VI.

De conſcientia ſcrupuloſa.

Q. 1. QUid eſt conſcientia ſcrupuloſa? *R.* Eſt opinio ob motiva levia, & frivola formidans de peccato, ubi non eſt; ut exinde excitetur in animo anxietas, & inquietudo.

Q. 2. Quæ & quot regulæ ab Auctoribus traduntur, ut fructuoſe ſcrupuloſa conſcientia dirigatur? *R.* Variæ aſſignantur regulæ; 1. ut pius, prudens, & ſapiens director ſcrupuloſum adigat ad ſibi fideliter parendum; obedientiam ſimplicem, & cæcam ſuadendo; & præcipue caveat a reddenda ſcrupuloſo ratione documentorum illi datorum. 2. Ut cauſſas, quoad fieri poteſt, ſcrupulorum pœnitentis exploret. 3. Ut tradat ſcrupuloſo regulas quaſdam generales, unde prohibeatur ipſi frequens ad directorem acceſſus, ſed perſiſtat in regulis acceptis exequendis. 4. Repetitionem confeſſionum Generalium regulariter interdicat. 5. Si pœnitens ſit timoratæ conſcientiæ, prohibeat longum examen ejuſdem, præſcribatque mediocre, immo quandoque leviſſimum. 6. Ne auſterum ſe præbeat afflicto: & ſi quandoque cum illo ſevere tractare opus fuerit, id agat tamen, quin confidentiæ aditum tollat. 7. Caveat ne nimis laxando, conſcientiam pie timoratam exuat; aliaque id genus media uſurpet.

Q. 3. Quænam ſunt cauſſæ ſcrupulorum? R. Hujuſmodi cauſſæ ſunt in triplici claſſe; quædam enim ſunt intrinſece naturales, nempe temperies melancholica, indoles timida, mentis debilitas; quædam ſunt intrinſece vitioſæ, nempe ignorantia, ſuperbia, obſtinatio, inconſtantia, puſillanimitas: quædam ſunt extrinſecæ nempe Dæmonis inſtigatio, & cum ſcrupoloſis converſatio.

Q. 4. Quænam ſunt damna ex conſcientia ſcrupuloſa provenientia? *R.* Sex experimento deprehenduntur. 1. Jugis animi perturbatio, & afflictio. 2. Offendicula opponere animæ progreſſui. 3. præcludere aditum conſolationibus Spiritus Sancti. 4. generare ariditatem ſpiritus, atque animam afflictione pertæſam ab oratione removere &c. 5. terere multum temporis in ſcrupulis revolvendis, ſpeculandis, recoquendis. 6. Exponi non raro magno periculo vel inſaniendi, vel in varia lethalia prolabendi, ſive impudicitiæ, ſive deſperationis, ſive blaſphemiæ.

Q. 5. Quænam ſunt remedia contra ſcrupulos? *R.* Hæc a Doctoribus paſſim afferuntur, nimirum, humilis ad Deum ſupplicatio, frequenteſque uſus jaculatoriarum, confidentia in ipſum ad obtinendam conſcientiæ tranquillitatem. 2. Simplex, & cæca obedientia docto, pio, & prudenti Confeſſario. 3. Abſtinere a peccatis certo talibus, nedum mortiferis, ſed & venialibus, quoad fieri poterit. 4. Obſervare, & imitari vitam proborum hominum ejuſ-

ejuſdem ſtatus vitæ, non ſcrupuloſorum. 5. Fugere otium. 6. Statim ac ſcrupulus menti ſe offert, ab eo mentem avertere, alioque convertere. 7. Agere contra ſcrupulos, deponendo prius omnem dubitationem juxta regulas a directore præſcriptas, tandem procurare, ut radix, ſeu cauſſa ſcrupulorum evellatur.

CAPUT II.

De ſecunda morum Regula, & quidem exteriore, nempe de Lege.

§. I.

De Legis Natura, & Diviſione.

Q. 1. QUid eſt Lex? R. Lex ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 93. art. 4. „ eſt quædam ordinatio rationis ad bonum „ commune ab eo, qui curam communitatis gerit, „ promulgata “. Dicitur *ordinatio*, quia legem ferre eſt actus intellectus practici: licet etiam voluntas ad condendam legem, ut vim obligandi obtineat, concurrere debeat, non jam tamquam cauſſa formalis legem conſtituens, ſed ſolum tamquam cauſſa extrinſeca. Subditur *ad bonum commune*, quod legum omnium debeat eſſe ſcopus, ut loco cit. art. 3. docet S. Thomas. Atque exinde lex differt a præcepto; hoc namque uni, vel aliquibus imponitur, & quidem præſentibus, aut ſaltem exiſtentibus; atque præcipientis morte expirat: illa autem quæ communitati imponitur, futuros etiam comprehendit, neque obitu Legiſlatoris occumbit. Additur, *ab eo, qui curam communitatis gerit*, quia requirit in Legiſlatore poteſtatem jurisdictionis, qua præſit communitati perfectæ. Videatur D. Thomas præcitatæ quæſt. art. 3. in corp. & in reſp. ad 2. & 3. Hinc Pontifex, Concilia Generalia, Provincialia, Diœceſana, Epiſcopi, Generales Ordinum Regularium, Comitia Generalia poſſunt leges Eccleſiaſticas reſpective condere. Ita laici, qui nemini ſubſunt in hoc mundo, & civili juriſdictione gaudent, perfecteque communitati præſunt, leges civiles, & quidem locales, condere poſſunt: tales ſunt Imperatores, Reges, Principes Supremi, Reſpublicæ independentes, civitates liberæ &c. Tandem dicitur *promulgata*: quia regula actionum generalis, publica, dirigens & obligans communitatem, cujuſmodi per D. Thom. loc. cit. art. 4. eſt lex, id præſtare non poteſt, niſi ſit ei applicata, & nota.

Q. 2. An legi teneantur illi, qui abſunt a loco, ubi lex promulgatur? *R.* eos obligari, ſtatim ac legis notitia ad illos pervenit, ſeu elapſo eo tempore, quo legis promulgatæ notitia ad illos

illos modo ordinario pervenire potuit. Ita Div. Thom. loc. cit. cap. 4.

Q. 3. Quinam ſunt actus legis? *R.* Sunt iſti, videlicet præcipere, prohibere, punire, &, ut multis placet, permittere, quod quidem verum eſt, quando permiſſio eſt poſitiva, ſeu quædam diſpenſatio, non autem, quando eſt mera præteritio.

Q. 4. Quomodo dividitur lex? *R.* Dividitur in Divinam, & Humanam: Divina eſt a Deo; Humana eſt ab homine. Divina ſubdividitur in Æternam, & Temporalem; Naturalem, & Poſitivam. Lex æterna, juxta S. Thomam 1. 2. quæſt. 93. art. 1. „ eſt ratio Divinæ Sapientiæ, ſecundum quod eſt directiva omnium „ actuum, & motionum “. Ab hac lege omnes aliæ derivantur. Hoc autem triplici modo evenit: nempe tamquam a primo exemplari; 2. tamquam a primo efficiente, a quo eſt omnium Legiſlatorum poteſtas; 3. tamquam a primo irradiante vel per lumen rationis naturalis, vel per lumen fidei. Lex Divina temporalis, ſive temporaria, eſt lex a Deo inſtituta, non ut ſemper, ſed ut determinato tempore duret, ex. gr. lex Circumciſionis.

Lex Divina naturalis, prout eſt in Deo, coincidit cum lege æterna, quatenus ſcilicet ſignificat ipſam convenientiam, aut diſconvenientiam extremorum ad invicem, aut ab invicem, circa veritates mere naturales practicas: puta adulterium eſſe malum; Parentes eſſe honorandos &c. Lex Divina poſitiva eſt illa, quæ ex Dei beneplacito inſtituitur, ut ab hominibus obſervetur, prout ipſe Deus diſpoſuerit, v. g. lex ſuſcipiendi Sacramenta &c. Dividitur in Veterem, & Novam: Vetus eſt illa, quæ a Deo data eſt Moyſi, continens præcepta judicialia, & cæremonialia. Nova eſt illa, quæ a Chriſto fuit inſtituta, & per Apoſtolos promulgata.

(*) *Q.* 5. Præter legem naturalem omnibus hominibus inſitam, & legem humanam, neceſſe ne fuit ad directionem humanæ vitæ habere legem Divinam? *R.* Affirmat. idque juxta D. Thom. 1. 2. quæſt. 91. art. 4. ob quatuor rationes; 1. ut homo dirigeretur ad finem ſupernaturalem excedentem humanæ naturæ vires. 2. Ut certo, & ſine errore ſciret, ac judicaret homo quid ſibi agendum eſſet, in rebus præſertim particularibus, & contingentibus. 3. Ut homo ordinate procederet in actibus internis, qui non ſubduntur legis humanæ facultati. 4. Quia lex humana non poteſt omnia, quæ male fiunt, punire, vel prohibere, quia ſi omnia impediret, tollerentur multa bona, & bonum commune ad conſervationem humanam conducentia. Quatuor hæc rationum momenta, ut animadvertit P. Daniel Concina tom. 6. lib. 1. diſſert. 2. cap. 2. num. 7. ab imis convellunt ſiſtema Puſendorfii, Thomaſii, & aliorum Lutheranorum, qui pueriliter jactant, ſe juris naturalis ſcientiam inſtauraſſe.

§. II.

§. II.

De Lege Humana Naturali.

Q. 1. QUænam eſt lex humana naturalis? *R.* eſt participatio legis æternæ naturalis in Deo exiſtentis, quatenus videlicet Deus impreſſit in humana mente lumen, quo cognoſcerentur extrema illa ſuperius indicata ex. gr. Deus eſt colendus, innocens non eſt occidendus, inter ſe invicem convenire, aut diſconvenire. Dicitur autem humana, quia homini a Deo in ſui productione impreſſa; Dicitur naturalis, quia verſatur circa veritates practicas naturales lumine naturali cognoſcibiles.

Q. 2. Lex naturalis diſtinguitur ne a ſynderesi, & a conſcientia? *R.* Affirmat. Nam ſynderesis eſt habitus inclinans ad aſſentiendum primis principiis; conſcientia vero eſt dictamen dictans in particulari, quid ſit hic, & nunc agendum: at lex naturalis eſt actus quidam enuncians, quid ſit agendum; & dictamen generale de eo, quod agendum, vel omittendum ſit.

Q. 3. An lex naturalis plura continet præcepta? *R.* Affirm. ſed tamen plura hæc præcepta ad unum reducuntur, tamquam ad primum, illudque eſt: *bonum eſt ſequendum, malum eſt vitandum.* Varietas autem præceptorum legis naturæ attenditur 1. per ordinem ad rationem, ſeu intellectum: 2. per ordinem ad inclinationem hominis naturalem. Diverſitas præceptorum legis naturalis per ordinem ad intellectum talis eſt, quod quædam ſunt per ſe nota omnibus; puta Deus eſt colendus: quædam ſunt nota meliore intellectu donatis; v. g. quod depoſitum ſit reddendum, niſi aliud obſtet &c. Diverſitas præceptorum legis naturalis per ordinem ad inclinationem hominis naturalem talis, quod quædam ſunt, quæ homini conveniunt ſicut aliis quibuſcumque rebus, puta conſervatio proprii eſſe, & hinc cibum eſſe ſumendum &c. quædam ſunt, quæ conveniunt homini cum aliis animalibus, v. g. conſervare ſpeciem, proindeque actus ad id neceſſarios: quædam conveniunt homini ſpecifice, ſeu ut ratione pollenti, v. g. vivendum eſſe ſecundum regulam rationis.

Q. 4. An ad legem naturalem pertinent ea ſolum præcepta; quæ ſunt principia moralia, an etiam concluſiones ex illis deductæ?

R. Tam præcepta, quæ ſunt principia, quam concluſiones a principiis immediate deductas; nec non etiam alias concluſiones ab immediate deductis profluentes ad eam pertinere: Ratio eſt, quia omnia præfata jubent ea, quæ ſunt per ſe bona, & vetant ea, quæ ſunt per ſe mala: porro dictamen rationis præſcribit, vel exequenda eſſe, quæ per ſe bona ſunt, vel fugienda, quæ ſunt per ſe mala. Videatur Angelicus quæſt. 94. art. 2.

Q. 5. An lex naturalis ſit, aut non ſit immutabilis? *R.* Lex natu-

naturalis ex D. Thoma art. 5. quoad principia, & prima præcepta e. g. bonum eſt faciendum, malum eſt fugiendum: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris &c. eſt immutabilis, loquendo de mutatione proprie accepta, quæ conſiſtit in eo, quod evadat inutilis, inhoneſta, abrogabilis vel a Superiore, vel a contraria conſuetudine: quia non jubet niſi per ſe bonum, nec vetat, niſi per ſe malum; unde a Deo abrogari non poteſt, cum Deus nequeat non velle bonum, & non prohibere malum: neque conſuetudine ulla abrogari poteſt, cum neque Deus, ut dixi, illam poſſit abrogare. Loquendo autem de præceptis ſecundariis, cujuſmodi ſunt e. g. Deus eſt colendus: juſtitia eſt ſervanda &c. etiam quoad hæc, ait S. Doctor legem naturalem plerumque immutabilem eſſe; in aliquo tamen particulari mutari poteſt ob circumſtantias, & cauſſas impedientes illius obſervantiam. Si vero ſit ſermo de mutatione improprie accepta, inquantum ſcilicet aliquid mutari dicitur, ſi ei addatur aliquid, quod antea non habebat; ſic lex naturalis mutari poteſt. Id patet in multis præceptis judicialibus, & cæremonialibus veteris Teſtamenti ſuperadditis præceptis naturalibus, ſicut & in novo Teſtamento reſpectu legum circa ſacramenta; nec non in variis legibus eccleſiaſticis, & civilibus reſpectu quarumdam actionum, e. g. contractuum aliquorum, quæ ut valorem habeant, requirunt aliquas conditiones, ſollemnitates &c. a præfatis legibus ſancitas, cum antea jure naturæ ſine conditionibus valorem haberent.

Q. 6. An dari poteſt ignorantia invincibilis circa prima juris naturalis principia?

R. ex D. Tom. art. 6. hujuſmodi præcepta, & principia non poſſe ab humanis mentibus obliterari, & deleri. Et S. Auguſtinus concione 25. in Pſalm. 11. docet, quod *nullus ſinitur ea ignorare*. Idem eſt de præceptis ſecundariis, nimirum non jurandi, non fornicandi, proxime a primis deductis: nam ex eod. Angelico Doct. art. 4. hujuſmodi ignorantia generatur ex pravis conſuetudinibus, aliiſque vitioſis impedimentis ab homine appoſitis, quæ impedimenta poteſt homo, & tenetur non ponere; ac proinde ſi ignoret illa præcepta ignorantia reputatur volita in ſua cauſſa culpabili, nempe in præfatis pravis conſuetudinibus talem ignorantiam generantibus. Aſt circa præcepta a præfatis primis remota, & nonniſi operoſo diſcurſu deducta dari poſſe ignorantiam invincibilem non inficiamur: quia non omnes adulti ſunt idonei ad operoſum diſcurſum impendendum, ut deducant veritates ex laudatis primis præceptis remote profluentes, vel ob defectum ſcientiæ, quæ eorum ſtatui non congruit, vel propter hebetudinem mentis, vel ob alia capita, quæ ignorantiam excuſabilem reddere poſſunt.

§. III.

De Lege Humana Poſitiva.

Q. 1. QUomodo dividitur Lex Humana Poſitiva? *R.* Juxta D. Thom. 1. 2. quæſt. 95. art. 4. lex humana poſitiva dividitur 1. in jus Gentium, & jus Civile. Jus Gentium derivatur ex lege naturæ, ſicut concluſiones derivantur ex principiis, v. g. juſtæ venditiones, emptiones, & alia hujuſmodi, ſine quibus homines ad invicem convivere non poſſunt, quod nempe convivere eſt de lege naturæ, cum homo ſit naturaliter animal ſociale; quod intelligendum eſt de concluſionibus probabilibus, &, ut vim obligandi habeant, ab humana acceptatione dependentibus. Jus igitur Gentium proprie acceptum non a natura, ſed ex communi hominum conſenſu inductum dicitur: & hoc modo de jure Gentium eſſe dicuntur bonorum proprietas, ac diviſio: legatorum ſecuritas, & admiſſio, ſervitus, manumiſſio, ideſt datio libertatis, & id genus alia.

Jus civile juxta eund. S. Doctorem ibid. illud eſt, quod derivatur a lege naturæ per modum reſtrictionis, & determinationis, prout quælibet civitas aliquid ſibi tenendum determinat: unde firmatur particularium Principum, Regnorum, & Provinciarum auctoritate.

Hinc lex humana poſitiva dividitur in civilem, & Eccleſiaſticam, ſeu canonicam: prima eſt, quæ poteſtate ſæculari conditur ad communem tranquillitatem, communeque bonum ſubditorum: ſecunda, quæ a poteſtate eccleſiaſtica ſtatuitur ad animarum ſalutem facilius obtinendam.

Q. 2. Quænam ſunt conditiones, quæ ad legem humanam requiruntur? *R.* ſunt ſequentes ex S. Iſidoro a D. Thoma requiſitæ 1. 2. quæſt. 95. art. 3. videlicet, quod Religioni congruat, in quantum ſcilicet eſt proportionata legi Divinæ. Quod conveniat diſciplinæ, in quantum ſcilicet eſt proportionata legi naturæ. Quod ſaluti proficiat, inquantum ſcilicet eſt proportionata utilitati humanæ: & ad hæc tria omnes aliæ conditiones reducuntur.

Q. 3. Quotuplex eſt lex Eccleſiaſtica? *R.* Eſt duplex, alia ſcripta, alia non ſcripta, ſeu tradita: ſcripta aſſurgit ex ſacris canonibus, decretiſque Conciliorum Generalium, Nationalium, Provincialium, Diœceſanorum, & quammaxime ex Decretis, Conſtitutionibus, & Reſponſis Rom. Pontificum. Non ſcripta, ſeu tradita conſiſtit in Traditionibus, conſuetudinibuſque Eccleſiaſticis: Traditionum autem nomine intelliguntur hic illæ tantum, quæ ab Apoſtolis, eorumque ſucceſſoribus ortum duxerunt, vivaque voce, quin ſcriberentur, ſerie tamen temporum non interrupta, ad nos uſque pervenere.

§. IV.

§. IV.

De Humanarum Legum obligatione.

Q. 1. AN Legiſlator humanus habet poteſtatem condendi leges obligantes in conſcientia, etiam ſub gravi? *R.* Regulariter loquendo habet hanc poteſtatem. Ratio eſt quia qui in re gravi violat jus alterius, peccat graviter; deobediens Legiſlatori in re gravi, violat in re gravi jus alterius; etenim eo ipſo, quod Legiſlator eſt legitimus ſuperior, habet jus, ut ipſi obediatur in re honeſta, quando intendit obligare ſub gravi, quemadmodum intendit in rebus præcipientibus res graves; quandoquidem tale jus eſt eſſentiale gradui, & poteſtati legitimi ſuperioris; deobediens igitur graviter peccat. Mitto innumeras propemodum auctoritates Sacræ Scripturæ hanc aſſertionem comprobantes pro utraque humana poteſtate, eccleſiaſtica nimirum, & laicali, uti Matth. 18. Luc. 10. Rom. 13. ad Tit. 3. &c.

Q. 2. Unde dignoſci poteſt, an humana lex ſub mortali obliget? *R.* Id primum evinci ex gravitate materiæ in ſe, vel reſpectu finis intenti. 2. Ex Doctorum ſententia Id affirmantium, vel ex communi populi ſenſu ita prudenter judicantis. 3. Ex gravitate pœnæ tranſgreſſoribus injunctæ. 4. Si juſſio ſit facta in virtute Spiritus Sancti, aut ſub formali præcepto: aut legislator ita ſe exprimat: „ *Præcipimus & præcipiendo mandamus, obligamus,* „ *inhibemus, interdicimus:* aut, *teneatur, non liceat: neceſſe eſt &c.* &c. & materia ſit notabilis: & iſtæ vocantur leges præceptivæ.

Circa obligationem legum pœnalium prius diſtinguendum eſt; quædam enim ſunt mere pœnales, quæ videlicet pœnam ſtatuunt contra talia, vel talia facientes; aliæ ſunt pœnales mixtæ quæ nempe aliquid jubendo pœnam ſimul tranſgreſſoribus decernunt. Et circa iſtas jam patet, quod obligent ſub culpa ratione præcepti in eo contenti, cui idcirco pœnam adjungunt, ut declaretur major præcepti firmitas, & urgentior obligatio.

Circa tranſgreſſionem mere pœnalis probabilior, & S. Thomæ conformior opinio eſt, etiam iſtas obligare ſub culpa lethali, ſi materia, & pœna ſint notabiles. Ratio S. Thomæ eſt, quia non excipiuntur ab onere obligandi, niſi leges injuſtæ: & præterea tranſgreſſio harum legum eſt proculdubio inobedientia, quæ ſemper eſt peccatum. Hinc violator hujuſmodi legum peccat graviter nedum contra obedientiam ex juſtitia legali debitam, verum etiam contra caritatem erga ſeipſum, & ſuos, ſi quos habeat: nam ſolvendo pœnam gravem, ut tenetur; & ſibi, & aliis grave damnum affert.

Sed quid ſi Legiſlator alternative ſeu disjunctive in lege loquetur, dicendo v. g. nemo aſportet frumenta extra dominium; vel ſi aſportaverit, ſolvat mille aureos? *R.* Quod tunc aſportando ne-

do nemo peccaret, quiſque tamen ſex teneretur in conſcientia mille aureos ſolvere. Ratio eſt, quia lex obligat ad alterutrum.

(*) Neminem fugit aliam eſſe legem pure præceptivam, ſeu prohibitivam, aliam pure pœnalem, & aliam mixtam. Lex pure pœnalis, ſeu prohibitiva eſt, qua aliquid jubetur fieri, vel omitti nullam de pœna in tranſgreſſores mentionem faciendo. Lex pure pœnalis eſt, quæ pœnam ſtatuit in eos, qui aliquid fecerint, vel omiſerint, neque tamen præcipit illud fieri, vel omitti. Sicut ſi lex dicat, qui frumentum e Patria evexerit, ſolvat centum nummos argenteos. Lex demum mixta eſt, quæ præcipit aliquid fieri, vel omitti, ac inſuper pœnam apponit in tranſgreſſores; eamque vel copulative, ut cum dicitur nemo pecuniam efferat extra regnum, & qui extulerit ſolvat centum; vel disjunctive, ut ſi dicatur, nullus vinum e regno evehat, vel ſi evexerit pendat centum.

Omnis lex pure præceptiva, ſeu prohibitiva obligat ad culpam, hoc eſt ſub reatu culpæ, ut compertum eſt.

Probabilius eſt etiam, ſicuti & Auctor exiſtimat, omnem legem pure pœnalem, ſi ſit vera lex, obligare ad culpam. Hoc tamen intelligendum eſt, niſi conſtet aliam eſſe mentem Legislatoris, ut Cl. Sylvius obſervat. Sed tunc non eſt vere, ac proprie dicta lex, cum nil jubeat, aut prohibeat, ſed potius ordinatio, & directio monens, ac hortans quid faciendum ſit.

Tandem omnis lex pœnalis mixta obligat ad culpam; ea quidem, quæ copulative datur, ſimpliciter, & abſolute obligat ſub reatu culpæ ad faciendum id, quod jubet, vel omittendum id, quod prohibet; ea vero, quæ disjunctive ponitur, etſi non ſimpliciter obliget ad faciendum, vel omittendum actum lege expreſſum, ſub reatu tamen culpæ obligat vel ad eum faciendum, vel ad ſubeundam pœnam appoſitam, adeo ut ſi velit illum facere, & pœnam ſubire, non ſit peccaturus; ſi autem neque eum facere velit, neque pœnam ſubire, vere coram Deo pœnam ſubiturus ſit. Videatur Sylvius in 1. 2. quæſt. 96. art. 4. quæſt. 8.

Animadvertendum autem occurrit leges vectigalium, quæ plerumque ſunt pure pœnales in foro interiori conſcientias ſubditorum obligare etiam in ſententia illorum, qui aſſerunt quaſdam eſſe leges pure pœnales, quæ in foro interiori conſcientiam non obligant. Prædictæ quippe leges, ajunt ipſi, rem ſtatuunt lege naturali, & Divina debitam; quia nempe tenentur ſubditi ad regiam Principum dignitatem ſuſtentandam neceſſaria ſuppeditare. Legatur Nicolaus I. Hermenier *Summæ Theolog. ad uſum Scholæ accomodatæ tom. 5. tract. de Legibus, de Lege Humana.*

Q. 3. An legislator in materia gravi obligare poteſt ſolum ſub veniali? *R.* Id probabilius videri (dummodo lex non ſit communi bono neceſſaria; quia tunc non poſſet inducere obligationem ſolummodo levem). Ratio eſt, quia actiones agentium liberorum non ſe extendunt ultra intentionem eorum; cum igitur lex ponatur

natur a libera, & juſta voluntate Legiſlatoris, poterit etiam adnectere, quam obligationem voluerit. Non poteſt tamen Legiſlator rei undique levi adnectere obligationem gravem; quia in hoc evidenter apparet abuſus ſuæ poteſtatis in deſtructionem conſcientiæ ſubditorum.

Q. 4. Qualiter ſe gerere debet reus violatæ legis in luenda pœna?

Reſponſioni præmitto primo quaſdam pœnas dici latas, quaſdam ferendas: primæ incurruntur ipſo facto, perpetrata culpa, quæ pœna ab ipſamet lege peccanti infligitur; ſecundæ ſtatuuntur reo inferendæ per judicem. Secundò duplicem eſſe judicis ſententiam, aliam condemnatoriam, qua reus ad ſtatutam pœnam condemnatur; aliam declaratoriam, qua declaratur reus revera talis; quapropter pœnæ ſtatim ſubditur, quam luere tenetur. Tertiò quaſdam pœnas dici activas, quæ actionem rei requirunt, puta ſolvere mulctam, carcerem ingredi &c. quaſdam dici paſſivas, quæ nullam actionem rei poſtulant; tales ſunt cenſuræ, irregularitates, privatio vocis &c. quaſdam dici privativas, quæ tollunt jus, aut facultatem; puta irritatio actus, contractus &c. inhabilitas ad id faciendum &c. item, ut certum ſuppono quod cum lex transgreſſori imponit pœnam, vel a judice ferendam, vel poſt ſententiam declaratoriam, reus non teneatur pœnam ſubire, niſi poſt ſententiam latam, aut poſt factam delicti declarationem a judice: id patet ex tenore legis. His præmiſſis,

R. 1o. Juxta communem, reum non teneri ad ſubeundam pœnam ipſo facto latam, ſi pœna ſit valde dura, difficilis, & affligens; puta exulare, confiſcatio bonorum &c. Ratio eſt, quia communis conſuetudo ita interpretatur hujuſmodi leges, quæ quamvis expreſſiones contineant, *ipſo jure*, *ipſo facto* &c. nihilominus congruenter explicantur, quod, ut effectum obtineant, non requiratur quidem alia ſententia condemnatoria, ſed requiratur ſententia declaratoria perpetrati criminis. Vide cap. ut 19. de Hæreticis in 6.

Nota, quod ſi in lege extarent verba, quæ fortius ſignificarent, v. g. *nulla præmiſſa monitione*, *ante omnem declarationem*, *ante ſententiæ promulgationem* &c. ſi dignitate, officio, beneficio privatus; tunc non eſſet expectanda ſententia declaratoria, ſed ſtatim pœnam ſubire compelleretur.

R. 2. Quod quando pœnæ ſunt paſſivæ, vel privativæ, ſi ipſo facto inferantur a lege, ſtatim eiſdem ſubjicitur tranſgreſſor: ita communis: talis namque eſt praxis, & conſuetudo.

Q. 5. Quandonam obligant leges humanæ, & quando non?

R. Leges humanæ plerumque non obligant ad ſui obſervantiam cum damno vitæ, famæ, aut altero gravi admodum, & notabili; ut communis docet; quia in dictis caſibus obligatio excederet moralem hominis poſſibilitatem, rationabilemque conſuetudinem: Nam in dictis caſibus cedunt quoque leges Divinæ poſitivæ, & etiam

aliquando naturalis, Matth. 12. Dixi plerumque; quia aliquando poſſunt obligare etiam cum vitæ periculo, nempe ſi violatio vergeret aut in contemptum fidei, aut Religionis Catholicæ, aut poteſtatis eccleſiaſticæ, aut in damnum Reipublicæ, aut in grave ſcandalum; tunc enim non præceptum humanum poſitivum, ſed jus naturale ſtricte obſtringeret ad hæc mala impedienda, etiam cum vitæ diſpendio.

(*) Leges humanæ non ſolum in caſibus prædictis obſervari debent cum quovis damno temporali; verum etiam quando per ſe obligant cum eodem periculo, & damno etiam vitæ ut docent communiter Theologi, & præſertim P. Antoine tract. de legib. cap. 2. in reſp. 3. q. Nam Deus, ut auctor naturæ, cujuslibet communitatis civilis gubernationi, ac communi bono, & Chriſtus Eccleſiæ bono, ac recto regimini ſufficientiſſime providit. Ergo in quavis communitate perfecta eſt poteſtas præcipiendi actus ad ſuam conſervationem, & bonum commune neceſſarios, quamvis annexum habeant vitæ periculum; cum aliunde æquum ſit pro totius ſalute partem periculo objicere. Leges autem humanæ tunc maxime per ſe obligant cum periculo vitæ, quando tale periculum per ſe actui præcepto conjunctum eſt. Sed tunc ad juſtitiam legis requiritur, ut res præcepta ſit gravis, & neceſſaria ad conſervationem, vel bonum ſtatum Reipublicæ. Nam Reſpublica non habet dominium, ſed ſolum convenientem uſum vitæ civium.

Q. 6. An quandoque parendum eſt legibus, etiam injuſtis?

R. Affirm. ad vitandum ſcandalum, vel perturbationem, dummodo non jubeant quid Divinis legibus repugnans. Ita D. Thom. 1. 2. quæſt. 96. art. 4.

Q. 7. An ſemper eſt lethale non obedire obligationi cujuslibet etiam leviſſimæ legis ex contemptu? *R.* Affirmat. juxta omnes. Ratio eſt, quod contemptus etiam leviſſimæ legis ſemper redundat in gravem Legiſlatoris injuriam; cum contemnere ſit pro nihilo ducere, quod ſemper eſt grave illi, qui deſpicitur.

(*) Nota ex Cl. Sylvio in 1. 2. quæſt. 96. art. 4. quæſt. 3. concl. 1. tunc aliquem revera ex contemptu legem tranſgredi, quando legiſlatorem, ejuſque legem aſpernatur, vel quia omnino recuſat ei ſubjici, vel quia indignatur ſe illi ſubjectum eſſe, directe volens facere id, quod eſt prohibitum, aut omittere id, quod eſt præceptum, ideo quia per hunc (qui tamen eſt legitimus ejus ſuperior) præceptum, vel prohibitum eſt.

Si quæras, utrum univerſaliter verum ſit, quod tranſgreſſio legis ex contemptu ſit peccatum mortale, etiam in materia levi?

R. Eſſe, ſi loquamur de contemptu, qui ſimpliciter, & abſolute eſt contemptus, iſque plene deliberatus; alioquin tranſgredi legem ex contemptu, poteſt ex duobus eſſe peccatum veniale: nimirum aut ex imperfectione actus non plene deliberati, aut ex levitate materiæ, ac contemptus, quamvis ſit plene deliberatus

libe-

liberatus, non ſit tamen contemptus ſimpliciter ſed ſecundum quid.

Contemptus ſimpliciter eſt, quando vel poteſtas Legislatoris ſimpliciter, & ex toto contemnitur, vel in totum reſpuitur ei, ſeu ordinationi ejus ſubeſſe. Eſt autem contemptus ſecundum quid, quando una aliqua ſolum Legislatoris lex particularis contemnitur, idque ideo, quia res, quam jubet, levis eſt, ac parvi momenti; ita ut, qui legem illam violat, non recuſet abſolute ſubjici Legislatori, vel ejus legi, ſed tantum in hac levi materia. Vid. Sylvius in 2. 2. quæſt. 189. art. 9.

Q. 7. Quotuplex eſt præſumptio legalis? *R.* Duplex, nempe præſumptio juris, quæ etiam vocatur communis periculi; & præſumptio facti, qua præſumitur factum aliquod in particulari jam exiſtens, aut præteritum; ad differentiam præſumptionis juris, qua præſumitur potentia de facili ad actum reducibilis.

Q. 8. An Leges fundatæ in præſumptione facti obligant in conſcientia, etiamſi factum non extet? *R.* Negat. Ita communis: ratio eſt, quia ceſſante veritate facti, aut circumſtantia a lege inſpecta ceſſat motivum legis; quandoquidem hujuſmodi leges fundantur in indiciis, ſeu conjecturis, & conſideratione circumſtantiarum; unde pro hoc, vel illo caſu aliquid præcipiunt, aut vetant. Hinc e. g. mulier, quæ ſcit invalide ſe contraxiſſe cum viro, non tenetur parere Epiſcopo, etiam ſub pœna excommunicationis præcipientis, ut debitum reddat; quia juſſio præſumit factum, nempe validum matrimonium, quod non eſt.

Q. 9. An leges fundatæ in præſumptione juris, ſeu periculi obbligant ad ſui obedientiam, etiam in caſu, quo reſpectu alicujus particularis ceſſet periculum? *R.* Affirm. Ita fere communis. Quia etiam in dicto caſu ſubſiſtit motivum legis præceptum; eo quod, quamvis per accidens non extet periculum in hoc particulari caſu, adhuc plerumque ſubſiſtit per ſe ex natura talis actionis. Porro leges iſtæ non fundantur in indiciis, ſed in judicio moraliter certo, quod ex tali, vel tali actione, quamvis forte non in omni caſu particulari, tamen plerumque grave malum ſequatur. Hinc e. g. lex vetans lectionem librorum prohibitorum ob pericula &c. ſubſiſtit; neque excipit illum, reſpectu cujus talia pericula ceſſant, quia revera plerumque pericula extant.

Q. 10. An, ut leges humanæ vim obbligandi habeant, ſubditorum acceptatio requiritur?

Nota, quod eſt indubitabile peccare ſubditos ſine juſta cauſſa non acceptantes legem latam a publica poteſtate, ita docente Alexandro Papa VII. qui theſim oppoſitum affirmantem num. 28. damnavit, in qua dicebatur: „ Populus non peccat, etiamſi abſque ulla cauſſa non recipiat legem a Principe promulgatam. Hos poſito,

R. Nonnullos cum Navarro, & Valentia ſuſtinere, in prædicto caſu leges humanas non obligare: longe tamen probabilior, &

 ſal-

ſaltem apud multos graves communior docet obligare: nam vim obligandi, qua leges humanæ, ſive eccleſiaſticæ, ſive civiles potiuntur, non pendent a populi acceptatione; quia ex ipſa eſſentia poteſtatis, quam Legislator, ut talis habet, profluit, quod leges ab ipſo latæ ſint independentes a præfata acceptatione; quandoquidem aliter non eſſet Superior, ſed mere conſiliarius, aut merus proponens; neque ipſe regeret, ſed ſubditi regerent ſeipſos. Et quamvis populus a principio hanc facultatem leges condendi in Principem tranſtulerit; ſemel verificato, quod abſque ulla expreſſa conditione circa leges condendas translata fuerit, eo ipſo in eum tranſtulit poteſtatem regendi independenter a ſuo beneplacito.

Q. 11. An Leges humanæ poſſunt per conſuetudinem contrariam abrogari? *R.* Affirm. At id non provenit ex eo, quod ſubditi auctoritatem habeant in legem: ſed ex eo, quod Princeps, ſciens repugnantiam populi, eligit potius abſtinere ab illis compellendis, quam illos vi coercitiva compellere, quemadmodum licite facere poſſet: ex quo tamen non fit, quod reſiſtentes legi ſine juſta cauſſa immunes evadant a culpa. Unde ſi Princeps obſiſteret, & identidem obſiſtentiam renovaret, numquam conſuetudo poſſidere, & præſcribere poſſet.

Q. 12. Quando conjectandum eſt, Principem expectare aſſenſum? *R.* Quando primos legi reſiſtentes, quos facile coercere poſſet, Princeps non coercet, ſi eidem innoteſcant hujuſmodi tranſgreſſiones.

Q. 13. Quando lex judicari debet acceptata? *R.* Quando vel a majori parte ſubditorum ſilentio, vel a parte ſpectabiliori, quamvis non majori, ſilentio, aut alio modo acceptationem indicante non rejicitur. Si vero dubitetur, an fuerit acceptata, pro acceptata habenda eſt, juxta regulam juris: „ In dubio præſumitur „ factum fuiſſe, quod faciendum erat. "

Q. 13. An in dubio de legis juſtitia eſt ei obediendum? *R.* Affirmat. Quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis: princeps autem eſt in poſſeſſione condendi leges; hac igitur poteſtate ſpoliari non poterit in ſolo dubio de recto ejuſdem uſu.

§. V.

De materia humanæ legi ſubjecta.

Q. 1. AN actus heroici ſunt materia legis humanæ? *R.* Plerumque non ſunt. Lex enim debet eſſe de moraliter poſſibilibus toti communitati: hujuſmodi autem non ſunt indicati actus. Ergo &c. Dixi, *plerumque*, quia in aliquibus raris caſibus, & circumſtantiis ad bonum commune profluentibus juberi poſſunt. Item juberi poſſunt in hypotheſi ſtatus libere ab aliquo ſuſcepti, ut lex trium votorum ſollemnium in aſſumente ſtatum Religionis.

Q. 11.

Q. 11. An actus interni requiſiti ad conſtituendum in ſpecie morali actum exteriorem juberi poſſunt a lege humana? *R.* Affirm. juxta communem. Ratio eſt, quia cum lex humana poſſit jubere actus exteriores virtutum indirecte, jubet actum interiorem neceſſario requiſitum ab exteriori, ut ſit actus virtutis, & ne ſit vitioſus. Hinc Alexander VII. damnavit hanc theſim num. 14. „ Qui „ facit confeſſionem voluntarie nullam ſatisfacit præcepto Eccle„ ſiæ. Et Innocentius X. damnavit hanc numer. 55. Præcepto „ annuæ communionis ſatisfit per ſacrilegam Domini communio„ nem. “

Q. 11. An actus mere interni ſunt materia legis humanæ? *R.* Negat. juxta communiorem Theologorum ſententiam: quia cum lex humana non poſſit de illis judicare, quippe qui ſunt omnino occulti, neque poterit de illis legem ferre. D. Thom. 1. 2. quæſt. 91. art. 4. & 22. quæſt. 104. art. 5.

(*) Verum eſt, quod dicit Auctor, ſi ſermo ſit de præceptione, quæ jubeat actus mere internos directe, & per ſe lege coactiva coactione externa. At non pauci oppoſitum tenent de legislatore humano, ſaltem eccleſiaſtico: ipſi enim valde probabile exiſtimant poſſe legislatorem eccleſiaſticum directe præcipere lege directiva, & curante animarum ſalutem coactione mere interna, ideſt obligante ad culpam, actus mere internos in iis caſibus, in quibus judicaverit id opportunum eſſe, atque conſentaneum ad animarum ſalutem. Id autem evincunt 1. ex Lucæ 10. Matth. 16. 13. ad Hebr. &c. 2. ex more, & praxi Eccleſiæ, quæ non raro actiones mere internas modo præſcripſit, modo vetavit. Sic e. g. Concilium Tridentinum ſeſſ. 6. in proemio prohibet, ne aliter tradatur, quam ſuo decreto ſtatuitur: & Urbanus VIII. mandavit in omnibus, & per omnia ſervari ab omnibus Rubricas Miſſalis Rom. inter quas una præſcribit, ut Sacerdos „ aliquantulum quie„ ſcat in meditatione Sanctiſſimi Sacramenti “. Sic etiam Innocentius XI. hanc proſcripſit propoſitionem ordine 10. Non tenemur proximum diligere actu interno. 3. ex ratione: poteſtas enim Eccleſiæ eſt ſpiritualis, & ordinatur immediate ad ſalutem animarum: porro actus interiores potiſſimum media ſunt, quæ viam ad hunc conſequendum finem ſternunt. Ergo &c. Legantur, ut alios omittam P. Antoine tract. de Legib. ſect. 3. cap. 1. quæſt. 3. & P. Daniel Concina Theolog. Chriſt. tom. 6. lib. 1. diſſert. 5. cap. 2. num. 8. & ſeqq.

§. VI.

De modo adimplendi legem.

Q. 1. AN ad ſatisfaciendum legi, aut præcepto affirmativo requiritur, & ſufficit libere, & voluntarie ponere actum, qui jubetur? *R.* Affirmat. juxta communem. Ratio eſt: quia præci-

cipitur actus humanus, qui voluntarie, & libere poni debet. Nihilominus poſitioni voluntariæ actus juſſi non requiritur alia intentio ſatisfaciendi ſuperaddita, quæ a lege non jubetur, cum jubeatur dumtaxat poſitio voluntaria actus. Hinc, qui poſuit voluntarie, & cum requiſitis circumſtantiis actum præceptum, ignorans præceptum extare, cum id noverit, poterit intendere ſe præterito actu ſatisfeciſſe præcepto, cum revera poſuerit voluntarie actum præceptum. Immo, juxta communiorem, & mihi ſaltem probabiliorem, qui voluntarie ponit actionem præceptam cum requiſitis, & expreſſa voluntate tunc non ſatisfaciendi præcepto, ſed iterum illam renovandi; immo etiam cum voluntate prava nolendi ſatisfacere præcepto; nihilominus ſatisfacit; quia voluntarie actionem præceptam poſuit: quamvis iſte peccet peccato gravi inobedientiæ, non contra legem poſitivam, quam volens nolens jam adimplevit, ſed contra legem naturalem, ut patet ex dictis. Primus autem tenetur deponere animum eam actionem iterum renovandi, referendo jam factam ad præceptum. Aliud tamen eſt de voto: quia vovens imponit ſibi obligationem voti: unde ab ejus, non autem ab alterius voluntate pendet eam retinere, ac prorogare, ſeu ei ſatisfacere.

Q. 11. An ad ſatisfaciendum præcepto negativo ſufficit non exercere actionem illam, quamvis de illa quis nunquam cogitaverit?

R. Affirmat. juxta communem; cum de iſto etiam verum ſit, quod actum vetitum non exercet. Ut autem abſtinendo ab actu vetito meritum acquirat, profecto requiritur actus voluntatis, vel explicite ſtatuentis illum nunquam perpetrandi, vel implicitus, repellendo tentationes ad eumdem provocantes, quia juxta Theologos ſcholæ ad merendum non ſufficit mera negatio actus, ſed præter alia requiſita exigitur actus bonus.

(*) Quamvis communis ſit inter Theologos Auctoris ſententia, qua ex parte ſtatuit eum qui ponit voluntarie, & cum requiſitis circumſtantiis actum præceptum, ignorans præceptum extare, poſſe, cum id noverit, intendere ſe præterito actu ſatisfeciſſe præcepto.

Nam in eo, qui ita agit, reperitur ſemper generalis, confuſa, & interpretativa ſatisfaciendi intentio, ultra quam nihil aliud requirit Eccleſia: immo, ut cenſet Suarez in 3. part. Diſput. 88. ſect. neque in rigore neceſſarium eſt, ut actum poſitum referat ad præceptum poſtea ipſi notum, ſed ſolum requiritur, ut judicet ſe ſatisfeciſſe præcepto. Nihilominus multi oppoſitum ſuſtinent circa illum, qui voluntarie quidem ponit actionem præceptam cum requiſitis, ſed ſimul cum expreſſa voluntate non ſatisfaciendi præcepto, vel quia ſtatuit actionem poſtea renovare, ut ſatisfaciat præcepto v. g. aliam miſſam audire, vel quia abſolutam pravam efformat intentionem non ſatisfaciendi. Etenim, inquiunt, neceſſaria eſt intentio, ſaltem virtualis, & interpretativa, ſatisfaciendi præcepto. Porro ille, qui expreſſe & poſitive deliberat ſe nolle

ſatis-

ſatisfacere, hanc intentionem virtualem, & interpretativam non habet: ergo non ſatisfacit præcepto.

Duo tamen hic addenda ſunt: 1. qui, utcumque renitens actum lege præceptum exequitur, non ſemper eſt tranſgreſſor præcepti, ut patet in pueris, qui Miſſam pie audiunt, quam non audiſſent, niſi Parentum minis coacti. 2. qui præceptum aliquod implevit v. g. clericus, qui officium recitavit, ſed minus pie, quam optaſſet, quippe novam horarum recitationem ſibi proponit, ut præcepto ſatisfaciat, ſi poſtea ſuo, vel alieno conſilio novæ recitationis voluntatem abjiciat, non peccat, quia cum tempore recitationis interpretativam ſaltem ſatisfaciendi voluntatem habuerit, revera ſatisfacit, novumque ejus propoſitum nihil in actu præcedente immutare potuit.

Propoſitam autem quæſtionem inter illas, quæ vanæ, & frivolæ appellantur, rejiciendam exiſtimat P. Daniel Concina Tom. VI. lib. 1. diſſert. 5. c. 9. n. 6. Ego enim, inquit, in primo caſu non modo permitterem, & obligatum declararem (niſi aliqua obſtaret ſcrupuli alicujus circumſtantia) ad audiendum alium Sacrum .... ſed in pœnam ſui otioſi actus tertiam Miſſam audiendam ... imponerem. In ſecundo caſu hominem rejicerem, ut dementem, tamquam qui vellet peccare, ut peccaret .... Sed inquit: ſi reipſa ſimilis reperiretur ſtultus, quid ſententiæ feres in ipſum? Ad aliam audiendam Miſſam obligarem, ut peccati pœnam lueret.

Q. 2. An finis intrinſecus præcepti cadit ſub præcepto? *R.* affirmat. Quia cum jubetur e. g. actio religioſa, jubetur talis ſecundum ſuam ſpeciem intrinſecam, quæ eſt colere Deum. Pro praxi autem cenſetur ab operante intendi, quamdiu non excluditur poſitive. Si autem illum poſitive quis excluderet, tunc vel revera actionem adimpleret, ſicut oportet, vel non; ſi primum, ſatisfaceret quidem præcepto, quia volens nolens exercendo illam, ſicut oportet, coleret Deum; at peccaret peccato gravi inobedientiæ contra ſubjectionem legi debitam, retinendo affectum illum pravum præcepto legis repugnantem: ſi vero illam faceret non ſicut oportet, jam non poneret rem præceptam, & eſſet legis tranſgreſſor, & inobediens, repugnans ſubjectioni, quam lex exigit.

Q. 3. An finis extrinſecus a lege intentus, & non ſpectans ad ſpeciem rei præceptæ cadit ſub præcepto? *R.* negat. Niſi a lege expreſſe jubeatur. Ratio eſt, quia præceptum afficit actionem tantum, non finem a Legiſlatore actioni extrinſece, & accidentaliter additum: qui ſi expreſſe jubeatur, tunc, cum evadat pars materiæ præceptæ, eſt intendendus a ſubdito, & niſi intendatur, ſaltem implicite, evadit tranſgreſſor legis. Videatur S. Thom. 1. 2. q. 100. a. 9. & 10.

(*) Duplex diſtinguendus eſt cum Auctore finis legis, intrinſecus, qui eſt id, ad quod Legiſlator ſua lege intendit obligare; & extrinſecus, qui eſt id, ad quod Legiſlator rem præceptam

diri-

dirigit, & ordinat. Porro ſine fine intrinſeco res præcepta conſiſtere minime valet; unde ipſe cadit ſub præceptum, & ſine ipſo lex non adimpletur. Quod non eſt de fine extrinſeco, ut dictum eſt ab Auctore, niſi a Legislatore expreſſe jubeatur. Finis autem præcipi cenſetur, quoties præcipitur actus faciendus ob certum finem in lege expreſſum, puta ſi præciperetur jejunium, aut preces ad avertendam aliquam calamitatem. Legantur P. Antoine tract. de Legib. c. 3. q. 2. & P. Daniel Concina Tom. VI. lib. 1. diſſert. 5. c. 9. n. 7.

Q. 4. An ſatisfacit legi humanæ, qui exequens actum a lege impoſitum, ſicut jubetur, adjungit ei pravam intentionem naturæ actus extrinſecam? *R.* affirmat. Quia revera ponit actum ab ipſa impoſitum, pro quanto ab ipſa jubetur: attamen peccaret tam contra legem naturalem, jubentem opera bona recta intentione eſſe facienda, quam contra illas virtutes exercendo actionem animo inclinato ad vitia eiſdem oppoſita.

(*) Sunt, qui cenſent diſtinguendam eſſe circumſtantiam, quæ ſubſtantiam actus præcepti inficit a circumſtantia, quæ actum præceptum comitatur, & perſonam operantem, non officium executionis polluit. Licet hæc non impediat, quominus ſatisfiat præcepto; id tamen impedit prima, ut patet. Legatur P. Daniel Concina Tom. VI. lib. 1. Diſſert. 5. c. 9. n. 9. & Tom. V. lib. 1. Diſſert. 3. c. 4. n. 2. q. 1.

Q. 5. An unica actione ſatisfit pluribus præceptis? *R.* negat. regulariter loquendo: Quia cum quodlibet præceptum ſuam afferat obligationem, naturaliter loquendo, præcipiens per novum præceptum novam intendit imponere obligationem, & non anteriorem confirmare. Si tamen duo, vel plura præcepta eodem ſimul tempore obligent, ex eodemque motivo; tunc eadem actione ſatisfit obligationi illorum præceptorum. Sic erg. quando dies Dominica cadit in feſto alterius diei feſtivæ de præcepto, unica Miſſæ auditione ſatisfit utrique feſto.

Q. 6. An pluribus præceptis per plures actiones uno eodemque tempore factas ſatisfieri poteſt? *R.* affirmat. Dummodo una alteram non impediat: ita communior, & probabilior. Quia qui dicto modo facit, implet totum id, quod a lege præcipitur; quando enim actiones illæ non ſe invicem impediunt, vere fiunt, prout a ſuis legibus præcipiuntur. Propterea qui dum Miſſam die feſto audit, horas Canonicas recitat, utrique præcepto ſatisfacit, cum Deum utraque actione neutra alteram impediente colat.

Q. 7. An tenetur ad partem, quam poteſt, quamvis minorem, qui totum opus præceptum exequi non poteſt, ſi illud ſit diviſibile? *R.* affirmat. ſic enim colligitur ex Innoc. XI. reprobante theſim 54. oppoſitum affirmantem: « Qui non poteſt Matutinum, & Laudes, poteſt autem recitare horas, ad nil tenetur, » quia major pars trahit ad ſe minorem." Quando enim materia præcepta eſt dividua; præceptum, quamvis realiter ſit unum, eſt

virtua-

virtualiter multiplex, & ita afficit totam materiam, ut etiam afficiat omnes partes ejuſdem.

Q. 8. An, quando plura præcepta obſervari non poſſunt, dignius eſt obſervandum? *R.* affirmat. per ſe loquendo: quia ita dictat lumen naturale, & ita legiſlatoris, vel legiſlatorum mentem rationabilem interpretari convenit. Conſulto dixi, *per ſe loquendo*: quia accidere poteſt, quod aliquando præceptum inferius ſit ſervandum in concurſu dignioris, quando materia illius eſt gravis, iſtius autem levis: unde non eſt e. g. omittendum ſacrum ad opem ferendam infirmo, qui revera non eſt in tantæ neceſſitate aſſiſtentiæ.

Q. 9. An reus eſt violatæ legis, qui ponit advertenter impedimentum non neceſſarium, quo impeditur ab obſervatione legis humanæ? *R.* affirmat. Ita probabilior cum S. Tho. in 4. diſt. 15. q. 3. a. 2. q. 4. ad 3. Ratio eſt, quia Legiſlatoris intentio nedum reſpicit poſitionem actus, verum etiam, ne ſine juſta cauſſa fiant actiones non neceſſariæ, ex quarum poſitione impediatur executio legis; alioquin non eſſet per ſe efficax.

(*) In triplici caſu peccari poteſt ex appoſitione impedimenti adimpletioni legis: 1. ex eo quod apponatur impedimentum directe, & ex intentione non implendi legem, ut patet: 2. ex eo, quod inferatur impedimentum per actionem non neceſſariam eo tempore, quo urget præceptum, vel paullo ante, aut tunc temporis non removetur impedimentum, cum poſſit, ſine gravi damno; idque ob rationem adductam ab Auctore præced. quæſt. Hinc qui e. g. die jejunii pila ludit eum ea defatigatione, quæ reddat illum impotentem jejunare, peccat contra præceptum jejunii. 3. ex eo quod materiæ præceptæ gravitas, vel neceſſitas tantæ ſit, ut præceptum obliget ad nunquam apponendum impedimentum ejus obſervationi, etiam multo tempore, antequam urgeat, ad tollenda impedimenta, etiam remota, & ad adhibenda remedia etiam difficilia, ut patet in iis, quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, morum honeſtatem, & ad bonum commune. Videatur P. Antoine tract. de Legib. c. 3. q. 6.

§. VII.

De iis, qui Legibus ſubjiciuntur.

PRæmitto, in legibus extare vim directivam, quæ obligat ad culpam tranſgreſſores: & vim coactivam obligantem ad ſubeundam pœnam a lege taxatam: & hæc alia eſt interna obligans ad pœnam ſtatim incurrendam abſque ulteriori judicis declaratione; alia externa requirens declarationem patratæ tranſgreſſionis. Vis directiva alia eſt directa, quæ ex ipſamet lege, & Legiſlatoris voluntate exercetur in ſubditos: alia eſt indirecta, quæ ex juramento a non ſubditis præſtito ad leges illius Dominii ſervan-

dus iſti obligantur. Præmitto etiam, materiam legis quandoque eſſe tam ſubditis, quam Legiſlatori communem; quandoque ſolis ſubditis convenientem. Præmitto demum, legiſlatores aliquando eſſe abſolutos, leges condentes abſque ullius partis Communitatis conſenſu; aliquando eſſe non tales, ſed requirentes aſſenſum vel Senatorum, vel Proecrum, vel Communitatis ad leges ferendas. His præmiſſis,

Q. 1. An legiſlator tenetur legibus? *R.* affirmat. ex communi Doctorum: quoad legiſlatorem non abſolutum, qui una cum communitatis, vel Procerum conſenſu legem tulit: quia etiam ipſe eſt pars, quamvis ſpectabilior, communitatis: unde tulit legem ea poteſtate, quæ ſeipſo ſeorſim conſiderato, ſuperior eſt. Legiſlator autem abſolutus non tenetur legibus, quæ ſibi prudenter convenire non poſſunt: tenetur tamen quoad vim directivam, non coactivam, ſed indirectam, & in conſcientia legibus a ſe latis, quarum materia etiam ad ipſum ſpectare poteſt, jejunium ex. g. vel aliud pœnitentiæ opus impoſitum obſervandi. Ex vi, inquam, directiva, quia ſubjicitur tali obligationi jure naturali, ex quo tenetur ad ea, quæ neceſſario moraliter conducunt ad conveniens, & utile regimen ſuorum ſubditorum, inter quæ principalius eſt bonum exemplum circa ea, quæ etiam ipſe obſervare poteſt, & ſibi, ac ſubditis æqualiter convenire poſſunt. At quod hæc vis directiva ſit indirecta ex eo liquet, quia, utpote princeps abſolutus non recognoſcit ſuperiorem in terris, a quo ſibi imponatur, ſed illam ſibimet imponit, jure naturali ita poſtulante. Quod denique non ſit coactiva ex eo liquet, quod *nullus proprie cogitur a ſeipſo: lex autem non habet vim coactivam, niſi ex Principis poteſtate*, ait D. Tho. 1. 2. q. 96. a. 5. Hinc inferunt plurimi cum Suarez teneri vi directiva Principem ſuis legibus, etiam ſemoto ſcandalo (data hypotheſi quod transgreſſio ignorari poſſit), quoniam id poſtulatur ab æquitate naturali, & a munere Principis, ob uniformitatem exactam inter cetera membra, & caput ejuſdem corporis moralis, ut eodem ſpiritu moraliter excitentur, & agantur.

Quid dicendum de pueris, & amentibus? *R.* Pueri ante rationis uſum legibus non tenentur, cum incapaces ſint eiſdem obtemperandi. Cum autem uſus rationis illuceſcere incipit, quod ſolet regulariter evenire circa ſeptennium, quibuſdam tamen citius, quibuſdam tardius, tunc tenentur legibus Eccleſiæ, Miſſæ audiendæ abſtinentiæ a carnibus diebus jejuniorum, confitendi ſaltem ſemel in anno; communicandi autem in Paſcate regulariter circa annum 12. niſi aut acumen ſpiritus prævenire, aut tarditas mentis differre ſuadeat. Amentes vero perpetuo, & ſimpliciter tales legibus non ſubjici ſatis eſt manifeſtum, cum nequeant humano modo operari. An autem induci poſſint ad agendum contra legem? *R.* Cum communi nunquam induci poſſe ad agendum contra legem Divinam; quandoquidem quod ab illa prohibetur,

ſit

ſit per ſe malum: & quamvis non peccet amens, peccat tamen graviter, aut leviter pro ratione materiæ, qui inducit; & quidem ea ſpecie peccati. Ad agendum autem contra legem humanam poſitivam, ſemoto ſcandalo, aut damno temporali alterius, putarem non eſſe peccatum, præcipue ſi non meræ levitatis motivo, ſed alicujus utilitatis etiam temporalis amens induceretur, ſemoto tamen ſcandalo: etenim revera non inducitur ad violationem legis, cui non ſubeſt, ſed ad actionem eo in ſtatu licitam ſibi, nulloque modo in ſe malam.

Q. 2. An ebrii, & delirantes, qui non ſunt perpetuo amentes a legum humanarum obligatione eximuntur? *R.* negat. Quippe qui ſunt habitualiter, quamvis non ſemper, ſui compotes. Excuſantur tamen a tranſgreſſione formali, dum ebrietate completa opprimuntur, aut dum delirio rapiuntur, ſi vetita a lege agant, aut ab eadem juſſa omittant. Cavendum tamen, ne tranſgreſſio ſit indirecte volita in ebrietate, dum ebrius expertus eſt, quod quando vino abſorbetur, in prohibita erumpit. Certum eſt etiam, nemini licere tali ebrio durante ebrietate in die vetito carnes miniſtrare; quippe qui ſit habitualiter legi ſubjectus, ut indicavi.

Q. 3. An infideles non baptizati legibus Eccleſiæ ſubjiciuntur? *R.* negat. Quandoquidem non ſunt Eccleſiæ ſubditi, 1. Cor. 6. Hinc ille non peccaret, qui hujuſmodi infidelibus carnes diebus vetitis miniſtraret, dummodo ſcandalum abſit, omniſque tollatur ſuſpicio contemptus Religionis. Ob contrariam rationem infideles baptizati legibus Eccleſiæ tenentur; & quamvis ab illa ſint ſeparati, per hoc non excuſantur, quia culpabiliter in rebellione injuſta perſeverare volunt.

(*) Peregrinus, ſeu viator dicitur, qui extra locum domicilii ſui moratur ad tempus cum animo ad ſua redeundi. Advena dicitur, qui in uno loco domicilium habet, & in alio habitat. Vagus demum vocitatur, qui nullibi ſedem fixam habet, ſed hic hodie, cras alibi reperitur, & mox in uno, mox in alio loco commoratur.

Certum eſt 1. eos, qui accedunt ad aliquem locum animo ibi perpetuo manendi, ſtatim ejuſdem loci legibus obnoxios eſſe, cum jam vere ejuſdem loci incolæ efficiantur, L. *Domicilium* §. ad municipal. Ita Auctor Theologiæ Mor. ad uſum Seminarii Petrocorenſis tom. 1. lib. 1. de Legib. c. 10. not. 3.

Certum eſt 2. Illico teneri loci legibus illos, qui in eum locum veniunt animo ibi manendi non per tranſennam, ſed longo tempore, ſcilicet uno anno, vel pluribus annis integris, vel ſaltem, ut alii dicunt, majori unius anni parte.

Certum eſt 3. Peregrinos adſtringi ad ſervandas leges loci, per quem tranſeunt, quando alias eſſet periculum ſcandali, vel quando leges eædem ſunt in propria Patria, & in loco, per quem tranſitum faciunt; vel denique quando leges ſunt juris com-

communis, etſi ex conſuetudine, vel privilegio non ſerventur in loco domicilii ſui.

Certum eſt 4. Peregrinos debere illas leges locorum ſervare, quæ ſpectant contractuum; teſtamentorum, matrimoniorum ſollemnitatem; necnon illas, quarum tranſgreſſio detrimentum infert habitatoribus loci, per quem tranſeunt.

Q. 4. An peregrini, & viatores tenentur legibus loci illius, in quo vel domicilium fixerunt; vel aliquot tantum diebus verſantur? *R.* affirmat. cum enim ſubditus, exiens ſuo territorio, legibus illius territorii eximatur; æqua ratio poſtulat, ut legibus illius loci, in quo per aliquot ſaltem dies degit, ſubjiciatur. Præterea ex S. Auguſtino lib. 3. confeſſ. c. 8. & epiſt. 86. & 118. tenetur ſe conformare conſuetudinibus locorum; ergo a fortiori legibus. Quando autem viator in locum advenit ubi feſtum e. g. celebratur, paucis horis tantummodo commoraturus, & die eadem diſceſſurus, videtur non teneri dictis legibus: quia nullo modo dici poteſt incola, aut membrum illius loci; dummodo tamen omne ſcandalum tollatur: ſecus dicendum ſi tota die ibidem eſſet moraturus.

(*) Addit P. Antoine Tract. de Legib. c. 4. Peregrinum teneri ſolum iis legibus locis, quarum obſervatio non requirit tempus longius, quam illud, quo ipſe ibi moratur. Hinc tenetur ſervare omnia præcepta localia negativa; v. g. abſtinere ab eſu carnium; nam hæc non requirunt moram. Sed qui tranſit per locum, ubi eſt dies feſtus, in alium, ubi non eſt; non tenetur ceſſare ab itinere ad audiendum Sacrum, nec, ſecluſo ſcandalo, illud audire, ſi ibi moretur ſolum ad ſumendum cibum; quia mora non eſt proportionata adimpletioni præcepti. E contra tenetur audire Sacrum, ſi ſufficienti tempore moretur; vel ſi feſtum ſervetur in loco, ubi pernoctavit, aut in toto illo Territorio, per quod uſque ad meridiem acturus eſt iter.

Poſtremum hoc ut falſum in aliquo caſu rejicit Continuator Prælect. Theol. Honorati Tournely Tom. II. tract. de Legib. c. 5. ſect. 3. quia « pernoctaſſe, inquit, in loco, unde itineris tui ratio bona fide ordinata, te aliquot, antequam Miſſa celebretur, horis avocat, non videtur ſufficere, ut Sacro intereſſe tenearis; atque ita ſentit Habert Caſuiſta non laxior." Lege etiam quæ habet Auctor tract. 6. de Decalogi præcepto cap. 1. §. 2. num. 5.

Q. 5. An qui diſcedit a proprio Territorio, ubi lex viget, & alio ſe transfert, ubi non viget eo ſolo, & mero fine ſe ſubtrahendi a lege, eamdem violat? *R.* affirmat. juxta probabiliorem: Eſt enim mera fraus, quæ nemini unquam ſuffragari poteſt: quia eadem omnino ratione, ob quam ſubditus legi ſubjicitur incurrit obligationem, quemadmodum obediendi, ita etiam non ſe ſubducendi fraudulenter; & abſque ullo motivo a lege adimplenda.

(*) Sen-

(*) Sententiam hanc amplexatus eſt etiam Benedictus XIV. de Syn. Diœceſ. lib. 13. c. 4. n. 19. ubi obſervat hodie fas non eſſe recedere ab hac ſententia, cum Sacra Congregatio Concilii illegitimum pronuntiaverit matrimonium, non ſervata Tridentini forma, ab iis celebratum, qui ſolo animo illud clandeſtine contrahendi, receſſerunt e loco, ubi Tridentinum eſt promulgatum, & ſe ad locum contulerunt, in quo promulgatum non eſt; quam declarationem ſua roboravit auctoritate Urbanus VIII. inſeruitque Brevi ad Archiepiſcopum Colonienſem dato, anno 1627. ubi narrat Cardinalis de Lugo lib. I. Reſp. Moral. dub. 36. cui declarationi aliæ plures conſonant deciſiones, quæ ab eadem Congregatione prodierunt, & diligenter collectæ, ac relatæ ſunt ab eodem Benedicto in ſua Inſtitut. 33. n. 8. & ſeq.

Q. 6. An exiens proprio loco, non ſine fraudulento, ſed ob alium finem, tenetur lege illius loci? *R.* Non teneri, niſi in caſu, qui dicitur *fictio juris*; quando videlicet, tametſi a Territorio receſſerit, moraliter tamen adhuc in Territorio manere cenſetur, quia tranſgreſſionem in Territorio conſummat: ita e. g. Beneficiatus, qui ad reſidentiam tenetur, & alibi manet, peccat, & cenſuris illigatur contra non reſidentes latis, eo quod moraliter peccatum in territorio conſummet.

Q. 7. Qui diſcedit e ſuo Territorio, ubi lex obligat, puta ad audiendam Miſſam, & perecturus eſt ad alium locum, ubi non eſt obligatio, tenetur ne ante diſceſſum Miſſam audire? *R.* Cum probabiliori, & in praxi ſequenda, talem teneri, ſi moraliter poteſt; & tempus deſerviat; & prævideat, quod in loco, ad quem profecturus eſt, aut Miſſa deerit, aut tempus celebrandi tranſierit: Ratio eſt quia lex ab homine impleri debet eo tempore, quo illum obligat: atqui tempus illarum horarum, puta uſque ad ſecundam ab ortu ſolis, eſt ipſi itineraturo unicum, quo poſſit legem implere: ergo &c. Conſulto dixi; *ſi moraliter poſſit*: nam ſi, adimplendo præceptum, grave incommodum ſubire cogeretur, tunc diſpenſaretur: leges enim poſitivæ humanæ cum tanto gravamine non obligant.

Q. 8. An ſubjiciuntur legibus humanis civilibus etiam clerici utriuſque cleri? *R.* affirmat. (dummodo leges illæ ſacris Canonibus non adverſentur) quoad vim directivam; & in conſcientia; ex Apoſt. Rom. 13. Ratio eſt manifeſta; quia etiam perſonæ Eccleſiaſticæ ſunt pars communitatis: unde tenentur ſe conformare aliis partibus; & ſuo toti.

(*) Juvat ob oculos ponere, quæ de Clericis Regularibus ſcribit Clariſſ. P. Filippus de Carboneano in Notis ad 2. quæſt. tract. de Legib. c. 3. Antoinianæ Moralis: « Circa Regulares; „ inquit, qui, utpote exempti, non obligantur legibus Epiſcopa„ libus, aut Synodalibus, immo nec Decretis Synodi Provincialis, „ ut declaravit Sac. Congregatio apud Fagnanum in cap. *Si olim*, „ & confirmavit Gregorius XIII. in ſuis reſponſionibus ad Conci-

„ lium

„ lium Rothomagenſe in eodem Concilio publicatis anno 1581.
„ Circa Regelares, inquam, vide lib. 7. cap. 12. de Synod. Diœ-
„ ceſ. Benedicti XIV. ibi enim perſpicue oſtenditur Epiſcopos ne-
„ quidem in Synodis poſſe derogare privilegiis ab Apoſtolica Se-
„ de Regularibus conceſſis; poſſe vero plura decernere, tamquam
„ Apoſtolicæ Sedis delegatos, quibus Regulares obligentur. Sunt
„ autem 1. *Non licet Regularibus* (ſunt *verba decreti* editi die 10.
„ Auguſti 1630.) *etiam in eorum propriis Eccleſiis Sanctiſſimum*
„ *Euchariſtiæ Sacramentum publice adorandum exponere, niſi ex pu-*
„ *blica cauſſa, quæ probata ſit ab Ordinario; ex cauſſa autem pri-*
„ *vata poſſe, dummodo Sanctiſſ. Sacramentum e tabernaculo non ex-*
„ *trahatur, & ſit velatum ita, ut ipſa ſacra Hoſtia videri non*
„ *poſſit*. 2. Regulares non ſolum a Superioribus, ſed etiam ab
„ Epiſcopis puniri poſſe, ſi delinquant contra Decretalem Inno-
„ centii III. in c. 1. *de cuſtod. eccleſiaſt.* & ad multorum obſer-
„ vantiam compelli poſſe circa Sacrificium Miſſæ, novas imagi-
„ nes, & reliquias; ut ſi admittant in Miſſa indecentia, & pro-
„ hibita, ſi novas imagines, & Reliquias ab Epiſcopo non ap-
„ probatas exponere contendant &c. 3. poſſe etiam ſub pœna
„ etiam ſuſpenſionis a Divinis ipſo facto incurrenda Regularibus
„ injungere, ne quempiam exterum Sacerdotem in ſuis Eccleſiis
„ celebrare permittant ſine prævia ordinarii licentia. 4. corrigi,
„ ac puniri poſſe delinquentes in iis, quæ reſpiciunt clauſuras
„ Monialium, etiam ipſiſmet Regularibus ſubjectarum. 5. Si re-
„ cipiant confeſſiones non obtenta ab Epiſcopo licentia, & facul-
„ tate, etiam Monialium, quæ ipſis ſubſunt, ſi prædicent in Ec-
„ cleſiis ſuorum Ordinum Epiſcopo contradicente, vel non peti-
„ ta benedictione, aut in alienis Eccleſiis ſine ejuſdem Epiſcopi
„ licentia; ſi renuant accedere ad publicas proceſſiones; ſi Epiſ-
„ copi interdictum, vel indictos ab eo dies feſtos non ſervent,
„ aut ejuſdem cenſuras promulgare recuſent; ſi in alicujus Sa-
„ cramenti adminiſtratione graviter delinquant; & ſi habitum ſui
„ Ordinis dare præſumant Tertiariis collegialiter non viventibus,
„ inconſulto Epiſcopo. 6. Sac. Congregatio Concilii approbante
„ Clemente IX. declaravit; Regulares quoſcumque abſque legiti-
„ ma facultate accedentes ad colloquendum, etiam per quodcum-
„ que modicum temporis ſpatium cum Monialibus, aut aliis in-
„ tra clauſuram degentibus peccare mortaliter, eoſque ſub ex-
„ communicationis, privationis vocis activæ, & paſſivæ, aliiſque
„ contra Regulares accedentes ſine licentia ad Monaſterium Mo-
„ nialium ſtatutis pœnis poſſe ab Ordinario, tamquam Apoſtolicæ
„ Sedis Delegato coerceri. Die 21. Maji 1678. iiſdem pœnis af-
„ fici dixit Regulares, qui poſt habitam ad Moniales concionem
„ de quibuſcumque rebus cum iiſdem loquuntur, niſi ſpecialem
„ quoad hoc facultatem ab Epiſcopo antea impetraverint. Et
„ cap. 42. & 43. & lib. 8. c. 4. aſſerit non adigi Regulares ad je-
„ junia indicta ab Epiſcopo, aliove Prælato, cujus juriſdictioni,

„ & im-

„ & imperio non ſubjacent; teneri tamen ex conſuetudine vim „ legis habente, ſi a Communitate ex antiqua conſuetudine hu- „ juſmodi jejunia ſerventur; & jure naturali, ſi non jejunando „ aliis ſcandalum præbeant."

§. VIII.

De ceſſatione Legis, ejuſque abrogatione.

Nota, quod ratio, ſeu motivum legis vel ceſſare poteſt negative, quando ſcilicet legis obſervatio non confluit ad ſcopum a Legiſlatore intentum: nullum tamen inconveniens inducit, ſi obſervetur; vel ceſſare poteſt contrarie, quando nedum eſt inutilis obſervatio Legis, ſed etiam adverſatur fini a Legiſlatore intento, ejuſque obſervatio evadit pernicioſa. Præterea motivum legis ceſſare poteſt vel in univerſali, vel in particulari, His præmiſſis,

Q. 1. An, quando motivum legis ceſſat in particulari tantum negative, adhuc tamen lex eſt ſervanda? *R.* affirmat. Quia ad boni publici conſervationem requiritur, ut leges obſerventur, quoties ſine gravi incommodo id fieri poſſit; quod incommodum non viget in caſu noſtro: ſic e. g. non ceſſat lex jejunii pro illo, qui ex piſcium eſu magis ſaginatur, & eo magis delectatur, quam eſu carnium.

Q. 2. An, quando motivum legis ceſſat in particulari contrarie, tunc reſpectu illius particularis ceſſat obligatio? *R.* affirmat. Dummodo tamen de hoc certus ſit; unde iſte in tali caſu poteſt agere præter verba legis. Ratio eſt, quia in legibus ferendis non poſſunt omnes caſus prævideri, & præveniri, qui excipiendi eſſent, & dubio procul a Legiſlatore prohiberi non poſſent. Si autem prudenter dubitetur de ſufficientia motivi, tunc, ſi res patiatur moram, & poſſit Legiſlator adiri, adeatur: ſin autem, parendum eſt legi, juxta dicta capite de conſcientia §. 3. quæſt. 2. & ſeqq.

Q. 3. An, quando motivum, ſeu ratio legis ceſſat in communi, ſive negative, ſive contrarie ceſſat tunc ejus obligatio? *R.* Si talis ceſſatio ſit perpetua, lex amplius non obligat; quia de ratione legis eſt, ut ad communem reſpiciat utilitatem, juxta tradita §. 1. Si autem evaſerit inutilis ad tempus, & deinde ſit iterum evaſura utilis; tunc pro eo tempore ſuſpenditur ejus obligatio; iterum exſurrectura, cum utilis redierit.

Nota: ceſſationem legis eſſe puram, ac meram legis deſitionem ex ſemetipſa: unde lex ceſſat etiam elapſo tempore, pro quo lata fuit. Abrogatio eſt totius legis abolitio, & ſolutio ab omni vi obligandi. Derogatio demum eſt partialis abolitio legis adhuc obligantis, quoad alias partes.

Q. 4. An lex poteſt valide, & licite abrogari? *R.* Princeps

valide abrogat legem, vel a ſe, vel a ſuo æquali prædeceſſore, aut ſuo inferiore latam: quia habet æqualem, aut majorem auctoritatem, a qua lex vim ſumit obligandi. Si tamen abroget ſine juſta cauſſa, graviter peccat; quia nocet bono publico, in cujus majorem utilitatem conſpirat quæcumque lex. Idem dicas proportione ſervata, de Derogatione, inſpecta conditione materiæ.

Q. 5. Quot modis abrogatur lex? *R.* Quatuor modis, 1. per ſimplicem Principis revocationem: 2. per deſuetudinem, tacite, vel expreſſe diſſimulatam a Principe, vel legitime præſcriptam: 3. per conſuetudinem contrariam a Principe tacite; vel expreſſe approbatam, vel legitime præſcriptam: 4. per publicationem alterius legis; quæ cum anteriore componi nequeat. Ubi ex Canoniſtis cap. 1. de conſtit. in 6. notandum, quod leges ſpeciales non abrogentur per poſteriores generales; niſi Legiſlator earum meminerit ſaltem in genere per clauſulam derogatoriam; quia Legiſlator cenſetur ignorare leges ſpeciales; quarum non meminit, & quibus non derogat.

§. IX.

De Interpretatione Legis.

Q. 1. QUid, & quotuplex eſt interpretatio? *R.* Eſt explicatio ſenſus legis. Eſt autem duplex; 1. per æquitatem; quando nempe in caſu aliquo particulari obedientia legis manifeſte evaderet perniciosa, ſi verba illius nequirent recta interpretatione emolliri. Altera dicitur ſimplex, & eſt illa, quæ explicat verborum legis ambiguitatem. His addas adhuc triplicem a Doctoribus aſſignatam legis interpretationem, nempe authenticam, quæ profertur ab ipſo Legiſlatore, vel ejus ſucceſſore, vel ejus Superiore: uſualem, quæ habetur ex communi uſu, & conſuetudine: & doctrinalem, quæ petitur a viris doctis, & peritis.

Q. 2. Quænam ſunt interpretationis doctrinalis præcipua fundamenta? *R.* Sunt ſequentia: 1. verba legis accipienda ſunt juxta eorum proprietatem, & uſitatam intelligentiam: ſi autem dubitetur de eorum ſenſu, juxta uſum, & communem acceptionem erunt intelligenda: 2. quando verba legis ſunt æquivoca, vel ambigua, eorum ſenſus explicandus eſt ex antecedentibus, & ſubſequentibus verbis, necnon ex circumſtantiis materiæ præcipuæ, & finis legis, necnon ex aliis legibus, in quibus verba conſimilia in tali, vel tali ſenſu accipiuntur. 3. Lex poſitiva non ſemper trahi debet ob paritatem rationis ad alios caſus ab ipſa non comprehenſos. Conſulto dicitur, quod non ſemper, quia aliquando identitas rationis illam ad alios caſus extendit, nempe quando niſi extenderetur, ſequeretur abſurdum: item quando ſunt correlativa:

lativa: item in æquiparatis, & connexis: item juxta multos quando lex exprimit rationem, propter quam fertur. 4. Omnis lex pœnalis, & onerosa ſtricte interpretari debet: lex favorabilis contra eſt late interpretanda. Alia videſis in Auctoribus de Jure ſcribentibus.

§. X.

De Diſpenſatione Legis.

Q. 1. Quid eſt diſpenſatio? R. Eſt aliquem, vel aliquos eximere ab obligatione ſervandi legem, immutata, & incolumi manente ejus materia, & ratione.

Q. 2. Quinam habet poteſtatem diſpenſandi a lege? R. 1. Ex communi ſententia Theologorum nullus homo habet poteſtatem diſpenſandi in legibus divinis, etiam mere poſitivis: nam inferior poteſtas non poteſt prævalere ſuperiori, nec eam derogare.

R. 2. Humanum Legiſlatorem diſpenſare poſſe in legibus a ſe latis, necnon in legibus ſuorum Prædeceſſorum pari poteſtate gaudentium, & multo magis in legibus eorum, qui ſunt ſibi in juriſdictione inferiores; patet ex terminis.

R. 3. Inferiorem diſpenſare non poſſe in legibus Superioris, niſi in caſibus a Superiore conceſſis. Ex Clement. 2. *de elect.* Poteſt tamen inferior habere poteſtatem diſpenſandi delegatam; ex reg. jur. 68. in 6.

Q. 3. Quid requiritur, ut diſpenſatio ſit licita? R. Requiri aliquam cauſſam; non tamen tanta eſſe debet, quæ de ſe obligationem tollat; tunc enim ſupervacanea eſſet diſpenſatio. Quanta autem debeat eſſe cauſſa, gradus definiri non poteſt; ſed pro diſcernenda ſufficientia, perpendendæ ſunt circumſtantiæ materiæ, temporum, perſonarum, utilitatis, pietatis, &c. Quibus perpenſis diſpenſationis gradus diſcerni poterit, ut vel a tota obligatione, vel a parte; vel ſubſtituendo onus minus grave &c. diſpenſetur.

Q. 4. An Superior, qui in re notabili diſpenſat ſine juſta cauſſa, peccat lethaliter? R. affirmat. juxta omnes, ſi diſpenſet cum periculo ſcandali; & probabilius cum Cajetano, aliiſque, etiam ſemoto ſcandalo. Ratio ſecundæ partis eſt (nam prima eſt evidens), quia graviter violat, 1. juſtitiam legalem, quæ graviter illum obſtringit ad non agendum notabiliter contra bonum commune; quemadmodum agit diſpenſando ſine cauſſa: 2. juſtitiam diſtributivam; non ſervando in re gravi æqualitatem proportionalem, quantum fieri poteſt; in oneribus imponendis, ubi nulla ratio eſt inæqualitatis ponendæ.

Q. 5. Eſtne valida diſpenſatio data ſine cauſſa a Superiore? R. affirmat. juxta probabiliorem. Ratio eſt, quia cum lex pendeat a voluntate ferentis illam, ſi legem tollat ab aliquo, valide tolletur.

Q. 6. An licite ſubditus uti poteſt diſpenſatione ſine cauſſa

conceſſa? *R.* Probabilius videri, quod peccet contra legem naturalem, quæ dictat neminem ſine cauſſa ſe poſſe licite ſubducere ab oneribus communibus illius corporis communis, cujus eſt membrum; & contra legem caritatis, prohibentem dari proximo ſcandalum. Si tamen iſte utatur diſpenſatione, non incurrit pœnas latas contra non obſervantes legem, a qua eſt abſolutus. Quapropter graviter peccat ſubditus, qui in re notabili petit diſpenſationem ſine cauſſa ſufficiente, & quidem peccato duplicis ſpeciei contra juſtitiam, & contra caritatem, cum inducat Superiorem ad peccatum gravis ſcandali.

Q. 6. Quænam eſt diſpenſatio ſubreptitia, & quæ obreptitia? *R.* Prima eſt illa, in qua reticentur, quæ juxta veritatem exponenda erant, prout ferunt jus, & ſtylus Cancellariæ. Obreptitia vero, in qua continentur falſa, quæ ſi innotuiſſent concedenti, non fuiſſet conceſſa. Utraque petitio invalidam reddit diſpenſationem, ex c. 7. de fide, tametſi inculpate, aut veritas exprimenda taceatur, aut falſitas intrudatur.

(*) Addit P. Antoine Tract. de Legib. c. 6. q. 5. Nullam pariter eſſe diſpenſationem, ſi obtineatur ex cauſſa finali falſa, cap. 20. *de filiis Presbyter.* Item nullam, ſi duæ cauſſæ allatæ ſint, una vera, & altera falſa, & vera non ſufficiat ad diſpenſationem æquam, & rationabilem, ſecus ſi ſola cauſſa impulſiva ſit falſa, & ex eod. cap. Cauſſa autem finalis eſt illa, quæ immediate pertinet ad rem petitam, & ob quam conceditur gratia, ita ut ea non exiſtente aut nullo modo, aut nonniſi cum quibuſdam conditionibus, & limitationibus conceſſa fuiſſet. Cauſſa vero impulſiva eſt ea, propter quam diſpenſans facilius diſpenſat.

Q. 7. An nulla eſt diſpenſatio, ſi, dum conceditur diſpenſatio, cauſſa amplius non ſubſiſtit? *R.* affirmat. juxta omnes. Quia Superior concedere non intendit, niſi juſta de cauſſa, eaque proinde ſubſiſtente: immo, quamvis ſubſiſtat, dum conceditur, ſi non ſubſiſtat, dum commiſſarius, aut confeſſarius diſpenſationem exequitur, nulla eſt juxta probabiliorem ob eamdem rationem, & colligitur ex cap. 30. de Præbend. in 6. Illud porro notandum, cum perdocto Recentiore, quod, quando aliqua diſpenſatio eſt ab aliquo præcepto humano, & non ſuper ſolo impedimento, non ſit ambigendum, quod, tametſi executioni mandata fuerit, ceſſante motivo, in toto, vel in parte, ceſſet diſpenſatio; non enim judicari poteſt aliter, vel alio modo voluiſſe Superiorem diſpenſationem concedere; aliter eſſet manifeſtus legis diſſipator. Sic ex. gr. diſpenſatus a jejunio quadrageſimali quoad carnium comeſtionem, ſi ceſſet motivum infra ipſam quadrageſimam, ſtatim ceſſat diſpenſatio; & ſic de reliquis præceptis.

(*) Ut clare percipiatur, quod ſupra indicat Auctor, animadvertendum eſt cum P. Antoine loco ſupra cit. q. 5. quod ſi diſpenſatio ſit ſuper impedimento Matrimonii, vel irregularitate, ſeu inhabilitate, & jam executioni mandata fuerit, non ceſſat

diſpen-

diſpenſatio ceſſante cauſſa; ut ſi quis ob parentum inopiam, diſpenſationem ad Ordines obtinuit, ſed poſt ſuſceptos Ordines ceſſat paupertas, non ideo ceſſat diſpenſatio ſuper irregularitate, ſed talis licite exercet Ordines, ex Reg. 57. Jur. in 6. quia non redit impedimentum ſemel abſolute ſublatum per diſpenſationem.

§. XI.

De Conſuetudine, & Privilegio.

Q. 1. QUid eſt conſuetudo? *R.* Eſt jus quoddam ex frequentia ſimilium actuum externorum libere factorum a majori ſaltem parte communitatis tanto tempore, ut prudenter cenſeantur conſuetudinem conſtituiſſe, ſciente, & non contradicente Superiore. Nomine actuum intellige etiam omiſſiones, ſive non uſum actuum juſſorum, ſive actionis per legem juſſæ quando ponenda ea erat; & tamen poſita non fuit a pleriſque ſucceſſive pluries, Principe, ſeu Superiore ſciente, & diſſimulante.

Q. 2. Quænam conditiones ad ſtatuendam conſuetudinem requiruntur? *R.* ſequentes: 1. ut ſit bono communi utilis, & honeſta; aliter vim legis obtinere non poſſet. 2. ut inducatur ſaltem a pleriſque communitatis perfectæ per actus voluntarios publicos. 3. ut fiat cum voluntate inducendi obligationem; id namque requiritur ad notionem legis. 4. ut innoteſcat Principi, aut Superiori ſilenti, & diſſimulanti, cum facile obſtare poſſet. 5. ut longo tempore, ſine interruptione, & ſucceſſive ita actum fuerit; tempus autem longum in jure eſt ſpatium 10. annorum; & tunc cenſetur conſuetudo præſcripta. Quamvis nonnulli cum S. Antonino doceant, quod pro lege Eccleſiaſtica requirantur 40. anni; quod ab aliis negatur: quia nihil in Jure Eccleſiaſtico conſtitutum habetur contra longævitatem temporis 10. annorum a lege civili inductam. Si autem nondum præſcripta ſit dicto tempore, adhuc vim legis non amittit propter conſenſum tacitum Superioris, ſcientis, & non obſiſtentis, cum facile poteſt, & multo magis ſi per legem approbet conſuetudines rationabiles.

Q. 3. Unde conjectari poteſt conſuetudinem eſſe introductam animo ad illam obligandi? *R.* Quando Doctores ita definiunt, quorum conſenſus parit certitudinem moralem: item ſi conſuetudo ſit rei gravis, & nihilominus a pleriſque ſervetur: item ſi Superiores puniant, vel ſevere reprehendant, tranſgredientes conſuetudinem: item ſi viri prudentiores, & timoratiores ſcandalizentur de non obſervantibus illam.

Q. 4. Quas leges abrogare poteſt conſuetudo? *R.* 1. Non poſſe abrogare legem Divinam, nec naturalem. Ex D. Tho: 1. 2. q. 97. a. 3. ad 1.

R. 2. Legem humanam poſſe conſuetudine abrogari in toto,

aut quoad partem, dummodo ſerventur ſupra-indicatæ conditiones. Quia lex humana ſubeſt voluntati humanæ regulatæ a ratione. Vid. S. Thom. loc. cit. in corp. Artic.

Q. 5. An peccant primi illi, qui contra legem agunt, aut ad uſum non deducunt? *R.* Regulariter loquendo peccant, quia vere legi non obediunt: poteſt tamen evenire, quod non peccent, quia agendo contra verba legis non agunt contra intentionem Legiſlatoris; vel quia proborum Doctorum judicio lex reputetur inutilis; vel quia ſtatim ab ejus promulgatione ſubditi exceptionem expoſuerunt, habentem ſuum robur, cui non fuerit ſatisfactum, & exinde contra legem agi cœptum ſit. Vid. Angel. loc. cit. ad 2.

Q. 6. An conſuetudo poteſt per novam legem abrogari? *R.* affirmat. Sicut enim lex præcedens poteſt per ſubſequentem conſuetudinem abrogari; ita & conſuetudo, etiam ab immemorabili; & præcipue ſi in nova lege declaretur irrationabilis, & communi bono pernicioſa. Quando autem talis non declaratur, ſed dumtaxat lex dicit generatim: *non obſtante quacumque conſuetudine*; vel ſpeciatim, *non obſtante tali, vel tali conſuetudine*; ſed ex novis motivis judicatis rationabilibus ſequuntur ſubditi agere juxta illam conſuetudinem, & Superior id ſciens, & impedire potens diſſimulat, profecto nova lex vim non obtinet abrogandi conſuetudinem, ut ex dictis patet.

(*) Præter ſtatuta ab Auctore, addit ſequentia P. Antoine, Tract. de legib. c. 9. nimirum 1. conſuetudinem duplicem eſſe, alteram facti, alteram juris: prima eſt actuum frequentia jam dicta, ſed non habens vim legis defectu conditionum jam recenſitarum: 2. & ipſa eſt talis frequentia, ſed vim legis habens, ſive eſt jus ab illa frequentia ortum propter interventum conditionum. Et hæc conſuetudo iterum duplex eſt, nempe præſcripta, quæ longioris temporis, ſeu 10. annorum ſaltem ſpatio vim legis obtinet per conſenſum legalem Principis; & non præſcripta, quæ ſine tali diuturnitate vim legis obtinet per conſenſum Principis perſonalem, ſaltem tacitum. Eſt autem conſenſus principis perſonalis, ſeu immediatus, quo ipſe dat licentiam, ut inducatur conſuetudo obligans, eam approbando vel expreſſe, aut tacite: conſenſus vero legalis tunc adeſt, cum Princeps, vel Prædeceſſores ejus tulerunt, aut receperunt legem conſuetudinis approbativam. 2. Juxta communem ſententiam conſuetudinem contra legem præſcribere, licet ignoretur a Principe: quia ad hoc ſufficit conſenſus legalis, ex jur. tum civil. l. 32. §. de Legib. tum Canon. c. ult. *de conſuetud.* 3. Ut lex toti Eccleſiæ communis abrogetur in aliqua tantum Provincia per deſuetudinem, vel conſuetudinem contrariam ſatis eſſe, ut non ſervetur a majori parte Provinciæ, non contradicentibus Superioribus toto tempore ad præſcriptionem requiſito. 3. In dubio an lex abrogata ſit, ipſam obligare. 4. Cum lex tota poſſit conſuetudine abrogari, a fortiori legem pœnalem poſſe conſuetudine fieri non pœnalem, &

legem

legem mixtam fieri pure pœnalem . 25. & ultimo: Non abrogari conſuetudinem particolarem per legem contrariam, niſi recte præſumatur Principem illam noſſe ſaltem confuſe, & voluiſſe eam abrogare, ex cap. 1. de Conſt. in 6. hac vel ſimili clauſula utendo: *Non obſtante quacumque conſuetudine, etiam immemoriali*. E contra conſuetudines univerſales eo ipſo abrogari, quod Princeps fert legem contrariam, etiam ſine clauſula univerſali derogatoria, quia præſumuntur ipſæ eſſe ei jam notæ.

Q. 7. Quid eſt Privilegium? *R*. Eſt conſtitutio Principis, ſeu Superioris facultatem concedentis, ſeu ſpecialem favorem permanenter impertientis agendi, vel non agendi aliquid contra, vel præter legem. Eſt autem multiplex, nempe ſcriptum, ſcripto traditum; & non ſcriptum, voce traditum, vel conſuetudine acquiſitum. Reale, quod conceditur rei, puta mercibus, dignitati, loco &c. & perſonale, quod conceditur immediate perſonæ. Reale tranſit cum re de uno in alterum: perſonale extinguitur cum perſona. Gratioſum, quod gratis, & liberaliter conceditur: & remuneratorium, quod conceditur meritis. Purum, quod abſolute conceditur; & conventionale, quod conceditur cum pacto. Commune, quod immediate reſpicit bonum communitatis; privatum, quod conceditur in favorem perſonæ privatæ. Favorabile, quod confert commodum, & favorem privilegiato abſque ullius incommodo; & odioſum, quod favendo uni præjudicium affert alteri. Perpetuum dicitur, aut ſemper duraturum; & temporale, duraturum ad tempus. Denique aliud pro foro conſcientiæ, quod non valet in foro externo: aliud pro foro externo, valens etiam pro foro conſcientiæ.

Q. 8. Quis Privilegium concedere poteſt? *R*. Solus Superior, quia ipſe ſolus poteſt legem ferre, & ab ea eximere.

Q. 9. Quidnam requiritur, ut valeat Privilegium? *R*. Ut privilegium gratioſum vim habeat, debet acceptari a privilegiato, vel ab eo, qui ejus vices gerit, (poteſt tamen a Superiore concedi, ſi ita ſibi placeat, ſubdito etiam invito). Ratio eſt, quia tale Privilegium eſt quædam donatio. Privilegium autem remuneratorium valet, quamvis expreſſe non acceptetur, ſed ſufficit, quod non ignoretur.

Q. 10. Quomodo utendum eſt Privilegio? Privilegio alicui conceſſo abſque reſtrictione ad locum, aut tempus, poteſt privilegiatus uti ubi, & quando libuerit intra ditionem concedentis: ſecus eſt, ſi ſit reſtrictum. Quando privilegium eſt perſonale, poteſt per ſe loquendo privilegiatus uti illo etiam extra ditionem concedentis; per accidens autem non, ſi nempe aut lex contraria ibi vigeat, ut immineat ex ejus uſu periculum ſcandali, aut alterius inconvenientis.

Q. 11. Quomodo explicanda ſunt privilegia, & quænam ſunt regulæ eorum explicandorum? *R*. Si verba privilegii ſint obſcura, & ambigua, adeundus eſt concedens, ſi moraliter fieri poſſit:

ſin autem, recurrendum eſt ad conjecturas; ut ſincere inveſtigetur quænam ſit mens concedentis. Privilegiorum autem explicandorum hæ ſunt regulæ: 1. Privilegium favorabile late explicandum eſt, quantum patitur verborum proprietas; ſecus privilegium odioſum; & inde eſt illud effatum legale: *odia reſtringenda, favores amplianda*. 2. Privilegium diſpenſandi conceſſum ad inſtantiam eorum, cum quibus eſt diſpenſandum, eſt ſtricte explicandum. Si vero concedatur alicui ad diſpenſandum, quin perſonæ aliæ cum quibus diſpenſandum eſt, nominentur, late explicandum erit, quippe quod ſit favorabile ipſi diſpenſaturo, ſicuti primum eſt odioſum. 3. Privilegium conceditur illis dumtaxat, qui in privilegio exprimuntur, & in illo comprehenduntur, propter ſignificationem verborum, aut materiæ, vel actionis connexionem, vel juris diſpoſitionem. Ratio eſt, quia concedens non intendit alios privilegio donari, niſi expreſſos, & connexos.

Q. 12. Quot modis Privilegia amittuntur? *R.* pluribus modis: 1. Perſonale amittitur per mortem privilegiati: ſecus reale: & nota, quod quando exprimitur ſimul nomen perſonæ, & dignitatis cenſetur perſonale. 2. Privilegium amittitur ceſſante tota cauſſa, ob quam fuit conceſſum. 3. Gratioſum poteſt ex juſta cauſſa revocari; ſecus remuneratorium, aut alio modo oneroſum; & ſi ob aliquod juſtum motivum revocetur, pars eſt compenſanda alio modo. 4. Privilegium conceſſum ad tempus, vel ſub conditione, elapſo tempore, vel conditione expleta ceſſat; ſecus abſolutum: conceſſum autem ad beneplacitum concedentis expirat cum ipſius vita. 5. Obtentum ſine ulla reſtrictione non ceſſat morte concedentis; ſecus nondum obtentum. 6. Non inſertum in corpore juris, non revocatur per legem ſubſequentem, neque per particulare reſcriptum, neque per aliud privilegium præcedenti repugnans, niſi fiat mentio illius; idque ob eamdem rationem de conſuetudine particulari; ſecus ob contrariam rationem quando inſertum eſt in corpore juris. Ut autem revocatio privilegii facta per legem ſortiatur effectum, requiritur publicatio revocationis, qua facta privilegium remanet revocatum, ita ut acta poſteriora non valeant, etiamſi inculpate, & ignoranter fiant (excipiendi tamen ſunt actus publici, facti cum errore communi, & titulo colorato): ſecus eſt de privilegio privatim revocato. 7. Privilegium affirmativum, quo conceditur alicui actio in gravamen aliorum, amittitur per non uſum talis facultatis: ſecus privilegium neminem gravans, quia non eſt, qui contra illum præſcribat, ſicuti eſt contra primum. 8. Privilegium amittitur per voluntariam renunciationem, quæ tamen acceptetur a concedente, qui ſi acceptare nolit, adhuc ſubſiſtit privilegium, & privilegiatus poteſt illo uti mutando voluntatem; dummodo tamen privilegium conſiſtat in facultate faciendi aliquid, & habeat tractum ſucceſſivum: ſecus eſt de privilegio momentaneo, & habente effectum ſtatim ac conceſſum fuit, quod non amittitur per

dictam

dictam renunciationem. 9. Privilegium non ſemper amittitur per uſum privilegio contrarium, niſi fiat animo ſe obligandi, a quo privilegium ſolvebat, aut niſi actus ſucceſſive, & pluries fiant. 10. Privilegium conceſſum propter aliquam actionem exercendam ceſſat ceſſante actione. 11. Denique privilegium amittitur per abuſum ejuſdem; tamen accedente ſententia judicis declaratoria abuſus; niſi in conceſſione exprimantur verba ſignificantia privationem privilegii ipſo facto poſt patratum abuſum.

TRACTATUS II.
DE
PECCATIS GENERATIM.

CAPUT I.

De Natura, Diviſione, Diſtinctione &c. peccatorum.

§. I.

De peccati natura, & diviſione.

Q. 1. Quid eſt peccatum? *R.* Ex Auguſtino lib. 22. cap. Fauſtum cap. 27. „ Eſt dictum, vel factum, vel „ concupitum contra legem Dei æternam « : quam definitionem approbat S. Thom. 1. 2. quæſt. 71. art. 9. In ea comprehenduntur tres peccandi modi, nempe ore, opere, & corde. Ipſa convenit etiam peccato veniali; nam eadem lex æterna, quæ prohibet e. g. mendacium grave, prohibet etiam leve. Convenit etiam peccatis omiſſionis, quia hæc habetur, ut actio in ordine ad mores, & culpam. Convenit etiam peccatis patratis contra leges humanas: quia hæc ſunt participationes legis æternæ.

Q. 2. Quomodo dividitur Peccatum? *R.* Dividitur 1. in originale, quod in ipſa origine ab Adamo contrahimus; & in perſonale, quod propria voluntate peccantis committitur. 2. In actuale, quod eſt actualis tranſgreſſio legis Divinæ; & habituale, quod eſt macula in anima relicta ex peccato actuali, & in ea remanens, donec per pœnitentiam abſtergatur. 3. In mortale, quod privat animam vita ſupernaturali, quæ eſt Gratia ſanctificans, Deoque inimicam conſtituit; & veniale, quod animam minus gratam efficit,

ficit, levem Deo injuriam irrogando, & caritatis fervorem tepeſaciendo. 4. In peccatum commiſſionis, quod committitur agendo contra præceptum negativum; & in peccatum omiſſionis, quod eſt violatio, ſive omiſſio præcepti poſitivi, ſeu affirmativi. Tandem, ut reliquas omittam diviſiones quæ ex dicendis patebunt, dividitur in peccatum ex infirmitate, quod committitur inſtigante gravi tentatione præcipue exteriori; aut ex vehementi impetu alicujus paſſionis frænatu difficilis in peccatum ex ignorantia culpabili defectu ſcientiæ, & advertentiæ debitæ; & in peccatum malitiæ, quod ex malitia, pravaque inclinatione oritur. Hoc ultimum peccatum eſt cæteris gravius, quia ad hoc voluntas ſeipſam omnino libere movet, illudque maxime libere eligit, ut docet Angel. 1. 2. quæſt. 78. art. 1. & alibi.

(*) Famoſa eſt, ac celebris peccati actualis diviſio, quam Author omiſit, in pure philoſophicum, & in theologicum. Ut autem hoc ſyſtema perſpicue percipiatur, animadvertendum eſt, duplicem in peccato actuali malitiam ſpectari poſſe. Primam quatenus præciſe naturæ rationali adverſatur. Alteram prout cum lege Dei æterna pugnat. Dum igitur, inquiunt hujus diviſionis patroni, peccatum perpetratur ab homine advertente ſolummodo ad rectam rationem, cujus conſideratio potiſſimum Philoſophorum eſt, peccatum eſt philoſophicum, quod quantumlibet ſit grave, & turpe, nec eſt offenſa Dei, nec amicitiam cum Deo diſſolvit, nec eſt æterna pœna dignum. Dum vero committitur ab advertente ad legem, & offenſam Dei, quarum conſideratio ad Theologos pertinet, erit theologicum; & ſi materia ſit gravis, amicitiam cum Deo diſſolvit, & peccatorem pœnæ æternæ obnoxium conſtituit.

Verum doctrina iſthæc improbanda omnino eſt, atque rejicienda, ut falſa, ſcandali plena, & abſurda. Etſi enim verum ſit, quod de duplici malitia dictum eſt: attamen neutra malitia ab alia ſejungi poteſt, quidquid enim diſconvenit naturæ rationali prohibitum eſt lege Divina (ſermo eſt de lege naturali); & vice verſa S. Th. 1. 2. q. 72. art. 2. ad 4. Item neutra malitia ſine altera criminoſa eſt, quia vel utraque, vel neutra voluntaria eſt ponenti, vel omittenti actum. Ratio eſt, quia dictamen rectæ rationis nunquam dictat actum, vel omiſſionem diſconvenire naturæ rationali, quin ſimul dictet adverſari legi Divinæ.

Hinc jure, meritoque Alexander VIII. „ die 24. Auguſti ann. 1690. tamquam ſcandaloſam, temerariam, piarum aurium offenſivam, & erroneam ſequentem propoſitionem proſcripſit: „ Peccatum philoſophicum, ſeu morale eſt actus humanus diſconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi: theologicum vero, „ & morale eſt tranſgreſſio Divinæ legis. Philoſophicum, quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu „ non cogitat, eſt grave peccatum, ſed non offenſa Dei, neque peccatum mortale diſſolvens amicitiam Dei, neque æterna „ pœna dignum “.

§. II.

§. II.

De diſtinctione ſpecifica peccatorum.

Q. I. QUodnam eſt conſtitutivum peccati in eſſe morali? *R.* Specifica conſtitutio peccati in eſſe morali eſt ejus ſpecialis, ſeu ſpecifica malitia, per quam unum peccatum ſpecifice ab alio diſtinguitur. Malitia autem peccati eſt ipſius diſconvenientia a lege Divina, & ratione humana.

Q. II. Unde deſumitur diſtinctio ſpecifica, & eſſentialis peccatorum? *R.* Deſumitur primario ex diverſitate eſſentiali, & ſpecifica objectorum. Ita D. Thom. 1. 2. quæſt. 72. art. 1. & alibi. Objecti autem nomine ſignificatur id, in quod primario voluntas tendit per actum malum. Ratio S. Thomæ eſt, quia peccatum eſt actus malus voluntarius: actus autem voluntarius ſpeciem ſumit ab objecto, in quod tendit. Deſumitur deinde minus principaliter, & per accidens a privativa inordinatione, quæ ineſt actui peccaminoſo, nempe ex privatione talis, aut talis perfectionis, quibus actus peccaminoſi inficiuntur: cum enim peccatum ſit nedum actus, ſed etiam malus; & malum conſiſtat in privatione alicujus boni; exinde ſequitur, quod cum malum nequeat terminare tendentiam actus, nemo enim intendens malum operatur, intantum privatio rectitudinis afficit actum peccaminoſum, inquantum actus fertur in tale objectum, quod afficitur diſſonantia a regulis morum: male igitur operans non intendit principaliter privationem, & diſconvenientiam, ſed talem rem aſſequi, eademque frui: & quia res eſt diſconveniens; per accidens, & ſecundario tendit in diſconvenientiam afficientem illam rem. Videatur D. Thom. 1. 2. quæſt. 72. art. 1. ad 1. & alibi. Peccata inſuper ſpecie diſtinguuntur ex circumſtantiis actum peccaminoſum afficientibus. Septem porro numerantur circumſtantiæ, quæ præter objectum, humanam actionem moraliter comitari poſſunt, atque hoc verſu comprehenduntur:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Jamvero quædam harumce circumſtantiarum addunt actui peccaminoſo novam malitiam ſpecie diſtinctam, & quædam non, ſed tantummodo augent, vel minuunt notabiliter malitiam intra eamdem ſpeciem. Illæ, non iſtæ ſpecie peccata diſtinguunt: quamvis etiam iſtæ in confeſſione ſint aperiendæ, ſi notabiliter (nam de modico non eſt ſermo) augeant, vel minuant malitiam.

Omiſimus alias diſtinctiones deſumptas ex fine, & ex diſtinctione formali præceptorum: quia ipſæ reducuntur ad diſtinctionem acceptam ex objecto: enim vero, (ex Angel. 1. 2. quæſt. 72. art. 1. finis reſpectu illius actus voluntatis qui dicitur intentio,

non

non eſt mera circumſtantia extrinſeca, ſed verum ejuſdem actus objectum: ergo dicere peccata diſtingui ex fine, idem eſt, ac dicere ea diſtingui ex objecto. Videatur Angel. loco cit. ad 1. Similiter ideo præcepta ſunt formaliter diverſa, quia habent diverſa formaliter motiva præcipiendi, aut diverſitatem formalem rei præceptæ reſpiciunt: quapropter ideo unum peccatum differt ſpecie ab alio, quia tendit in motivum, ſeu objectum affectum lege illud vetante propter talis materiæ objectivam deformitatem: ergo.

Denique peccati gravitas etiam deſumenda ex dignitate virtutum, quibus peccata opponuntur, ut docet idem S. Doct. 1. 2. quæſt. 73. art. 4. Unde illa peccata, ceteris paribus, graviora ſunt, quæ præſtantioribus virtutibus directe, ac per ſe opponuntur. Quare odium Dei eſt graviſſimum peccatum, utpote directe oppoſitum præſtantiſſimæ caritatis virtuti. Dixi *cæteris paribus*; *directe*, & *per ſe*, quia ſi peccatum oppoſitum virtuti inferioris ordinis opponatur etiam virtuti ordinis ſuperioris; tunc excedere poterit peccatum, quod ſuperiori virtuti opponitur. Sic e. g. Idololatria, quæ opponitur virtuti Religionis, quæ eſt minus perfecta virtute Fidei, gravius peccatum eſt, quam infidelitas: quia idololatria opponitur etiam virtuti fidei. Videatur Angel. 3. part. quæſt. 80. art. 5.

§. III.

De Diſtinctione numerica peccatorum.

Q. 1. QUænam eſt diſtinctio numerica? *R.* Eſt illa, quæ verſatur circa peccata ejuſdem ſpeciei.

Q. 2. Unde deſumitur talis diſtinctio? *R.* 1. Ex D. Thoma tot eſſe numero peccata, quot ſunt numero objecta inter ſe invicem diſtincta; quorum unum non ſit pars alterius: propterea qui eodem actu vult quatuor homines occidere, aut eos revera occidit, quatuor peccata committit, vel, quod idem eſt quoad ſubſtantiam, vel ut placet aliis unum peccatum quatuor malitiis numero diſtinctis affectum. Si vero illa objecta, quamvis in ſe materialiter diſtincta, reapſe in judicio morali, & prudentiali unum tantum corpus conſtituant, unum tantum erit numero peccatum. V. G. qui diſſipat injuſte gregem ovium proximi ſui, unum peccatum committit; quamvis grex ille ex centum ovibus conſtet: quia licet oves illæ ſint materialiter diſtinctæ, moraliter tamen unum corpus conſtituunt. 2. Ex retractatione actus prioris; etenim manifeſtum eſt, eum, qui culpabiliter vel delectatur de objecto vetito, vel deſiderat perficere aliquod malum, vel cœpit exequi; ſi in ſe reverſus deteſtetur, quod egit, & deinde illud iterum reſſumat, novum numero peccatum patrare. 3. (Loquendo de peccatis cordis) ex interruptione, ſeu ceſſatione actus, & ejuſ-

& ejuſdem renovatione. Ratio eſt, quia peccatum, quod non remanet in ſe formaliter, neque in effectu aliquo virtualiter, nec prudentum judicio continuatur; ſi renovetur, revera multiplicatur. Tale eſt peccatum cordis, ſeu peccatum internum; ex. gr. actus delectationis, poſtquam eſt conſummatus; interrumpitur per inconſideratam interruptionem, ſive per neceſſariam, puta per ſomnum, ſive alio modo; cum ſic nedum phyſice, verum etiam moraliter interrumpatur. Ergo. 3. Peccata, quæ exterius conſummantur, qualia ſunt peccata oris, & operis, toties moraliter renovantur, & multiplicantur, quoties peccatum exterius conſummatur, aut quoties eiſdem interponitur notabilis mora, nam mora brevis non poteſt multiplicare, ut patet, ita ut cenſeatur prudenter, non amplius virtualiter perdurare, niſi forte perdurent in aliquo effectu ex ipſis prodeunte, & ad finem aſſequendum perducente. Sic e. g. Qui pergit ad fœminam animo fornicandi, & actui principali præmittit varios actus, veluti diſponentes, tactuum, oſculorum &c. & demum rem habet, idem peccatum numero cenſetur; quia actus illi uniuntur, & ſubordinantur principali, niſi forte nimium protrahantur: ſecus eſſet, ſi quis ad illam accederet, ea dumtaxat intentione turpes illos actus exercendi, & dum incaleſcit libido, decernit etiam rem habere; duo committit peccata nempe tactuum, & fornicationis, quippe quod actus illi priores non ſubordinantur copulæ, quæ non intendebatur. Hinc addunt multi, quod actus impudici immediate ſequentes copulam, non ſunt diſtincta peccata, ſed veluti quoddam copulæ complementum. Sed longe probabilius negant alii: quia ſubſequentes certe non ſunt partes copulæ, quæ jam fuit conſummata; neque ex natura rei ipſam conſequuntur; ſed ſunt inchoationes alterius copulæ & ex mera malitia fornicationis copulæ conſummatæ ſuperadditi. Si quæ tamen circumſtantiæ extraordinariæ ex ſe malæ ſimilis malitiæ (nam de circumſtantiis malitiæ diverſæ res per ſe clara eſt) actibus illis adjungerentur, ſpeciatim in confeſſione explicandæ eſſent. Cæterum cum hæc tota unitas, & pluralitas ſit moralis, æſtimari debet ex prudenti judicio, & uſu circa unitatem, & pluralitatem actionis humanæ, ſpectatis circumſtantiis, & qualitatibus actionum.

§. IV.

De Peccato Mortali, & Veniali.

Q. 1. QUid eſt peccatum mortale, & quid peccatum veniale? *R.* Peccatum mortale, ſeu grave, illud eſt, quod notabiliter diſcordat a lege Divina naturali, & ab humana ratione. Veniale vero, ſeu leve, quod diſcordat modice.

Q. 2. Unde petenda eſt gravitas, aut levitas peccati? *R.* Ex obje-

objecto, fine, & circumſtantia magis, vel minus legi Divinæ naturali, humanæque rationi repugnantibus.

Q. 3. Quomodo peccatum mortale a veniali, & iſtud ab illo diſcerni poteſt? *R.* In hac facienda diſcretione; quæ valde difficultatis, & periculi plena eſt; recurrendum eſſe ad Scripturas; Patrum Traditionem; nec non ad Eccleſiæ oracula; & ad unanimem omnium Theologorum conſenſum. Quando autem ex his fontibus veritas elici clare nequit; firmiori ratione proculdubio utendum eſt, atque illam partem opus eſt eligere, quæ magis ad verum accedere apparet.

Q. 4. Quomodo mortale, & veniale inter ſe differunt? *R.* Mortale eſt gravis tranſgreſſio legis, quæ Divinæ Majeſtati gravem irrogat injuriam; unde ejus amicitia diſſolvitur, & anima peccans ab ipſo avertitur; ut a ſuo vero ultimo fine: unde gratia ſanctificante habituali ſpoliatur, quæ eſt ſpiritualis vita animæ; & filiatione adoptiva Dei: & hinc jure hæreditario ad vitam æternam privatur, remanetque obnoxia damnationi æternæ. Peccatum veniale vero eſt levis tranſgreſſio legis, & offenſa Dei, quæ gratiæ habitualis; & caritatis fervorem minuit; amicitiam Dei tepefacit; æternæ vitæ ingreſſum retardat; animam in bono operando debilitat, ab ultimo fine divertit; atque ad ſe avertendam ab eo diſponit.

(*) Lege Sylvium in 1. 2. quæſt. 72. art. 5. ubi peccati mortalis, & venialis ad invicem comparationem inſtruit, ac multiplex, quod inter utrumque intercedit, diſcrimen fuſo calamo declarat.

Q. 5. Quot requiruntur ad peccatum mortale? *R.* Tria requiri; ſunt autem gravitas materiæ, ſeu objecti; ſufficiens advertentia ex parte intellectus; & perfectus aſſenſus ex parte voluntatis. Materia illa gravis eſt, quæ talis eſſe affirmatur a Scriptura, a Patribus, aut a ſenſu Eccleſiæ; aut ab unanimi Doctorum conſenſu; quod autem a quovis iſtorum aſſeritur mortale; certo eſt tale. Eſt autem ſectandum, quod eſt vero conformius; quando aliquid ex præfatis fontibus clare erui nequit.

Nota. Quod materia gravis quandoque talis eſt in toto genere ſuo, & eſt illa; in qua non datur parvitas materiæ; unde peccata, quæ circa ipſam verſantur, ſi adſit perfecta deliberatio; ſemper ſunt mortalia: cujuſmodi e. g. ſunt peccata contra perfectiones Divinas, virtuteſque theologicas, peccata etiam contra virtutem Religionis in Deum redundantia, nec non quædam alia contra proximum, ut homicidium, & quædam contra ſeipſum; qualia ſunt omnia in materia venerea directe intenta. Quandoque licet ex genere ſuo ſit mortalis; quia videlicet poteſt pervenire ad mortale; non tamen eſt talis in toto ſuo genere: talis eſt e. g. materia furti, detractionis &c.

Q. 6. Quænam advertentia ad mortale requiritur? *R.* Non eſt neceſſe, quod ut peccatum ſit vere imputabile, adſit advertentia

actua-

actualis, ſed ſufficit virtualis, indirecta, & interpretativa in eo conſiſtens, quod quis poſſit, & teneatur cognoſcere malitiam actionis; ut communior, & vera ſententia docet. Ratio eſt, quia juxta omnes Theologos, invenitur ignorantia vincibilis, & culpabilis, ratione cujus imputatur peccatum operanti: operans autem cum hujuſmodi ignorantia, operatur abſque actuali advertentia ad peccatum, ſeu ad malitiam actus, ut patet. Erg. Legatur D. Thom. 1. 2. quæſt. 6. art. 7. ad 3.

Q. 7. Quinam aſſenſus requiritur ad mortale? *R.* Sufficit aſſenſus hominis, qui ſit ſui compos, & qui malitiam actus vel actu cognoſcat, vel cognoſcere potuerit, ac debuerit; ac proinde ſufficit conſenſus in malitiam etiam, interpretativus, & indirectus, qui conſequitur omiſſionem culpabilem diligentiæ; quam operans præſtare poterat, & tenebatur. Ita expreſſe S. Thom. in cap. 1. epiſt. ad Rom. lect. 7. & 1. 2. quæſt. 8. art. 8.

Inquies: quouſque ſe extendet hæc obligatio ſciendi, & advertendi, ob cujus carentiam inciditur in peccatum? *R.* Cum D. Thom. 1. 2. quæſt. 76. art. 2. quod unuſquiſque tenetur ſcire illa, *ſine quorum ſcientia non poteſt actum debitum exercere; unde omnes tenentur communiter ſcire ea, quæ ſunt fidei, & univerſalia præcepta: Singuli autem tenentur ſcire ea, quæ ad eorum ſtatum, & officium pertinent.*

Q. 7. Quot modis peccatum alioquin mortale evadere poteſt veniale; & iſtud mortale? *R.* Duobus modis: 1. ex imperfecta advertentia, quæ non ſit volita in cauſſa, vel ex imperfecto conſenſu; ut ſuperius explicatum eſt. 2. Ex materiæ parvitate, quando materia non eſt in toto genere ſuo mortalis, ut pariter dictum eſt. Modi autem quibus peccatum alioquin veniale poteſt fieri mortale ſunt ſex. 1. Ex conſcientia erronea. 2. Ex fine mortaliter malo, puta cum quis mendacium officioſum dirigat ad ſtuprandam virginem. 3. Si conſtituatur ultimus finis in re alioquin veniali, quod non eſt adeo facile. 4. Ratione gravis ſcandali adjuncti: puta ſi furando rem parvi momenti Petro, prævideas prudenter illum, ut ſolet, in blaſphemias erupturum. 5. Ratione contemptus adjuncti tranſgreſſioni rei levis. 6. Ob periculum proximum peccandi mortaliter: ut e. g. patet in eo, qui plerumque ſolet peccare delectatione venerea mentali, dum ex mera curioſitate, quæ de ſe eſt tantum venialis, aſpicit talem fœminam.

(*) Advertentia imperfecta, ſeu ſemiplena eſt ea, quæ procedit ab homine non perfecte ſui compote, nec habente uſum rationis expeditum, qualis eſt ſemidormiens; interdum enim fit, ut quis ob ſubitam, & vehementem paſſionem, aut diſtractionem ad alia, non advertat, nec advertere poſſit, inſtar ſemidormientis, ad actum ſuum, quantum requiritur ad mortale. Plena vero, & perfecta advertentia contrario modo ſe habet. Similiter conſenſus imperfectus, & ſemiplenus eſt ille, qui datur cum impotentia plene advertendi ob impeditum rationis uſum, qualis eſt in ſe-

in ſemidormiente, dummodo hæc ſit omnino involuntaria: contrario modo ſe habet conſenſus plenus, & perfectus. Legatur P. Antoine tract. de Pecc. cap. 2. quæſt. 8.

Defectu advertentiæ excuſari ſolent communiter a mortali infantes ſeptennio minores, qui dubitant an peccaverint mortaliter. 2. Semiſtulti, & ſemidormientes: item qui dubitant an perfecte a ſomno excitati eſſent, an egerint in phræneſi &c. 3. qui vehementi objecti alterius meditatione detinentur. Defectu autem pleni conſenſus excuſantur a mortali, qui ab eo excuſantur defectu advertentiæ.

Demum obſervandum eſt, quod imperfectio actus nunquam impedit, quominus ea, quæ ſunt ex objecto venialia, revera ſint venialia; quia ad culpam venialem ſufficit quodcumque voluntarium, & liberum, ſicut, & quantulacumque inordinatio: ſecus vero ad mortale.

Q. 8. An multa venialia poſſunt facere unum mortale? *R.* Negat. quia omnia venialia de mundo non poſſunt habere tantum reatum, quantum unum mortale, ait S. Thom. 1. 2. quæſt. 88. art. 1. ſola multiplicatio unius ſpeciei nunquam poteſt ex ſe ſola transferre illam multitudinem in alteram ſpeciem. Qui tamen animum diſpoſitum haberet omnia peccata venialia committendi, iſte peccaret mortaliter: quia juxta SS. Patres, & Doctores illius propoſiti objectum contineret, ut patet ex praxi, apertiſſimum, ac certiſſimum peccandi mortaliter periculum, quod talis ſubire vellet: porro *qui amat periculum, peribit in illo*.

Q. 9. Quot modis peccatum veniale diſponit ad mortale? *R.* Duplici modo, juxta D. Thom. 1. 2. quæſt. 88. artic. 3. nempe poſitive, & negative: poſitive, & directe relinquendo in animo pronitatem quamdam ad peccandum circa talem materiam, circa quam frequenter delinquit (ſermo enim eſt præcipue de veniali circa aliquam materiam frequenti). Negative autem, & indirecte, removendo tam ex parte Dei, quam ex parte hominis ea obſtacula, quæ peccatum lethale arcere conſueverunt: ex parte hominis, inquam, nempe fervorem caritatis, timorem Dei, & horrorem peccati; ex parte Dei vero providentiam illam ſpecialem, qua tentationes, & pericula removebat, & liberalitatem, qua uberes, & potentes gratias largiebatur.

§. V.

De Peccato Commiſſionis, & Omiſſionis.

Q. 1. QUid eſt peccatum commiſſionis? *R.* Eſt actus voluntarius malus factus contra præceptum negativum, nempe contra præceptum obligans ad ſemper, & pro ſemper vetans actum.

Q. 2. Quid eſt peccatum omiſſionis? *R.* Eſt non poſitio actus debi-

debiti ex præcepto affirmativo, obligante non ad ſemper, ſed ſuo tempore.

Q. 3. An actus illi, qui ſunt cauſſa, vel occaſio omiſſionis inficiuntur ejuſdem omiſſionis malitia, cui perpetrandæ ſubordinantur, ut media? *R.* Affirmat. Ratio eſt, quia prohibentur eodem præcepto, quo præcipitur actus omiſſus; & quia in illo actu continetur, ſaltem virtualiter, voluntas omittendi. In caſu autem, quo qui e. g. decrevit ludere ad uſque veſperam diei feſtivi, mutet voluntatem, & Sacrum audiat, non peccat amplius peccato omiſſionis; tenebitur tamen in confeſſione exponere iniquum propoſitum antea conſtitutum nolendi audire ſacrum, ut patet. Jamvero gravitas omiſſionis minuitur, vel augetur, prout cauſſa, vel occaſio omittendi fuerit gravior. Quando demum cauſſa, & occaſio omittendi ex ſpecie ſua nullam malitiam habet, & ſequitur reipſa omiſſio; tunc, juxta probabiliorem, ex omiſſione, & ſuis cauſſis unum tantum exurgit peccatum omiſſionis, neque eſt neceſſe explicare cauſſam, aut occaſionem: quia tota iſta malitia trahitur ab omiſſione, cui ſubordinatur.

Q. 4. Quando incipit peccatum omiſſionis? *R.* Quando quis cauſſam omittendi voluntarie ponere incipit. Ratio eſt, quia ſicuti qui vult directe omittere actum præceptum, peccat ſtatim ac incipit ita velle: ſimili modo peccabit, qui vult indirecte, ideſt in cauſſa, eumdem actum omittere, incipiendo deliberate ponere cauſſam, ex qua ſecutura eſt omiſſio: quamvis reſpectu hominum non incipiat omiſſio imputari, niſi expirante tempore obligationis perficiendæ. Ita qui progrediente mane v. g. ſuper ſtratum ſuum decumbit, ut dormiat, prævidens, aut prævidere debens, quod niſi alicui committat, ut illum a ſomno excitet, idque non curet, ſe exponit mortali periculo miſſam omittendi, ipſo facto incipit coram Deo, & in conſcientiæ foro eſſe reus omiſſionis miſſæ; quæ poſtea conſumatur tranſacto celebrationis tempore. Hinc præfata omiſſio non ſolum eſt effectus peccati, nempe aſſumptæ dormitionis, verum etiam reapſe eſt verum peccatum omiſſionis, ſaltem juxta communiorem, & probabiliorem: quia nedum cauſſa omiſſionis prohibetur indirecte a præcepto poſitivo, verum etiam directe, & principaliter ipſa omiſſio.

Q. 5. An qui ponit voluntarie cauſſam propriæ infirmitatis gravis, ex qua prævidet ſe plura præcepta affirmativa omiſſurum, e. g. auditionem Sacri, recitationem horarum &c. reus conſtituitur cunctarum omiſſionum iſtarum? *R.* Affirmat. in hypotheſi, quod quis deliberate aliquid ageret ad incurrendam infirmitatem cum prævîſione præfatarum omiſſionum ſecutarum. Ratio eſt: quia revera voluntarie poneret cauſſam omnium illarum ab eo prævîſarum.

Hinc ſequitur, quod quamvis effectus malus eveniat tempore, quo quis impos animi eſt, v. g. mollities in ſomno, percuſſio in ebrietate &c. debeat nihilominus ſubjici confeſſioni una cum cauſſa

eidem data; ut tenet communior, & probabilior: eo quod peccata debent integre confiteri; nemo autem ambigit, hujuſmodi effectum eſſe complementum peccati in cauſſa poſita voliti. Idque comprobat fidelium praxis ſe de hujuſmodi effectibus, conſcientia docente, confitentium.

§. VI.

De Peccatis internis.

Q. 1. QUot modis homo interne peccat? R. Vel aſſentiendo deliberate delectationi internæ rei vetitæ, ideſt mere ſibi complacendo de objecto, aut opere malo appreheniſo abſque intentione, aut deſiderio illud aſſequendi, vel perficiendi: aut aſſentiendo deſiderio ejuſdem objecti, vel operis pravi; idque dupliciter, aut efficaciter intendendo, & deliberando illud aſſequi, vel perficere; & tunc dicitur intentio efficax: aut deſiderando illud inefficaciter; quæ inefficacia, ſi oriatur ex impotentia illud aſſequendi, vel perficiendi, poteſt adhuc includere deſiderium ardentiſſimum; ſi vero oriatur ex fluctuatione voluntatis nondum determinatæ illud aſſequi, aut perficere, tunc revera eſt deſiderium inefficax.

Nota 1. duplicem diſtingui poſſe voluntatis aſſenſum: unum formalem, & expreſſum, v. g. dum quis deliberate vult objectum, aut opus vetitum mente conceptum: alterum virtualem, implicitum, & interpretativum, v. g. dum quis volendo cauſſam, vult effectum cum eadem connexum.

Nota 2. quod voluntas circa deordinatos motus paſſionum triplici modo ſe gerere poteſt; primo eiſdem advertenter aſſentiendo aut voluntaria delectatione, aut voluntario deſiderio: 2. illos rejiciendo, eoſdemque, quantum poteſt, reprimendo: 3. negative ſe habendo, nullum videlicet actum eliciendo, ſive rejectionis, ſive admiſſionis, eligendo advertenter nullum actum elicere.

Q. 2. Quandonam voluntas in his motibus peccat? R. Primo modo conſtat, quod peccet graviter, aut leviter juxta conditionem rei vetitæ, circa quam eſt delectatio, vel deſiderium. Secundo modo patet, quod nedum non peccet, ſed virtuoſe operetur. Tertio autem modo, in primis certum eſt apud omnes, ſaltem peccare venialiter; etenim evidenter apparet negligentia, & deſidia in eo caſu. Certum ſimiliter eſt apud omnes, quod ſi dicto modo ſe gerendi interveniat probabile periculum conſenſus, fundatum vel in debilitate animi ſæpe caſum jam experti, vel in pravis conſuetudinibus contractis, vel in qualitate, & conditione motuum, qui ex ſe ſint valde periculoſi, quales e. g. ſunt libidinoſi vehementes, & prolixi, voluntatem teneri actu poſitivo, etiam repetito illis motibus reſiſtere, eoſdemque rejicere, ne cenſeatur iiſdem interpretativum aſſenſum præſtare. Ita D. Thom. quæſt. 15. de ve-

de verit. art. 4. ad 10. S. Antoninus part. 1. tit. 5. cap. 1. §. 5. cum communi. Num autem ſemoto tali periculo, & extra caſus prædictos peccet mortaliter voluntas, nonnulli negant; affirmans tamen ſententia longe probabilior eſt, eandemque præter plures graves DD. docet S. Thom. 1. 2. quæſt. 74. art. 6. Et ratio eſt, quia interpretative, & virtualiter aſſentiri videtur, cum in hoc caſu poſſit facillime elicere actum oppoſitum deteſtationis, & invocationis auxilii Divini &c. & alioquin tenetur: quod ſic probo: quia negative tantum ſe gerendo in motu vehementi invidiæ e. g. injuſtitiæ &c. eo ipſo inſeparabile eſt periculum grave aſſentiendi; & dum deliberate non vult elicere actum oppoſitum, ſed negative ſe habere, eo ipſo amat periculum peccandi; quod ſine peccato eſſe non poteſt. Quando autem voluntas actibus deteſtationis, invocationis &c. ita ſe munivit, ut prudenter abſit periculum conſenſus in delectationem ex præfatis motibus conſurgentem, non tenetur ſub mortali illos exteriori cohibitione reprimere, niſi forte experiatur trahi ad aſſenſum; ſed ſufficit, quod perſeveret in ſeria nolitione, & rejectione. Ratio eſt, quia inordinatio, & malitia, quæ reperitur in præfatis deordinatis motibus, quando nullo modo eſt volita, & ſecluſo omni alio periculo, eſt venialis, cum præfati motus, quando nullo modo voluntarii ſunt, non eſt unde evadant mali moraliter, quia à voluntate dumtaxat moralis malitia originem trahit. Div. Thom. 1. 2. quæſt. 74. artic. 4.

(*) Vide Tract. 3. ſubſequentem ejuſdem Auctoris cap. 2. §. 4. & ibi percipies, quomodo intelligenda, temperandaque ſit doctrina ab eo mox tradita, nimirum inordinationem, & malitiam, quæ reperitur in præfatis deordinatis motibus, quando nullo modo voluntas in eam concurrit, & ſecluſo omni alio periculo, eſſe veniale peccatum.

Laudabile tamen eſt illos motus etiam exteriori actu cohibere, & viro timorato quandoque debitum, quando ſine magno incommodo id præſtare poteſt; tum ut tollatur ſuſpicio omnis occultiſſimi interpretativi conſenſus; tum ut arceatur commiſſio venialis culpæ; tum ut homo diſponatur ad recipienda uberiora gratiæ auxilia; tum ut augeatur meritum fortioris reſiſtentiæ; tum ob majus dominium, quod voluntati acquiritur ſuper ſenſualitate.

Q. 3. An abſque culpa permitti aliquando poſſunt præfati motus? *R.* Affirmat. voluntate tamen ſemper ab illis averſa, conſtanterque eos deteſtante, nec non ſemoto omni conſenſus periculo; idque ob motivum aliquod neceſſarium, aut honeſtum, aut etiam utile, & licitum, puta audiendi confeſſiones, medendi infirmo &c. Hinc inferas, quomodo ſuſpicionem occulti interpretativi aſſenſus incurrere poſſint illi, qui præfatis motibus dant cauſſam, & ſæpe prævisam, quibuſdam lectionibus, aut cantilenis, ex ſe non turpibus, ſed non omnino honeſtis vacando, aliiſque ſimilibus ope-

licitam objectivam, peccatum eſt: quia quamvis dictæ cauſſæ excuſent a culpa propter involuntarietatem agendi contra præceptum, non tamen tollunt obligationem ad actus illos ponendos, vel non ponendos reſpective: unde e. g. peccat ille qui ex aliqua prædictarum cauſſarum die feſto laboravit, ſi de hoc delectetur. Aſt ſecus eſt, ſi prædicta ſpolientur objectiva malitia, ut accidit ſi cauſſa excuſans fuerit e. g. infirmitas, aut diſpenſatio, aut privilegium: nam cauſſæ iſtæ tollunt obligationem, qua ſublata nulla remanet in illis operibus objectiva malitia. Et a fortiori ſi cauſſa excuſans fuiſſet juſtior, aut rationabilior, puta labor in feſto ad ſuſtentandam familiam fame pereuntem.

Q. 8. An licita eſt delectatio de malo temporali alicujus ob bonum inde ſecutum, quando eſt longe præſtantius, quam ipſum malum, neque alio modo effectus ille bonus haberi poterat?

R. Affirmat ſicuti etiam triſtari de bono temporali alicujus, ob mala certo moraliter inde ſecutura, gravia & injuſta. Ita communis S. Thom. 2. 2. quæſt. 36. art. 1.

Ratio eſt, quia in præfatis affectibus nihil admiſcetur caritati contrarium; immo ordo ejuſdem ſervatur; quo docemur in affectu noſtro meliora anteferre, & inferiora poſtponere. Obſerva tamen, quod triſtitia illa judicanda ſit ſecundum regulas timoris; qui enim timet, boni ne opprimantur, aut ne juſtitia, & cultus Divinus conculcetur ob potentiam, & divitias alicujus, ſi clara eſt hujuſmodi malorum conſecutio, non eſt culpabilis triſtitia. Secus eſt, ſi quis timet ex alterius potentia lædi juſte, vel non injuſte, & ideo de illius potentia triſtatur. Hinc damnatæ fuerunt ſequentes propoſitiones ab Innocentio XI. Una eſt n. 13. „ Si cum debita moderatione facias, „ potes abſque peccato mortali de vita alicujus triſtari, & de „ illius morte naturali gaudere: illam inefficaci affectu petere, „ & deſiderare, non quidem ex diſplicentia perſonæ, ſed ob „ aliquod temporale emolumentum “. Altera eſt numer. 14. „ Licitum eſt abſoluto deſiderio cupere mortem patris, non qui„ dem, ut malum patris, ſed ut bonum cupientis, quia ni„ mirum ei obventura eſt pinguis hæreditas“. Altera eſt num. 15. „ Licitum eſt filio gaudere de parricidio parentis a ſe in ebrie„ tate patrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate con„ ſecutas. “

Q. 9. An licet viduæ perſonæ delectari de actibus conjugalibus habitis cum conjuge vivente; aut perſonæ tantum in matrimonium promiſſæ de actibus futuris in ſtatu matrimonii? *R.* Non licet delectatione ſenſibili, & multo minus ſenſuali. Ratio eſt, quia delectatio ſenſibilis eſt in his perſonis occaſio evidenter proxima delectationis ſenſualis; ideoque illicita graviter, ſicut & ſenſualis, ad quam nullum jus eis ineſt. Delectari autem delectatione tantum rationali, conſiſtente in mera, & ſimplici approbatione rationis circa juſtitiam, & honeſtatem horum actuum,

quamvis licitum ſit, in praxi tamen eſt magnum periculum, ne fiat tranſitus de delectatione rationali ad ſenſibilem, & ſenſualem: idcirco a præfatis conſiderationibus eſt abſtinendum.

Q. 10. An conſenſus conditionati, ſeu deſideria conditionata de objecto, ſeu actu malo ſub hac conditione, ſi non eſſet peccatum, ſunt peccata? *R.* Affirmat. quando verſantur circa objectum, vel actum per ſe malum, & naturali jure prohibitum; ſunt autem peccata lethalia, aut venialia pro ratione materiæ, ut docet communior, & probabilior. Ratio eſt, quia ſunt mala ab intrinſeco, & ex natura ſua, ita ut nequeant a malitia expoliari, ſalva eorum natura. Quando autem res deſiderata non eſt ab intrinſeco, & per ſe mala, ſed mala, quia dumtaxat jure poſitivo vetita, tunc illam cupere ſub conditione illam expoliante malitiam, non eſt peccatum lethale ob rationem oppoſitam; ſed otioſum, vel guloſum juxta conditionem rei, quæ ex affectu gulæ vanitatis &c. deſideratur.

Q. 11. An eſt lethale ſerio, & deliberate ſibi optare mortem ex ira, impatientia, & ex quocumque motivo ſimili, ſeu irrationabili? *R.* Affirmat. quia tale deſiderium opponitur juſtitiæ reſpectu Dei, qui ſolus eſt vitæ noſtræ Dominus: eſt etiam peccatum contra caritatem ſibi debitam, ut patet. An autem mortem ſibi ſerio, & deliberate deſiderare ob honeſtam triſtitiam, provenientem ex aliquo graviſſimo malo, quod nobis jam evenit, aut certo moraliter eſt eventurum, & cum ſubmiſſione animi Divinæ Providentiæ, ſi ita Deo placeat; putarem non eſſe peccatum, ſaltem lethale: id enim videtur erui ex multis exemplis virorum illuſtrium, piorumque Veteris Teſtamenti, qui in quibuſdam circumſtantiis optarunt ſibi mortem, Numer. 11. 3. Reg. cap. 19. 1. Machab. 2. & alibi.

Q. 12. An triſtari de bono opere nullam involvente temporalem, aut corporalem difficultatem, nullumque laborem, puta de actibus virtutum theologalium, nec non moralium abſtracte, & objective acceptarum peccatum eſt? *R.* Eſt peccatum lethale, aut veniale pro ratione materiæ, & actus, nec non pro ratione præcepti, aut conſilii, quo præſcribuntur.

Ratio eſt, quia nullum afferri poteſt motivum excuſans a peccato deliberatam illam triſtitiam. Quando vero bonum executioni mandandum ſecum affert incommodum, pœnalitates, labores &c. triſtari de iſtis, & non de bono opere, tunc erit veniale: quia non eſt averti a bono, ut bono, ſed a labore, incommodo &c. Attamen ſi triſtitia eo uſque progrederetur, ut vel induceret in animam firmum propoſitum bonum illud non perficiendi data occaſione, vel retraheret ab eo perficiendo inſtante præcepto; tunc jam patet, quod eſſet mala graviter, vel leviter juxta conditionem materiæ.

(*) Obſervat Sylvius in 2. 2. quæſt. 84. art. 6. quinque modis evenire poſſe, ut quis pœniteat ſui voti: 1. quia vellet non vo-

voviſſe, ſed tamen quia vovit, omnino vult implere ſuum votum; & tunc per ſe loquendo non peccat, aut certe nonniſi venialiter; licet per accidens, ut ſi nulla ſubſit ratio talis pœnitudinis, poteſt frequenter eſſe peccatum veniale cujuſdam ingratitudinis. 2. Quia non eſt ei curæ ejus promiſſum facere ex affectu voti; tamen veritus ne Deum graviter offendat, retinet voluntatem faciendi: & talis poteſt etiam plus mereri faciendo opus promiſſum, quam alius, faciendo opus illud ex caritate ac etiam referendo ad finem religionis: aſt talis pœnitudo non eſt frequenter abſque aliquo veniali peccato. 3. Quia vellet ſe nec voviſſe, nec hactenus opera voti feciſſe. 4. Quia ſic pœnitet, ut quamvis non doleat ſe hucuſque votum impleviſſe; deinceps tamen non amplius velit implere: & uterque peccat mortaliter, tamquam violator voti. 5. Denique quia ita pœnitet, ut opus promiſſum ex metu ſolum damnationis faciat, aut etiam ex ſolo humano timore, vel pudore alias non facturus; & iſte plerumque peccat; & quamvis non peccaret, opus tamen ejus non eſſet meritorium, quia non facit voluntate placendi Deo. Hæc ut nemo non videt, clarius evolvunt, quæ præcedenti quæſtione tradit Auctor.

CAPUT II.

De Peccatis, ſeu Vitiis Capitalibus.

PEccatum aliquod ex eo Capitale dicitur, ait S. Thom. 1. 2. quæſt. 84. quod metaphorice ſignificet principium aliorum peccatorum, & eadem ratione vitium dicitur capitale. Porro peccata capitalia ſeptem enumerantur, Superbia, Avaritia, Luxuria, Ira, Gula, Invidia, Accidia.

§. I.

De Superbia.

Q. 1. QUid eſt Superbia; & quale peccatum? *R.* Superbia ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 62. art. 2. „ Eſt inordinatus „ appetitus propriæ excellentiæ“. Eſt peccatum mortale ex ſuo genere (non in toto genere ſuo, quia admittit parvitatem materiæ). Ratio eſt, qui ex eod. S. Doctore, Superbia ex vi ſuæ naturæ avertit hominem a ſubjectione Dei, & proximi, unde apparet gravis læſio juſtitiæ, & caritatis. Tunc igitur eſt peccatum lethale, quando homo nemini ſubjici vult: quando bona, quæ habet ea a ſe habere ſibi ſuadet, & non a Deo: quando vult videri, quod illa habeat a ſe: quando dolet, quod illa habeat a Deo: quando illa adſcribit meritis ſuis: quando cu-

perſonæ; ut Judas. Fraus, qua committitur dolus malus in aliquo opere. Fallacia, qua decipitur proximus in verbis ſimplicibus. Perjurium quo decipitur proximus in verbis juramento firmatis. Inquietudo, quæ ingerit homini ſollicitudinem animi, curaſque ſuperfluas ad augendas opes. Violentia, quæ inducit hominem quandoque ad utendum vi, ut rapiat. Et obduratio, quæ cor hominis indurat, ne miſereatur pauperis.

§. III.

De Luxuria.

Q. 1. QUid eſt Luxuria? *R.* ex D. Tho. 2. 2. q. 153. Eſt appetitus, aut uſus inordinatus, vel indebitus venereorum: quoties adſit perfecta deliberatio, extra conjugium eſt peccatum mortale, nedum ex genere ſuo, ſed etiam in toto ſuo genere; quia non admittit parvitatem materiæ, cum quælibet delectatio venerea illicita deliberate admiſſa pugnet contra rectam rationem.

Q. 2. Quot ſunt ſpecies luxuriæ conſummatæ? *R.* Sex, nempe fornicatio, adulterium, inceſtus, ſtuprum, raptus, & vitium contra naturam.

Q. 3. Quid eſt Fornicatio? *R.* Eſt congreſſus ſoluti cum ſoluta jam deflorata.

Q. 4. An Fornicatio mala eſt, & illicita? *R.* Eſſe malam, & illicitam tam ab intrinſeco, quam ab extrinſeco. Eſt de fide ex 5. Epheſ. & 1. Corinth. 6. Ratio eſt, quia eſt contra vitam prolis conceptæ, ad cujus ſuſtentationem præcipue concurrit ſollicitudo paterna; qua privari communiter ſolet proles fornicaria, utpote patre incerto nata. Juſtiſſime igitur Innoc. XI. hanc theſim num. 4. damnavit. « Tam clarum eſt, fornicationem ſecundum ſe nullam involvere malitiam; & ſolum eſſe malam, quia interdicta, ut contrarium omnino diſſonum rationi videatur."

Q. 5. Quid eſt Adulterium? *R.* Eſt congreſſus aut viri cum uxore alterius, aut mulieris cum marito alterius, aut utriuſque jam matrimonio vincti: quo peccato præter caſtitatem violatur etiam juſtitia, novam peccati ſpeciem addendo; & eſt in confeſſione explicandum, an unus, an uterque fuerit conjugatus. Non raro etiam exurgit obligatio reſtituendi, ſi proles ſpuria concipiatur, de quo in tract. 9. c. 6. §. 2. Eſt adulterium, quamvis maritus adulteræ inique conſentiat; ita definiente Innoc. XI., theſim n. 50. configente, in qua ſtatuebatur: „Copula cum conjugata, conſentiente marito, non eſt adulterium; adeoque ſufficit in confeſſione dicere, ſe eſſe fornicatum." Ratio eſt quia iniqua mariti ceſſio violat jus commune.

Q. 6. Quid eſt Inceſtus? *R.* Eſt congreſſus cum perſona conſangui-

ſanguinitate, vel affinitate conjuncta inter eos gradus, intra quos nequit matrimonium iniri. Iſti gradus ſunt in confeſſione aperiendi; &, juxta omnes, primus, & ſecundus: & juxta probabiliorem etiam alii. Nam inceſtus ſpeciem ſumit, & gravitatem ab irreverentia, quæ luxuriando committitur in conſanguineos, & affines; & eſt eo gravior, quo conjunctior eſt gradus conſanguinitatis, aut affinitatis. His accedit inceſtus ſpiritualis, qui eſt illicita congreſſio inter perſonas ſpiritali vinculo conjunctas, orta ex Baptiſmo, aut Confirmatione; & comprehendente baptizantem, & baptizatum; baptizantem, & genitores baptizati; patrinos, & baptizatum; patrinos, & baptizati genitores; & idem dicas de Confirmatione. Hic inceſtus eſt gravior carnali, utpote vinculum ſanctius, & cognationem nobiliorem offendens; proindeque in confeſſione explicandus eſt juxta ſuum gradum.

Q. 7. An aliqua ſpecies luxuriæ dici poteſt ſacrilegium? *R.* affirmat. Conſiſtit autem in peccato luxuriæ, vel cum perſona, vel inter perſonas Deo per votum caſtitatis conſecratas. Sacrilegium autem Confeſſarii cum perſona pœnitente, præter votum, quod violatur, affert etiam rationem quamdam inceſtus ſpiritualis inter Patrem, & Filium, aut Filiam ſpiritualem. Contra hoc graviſſimum crimen ſevere animadvertit Benedictus XIV. in ſua Bulla ſub die 1. Junii, anni 1741. in qua privat Confeſſarium illum facultate abſolvendi perſonam complicem: (niſi tantum in articulo mortis, & deficiente quolibet alio confeſſore, ſeu Sacerdote, qui poſſit id munus obire) irritando abſolutionem, ſi illam audeat miniſtrare: & qui attentare auſus fuerit, excommunicationem ipſo facto incurrit ſoli Pontifici reſervatam, a quo dumtaxat abſolvi poſſit.

Q. 8. Quid eſt Stuprum? *R.* Eſt illicita, ideſt extra matrimonium, virginis defloratio. Eſt peccatum afferens præter violationem caſtitatis ſpecialem injuriam defloratæ, & cuſtodibus ejuſdem. S. Tho. loco cit. a. 6. defloratæ quidem, quia ponitur in via meretricandi, cuſtodibus autem, quia de ejus cuſtodia ſollicitudinem gerunt. Ex his inferas, verum ſtuprum committi, etiamſi puella ſine vi, minis, importunis precibus, aut alio violento modo, ſed ſponte aſſentiatur, dummodo degat ſub aliorum cuſtodia: quia adhuc irrogatur injuria ſaltem illis, ſub quorum cuſtodia exiſtit. Quamvis etiam ipſi puellæ aſſentienti irrogatur injuria: quia, ut ibidem dicit Angel. « Stuprum ſine raptu invenitur quando aliquis ſine violentiæ illatione illicite virginem » deflorat:" idcirco quamvis illa ſponte aſſentiatur, circumſtantia deflorationis eſt ſemper in confeſſione explicanda.

Nota 1. Quod cuicumque perſonæ inferatur vis, ſive incutiendo metum gravem, ſive illam viribus opprimendo, ad peccandum carnaliter cum illa, eſt circumſtantia in confeſſione aperienda; quia violatur graviter jus alterius. 2. Marem non teneri in confeſſione aperire in primo ſuo peccato carnali amiſſionem ſuæ

virgi-

virginitatis: quia ex ipſo non proficiſcuntur ea mala, & damna, quæ ſequuntur ex fœminis.

Q. 9. Quid eſt Raptus? *R.* Raptus late acceptus eſt violenta abductio perſonæ, ſive fœminæ, ſive maris ab uno loco ad alium, ob finem venereum etiam matrimonii, ſive vis inferatur ipſi ſoli perſonæ raptæ, ſive ſolis cuſtodibus, ſive utriſque. Continet ſpecialem malitiam injuſtitiæ in confeſſione explicandam, violando graviter jus alterius. Propriiſſime autem acceptus raptus intelligitur de puella rapta ſub cuſtodum cura degente.

Q. 10. Quid eſt vitium contra naturam, & quot ſunt ejus ſpecies? *R.* ex D. Tho. Eſt actus venereus repugnans ipſi ordini naturali venerei actus, qui convenit humanæ ſpeciei. Quatuor ſunt ejus ſpecies nempe pollutio, ſeu mollities, quæ eſt voluntaria ſeminis effuſio ſine ullo congreſſu; ſive illud foras effundatur, ut in maribus; ſive intus difluat in matricem, ut in fœminis. 2. Sodomia. 3. Beſtialitas. 4. Beſtialis concumbendi modus. Sunt peccata diverſæ ſpeciei, non ejuſdem, quia habent diverſa motiva ſufficientia ad variandam ſpeciem, & quodlibet ipſorum eſt per ſe ſufficiens ad corruptionem ordinis naturalis actus venerei humani; id autem verificatur præcipue de tribus prioribus vitiis contra naturam. Hinc Alexander VII. damnavit hanc theſim n. 25. « Mollities, Sodomia, Beſtialitas ſunt peccata ejuſdem „ ſpeciei infimæ; ideoque ſufficit dicere in confeſſione ſe procu- „ raſſe pollutionem."

Q. 11. An mollities eſt peccatum de ſe mortale? *R.* affirmat. Id enim eſt de fide ex Epheſ. 4. Eſt autem prohibita ipſo jure naturali, quia repugnat propagationi ſpeciei humanæ. Quapropter nullo modo, nulloque ex motivo ne in ſomno quidem, aut indirecte procurari poteſt. Hinc Innoc. XI. hanc theſim n. 49. reprobavit: « Mollities jure naturæ prohibita non eſt; unde ſi Deus „ illam non interdixiſſet, ſæpe eſſet bona, & aliquando obligato- „ ria ſub mortali."

Q. 12. Quando, ponendo cauſſam mollitiei, peccatur lethaliter? *R.* Ponere cauſſam proximam, ex qua prævidetur ſecutura pollutio, e. g. aſpectus verendorum alterius humani corporis, & procul dubio alterius ſexus, tactus impudicos, lectionem, colloquium, auditionem rerum de ſe obſcœnarum, quamvis non fiant animo conſentiendi in commotiones venereas, aut mollitiem inde ſequentes, & quamvis etiam abeſſet periculum conſenſus in eaſdem, ſunt peccata lethalia: quia præceptum naturale, vetans mollitiem, & commotiones illas, prohibet ſimul, ne ponatur ſine neceſſitate cauſſa proxima ipſarum. Dixi ſine neceſſitate: quia ſi fiant ex neceſſitate, puta cauſſa medendi, confitendi &c. & ſimul abſit periculum conſenſus; tunc non dicuntur volitæ in cauſſa proxima, ſed dumtaxat permiſſæ. Ponere autem cauſſam dumtaxat remotam earundem, nec de ſe influentem in illas, nec natam illas excitare; & nihilominus prævideatur ſecutura pollutio,

puta

tur congreſſus cum dæmone ſub quacumque forma appareat. Habet adjunctas malitias eorum objectorum, ſub quorum forma dæmon apparet, virginis, conjugatæ &c. habet etiam adjunctam ſpeciem ſacrilegii; cum ſit commercium cum inimico Dei ſpecialiſſimo.

Q. 16. Quando committitur beſtialis modus concubendi? *R.* Putarem hunc evenire, quando impedire poteſt generationem, aut quando ita eſt inuſitatus, & deformis, ut immanem omnino libidinis æſtum præſeferat. Sed de his in tract. de Matrim. c. 7. §. 13.

Q. 17. Quot ſunt claſſes Luxuriæ non conſummatæ? *R.* Sunt duæ, nempe luxuriæ interioris, quæ perficitur actibus delectationum mentalium, aut deſideriorum cordis, de quibus ſatis diximus §. 6. tract. 2., & luxuriæ exterioris; & hæc ſubdividitur in impudicitiam aſpectuum, tactuum, amplexorum, oſculorum, verborum, & geſtuum impudicorum; & hæc ſunt peccata lethalia, ſi impudico animo fiant extra matrimonium, ut modo ſupponitur. Idque, quamvis forte actio de ſe non eſſet talis, puta tactus honeſti manus, oſculi honeſti in fronte &c. Unde tactus turpes partium verendarum, vel illis proximarum, etiamſi ex ſolo joco fiant, ex communi ſunt mortales; & certiſſime ſi fiant inter perſonas diverſi ſexus, quamvis nec fiant ob delectationem veneream, neque iſta ſequatur: quia de ſe ad illam ordinantur; & ſic agentes ſe exponunt periculo proximo, & gravi labendi in illam. Idem dicas de tactu mammillarum perſonæ diverſi ſexus: quia quamvis pars illa corporis non ſit de ſe turpis; eſt tamen graviſſime provocans ad libidinem perſonam ſexus diverſi; immo plerumque majus affert periculum pars illa ob ſui venuſtatem, & allectationem, quam pars aliqua turpis. Immo non deſunt Auctores etiam indulgentioris Moralis, docentes hominem data opera, & fixo intuitu mulieris mammillas contemplantem peccare mortaliter ob graviſſimam, proximamque occaſionem moroſæ delectationis, cui ſe deliberate exponit: a qua ſententia non abhorreo.

Tactus honeſti, puta manuum, & oſcula honeſta juxta morem patriæ, inter perſonas diverſi ſexus modo honeſto perfecta, ſi ab omni delectatione, & periculo conſenſus vacent, ob oppoſitam rationem non ſunt peccata. Secus, ſi fiant ob delectationem mere ſenſibilem, non veneream, nec ſenſualem, ſed ſenſibilem. Hinc Alexander VII. hanc theſim n. 40. reprobavit: „ Eſt probabilis „ opinio, quæ dicit eſſe tantum veniale, oſculum habitum ob „ delectationem carnalem, & ſenſibilem (non veneream), quæ ex „ oſculo oritur, ſecluſo periculo conſenſus ulterioris, & pollu- „ tionis."

(*) Animadvertendum cenſemus ſententiam illorum, qui genarum vellicationes, mammillarumque tactus velut culpas de ſe tantum veniales confidenter traducebant, jam fuiſſe proſcriptam

Romæ

Romæ publico S. Univerſalis Inquiſitionis Decreto die 16. Aprilis 1744.

Qui propria pudenda tangit, vel eſt conjugatus; & procul dubio lethaliter peccat, ſi in abſentia compartis ſeſe impudice, & libidinoſe tangat; ſecus ſi ſe tangat in præſentia compartis; ut ad copulam proxime habendam ſe diſponat; vel eſt ſolutus; & tunc ſi ob neceſſitatem ſe tangat nullius culpæ reus efficitur; ſi cum delectatione venerea; aut ejus periculo, omnium conſenſu mortalis noxæ reus evadit: ſi tandem ex curioſitate, levitate, vel cauſſa calefaciendi, cenſent ſatis communiter DD. cum Sylvio in 2. 2. q. 154. a. 4. concl. 3. quod mortaliter non peccet. Hoc tamen, & merito, limitant nonnulli; ſi tactus ſolum obiter, nec pluries repetatur. Lethaliter quoque peccant, & graviſſime, qui pecorum, ſaltem grandiorum juxta aliquos, genitalia ſine vera neceſſitate contrectant ex libidine. At excuſari non poteſt a mortali, qui canem, aut felem agitaret uſque ad ſeminis effuſionem ob grave periculum propriæ depravationis. Secus ſi ex vera neceſſitate animalia vitæ neceſſaria mere ad propagationem conjungeret, modo quidquid inde ſuboriretur commotionis, aut delectationis compeſceret.

Idem dicendum de aſpectibus partium ex ſe obſcœnarum alterius ſexus abſque neceſſitate medendi, quod fieri debet ſecluſo ſemper periculo conſenſus. Idem a fortiori de aſpectu alieni concubitus, actuumque impudicorum ab aliis patratorum. Secus eſt de aſpectu verendorum ejuſdem ſexus ſine animo, & periculo ſe delectandi, dummodo id non fiat frequenter, aut cum aliqua mora, quod ob rationem toties dictam nedum veniale; ſed mortale eſt.

Canere, loqui, legere, audire, &c. turpia animo ſe delectandi, jam patet eſſe mortale, & quidem illius ſpeciei, cujus eſt ſubjectum cantus &c. Aſt eſt peccatum veniale, ſed gravius, ſi non ſint de ſe obſcœna, & fiant ſubmoto omni ſcandalo alieno, omnique periculo proprio, & ſolius joci, vanitatis &c. gratia.

Q. 18. Quot ſunt filiæ Luxuriæ? *R.* Ex S. Gregorio lib. 31. Moral. & D. Tho. 2. 2. q. 153. a. 5. ſunt octo; nimirum cæcitas mentis, inconſideratio, præcipitatio, inconſtantia, amor ſui, odium Dei, affectus præſentis ſæculi, horror, vel deſperatio futuri. Primæ quatuor ſe tenent ex parte intellectus; & ſunt mortales, cum ideo præceptum aliquod in re gravi violatur. Quatuor aliæ pertinent ad voluntatem, & ſunt mortales; ob gravem, quam continent, inordinationem.

§. IV.

§. IV.

De Ira, & Gula.

Q. 1. QUid eſt Ira? *R.* Eſt inordinatus appetitus vindictæ: eſt peccatum mortale ex genere ſuo, quia adverſatur caritati, & juſtitiæ; at non in genere ſuo toto, quia admittit parvitatem materiæ.

Q. 2. Quot inordinationes in ira conſiderandæ ſunt? *R.* Duæ; una ex parte objecti, quod eſt vindicta, quæ optatur, & hæc ſi eſt injuſta, vel, ſi juſta eſt, appetatur injuſte cum animi malevolentia, aut auctoritate propria ſumenda, aut ultra, quam delinquens meretur, ſemper eſt lethalis; niſi excuſet inadvertentia, aut parvitas mali optati: Altera ex parte modi iraſcendi, ut ſi quis nimis ardenter iraſcatur interius, vel ſi nimis exterius manifeſtet ſigna iræ. Et ſic ira ſecundum ſe non habet ex ſuo genere rationem peccati mortalis. Poteſt tamen eſſe mortalis ratione ſcandali, blaſphemiæ, perjurii, injuriæ &c. quæ ex nimia iræ commotione oriuntur. D. Tho. laudata q. a. 3.

Q. 3. Quot, & quænam ſunt filiæ Iræ? *R.* cum D. Tho. a. 7. ſunt ſex, nempe indignatio, quæ eſt commotio in eum, qui offendit, tamquam in indignum, a quo quis debeat offendi; & eſſet mortalis, ſi reputaretur indignus illis actionibus, quæ illi debentur ſub mortali; vel ſi eſſet adjuncta contemptui gravi. Tumor mentis, qui eſt conatus hominis revolventis animo injuriam acceptam, & meditantis vindictam; & poteſt eſſe facilius mortalis juxta gradum vindictæ, qui meditatur. Clamor, & eſt inordinata, & confuſa locutio: eſſet mortalis, ſi affectui gravis nocumenti in proximum conjungeretur. Contumelia, blaſphemia, & rixa, de quibus late diſſeretur, dum loquemur de præceptis Decalogi.

Q. 4. Quid eſt Gula? *R.* cum D. Thoma 2. 2. q. 148. a. 2. & alibi. Eſt inordinatus appetitus cibi, & potus, quatenus delectationem affert. Eſt peccatum mortale in multis caſibus. 1. Si ultimum finem in ea conſtituas. Idque quamvis ſolum interpretative, ut cum quis ex affectu gulæ paratus eſt agere contra Dei præcepta, ſeu peccare mortaliter. Item cum quis nil aliud quærit, quam edendi, & bibendi voluptatem. Huc ſpectat propoſitio VIII. ex damnatis ab Innoc. XI. « Comedere, & bibere uſque „ ad ſatietatem ob ſolam voluptatem non eſt peccatum, modo „ non obſit valetudini, quia licite poteſt appetitus ſuis actibus „ frui." 2. Si quis bibat ob ebrietatem. 3. Si quis ob ſolam voluptatem cibo, & potu uſque ad vomitum ſcienter ſe ingurgitet, etiam ſecluſis ſcandalo, & ebrietate. 4. Ratione gravis nocumenti, quod quis ob gulam ſibi, aut familiæ ſuæ, aut creditoribus infert. 5. Si quis, ſaltem extra extremam neceſſitatem hu-

manis

ctio, exultatio de malo, quod alteri evenit, dolor de proſperitate alterius, & odium. De his ſuis in locis diſſeremus.

Q. 4. Quid eſt Acedia? *R.* cum S. Tho. 2. 2. q. 35. Eſt tædium, ſeu triſtitia quædam de bono Divino ad nos ſpectante, exiſtimato malo proprio. Eſt peccatum mortale ex ſuo genere, quia eſt contrarium caritati nobiſmetipſi debitæ: ſed non eſt tale in genere ſuo toto, quia admittit parvitatem materiæ. Puta ſi quis triſtetur de hodierno jejunio Eccleſiæ aut de aliquo alio præcepto poſitivo, quo tenetur, & quod nihilominus obſervat, & triſtetur non tam de præcepto, quam de difficultate ſuperanda, putarem hunc non excedere culpam venialem. Dixi, *præcepto poſitivo;* quia deliberate triſtari de præcepto naturali, ejuſque obligatione, eſt interpretative optare, ut non obliget, quod eſt impoſſibile; & affectum habere ad materiam intrinſece malam naturali præcepto vetitam, quod eſt mortale.

Q. 5. Quænam ſunt filiæ Acediæ? *R.* Sunt: deſperatio beatitudinis aſſequendæ; & hæc eſt mortalis: puſillanimitas, qua quis ſe retrahit a mediis æternæ ſalutis, quæ ſunt de mero conſilio, ob eorum arduitatem; & hæc, niſi alia circumſtantia accedat, eſt venialis. Torpor, ſeu deſidia, quæ eſt animi languor, quo bonum præceptum vel omittitur, vel negligenter fit. Eſt mortalis, ſi bonum ſit graviter præceptum: & ſemper valde periculoſus, diſponitque ad mortale. Malitia, qua quis odit bona ſpiritualia, ſecundum ſe, aut qua pœnitet bonum feciſſe, vel eſſe Chriſtianæ Religioni adſcriptum, quæ eſt mortaliſſima. Rancor, qui eſt indignatio, & faſtidium adverſus ſibi ſuadentes bona ſpiritualia: & ſi procedat ex odio dictorum bonorum, recidit in indicatam malitiam; ſi vero procedat ex tædio nimiæ inſiſtentiæ ſuadentis bonum, & non ultra procedat, erit venialis: ſi demum procedat, quod ſe ad Deum, & pœnitentiam convertere detrectet, erit mortalis. Tandem evagatio mentis ſe convertentis ad cogitanda illicita, & hæc erit mortalis, aut venialis juxta qualitatem rerum circa quas vagatur, aut juxta majorem, aut minorem durationem, quando eſt in oratione, vel exercitio ſpirituali graviter præcepto,

TRACTATUS III.

DE

ACTIBUS HUMANIS

Nec non

De Voluntarietate, Involuntarietate, & Moralitate eorumdem.

CUm peccatum nil aliud ſit, quam actus humanus voluntarius malus, jure merito tractationem de peccatis ſequitur diſſertatio de Actibus humanis &c.

CAPUT PRIMUM.

De Actibus Humanis.

§. I.

De Natura, & Multiplicitate Actuum Humanorum.

Q. 1. QUid eſt Actus humanus? R. Eſt ille, qui libere, & cum aliqua advertentia, vel formali, vel virtuali, aut interpretativa, ſeu debita, & poſſibili ab homine procedit: nam modus iſte eſt hominis proprius, nec brutis convenit. S. Tho. 1. 2. q. 1. a. 1.

Q. 2. Quotuplex eſt actus humanus? R. Actuum humanorum triplex eſt ſeries; quidam dicuntur mere eliciti, & ſunt illi, qui a voluntate immediate proſiliunt, abſque ullo actu illos prævie imperante, v. g. prima volitio alicujus objecti: quidam dicuntur mere imperati, & ſunt, qui ex voluntatis juſſu ab aliis potentiis eliciuntur, v. g. aſpectus elicitus ab oculo, voluntate imperante: quidam demum ſunt ſimul eliciti, & imperati; & ſunt, qui jubentur prævie a voluntate, & ab ipſa elici debent; puta dum deliberat elicere amoris Dei actum, ipſa ſibi jubet elicionem talis actus.

CAPUT II.

De Humanorum Actuum Voluntarietate, & Involuntarietate.

§. I.

De Voluntario.

Q. 1. QUid eſt Voluntarium? R. cum D. Tho. 1. 2. q. 6. a. 1. Eſt actus procedens a principio intrinſece operanti inſidente cum cognitione finis ſeu objecti. Ut autem actus, ſaltem perfecte, voluntarius ſit, non ſufficit, quod a principio intrinſece operanti inſidente procedat; alioquin actus intellectus, qui omnem præcedunt volitionem, eſſent voluntarii, cum ſint a principio intrinſeco, nempe intellectu: ſed inſuper requiritur, ut ſit elicitus, aut imperatus a voluntate.

Nota, non idem ſignificari vocibus Voluntarii, & Liberi (ſermo hic nobis eſt de Libertate indifferentiæ) quandoquidem voluntarium non aliud exigat, quam procedere a principio intrinſeco cum cognitione finis: liberum autem exigit procedere cum indifferentia, & ita eſt, ut potuerit non eſſe: unde quamvis verum ſit, quod omne liberum debeat eſſe voluntarium; non tamen e contra: ut patet in exemplo amoris reciproci inter Patrem, & Filium in divinis, qui amor indubitanter dici non poteſt liber, alioquin potuiſſet non eſſe, ac proinde perſona Spiritus Sancti, qui dicti amoris terminus eſt, potuiſſet non eſſe, quod eſt horrendum dictu, & cogitatu.

Q. 2. Quotuplex eſt Voluntarium? R. Voluntarium dividitur 1. in neceſſarium, quod proſilit a voluntate, tametſi neceſſario, ita ut non proſilire nequeat, perfectiſſima tamen cognitione, & ſpontaneitate (ut Scholæ loquuntur), & jucunditate; talis eſt amor, quo ſe invicem Perſonæ divinæ diligunt, & quo a Beatis omnibus diliguntur in Patria: & in liberum, quod proſilit à voluntate cum plena indifferentia; & ita proſilit, ut proſilire non poſſit; vel poſſit in actum oppoſitum proſilire; tales ſunt omnes actus a voluntate deliberata, & viatrice prodeuntes. Dividitur ulterius voluntarium liberum, de quo ſemper loquemur, in perfectum, quod egreditur a voluntate cum plena advertentia; & in imperfectum, quod egreditur cum ſemiplena advertentia. Aliud item eſt Formale, puta actus ipſe volendi; aliud Virtuale, quod eſt continuatio non interrupta ipſius actus formalis. Aliud eſt præterea voluntarium phyſicum, dum v. g. Romam pergo; & aliud Morale, dum quis nomine meo Romam pergit. Aliud inſuper eſt voluntarium expreſſum, puta volo aſſentiri: aliud tacitum, & interpretativum, quod quamvis expreſſe non ſignificetur, tamen ex facto deducitur: puta cum Petrus ſciens diſſolutos mores filii, & potens corrigere, tacet, & nihil dicit, interpre-

tative cenſetur filii diſſolutionibus aſſentiri. Item aliud eſt voluntarium in ſe, puta dum volo blaſphemiam proferre; aliud voluntarium in cauſſa, dum quis vult inebriari, ſciens alioquin ſe ebrietate oppreſſum blaſphemias evomere. Tandem aliud eſt directum, quod procedit ex poſitivo influxu voluntatis, ſive effectus a voluntate fiat, ut occiſio hominis ab ipſo homicida; ſive ſuo mandato, conſilio, &c. perpetretur; aliud indirectum, in quod revera voluntas poſitive non influit, ipſi tamen juſte imputatur, quoniam illud impedire tenebatur, & poterat; puta dum navis ſubmergitur, proreta ludo operam dante, dum a tempeſtate agitatur.

§. II.

De cauſſis Voluntarium tollentibus, aut minuentibus; & prima de Violento.

Q. 1. QUot ſunt cauſſæ voluntarium tollentes, aut imminuentes? *R.* cum D. Tho. 1. 2. q. 6. ſunt quatuor, nempe violentia, ſeu coactio, metus, concupiſcentia, ſeu vehemens paſſio, & ignorantia.

Q. 2. Quid eſt violentia? *R.* cum eod. loco cit. a. 4. violentum eſt illud, quod fit contra inclinationem naturalem ſubjecti a principio extrinſeco; & ſi quidem hoc ſit a principio extrinſeco carente omni cognitione, eſt violentum proprie ſumptum; ſi vero a principio prædito aliqua cognitione eſt coactio. Unde quamvis coactum videatur quaſi idem cum violento: nihilominus coactio ſolum de cognoſcentibus verificari poteſt; violentum autem etiam de inanimatis, ut patet in lapide ſurſum projecto.

Q. 3. An voluntati humanæ inferri poteſt violentia? *R.* cum D. Tho. a. 4. Certum eſt a nemine inferri poſſe violentiam voluntati humanæ, quoad actus ab ipſa elicitos volendi, & nolendi; eo quod actus ab ipſa eliciti ſunt eſſentialiter voluntarii, cum ſint a voluntate; voluntarium autem, & violentum contradictionem involvunt. Similiter ob eamdem rationem voluntas non poteſt pati violentiam quoad actus imperatos, qui ab ipſa eliciuntur, puta ad actum amoris, quem ſibi imperavit. Circa actus autem ab ipſa imperatos, & ab aliis potentiis eliciendos poteſt cogi; puta ad eleemoſinam manu largiendam, quæ poteſt ligari &c.

§. III.

De Metu.

Q. 1. QUid eſt Metus? *R.* cum D. Tho. in 4. diſt. 29. q. 1. art. 1. Eſt mentis trepidatio cauſſa periculi inſtantis, vel futuri. Metus quandoque oritur ab intrinſeco timentis ob malum, quod timet, vel a cauſſa naturali, puta metus

tus

tus mortis in ægrotante ; aut a cauſſa fortuita, ut metus navigantis in tempeſtate. Quandoque excitatur ab extrinſeco, nempe a cauſſa libera extrinſeca, puto ab homine, a dæmone ; ut agens inducatur in id, quod agere nollet ; idque vel juſte, a perſona ſcilicet facultatem legitimam habente illum incutiendi ob motivum juſtum ; vel injuſte, ſeu a perſona non habente talem poteſtatem.

Q. 2. Quotuplex eſt Metus ? *R.* Metus dividitur in gravem, & levem: gravis dici ſolet etiam cadens in virum conſtantem, & etiam probabilis: hic excitatur a malo gravi futuro, & probabiliter eventuro, a quo non poſſit timens ſe ſubtrahere ; & illius gravitas conſideratur reſpective ad timentem; nam malum, quod reſpectu pueri, & puellæ eſt grave, reſpectu viri leve reputabitur. Nunquam poteſt excuſari peccatum ob metum cujuſvis mali commiſſum, quia ut metus ſit gravis, & rationabilis debet eſſe mali majoris eo, quod metus gratia ſuſcipitur. Sufficit tamen ad metum gravem, & rationabilem, ut timeatur etiam perſonæ conjunctiſſimæ ſibi, ut conjugi, genitori, &c.

Metus levis, qui etiam vocitatur, improbabilis, & irrationabilis, excitatur a malo levi, vel ſi etiam a malo gravi, tamen ob fundamentum leve, & improbabile ; ideoque irrationabiliter apprehenſum. In hoc metu dignoſcendo magna opus eſt prudentia, & conſideratione ad ſexum, ætatem perſonæ &c., ut ſupra dicebamus. Iis additur metus reverentialis dictus, quo timetur offenſa majorum e. g. a filio offenſa Genitorum, a ſubdito offenſa Principis &c. Hic metus ſecundum ſe conſideratus non eſt gravis; immo in foro externo reputatur levis. At in foro conſcientiæ aliquando evadit juſtus, gravis, & excuſabilis, ſi accedant hæ circumſtantiæ, nempe diurna, & quaſi irreconciliabilis offenſio Majorum, minæ, preces valde importunæ, imperioſæ, protervæ, hiſque ſimilia.

Q. 3. Quot modis timor habere ſe poteſt ad actionem ? *R.* Dupliciter, nempe aut cauſſaliter, quando eſt vera cauſſa illius actionis ; aut concomitanter, quando tametſi actui conjungatur, hic tamen non fit ex metu, nec metus ullum in eum influxum habet. Metus cauſſaliter ſe habens ad actionem, vel ſe habet, ut cauſſa totalis, quando, eo ſublato, actio nullo modo fieret, vel ut cauſſa partialis, quando actio adhuc fieret, ſed non ita prompte, & facile. Loquimur modo de primo metu.

Q. 4. An peccato gravi conſentiens ex metu gravis mali imminentis peccat mortaliter ? *R.* affirmat. Quia ex D. Tho. 1. 2. q. 6. a. 6. actiones, quæ fiunt ex metu ſunt ſimpliciter voluntariæ, cum abſolute poſſint non fieri, & ſolum ſecundum quid involuntariæ. Minuitur tamen aliqualiter malitia, proportionabiliter ad mali cominati gravitatem ; quia quo gravius eſt malum, eo majorem involuntarietatem ſecundum quid refundit in operantem, nunquam tamen minuit taliter peccatum, ut tranſeat de mortali

in veniale, niſi in ſolo caſu, quo metus ita mentem perturbaret, & ſubverteret, ut uſum rationis tolleret, & in delirium raperet.

Q. 5. An in quibuſdam caſibus, in quibus malum, quod timetur, gravius eſt eo, quod ſuſcipitur, lex naturalis ceſſat obligare prudenter timentem? *R.* affirmat. Sic e. g. in extrema neceſſitate conſtitutus poteſt aliena ſurripere ea menſura, ut vitam tunc ſervet, non furandi animo, ſed ſervandi vitam, quam ſervare alia via non poteſt; & lex de non furando ceſſat.

Q. 6. An etiam leges divinæ poſitivæ ceſſant quandoque obligare metuentem grave malum imminens? *R.* affirmat. Sic ex. g. timor prudens gravis mali, etiam temporalis, confeſſioni extranei excuſat ab integritate materiali confeſſionis. Id autem intelligendum eſt, ſemoto ſemper contemptu earumdem legum; quia in hoc caſu præceptum naturale majus de non contemnenda religione prævaleret præcepto naturali minori, etiam de vita ſervanda. Excipiendæ ſunt leges divinæ poſitivæ bonum commune Eccleſiæ concernentes, a quibus tuendis, & obſervandis nullus timor, quantumvis gravis, a peccato excuſare poteſt: talis ex. g. eſt lex in adminiſtratione Sacramentorum utendi debita materia, & forma. Nam bonum commune prævalet cuilibet bono particulari. De legibus humanis egimus jam ſatis in cap. de Legibus §. 5.

Q. 7. An donationes, promiſſiones, aliique civiles contractus initi ex metu gravi ſunt natura ſua validi? *R.* affirmat. Quia, ut dictum eſt, metus relinquit voluntarium ſimpliciter. Si autem metus ſit a cauſſa extrinſeca injuſte incuſſus ad extorquendum actum, aut contractum, ſunt reſcindibiles arbitrio illius, qui metum paſſus fuit: quia, cum metum inferens gravem irrogaverit injuriam patienti, hæc non debet ipſi prodeſſe; neque tenetur metum paſſus injuriam gratificari; immo tenetur, qui injuriam intulit, illam auferre, & reſtituere metum paſſum ſuæ priſtinæ libertati, nec non damna inde ſecuta redintegrare; & hoc eſt verum ante quamcumque Judicis ſententiam. Secus eſt de metu incuſſo juſte, & non directe ad extorquendum contractum. Quod ſi metum paſſus velit contractum ſubſiſtere, quem norit ſibi profuturum: non poteſt, qui metum intulit recedere, ſed ſtare tenetur.

Excipiuntur a jure poſitivo Eccleſiaſtico aliqui contractus, in quibus actus per metum gravem injuſte extortus nedum eſt reſcindibilis ad arbitrium, ſed irritus redditur, & nullus ipſo facto; de quibus erit ſermo Tract. 16. c. 6. Similiter irritantur a jure alii actus ex prædicto metu profecti, qui legi poſſunt in Sylveſtro noſtro verbo *Metus*, §. 8. inter alios recenſet hic Auctor promiſſionem, & erogationem dotis: electionem Prælati; protractionem juriſdictionis; teſtimonia teſtium in teſtamentis &c.

Q. 8. An juramenta præfato metu extorta valida ſunt, & implenda?

plenda? *R.* affirmat. Si abſque peccato, & abſque alicujus injuriæ impleri queunt. Ita communis: tum quia ſunt ſufficienter voluntaria; tum quia ita poſtulat reverentia divino nomini debita. Poteſt tamen, ſi nimis gravetur, qui metum paſſus fuit, expoſito motivo petere relaxationem a juramento ab habente facultatem; & etiam petere reſtitutionem eorum, quæ vi hujuſmodi juramenti dederat.

At quid dicendum de extortis per metum levem, ita ut abſque hoc metu non fierent? *R.* Talia in foro conſcientiæ eſſe reſtituenda; quia qui patitur metum levem, privatur plena, & integra ſua libertate, & injuriæ ſubjicitur: unde ſi repetat, quod tradidit, vel reciſionem contractus, ita juxta probabiliorem eſt agendum. Secus eſt de foro civili, in quo ad evitandas perpetuas lites metus levis non ſolet admitti.

§. IV.

De Concupiſcentia, ſeu vehementi paſſione.

Q. 1. QUid & quotuplex eſt Concupiſcentia? *R.* Concupiſcentia eſt vehemens paſſio appetitus ſenſitivi proſequentis objectum aliquod. Alia eſt antecedens, quæ exurgens prævenit voluntatis actum: alia conſequens, quæ conſequitur actum voluntatis. Manifeſtum eſt iſtam augere voluntarium. Unde agemus de prima, quamvis de ea nonnulla dixerimus in §. de Peccatis internis.

Nota, voluntarii triplicem eſſe gradum: primus in eo conſiſtit, quod actus ſit a principio intrinſeco cum cognitione finis, & objecti, & dicitur actus voluntarius abſolute. Secundus, quod actus ſit etiam cum cognitione circumſtantiarum objecti, ac dignitatis ipſius; & dicitur actus voluntarius perfecte. Tertius, quod actus etiam exeat cum indifferentia, & libertate; & dicitur actus voluntarius liber.

Q. 2. Quando Concupiſcentia antecedens auget, & quando minuit voluntarium? *R.* Concupiſcentia antecedens auget voluntarium in primo gradu explicatum; quia voluntatem excitat, ut ardentius feratur in objectum. Minuit vero voluntarium explicatum in ſecundo, & tertio gradu; quia paſſio vehemens quandoque ita mentem perturbat, & abſorbet, ut illam auferat, & in delirium rapiat; & tunc nedum minuit voluntarium ſaltem formale (quidquid ſit de cauſſali, nam ſi potuit, & debuit prævideri, peccatum dicitur, in cauſſa volitum); ſed etiam tollit voluntarium tertii gradus. Aliquando autem impedit, ne meritum, & excellentia objecti attendatur, aut ne ejuſdem circumſtantiæ animadvertantur; & ita minuit voluntarium ſecundi gradus. Seu clarius: Paſſio antecedens, quæ præcedit motum rationis, & voluntatis, eamque trahit, vel inclinat, peccatum diminuit. Cum

 enim

enim peccatum eſſentialiter conſiſtat in actu liberi arbitrii; & ceteris paribus, eſt majus, vel minus, quo eſt magis, vel minus liberum: paſſio autem antecedens minuit rationem libertatis, quia quod ratio, & voluntas operatur ex impulſu paſſionis, non eſt tam liberum, quam id, quod agunt omnino ex ſe ſine illius paſſionis impulſu. Illa autem paſſio, quæ dicitur conſequens, eo quod ſequatur motum voluntatis, non diminuit peccatum, ſed auget, vel potius eſt ſignum magnitudinis ejus; quia vel auget voluntarium, & liberum; vel eſt ſignum voluntatis vehementioris, vel propenſioris. Sic Cl. Sylvius in 1. 2. q. 77. a. 6.

Q. 4. Quando motus Concupiſcentiæ & paſſionum ſunt peccata? *R.* Si deliberate excitentur a voluntate, & ſint circa materiam gravem, jam patet eſſe peccata mortalia: ſi vero circa materiam levem, patet eſſe venialia. Si autem vel a dæmone, vel a corrupta natura excitentur, & ſemiplene advertantur, & aliquali imperfecto aſſenſu admittantur, etiamſi ſint in materia gravi, ſunt peccata venialia: ſi vero advertentia perfecta accedat, jam liquet eſſe mortalia. Quamvis autem vehementes fuerint, & inordinati concupiſcentiæ motus, omnem deliberationem prævenientes, ſi perſonæ illos patienti revera diſpliceant, eiſdemque contradicat, nullum peccatum incurrit, immo grande meritum adipiſcitur; quia ſunt omnino involuntarii; & alioquin eiſdem reſiſtens pugnat pro lege Dei, & pro animæ ſuæ ſalute.

§. V.

De Ignorantia.

Q. 1. QUid eſt Ignorantia? *R.* Generatim ſumpta eſt carentia cognitionis alicujus Rei.

Q. 2. Quotuplex eſt Ignorantia? *R.* Dividitur 1. in negativam, quæ eſt carentia cognitionis in ſubjecto incapaci ad illam, ut carentia cognitionis Chriſti in perſona amente: & in privativam, quæ eſt carentia cognitionis in ſubjecto capaci ad illam, ut ignorantia Chriſti in adulto mentis compote: & in poſitivam, quæ eſt carentia cognitionis cum poſitivo errore contrario, puta ignorantia Chriſti, adjuncta errori, quod ſit purus homo. Privativa poteſt eſſe vel habitualis, ideſt diuturna, vel actualis, quæ melius dicitur oblivio. 2. In ignorantiam juris, & eſt carentia cognitionis, quod extet lex, ejuſque obligatio; puta quod tali die ſit jejunandum; & in ignorantiam facti, quæ eſt carentia cognitionis facti alicujus, ſeu rei particularis, aut qualitatis ejuſdem rei, puta quod Petrus ſit perſona ſacra. 3. In antecedentem; & eſt carentia cognitionis, quæ eſt cauſſa actionis, qua ignorantia abſente, actio nullatenus fieret, puta ignorantia, quod hodie ſit jejunium, qua extante carnes comedisti, certe non comeſturus, niſi id ignoraſ-

ſes;

ſes ; in concomitantem , quæ eſt carentia cognitionis , non ob quam , ſed cum qua fit actio , quæ adhuc fieret non ſubſiſtente ignorantia: puta jejunium fregiſti, ignorans eſſe jejunium , illud fracturus , etiamſi non ignoraſſes ; & in ſubſequentem , quæ eſt carentia cognitionis conſequens voluntatem , nempe quia perſona aut directe noluit ſcire id ad quod tenebatur; aut indirecte neglexit, & non curavit id ſcire. 3. In invincibilem , & eſt carentia cognitionis, quæ morali adhibita diligentia acquiri non potuit: & in vincibilem, quæ morali adhibita diligentia acquiri debuit, ac potuit. Prima eſt inculpabilis, & innoxia , non poſtrema, quia fuit volita directe, aut indirecte; unde eſt conſequens ignorantia: quæ iterum duplex eſt , nempe affectata , quæ data opera noluit ſtudere, ſciſcitari, ſcire, vel ex tædio, vel ex aperta malitia: & craſſa, ſeu ſupina; & eſt illa, quæ levi, & ſuperficiali utitur diligentia, nec adhibet ſufficientem , quam poſſet , & deberet impendere, ut neceſſariam cognitionem aſſequatur. His additur ignorantia vincibilis levis, quæ eſt aliqua omiſſio diligentiæ debitæ ad notitiam aſſequendam.

Q. 3. An ignorantia vincibilis affectata auget voluntarium ?

R. Affirmat. ex S. Thom. 1. 2. quæſt. 76. art. 4. ubi agit de hac ignorantia . Et ratio S. Doctoris eſt, quia „ ex intentione „ voluntatis ad peccandum provenit , quod aliquis vult ſubire „ ignorantiæ damnum propter libertatem peccandi “ .

Q. 4. An ignorantia non affectata minuit voluntarium? *R.* Affirmat. cum S. D. loco cit. Et ratio eſt, quia, poſita tali ignorantia peccatum minus efficaciter intenditur; unde remanendo voluntarium ſimpliciter, efficitur involuntarium ſecundum quid. Obſerva tamen, quod quando vincibilitas eſt gravis , quæ eſt menſuranda ex qualitate perſonæ , materiæ, ſtatus, officii &c. non transfert unquam peccatum de mortali in veniale: nam „ propter „ negligentiam ignorantia eorum , quæ quis ſcire tenetur , eſt „ peccatum “ . Concludit S. Doct.

Sed quid dicendum de ignorantia concomitante? *R.* Quod talis ignorantia neque efficit voluntarium, neque involuntarium , ſed non voluntarium . Ita S. Doct. 1. 2. quæſt. 6. artic. 8. Ratio eſt manifeſta conſideranti naturam talis ignorantiæ , & voluntatis.

Q. 5. An ignorantia antecedens invincibilis efficit actum involuntarium ſimpliciter? *R.* Affirmat. cum S. D. loco cit. quæſt. 76. Ratio eſt, quia cauſſat effectum omnino repugnantem voluntati , & quem ipſa non vult abſolute; & intantum vult, inquantum illum inculpate ignorat.

Nota. Quæ hactenus dicta ſunt de ignorantia, applicanda ſunt etiam inadvertentiæ, quæ eſt privatio debitæ conſiderationis actualis , inconſiderationi ; quæ eſt privatio debitæ inſpectionis ; & oblivioni, quæ eſt privatio debitæ recordationis rei alioquin notæ.

C A-

CAPUT II.

De Humanorum Actuum Moralitate.

§. I.

De natura, & ſpecie moralitatis.

Q. 1. QUid eſt Moralitas actus humani? *R.* Moralitas actus humani conſiſtit in reſpectu actus liberi ad objectum regulis morum, legi nempe, & conſcientiæ ſubditum. Ratio eſt, quia actus moralis non reſpicit legem, niſi reſpiciendo immediate objectum lege affectum, quemadmodum nec lex ipſa reſpicit actum humanum, niſi proponendo objectum.

Q. 2. Quænam ſunt ſpecies moralitatis? *R.* Sunt bonum, & malum: cum enim ordo moralis a regulis morum deſumatur, neceſſario deducitur, quod id, quod eſt regulis conforme, ſit bonum; & quod difforme, malum.

Sed quid dicendum de indifferenti? *R.* Probabilius nobis eſt tertiam eſſe moralitatis ſpeciem: cum enim ex Div. Thoma 1. 2. quæſt. 92. art. 2. cadat ſub lege, quæ eſt vera regula morum, ſequitur, quod ipſum quoque ſit morale; & proinde tertiam moralitatis ſpeciem conſtituat.

Q. 3. An inveniri poteſt actus in individuo indifferens. *R.* Negat. ſed debet neceſſario eſſe bonus, vel malus; ideſt homo deliberate operans, nequit elicere actum, qui ſit mere indifferens: ita expreſſe docet S. Thom. 1. 2. loco cit. art. 9. Ratio eſt, quia homo deliberate operans non poteſt licite tendere in objectum indifferens, cum teneatur tendere in objectum, & finem honeſtum, ſeu operari, ut homo utens ratione, & juxta exigentiam naturæ rationalis. Ergo non poteſt tendere in objectum indifferens. Adde omnem actionem deliberatam non reſpicientem finem honeſtum, eſſe otioſam: homo autem deliberate agens, fuit inſtitutus, ut agat ſecundum finem rationis, & ſecundum honeſtatem: quoties ergo ita non agit, deviat a fine ſuæ inſtitutionis; & proinde otioſe operatur, ſeu male. Aut igitur operatur bonum, aut malum; proindeque non datur ulla actio indifferens.

Q. 4. An moralitas actus deliberati deſumitur etiam ex circumſtantiis objectum afficientibus? *R.* Affirmat. cum D. Thom. 1. 2. quæſt. 19. art. 3. & communi. Ratio eſt, quia circumſtantiæ, ut tales, importare poſſunt aliquem reſpectum convenientiæ, vel diſconvenientiæ ad rationem, ſupra convenientiam, vel diſconvenientiam objecti: quis enim ambigat, quod nedum furari diſſonet rationi, ſed eo magis diſſonet, ſi fiat in loco ſacro?

Q. 5. An idem actus poteſt ſimul eſſe partim bonus, & partim malus? *R.* negat. ex D. Thom. 1. 2. quæſt. 19. art. 7. ad 2. ad 3.

ad 3. & alibi. Ratio eſt, quia actio, quæ alioquin eſſet bona, puta elargitio eleemoſinæ, inficitur ab intentione pravi finis, puta ab inani gloria: nam eligitur bonum illud, non ut tale, ſed ut medium ad finem illum pravum aſſequendum. Quod autem dicimus de circumſtantia finis, docet D. Thomas de qualibet alia corrumpente actum, alioquin materialiter bonum. Legatur S Doct. quæſt. 18. art. 5. ad 4.

Q. 6. An actus exterior addit moralitatem actui interiori? *R.* negat. cum D. Thom. 1. 2. quæſt. 2-. art. 4. ſi ſermo ſit de bonitate, aut malitia, quam habet ex fine, ad quem ordinatur. Excipit S. Doct. „ niſi contingat, ipſam voluntatem ſecundum ſe fieri meliorem in bonis; vel pejorem in malis ex ipſo actu exteriori; quod quidem tripliciter eſſe poteſt, nimirum ex multiplicatione actus, ex extenſione ſeu duratione ejus, & ex ejus intentione. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem, aut delectationem ortam ex actu externo; vel diutius continuatur propter longiorem temporis moram neceſſariam ad opus externum perficiendum, vel ob utramque cauſſam ſæpius iteratur. Legatur ibid. S. Doct.

Q. 7. An eventus ſequentes actum addunt moralitatem actui jam facto? *R.* Affirmat. cum eod. S. Doct. art. 5. Tales enim eventus vel fuerunt prævifi; & tunc dubium non eſt, quod addant moralitatem; nam qui vult cauſſam, vult effectum per ſe ex illa ſecutum, vel prævifi non fuerunt; & tunc videndum, an operans debuerit illos prævidere; hoc autem debitum ex eo colligitur, quando effectus ille plerumque evenit, ſive ex natura actionis, ſive ex conditione ſubjecti; & tunc etiam ſequens eventus actui jam facto moralitatem adjungit, ut patet; ſecus, ſi eventus prævideri non debuerunt; id autem colligitur, ſi tales eventus nonniſi raro, & per accidens ex tali actu ſequantur.

De Præceptis Decalogi.

Decalogus, docente D. Thom. 1. 2. quæſt. 100. artic. 3. eſt Catalogus quidam omnium præceptorum naturalium, quorumdam fortiter expreſſorum, quorumdam virtualiter dumtaxat contentorum. Decem illa eſſe ex ipſa decalogi ethymologia ſignificatur, quæ tam Exodi 20. quam Deuteronomii 4. deſcribuntur, quæque a fidelibus memoriæ mandari conſueverunt, ut ſupervacaneum ſit illa recenſere. Sic autem docet S. Doct. loco cit. artic. 4. fuiſſe diſcreta, ut in prima tabula tria prima inveniantur ad Deum pertinentia, in ſecunda vero tabula cætera ad proximum ſpectantia.

Præcepta fidei, & ſpei juxta S. Thom. 2. 2. quæſt. 22. art. 1. cui plures extranei ſubſcribunt, non ſunt de ſubſtantia legis. Sed quamvis in Decalogo non extent præcepta harum virtutum, extant tamen in aliis Scripturis, ut ſuo loco videbimus.

Exor-

Exordiendo itaque a primo Decalogi præcepto, quo jubentur ea, quæ ad Divinum cultum ſpectant, illaque prohibentur, quæ eidem adverſantur; de obligationibus propterea ad has virtutes pertinentibus in primis ſermo eſt nobis habendus: deinde de peccatis eiſdem adverſantibus.

TRACTATUS IV.

DE SPECTANTIBUS AD PRIMUM DECALOGI PRÆCEPTUM.

CAPUT I.

De pertinentibus ad Fidem Theologalem.

§. I.

De Natura, Diviſione, & Subjecto Fidei.

Q. 1. Quid eſt Fides Theologalis? R. Eſt habitus; ſeu virtus a Deo infuſa, qua firmiter aſſentimur veritatibus a Deo revelatis, atque ab Eccleſia propoſitis. Dicitur virtus a Deo infuſa, quippe quæ nullo naturali conatu poſſit acquiri, ſed ſit donum Dei, Epheſ. 5. Dicitur, qua firmiter aſſentimur &c. quia proprium eſt cujuſcumque habitus firmare potentiam circa proprium objectum; quod reſpectu fidei ſunt omnes veritates a Deo revelatæ, ſive in Verbo Dei ſcripto, ſive in Verbo Dei tradito, quibus mens per fidem firmiter aſſentitur ob motivum indicatum Divinæ revelationis, nempe quia dictæ a Deo. Dicitur ab Eccleſia propoſitis, quia ipſa eſt miniſter a Deo electus ad Divinas revelationes fidelibus proponendas.

(*). Circa fidem, de qua loquimur, Innoc. XI. Damnavit ſequentes propoſitiones. 19. „ Voluntas non poteſt efficere, ut aſ„ ſenſus fidei in ſeipſo ſit magis firmus, quam meretur pondus „ rationum ad aſſenſum impellentium. 20. Hinc poteſt quis pru„ denter repudiare aſſenſum, quem habebat, ſupernaturalem. 21. Aſ-

„ ſen-

„ ſenſus fidei ſupernaturalis, & utilis ad ſalutem ſtat cum noti-
„ tia ſolum probabili revelationis: immo cum formidine, qua
„ quis formidat, ne locutus ſit Deus. 22. Fides late dicta ex
„ teſtimonio creaturarum, ſimilive motivo ad juſtificationem ſuf-
„ ficit. “

Q. 2. Quot modis ſumitur fides? *R.* Duobus, nempe habitualiter, nempe pro primo habitu infuſo inter Theologales, & actualiter, pro actu ſcilicet fidei, qui elicitur; qui actus ſi mere interne eliciatur, dicitur fides *actualis* interior; ſi etiam exterius emittatur, dicitur fidei profeſſio. Dicitur præterea fides mortua, ſeu informis, quæ a gratia, & caritate ſeparata eſt, qualis eſt in peccatoribus mortali culpæ obnoxiis: & viva, ſeu formata, quæ eſt gratiæ, & caritati theologali conjuncta, qualis eſt in juſtis. Tandem dividitur fides theologalis in implicitam, qua credendo expreſſe unum articulum creduntur alii in illo contenti, v. g. credendo expreſſe Trinitatem Perſonarum in Unitate Eſſentiæ, creditur implicite Proceſſio Filii a Patre, & Spiritus Sancti ab utroque: & in explicitam, qua expreſſe creduntur articuli fidei, aut illi, aut alii in ſeipſis.

Q. 3. An Fides remanet in peccatoribus non infidelibus? *R.* Affirmat. ita enim de fide docemur ex Apoſtolo 1. Cor. 13. Propterea Tridentinum ſeſſ. 6. can. 28. definivit: „ Si quis dixerit, amiſ-
„ ſa per peccatum gratia, ſimul & fidem ſemper amitti . . . .
„ anathema ſit “.

Q. 4. An fides remanet in hæreticis? *R.* Negat. idque reſpectu etiam illorum articulorum, quo ſe credere profitentur. Ita docuiſſe videtur Apoſt. 1. Cor. 1. de ipſis dicens, quod *circa fidem naufragaverunt:* & Tridentinum ſeſſ. 6. cap. 15. inquiens, *infidelitate fides amittitur*. Ratio D. Thomæ, cujus eſt hæc opinio 2. 2. quæſt. 5. art. 3. in hoc eſt repoſita. Quia in hæretico, quamvis unum duntaxat neget articulum, corrumpitur totus habitus fidei, cum deficiente motivo formali habitus pereat habitus: in negante unum articulum tale motivum deficit, quod eſt Divina revelatio propoſita ab Eccleſia; talis enim credit ex judicio humano, proprio, vel alieno, Ergo,

§. II.

De Neceſſitate fidei circa credenda, & ſcienda.

Q. 1. Quænam adulti tenentur explicite credere? *R.* Tenentur explicite credere unum Deum æternæ ſalutis auctorem, & ſibi obſequentium remuneratorem æternæ gloriæ; atque id credere tenentur neceſſitate medii. Neceſſitas autem medii in eo conſiſtit, quod deficiente hoc medio quocumque ex capite, finis ſalutis non obtinetur; ad differentiam ejus, quod eſt neceſſarium duntaxat neceſſitate præcepti; ſine quo, inculpabili-

biliter omiſſo, adhuc ſalus obtineri poteſt; non autem ſi omittatur culpabiliter. Hæc aſſertio eſt de fide ex Apoſt. Hebræor, „ Hinc Innoc. XI. præter ſuperius allatas reprobavit hanc theſim „ numer. 23. Nonniſi fides unius Dei neceſſaria videtur neceſſita„ te medii, non autem explicita Remuneratoris ". Talis autem fides ſemper neceſſaria fuit prædicta neceſſitate.

In præſenti vero Eccleſiæ ſtatu, per ſe loquendo, & ſecundum ordinariam providentiam præſentem, quilibet adultus tenetur credere explicite myſteria Incarnationis, & Trinitatis, ut ſalvus fiat. Ita D. Thom. in 3. diſt. 25. quæſt. 2. art. 2. quæſtiunc. 2. cum multis etiam extraneis. Hæc aſſertio habet pro ſe Scripturas, Joann. 3. Act. 4. 2. ad Galat. & Eccleſiæ Patres, Hieron. in cap. 1. Epiſt. ad Eph. Gryſoſt. hom. 37. in Matth. Auguſt. de corrept. & Grat. cap. 7. ubi ait: „ A damnatione non ſe liberabunt, qui „ dicere poterunt, ſe non audiviſſe Evangelium ", & de Pecc. Origin. cap. 14. & alibi, & Div. Thom. loco cit. his verbis: „ Poſt adventum Chriſti, quia jam myſterium Redemptionis „ completum eſt; & corporaliter, & viſibiliter prædicatum, te„ nentur omnes ad credendum explicite; & ſi aliquis inſtructorem „ non haberet, Deus ei revelaret, niſi ex ſua culpa remane„ ret ".

Q. 2. An adultus ignorans duo hæc myſteria eſt incapax abſolutionis ſacramentalis? R. Affirm. Ita enim definivit Innocent. XI. reprobans theſim, quæ oppoſitum affirmabat num. 6. „ Abſolu„ tionis eſt capax homo, quantumvis laboret ignorantia myſterio„ rum fidei, & etiamſi per negligentiam etiam culpabilem ne„ ſciat Myſterium SS. Trinitatis, & Incarnationis D. N. J. C. ". Neque ſufficit, illa myſteria ſemel credidiſſe; quia id reprobatur in proſcriptione theſis 65. „ ſufficit iſta myſteria ſemel credidiſ„ ſe ". Quare ea ignorans tenetur ad repetendas Confeſſiones cum hujuſmodi ignorantia factas: quia erat incapax effectus abſolutionis: ſicuti incapax etiam nunc eſt, & erit, donec talem exuat ignorantiam.

(*) Quæres. Quomodo ſe gerere debeat Confeſſarius cum pœnitente, qui hebes adeo eſt, ac debilis, ut non valeat præcipuos, etiam articulos fidei memoriæ mandare, ac inſtruere. R. Tunc ſaltem ſubſtantiam eorum ei a Confeſſario ante abſolutionem proponendam eſſe ſimul cum formali motivo fidei, ut pœnitens fidem explicitam de iis actu concipiat, & eliciat. Quando vero pœnitens prælucente fide illa actuali ſufficientem de peccatis elicuerit contritionem abſolutionis capax cenſendus erit, licet eorumdem myſteriorum exactam notitiam memoria tenere non poſſit. Ita Thomas du Sardin *de officio Sacerdotis qua judicis*, ſect. 1. §. 3.

§. III.

§. III.

De Præcepto actus fidei eliciendi.

Q. 1. AN extat præceptum de fide? *R.* Certum eſt extare præceptum Divinum ſpeciale de habenda fide Chriſti. Nam Chriſtus, Marci 1. dixit: „ Prædicate Evangelium, qui „ crediderit . . . . ſalvus erit; qui vero non crediderit, con„ demnabitur « ; Hinc Innocent. XI. hanc theſim num. 16. confixit: „ Fides non cenſetur cadere ſub præceptum ſpeciale, & „ ſecundum ſe « .

Q. 2. Quænam adultus tenetur ſcire? *R.* Præter dicta §. præced. quæſt. 1. de credendis neceſſitate medii: tenetur ſcire adultus neceſſitate præcepti, & quidem explicite, articulos ſymboli Apoſtolici: ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 2. art. 5. quem ſequitur S. Carolus Borrom. in ſua Inſtruct. Confeſſar. Ratio eſt manifeſta, quia unuſquiſque tenetur ſcire principia, & regulas ſaltem principaliores profeſſionis ſuæ. 2. Sacramenta, ſaltem illa, quæ recipere debent, reſpective ad eorum ſtatum, & ætatem; eorumdemque efficaciam ad gratiam conferendam; diſpoſitiones ad digne illa recipienda requiſitas: item Sacrificium Miſſæ; Decalogi, & Eccleſiæ præcepta; nec non obligationes præcipuas ad proprium ſtatum pertinentes. Præterea orationem Dominicam, Salutationem Angelicam; item Sanctorum invocationem: Reliquiarum Sacrarum, atque imaginum cultum: Purgatorii exiſtentiam, Suffragiorum utilitatem: tandem quomodo elici debeant actus Fidei, Spei, & Caritatis; opera miſericordiæ, nec non quæcumque alia, quæ communiter a fidelibus ſciuntur, & ad praxim uſitatiſſimam deducuntur: hæc, inquam, omnia ſub mortali tenentur ſcire reſpective adulti; eoſque explicatius, quo majori intelligentiæ, & miniſterii gradu donantur. Ita Div. Thom. loco cit. art. 6. ad 1. Hoc perpendant Parochi, Confeſſarii, Patresfamilias, Præceptores, Doctrinæ Chriſtianæ miniſtri, & quicumque alii, quibus aliquorum cura ſpiritualis incumbit.

Q. 3. Quo tempore obligat præceptum Divinum de fidei actu eliciendo? *R.* Ex communi ſententia hoc præceptum, quod eſt affirmativum, per ſe obligat in primo inſtanti morali uſus rationis: cum enim tunc incipiat homo moraliter vivere, ſtrictiſſimo debito tenetur conditorem ſuum recognoſcere, & propoſitis tunc ſibi myſteriis fidei firmum aſſenſum præbere. Secundo in quovis probabili periculo mortis, & a fortiori in extremis vitæ: quia tunc præcipue tenetur homo in Deum tendere, ſuæque ſalutis curam gerere. Tertio cum gravis irruit tentatio contra fidem, quæ vinci non poſſe videtur, niſi contrarius actus fidei eliciatur. Quarto quando infidelis fidem amplectitur, vel fidelis in infidelitatem lapſus regreditur ad juſtificationem, tenetur actum fidei elicere

jux-

juxta Doctrinam Tridentini ſeſſ. 6. cap. 6. cum uterque ſit infidelis. Quarto quando emittenda eſt profeſſio fidei vel a legibus, vel a Superioribus impoſita.

Ut autem ſtatuatur quo alio tempore hoc præceptum per ſe obliget, præmittendæ ſunt theſes circa illud a S. Sede reprobatæ. Alexander VII. Hanc reprobavit num. 1. „ Homo nullo unquam vitæ ſuæ tempore tenetur elicere actus fidei, ſpei, & caritatis ex vi præceptorum Divinorum ad eas virtutes pertinentium. Innoc. XI. hanc damnavit num. 17. „ Satis eſt actus fidei ſemel in vita elicere „ & iſtam num. 6. „ Probabile eſt, ne ſingulis quidem rigoroſe quinqueniis per ſe obligare præceptum caritatis „. Igitur certum eſt teneri fidelem pluries in vita actum fidei elicere ex vi præcepti Divini: item certum eſt ad eum teneri ſæpius quam infra quinquennium: quo igitur tempore? Reſpondent aliqui hique doctiſſimi ſaltem ſingulis annis. Multi tamen exiſtimant pluries per annum teneri fidelem ad actus fidei eliciendos, & præcipue dum myſteriorum Chriſti commemoratio celebratur; præſertim ſi menti occurrat de actu fidei eliciendo. Ratio, & quidem gravis, eſt, quia ex præcepto Divino tenetur fidelis pie vivere juxta inſtituta chriſtiana, atque ab offenſis Dei, præcipue gravibus abſtinere; quod abſque fidei exercitio vix eſt moraliter poſſibile.

Tenetur homo per accidens, ideſt ex præcepto aliarum virtutum, ad eliciendum actum fidei, quando in vehementi tentatione contra aliam virtutem, puta contra caſtitatem, videt ſe moraliter non poſſe a lapſu evadere; quia cum teneatur omnia media adhibere, ne labatur, & videat alia media parum prodeſſe, & exiſtimet hoc ſibi profuturum, eo uti tenetur; quia in hypotheſi eſt neceſſarium.

Q. 4. Tenetur ne adultus exterius fidem ſuam confiteri? *R.* Tenetur in caſu, quod fides alioquin, detrimentum pateretur, in caſu nempe, quod per omiſſionem confeſſionis fidei ſubtraheretur honor Deo debitus, vel utilitas populo impendenda. Ita D. Thom. 2. 2. quæſt. 3. art. 2. Et ratio eſt: quia bonum Religionis eſt bonum commune, cui cedere debet bonum particulare cujuſcumque perſonæ privatæ.

Q. 5. An teneretur ſub mortali eam profiteri, qui de ſua fide interrogaretur? *R.* Affirmat. ſi interrogaretur a publica poteſtate cum Innoc. X. contrariam damnaverit Doctrinam in theſi 18. „ Si a poteſtate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo, & fidei glorioſum conſulo; tacere, ut peccaminoſum per ſe non damno „. Si autem interrogetur a perſona privata; certum eſt quod tenetur reſpondere, ſi aliquod detrimentum Religioni, aut proximis immineat; ſi e. g. ex taciturnitate ſequeretur contemptus Religionis, vel ſcandalum, vel confirmatio in errores, perverſio aliorum; aut minueretur apud infideles exiſtimatio de Deo, vel Religione Chriſtiana; aut ſi omiſſio confeſſionis

nis cenſeretur implicita fidei negatio &c. Si vero nullum certò immineat detrimentum, dicunt multi, quod adhuc teneatur ſub mortali reſpondere. Id verum exiſtimo, ſi ex reſponſione nullum timeat grave damnum ſibi inferendum, non in odium Religionis, ſed ob malitiam interrogantis, & ex odio, quod habet in Catholicos, illos graviter vexando, v. g. negando tranſitum. Si autem ſibi timeat grave damnum, & nulla ſperetur gloria Deo, & Religioni, ſed dumtaxat timeatur anſam præbere improbitati interrogantis; tunc putarem cum multis, quod tacere, declinare reſponſum, aut alia indirecta reſponſione ſe ſubtrahere, non autem ſe profiteri non catholicum, quod continet perniciosum graviter Religioni mendacium, & in ejus dedecus reſultat, non eſſet mortale; quia nullum intervenit Religioni dedecus, ut ſupponitur, & alioquin grave incurritur malum abſque ullo bono effectu.

Q. 6. Quinam tenentur ad profeſſionem fidei ex præcepto Eccleſiæ? *R.* Parochi a die poſſeſſionis ad minus intra duos menſes in manibus Epiſcopi, vel eo impedito coram Generali ejus Vicario, ſeu Officiali. Ita Trid. ſeſſ. 24. c. 2. de Reformat., hocque præceptum obligat ſub mortali ex Garcia 3. p. de beneſ. c. 3. n. 23. aliiſque. Item proviſi de Canonicatibus, & dignitatibus in Eccleſiis Cathedralibus, idque non ſolum coram Epiſcopo, aut ejus Officiali, verum etiam coram, & in Capitulo, ſub pœna non faciendi fructus ſuos, etiamſi poſſeſſionem dignitatis adepti ſint. Ita Concil. cit. Unde quando Epiſcopus non eſt in Capitulo, bis debent emittere hanc profeſſionem; & ſi emittatur coram Capitulo, Sede vacante, debet iterum emitti coram Vicario Capituli juxta probabiliorem Barboſæ de poteſt. Epiſc. 3. p. allegat. 61. num. 12. Item Patriarchæ, Primates, Archiepiſcopi, Epiſcopi, & alii omnes, qui de jure, vel de conſuetudine Concilio Provinciali intereſſe debent, tenentur in 1. ſynodo Provinciali hanc profeſſionem emittere. Ita ex Concil. laud. ſeſſ. 25. cap. 2. cum & hi comprehendantur in capite Concilii. Immo Gregorius XIV. in Bulla, quæ incipit: *Onus Apoſtolicæ ſervitutis*, obſtringit præfatos ad hanc profeſſionem emittendam in manu Epiſcopi illius, cui per Summum Pontif. aut ejus Legatum fuerit commiſſum. Item Magiſtri, Lectores, & Doctores, antequam ad hujuſmodi gradus promoveantur, & antequam onus publice docendi ſuſcipiant ſive ſacra, ſive profana, tenentur profeſſionem emittere; ita jubente Pio IV. in Bulla, quæ incipit, *in Sacroſancta*, ubi addit præceptum omnibus Principibus, & Rectoribus cujuſvis gradus, aut dignitatis exiſtant, ne contrarium permittant; ſub pœna Antiſtitibus interdicti ab ingreſſu Eccleſiæ; aliis vero excommunicationis latæ ſententiæ, & privationis dignitatum &c. declarans præterea electiones, & promotiones factas eſſe nullas. Secus eſt ex conſuetudine jam præſcripta de Prælatis Regularium juxta multos: nihilominus Barboſa, allegat. 61. n. 7. contrarium ſuſti-

 net

net ex multis auctoribus innixis Bullæ Pii IV. quæ incipit : *Injunctum ;* & profecto, ſi Bullis ſtandum ſit, hæc ſententia eſt vera : cum Prælati Regulares ſint in Eccleſiaſtica dignitate, habente curam animarum, conſtituti ; neque apparet, unde eximi poſſint, niſi probetur conſuetudo contraria legitime præſcripta. Hæc autem emiſſio profeſſionis fidei facienda eſt perſonaliter, & non per procuratores, ut conſtat ex Bullis præd.

Q. 7. An licitum eſt laicis diſputare, ſive publice, ſive privatе de rebus fidei cum infidelibus, aut hæreticis ? *R.* negat. ex Canone in c. *Quicumque*, §. *inhibemus ;* idque prohibetur ibidem ſub pœna excommunicationis, ſententiæ, non latæ, ſed ferendæ, ut explicat Gloſſa ibid. Neque eximitur ab hac prohibitione laicus doctus juxta probabiliorem : quia lex iſta fundata eſt in præſumptione juris, ſeu periculi. Idem tene cum communi de Eccleſiaſticis perſonis, ſive ſæcularibus, ſive regularibus non ſufficienter doctis, non quidem ex vi prædicti canonis, qui de illis non meminit, ſed ex lege naturali, ſuadente, & quidem ſub gravi, non eſſe ab indocto exponendam Religionem periculo irriſionis cum adſtantium ſcandalo. In aliquo tamen caſu prævalente lege naturali de impedienda injuria Religionis, aut ſubverſione animarum, poſſet Laicus vere doctus, & ſufficiens coercendæ obloquentis temeritati, ſi doctus, & ſufficiens Eccleſiaſticus non adeſſet, ipſi reſpondere, eumdemque revincere, ad fidei decus ſuſtinendum, & præcavendum auditorum periculum. Doctrina autem ad id muneris requiſita conſiſtit potiſſimum in peritia Hiſtoriæ Eccleſ. Sacrarum Script. SS. Patrum, & præcipue dogmaticæ Theologiæ ; nec non in cognitione variorum ſyſtematum hæreſum, multorumque effugiorum, quibus infideles argumenta noſtra declinare conantur.

§. IV.

De illicita, aut licita fidei diſſimulatione.

Q. 1. Quot ſigna, ſeu genera veſtimentorum inveniuntur ? *R.* Tria : primum juxta morem patriæ regionum, & commune incolis illarum : ſecundum genus eſt ſignorum ad profitendam ſectam inſtitutorum, vel ad profitendum cultum auctori ſectæ, vel ad ſignificandum honorem magiſterii in tali ſecta. Tertium eſt illorum ſignorum inſtitutorum ad diſtinguendum ſectam ab aliis : talis eſt e. g. pileus Hebræorum flavi coloris Romæ.

Q. 2. Quis uſus hujuſmodi ſignorum illicitus eſt ? *R.* Uſus ſignorum primi generis etiam fidelibus in eis locis degentibus non eſt illicitus, ſic e. g. illicita non eſt veſtis talaris colorata in regionibus orientalibus. At probabilius videtur cum S. Antonino p. 2. tit. 12. c. 6. aliiſque illicitum eſſe, & vetitum ſub gravi

quo-

quocumque periculo, aut damno non obſtante uſum ſignorum ſecundi, & tertii generis. Ratio eſt, quia qui verbo ſe declarat Judæum, aut Turcam, juxta omnes peccat lethaliter; igitur etiam peccabit ille, qui facto ſe talem prodit, quemadmodum facit, qui utitur talibus veſtimentis.

(*) Adverſus quaſcumque ſimulationes falſæ Religionis Conſtitutionem edidit Bened. XIV. inſertam Tom. I. Bull. ſui n. 89. cujus initium, *Inter omnigenas*.

Q. 3. An liceat aliquando ſolo verbo, ſeu ſolum exterius fidem negare? *R.* negat. Nequidem ad vitandam mortem, & dira ſupplicia, ut colligitur ex Matth. 10., & alibi, & ex perpetua traditione, & praxi Eccleſiæ, quæ id, ut graviſſimum crimen ſemper habuit. Id enim opponitur præcepto negativo fidei de eadem nunquam directe, aut indirecte, puta aſſerendo ſe Turcam &c. neganda quovis modo. Eodem præcepto ob idem motivum, nempe gravis injuriæ Religioni illatæ, vetatur ſimulatio falſæ Religionis; communicatio in Sacramentis, aut hæreticorum ſacris ceremoniis, precibus; quia facto, & ſigno externo eſſet virtualiter profiteri eorum religionem. Similiter neque licet eorum concionibus intereſſe, præcipue data opera, & frequenter, & multo minus liceret, ſi fidelis compelleretur a Principe hæretico illis intereſſe, titulo honoris exhibendi ſuæ ſectæ; cum id eſſet cooperari commendationi falſæ ſectæ.

(*) Nota, quod P. Antoine ad rem hanc, qua de agimus, ſcribit, Tract. de Virtutib. Theolog. c. 3. q. 4. ait enim, quod „ non peccat, qui extra ſcandali, periculi ſubverſionis, vel id „ genus alias circumſtantias ob aliquam cauſſam juſtam templa „ hæreticorum ingreditur, ibique eorum conciones audit, non ut „ cum illis communicet, ſed ut obſervet, quid ibi agatur, vel „ prædicetur." Addit tamen, „ meram curioſitatem non ſufficere, „ ut licite quis ejuſmodi conciones audiat; ſed requiri gravem „ cauſſam."

Q. 4. An licet fideli fugere, vel ſe occultare tempore perſecutionis contra Fideles excitatæ? *R.* affirmat. ex Matth. cap. 10. idque pluries ipſi quoque Sancti ſunt executi; dummodo ex hac fuga nullum ſequatur detrimentum Religioni, aut proximo: alioquin ex caritate ſub gravi obligante remanere tenetur, & ſimul ex juſtitia, ſi Parochus ſit, aut cura illarum animarum ſibi incumbat. Poterit nihilominus accidere, quod neque hic peccet ſe occultando, aut ſubtrahendo, ſi ex hac ſubtractione major utilitas Eccleſiæ, & Fidelium prudenter ſperetur, dummodo tamen interea proſpiciat ovibus illis de opportuna aſſiſtentia per adminiſtros.

Q. 5. An publica fidei confeſſio quandoque eſt illicita, & prohibita? *R.* affirmat. 1. Quando quis ſponte, a temere ſe offert, non requiſitus, tam ad fidem profitendam, quam ad tormenta ſubeunda; quibus forte impar eſt ejus conſtantia, ut exinde in

negationem prolabi poſſit cum maximo Religionis dedecore, & aliorum ſcandalo. 2. Quando ex ſpontanea fidei profeſſione prævidetur inde ſecutura crudelior fidelium perſecutio, & injurioſior ſanctæ Fidei inſultatio.

Q. 6. Famuli comitantes infidelem herum ad ſua templa, ibique ſtantes capite diſcooperto, aliaque reverentiæ ſuæ ſigna ei exhibentes, illicite ne agunt? *R.* negat. ex 4. Reg. c. 5. Quandoquidem ea faciunt in reverentia ſui heri, cui civilem cultum illum debent. Ceterum conſulendi ſunt, ut, quamprimum poſſunt, de alio hero ſibi proſpiciant, quia in magno perverſionis periculo verſantur.

Quid dicendum de nuptiis, aut funeribus infidelium, aut hæreticorum, ubi ſimul commorantur fideles, & conſuetudo invaluit ſe mutuo invitandi? *R.* Id non judicari illicitum a multis: dummodo non communicent cum illis in aliquo ritu ſacro, & nulla ſit ſcandali ſuſcipio; &, adderem ego, dummodo recuſare invitationem habeatur, ut offenſa.

Q. 6. An tranſeunti catholico per infidelium, & hæreticorum regiones licet comedere carnes diebus vetitis ob graviſſimum motivum tuendæ vitæ aut aliud ſimile? *R.* Multi cenſent id licere, dummodo tollatur omnis ſcandali ſuſpicio, Religioniſque contemptus: quia plures poſſunt eſſe cauſſæ ab abſtinentia a carnibus diſpenſantes; unde nullo modo judicatur profiteri falſam ſectam. At ſecus eſſet, ſi veſci carnibus eſſet actio proteſtativa ſectæ, quemadmodum eſt in Anglia illas comedere die Veneris.

CAPUT II.

De Vitiis fidei oppoſitis Generatim.

§. I.

De primo vitio Fidei oppoſito, quod eſt infidelitas; variæque explicantur infidelitatis ſpecies.

Q. 1. QUid eſt infidelitas? *R.* Eſt defectio a vera fide. *Q.* 2. Quotuplex eſt infidelitas? *R.* Generatim accepta triplex eſt, videlicet Negativa, Privativa, & Poſitiva. Negativa eſt carentia fidei in illis, qui nihil unquam de fide audierunt. Privativa eſt carentia fidei in illis, qui cum aliquid de extantia fidei Chriſtianæ confuſe audierint, vel fidem audire nolunt, vel illuminari non curant, & de eadem inquirere; quamvis poſitive non diſſentiant. Prima non eſt peccatum ex D. Tho. 2. 2. q. 10. a. 1. & communi Theologorum: hinc jure, & merito inter theſes Baji a S. Sede reprobatas hæc recenſetur:

„ Infi-

„ Infidelitas pure negativa in his, in quibus Chriſtus non eſt „ prædicatus, peccatum eſt." Secunda eſt peccatum lethale, ex Joann. 5. Poſitiva demum, ſeu contraria eſt poſitiva rejectio veritatum fidei, poſitivus diſſenſus earumdem, vel etiam poſitiva aſſertio contrarii erroris; & eſt graviſſimum crimen irrogans maximam injuriam divinæ Veritati. Eſt autem triplex, nempe Paganiſmus, Judaiſmus, & Hæreſis, ex D. Tho. loco cit. a. 5.

§. II.

De communicatione cum Infidelibus.

Nota. DUplex eſt communicatio, religioſa videlicet, quæ eſt in rebus ſacris, & ad Religionem pertinentibus; & civilis, quæ eſt in rebus ad civile pertinentibus commercium, politicamque ſocietatem.

Q. 1. An licet communicare cum infidelibus communicatione mere civili? *R.* 1. ex Apoſt. Joanne Epiſt. 2. & Paulo Rom. 16. Videri, quod ſaltem frequens, & intima, ſeu contubernalis communicatio civilis cum infidelibus prohibita ſit, quippe quæ, experientia teſte, plena eſt periculis ſubverſionis, præcipue in indoctis.

R. 2. Communicatio civilis cum Judæis eccleſiaſtico jure eſt prohibita quoad decem capita, nempe quoad cohabitationem in eadem domo; quoad convivia ſimul habenda; quoad veſcendum eorum azymis; quoad uſum ejuſdem balnei; quoad uſum medicinarum ab eis confectarum; quoad uſum medicorum Judæorum; quoad alendos eorum filios in eorum domo; quoad præſtandum famulatum eiſdem; quoad vinculum famulatus; quoad eos inſtituendos hæredes, aut legatarios: ita ex cap. *Judæi* 2. & alibi. Quæ prohibitiones vigent etiam quoad Mahometanos, ut notavit Suarez diſput. 18. ſect. 6. n. 10. tum quia id aliquando exprimitur in jure; tum quia eadem motiva ſubſiſtunt.

Nota 1. ex Suarez. loco cit. Quod probabilius eſt neque licere hero Chriſtiano tenere ad cohabitandum in domo ſua famulum Judæum. 2. Circa convivia, quod non fiant ex condicto, & data opera, tam ad eorum accedendo, quam ad propria invitando. 3. Quoad comeſtionem azymorum, ne fiat cum ſcandalo, aut more judaico, aut ſimilibus circumſtantiis. 4. Quoad balnea, ne ſimul fiant ſtudio, & data opera. 5. Circa medicos, ſi adſint alii ſufficientes, ſecus in caſu neceſſitatis. Sed lex quoad hoc punctum in magnis etiam Civitatibus impune violatur; & puto non ignorantibus Prælatis; unde dubitarem, an ibidem ſtricte obliget. 6. Circa medicinas, intelligitur prohibitio quoad adminiſtrationem, & applicationem, non autem quoad emptionem earumdem ab ipſis confectarum. 7. Circa lactandos eorum filios intelligitur de officio nutricis permanentis in domo eorum: immo

probabilior eum Sylveſtro, aliiſque docet neque licere Chriſtianis mulieribus id officium permanenter præſtare in domo ſua. 8. Circa famulatum, hunc prohiberi, ſive præſtetur commorando intra domum Judæi, ſive extra domum; dummodo ſit diuturnus. 9. Circa hæreditatem, prohibetur non tantum, ne communitas Judæorum hæres fiat, aut legataria, ſed neque perſonæ particulares, quamvis forte eſſent teſtatoris conſanguineæ; quia lex inſtituta fuit in favorem Religionis.

Q. An communicatio cum Infidelibus in contractibus licita eſt, & conceſſa? *R.* affirmat. Dummodo nimia familiaritas evitetur; quod ſi natura contractus ad hanc compelleret, abſtinendum eſſet ab eo.

§. III.

De notione hæreſis, & de vario modo in illam incidendi.

Q. 1. Quid eſt Hæreſis? *R.* ex D. Tho. 2. 2. q. 11. a. 2. Eſt error voluntarius cum pertinacia contra aliquam doctrinam, & veritatem fidei catholicæ ab Eccleſia propoſitam in eo, qui fidem Chriſti recepit. Requiritur itaque ad incurrendam hæreſim formaliter, ut ſit error intellectus: hinc qui exterius ſolum negat fidem abſque judicio interno fidei contrario, non eſt vere hæreticus, nec incurrit excommunicationem reſervatam, quamvis graviter peccet; & in foro externo præſumatur hæreticus, & ſit ab auditoribus denuntiandus.

Requiritur præterea, quod error ſit voluntarius, & deliberatus, quia hæreſis eſt aſſenſus intellectus voluntarius, & cum advertentia. Requiritur, quod ſit cum pertinacia, ad quam non requiritur, ut errorem conceptum obſtinate defendat: ſed ſufficit, quod menti occurrat Eccleſiæ auctoritas illum reprobantis, & oppoſitum definientis de fide, & quod deliberate diſſentiat. Circa id notandum, hæreſim incurri adhærendo propoſitioni ab Eccleſia damnatæ, dumtaxat ut falſæ, aut temerariæ: quia eo ipſo cenſet Eccleſiam circa hujuſmodi errare poſſe, quod eſt hæreticum. Requiritur inſuper, quod diſſenſus verſetur circa propoſitionem immediate revelatam, ſaltem juxta mihi probabiliorem, & ab Eccleſia propoſitam; unde ſi quis diſſentiret revelationi privatim ſibi a Deo factæ, & ſufficienter propoſitæ, fortaſſe hæreſis crimen non incurreret, ut docent plures contra alios; eo quod objectum fidei theologicæ eſt revelatio Divina, propoſita ab Eccleſia; tale non eſt in hoc caſu.

(*) Videtur magis conſona menti D. Thomæ eorum ſententia, qui cenſent, revelationem privatam, dummodo certo conſtet eſſe a Deo, credendam eſſe ab eo cui ſit, fide theologica; cum in tali revelatione habeatur divinum teſtimonium, quod eſt objectum formale fidei theologicæ. Videatur S. D. 2. 2. q. 1. a. 1. Hinc præfati Doctores recte colligunt, quod hæreticus foret coram

ram Deo, qui revelationi ſibi divinitus factæ non crederet; quamvis in Eccleſia non haberetur hæreticus, quia non adverſaretur revelationi, quam communiter omnibus proponit Eccleſia. Legeſis Cardin. Bona tract. de Diſcret. Spirit. c. 20.

Q. 2. Quando dubitans de rebus fidei eſt hæreticus?

Nota. Dubitare de rebus fidei poteſt evenire vel dubio poſitivo, vel negativo: dubio poſitivo, quando quis deliberate dubitat de aliqua fidei veritate ſufficienter propoſita, judicando eam eſſe incertam, poſſe eſſe non veram, poſſe eſſe ambiguas veritates ab Eccleſia propoſitas &c. Dubio negativo, dum manet quis ſuſpenſus circa aliquam fidei veritatem inter aſſenſum, & diſſenſum, & hoc dupliciter, vel ſuſpenſione imperata a voluntate, & deliberate volita, ob vim factam a motivis oppoſitis; vel ſuſpenſione non imperata, & volita ob dicta motiva oppoſita, neque ob metum errandi, ſi aſſentiatur; ſed propter aliquod motivum, nempe mentem alio divertendi, vel ad aliud honeſtum. Quo præmiſſo,

R. Advertenter dubitans dubio poſitivo ſemper lethaliter peccat, & eſt vere hæreticus juxta omnes, ex cap. 2, de hæreticis, & ex Lateranenſi V. ſeſſ. 8. Idem dicendum de dubitante dubio negativo, primo loco explicato; quia etiam iſte, ſaltem æquivalenter judicat Eccleſiam errare poſſe. Dubitans autem dubio negativo ſecundo loco explicato, ſi non inſtet præceptum affirmativum de fidei actu eliciendo, non videtur ob oppoſitam rationem graviter peccare, & multo minus eſſe hæreticus.

Q. 3. Quomodo dividitur hæreſis? *R.* Dividitur 1. in formalem, & eſt illa, cujus notionem dedimus; & in materialem, quando nempe quis errorem tenet contra fidem, omnino ignorans eſſe talem; qui ſi ſit in debito ſciendi, reus eſt ignorantiæ vincibilis lethalis; ſecus ſi non habeat debitum ſciendi. Dividitur inſuper hæreſis formalis in internam, quæ deliberate mente concipitur, & retinetur, nullo ſigno externo facto illam ſignificante; & in externam, quæ modo contrario ſe habet; hæcque evenire poteſt vel manifeſte, quando aliquibus audientibus, vel videntibus manifeſtatur; vel occulte, quando ſignificatio exterior erroris mente concepti fit nemine vidente, vel audiente.

Q. 4. Quænam ſunt pœnæ contra hæreticos formales, & externos ſtatutæ? *R.* hujuſmodi pœnæ aliæ ſunt ſpirituales, aliæ temporales; iſtarum prima, ſi hæreſis ſit notoria, eſt infamia juris, reddens inhabilem ad quoſcumque honores, dignitates, & officia: ita in cap. *Infames* 6. q. 1. & alibi. Secunda eſt confiſcatio bonorum hæretici: ita in lege, *Manichæos*, quæ non obligat ante judicis ſententiam. Tertia eſt pœna perpetui carceris. Ita in cap. *Excommunicatus* 1. de hæretic. Quarta eſt pœna mortis: ita in lege, *Ariani* cod. de hæretic. & alibi. Spiritualium pœnarum prima eſt excommunicatio major latæ ſententiæ, quæ incurritur ipſo facto ac hæreſis ſigno ſufficienti manifeſtatur, reſervata Pontifici.

Secunda irregularitas, ex cap. *Nos*, 51. diſt. §. *Idem Daniel* 11 q. 7. & alibi, quæ pœna juxta multos incurritur ſolum ob infamiam facti: qua ceſſante, ſive quia hæreſis fuit occulta, ſive quia correcta per emendationem, non incurritur. Oppoſita tamen opinio eſt veroſimilior, & communior. Vide Sylveſtrum verbo *Crimen* q. 2. n. 3. &c. Tertia eſt privatio ſpiritualis poteſtatis juriſdictionis, & etiam Ordinis quoad uſum licitum Ordinis ejuſdem: & cap. *Si quis voluerit* 1. q. 7. Quarta eſt privatio beneficiorum, & officiorum rite acquiſitorum, & inhabilitas ad alia obtinenda, cap. *Commiſſi* de hæretic. 6. Quinta eſt privatio ſepulturæ eccleſiaſticæ, cap. *Quicumque* de hæretic. in 6.

Q. 5. Quænam requiruntur ad incurrendam excommunicationem majorem Pontifici reſervatam? *R.* 1. Quod hæreſis mente concepta aliquo ſigno exteriori ſufficienter manifeſtetur, tametſi occultiſſime, atque nemine prorſus vidente, & audiente. 2. Ut ſignum exterius ſit determinate ſignificans hæreſim, ſive ex ſeipſa, ſeu ex ipſa natura ſigni, ſive ex conſuetudine ſive ex quovis capite. Unde juxta mihi probabiliorem verba vere æquivoca non ſufficiunt ad incurrendam cenſuram; quia non ſignificant determinate hæreſim; & eadem videtur eſſe ratio de aliis ſignis indifferentibus, & indeterminatis.

Quid dicendum de eo, qui vitam ducit ex natura ſua gignentem hæreſis ſuſpicionem vehementem; puta qui nunquam Miſſam audit? *R.* Si is animo teneat errores oppoſitos fidei, cenſuram incurrit: quia ſigno ſufficienter determinato hæreſim manifeſtat; & hujuſmodi eſt denunciandus.

Q. 5. Quis poteſt abſolvere ab hæreſi mere interna, & nullo ſigno ſufficiente externo manifeſtata? *R.* Quilibet Sacerdos approbatus, eo quod, ut plerique affirmant, reſervetur Pontifici ob cenſuram adnexam, quæ non afficit hæreſim mere internam. Et idem dicas de hæreſi exterius ſignificata, ſed revera animo non aſſerta; quia excommunicatio afficit veram hæreſim, quæ requirit errorem intellectus. Quia tamen hæc eſſet vera blaſphemia hæreticalis, plerumque ab Ordinariis ſibi reſervata, idcirco carens facultate, illam ab Epiſcopo petere debet. Abſolutio ab hæreſi mente concepta, & ſigno externo manifeſtata, quamvis occultiſſime, ſpectat ad Summum Pontificem; vel ſi crimen non fuerit publicum, ad Sac. Congregationem Pœnitentiariæ, quæ dumtaxat concedere ſolet facultatem pro foro conſcientiæ. Inquiſitores autem plerumque abſolvunt a vinculo excommunicationis poſt præmiſſam abjurationem &c. qua ſublata pœnitens poteſt abſolvi a peccato a quocumque Confeſſario: immo poſſunt aliquando hanc facultatem aliis delegare.

(*) Bened. XIV. de Syn. Diœceſ. lib. 9. c. 4. n. 3. abſque limitatione pronuntiat, quod tam Inquiſitor, quam Epiſcopus poteſt reſipiſcentem quovis modo hæreticum Eccleſiæ reconciliare, & pro utroque foro abſolvere a cenſura, in quam propter hæreſim incidit;

dit; juxtà plurium Doctorum auctoritatem: immo utrumque poſſe pœnitentem hæreticum, poſtquam ſuos ejuravit errores, ad ſimplicem confeſſarium remittere, ut ab ea abſolvatur; eamque abſolutionem prodeſſe etiam pro foro externo, a cujus juriſdictione promanat, recte obſervat Thomas del Bene *De Offic. Sac. Inquiſit.* part. 1. dubit. 57. Idem Pontifex ibid. num. 5. & ſeqq. & cap. 5. contra plures oſtendit ab hæreſi occulta, manifeſtata aliquo ſigno exteriori, ſed ad forum judicialem non deducta, neque Epiſcopum, neque Inquiſitores abſolvere poſſe, adeoque nec a vinculo excommunicationis in foro conſcientiæ ob eam contracto. Legatur locis citatis S. Pontifex.

§. IV.

De Apoſtaſia.

Q. QUid eſt Apoſtaſia? *R.* Eſt totalis defectio, ſeu receſſus a fide Chriſtiana poſt Baptiſmum ſuſcepta. Ex D. Thoma 2. 2. q. 12. a. 1. Ex quo patet apoſtaſiam eſſe circumſtantiam notabiliſſime aggravantem infidelitatem hæreſis, quæ eſt defectio ab aliquibus tantum fidei articulis; proindeque declarandam eſſe in confeſſione.

CAPUT III.

De Libris Prohibitis.

§. I.

De libris Hæreticorum, ac de prohibitione tum ejuſmodi; tum alios libros afficiente.

NOta in primis, librum hæreticum eſſe illum, qui vel in toto, vel in aliqua ſui parte errores continet contra fidem: librum hæretici dici illum, qui fuit ab hæretico compoſitus, quamvis hæreſim non contineat: librum prohibitum eſſe illum, qui in indice librorum prohibitorum continetur, à quocumque fuerit editus.

Q. 1. Quænam requiruntur, ut quis ob librorum prohibitorum lectionem incurrat excommunicationem Summo Pontifici reſervatam? *R.* ſequentia: 1. Liber debet eſſe hæreticus, ab hæretico compoſitus. 2. Debet continere hæreſim: ſufficit autem, quod hæreſim contineat, quamvis in minima ſui parte, etiamſi cetera omnia ſana ſint. 3. Debet tractare de Religione: ſufficit autem, quod de Religione tractet, etiamſi eam non impugnet; immo defen-

defendat. Nomine autem operis de Religione tractantis intelliguntur Commentaria in Scripturam, Conciones, Diſputationes Theologicæ cujuſvis generis, etiam Moralis, de Inſtitutis Religionum, de Metaphyſica, ubi agitur de Deo, ejuſque Attributis, ut Auctore naturali, hiſque ſimili.

Nota. Diſtinguendum eſt inter libros hæreticorum, & hæreſiarcharum, qui ſunt hæreſis Auctores; ſi enim ſunt hæreticorum, comprehenduntur ſub hac prohibitione ſolum libri hæreſim continentes, vel de Religione tractantes; non vero ceteri; hæreſiarcharum vero omnes omnino libri ſunt prohibiti, & eos legens præter peccatum mortale incurrit excommunicationem Indicis, quæ non eſt reſervata, niſi legat de Religione tractantes; ſicuti eam incurrunt legentes, & retinentes libros Infidelium non baptizatorum, Auctorum Catholicorum hæreſim referentes, vel continentes, vel hæreticorum adnotationibus, ſcholiis, obſervationibuſque refertos. 4. Legens, vel retinens debet eſſe ſciens; ac proinde a cenſura incurrenda excuſat non ſolum ignorantia invincibilis juxta omnes, verum etiam juxta plures ignorantia vincibilis, quæ non ſit affectata.

Q. 2. Quid intelligitur nomine libri? *R.* Juxta Romanæ Curiæ ſtylum, intelliguntur etiam manuſcripta, etiam concio aliqua, epiſtola, &c. de Religione tractans: item Præfatio, index; immo etiam paucæ lineæ, ſi vel errorem, vel præſumptum erroris fundamentum contineant, & cum tali notitia legantur. Datur nihilominus parvitas materiæ, quæ nec mortale, nec cenſuram induit: quænam illa ſit, ſapientis, & prudentis judicio circumſtantias conſiderantis relinquitur decernenda. Illud docent Auctores, quod eadem excommunicatione innodentur Bibliopolæ, qui folia libri hæretici jam diſſoluti tenent ad modum maſſæ cartaceæ ad involvendos alios libros; cum folia poſſint legi quocumque deferantur.

Q. 3. Quinam incurrit præfatam excommunicationem? *R.* 1. legens prædictos libros. At plures dicunt legentis nomine non intelligi, qui nihil idioma intelligit: alii tenent oppoſitum. Qui legentem caſu audit, non incurrit cenſuram: poteſt tamen peccare lethaliter ob periculum ſubverſionis, ſi per aliquam moram temporis audiat. Qui autem tradit alteri librum, & ſibi legere facit, incurrit in excommunicationem; aliter lex hæc manifeſte pateret illuſioni; idemque dicas de legente, ſaltem ſi intelligit. Qui tamen legeret metu gravi adactus, videtur quod non incurreret cenſuram, ſemotis ſcandalo, contemptu religionis, & legis, & periculo ſubverſionis: cum in hoc caſu lex humana deſiſtere credatur ab obligando.

Nota 1. Non eſſe tutam, nec multum probabilem ſententiam, quam alias graves Theologi ſuſtinent, nempe immunem fore a cenſura, qui in Catholicorum libris legit hæreticorum dicta ex eorum libris ad verbum deſumpta, etiamſi hæc legat animo imbibendi

bibendi erroris: cum enim in hoc caſu periculum non minuat hujuſcemodi liber, nec cenſuram auferre poſſe videtur. 2. Cenſuræ expertem non eſſe, qui legit librum Catholici, cui additæ ſunt ſcholia Auctoris hæretici fidei contraria, ſi etiam ſcholia legat; quia volumen illud duos, ut ita dicam, continet libros, quorum alter eſt Auctoris hæretici. 3. Eum a cenſura eximi, qui partem aliquam libri hæretici memoriter recitat, dummodo nec Scriptorem laudare velit, nec dicta ejus; alioquin erit obnoxius excommunicationi contra hæreticorum fautores, vel defenſores latæ.

2. Retinentes librum: quo nomine intelliguntur illi, qui ſine licentia retinent, etiam ad merum ornatum, vel ob antiquitatem, vel dumtaxat, ut commodatum, vel in domo aliena. Item retinentes ad confutandum: item qui retinet, quamvis legere nunquam velit, neque ullum ſubſit periculum. Tenetur itaque, qui habet librum ſine facultate, illum deferre ad Inquiſitores, qui ſi deſint, ad Epiſcopos; quibus onus incumbit illum comburendi; qua facultate nemo privatus uti poteſt, eo quod Pius IV. in Bulla, quæ incipit, *Cum meditatio*, id vetet in virtute S. Obedientiæ; unde comburens propria auctoritate, peccaret lethaliter contra tale præceptum grave, niſi excuſaretur ob ignorantiam, ut docent communiter Auctores: non tamen excommunicationem reſervatam incurreret, ut plures docent; quorum aliqui dicunt, eum incurrere non reſervatam Pii IV., aliqui contra nullam. Neque liber hujuſmodi poteſt ulli, etiam habenti facultatem retinend', vendi, aut donari, ut communiter docent Auctores, cum ad Inquiſitionem pertineant.

(*) Nota: quod privata auctoritate tales libros comburentes licet non incurrant excommunicationem reſervatam; nihilominus incurrunt eam ſtatutam in Conſtitut. Julii III. quæ incipit, *Cum meditatio*, in qua delatio librorum ad Inquiſitores realiter, & cum effectu facienda præcipitur; quam Bullam perpetuam, ac generalem fuiſſe verius eſt, cum id colligatur ex Conſtitut. Pii IV. incipiente, *Cum pro munere*, & ex Conſtitut. 114. Urbani. 2. Obligatio deferendi libros Inquiſitoribus non comprehendit omnes libros prohibitos, ſed ſolum illos, quorum retentio, ſeu lectio prohibita eſt ſub pœna excommunicationis. Ita Cardinal. Petra ex Eminentiſſ. Albitio *de inconſtant. in fide* cap. 30. n. 95. 3. Alios generatim non admittere Auctoris ſententiam, qua ſuſtinet, habentem libros hæreticorum pœnas minime evitare, ſi eos tradat habentibus facultatem. At alii ſentiunt quidem communiter eos excommunicationem incurrere, qui dictos libros tradunt habentibus facultatem illos legendi, non abdicantes a ſe dominium, ſed tantum deponentes ad tempus, quia reipſa tales libros retinent apud alios; nihilominus eos excommunicationem incurrere inficiantur, qui præfatos libros habentibus facultatem tradunt, abdicantes a ſe dominium, & poſſeſſionem. Legatur P. Lucius Ferrari

rari in ſua Bibliotheca tom. 4. V. *Libri prohib.* num. 18. qui tamen fatetur tutiorem eſſe ſententiam, quam ſuſtinuit Em. Petra, cui Auctor adhæſit.

3. Imprimentes: quorum nomine ſignificantur dominus officinæ impreſſoriæ; ordinantes typos, illoſque componentes; compoſitos attramento tingentes; torcularia prementes, chartas madefacientes; torculari ſupponentes; & operam præſtantes, ut effective imprimantur. Ita facientes expenſas, ut imprimantur; impreſſionem mandantes; librum, ut imprimatur, tradentes: quia tales ſe habent ad minus, ut hæreticorum fautores. Tranſcribens librum cenſuram incurrit proculdubio, ut legens; & etiam, ut imprimens; cum tranſcriptio æquivaleat typo.

4. Defendentes: quo nomine intelliguntur illi, qui librum hæreticum, ut talem, & ut opus hæretici laudant, defendunt verbo, facto, aut ſcripto: item qui impediunt, ne Inquiſitori tradatur. Item ſi laudet librum, quamvis aliqua bona contineat, nihil ſpecificando; ſecus, qui laudat ingenium auctoris, ſtilum libri, eruditionem, aliquid utile, quod in eo eſt; poteſt tamen graviter peccare, niſi attente diſcernat, coram quibus hæc profert. Item qui exercendi ingenii gratia, & abſque ullo prorſus mentis errore, in occulto ſcriptum edit, quo hæreticum librum defendat, ſecundum communem ſententiam. Item qui ſolius diſputationis gratia librum defendendum ſuſciperet: at ſecus eſſet de illo, qui diceret ſe velle librum hæreticum defendere, nullam tamen tunc defenſionem ſuſciperet: hic enim lethaliter ſolum peccaret.

Q. 4. Quinam libri ſub præfata excommunicatione comprehenduntur? *R.* Omnes libri hæreticorum continentes propoſitiones hæreticas: hæreſim ſapientes, & e quibus de facili hæreſis induci poſſit: male ſonantes, & quæ tametſi in Catholico ſenſu intelligi queant, plerumque tamen in hæretico uſurpantur: temerarias, contra opinionem, & auctoritatem communem ſcriptas: ſcandaloſas, quæ cauſſam erroris in rebus fidei, vel morum præbent: item quicumque alii libri hæreticorum quomodolibet de Religione etiam innoxie tractantes; & hi dicuntur prohibiti in prima claſſe, in qua comprehenduntur, nedum editi, ſed etiam edendi a perſonis hæreticis. In ſecunda claſſe recenſentur non tam Auctores, quam libri, eo quod eorum Auctores catholici ſint; quia tamen doctrinam non ſanam continent, prohibentur; & quia talis doctrina vel eſt hæretica, vel hæreſis ſuſpicionem generat; etiam iſti prohibentur ſub pœna excommunicationis ipſo facto, tam reſpectu legentium, quam retinentium, quæ cenſura dicitur Indicis, & non eſt reſervata: vel eſt contra aliorum famam, aut obſcœna contra pudicitiam, aut continens propoſitiones laxas in doctrina morum, vel quidpiam ſimile, & hi libri ſunt prohibiti abſque cenſura, ſed tantum ſub mortali.

)*) Nota. Ex inſtructione Clementis VIII. auctoritate Regulis Indicis adjecta, libri, etiam Catholicorum, prohibiti in uno ſunt

quoque

quoque in alio idiomate vetiti. 2. Licentiam legendi libros prohibitos impertiri poſſe Sacram Indicis Congregationem, eamque habere Magiſtrum Sac. Palatii pro Roma, ejuſque diſtrictu: Ordinarios vero eam non habere, niſi ex Apoſtolicæ Sedis conceſſione.

CAPUT IV.

De Spe, Theologali Virtute.

§. I.

De Natura, Subjecto, & Obligatione Spei.

Q. 1. QUid eſt Spes Theologalis? R. *Eſt virtus ſupernaturalis, qua ſperatur Deus, tamquam ſummum bonum;* quia Deum, ut bonum ſummum, pro objecto habet; *poſſibile*, nam ad impoſſibile non datur ſpes; *arduum*, non quidem ex parte Dei auxiliantis, ſed reſpectu imbecillitatis, & inſtabilitatis creaturæ, pronæ ad malum, cui admodum ardua evadit Dei beneficantis aſſecutio ex parte mediorum ad illum aſſequendum neceſſario requiſitorum; *futurum*; etenim de eo, quod eſt, & adeſt, & jam poſſidetur, non datur ſpes, ſed fruitio; *beatos efficiens illum poſſidentes;* ſpes namque fertur in Deum, ut ſummum bonum, nobis beatitatem afferens; *atque conſequendus virtute auxiliorum ab ejus omnipotentia, & miſericordia conferendorum;* quibus verbis innuitur motivum ſpei, quod eſt omnipotentia valens hujuſmodi auxilia conferre, & miſericordia prompta, & parata ad ea conferenda.

Q. 2. An in peccatoribus remanet Spes? R. In peccatoribus non deſperatis ſpem remanere; quia non deſtruitur directe, niſi per deſperationem, & indirecte, niſi per infidelitatem: in quæ mala non incidunt peccatores non deſperantes, & fidem non negantes.

Q. 3. An datur præceptum ſpeciale Spei? R. Ex pluribus Sac. Scripturæ locis manifeſtum eſſe dari præceptum Divinum Spei, quemadmodum tenent Theologi omnes. Ratio patet ex eo, quod inter diſpoſitiones neceſſarias ad ſalutem ſpes connumeretur & ab Apoſt. Rom. 8. & a Trid. ſeſſ. 6. cap. 6. Iſtarum autem diſpoſitionum extat præceptum Divinum, ſicut & ſalutis adipiſcendæ.

Q. 4. Quandonam obligat hoc præceptum? R. Hoc præceptum, quatenus eſt negativum de non deſperando, obligat ſemper, & pro ſemper; quatenus vero eſt affirmativum, eadem omnino dicenda ſunt, quæ dicta ſunt de præcepto affirmativo fidei tam de obligatione per ſe, quam de obligatione per accidens: idcirco vide dicta de fide cap. 1. §. 3. Unum dumtaxat hic addendum, ibi

ibi ex oblivione prætermiſſum, nempe quod omiſſio actus tam fidei, quam ſpei, quando præceptum obligat per ſe, eſt ſpeciale peccatum in confeſſione explicandum: ſecus, quando obligat per accidens.

CAPUT V.

De Vitiis Spei oppoſitis.

§. Unicus.

Recenſentur, & exponuntur vitia Spei oppoſita.

Q. 1. QUot, & quænam ſunt vitia Spei oppoſita? R. Sunt duo, unum per exceſſum, nempe præſumptio, & eſt inordinata confidentia in Divina miſericordia; alterum per defectum, & eſt *receſſus animi a re deſiderata propter æſtimatam impoſſibilitatem adipiſcendi*. D. Thom. 2. 2. q. 20. a. 1. & 2. & quæſt. 40. a. 4. ſeu, deſperatio, de qua agimus, eſt voluntas abjiciens beatitudinem æternam ob exiſtimatam impoſſibilitatem aſſequendi illam.

Q. 2. An præſumptio eſt peccatum mortale? R. affirmat. Quia eſt peccatum in Spiritum S. gravi injuria afficiens divinam majeſtatem, ut patet ex modis illud perpetrandi, qui ſunt dum quis confidit ſe ſalvari abſque neceſſaria peccatorum pœnitentia, aut abſque meritis bonorum operum; dum ſibi ſuadet poſſe abſque auxiliis Divinæ gratiæ ſalutem adipiſci: dum quis data opera differt pœnitere confidens nihilominus Deum ſibi fore propitium &c. Ex quibus liquet præſumptioni aliquando admiſceri crimen hæreſis; aliquando non; poterit tamen ab hoc reatu excuſari, qui ex ignorantia, ruditate &c. ignoraret, illud judicium eſſe hæreticum, aut inadvertenter eidem adhæreret.

Q. 3. An deſperatio eſt ex natura ſua lethale peccatum? R. affirmat. Quia gravi injuria afficit divinam miſericordiam; & contra eam perinde ac contra præſumptionem, denunciantur in Scripturis graves punitiones. Et etiam ipſi quandoque admiſcetur hæreſis, dum deſperans putat, Deum e. g. non poſſe illum ſalvare, quamvis veniam petat. Secus eſt, quando nulli judicio Eccleſiæ contrario admixta eſt.

Q. 4. An in peccatis contra ſpem, & fidem datur parvitas materiæ? R. negat. Unde tantum ex defectu plenæ advertentiæ poſſunt eſſe venialia. „Nihilominus præſumptio eſt peccatum minus, quam deſperatio, quoniam magis proprium eſt Deo miſereri, & parcere, quam punire," ait S. Thom. loco cit. a. 2. Deſperationis duas potiſſimum cauſſas animadvertit S. Doct. a. 4.

nempe

nempe Luxuria, & Acedia. Hinc perpetuo optare frui bonis hujus Mundi; optare nunquam mori ex neglectu vitæ æternæ; nullum habere ſenſum de bonis vitæ æternæ &c. hos affectus, alioſque ſimiles admittere ſunt peccata lethalia ex luxuria remote, & proxime ex Acedia profluentia.

CAPUT VI.

De Caritate, Theologali Virtute.

§. I.

De Natura, & Præcepto Caritatis, & primo erga Deum.

Q. 1. QUid eſt Caritas Theologalis? R. Eſt virtus ſupernaturalis a Deo infuſa, qua *primario diligitur Deus ſuper omnia*, quia Deus ſuper omnia diligibilis eſt objectum, quod terminat caritatem; *ob motivum ſuæ infinitæ bonitatis*, quia ejus bonitas eſt motivum, propter quod a caritate Deus diligitur; *& qua ſecundario diligitur proximus in Deo, & propter Deum:* nam caritatis ſpecies eadem eſt, qua diligitur Deus, & proximus; ille quidem primario, quia propter ſe, hic autem ſecundario, quia *ratio diligendi proximum Deus eſt*, inquit D. Thom. 2. 2. q. 25. a. 1. Hic proximus eſt omnis creatura rationalis, Chriſti ſanguine redempta, & capax beatitudinis conſequendæ.

Q. 2. Extat-ne præceptum diligendi Deum? R. Extare præceptum divinum negativum nunquam odio habendi Deum tam palam eſt, ut probatione non egeat. Item ex Scripturis utriuſque Teſtamenti, e. g. Deuteron. VI. Matth. 22. conſtat pariter extare præceptum Divinum affirmativum de eliciendo actu amoris Dei. Jure igitur merito confixit Alexander VII. theſim 10. Dicentem „ Homo nullo unquam vitæ ſuæ tempore tenetur elicere actum... „ Caritatis ex vi præceptorum Divinorum." Confixit item Innocen. XI. theſim num. 5. „ An peccet mortaliter, qui actum „ dilectionis Dei ſemel tantum in vita elicuerit, condemnare non „ audemus." Item aliam n. 6. „ Probabile eſt, ne ſingulis qui„ dem rigoroſe quinquenniis poſſe obligare præceptum caritatis „ erga Deum." Item aliam n. 7. „ Tunc ſolum obligat, quando „ tenemur juſtificari; & non habemus aliam viam, qua juſtifica„ ri poſſimus."

Q. 3. Quandonam tenetur homo hunc actum elicere? R. Ex vi præcepti affirmativi Divini tenetur homo eum elicere in principio vitæ ſuæ moralis. Oppoſitum damnavit Alexand. VIII. anno 1690. die 24. Auguſti in theſi, in qua dicebatur, loquendo de ultimo fine, qui eſt Deus: „Hunc homo non tenetur amare,

„ neque in principio, neque in decurſu ſuæ vitæ mortalis." Ratio eſt, quia, ut ait S. Tho. 1. 2. q. 89. a. 6. ad 3. „ Ab aliis peccatis „ mortalibus poteſt (*homo*) incipiens uſum rationis per aliquod tem„ pus abſtinere, ſed a peccato omiſſionis prædictæ (*ſe convertendi* „ *ad Deum per caritatem*) non liberatur, niſi, quam cito poteſt, ſe „ convertat ad Deum." Id autem præſtare debet eo modo, cujus capax eſt illa ætas juxta indolis, & mentis majorem, aut minorem capacitatem; non enim intelligitur doctrina S. Thomæ de primo inſtanti mathematice accepto, ſed moraliter; ita ut admittenda ſit reflexio, diſcurſus, & cetera omnia, quæ ad deliberandum, & eligendum poſtulantur. 2. In articulo, & etiam juxta omnes in probabili periculo mortis: idque juxta probabiliorem intelligitur, etiamſi moriens ſacramenta ſuſceperit.

Quoties vero ſingulis annis per ſe obliget, vide dicta cap. 1. hujus tract. circa præceptum fidei §. 3. eadem enim eſt ratio, quod ſemel ſaltem in anno ſub mortali. Dixi ibidem quod pluribus placeat ſæpius, quam ſemel in anno: & quidem pro hoc præcepto ſæpius implendo extant Deuteron. 6. urgentiſſima verba. 1. Quoque Joann. 3. dicitur: *Qui non diligit, manet in morte*: profecto qui ſemel tantum in anno actum amoris elicit, videtur non diligere.

(*) Ex Conſtitut. Bened. XIV. incip. *Etſi minime*, & ex Littera Encyclica incip. *Cum Religioſi*, Parochi, ſeu Rectores Animarum poſt Miſſam Feſto die celebratam, ante Aram provoluti, clara, & intelligibili voce Theologicarum virtutum actus debent elicere, & præire populo verba ab ipſis prolata devote reddituro.

3. Obligat hoc præceptum per ſe, quoties accidit vehemens tentatio odii Dei; tunc enim imminet grave periculum, ne violetur. Per accidens autem obligat, ut diximus loco præfato de præcepto fidei.

(*) Quæres: quodnam judicium efformare debet Confeſſarius de illis rudibus, quos comperit ignorare modum, quo oporteat elicere actus fidei, ſpei, & caritatis, eoſque inſcios deprehendit motivorum ſupernaturalium; proinde non exercere actus virtutum Theologicarum, ſicuti opus eſt? Debetne eos ut reos gravium peccatorum omiſſionis culpare? *R.* Vel ſermo eſt de rudibus, ac ſimplicibus, quibus nulla, aut certe exigua admodum cura eſt ſuæ ſalutis, & obſervantiæ præceptorum Dei, & Eccleſiæ; & quoad iſtos facile conceſſero, ait P. Thom. Du-Jardin par. 1. de Offic. Sacerdot. qua judic. ſect. 3. §. 4. illos in gravibus peccatis omiſſionis verſari: vel de illis, qui in primis ſolliciti ſunt de æterna animæ ſuæ ſalute; & dico, etſi ſpeculative, & in actu ſignato ignorent forte modum virtutes Theologales exercendi, practice tamen, & in actu exercito rem ipſam ſatis noſſe, Spiritu S. ſcilicet interius ipſos docente, ac dirigente, ut juxta monitum Apoſtoli, non ſibi vivant, ſed Chriſto, qui pro ipſis mortuus

tuus eſt. Unde omiſſionis gravium peccatorum non ſunt culpandi.

§. II.

De neceſſitate Caritatis ad merendum.

Q. 1. AN ad merendum requiritur actus caritatis, quo ſaltem virtualiter opera meritoria dirigantur ad amorem, & gloriam Dei? R. Affirmat. Dico, *ſaltem virtualiter*, ne exigere videar actualem caritatis directionem, quæ eſt longe perfectior, & a piis quantum fieri poteſt procuranda; ſufficit ergo, & requiritur ſaltem virtualis, quæ videlicet remaneat in voluntate ex anteriori dilectionis, & directionis actu formali erga Deum elicito. Id perpetuo docuit S. Thom. ſed potiſſimum in 2. Sentent. d. 40. quæſt. 1. art. 5. ad 6. Hæc autem directio non eſt interrumpenda; quod dupliciter contingit, primo quando perſona peccando mortaliter ab ultimo fine ſe avertit. 2. Per peccatum veniale, non quidem totaliter, ſed reſpectu alicujus actionis, quæ ad Deum referri nequit. Præterea renovanda eſt identidem directio actualis: nam impreſſio, quam in voluntate relinquit, plus, minuſve perdurat juxta gradum fervoris, quo fuit elicita, ita ut niſi renovetur, ex ſe deſinere poſſit. Itaque ſaltem quotidie conſultum eſt illam renovare.

C A P U T VII.

De Vitiis caritati erga Deum oppoſitis.

§. I.

De Odio Dei, & inordinato creaturarum amore.

Q. 1. QUid, & quotuplex eſt odium Dei? R. Dividitur in odium abominationis, quo impius averſatur Deum, non in ſeipſo, ſed ſecundum ſuas diſpoſitiones, quas experitur ſuæ pravæ voluntati contrarias; ſive quia ipſi denegatur conſecutio optatorum, ſive quia gravatur malis, aut privatur objectis deordinato amore proſequutis: & in odium inimicitiæ quod eſt affectus malignus in Deum, quo ipſum in ſeipſo impius averſatur, ejuſque optat malum; nolletque ipſum eſſe; & hoc eſt propriſſime odium Dei. Videatur Div. Thom. 2. 2. quæſt. 34. artic. 2. ubi immanem hujus vitii deformitatem exponit.

Q. 2. Quinam inordinatus amor creaturarum caritati opponitur? R. Ille, qui talis eſt formaliter, ſeu affectu formali aliquam

creaturam Deo præfert; ita ut Deo formaliter poſthabito creaturа frui eligat, eamdem affectu formali Deo anteferendo. Conſulto dixi formaliter, & affectu formali; quia ſi interpretative loquamur, omnis mortaliter peccans id facit, qui tamen non cenſetur formaliter averſari Deum, ſed interpretative tantum, quatenus practice ultimum finem ponit in creatura.

Q. 3. Quis formaliter committit peccatum inordinati amoris creaturarum? *R.* Juxta Doctores, ille, qui ſciens, & volens, ſe paratum declarat ad legem Dei transgrediendam in quocunque genere, ut ſibi, aut alteri ſatisfaciat; quia cum hoc peccatum ad nullam ſpeciem particularem pertineat, nullique particulari virtuti adverſetur, contra caritatem Deo debitam ſpecialiter pugnans judicatur.

CAPUT VIII.

De Caritate erga Proximum.

§. I.

De Obligatione, & Ordine diligendi proximum.

Q. 1. An teneamur proximum diligere actu interno, & formali? *R.* Affirmat. unde non ſatisfit per ſolos actus exteriores: etenim ſine actu interiori benevolentiæ, ceteri exteriores actus ſunt mera mendacia; cum amorem ſignificantia, quo animus caret. Propterea Innoc. XI. reprobavit theſim numer. 10. „ Non tenemur proximum diligere actu interiori, & formali “, & num. 11. „ Præcepto proximum diligendi ſatisfacere poſſumus „ per ſolos actus externos “.

Q. 2. Quomodo implere debemus hoc præceptum? *R.* tenemur diligere proximum ex motivo Divino, tenemur ei propter Deum velle ſummum bonum beans omnes rationales creaturas. Qui ergo diligit proximum, quia conſanguineum, benefactorem, benevolentem, diligit quidem amore naturali honeſto, ſed non ex caritate: multo minus, qui diligit proximum, quia genio ſimilem, quia affabilem, quia lepidum &c. non diligit caritate, ſed amore ſenſibili, plerumque venialiter culpabili.

Q. 3. Ad quid obligat hoc præceptum, quatenus negativum, & affirmativum? *R.* Quatenus negativum, ſeu prout vetat odium proximi, & ne proximo malum velimus, & optemus, quatenus ipſius malum eſt, ex diſplicentia perſonæ, & ſine juſta cauſſa, obligat pro ſemper, ut patet: quia nimis manifeſte adverſatur præcepto Divino Chriſti toties in Evangelio repetito. Dixi, *quatenus ipſius malum*, quia ex juſta cauſſa, & auctoritate poteſt inferri

ferri malum temporale proximo ob finem bonum, v. g. aliqua punitio a Superiore correctionis cauſſa, vel a Judice ob crimina ex motivo juſtitiæ. D. Thom. in 3. diſt. 30. art. 1. ad 4. Quatenus autem eſt affirmativum obſtringit ad proximum diligendum benevolentia caritatis identidem, & pluries. Plures dicunt per ſe obligare ſaltem ſemel in anno, per accidens autem, quoties urgens occurrit proximi neceſſitas ſpiritualis, vel temporalis, ſi aliter præſto eſſe non poſſit.

Q. 4. An ordo diligendorum per caritatem cadit ſub præcepto?

R. Affirmat. ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 44. art. 8. quia ordo caritatis pertinet ad ipſam rationem virtutis; modus autem, qui pertinet ad rationem virtuoſi actus cadit ſub præcepto, quod datur de actu virtutis. Jamvero duplex ordo eſt in dilectione ſervandus, unus circa perſonas, alter circa res, ſeu bona. Circa perſonas homo debet poſt Deum, amare primo ſeipſum, deinde proximum. Circa bona diligibilia, ideſt, quæ poſſumus nobis, & aliis velle, tres ſunt ordines: primum ordinem tenent bona ſpiritualia, nempe gratia, virtutes, merita, gloria æterna: ſecundum bona corporis, ſeu naturalia, ſanitas, membrorum incolumitas &c. tertium tenent bona temporalia, nempe fama, honor, dignitates juſte acquiſitæ &c. Obſerva item, quod inter bona, generaliter bonum totius, ſeu commune præferendum ſit bono partis, & particulari.

Q. 5. Quomodo quiſque ſeipſum magis diligere debet, quam proximum? *R.* Tenetur homo prius diligere ſeipſum quoad bona ſpiritualia, quam proximum. Ita communis cum D. Thom. 2. 2. quæſt. 26. art. 4. Secundo in quavis neceſſitate temporali æquali non tenetur homo ſubvenire potius alteri privatæ perſonæ quam ſibi, immo nec debet; niſi occurrat motivum alterius virtutis. Nam docemur a Chriſto diligere proximum, ſicut nos ipſos, non plus, quam nos ipſos. Videatur S. Auguſt. lib. de Mendac. cap. 6. & D. Thom. 2. 2. quæſt. 26. ad 3. Conſulto dixi, *pro privata perſona;* id enim laudabile eſſet pro tuenda vita Principis, vel alterius perſonæ publico bono admodum utilis; quia tunc intervenit motivum alterius virtutis; quod ſane motivum ſemper adeſſe debet, ut laudabiliter hæc bonorum corporalium, & præcipue vitæ profuſio ad ſubveniendum proximo fiat: ſecus graviter peccarem; quia in re gravi delinquerem contra ordinem caritatis. D. Thom. loc. cit. art. 4. ad 2. Tertio unuſquiſque tenetur ex caritate magis diligere proximum in bonis animæ ſupernaturalibus, quam ſeipſum in bonis corporalibus. Ita SS. Auguſtinus, & Thomas locis cit. art. 5. Ratio patet, quia ſalus animæ proximi eſt longe pretioſior quam proprium corpus. Docet autem loc. cit. ad 1. quod non ſemper id eſt faciendum, ſed ſolum in quibuſdam caſibus, nempe pro ſalute proximi verſantis in periculo damnationis æternæ, a qua ſe eripere non poſſit ſine ope noſtra, & adeſt

ſpes prudens, illum juvandi, ſine detrimento ſalutis animæ tuæ, & neceſſitas ſpiritualis proximi eſt extrema. Hinc ex. gr. teneris infantem moriturum baptizare, etiam cum vitæ damno, ſi alius non adſit, qui id faciat.

Ad hoc ſtrictius certe tenentur Paſtores animarum, qui obligantur etiam ex juſtitia: hi enim tenentur pro ſalute ovium ſpirituali vitam exponere, nedum in extrema, verum etiam in gravi earum neceſſitate: nam ob hoc præcipue reditibus donantur, & ſtipendiis conducuntur. Verum & ipſis quoque Paſtoribus nonnulla quoad hoc conceditur æconomia; ne videlicet vitam inconſiderate prodigant, & exinde alii plurimi adjutoribus deſtituti evidenti animæ periculo deſtituantur. Strictius adhuc vinculum obligat ſalutis proximorum procurandæ, etiam cum vitæ periculo, quando ex meo delicto periculo certo, aut probabili ſalus animæ proximi foret obnoxia: e. g. ſi alteri ſuaſiſſem hæreſim, & ipſe ob hoc fidei catholicæ renunciaſſet; tunc enim etiam cum vitæ periculo tenerer eidem catholicam fidem perſuadere.

Q. 6. Quoſnam ex proximis magis debemus diligere? *R.* Quoad amorem mere affectivum, & complacentiæ præferendi ſunt ſanctiores: quia ſunt amiciores, & conjunctiores Deo, & perfectius beatitudinem participant. Ita D. Thom. loco cit. art. 7. Quoad amorem vero affectivum ſimul, & effectivum, quo ſcilicet aliis effective benefacimus, præferendi ſunt conſanguinei, juxta varios gradus, quoad bona ſpiritualia, & temporalia aliis, quamvis melioribus, in pari neceſſitate. D. Thom. loco cit. art. 8. quia ad hoc inclinat caritas propter naturalem conjunctionem, quæ cum ſit prior ordine naturæ, & firmior, utpote in natura fundata, priorem locum poſtulat in dilectione quoad bona amicis appetibilia. Quapropter conſanguinei præferendi ſunt affinibus; affines aliis conjunctis conjunctione mere civili, vel bellica, & ſic de aliis, habito ſemper reſpectu ad digniorem conjunctionem. Inter conſanguineos, aut alio modo conjunctos æqualiter in gradu, præferendi erunt digniores.

In neceſſitate extrema inter conſanguineos genitores ſunt præferendi filiis, uxori, & cunctis aliis, quia præter communionem ſanguinis habent eminentiam principii. In caſu vero, quod utrique ſubveniri nequeat, pater præferendus eſt matri. Extra talem neceſſitatem, & quando agitur de conſervatione proprii ſtatus juſte acquiſiti, uxor, & filii non emancipati anteferri debent genitoribus, propter arctiorem in communi victu, & vitæ ſocietate conjunctionem viri, & uxoris indicatam Geneſ. 2. & Matth. 19. tum quia bonum familiarium id poſtulat, S. Thom. 2. 2. quæſt. 26. art. 9. Et, loquendo ſemper in pari neceſſitate, uxor præferenda eſt filiis: tum quia eſt una caro cum marito; tum quia eſt comprincipium filiorum. Inter extraneos denique præferendi ſunt meliores, juſtus peccatori, fidelis infideli ob majorem conjunctionem

ſpiri-

ſpiritualem. Item perſona publica, vel bono communi valde utilis perſonæ privatæ ob rationem boni communis. Item ceteris paribus benefactor aliis præferendus eſt.

(*) Hæc intellige in pari neceſſitate: nam, extra ipſam, extraneus in majori conſanguinei, affinis &c. neceſſitate poſitus præferendus eſt propinquo minus indigenti: nam præceptum caritatis magis, & potius obligat, ut major eſt neceſſitas. Div. Thom. quæſt. 31. art. 3. Hinc extraneus in neceſſitate gravi e. g. ſpirituali debet præferri conſanguineo gravem neceſſitatem corporalem patienti. Porro obligatio ſervandi hunc ordinem & ex genere ſuo gravis, cum naſcatur ex præcepto caritatis graviſſimo, & ejus materia, & finis ſit gravis. Quod ſi poſſis omnibus ſubvenire, teneris.

§. II.

De Obligatione caritatis erga inimicos.

RECOLE dicta cap. 7. §. unic. de duplici odio, abominationis, & inimicitiæ: & adde hic, quod odium abominationis reſpectu inimici duplicem terminum habere poteſt, nempe vel perſonam inimici, quando ſcilicet averſamur perſonam, tamquam quid diſplicens, & amore noſtro indignum, & ideo eam abominamur; vel qualitatem malam perſonæ, quando perſonam non in ſe, ſed prout prava qualitate affectam averſamur: primum ſemper eſt mortale; ſecundum ſi recte ſumatur, & vera præciſione, culpa vacat, & eſt laudabile; quia ſic eam abominari, nihil aliud eſt, quam abominari peccatum in ipſa. Odium inimicitiæ, ſeu malevolentiæ proximi eſt deliberatus voluntatis actus, quo volumus, & optamus malum proximo, apprehenſo, ut nobis noxio, vel de malo ipſius gaudemus: & hoc procedere ſolet ex odio abominationis.

Q. 1. An caritas ſub gravi vetat, ne proximus inimicus unquam odio habeatur? *R.* Affirmat. tam de odio abominationis perſonæ quam de odio inimicitiæ. Nam utrumque directe opponitur caritati proximi, & prohibetur præcepto diligendi, 1. Joann. 5. unde ſemper eſt mortale, niſi parvitas mali optati excuſet.

Q. 2. An præceptum caritatis obligat ſub gravi ad remittendam offenſam inimico remiſſione poſitiva? *R.* Affirmat. quoties graviter tentatur homo ad odium contra inimicum. Quia tunc maxime urget Chriſti præceptum, Matth. 5. Diligite inimicos veſtros. Hæc autem obligatio oritur ex præcepto poſitivo caritatis, jubens, quod actu poſitivo interiore remittatur proximo ex corde offenſa facta; ſicuti ex negativo obligamur ad numquam odio habendum inimicum.

Q. 3. An præceptum caritatis obligat ad remittendum etiam injuriam, & damnum ex offenſa provenientia.

Nota. Offenſa eſt irritatio voluntatis proximi ſine cauſſa; unde præbetur ipſi occaſio ut indignetur; quamvis nullum ejus jus violetur. Si vero fiat cum aliqua juris læſione, additur offenſæ ſimplici etiam injuria. Quod ſi injuriæ addatur damnum, tunc evadit offenſa injurioſa, & damnoſa. Igitur

R. Quamvis teneatur remittere offenſam ex corde, juxta dicta ſuperiori quæſt. & juxta cap. 6. Matth. tamen non tenetur injuriam, & damnum remittere; ſed petere poteſt redintegrationem in honore, ſi fuerit læſus, & damnorum, ſi quæ illata fuere; dummodo tamen hæc redintegratio non petatur ex livore, vindicta &c. ſed animo ſincero inducendi æqualitatem ab injuria, & a damno ſublatam: hæc enim ſunt violativa juris, cui cedere non tenetur, præſertim ſi læſio ab injuria, & a damno proveniens, ſit gravis; ſi enim levis eſt, & modica, melius eſt ut eam remittat, & ad eam remittendam a confeſſario inducatur ad removendam omnem vindictæ, & livoris ſuſpicionem.

Q. 4. An tenetur offenſus exhibere inimico ſigna dilectionis communis? *R.* Affirmat. idque ex vi præcepti caritatis: at ſigna ſpecialia exhibere non tenetur, niſi in aliqua circumſtantia: ita ex communi, & ad litteram S. Thom. 2. 2. quæſt. 25. artic. 9. Hic autem duo animadverte: primum, quod ſigna dicuntur communia reſpective, videlicet in tali ſerie, & ordine perſonarum: puta communia concivibus, communia ſimplicibus amicis, communia conſanguineis. Secundum, quod doctrina poſita loquitur abſolute; nam ratione circumſtantiarum evenire poteſt, ut etiam ad ſpecialia ſigna inimico exhibenda teneatur offenſus ſub mortali. Idcirco doctrina caſibus particularibus eſt applicanda. Qui ex. gr. omnibus pauperibus paræciæ eleemoſinam diſtribuens inimicum pauperem ibi commorantem præteriret; aut nuptias celebrans, & ceteros conjunctos invitans inimicum conjunctum non invitaret; hic, inquam, ex communi lethaliter peccaret; quia negat inimico ſigna exteriora communia tali generi perſonarum. Nec excuſatur dicens ſe habere animum non offenſum; quia tenetur talem animum oſtendere etiam ipſi inimico ex caritatis præcepto; & id omittere eſt contra præceptum, & ſcandalum parit. Item qui inimicum ſalutantem non reſalutat, per ſe loquendo peccat mortaliter; quia negat ſignum commune amicitiæ. Quidam per accidens ratione alicujus circumſtantiæ a mortali excuſant, e. g. ſi non reſalutans ſit longe ſuperior, & ſi offenſa fuerit notabilis, & non reſalutatio ad breve tempus; quia nunc eſſet ſignum oſtendendi juſtum animi dolorem, & conſulendi proprio decori: nemini tamen ad hoc agendum conſilium darem.

Non ſalutare inimicum, antequam ipſe ſalutet, ab aliquibus judicatur lethale, quibus adhæreo, præcipue ſi antea primus ſalutare conſueveras: niſi forte aliqua notabilis circumſtantia aliter fieri com-

compelleret prudenter. Certe omiſſio ſalutationis eſſet lethalis, ſi in gravem inimici injuriam redundaret, ſi ex hoc oriretur ſcandalum; ſi ſalutatione ſperaretur inimicum conciliatum iri. Item inimico exhibenti ſpecialia ſigna dilectionis tenetur offenſus conſimilia exhibere per ſe loquendo: eadem quoque ſunt exhibenda inimico in articulo mortis conſtituto: immo, quoties neceſſaria cenſentur ad gravem odii tentationem vincendam, nec non ad vitandum ſcandalum; ſi oriturum prævideatur ex eorum denegatione. Uno verbo, negare talia ſigna, quæcumque ſint, ex abominatione deliberata perſonæ, aut animo illam graviter affligendi, irridendi, aut exacerbandi, ſemper eſt mortale; mortale item eſt, ſi omiſſio eorum ſignorum reſpective denotet apud prudentes internam indignationem, inimicitiam; ſi graviter ex eadem inimicus contriſtetur, irritetur, ſcandalizetur, obdureſcat in inimicitia, quamvis forte deſit intentio mortaliter prava. Ex his habes, quando exhibenda, quando vero neganda ſint præfata ſigna.

§. III.

De modo reconciliationis ineundæ.

Q. 1. AD quid tenetur, qui proximum graviter offendit? *R.* Tenetur ſub mortali, quamprimum moraliter, & prudenter poteſt, procurare reconciliationem, ſe illi humiliationibus, ſatisfactionibus, aut reſtitutionibus ſubmittendo, quæ a prudentibus, & chriſtianis viris judicabuntur reſpective opportunæ. Ita communis.

Q. 2. Tenetur ne ad compenſationem longe majorem offenſa? *R.* Negat. niſi forte ex ſententia judicis ad id in pœnam obligaretur.

Quid, ſi certus moraliter eſſet, illam ab offenſo rejectam iri? Tunc nec ad æqualem actu reddendam teneretur; ſed ſufficeret, ut eidem ſignificaret ſuam promptitudinem animi ad eam exhibendam, quando ſibi placuerit.

Q. 3. Quando offendens tenetur ad petendam perſonaliter veniam? *R.* Videtur non teneri, niſi in caſu, quo alia ſufficiens ſatisfactio deeſſet; quod judicio prudentum, attenta qualitate perſonarum, locorum, conſuetudinum, & offenſionum eſt mature conſiderandum; hoc autem intellige, niſi forte a judice ad perſonalem veniam obligaretur.

Q. 4. Quando duo ſe invicem offendunt, a quo venia petenda eſt? *R.* A neutro, ſi prudentum judicio offenſæ cenſentur æquales; tenentur tamen ſeipſos reconciliare vel per ſe ipſos immediate, vel amicorum interpoſitione. Debet autem eſſe prior ad ſigna præſtanda interioris animi reconciliationis, & ſinceræ animi pœnitentiæ de offenſa irrogata, qui eſt aut junior, aut inferior,

rior, aut graviori injuria offendit; at ſi quoad omnia eſſent æquales, tunc conſulendi ſunt periti in arte conciliandarum inimicitiarum.

Q. 5. Ad quid tenetur offenſus? *R.* Tenetur ſub mortali primo ad internam animi reconciliationem, nedum negativam, ut ſupponitur; cum numquam licitum ſit velle malum inimico; verum etiam poſitivam poſitivo actu interno remittendo offenſam juxta Chriſti præceptum Matth. 5. & 6. nec non ad externam, quando offendens reconciliari petit, exhibendo condignas ſatisfactiones, eamdem ſignis ſpecialis benevolentiæ eidem offenſo ſignificando. Si tamen offenſus eſſet longe ſuperior, poſſet hic ad efficaciorem offendentis correptionem fraternam aliquandiu reconciliationem differre, ex conſilio tamen pii, doctique Theologi. Cavendum etiam videtur, ne petatur reconciliatio ſtatim ac gravis offenſa irrogata fuit; nimia enim videretur tentatio imbecillitatis humanæ dicunt aliqui Doctores, illico poſt offenſam obſtringere ſub mortali offenſum ad exteriorem hanc reconciliationem.

Q. 6. Quandonam præceptum obligat offenſum ad reconciliationem? *R.* Ad reconciliationem interiorem negativam offenſus ſtatim, & ſemper tenetur; ut patet: ad poſitivam pariter interiorem tenetur illico, caſu quo ſubiret periculum proximum labendi in actus internos odii, vindictæ: ad exteriorem vero tenetur ſecundum dicta in præcedenti quæſtione, & §. præcedenti.

Q. 7. Cum offendens eſt publicus malefactor, occiſor, fur, &c. poterit ne offenſus inſtare apud judicem, ut puniatur? *R.* Affirmat. Si id agat ex mera, & ſimplici intentione boni communis; publicæ quietis, juſti aliorum malefactorum terroris &c. non autem ſi id agat ex ira, & privata ſatisfactione ſui furoris, aut ex alio ſimili motivo: quod facile evenire poteſt, præcipue dum adhuc indignatio ebullit; ideo eo maxime tempore cautius erit, ſi poſitive non cooperetur, ſed permiſſive ſe habeat, & quidem ſolo intuitu boni communis, relinquendo, ut judex muneri ſuo non deſit. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 108. art. 1.

§. III.

De correptione fraterna, ſeu eleemoſina ſpirituali.

Q. 1. QUid eſt fraterna correptio? *R.* Eſt admonitio, qua quis proximum ex caritate conatur revocare a peccato. D. Thom. 2. 2. quæſt. 33. art. 1.

Q. 2. An fraterna correptio eſt in præcepto cuilibet fideli? *R.* Affirmat. ex Matth. 18. & Innoc. III. cap. 12. *de hæreticis*, & D. Thom. loco cit. art. 3. Ratio patet, quia eadem ratione, qua tenemur diligere proximum, eadem tenemur ab eo maximum malorum, quod eſt peccatum, removere, quantum morali-

raliter poſſumus. Porro Superiores, ut Parentes, Domini, Paſtores, Prælati &c. ad correptionem fraternam magis obligantur, tum ex caritate; tum etiam ex juſtitia ratione officii. Hinc eorum obligatio ad plures actus ſe extendit: nam præſidentes tenentur inquirere de peccatis ſibi ſubditorum, ut illos fraterne corripiant, ad quod non tenentur non præſidentes, quibus ſufficit, ut corripiant ſibi occurrentes. Div. Thom. loco cit. art. 2. ad 4.

Q. 3. Ut hoc præceptum obliget ſub mortali, quæ, & quot requiruntur? *R.* Requiritur 1. quod materia correptionis ſit mortalis: quia hæc dumtaxat affert animæ proximi notabile nocumentum. Excipiendi ſunt Superiores Religionum, qui non raro tenentur ſub mortali corripere defectus veniales, immo, & defectus mere regulares, qui nullum peccatum ex ſe involvunt; ne ſubditi decidant ab obligatione, quam habent, tendendi ad perfectionem. 2. Requiritur, per ſe loquendo, quod proximus certo moraliter peccaverit, aut peccaturus ſit. Ratio eſt, quia alioquin eſſet injurioſa. Dixi, *per ſe loquendo*, ut exciperem primo Superiores, quibus ſufficit ſuſpicio, vel dubia cognitio; quia tenentur ex officio vigilare ſuper gregem ſuum. Secundo ut exciperem nonnullos caſus, in quibus etiam in dubio eſt correptio prudenter, & conditionaliter adhibenda: hi ſunt, ſi crimen dubium in grave cederet communitatis, vel tertiæ perſonæ damnum circa famam, animam, bona temporalia &c. ſi ei, qui admonendus eſt, mors ex crimine ſuo dubio immineret; ſive prudenter tibi conſtaret, proximum, quamvis in dubio admonitum, non ægre correptionem recepturum &c. 3. Ut hoc præceptum obliget ſub lethali, per ſe loquendo, requiritur ſpes prudens, & probabilis, aut emendationis, aut alicujus ſaltem fructus ejus, qui corrigendus eſt. Nam deſperato fine nemo tenetur ad medium inutile; & correctio non eſt præcepta, niſi prout conducit ad emendationem delinquentis, quæ eſt ejus finis intrinſecus. D. Thom. 2. 2. quæſt. 33. art. 9. Dixi, *per ſe loquendo*, quia illi, ad quos pertinet etiam vis coactiva (a S. D. indicata) in ſubditos tenentur illam exercere correptione judiciali: quia ipſis incumbit nedum emendatio proximi, ſed etiam conſervatio legum, ac præſervatio aliorum, nec non ſatisfactio communitati eorum peccatis notoriis offenſæ, ut ibidem docet Angelicus.

Q. 4. Quomodo hoc præceptum obligat? *R.* Obligat, quamvis fructus ſtatim non ſperetur, ſed ſperetur prudenter ſucceſſu temporis, tametſi de præſenti exacerbandus ſit correptus. Ita S. Auguſtinus epiſt. 210. Idcirco quæſt. 3. de verit. art. 2. ad 24. docet S. Thom. correptionem pluries eſſe repetendam, quouſque ſperatur fructus. 2. Oblig. at etiam in dubio, an ſit, nec ne profutura correptio, dummodo prudenter ſperetur non obfutura: quia ſemper remanet ſpes, quod ſit aliquando profutura. Ut autem in hoc caſu prudenter procedatur, conferenda eſt utilitas, quæ ſperatur, cum damno, quod timetur; & tunc majus antepo-

nen-

nendum eſt minori. 3. Quando putatur proximus non aliter facile emendandus a lapſu, vel in eumdem relapſurus, niſi corripiatur. Quia tunc maxime proximus indiget hac ſpirituali eleemoſina: ſi autem adſit alter magis idoneus, qui poſſit, & velit corrigere, abſolvor ego; ſi autem nolit; perinde ſe habet ac ſi non alius extaret, quam ego. 4. Ut fiat opportune, attentis circumſtantiis perſonæ, & temporis. Unde ſi corrigens eſſet notorie peccator, jam patet inconveniens inde oriturum. Idem ſequeretur, ſi peccatum eſſet aliis quidem occultum, notum autem perſonæ corrigendæ. Superior autem, ad quem ex officio corrigere ſpectat, tenetur ſe emendare a tali delicto, ut idoneus evadat correptioni ſubditis faciendæ; aliter, graviter peccat. Denique corrigens conſiderare debet ætatem, ſexum, verecundiam, inverecundiam &c. perſonæ corrigendæ.

§. IV.

De ordine in correptione a Chriſto præſcripto.

Q. 1. AN in correptione fraterna præteriri poteſt abſque gravi peccato ordo a Chriſto præſcriptus? R. In correptione fraterna privata, quando delictum eſt occultum, & non vergens in detrimentum communitatis, & adſint circumſtantiæ ſupra indicatæ de ſpe probabili fructus &c. abſolute loquendo, non poteſt præteriri abſque gravi peccato ordo a Chriſto præſcriptus. Ita communis. Quia hic eſt ordo præcepti tum poſitivi, Matth. 18. tum juris naturalis, præcipientis, ut proximum corrigamus ſine detrimento illius famæ quæ graviter plerumque læderetur per manifeſtationem delicti occulti. Quando autem peccatum eſt publicum, & ſcandalum gignit, eſt Superiori denuntiandum, prætermiſſa correctione ſecreta, a quo eſt pro merito corripiendum; & quidem publice, quia tunc conſulendum eſt publicæ utilitati, ex publica hujuſmodi delictorum punitione reſultanti. Idem dicendum, ſaltem plerumque, quia fere nunquam hujuſmodi peccata per ſecretam correctionem impediantur, de peccato proximi, quamvis occulto, vergente in nocumentum ſive ſpirituale, ſive corporale multitudinis. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 33. artic. 7. Ratio eſt, quia periculum damni Communitatis certiori, quo fieri poteſt, modo eſt præcavendum. Hinc Alexand. VII. damnavit hanc theſim num. 5. „ quantumvis evidenter tibi conſtet, Petrum eſſe hæreticum, non teneris denuntiare, ſi probare non poſſis “: nam denuntiatio non affert onus probationis, ſicut accuſatio. Idem habes ex eodem Alexand VII. in Congregatione S. Officii coram ipſo habita die 8. Julii ann. 1660. in qua illorum etiam reprobavit opinionem, qui docebant, crimina ad S. Officii juriſdictionem ſpectantia denuntianda illi non eſſe, niſi correctio fraterna præceſſerit.

Q. 2.

Q. 2. Quandonam crimen occultum denuntiari non poteſt Superiori, tamquam Patri? *R.* quando emendatio delicti occulti (excepta hæreſi) æqualiter ſperari poteſt ex correctione mea privata, & ex correctione Superioris, tanquam Patris; tunc enim teneor uti privata correctione mea. Ita probabilior. Secus eſt, juxta valde probabilem ſi non æqualiter, ſed ſecurius ſperetur emendatio ex correctione Superioris, ut Patris: *quia*, ut inquit S. Th. Quod lib. 11. quæſt. 10. artic. 13. *non dicit hoc Eccleſiæ, ſed perſonæ privatæ*, cujuſmodi eſt Superior gerens perſonam patris.

Q. 3. Quandonam denuntiatio facienda eſt Superiori, ut Patri?

R. Tunc dumtaxat id eſſe licitum, quando comparato præjudicio delinquentis, quod evenit ei ex ipſius diffamatione apud Superiorem cum fructu prudenter ſperato ex admonitione Superioris, apparet ſano judicio hunc eſſe illo præſtantiorem.

Q. 4. An Religioſus ſciens peccatum carnale alicujus alumni ſuæ Religionis, cum complice extra clauſtrum, occultum tamen, poteſt illud, omiſſa ſecreta correctione, immediate deferre ad Superiorem, ut Patrem, & etiam ut judicem? *R.* Primam hujus quæſtionis partem multos habere patronos eam ſuſtinentes, tam Canoniſtas, quam Theologos, tam noſtros, quam extraneos, quos inter Graffius lib. 2. cap. 69. aſſerit eam eſſe communem inter Doctores Societatis Jeſu. Eam porro oſtendunt auctoritatibus S. Thomæ, quod lib. 11. quæſt. 10. artic. 13. S. Bonaventuræ in cap. 19. Lucæ, Capituli Generalis Barchinonenſis Ordinis Seraphici, Conſtitutionum Ordinis Prædicatorum cap. 18. lectione, ſeu textu 6. Regulæ Sancti Benedicti cap. 32. &, ut alia, omittam, Cajetani in opuſc. 1. reſponſ. 5. ad ultimum dubium.

2. Eam probant auctoritate Chryſoſtomi hom. 40. in Matth. & Auguſtini Epiſt. 137. vet. edition. ubi S. Doct. videtur loqui de Eccleſiaſticis, tam Regularibus, quam Sæcularibus. 3. Eam probant rationibus: præcipua hæc eſt: intantum, inquiunt, ſervandus eſt ordo correctionis fraternæ, inquantum id caritate præſcribitur; caritas autem intendit id, quod magis expedit ſpirituali ſaluti delinquentis: ſi ergo utilior, brevior, & efficacior ſperetur correctio facta per Superiorem, ut Patrem, cur id procurare adverſabitur caritati, cum conſpiret ad finem caritatis? Proinde, infert Capſenſis cum Doctiſs. Suarez diſp. 8. ſect. 6. num. 2. quod, quando frater non-eſt plene emendatus, & eſt probabile periculum relapſus, idem tenor ſit obſervandus, delationis nempe ad Superiorem, ut Patrem, nulla præmiſſa correctione, eo quod, dicunt hi auctores, vix alio modo poſſit concipi ſpes prudens emendationis. Quandoquidem, ait Suarez loco laud. aut clauſtralis peccat ex malitia, aut conſuetudine, aut fragilitate: ſi hoc tertio modo, tollendæ ſunt occaſiones, quibus non ſublatis non poteſt prudenter ſperari conſiſtens emendatio: hæ autem vix tolli poſſunt abſque Superioris auctoritate, vigilantia, & ſolertia;

eo

eo quod illis eidem ignotis, evenire poterit, ut ſubditum, alioquin imbecillem, eiſdem magis exponat. Si vero peccet ex malitia, aut conſuetudine, jam augetur difficultas emendationis; igitur ſecurius habetur intentum caritatis, ideſt emendatio delinquentis, ſi Patri, ut Superiori, reveletur.

Quoad ſecundam quæſtionis partem contendit idem Capſenſis poſſe etiam deferri ad Superiorem, ut Judicem, loquendo de peccato fornicationis apud clauſtrales, & a fortiori, de peccato adulterii, & nefandi criminis cum perſona extranea: dummodo tamen immineat periculum, quod evulgentur, &, allatis, laudatiſque pluribus Doctoribus, quos idem affirmare dicit, licet fateatur paucos de hoc puncto ex profeſſo diſſerere, probat aſſertionem ſuam hac ratione: Duobus modis peccatum aliquod in damnum communitatis vergit, vel quia habet pro objecto proximo damnum publicum, utpote ex ſua ſpecie contagioſum, & infectivum aliorum; vel quia ob ſcandala, quæ ex eodem apud laicos proficiſcuntur, dedecus magnum, & notabilis infamia Religioni reſultat, ſi ad eorum notitiam perveniat; atqui peccatum carnis cum complice præcipue extranea utroque modo eſt Religioni pernicioſum, cum ſit ex ſua ſpecie contagioſum, & infectivum aliorum, eo quod qui tali peccato detinetur, ſocios habere procurat ad ſui excuſationem, & occultationem; & eſt pernicioſiſſimum Religioni, in quam etiam ex unius ſolius alumni impudicitia dedecus magnum redundat, ex quo minuatur ejus fama, & opinio notabiliter; erit igitur denuntiandum ſuperiori, tanquam judici, ſi immineat publicationis periculum. Qui plura hac de re deſiderat; adeat laud. P. Ludovicum Capſenſem, Capucinorum Hiſpaniæ doctiſs. Scriptorem, ac fidelem Doctrinæ Angelicæ ſectatorem, tom. 2. tract. 17. diſputat. 6. ſect. 3.

Quæres, quando cenſebitur imminere publicationis periculum?

R. Quando unus, vel alter ſæcularium, aut Religioſorum novit crimen: vel etiam quando commiſſum ſit cum fœmina, quæ ſit effrons, & meretrix. Concludamus hanc quæſtionem æquo prudentique judicio P. Zachariæ a Saluſtio, Ordinis Capucinorum. Hic diſtinguit lapſus carnis ex fragilitate accidentales, & ex occaſione non quæſita, ſed formaliter oblata; & lapſus procedentes ex malitia, ex condicto, & occaſione quæſita; iſtos, non illos, cenſet ſuperiori, taltem tamquam patri, ſtatim denuntiandos eſſe, & habito conſilio prudentum, ſuppreſſo nomine perſonæ reæ, etiam tamquam judici, ſi opus fuerit, ut rei & efficacius pro ipſis, & utilius pro aliis corripiantur, & puniantur: nam talium lapſorum difficile ſperari poteſt ex correctione fraterna emendatio.

§. V.

§. V.

De Eleemoſina Corporali.

Q. 1. QUid eſt eleemoſina? *R.* Ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 32. art. 1. *eſt opus, quo datur aliquid indigenti ex miſeratione*, ſeu compaſſione, *propter Deum*. Ly *ex miſeratione* denotat motivum formale ſpecificum miſericordiæ: Ly *propter Deum* additur, ut eleemoſina nedum ſit actus moralis, ſed etiam ut ſit meritorius vitæ æternæ.

Q. 2. An extat præceptum de facienda eleemoſina? *R.* Extat præceptum Divinum, repetitum in Scriptura Sacra tum veteris; tum novi Teſtamenti, ut Deuteron. 15. Matth. 25. & alibi. Et ratio eſt, quia lex Divina caritatis graviter obligat quemque ad opitulandum proximo indigenti, cum amare proximum ſit ei bonum velle, & facere, quantum poſſumus, quando ille noſtra ope eget. D. Thom. 2. 2. quæſt. 32. art. 5.

Q. 3. Quotuplex eſt neceſſitas, ſeu indigentia proximi? *R.* Triplex a Theologis diſtinguitur; nempe extrema, ex qua imminet mors, &, juxta multos, ad hanc pertinet amiſſio, ſeu periculum amiſſionis alicujus membri principalis, libertatis in perpetuum: addendam putarem, ſalvo meliori judicio, amiſſionem injuſtam famæ, in perſona ingenua, non amplius recuperandæ. 2. Gravis, quando proximus, niſi ei ſubveniatur, cogitur tale ſubire malum grave, talemque gravem miſeriam, a quibus reddatur vita admodum moleſta; talia ſunt e. g. captivitas, gravis infamia, licet, non perpetua, amiſſio ſtatus juſte acquiſiti, jactura notabilis bonorum &c. 3. communis, & eſt illa, quæ affert aliquod incommodum quoad neceſſaria ad vitam, & ſtatum perſonæ, ita tamen ut vitam nimis moleſtam, & miſeram non efficiat, ſpectatis ſtatu, & conditione perſonæ.

Q. 4. De quibus bonis facienda eſt eleemoſyna?

Nota. Bona triplicis generis ſunt. Alia ſunt neceſſaria naturæ, ſeu vitæ ſine quibus vita noſtra, & aliorum, quorum cura nobis incumbit, conſervari non poteſt. Alia dicuntur neceſſaria ſtatui, ſine quibus non poteſt perſona convenienter vivere juxta conditionem præſentis ſui ſtatus, & ſuorum, juſte acquiſiti: horum autem alia ſunt neceſſaria ſtatui ſimpliciter, ſine quibus a ſtatu decidendum eſſet; alia ſunt neceſſaria ſtatui quoad decentiam, ſine quibus ſtatus non conſervaretur ea decentia, qua conſervari conſuevit. Alia ſunt ſuperflua naturæ, & vitæ ſine quibus vita propria, & ſuorum congruenter ſuſtentari poteſt; quæ tamen non ſunt ſuperflua ſtatui; & alia ſunt ſuperflua ſtatui, ſine quibus ſtatus proprius, & ſuorum decenter conſervari poteſt, quoad omne id, quod requiritur ad onera familiæ ſuſtinenda, ad conveniens famu-

famulitium, ad filios educandos, dotandas filias, ad honeſtas donationes faciendas, ad hoſpitalitatem, & ad honeſtas recreationes; immo in quolibet etiam ſtatu calamitoſo probabiliter eventuro, quales ſunt infirmitates, ſterilitates, bella, & alia hujuſmodi, quæ probabiliter evenire ſolent. His præmiſſis; *R.* 1. Certum eſt apud omnes, quod habens ſola neceſſaria ad ſui, & ſuorum vitam, & ſtatus conſervationem, non tenetur proximo æquali neceſſitate laboranti dare eleemoſinam, ita poſtulante caritatis ordine. Certum item eſt, quod habens tantum neceſſaria vitæ, & naturæ pro ſe, & ſuis non poſſit eadem ſibi, & ſuis ſubtrahere ad ſublevandum alios etiam in extrema neceſſitate conſtitutos ob eamdem rationem; & ſimiliter in pari neceſſitate gravi, aut in pari ſtatu nemo tenetur alios præferre ſibi, & ſuis: ſicuti etiam in communibus pauperum neceſſitatibus nemo tenetur erogare bona ſua, requiſita ad ſtatum ſuum conſervandum, & pro neceſſitatibus, quæ prudenter timeri poſſunt.

R. 2. Proximo in extrema neceſſitate conſtituto ſub mortali ſuccurrendum eſt nedum ex ſuperfluis ſtatui, ut ſupponitur; verum etiam ex neceſſariis ad decentiam, & ſplendorem ſtatus: immo etiam ex neceſſariis aliquo modo ad integritatem ſtatus: ita communior, & probabilior. Ratio eſt, quia integritas illa ſubſtantialis proprii ſtatus eſt bonum ex debito poſtponendum bono proximi indigentis extreme; cum vita proximi ſit bonum plus a caritate diligendum, quam integritas proprii ſtatus. Hæc ratio multo magis concludit pro prima parte hujus propoſitionis. Hinc Innocentius XI. hanc theſim num. 12. proſcripſit: „ Vix in sæ„ cularibus invenies, etiam in Regibus, ſuperfluum ſtatui; & ita „ vix aliquis tenetur ad eleemoſinam, quando tenetur tantum ex „ ſuperfluis ſtatui ‟.

Nihilominus non teneor procurare proximo extreme indigenti media inuſitata, & extraordinaria; neque decidere a ſtatu meo juſte acquiſito: immo neque ad notabilem jacturam ſtatui meo inferendam ſine ſpe eandem redintegrandi: cum ad hæc nemo teneatur neque pro vita propria conſervanda. Similiter non teneor inquirere proximos extreme indigentes, niſi forte eſſem Epiſcopus, Parochus, Præſidens &c. qui ad hoc tenetur ex juſtitia: aut niſi prudenter dubitarem, aliquem extrema neceſſitate laborare; tunc enim tenerer inquirere illum, ne me exponerem periculo omiſſionis gravis. Hæc ſunt communia apud Doctores. Aliquis aliam addit limitationem, nimirum, quod neque teneatur quis ex bonis fortunæ valde notabilem ſummam, puta tria, vel quatuor millia aureorum erogare ad tollendam a proximo extremam neceſſitatem: & ratio eſt; quia licet vita hominis nobilior ſit, quam totus cenſus, nihilominus ad bonum publicum, quod eſt magis diligendum, magis valet illa quantitas ſubſtantiæ, & pecuniæ quam vita alicujus. Putarem nihilominus huic doctrinæ hanc addendam limi-

ſimitationem: nimirum cum quis non poteſt ſimul proſpicere publicæ utilitati, & extremæ populi indigentiæ: ſecus ſi utrique oneri poteſt ſatisfacere?

R. 3. In neceſſitate gravi, & urgente proximi tenetur fidelis ſub mortali ad eleemoſinam &c. bonis ſuperfluis ſtatui præſenti; ita communiter contra nonnullos. Patet ex Matth. 18. 25. Lucæ 3. &c. S. Auguſt. tract. 5. in Joann. S. Ambroſio lib. 1. offic. cap. 3. & ex S. Thoma 2. 2. quæſt. 32. artic. 5. ad 3. Ratio eſt, quia id præſtare poteſt abſque gravi ſuo detrimento, cum nullum omnino detrimentum ſit erogare ſuperflua ſtatui præſenti: omnes autem docent, quemlibet teneri ex caritate ſub lethali proximum a gravi malo liberare, cum id facere poteſt abſque gravi ſuo detrimento.

R. 4. Subveniendum eſt proximo in gravi, & urgente neceſſitate conſtituto bonis etiam ad integram decentiam proprii ſtatus aliquatenus neceſſariis. Ita communior. Deducitur ex 1. epiſt. Joann. cap. 1. Ratio eſt: quia qui nullam omnino diminutionem pati vult quoad decentiam integram ſtatus, ut ſubveniat proximo graviter indigenti, & non habenti alium adjutorem (de quo eſt ſermo) videtur carere vera caritate a Chriſto commendata. Quænam eſt enim comparatio gravis neceſſitatis proximi alio adjutore carentis, & modicæ diminutionis decentiæ ſtatus mei? Videatur S. Thom. in 4. diſtinct. 15. quæſt. 2. artic. 4. in reſp. ad 1. quæſt.

R. 5. Tenentur fideles de ſuperfluis ſtatui præſenti, & decentiæ ejuſdem ſub mortali facere eleemoſynam proximo, quamvis ſola communi neceſſitate laboranti, ex Matth. 25. Ita communiter ex Scripturis, SS. Patribus, & D. Thom. in 4. diſtinct. 15. quæſt. 2. art. 4. & 2. 2. quæſt. 87. artic. 1. ad 4. Ratio eſt: quia diviſio rerum facta fuit jure gentium abſque præjudicio pauperum, ut ſit juſta: igitur fuit cum virtuali conditione, ut egentibus ſuccurratur, ſaltem ex ſuperfluis ſtatui, & decentiæ ejuſdem.

Q. 5. An ille, qui in extrema neceſſitate eſt conſtitutus, poteſt ſaltem tam notabilem ſummam ſibi accipere ex alienis bonis, ut a neceſſitate illa evadat? *R.* Cum diſtinctione: ſi vel in extremam, vel in graviſſimam neceſſitatem reduceretur ille, a quo ſummam illam ſurriperet, non poſſet licite auferre: non enim eſt providendum neceſſitati propriæ cum æquali, vel quaſi æquali gravamine proximi, qui primus habet jus ex ſuis rebus utilitatem percipiendi. Si vero ille, a quo ſurriperet, in dictam neceſſitatem non reduceretur, poſſet licite auferre: quia in extrema neceſſitate omnia ſunt communia quoad neceſſarium uſum.

Q. 6. An qui extreme indigenti impie negavit ſubvenire, tenetur, ſi ille evadat, ad reſtituendum eidem, quod denegavit?

R. Negat. ita probabilior. Quia talis denegans non peccavit contra juſtitiam, ſed contra caritatem. Secus eſſet, ſi quis impediret

diret

diret extreme indigentem, ne uteretur re aliena; talis enim teneretur illum reſtituere ſuæ libertati, ut poſſet uti re aliena: immo Bannez obligat talem ad ſupplendum pro eo, quod ille indigens ſibi ſumere poterat.

Q. 7. An, quando extreme indigens eſt talis abſolute, poteſt qui eidem ſubvenit, dare commodato, mutuo, vel alio titulo inducente obligationem reſtituendi in hypotheſi, quod aliquando habiturus ſit? *R.* Negat. ſi indigens, nec de præſenti habeat, nec unquam prudenter habiturus ſit. Ratio eſt, quia in eo caſu indigenti debetur ſuſtentatio; igitur non poteſt imponi obligatio: item in eo caſu, juxta omnes, eſt debitum erogandi eleemoſynam, eleemoſynæ autem nomine ſemper ſignificata fuit datio liberalis, & non oneroſa. At ſi indigens ille ſpem habeat aliquando aſſequendi bona, tunc poteſt ſubveniens ſub illis titulis dare. Ita multi. Et ratio eſt, quia quamvis ſubveniens tali pacto non agat liberaliter, neque agit contra caritatem, nam ſuccurrit indigenti juxta gradum ſuæ indigentiæ, quæ eſt, ut de præſenti ſuccurratur: onus autem impoſitum non reſpicit tempus præſens, ſed tempus, quo habebit, unde reddat. Legatur S. Thom. quod lib. 5. art. 17.

Nota. Quod quando extreme indigens utitur re proximi ſui, ſi de eadem, poſt evaſionem ab illa neceſſitate, aliquid ſuperſit, vel tota etiam perſiſtat, quod uſu non ſit conſumptibilis, e. gr. equus ad fugiendum a morte &c. reſtituenda eſt domino: quia neceſſitas illa non confert indigenti dominium in rem, ſed dumtaxat uſum illius. Secus eſt, ſi res eſt conſumptibilis, totamque conſumpſit in ea neceſſitate.

Q. 8. Quinam tenentur eleemoſynam erogare? *R.* Certum eſt illos dumtaxat teneri, qui dominium habent bonorum; nulli enim licet ex alieno facere eleemoſynas, niſi in ſolo caſu extremæ neceſſitatis. Hinc uxor non poteſt de bonis communibus, & dotalibus facere eleemoſynas extraordinarias, præterquamquod in extrema neceſſitate, ſine conſenſu mariti vel expreſſo, vel prudenter præſumpto, quia ad ipſum pertinet talium bonorum adminiſtratio: ſecus eſt de eleemoſynis vulgaribus, & modicis ſpectata facultate, de quibus poteſt præſumere mariti aſſenſum; ſi neceſſitatem pauperis inſpiceret. D. Thom. 2. 2. quæſt. 32. artic. 8. & in 4. diſt. 15. quæſt. 2. art. 5. quæſt. 1. Idem dicunt aliqui de eleemoſynis de bonis viri moderatis ab uxore factis ad placandum Deum iratum contra familiam, aut contra virum in profundo iniquitatum prolapſum. Item ad ſuccurrendum propriis genitoribus, aut filiis indigentibus ex priori marito ſuſceptis; immo addunt aliqui, etiam propriis fratribus; tum quia circa hæc poſſit maritus putari non invitus: tum quia id redundat etiam in decorem mariti, bona jam habentis, ut ſupponitur. Si tamen ipſe id expreſſe prohiberet, uxor teneretur obedire, ut patet. 2. Filii ex parentum bonis eleemoſynas facere non poſſunt niſi modicas ſine

eorum

eorum conſenſu vel tacito, vel expreſſo; cum non ſint domini bonorum illorum. Item famuli, & ancillæ, excepto diſpenſatore, ſeu magiſtro domus, qui poteſt erogare panem, & hujuſmodi, quæ non inferunt notabile nocumentum, juxta facultatem, quæ eidem a domino conceditur: At cum domini conſenſu poſſunt etiam ſervi, & ancillæ. Item Religioſus, non beneficiatus, nec ullam habens adminiſtrationem, cui annexa ſit facultas faciendi eleemoſinam, nullam poteſt largiri ſine licentia Superioris expreſſa, vel tacita, vel (ut ait S. Thomas 2. 2. q. 32. a. 8. ad 1.) *probabiliter præſumpta*, hoc eſt, quando non adeſt opportunitas adeundi Superiorem: nam Religioſus *nihil proprium habet*, ait eod. loco S. Doctor. Secus eſt, ſi habeat beneficium, aut diſpenſationem a Prælato commiſſam: quia in primo caſu poteſtas, immo obligatio erogandi eleemoſinas ex fructibus ſui beneficii eſt annexa ſuo muneri; in altero caſu habet facultatem a Prælato; denique pupilli, & minores poſſunt aliquid in eleemoſinas erogare juxta eorum ſtatum, & prout alii ſibi æquales facere conſueverunt, & præcipue ſi eorum Tutores, & Curatores facere omittant: tum quia ſunt domini ſuorum bonorum, quamvis careant adminiſtratione eorumdem; tum quia id decet Chriſtianam pietatem. Similiter Tutores, & Curatores decentes eleemoſinas facere poſſunt de bonis pupillorum, & minorum, utpote quid condecens pietatem Chriſtianam, & in utilitatem pupillorum, & minorum redundans.

CAPUT IX.

De Vitiis Caritati Oppoſitis.

§. I.

De Diſcordia, Contentione, Seditione, Rixa, & Schiſmate.

Q. 1. QUid eſt Diſcordia? R. „ Eſt cordium diviſio, & diſſenſio voluntatum a bono Divino, & proximi, in „ quo debent convenire." ita D. Thom. 2. 2. q. 34. art. 1. Eſt peccatum lethale ex ſuo genere, quia ex genere ſuo adverſatur notabiliter caritati, cujus eſt in bono debito voluntates unire: poteſt tamen eſſe venialis vel ex parvitate materiæ debitæ, vel ex inadvertentia.

Q. 2. Quid eſt Contentio? R. ex D. Tho. q. 38. a. 1. „ Eſt „ vitium inclinans ad inordinate altercandum, impugnando veri„ tatem." Eſt ex genere ſuo lethalis, ſicut alia, quæ caritati adverſantur, ex Apoſt. ad Galat. 5. Contentio autem ſemper eſt mortalis, 1. ſi impugnetur ſerio veritas ad fidem, bonos mores,

pietatem, juſtitiam, vel grave proximi bonum pertinens. 2. Si contentio fiat cum periculo ſcandali, vel cum exceſſu notabili in verbis, conviciis, maledictis. His ſecluſis eſt ſolum venialis, ſi ſit de re modici momenti, vel inordinatio ſit ſolum in modo, v. g. ſi fiat ſolum cum nimia acrimonia, clamoribus, aut ex ſtudio vincendi adverſarium.

Q. 3. Quid eſt ſeditio? *R.* ex D. Tho. 2. 2. q. 42. a. 1. „ Eſt „ tumultus ad pugnam unius partis Reipublicæ contra aliam," quæ ſi fiat contra Principem, vocatur rebellio, quæ ſpecie differt a ſeditione. Eſt ſemper mortalis; nam ſemper adverſatur graviter unitati, paci, ac bono communi, & etiam juſtitiæ; nam bellum agere ſolius eſt Principis, vel Reipublicæ ſuperiorem non habentis.

Q. 4. Quid eſt rixa? *R.* ex D. Thom. q. 41. a. 1. „ Eſt quædam pugna manuum, & verborum inter privatos, ſeu auctoritate „ privata inſtituta." Ex genere ſuo eſt peccatum mortale, quamvis etiam parvam læſionem inferat, ſi in affectu gravem inferre procuraverit; eſt autem venialis ex levitate læſionis, & ex levi affectu lædendi; vel ex parte rixantium, ut in pueris; at ſecus eſſet, ſi quis eorum haberet affectum graviter lædendi.

Q. 5. Quid eſt Schiſma? *R.* ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 39. a. 1. „ Eſt voluntaria ſeparatio ab unitate Eccleſiæ." Eſt graviſſimum peccatum, & mortale in toto ſuo genere, unde non admittit parvitatem materiæ. Schiſma aliud eſt purum, quod caritati ſolum, paci, & obedientiæ opponitur, quale eſt in iis, qui ex malitia voluntatis, ſeu ſuperbia nolunt cum quadam rebellione Papæ ſubeſſe, ac obedire, vel reliquis Eccleſiæ membris uniti eſſe. Et aliud cum hæreſi conjunctum, quando nimirum quis a præfata obedientia ſe ſeparat ad tuendam hæreſim, quam abjurare non vult. Hinc omnes hæretici ſunt ſchiſmatici, non vero e contra.

Pœnæ Schiſmaticorum ſunt excommunicatio ipſo facto Pontifici reſervata: privatio omnis jurisdictionis Eccleſiæ, & exercitii Ordinum ſuſceptorum: inhabilitas ad beneficia obtinenda: ſuſpenſio ab ordine, ſorte in ſchiſmate ſuſcepto: irritatio collationis omnium beneficiorum a ſchiſmatico aliis collatorum: ſubjectio Judici ſæculari quoad pœnas temporales: facultas procedendi contra Schiſmaticum, ut de hæreſi ſuſpectum. Hæc ex variis Canonibus.

§. II.

De Bello.

Q. 1. Quid eſt Bellum? *R.* ex D. Tho. 2. 2. q. 40. „ Eſt „ congreſſio plurium vi, & armis facta contra extra„ neos."

Q. 2. Quænam requiruntur, ut bellum ſit juſtum? *R.* ex S. Auguſt. l. 22. cont. Fauſtum, D. Tho. loco cit. a. 1. & communi Docto-

Doctorum requiruntur hæc tria: 1. Poteſtas ſuprema, ſeu Principis, aut Reipublicæ liberæ. 2. Cauſſa juſta, quæ eſt dumtaxat graviſſima injuria Principi, vel ſubditis illata, quam tollere, vel pro ea ſatisfacere pars adverſa recuſet. 3. Recta intentio, ut non geratur bellum ex odio, avaritia, inordinata cupiditate amplificandi Imperii, ſed ad publicam quietem, ac juſtitiam ſervandam, vel ad opitulandum injuſte oppreſſis; idque intellige, ſi media mitiora non ſuperſint. Hinc duplex eſt bellum, aliud defenſivum, quo injuſta evaſio, & aggreſſio jam ſuſcepta repellitur: aliud offenſivum, quod ſuſcipitur ad injuriæ, vel gravis damni juſtam compenſationem poſt petitam, & expectatam, & negatam ab adverſario ſatisfactionem.

Q. 3. Ad quid tenetur Princeps ante Bellum? *R.* Tenetur Princeps ſupremus rem prius diligenter examinare cum viris probis, & doctis circa ſubjectam materiam, ſine quorum conſilio bellum non indicat. In caſu dubio; an Provincia, Civitas &c. ad ſe pertineat, & hæc actualiter poſſideatur ab altero, cum in dubiis in materia juſtitiæ melior ſit conditio poſſidentis, non poteſt bellum inferre juxta communem; & a fortiori in opinione minus probabili ſui juris ad poſſeſſionem contra probabiliorem de jure alterius. In caſu autem, quod major probabilitas Principi faveat, & expoſuerit adverſario ſua motiva, ut pro rata majoris probabilitatis redintegretur; ſi hic nolit, & perſiſtat; tunc juxta multos poteſt reluctantem bello cogere ad reſtituendum. E contra alii negant id licite poſſe agere, quia requirunt ipſi certitudinem, quod res ad eum pertineat. Perpenſis utriuſque opinionis motivis, ſalvo meliori judicio, probabilior apparet prima ob validiorem rationem in eo conſiſtentem, quod, ſi qui poſſidet, nullum habeat motivum poſſidendi, injuſte poſſidet; igitur, qui poſſidet cum motivo probabili tantum, extante ex adverſo motivo probabiliore, quod juſte non poſſidet, tenebitur reſtituere pro rata probabilioritatis.

Q. 4. An abſtinendum eſt a bello indicendo, quoties ex ipſo pejora mala ſecutura prævidentur? *R.* affirmat. Cum id ſit certum apud omnes Theologos. Quapropter ſi ex bello ſuſcipiendo ad reparanda mala temporalia certo moraliter prævidentur ſecutura jactura Religionis, hæreſis dilatatio, aut aliud ſimile malum a bello abſtinendum eſt; quandoquidem debitus rerum ordo vult, ut bonum inferioris ordinis cedat bono ordinis longe ſuperioris, ſi ad illud promovendum, hoc lædi notabiliter debeat.

Q. 5. Quænam ſunt juſtæ cauſſæ indicendi bellum? *R.* Prima juſta cauſſa indicendi bellum communiter admiſſa eſt graviſſima Principis, vel ſubditorum injuria, pro qua denegetur ſatisfactio petita: nomine autem graviſſimæ injuriæ ſignificantur perſonalis, & realis, addunt alii alias cauſſas, uti ſunt auxilium præſtitum inimicis injuſte bellantibus, defenſio injuſta malefactorum, ne pœnas luant, publica Principis, vel ſubditorum gravis contu-

melia, violatio fœderis initi in re gravis momenti; & id genus aliæ.

Q. 6. An deſiſtendum eſt à bello jam ſuſcepto, quoties plena offeratur redintegratio? *R.* affirmat. Ita communis: tum quia oblata omnium damnorum temporalium redintegratione ceſſat omne motivum proſequendi bellum; tum quia ceſſante cauſſa juſta inferendorum damnorum, agitur contra jus, ſi damna inferantur. Idem dicendum eſt cum probabiliori etiam de bello inchoato propter injurias Principis perſonales. Ratio eſt, quia quoties injuriæ illatæ inveniri poteſt ſatisfactio condigna, caritas, & etiam juſtitia exigunt, ut offenſus injuriam remittat, & deſiſtat a juſta vindicta inchoata. Excipiunt aliqui injurias quaſdam rariſſimas vix eventuras, puta trucidationem injuſtam filii unigeniti Regis, vel Reginæ uxoris; iſtius, vel filiæ regiæ publicam dehonorationem per adulterium, aut ſtuprum, vel quidpiam ſimile; dicuntque quod titulo juſtitiæ non videtur princeps offenſus obligari poſſe ad deſiſtendum a ſuſcepto bello; quia tales injuriæ videntur compenſari non poſſe, niſi omnimoda deſtructione offendentis: at ſecus eſſet, in hypotheſi quod inveniretur prudentum judicio condigna ſatisfactio, & hæc exhiberetur. Multi tamen cenſent Principem dictis modis offenſum obligatum eſſe titulo caritatis deſiſtendi a bello, quoties tota illa ſatisfactio exhiberetur, quæ ab humano Principe offerri poteſt.

Q. 7. An Principes Catholici bellantes juſte contra alios Principes Catholicos poſſunt fœdus inire cum infidelibus, & hæreticis contra eoſdem? *R.* S. Antoninus cum pluribus aliis dicit, quod per ſe, objective, & abſolute loquendo, ſtatutis prius conventionibus, quibus ab omni detrimento præcaveatur catholica Religio, non ſit illicitum; per accidens autem, & ob damna, quæ nihilominus religioni plerumque eveniunt, illicitum in praxi reputatur. Ita eruitur ex D. Thoma q. 1. de malo a. 3. ad 15. Legatur P. Sebaſtianus a S. Joachim curſus Salmaticenſis doctiſſimus continuator, in tract. 21. c. 8. pun. 3. §. 2. Exempla Scripturarum, quæ in favorem opinionis affirmantis adducuntur ab ejus aſſertoribus, ſi bene conſiderentur, & cum contextu conferantur, eidem potius officiunt, quam proſint.

Q. 8. An Princeps habens inter ſubditos etiam hæreticos poteſt illis uti ad bellandum contra Principem Catholicum? *R.* affirmat. Ita plures. Ratio eſt, quia non eſt difficile præcavere damna, quæ Religioni evenire poſſunt; quandoquidem ſibi facile eſt eiſdem præcipere, ut abſtineant ab omni injuria, &, ſi deobediant, facillimum illos punire.

Q. 9. Quænam licita ſunt in bello juſto? *R.* 1. Certum eſt licitum eſſe in bello juſto occidere hoſtes, occiſione tamen non crudeli, ſed quæ communiter fieri ſolet; quia illa occiſio eſt medium ad victoriam neceſſarium. Non licet tamen directe occidere innocentes, qui non pugnant, quamvis ſubditos Principis inimici; quia

quia nunquam licet innocentem directe occidere. Indirecte tamen, & per accidens poſſunt interfici, ut cum urbs expugnari nequit, niſi cum periculo, & occiſione innocentum. Quia bonum publicum, quod ex victoria ſperatur, eſt majus bonum, quam vita aliquorum, quorum mors ſequitur præter intentionem. Nomine autem perſonarum innocentum intelliguntur omnes illi, qui non pugnant, nec bello inferendo operam contulerunt. 2. Licitum eſt per ſe ſpoliare bonis temporalibus, & ipſa quoque libertate, niſi aliter conventum fuiſſet, innocentes ſubditos Principis inimici, ſi hoc neceſſarium ſit ad finem belli; non autem extraneos, & Eccleſiaſticas perſonas, niſi forte abſque illorum ſpoliatione victoria obtineri non poſſit: finita tamen pugna iſti reſarciendi eſſent; quia tunc talis expoliatio eſt indirecta, & præter intentionem. 3. Abſolute loquendo civitas capienda, vel capta militum deprædationi, niſi ex urgentiſſima cauſſa, dari non poteſt, propter multa ſcelera, & mala, quæ immiſceri ſolent: & ſi detur, tenentur Duces diligentiſſime curare, ne ſcelera committantur. Talis autem cauſſa juxta multos eſt rebellio obſtinata civitatis; vel nimia obſeſſorum pertinacia, & reſiſtentia imprudens, & irrationabilis; vel nimia defatigatio obſidentium, minitantium non deſiſtendi ab obſidione, niſi præda ipſis ſpondeatur; ſed hoc agendum eſt ex conſilio prudentum & depoſito coram Deo omni vindictæ, avaritiæ, & inanis gloriæ appetitu, & ut medium omnino neceſſarium ad victoriam. 4. Ex D. Tho. 2. 2. q. 40. a. 3. Licitum eſt uti inſidiis non proditoriis, & ſtratagematibus non injuſtis: quia non ſunt mendacia, ſed occultatio veritatis; niſi conventum aliter fuiſſet. Quod intelligendum eſt, niſi hoſtes ipſi fidem fregerint: nam pacta cenſentur fieri ſub hac conditione, ſi alter promiſſis ſteterit, atque fidem ſervaverit. 5. Ob rationes allatas pro bello juſto docent eſſe adhuc licita omnia ſuperius dicta, etiamſi bellum fuiſſet ſuſceptum propter vindicandum delictum a ſolo Principe inimico patratum, & nolente pacifice ſatisfactionem dare. Teneretur tamen ſub gravi ipſe Princeps reus ad omnia damna ob ſui obſtinationem ſubditis emerſa; & eſt communis: quia, ut patet, eſſet injuſta cauſſa omnium illorum malorum. 6. Licitum eſt captivos nocentes occidere, cum jam morte digni ſint; at caritas Chriſtiana id horret; & ideo plerumque a Ducibus Chriſtianis id vetatur. Secus eſt, ſi ſe dediſſent eo pacto, ne interficerentur. Innocentes autem captivos nunquam fas eſt occidere, cum ſit ab intrinſeco malum. 7. Ex communi nequit bellando inferri majus damnum, quam poſtulet redintegratio; quia aliter violaretur æqualitas, & juſtitia. 8. Licitæ ſunt repræſaliæ, quæ ſunt conceſſio alicui, vel aliquibus facta, ut pro rebus injuſte ab alio ereptis, poſſint tantumdem ab eo auferri etiam violenter, & pugnando; ſi quinque conditionibus aſſocientur: 1. ut fiant auctoritate Supremi Principis. 2. Quod, qui damnum intulit, nolit ſatisfacere petita ſatisfactione. 3. Ut damnum ſibi illatum ſit cer-

tum. 4. Ne plus damni inferatur, quam æquitas patiatur. 5. Ut non fiant in perſonas Eccleſiaſticas, & eorum bona, quæ ſi damnum intulerint, deferendæ erunt Pontifici, vel Epiſcopo, qui eas compellat, ad redintegrationem. 9. Ex D. Tho. 2. 2. q. 40. a. 2. licitum eſt bellare diebus feſtivis; *ſi tamen neceſſitas id expoſcat*, ait S. Doct. Ratio eſt, quia obſervatio feſtorum non impedit ea, quæ ordinantur ad hominis ſalutem, etiam corporalem; unde multo minus impedit ea, quæ ordinantur ad ſalutem, & bonum Reipublicæ. Illa limitatio addita a S. Doct. *ſi neceſſitas expoſcat*, non efficit juxta aliquos, ut ſi tanta non adſit, bellum evadat peccatum mortale, ſed eſſet veniale tantum. 10. Juxta probabiliorem licet bello juſto opem ferre, ſi certum ſit tale eſſe; ſi vero certum non ſit, ſubditi Principis indicentis bellum excuſantur, ſi obediunt Domino ſuo, ex Grat. c. *Qui culpatur*, 23. q. 1. Idem dicendum de militibus illis mercenariis, qui ſub continuis ſtipendiis Regis alicujus degunt, tam pacis, quam belli tempore; hi ſiquidem tamquam ſubditi habendi ſunt. At milites, Duces &c. qui non ſunt ſubditi, ſed ſolum conducuntur inchoante bello, tenentur prius certiores reddi de belli juſtitia, vel ſaltem, quod probabilius ſit juſtum. A fortiori, qui nulla habita ratione juſtitiæ, vel iniuſtitiæ belli primo conducentibus, & ſolo pecuniæ ſonitu ſeſe offerunt, ſunt in manifeſto ſtatu peccati mortalis; quia nihil curant, juſte, an injuſte damna illaturi ſint illis, contra quos pugnare ſunt diſpoſiti. 11. Peccant graviter milites ſi a caſtris occulte fugiant ea deſerendo; ſi a loco, ſeu ſtatione ſibi commendata recedant: ſi arcem ſibi commiſſam non defendant, quamdiu poſſunt: ſi fugiant ante deſperatam victoriam, aut aliis metum incutiant: ad quæ omnia tenentur cum vitæ periculo, quia ad hoc ſunt conducti. Item mortaliter peccant, ſi temere, & abſque ulla neceſſitate, vel Ducis commiſſione mortis periculo vitam exponant. Item ſi receptatores, a quibus in tranſitu, vel ad hyemandum hoſpitio excipiuntur, ultra ea, quæ debent ipſis miniſtrare de mandato Principis, aliis moleſtiis, & damnis gravent. Et ſunt obnoxii reſtitutioni, vel pro toto, vel pro rata reſpective, quippe quod peccant contra juſtitiam commutativam. 12. Tenentur Principes, & Duces eorum militibus ſtipendia ſolvere, victualia, & quidem integra, & ſalubria miniſtrare, & impedire, ne proprii ſubditi iniquis vexationibus graventur; alioqui tenentur ad compenſationem, cum ſint damnorum cauſſa contra proprium officium, & juſtitiam. 13. Peccant graviter Duces, ſi militibus veteranis dimiſſis, novos congregent minori ſtipendio a ſe conductos, ſibique retinendo partem majoris ſtipendii, quod veteranis dabatur, idque cum magno exercitus detrimento, qui victoria non raro privatur ob talem mutationem propria auctoritate factam; & ad omnia damna tenentur. Hæc, aliaque ſimilia agendo graviter peccant. 13. Bellare eſt ſub gravi interdictum perſonis eccleſiaſticis utriuſque cleri a jure poſitivo pluribus in

locis

locis a Gratiano in 2. part. Decret. congeſtis „ tum quia, bellica „ exercitia repugnant illis officiis, quibus Clerici deputantur; „ tum quia omnes Clericorum Ordines ad altaris miniſterium or- „ dinantur, in quo ſub Sacramento repræſentatur Paſſio Chriſti... „ Et ideo non competit eis occidere, vel effundere ſanguinem," ait D. Tho, 2 2. q. 40. a. 2. Id autem debet etiam intelligi de Converſis, id eſt non Choriſtis, Profeſſis, juxta Canones; quia & ipſi ſunt Monachi: non autem de Clericis in ſacris non conſtitutis; qui, tamen ſi bellent, irregulares evadunt. In aliquibus caſibus tamen omnes præfati excuſantur, ſi armis pugnent: 1. ex neceſſitate ſe, ſuoſque tuendi ab injuſtis aggreſſoribus: 2. quando bonum commune fidei, aut Patriæ id poſtulet in earum gravi neceſſitate, & periculo: 3. quando ſuſcipiuntur bella contra infidelem motivo ſolius Chriſtianæ Religionis defendendæ. In quibus ſi occidant, vel mutilent aliquem, incurrunt irregularitatem, non ob delictum, ſed ob lenitatis defectum, ut pluribus Sacrorum Canonum textibus oſtendit P. Lucius Ferrari in ſua Bibliotheca Canonica, verbo Bellum a. 5. a n. 3. uſque ad 10. incluſive, quam non incurrunt, ſi tantummodo vulnerent, aut percutiant ſine occiſione, aut mutilatione.

(*) Rem hanc ſedulo expendit Bened. XIV. Inſtit. 101. eamque omni ex parte verſat, & mirifice illuſtrat; dignus propterea, ut ab omnibus accurate, attenteque legatur.

Q. 10. Cujuſnam ſunt bona capta in bello juſto? *R.* Si ſunt immobilia, cedunt Principi, aut Reipublicæ, juxta communem: ſi vero mobilia ſunt, communiter ſunt militum; niſi tamen, aut conſuetudo, aut conventio aliter fieri obſtringat.

Q. 31. Ad quid Duces, ac milites tenentur? *R.* Duces belli graviter peccant contra juſtitiam, ideoque ad reſtitutionem tenentur; 1. ſi vi, fraude, dolove milites conſcripſerint. 2. Si ſuos milites invitos aliis Ducibus vendant, vel commutent. 3. Si pagos aliquos majori, quam par ſit, militum copia gravent; vel ſi aliquos ob pecuniam acceptam a militum hoſpitio eximant, qui idcirco apud alios incolas mittantur. 4. Si non habent completum numerum militum, pro quo ſtipendia accipiant. 5. Si fidem hoſtibus datam frangant, doloſe interpretentur &c.

Milites vero omnes tenentur ſub mortali ex juſtitia, 1. Duci, ſeu Præfecto militiæ parere. 2. Sine Ducis ſui licentia a caſtris, & exercitu non diſcedere. 3. Non diſcedere a militia ante tempus condictum. 4. Suis ſtipendiis contenti eſſe; nihil auferre, vel extorquere a non hoſtibus, nec quicquam exigere præter id, quod a Principe conſtitutum eſt. 5. Sine juſſu Ducis, aut ſaltem poſt ejus prohibitionem damna hoſtibus non inferre. 6. Nihil exigere, vel auferre a ſubditis Reipublicæ hoſtilis, qui Principi, aut Duci aliquid ſolvunt pro redimenda omni exactione, & damnificatione. Cetera habes in reſponſionem ad præcedentem quæſt. 9.

§. III.

De Duello.

Q. 1. QUid, & quotuplex eſt Duellum? *R.* Duellum eſt duorum, vel paucorum, ſingulorum contra ſingulos, certamen, adverſus ſe invicem pugnantium, ad vulnerationem, mutilationem, vel mortem alterutris inferendam, initum auctoritate privata, & ex condicto, mutuoque conſenſu cum determinatione loci, & temporis. Tale duellum eſt pœnis Eccleſiaſticis obnoxium. Duplex eſt, ſollemne, quod fit interventu quarumdam cæremoniarum, provocationis nempe per litteras, electionis armorum, præſidentiæ patrinorum, aliorumque id genus rituum; & ſimplex, quod caret dictis facultatibus; fit tamen cum omnibus circumſtantiis in definitione poſitis.

Q. 2. An Duellum eſt peccatum mortale? *R.* Omne duellum tam quoad provocationem, quam quoad acceptationem, quam, a fortiori, quoad pugnam auctoritate privata, aut indictum, aut acceptatum, aut, a fortiori executum eſt juxta omnes peccatum mortale jure naturali prohibitum in quinto Decalogi præcepto: & etiam a jure, tam civili, plerumque Principum edictis, quam Canonico, cap. 1. *De Tornean.* a Concil. Later. & Trid. Ratio eſt, quia per duellum voluntarie, & irrationabiliter propria, ac proximi vita evidenti gravi periculo objicitur; quod nemini privata auctoritate licet: & alioquin eſt medium omnino ineptum ad probandam innocentiam, veritatem demonſtrandam, litem dirimendam, injuriam vindicandam, ad ignominiam evadendam, ut egregie ſæculo noſtro demonſtravit percelebris ille vir Marchio Scipio Maffejus in ſuo libro inſcripto, *La Scienza Cavalereſca*. Hinc Alexand. VII. confixit theſim 2. in qua dicebatur: „ Vir „ equeſtris ad duellum provocatus poteſt illud acceptare, ne ti- „ miditatis notam incurrat."

Q. 3. An dari poteſt aliquis caſus, in quo licitum ſit duellum? *R.* utique. 1. Si Judex iniquus tibi innocenti accuſato mortem indicat, niſi in duello pugnes cum accuſatore, non peccas pugnando, & te defendendo: nam in hoc caſu non duellum acceptas, ſed tuam vitam neceſſario defendis. 2. Si, niſi acceptares, judex tibi comminaretur non mortem, ſed aliud grave malum: quia ſicut licet ſe defendere a gravi læſione intentata ab injuſto aggreſſore, vel res ſuas in ſumma valde notabili ab injuſto raptore; ita & in hoc caſu. Aſt illicitum eſt, & cenſuris obnoxium, ſi a viro equeſtri, vel militari acceptetur duellum ob motiva non amittendi dignitatem, aut favorem Principis; immo etiam ob motiva non amittendi Magiſtratum, officium &c. quo ſe, & familiam alit, & incurrendi infamiæ notam, & periculum moraliter certum ſe non amplius inventurum modum, quo vitam tranſi-

tranſigat; præterquam victum emendicando. Nam poſt Conſtitut. Bened. XIV. quæ incipit, *Deteſtabilem*, non video, quomodo oppoſitum ſuſtineri poſſit: in ea quippe ſequentes reprobantur propoſitiones. 1. „ Vir militaris, qui, niſi offerat, vel acceptet „ duellum, tamquam formidoloſus, timidus, abjectus, & ad offi- „ cia militaria ineptus haberetur, indeque officio ſuo, quo ſe, „ ſuoſque ſuſtentat, privaretur; vel promotionis, alias ſibi debi- „ tæ ac promeritæ, ſpe perpetuo carere deberet, culpa, & pœ- „ na vacaret, ſive offerat, ſive acceptet duellum. 2. Excuſari „ poſſunt etiam honoris tuendi, vel humanæ vilipenſionis vitan- „ dæ gratia duellum acceptantes; vel ad illud provocantes, quan- „ do certo ſciunt pugnam non eſſe ſecuturam, utpote ab aliis „ impediendam. 3. Non incurrit eccleſiaſticas pœnas ab Eccleſia „ contra duellantes latas, Dux, vel Officialis militiæ acceptans „ duellum, ex gravi metu amiſſionis famæ, & officii. 4. Lici- „ tum eſt in hominis ſtatu naturali, acceptare, & offerre duel- „ lum ad ſervandas cum honore fortunas, quando alio remedio „ earum jactura propulſari nequit. 5. Aſſerta licentia pro ſtatu „ naturali, applicari etiam poteſt ſtatui Civitatis male ordinatæ „ in quo nimirum, vel negligentia, vel malitia Magiſtratus, ju- „ ſtitia aperte denegatur."

Item mortale eſt procul dubio provocare, acceptare &c. quamvis ex prævia, & occulta conventione pugnantium non ſe lædendi, & ex firmo pacto, quod patrini ſint vix cœptam pugnam impedituri, immo, etiam ne incipiatur, impedituri; unde duellum ineatur ad meram pompam. Ratio eſt, quia eſt manifeſtum ſcandalum ad ſpeciem etiam duelli reducendum. Cum igitur hoc non ſit duellum, niſi apparenter, propterea non videntur incidere in cenſuras contra duellantes latas, ſaltem in foro conſcientiæ; quia cum forum externum verſetur circa actiones externas, quæ in caſu duelli reatum præſeferunt, poterunt ab Eccleſia, ut vere duellantes puniri. Vide ſecundam ex relatis theſibus confixis. Tertius, & ultimus caſus, in quo duellum eſt licitum, eſt, ſi Principes inimici bellantes convenirent, ne totus exercitus cladi exponatur, ut duo, ſelecti ab ipſis, ſoli pugnarent, & victoria adſcriberetur exercitui duellantis victoris; tenerentur tamen Principes illi cautiſſime perpendere, an affulgeat prudens, & probabiliſſima ſpes victoriæ illo ſingulari certamine, quæ ſperari nequiret, ſi exercitus contra exercitum præliaretur.

Q. 4. Quænam ſunt pœnæ contra duellum inflictæ? *R.* Concilium Trid. ſeſſ. 25. cap. 19. Ipſo facto excommunicat, 1. Principes, ac Dominos temporales, qui in ſuis terris locum aliquem ad ejuſmodi pugnam conceſſerint; eoſque privat juriſdictione, & dominio ejuſdem loci, qui ſi feudalis ſit, declarat eum ſtatim pertinere ad dominum directorem illius. 2. Suaſores, & ſpectatores duelli. 3. Ipſos pugnantes, eorumque patrinos, cum proſcriptione bonorum, perpetua infamia, & pœnis homicidarum;

& ſi

& ſi in pugna deceſſerint, privatione perpetua Eccleſiaſticæ ſepulturæ. His pœnis S. Pius V. in Conſtitut. incip. *Ea, quæ a Prædeceſſoribus*, addit etiam crimen læſæ maieſtatis, carceris, inhabilitatis ad condendum teſtamentum, aliaſque conſimiles; quas extendit etiam ad ſubſcribentes chartas procuratorias circa hoc: eaſdem affigentes, aut publicantes; nec non privationem beneficiorum, atque inhabilitatem ad ea expetenda, vel alia obtinenda, ſi forte hujuſmodi res perpetrantes fuerint Eccleſiaſticæ perſonæ. Gregorius vero XIII. in Conſtitut. incip. *Ad tollendum*, & Clemens VIII. Conſtitut. *Illius vices*, pœnas illas extenderunt ad duella privata seu non ſollemnia; immo ad provocantem, & acceptantem, etiamſi pugnam ob aliquod impedimentum non commiſerint. ſed ad locum acceſſerint pugnaturi, & per eos non ſteterit, quominus pugnarent. Item Clemens VIII. in ead. Conſtitut. hanc excommunicationem Papæ reſervavit, & hanc cum aliis prædictis pœnis extendit etiam ad ſuadentes, vel provocantes, ad ſpectatores de induſtria, & data opera tales, ad ſcribentes, mittentes, ac vulgantes folia provocatoria, eorumque fautores, & complices, ad præbentes conſilium, commeatum, arma, equos, auxilium, vel curantes quocumque modo, ut hæc eis præſtentur, quamvis pugna non fuerit ſecuta, atque etiam ad eos, qui paciſcuntur de dirimendo certamine, ſtatim ac alteruter vulneratus fuerit etiam leviter, ac certus ictuum numerus utrinque illatus fuerit. Tandem idem Clemens alia Conſtitut. privavit Regulares, non obſtantibus eorum Privilegiis, poteſtate abſolvendi a præfata excommunicatione delinquentes intra Italiam, & extra Urbem.

Quæres. An moriens in conflictu, ſi det ſigna pœnitentiæ veræ, & Confeſſarium optet, quem habere nequeat, & decedat ſine abſolutione, ſit privandus Eccleſiaſtica ſepultura, & ſuffragiis, quæ fieri pro defunctis conſuevere? *R.* ex communi eſſe privandum dicta ſepultura; quia obiit excommunicatus in foro Eccleſiæ; cum autem non fuerit vitandus poſſunt pro ipſo ſuffragia offerri; quia ex ſignis pœnitentiæ datis hæc ſibi applicari promeruit. Tamen cadaver ab excommunicatione juſſu Superioris facultatem habentis abſolutus poterat olim etiam eccleſiaſtica ſepultura honorari. At novo jure in dudum laudata Bened. Conſtitut. etiam in hoc caſu privatur ſepultura, idque etiamſi obierit extra locum conflictus, ſive duellum publice, ſive privatim indictum fuerit.

§. IV.

De Scandalo.

Q. 1. QUid eſt Scandalum, & quotuplex? *R.* ex D. Thoma 2. 2. q. 43. a. 1. „ Eſt dictum, vel factum minus rectum (hoc eſt, malum in ſe, vel mali ſpeciem „ habens) præbens proximo occaſionem ruinæ ſpiritualis." Dividitur

ditur ſcandalum ab Angelico ibidem ad 4. in activum, ſeu datum, & eſt illud, cujus mox definitionem dedimus, ſeu, eſt dictum, vel factum ex intentione perpetratum indueendi alium ad peccandum; vel, etſi cum tali intentione non fiat; de ſe tamen eſt inductivum ad peccandum: & in paſſivum, & eſt dictum, vel factum, nec ex intentione facientis, nec ex ſe, ſed ex mala diſpoſitione, ſeu malitia illud videntis, inducens ad peccandum. Scandalum activum, ſeu datum dividitur in directum, ſeu formale, & eſt, quando aliquis intendit ad peccatum inducere, illum tentando, rogando, ſuadendo, ut conſentiat in actionem malam: & in indirectum, ſeu interpretativum, quando nempe, etiamſi peccans non intendat alterum ad peccatum inducere, ipſum factum tamen eſt tale, & de ſui ratione habet, quod ſit inductivum; ut cum quis publice verſatur in concubinatu: unde etiam hoc indirectum eſt in confeſſione explicandum, ac ſaltem numerus perſonarum indicandus, quibus indirecte ſcandalum datum fuit.

(*) Etiam qui indirecte dumtaxat ſcandalum præbet, videtur teneri ad exprimendam in confeſſione etiam qualitatem perſonarum, quibus occaſionem dedit, ut integra ſit confeſſio: quia qui tale ſcandalum præbet ejuſdem eſt conditionis, ac ille, qui aliquid agit ea intentione, ut alios ad peccandum inducat. Lege Petrum Collet, in *Inſtitutionib. Theolog.* Tom. I. Tract. de Peccatis Par. 1. cap. 3. a. 1.

Scandalum paſſivum diſtinguitur in illud, quod dicitur phariſaicum, quod non oritur ex actione mala alicujus, ſed ex mera malitia patientis ſcandalum, ut cum quis videndo bona proximi accipit motivum invidendi; & in ſcandalum puſillorum, ſeu infirmorum, quod oritur ex ignorantia, vel infirmitate peccantis.

Q. 2. An, & quænam opera bona omitti debent ad vitandum ſcandalum? *R.* 1. Ad vitandum ſcandalum non poſſunt omitti ea, quæ neceſſaria ſunt neceſſitate medii ad ſalutem. Ita D. Thom. 2. 2. q. 43. a. 7. Similiter præcepta juris naturalis negativa ad ſemper obligantia, nunquam omitti poſſunt ad ſcandalum vitandum. Opera autem bona jure naturali affirmativo, vel lege humana præſcripta, poſſunt aliquando omitti, vel differri ad ſcandalum puſillorum vitandum. Ita D. Tho. loco cit. Sic e. g. correctio peccatorum eſt de lege naturali poſitiva; ſicuti etiam eoſdem punire, ſi in malo perſiſtere velint: & tamen ceſſat hæc obligatio, ſi aut ex correctione, aut ex punitione prudenter prævideatur oritura ſeditio in Eccleſia; ſic etiam audire ſacrum die feſto eſt de lege humana eccleſiaſtica; & tamen deberes abſtinere ab illo audiendo tali die, ſi prudenter prævideres, te domo diſcedente gravem rixam inter domeſticos orituram. Hæc, & id genus alia ſunt ſuſpendenda, ſeu occultanda, vel etiam differenda, quoties exequi nequeant ſine puſillorum ſcandalo, donec ratio ſic agendi eis reddatur, quando id facile poſſumus; idque ex

cari-

caritate, ut patet. Quod ſi poſt redditam rationem non deſinant inde ſcandalizari, tunc propter ipſos non eſſe dimittenda bona opera docet D. Tho. loco. cit.

R. 2. Opera bona de conſilio, & ſupererogationis ob ſcandalum puſillorum ſunt omittenda, quouſque eiſdem ratio reddatur, qua reddita, ſi perſiſtant, poſſunt libere fieri: tenemur enim malum, præſertim ſpirituale, proximi ex caritate declinare, quoties ſine gravi incommodo id præſtare poſſumus; quod incommodum non occurrit relinquendo laudata opera. Altera pars ex eo conſtat, quod tunc ſcandalum pati volentes phariſaice ſcandalizantur.

R. 3. Opera de ſe non mala quandoque ſunt dimittenda ad evitandum ſcandalum; quandoque vero licite fieri poſſunt. Sic e. g. ſi conſiteri velis peccata tua, & poſſis facile habere confeſſarium, de cujus malo ſtatu nihil ſcias, peccas graviter, ſi adeas illum, quem ſcis e. g. eſſe concubinarium; ratio eſt, quia cum nulla ratio, nullumque motivum, aut neceſſitatis, aut utilitatis propriæ vel alienæ poſtulat actionem illam, a qua prævidetur ſcandalum, quamvis phariſaicum, ſecuturum, abſtinendum eſt ab ea ex lege caritatis ſuperiori quæſtione declarata. Quod autem aliquando actionem illam non malam dimittere non teneamur, ex eo probatur; quia ſcandalum mere acceptum, & paſſivum vere non datur ab operante actionem de ſe non malam, neque mali ſpeciem habentem exercente: igitur quandoque licite fieri poteſt, nempe ſi ex motivo alicujus utilitatis propriæ, vel alienæ fieri exigeretur. Nam ſcandalum phariſaicum eſt deſpiciendum, quando impedit opera bona: erit igitur etiam deſpiciendum in caſu prædicto; ſimiliter erit deſpiciendum ſcandalum puſillorum, quoties poſt rationem illis redditam debuiſſet tolli; quia ſi perſiſtat, tranſit in phariſaicum: unde e. g. ſi non ſit alius, qui pecuniam det, niſi uſurarius, poteris illum adire ſi neceſſitas poſtulet, non offerendo illi uſuras, ſed ab eo petitas promittendo, & dando. Adverte tamen requiri motivum majoris neceſſitatis, vel utilitatis, propriæ, vel alienæ ad permittendum ſcandalum puſillorum, quam ad permittendum ſcandalum phariſaicum.

R. 4. Bona temporalia, quorum dominium habemus, ſi abſque notabili incommodo noſtro, vel alieno fieri poſſit, quandoque ſunt dimittenda ad ſcandalum puſillorum avertendum, niſi alio modo averti queat: ita communiter cum Angelico 2. 2. q. 43. a. 8. Ratio eſt, quia juxta caritatis ordinem bonum ſpirituale proximi præferendum eſt bono temporali proprio: & ſimiliter damnum ſpirituale proximi damno temporali proprio, abſolute loquendo; & præſcindendo a limitationibus, quæ hoc principium afficiunt. Dixi, *ſi abſque notabili incommodo noſtro, vel alieno fieri poſſit*: quia communis Doctorum ſentit, neminem teneri cum notabili damno proprii ſtatus, & decentiæ ejuſdem evitare ſcandalum puſillorum; tum quia adhibita opportuna admonitione poteſt facile præ-

præcaveri; tum etiam quia nimis durum eſſet, quod quis teneretur cum gravi incommodo, & jactura proprii ſtatus avertere ſcandalum ſolum ex ignorantia, & imbecillitate proveniens nonnullorum, & nullatenus datum.

Quæres. Quid ſentiendum ſit de muliebri ornatu? *R*. In primis mortaliter peccare illam mulierem, quæ ſe ornando præter ſuam conditionem prudenter prævidet, ſe in aliqua determinata perſona affectum turpem excitaturam; quia cum abſtinendo a tali ornatu nullum incommodum pati debeat, tenetur illum dimittere ad impediendam ruinam animæ proximi. Dixi, *præter ſuam conditionem*, quia modeſtus, & decens ornatus juxta mulieris gradum non videtur dimittendus ob ſcandalum paſſivum; eſſet enim in hoc caſu phariſaicum. Addunt tamen Theologi etiam benigni, quod ſi ſperaret demiſſiori cultu utendo, ſe repreſſuram immodeſti, & impudici amatoris æſtum, teneretur ſaltem aliquoties id agere. 2. Quando ornatus eſt vitioſus circa modeſtiam, diſcooperiens, quod tegendum eſt circa brachia, ſcapulas, & præcipue circa pectora, communis ſententia eſt, quod mulieres talem nuditatem introducentes peccent mortaliter: immo rationabilius nobis videtur, quod ita peccent, etiamſi conſuetudo gerendi mammillas compoſito modo detectas ſit communiter introducta. Ut enim omittamus D. Thomam 2. 2. q. 169. a. 2. ad 1. D. Antoninum 2. p. tit. 4. c. 5. §. 3. Sylvium in 2. 2. loco cit. alioque, ex quibus non obſcure deducitur ſtatuta a nobis aſſertio, rem hanc conficit Decretum Innocentii XI. datum ſub die 3. Novemb. 1683. quo tempore vigebat hujuſmodi ſcandali plena conſuetudo; in eo enim jubebatur ſub pœna excommunicationis ipſo facto incurrendæ. „ Ut mulieres omnes ad collum uſque denſo velo coopertæ „ in publico eſſent; " & eadem excommunicatione ligarentur „ Confeſſarii, qui tales perſonas abſolvere præſumerent." Si igitur pœna tam gravi Pontifex adeo eximius dictam nuditatem punire judicavit, quamvis univerſali conſuetudine protectam, procul dubio cenſuit illam eſſe peccatum lethale. Ratio quoque ſuffragatur: quandoquidem omnes conveniunt mortale crimen committi a mulieribus talem conſuetudinem introducentibus, quia talis ornatus eſt ex ſe nimis turpis, quia provocat ad laſciviam, & dat occaſionem peccandi: at hæc pericula, & ſcandala ſubſiſtunt, & perſeverant, etiamſi hujuſmodi ornatus a conſuetudine protegatur: immo augentur, & multiplicantur, quo magis ipſa diffunditur, & per continuationem fovetur, ut conſideranti patebit. Ergo

(*) Circa viriſis, ac muliebris habitus promiſcuam mutationem ſequentia ſcribunt de Lamet, & Tromegau Sorbonicæ Familiæ & Societatis DD. V. *Habitus mutatio*. 1. Ex D. Tho. 2. 2. q. 169. a. 2. ad 3. & 1. 2. q. 102. a. 6. ad 6. ſentiunt generatim dedecere, & ab ordine rationis nonnihil abeſſe, ut mulier virilem, aut vir muliebrem habitum ſumant, & ſpecie id appareant,

quod

quod reapſe non ſunt. 2. ex eodem S. Doct. 2. 2. loco laud. mutationem hanc ex earum genere minime eſſe ſentiunt, quæ ita per ſe malæ ſunt, ut nullo in caſu uſui eſſe poſſint. Immo contingere poteſt in aliqua neceſſitate, puta ob neceſſitatem ſe occultandi ab hoſtibus, ob defectum alterius veſtimenti, vel ſimilis cauſſæ, aut ob aliquod magnum bonum, id culpa vacare. Quemadmodum oſtendunt exempla plura apud Patrem Nicolai in locum cit. D. Thomæ, & apud Bonfrerium in cap. 22. Deuteron. 3. Sentiunt peccare mortaliter, qui ex prava intentione, vel cum voluntario Dei lædendi periculo, vel denique cum gravi ſcandalo proprii ſexus habitum deponit, ut alterum ſumat. Monet id Sylvius in textu D. Thomæ 2. 2. & Navarrus in Manuali cap. 23. num. 22. ubi ait, id vacare culpa lethali, niſi finis, aut alicujus circumſtantiæ parvitas adſit. 4. Subdunt contendere plures, alterius ſexus habitum utentes tantum ex levitate, & citra ullam pravam circumſtantiam, nonniſi venialiter peccare, citantque præſertim laudatos Sylvium, & Navarrum. 5. Referunt Theologos nonnullos exiſtimare extra pravas circumſtantias nullius peccati reum eſſe, qui alterius ſexus habitum ſumit ad ſuam, atque aliorum oblectationem. Nihilominus concludunt ipſi id in praxi eſſe perdifficile, ideoque ab eo abſtinendum, præterqnam in caſibus num. 2. recenſitis.

Q. 2. Quid ſentiendum ſit de ſpectaculis? *R.* cum D. Thoma in 4. Sentent. diſt. 16. q. 4. a. 2. quæſtiunc. 2. Spectacula de ſe turpia, periculoſa, provocantia ad magnam libidinem, nempe ad luxuriam, cujuſmodi ſunt ſpectacula theatralia, eſſe mortalia, adeoque cavenda. Idem dicit de ludis, quæ actionibus exercentur turpibus, & inducentibus proximum ad peccandum. Ita 2. 2. q. 168. a. 3.

Q. 3. An licitum aliquando eſt cooperari peccato alterius?

Cooperatio duplex eſt, remota, quæ conſiſtit in actione de ſe non mala, & qua alter uti poteſt ſine peccato, puta vendere pannos, gemmas meretrici; & proxima, quæ conſiſtit in actione, vel de ſe influxiva in peccatum alterius, vel quæ ex circumſtantiis evadit hujuſmodi: puta ſcribendo deſervire alteri dictanti epiſtolam amatoriam, & ſeductricem, ut eam mittat ad alienam. Itaque

R. Cooperari proxime ſemper eſt peccatum ſcandali in illa ſpecie, in qua alter peccat; diciturque cooperari formaliter: cooperari vero remote non eſt peccatum, dummodo hæ adſint conditiones: 1. quod actio, qua cooperatur de ſe ſit non mala, ſed aut bona, aut indifferens. 2. Quod cooperantis intentio ſit bona, nempe eliciendi actionem ſuam ad finem honeſtum. 3. Quod adſit juſta cauſſa excuſans eliciendi talem actionem. 4. Quod peccatum alterius ex vi officii mei impedire non tenear. 5. Quod actionem illam denegare non poſſim ſine proprio damno. 6. Quod etiam me non cooperante adhuc malum fieret.

7. Tan-

7. Tandem quod alter actione mea non ſit abuſurus contra bonum commune Eccleſiæ, vel Reipublicæ.

(*) Circa picturas, imagines, ſtatuas obſcœnas, cantilenas turpes, libros, vel litteras amatorias ſequentia docent Theologi graviores. 1. Statuunt peccare dubio procul, qui picturas, imagines, ſtatuaſque obſcœnas efficiunt, vel publico conſpectui exponunt; præſertim quando iis repræſentantur perſonæ grandiores, quia cauſſas per ſe inducentes peccata, & ſcandala gravia Chriſtianorum fragilitati objiciunt. Regulæ præciſæ definiendi, quæ ſit pictura obſcœna &c. deſignari nequeunt, ſed prudentia Chriſtianæ opus eſt, ait P. Daniel Concina, in ſua Theolog. Chriſtiana contracta lib. 3. in 1. Decal. mand. Diſſert. 4. c. 4. n. 32. Unde arcendi ſunt omnino a Sacramentis, qui prædictas picturas &c. conficiunt, vendunt &c., aut etiam ſolum vendunt, niſi vel eas ad honeſtatem reconcinnaverint tam profunde, ut ad priſtinum ſtatum reduci non poſſint, vel eas penitus deleverint, ut jubet S. Carolus Borrom. lib. 1. Conſtitut., & Decret. Synodal. tit. de Imaginib. Sacris, & profanis &c. 2. Ob eamdem rationem reos quoque eſſe ſtatuunt lethalis criminis, & quidem graviſſimi, qui ſcribunt, imprimunt, recitant, aliiſque tradunt cantilenas turpes, libros amatorios, ac tractatus de rebus obſcœnis, licet ſine intentione ſcandali id agant. Idem ob eamdem rationem, ut plurimum eſt dicendum de libris *Romanenſibus*, ſeu heroicorum facinorum fabuloſas narrationes continentibus, ſi ut moris eſt, profanos amores delineent, artes, milleque caſus libidine, invidia, tremore, periculoſa conſtantia clandeſtinis doli conſiliis intricatos &c. referant. Quapropter deneganda eſt prorſus abſolutio omnibus, qui præfata componunt, recitant, aliiſve legendum ſubminiſtrant, ni velint ab iis in poſterum abſtinere, & parati ſint præterita ſcandala pro viribus compenſare. 2. Typographis, & Bibliopolis, qui hujuſmodi libros, tractatus &c. imprimunt, vendunt cuique. Immo eorum quidam ſunt, qui nemini vendi poſſint, ſed flammis immiſericorditer debeant aboleri. 3. Patribus familias, qui filiis, ac filiabus eoſdem ſuppeditant, ut bene dicendi artem eoſdem doceant. His porro, qui tales receperint, injunget Confeſſarius, ut ſtatim comburant. Ita Continuator Prælect. Theologic. Honorati Tournely tom. 3. tract. de Decal. cap. 3. a. 1. ſect. 2. & 4.

Q. 4. An licet ſuadere poſitive peccatum mortale minus grave ad impediendum gravius, ſi nulla alia ſuperſit via avertendi peccatorem a peccato illo graviori perpetrando? *R.* negat. Ita judicio noſtro probabilior. Ratio eſt: quia ſuadere poſitive peccatum mortale minus non poteſt unquam judicari mera permiſſio ejuſdem; cum permiſſive ſe habere non ſit, niſi nullo modo poſitive influere. At qui ſuadet, influit aliquo modo in actionem; non licet autem ullo modo in peccatum influere. Ergo

Q. 5. An

Q. 5. An licet data opera ponere materiam offendiculi proximo, quem ſuſpicamur in tali materia peccaturum? *R.* negat. Sed eſt verum peccatum ſcandali, a quo non excuſat neque intentio emendationis delinquentis, neque motivum propriæ ſecuritatis: ita probabilior contra multos. Ratio eſt: quia actio illa poſitive offerendi materiam e. g. furti Petro, ut certior reddaris, an ipſe ſit fur ille, qui & alia tibi ſurripuit, quæ tibi deſunt, eſt idem ac poſitive concurrere ad lapſum ipſius, cum ex vi actionis tuæ inducatur ille, ſi fur eſt, ad novum furtum. Conſulto, dixi, *data opera;* aliud enim eſt ſi negative tantum te haberes, videlicet nullam ulteriorem curam adhibendo, non auferendo, neque tollendo occaſionem ob honeſtum finem vel tuæ ſecuritatis, vel ob alium quemvis; quia ita negative ſe gerendo nullum præſtas concurſum ad peccatum alterius, ſed dumtaxat ad honeſtum finem permittis; nec injuſte agis, cum habeas jus te reddendi ſecurum de fidelitate, obedientia, miniſterio, officio, perſonarum ad te pertinentium. Idemque non obſcure docet S. Tho. in 4. diſt. 35. quæſt. unic. a. 3. ad 4. agens de divortio conjugum ob infidelitatis alterius ſuſpicionem.

Q. 6. An in caſu neceſſitatis urgentis quivis, qui non ſit ſpecialiter obſtrictus impedire peccatum talium perſonarum, licite petere poteſt actionem honeſtam ab illo, qui, ſi velit, poteſt abſque ullo peccato eam præſtare? *R.* Affirmat. dummodo in petente abſit omnis prava intentio, & adſit juſtum motivum illam petendi, quamvis timeatur alterum illam præſtaturum affectu peccaminoſo, vel ex ea aſſumpturum occaſionem propriæ ruinæ ſpiritualis ob ſuam malitiam: ita communis. Ratio eſt, quia in tali neceſſitate, & in talibus circumſtantiis ille urgenter indigens non tenetur impedire peccatum proximi, ſed poteſt illud permittere, ut ſuæ neceſſitati ſuccurrat per actionem, quam ille adjuvans, ſi velit, poteſt innocenter præſtare. Sic e. g. poteſt aliquis in urgenti neceſſitate conſtitutus, neque alterum habens, ad quem recurrere poſſit, petere mutuum ab eo, qui nonniſi ſub uſuris injuſtis illud daturus eſt.

Q. 7. Quando poteſt quis licite cooperari remote peccato alterius? *R.* Ad evitandum grave damnum, vel in corpore, vel in bonis, dicunt multi non eſſe illicitum cooperari remote, & materialiter peccato alterius; retenta ſemper coram Deo ſincera intentione non influendi in peccatum, præſtando actionem, quæ per ſe eſt honeſta, vel indifferens, & dummodo ex alterius malitia evadit pernicioſa; & alioquin me etiam non cooperante non impediretur peccatum; quia multi alii cooperantur. Rationem afferunt, quia cum adeo gravi damno non tenetur inutiliter impedire peccatum alterius, exhibendo alioquin actionem, qua ipſe poteſt, ſi velit, honeſte uti. Hinc inferunt, quod quamvis ex. gr. Caupo nequeat ob ſolam imminutionem lucri miniſtrare vinum

certo

certo moraliter ſe inebriaturis: ſi tamen prudenter timeat ſe vulnerari, mutilari, graviter percuti &c, tunc licite poteſt; quia inquiunt, hic aliique ſimiles actus de ſe ſunt indifferentes.

Q. 8. An licet locare domum meretrici? *R.* Aliquando poteſt eſſe licitum, puta ſi domus ſit in loco civitatis non multum frequentato, nec valde expoſito; & aliquin dominus illius, utpote tenuis fortunæ, nimis gravetur ex defectu pecuniæ locatoriæ. Ratio eſt, quia domus non conceditur ad peccandum, ſed ad habitandum, & ad ſe ab injuriis temporum defendendum; & propterea valde remote ſe habeat ad peccandum: & proinde, ſalvo meliori judicio, putarem, quod etiamſi domus eſſet in loco frequentato, & Dominus nimium gravaretur ad alendam familiam ex defectu pecuniæ locatitiæ, & difficulter inveniret alios, quibus eam locet, eum non peccaturum. At ſecus eſſet, ſi locans jam alios proventus habeat; & domus exiſtat in loco expoſito, & frequentato: quia, ut patet, deeſt motivum, nempe neceſſitas, ipſum excuſans.

(*) Sententiam hanc, quam Auctor amplectitur, ac proponit num. præced. ut nimis laxam rejicit, refellitque P. Daniel Concina in ſua Theolog. Chriſt. contracta tom. 1. lib. 3. diſſert. 4. num. 28. oſtenditque nullius roboris eſſe rationem, cui innititur, nempe quod domus non conceditur ad peccandum, ſed ad habitandum. Licitum quoque non eſt veſtes, lectiſternia, & totius cubiculi ornamenta meretricibus locare, ut optimis veſtibus indutæ, & eleganti forma, & ornatu ſplendidæ ditiores excipere ſcortatores valeant. Ita tom. 2, lib. 1. diſſert. 9. cap. 21. num. 20.

Quid dicendum de famulis in variis miniſteriis deſervientibus dominis concubinariis, aut dominabus concubinariis? *R.* Ante omnia obſervandam eſſe theſim 51. ab Innocent. XI. confixam, in qua dicebatur: „ Famulus, qui ſubmiſſis humeris ſcienter adjuvat „ herum ſuum aſcendentem per feneſtras ad ſtuprandam virgi„ nem, & multoties ei ſubſervit, deferendo ſcalam, aperiendo ja„ nuam, aut quid ſimile cooperando, non peccat mortaliter, ſi „ id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a Domino male „ tractetur, ne torvis oculis aſpiciatur, ne domo ejiciatur “. In hac theſi tria præcipue animadvertenda ſunt: primum natura actionum in ea recenſitarum, quas dictis circumſtantiis adjunctas apparet eſſe determinate malas, & ſua indifferentia ſpoliatas. 2. Motiva, ob quæ judicabantur licitæ quæ tanta non ſunt, ut eas excuſabiles reddere valeant. 3. Aliæ actiones non expreſſæ recenſitis conſimiles, & virtualiter ſignificatæ, denotantes alias actiones proxime concurrentes ad alterius peccatum, atque affectas illa circumſtantia, quod ſit media tunc determinata, & aſſumpta ad actionem peccaminoſam; cujuſmodi e. g. eſſet præparare lectum ad hic, & nunc commodius peccandum &c. Aliquis circa id benignius loquitur; & quidem forte in aliquibus circumſtantiis poterit inveniri excuſatio. Verum prudens Confeſſarius ſuadeat famulis, & ancil-

ancillis hujuſmodi perſonarum, quam primum poſſunt, diſceſſum ab eorum famulatu; quia tametſi non fuerint proxime cooperati aliqua ex indicatis actionibus peccato herorum ſuorum, inveniuntur in continuo periculo proxime cooperandi, & lethaliter peccandi.

Q. 9. Ad quid tenetur, qui dedit proximo ſuo cauſſam peccandi? *R.* 1. Qui per vim, aut dolum, aut falſam doctrinam alterum ſeduxit ad peccandum, tenetur auferre cauſſam datam peccandi, ut deinceps a peccando deſiſtat: ita communis; & niſi ita faciat, peccat nedum contra caritatem, ſed etiam contra juſtitiam. Ratio eſt manifeſta, quia dicto modo inducendo, intulit alteri damnum injurioſum, nempe damnum graviſſimum peccati, & injurioſum, quia modo violante jus, quod habebat, ne ſibi dolus, vis, aut falſa doctrina inferretur. Si autem ex errore eidem inſinuato, ex fraude illi facta, unde lapſus eſt, eidem etiam reſultaſſet damnum temporale, puta ejectio ab officio lucroſo, teneretur etiam ad compenſationem damni temporalis: quia fraus &c. fuit vera cauſſa illius damni.

R. 2. Qui exemplo dumtaxat, ſuaſione non falſa, muneribus, deprecatione alterum ad peccandum induxit, ita ut hic ſcienter voluntarie aſſentiatur, non tenetur ad compenſationem damnorum ex peccato ſecutorum, ex juſtitia: quia ſcienti, & volenti nulla fit injuria; niſi annexum eſſet damnum tertii, quod talis reſarcire teneretur in caſu, in quo peccans illud non compenſaret, ut fuſius dicemus tractat. 9. cap. 6. §. 1. Tenetur temen ex caritate commonere ſcandalum paſſum, ut deſiſtat, pœniteat &c. ut patet.

R. 3. Qui diſſuadet aliquem ab ingreſſu Religionis ob motiva rationabilia, nullum ſcandali peccatum committit. Qui autem diſſuadet ingreſſum Religionis ob motivum vel propriæ utilitatis, & familiæ, quæ alioquin illius opera non indigent, vel ob inordinatum affectum erga ingredi volentem, vel ob rancorem contra illam Religionem, ſine fraudibus tamen, mendaciis, minis, aut aliis modis injuſtis, involuntarium aliquo modo efficientibus, ſed ſolis precibus, oblationibus, promiſſis, quæ relinquunt ſemper hominem in plena libertate; peccaret mortaliter contra caritatem, niſi ignorantia, vel inadvertentia excuſet; quia illum privat maximo bono ſpirituali. Si autem precibus, promiſſis &c. adderet etiam fraudes, mendacia, minas &c. peccaret etiam graviter contra juſtitiam ob rationem dictam reſponſione 1. & tunc teneretur 1. omnem injuſtam cauſſam amovere, fraudes aperiendo, mendacia retractando, & cetera agendo, quæ alterum reſtituant integræ libertati, & veræ notitiæ illius Religionis. 2. In caſu, quo a Religione receſſiſſet, teneretur procurare, quantum poſſet, ſi qui receſſit, vellet, ut iterum reciperetur; etenim quoad hæc omnia jus illius ſeducti violavit. Demum, qui præfatis modis injuſtis retraxit ab ingreſſu Religionis, vel jam ingreſſum ab illa profitenda, tenetur

Reli-

Religioni reſpective compenſare damna, quæ eidem obveniunt; & eſt communis. Ratio eſt; quia quamvis Religio nullum jus habeat in aliquem, ut ipſam ingrediatur; habet tamen jus, ne ullus ab ipſa modis injuſtis retrahatur. Jamvero ſi ille, qui volebat ingredi, vel jam ingreſſus fuerat; nolit perſeverare in ſancto propoſito, teneris reſtituere Religioni pro rata ſpei proventuum, qui eidem advenifſent ex illa perſona, perpenſis habilitatibus, & juribus hæreditariis ejuſdem; eo quod his proventibus eam injuſte privaſti: ſi autem, quem ſeduxiſti, erat profeſſus, & ex tui ſuaſione, ſive fraudulenta, ſive non, aufugerit, teneris omnem moraliter diligentiam adhibere, ut revertatur; quod ſi nolit; cum duplex ſit damnum Religioni illatum, nempe privationis perſonæ; & proventuum, qui ipſius opera adveniebant: licet juxta communiorem, non tenearis alium ſubſtituere, nec teipſum loco illius; eo quod religionis ingreſſus omnino liber eſſe debeat, liberumque omnino volunt ſacri Canones; teneris tamen pro proventuum deficientia reſarcire certum pro incerto computando.

CAPUT IX.

De Virtute Religionis.

§. I.

De Religionis notione, ejuſdemque Actibus.

Q. 1. Quid eſt Religio? *R.* Religio eſt virtus, qua redditur cultus Deo, tamquam primo rerum omnium Conditori, Supremoque Domino. Itaque objectum, ſeu materia, circa quam Religio verſatur, eſt cultus Deo exhibendus. Non eſt tamen virtus theologalis, quia immediate, & directe non fertur in Deum ipſum; ſed moralis, ac inter ipſas præcipua eſt, eo quod ejuſdem objectum emineat ſupra omnium aliarum objecta, quod objectum eſt cultus Dei, tamquam ſupremi rerum omnium Auctoris. Eſt autem duplex Religio: alia naturalis, qua colitur Deus, ut naturæ Auctor; alia ſupernaturalis, qua colitur Deus, ut Auctor gratiæ, & gloriæ, cæterorumque myſteriorum revelatorum; eamque dari una cum aliis virtutibus moralibus infuſis jam præſupponimus cum Angel. Præceptore, & cum univerſis ejus doctrinæ aſſeclis.

Q. 2. Quot ſunt Religionis actus? *R.* Juxta D. Thom. 2. 2. quæſt. 82. & ſeqq. Religio duo habet actuum genera, internorum videlicet, & ſunt Devotio, & Oratio; & exteriorum, & ſunt adoratio, ſacrificium, oblatio, Decimæ, Votum, juramentum,

Adjuratio Divini Nominis, & aſſumptio ejuſdem nominis in laudem.

Q. 3. Quid eſt devotio? *R.* Ex Div. Thom. loco cit. artic. 1. „ eſt voluntas quædam prompte tradendi ſe ad ea, quæ pertinent „ ad Dei famulatum. « Ex eod. S. Doct. art. 3. Cauſſa devotionis duplex eſt, extrinſeca, & principalis, & hæc eſt Deus; & intrinſeca, & hæc eſt meditatio, ſeu contemplatio: in quantum homo per meditationem concipit, quod ſe tradat Divino obſequio. Ad quod inducit duplex conſideratio; una quidem ex parte bonitatis Divinæ, & beneficiorum ipſius; alia vero ex parte hominis conſiderantis ſuos defectus, ex quibus indiget, ut Deo innitatur.

Q. 4. Quid eſt oratio? *R.* Ex eod. Div. Thom. quæſt. 83. *eſt petitio decentium a Deo*. Duplex eſt, mentalis, quæ fit ſola mente; & vocalis, quæ etiam ore exprimitur.

Q. 5. An oratio eſt neceſſaria adultis? *R.* Affirmat. & quidem neceſſitate medii, quæ deducitur ex innumeris Scripturarum locis, in quibus adeo urgenter inculcatur orationis praxis, & frequentia; nec non ex SS. Patribus eodem tenore loquentibus, & ex S. Thom. 3. part. quæſt. 39. artic. 5. & lect. 2. ſup. cap. 12. ad Rom.

Q. 6. Quid eſt adoratio? *R.* Ex D. Thom. quæſt. 84. 2. 2. & alibi, „ eſt cultus Deo exhibitus, ſeu reverentia Deo exhibita *ob* „ ejus infinitam excellentiam. « Duplex eſt, interior tantum, & *alia* conjuncta etiam cum exteriori. Interior fit per actus mentis, & voluntatis, ſe Deo, tamquam primo rerum principio ſubmittentium, qui actus, ſi conjungatur genuflexioni, inclinationi, proſtrationi, tunſioni pectoris &c. eſt adoratio interior cum exteriori conjuncta. Tres recenſentur adorationis ſacræ ſpecies (nam de civili, qualis ſæpe legitur in veteri Teſtamento hominibus exhibita, nihil ad nos), nempe Latriæ, Hyperduliæ, & Duliæ. Prima ſoli Deo convenit, ut primo cunctarum rerum principio, ultimoque earum fini. Secunda debetur alicui ob eximiam ipſius ſuper omnes alias puras creaturas excellentiam, & convenit B. Virgini, & Humanitati Chriſti perceptæ præciſe ab unione cum Verbo, ut docet Sanctus Thom. 3. part. quæſt. 25. artic. 2. Tertia convenit BB. Spiritibus, & Sanctis cum Deo in Cælo regnantibus ob eorum excellentiam, eorumque ſacris imaginibus, reliquiis, rebus &c.

(*) Triplex dicta adoratio in abſolutam ſejungitur, & relativam. Abſoluta convenit ſoli intellectuali, quæ per ſe honorabilis, atque adorabilis eſt ob perfectionem, excellentiamque ſibi intrinſecam, qualis adoratio convenit, ac debetur Deo, B. Virgini, atque Sanctis per ſe abſolute venerabilibus. Reſpectiva convenit rebus non intellectualibus, & ratione carentibus, quæ non coluntur per ſe, ſed ob reſpectum ad aliud, qualis adoratio, ſeu cultus debetur cruci, ſacris Reliquiis, imaginibus &c. cum eorum adoratio

ratio referatur ad prototypum, quod repræſentant. Legatur Tridentinum ſeſſ. 25. in Decreto de Invocatione Sanctorum.

Q. 7. Quid eſt ſacrificium? *R.* Eſt oblatio exterior rei ſenſibilis, legitima auctoritate inſtituta, & a legitimo miniſtro facta ſoli Deo, cum reali mutatione ejuſdem rei oblatæ in proteſtationem Divini dominii ſuper omnes creaturas. Sed de hoc ſuo loco.

Q. 8. Quid eſt oblatio? *R.* Ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 86. eſt actus, quo offertur Deo res aliqua exterior, immutata manente ejus ſubſtantia: v. g. oblatio primitiarum, frugum &c. quæ poſtea conſumuntur in pios uſus.

Q. 9. Quid ſunt decimæ? *R.* Sunt illa decima pars frugum, ſive terræ ſive aliarum rerum, quæ debetur Deo in recognitionem ſupremi ipſius dominii in cuncta creata; & perſolvenda ejuſdem miniſtris, ſingulisque annis conſignanda. Circa ſolutionem decimarum, & etiam primitiarum ſtandum eſt conſuetudinibus locorum. Jus decimarum ſolvendum eſt jure naturali; de quibus tract. 12. cap. 4.

Q. 10. Quid eſt votum? *R.* Eſt promiſſio deliberata facta Deo de meliori bono, de quo latiſſime §. 2.

Q. 11. Quid eſt juramentum. *R.* Eſt aſſumptio Dei in teſtem ad aliquid confirmandum: de quo tract. 5.

Q. 12. Quid eſt Adjuratio? *R.* Eſt Dei, vel alicujus Perſonæ, aut rei ſacræ invocatio ad inducendum, vel cogendum alterum, ut aliquid faciat, vel a faciendo deſiſtat, petendo, aut jubendo. Hinc duplex eſt: alia deprecativa, qua deprecando ſtudemus alium inducere ad aliquid agendum, vel omittendum ob excellentiam, merita, virtutem alterius; puta cum deprecamur Deum per merita Chriſti &c. alia imperativa, qua invocando Deum, Chriſtum, Sanctos jubemus alicui, ut aliquid efficiat, vel omittat; puta cum jubemus dæmoni, ut in virtute Nominis Jeſu deſiſtat a tentatione, vexatione &c.

Q. 13. Quæ, & quot conditiones requiruntur, ut adjuratio deprecativa ſit licita? *R.* Tres, nempe veritas, juſtitia, & judicium: veritas in eo conſiſtit, ut adjurans vere aſſequi intendat, quod petit, & vera ſit cauſſa, ob quam petit; quibus deficientibus juxta aliquos eſt peccatum veniale; juxta alios probabilius eſt mortale; quia eſt abuſus injurioſus notabiliter illi, propter quem deprecamur, & mendacium illudens illi, quem deprecamur. Juſtitia in eo conſiſtit, quod adjurando petatur res licita: ſi enim petatur res graviter illicita, juxta omnes eſt peccatum lethale; ſi illicita leviter, dicunt eſſe veniale: putarem nihilominus mortalem eſſe petitionem, petendo a Deo aliquid veniale per merita Chriſti; eo quod a gravi injuria id vacare non videatur. Judicium in eo conſiſtit, quod adjuratio fiat rationabiliter, reverenter, & non ſine honeſta cauſſa: defectu hujus conditionis eſt veniale.

(*) Adjuratio, ut communis fert opinio, ſolum eſt lethale

peccatum, cum ſit aut per falſum numen, aut ad rem graviter turpem obtinendam. Si alia deſit ex recenſitis conditionibus nonniſi levis culpa communiter cenſetur. Probabiliter quidem exiſtimant nonnulli adjurationem eſſe peccatum mortale, ſi ipſi deſit veritas. At probabilius oppoſitum judicant alii. Nam in adjuratione, inquiunt, nihil affirmatur, aut negatur, quia non fit per modum indicandi, ſed deprecandi, & ideo non ſic requiritur veritas, ſicut in juramento. Saltem non in omni caſu lethalis criminis damnandus eſt adjurans ſine veritate, ut obſervat Suarez, de Religione tom. 2. lib. 4. num. 6. & 7. ubi expendit, quando venialis, quando mortalis eſſe poſſit adjuratio; aitque videri venialis, quando materia & injuria illata proximo per eam, nempe deceptio, ſeu falſitas, levis eſt; ſecus, videri mortalis. Legatur præfatus Auctor loco cit.

Q. 14. Ad quem ſpectat Adjuratio imperativa? *R.* Ad ſuperiores reſpectu ſubditorum in his, in quibus ſunt ſubditi; eo quod obſtringantur ad id præſtandum in ordine ad quod adjurantur. Et nota quod ex vi ſolius adjurationis non imponitur obligatio, quæ jam ſupponitur; ſed additur adjuratio ad urgentius inducendum ſubditum, ut illa præſtet, quæ juſte petuntur, & propterea ſubditus non aſſentiens, neque obediens non peccat, niſi pro ratione materiæ, ad quam tenetur, & non contra Religionis virtutem, niſi forte illam expreſſe deſpiceret. Hinc inferas, dæmones licite, & laudabiliter adjurari adjuratione imperativa ſervatis ſervandis. Adjurantur etiam irrationalia, ut docet S. Thom. 2. 2. quæſt. 90. artic. 3. adjuratione non directa cujus incapacia ſunt, ſed indirecta.

Q. 15. Quid eſt aſſumptio Divini nominis in laudem? *R.* Eſt laus, quæ offertur Domino per pſalmos, cantica, hymnos. De quibus cap. 11.

§. II.

De Voto.

Q. 1. QUænam requiruntur ad Votum? *R.* Sequentia 1. firma voluntas ſe obligandi Deo ad id præſtandum, quod vovetur; & ideo vocatur promiſſio, in quo diſtinguitur a propoſito, quantumvis efficaciſſimo, quod eſt ſimplex voluntas faciendi, vel omittendi aliquid. Ex hoc autem cognoſces, quando quis votum, quando vero ſimplex propoſitum emiſerit. Quod ſi quis ignoret omnino naturam voti; ſerio tamen dicat voveo, nihil reflectendo ad obligationem; ſed ita dicendo velit facere id, quod alii faciunt; is vere vovit. Idem dicas ſi proferendo ea verba noverat habitualiter voti naturam: quia quamvis actualiter ad eam non advertit, virtualiter tamen voluit. 2. Votum debet eſſe promiſſio deliberata, nempe cum plena delibera-

tio-

tione, & ſufficiente ad peccatum lethale. 3. Debet eſſe voluntarium; quia cum votum ſit actio moralis, debet eſſe voluntaria. 4. Debet promiſſio votiva fieri Deo ſaltem primario, & ultimate; quia eſt actus latriæ. Valent tamen vota ab idiotis facta Virgini, Sanctis &c. quia cum intendant agere, quod in vovendo agendum eſt, ſaltem virtualiter, & implicite Deo vovere intendunt in honorem Sanctorum. Si autem nec implicite id intenderent, adhuc votum teneret; eſſetque actus honeſtus, & bonus ſive hyperduliæ, ſive duliæ; & eſſet votum improprie tale. 5. Debet eſſe de meliori bono, quod ſignificat id, quod eſt melius, quam quod eidem per ſe opponitur, ſeu quam negatio illius.

Q. 2. An qui vovet exterius tantum ſine animo vovendi, peccat lethaliter? *R.* Videtur, quod non: quippe quod proferat mendacium, ut ſupponitur, nemini pernicioſum, neque gravem inferens injuriam Deo; dummodo non ſit votum de re ab ipſo Deo præcepta, ſed ſolius ſupererogationis; idque ob contrariam rationem.

(*) Idem docet P. Antoine cum Suarez. Tract. de Virt. Relig. cap. 3. quæſt. 6. ſecluſis tamen contemptu, & ſcandalo. Docet tamen contrarium de votis ſollemnibus, vel quæ fiunt in aſſumptione ſtatus religionis: quia in hoc caſu fit injuria gravis Religioni, & conſequenter etiam Deo, & Eccleſiæ, & vix ſeparari poteſt a graviſſimo ſcandalo.

Q. 3. An qui certus eſt ſe protuliſſe verba ſignificantia votum, & dubitat, an protulerit animo vovendi, aut ſe obligandi, tenetur voto? *R.* Affirmat. juxta omnes: quia præſumitur voluntas ejus conformis eſſe verbis, quemadmodum ab hominibus ſerio agentibus fieri ſolet. Oppoſitum communiter dicunt de eo, qui verba ſolum propoſitum ſignificantia protulit; & alioquin jam naturam voti noverat; & dubitat, an ſimul votum emiſerit. Non eſt tamen prætereunda obſervatio multorum examinantium, an verba formulam pacti referant, puta, ſi evaſero ab hoc periculo, jejunabo ſingulis Sabbathis; in hoc enim caſu judicant votum verum, ſi evaſerit: hi namque loquendi modi, manifeſte pactum obligans involvunt. Qui autem dubitat, an voverit, ita ut ejus mens nequeat diſcernere, an validiora ſint motiva ipſum a voto abſolventia motivis illum voto obſtringentibus, ſed remanet anceps, hærens, & vere dubitans, tenetur votum implere; ita probabilior cum Angelo D. in 4. d. 38. quæſt. 1. art. 3. quæſt. 1. ad 6. S. Antonino part. 2. tit. 21. cap. 2. §. 10. eamdemque ſequuntur nedum Probabilioriſtæ omnes, verum etiam aliqui graves Theologi Probabiliſmi ſectatores. Ratio eſt, quia aliter faciendo ſe exponet peccandi periculo partem negativam amplectendo. Tandem, qui dubitat de voto, & poſt diligens examen nulla ei apparet probabilis conjectura, quod illud emiſerit, non tenetur voto: quia nullus tenetur obligationi ſubjici nulli fundamento rationabili innixæ.

Q. 4. An qui emittit votum ex ignorantia, aut errore, ipſi tenetur? *R.* 1. Negat. ſi ignorantia, aut error ſit circa ſubſtantialia voti emiſſi; cùm nihil poſſit eſſe volitum, quin præcognitum ſit. Idem dicas, ſi error verſetur circa cauſſam finalem, ſeu motivum vovendi. At ſecus eſt, juxta omnes, ſi error, aut ignorantia verſetur, non circa ſubſtantiam, ſed circa qualitatem rei promiſſæ non mutantem notabiliter rem promiſſam: quia qui voluit ſubſtantiam cenſetur voluiſſe acceſſoria. Si tamen mente tua expreſſe intendiſſes non aliter te obligare, niſi extante illa qualitate, ipſa deficiente, caderet votum; quia tunc qualitas illa evaderet motivum finale.

Q. 5. An, & quando metus irritat votum? *R.* Negat. dummodo non incutiatur ab extrinſeco injuſte ad extorquendum votum. Ratio aſſertionis eſt: quia metus quicumque relinquit voluntarium ſimpliciter, ut ſuo loco diximus. Ratio exceptionis eſt: quia ita ſancivit jus Canonic. in cap. *Perlatum de his, quæ vi* &c. & alibi. Dixi ad extorquendum votum injuſte; quia ſi incutiatur a cauſſa habente juſtam auctoritatem, tenet votum, ut diximus de contractibus. Idem dicas, ſi metus iſte ſit levis, quia ipſe pro nihilo habetur.

Q. 6. An dubitans de deliberatione, ſi certus ſit ſe voviſſe, debet præſumere etiam deliberationem adfuiſſe? *R.* Affirmat. juxta communem; cum præſumatur emiſſum fuiſſe, ut communiter fieri ſolet. Si dubitet de deliberatione defectu ætatis, exploret, ſi poſt ſeptennium voverit, & facere voluerit, quod alii faciunt; & ſi ita eſt, teneat ſe voviſſe ſufficienti deliberatione: ſi voverit ante ſeptennium, ſuſpicari poteſt de deliberationis defectu. Si dubitet an ſeptennium attigerit, & conſtet de voto emiſſo, Sanchez lib. 4. mor. cap. 1. cum pluribus docet judicandum in favorem voti, de quo conſtat, etſi plerumque ante ſeptennium non ſoleat emitti. Idem dicendum, ſi dubitet de deliberatione ob ſubitam paſſionem timoris, aut phræneſis.

§. III.

De materia Voto idonea.

Q. 1. Quæ conditiones requiruntur, ut aliquid ſit materia voti? *R.* Materia voti debet in primis eſſe poſſibilis voventi, & in ſui poteſtate, Deo auxiliante, repoſita; alioquin eſſet ludicra promiſſio, valet tamen votum nunquam peccandi venialiter ex propoſito, & perfecta deliberatione: quia ex ſpeciali Dei auxilio id poteſt obtineri: hoc tamen votum non eſt emittendum, niſi poſt multam conſultationem cum viris doctis, prudentibus, & piis. 2. Materia voti debet eſſe bona, nomine autem boni intelligitur etiam omiſſio mali; debet porro eſſe bona non ſolum in ſe, ſed etiam ex fine: unde eſſet impium

vove-

vovere actionem bonam ad malum finem, vel malam ad finem bonum. Licet autem quando finis pravus afficit rem promiſſam, puta ſi voveas eleemoſynam ad obtinendam mortem Inimici, irritum, immo impium ſit votum: tamen quando afficit ſolam actionem vovendi, & res promiſſa eſt bona, multi dicunt, quod nunc tenet votum, quamvis inficiatur ipſa actio vovendi, ſeu ipſe vovens: puta ſi voveas eleemoſynam, ut lauderis ab adſtantibus, quia talis finis eſt adventitius illi materiæ, & a malitia materiæ alioquin bonæ ſuperadditus, etiamſi, dum actu votum adimples, talem finem haberes. 3. Materia indifferens, manens in ſua indifferentia non eſt voto idonea, ſi tamen ex circumſtantiis adjunctis tranſeat in bonam, tunc tenet.

Q. 2. An vovere aliquod, quod ſit etiam dumtaxat peccatum veniale, mortale eſt? *R.* Ita nobis probabilius videri cum Suarez & aliis contra plures; quia hujuſmodi votum vel continet hæreticalem ſenſum, nempe quod gratum ſit Deo peccatum veniale; vel intolerabilem Dei irriſionem. Similiter votum in gratiarum actionem pro re mala aſſecuta, irritum eſt, & ſacrilegum, ut patet. Aliter dicendum eſt de voto facto ad obtinendam rem bonam a facti mali exitu dependentem, puta conſervationem vitæ in duello: quia his votis expectatur a Deo id quod revera beneficium eſt.

Q. 3. An tenet votum nullo unquam luſu ludendi? *R.* Affirmat. quia eſt pœnitentiale, & bonum: attamen nulli eſt conſulendum, quia eſt nimis gravoſum.

Q. 4. An validum eſt votum contrahendi matrimonium? *R.* In ſe eſt nullum, utpote impeditivum melioris boni, videlicet ſtatus virginalis, aut cœlibatus: at ex circumſtantiis adjunctis poteſt eſſe validus: puta ſi lapſibus carnis, a quibus difficillime te evaſurum prævides, impediendis, matrimonium voveas; tunc enim eſſet de meliori bono, & teneret. Idem ob eamdem rationem dicendum eſt abſolute de voto non vovendi. Si tamen tyrannica phantaſiæ vexatione ad emittenda vota raperetur, votum non vovendi, niſi habita prius conſultatione cum prudenti confeſſore, eſſet optimum. Immo omnibus, & præcipue indoctis, & mulieribus ſuadendum eſt, ne vota emittant, niſi habito cum prudenti Confeſſario Conſilio. Si tamen qui vovit, non vovere ſine licentia, voveret aliquid, memor voti emiſſi, peccaret quidem mortaliter, teneretur tamen ex ſupradictis votum implere. Secus eſſet, ſi voveret immemor omnino voti emiſſi non vovendi, niſi habita licentia: quia tunc ignorantia, ſeu inadvertentia cauſſaret involuntarium ſimpliciter, & conditio deeſſet requiſita in hac perſona pro valore votorum deinceps emittendorum.

Q. 5. An valet votum nunquam petendi diſpenſationem voto aliquo emiſſo? *R.* Sanchez putat non valere quia poteſt evenire caſus, in quo melius ſit diſpenſationem petere. At hujuſmodi votum videtur eſſe conditionatum, nimirum nunquam petendi ſine

juſta

juſta & gravi cauſſa; & propterea, qui illud emitteret, non reflectendo ad cauſſam etiam juſtam diſpenſationis, quæ occurrere poſſet, putarem ad votum teneri; quippe quod validum: ſecus eſſet, ſi intendiſſet includere etiam cauſſam quamcumque, ut ait Sanchez.

Q. 6. An qui vovit materiam pluribus partibus conſtantem, quarum quælibet ſeorſim ſervari poteſt; ſi impotens efficiatur ad totum, tenetur ad eas partes, quas poteſt? *R.* Affirmat. Ratio patet ex terminis: & ex reprobatione theſis 54. inter confixas ab Innocent. XI. de non valente omnes horas recitare.

Q. 7. An qui vovit plura, quorum unum eſt principale, cetera acceſſoria; his ruentibus, & illo perſiſtente, tenetur ad votum? *R.* Affirmat: ſecus autem ſi illud ruat. Ratio eſt, quia acceſſoria, connexa cum aliquo principali cenſentur intenta, & volita ratione illius, tamquam accidentia moralia illud afficientia.

Q. 8. Quid agendum quando duo vota occurrunt incompoſſibilia, ita ut alterutrum omitti debeat? *R.* Tunc perfectius, & Deo acceptius eſt obſervandum, cum votum ſit de meliori bono. Si vero judicio prudentum ſint æqualis perfectionis, obſervandum eſt primum: eo quod ſecundum cum non ſit de re perfectiori, cenſetur de re impoſſibili: & idem dicendum, ſi dubitetur, quodnam ſit perfectius, nec dubium reſolvi queat, quia tunc primum eſt in poſſeſſione ſui valoris.

§. IV.

De diviſione Voti; nec non de obligatione ejuſdem.

Q. 1. QUotuplex eſt Votum? *R.* Dividitur 1. in perſonale, cujus obligatio afficit perſonam; reale, quod afficit aliquam rem pretio æſtimabilem, quæ non ſit ipſa actio voventis, licet ſit a vovente offerenda, & mixtum, quod afficit perſonam, & rem. 2. Dividitur in temporarium, & perpetuum: primum tranſacto certo tempore extinguitur: ſecundum durat uſque ad mortem. Quando autem dubitatur, cujus generis ſit: tunc examinanda eſt materia voto promiſſa, & juxta illius naturam reſolvendum; nam ſi quis dicat, voveo caſtitatem: intelligitur votum perpetuum: cum hæc materia perpetuo ſoleat Deo offerri, niſi intentio voventis certum terminum obligationi præfigat. 3. In abſolutum, quod emittitur nulla adjecta conditione; & conditionatum, adjecta conditione: cujus obligatio pendet ab adimpletione conditionis. Tandem dividitur in ſimplex, quod emittitur, quin interveniat ulla ſollemnis acceptatio Eccleſiæ, ſaltem perpetua; & in ſollemne, quod emittitur cum ſollemni acceptatione Eccleſiæ, & in perpetuum durat.

Q. 2. Quomodo votum obligat? *R.* Si materia voti gravis eſt, gravis etiam eſt obligatio: ſi autem eſt levis, nobis probabilior appa-

apparet opinio, quod & obligatio ſit levis. Ratio primæ partis eſt, quod violare fidem Deo in re gravi, ab injuria gravi vacare non poteſt. Secunda vero pars ex eo probatur, quod votum ſit quædam lex a vovente ſibi impoſita, inferens obligationem rei proportionatam. Porro materia dicitur gravis, quæ capax eſt obligationis ſub mortali, aut quæ ex circumſtantia aliqua valde conferat ad Divinum honorem, aut ad ſpiritualem voventis utilitatem. Hinc nobis ſimiliter probabilius apparet, quod poſſit vovens in re gravi ſe obligare dumtaxat ſub veniali, ſi expreſſe velit: quia votum eſt quædam lex arbitraria, quam homo ſibi libere imponit, & quæ talem ſortitur obligationem, qualem ſibi homo imponere velit.

Q. 3. Quid agendum eſt in dubio de intentione voventis circa qualitatem, & quantitatem obligationis ſibi impoſitæ? *R.* Habenda eſt ratio ad qualitatem, & naturam materiæ, ad verba ab ipſo expreſſa, quæ ſunt intelligenda juxta conſuetum, & communem ſenſum, & ad circumſtantiam temporis. Ita communiter ſentiunt Auctores, qui deinde non conveniunt circa caſus particulares. Hinc inferas contra plures, illum, qui vovit ſingulis hebdomadibus recitare Roſarium, ſi deinde dubitet, an voverit integrum, an tertiam dumtaxat partem; teneri ad integram, quia ex terminis tertia pars non eſt Roſarium: qui vovit ſingulis diebus audire Sacrum, dubitat an voverit illud duplicare feſtivis diebus, ſufficit, quod unum audiat; quia modus ſe exprimendi ita intelligitur, nempe quod nulla tranſeat dies, in qua ſacrum non audiat.

Q. 4. Quomodo obligat votum perſonale, & quomodo votum reale? *R.* Certum eſt vota perſonalia ſolum voventem obligare. Quod ſi perſonaliter impeditus voviſſet ſupplere per alium, tunc tenetur alium invenire, qui exequatur, & neceſſarias expenſas eidem ſubminiſtrare. Vota realia tranſeunt ad hæredes, quia res illa fuit jam Deo obligata; id tamen intelligendum eſt poſt ſoluta debita voventis defuncti, atque expenſas funeris: & dummodo res illa non ſit pars legitimæ debitæ hæredi neceſſario, cum hæres neceſſarius ſua legitima privari non poſſit; quando autem plures ſunt hæredes rei voto affectæ tenentur omnes pro rata. Idem dic de voto mixto quoad partem, qua perſonale eſt, & quoad partem, qua eſt reale; quod diximus de voto perſonali, & reali.

Q. 5. An poſteri tenentur ad vota communitatis præſentis?
R. Negat. regulariter loquendo niſi actiones illæ aut conſuetudine præſcribantur, aut in voti emiſſione intervenerit etiam Epiſcopi conſenſus. Unde poſteri ſuccedentes non vi voti prædeceſſorum, ſed vi præcepti epiſcopalis implere tenentur. Plerumque tamen obligantur, tum ratione ſcandali, quod aliis obſervantibus afferrent, tum ratione diſſenſionum, quas, diverſimode ab illis ſe gerendo, excitarent.

Q. 6.

Q. 6. Ad quid tenetur, qui vovit Religionem? *R.* 1. Qui vovit Religionem, & prius cogitavit de Religione intranda, & poſtea elegit talem Religionem, vel talem locum, obligatur ſimpliciter ad Religionem; unde ſi non poteſt in illa recipi, quam elegit, debet aliam quærere: ſi autem primo, & principaliter cogitavit de tali Religione, vel tali loco, in voto ejus intelligitur hæc conditio, ſi illi velint recipere .... unde conditione non extante non obligatur. Ita S. Tho. in 4. d. 38. q. 1. a. 1. q. 1. ad 6. & 2. 2. q. 88. a. 3. ad 2. Qui autem Religionem non determinavit, & ab una, vel pluribus repulſus, niſi ſit repulſus abſolute, & perpetuo, tenebitur iterum petere, ut admittatur. Si vero ab omnibus repellatur, quæ in ſua regione, aut provincia, aut regno exiſtunt, non tenetur juxta Cajetanum in 2. 2. loco cit. circuire per regiones longinquas: „ quia nullus, ait „ ipſe, in Italia vovens Religionem, intenderet ſe obligare ad „ eamdem in Græciam, Daciam, & ſimilia, ſi hoc ſibi dicere„ tur, quando vovit:" niſi vovens oppoſitum expreſſe intenderit. Si autem repellatur ab omnibus illis Religionibus, & Monaſteriis, in quibus, ſaltem quoad ſubſtantialia viget regularis diſciplina, & ſolum ſperaret admitti ab illis, in quibus hæc eſt collapſa, dicit Cajetanus ibidem: „ Si publice conſtet, quod non „ ſervatur ibi regularis diſciplina .... non tenetur perſona, quæ „ vovit, ſubire converſationem talium Monaſteriorum." 3. Qui vovit Religionem determinatam, tenetur omnia ſuæ regionis, puta Italiæ, illius Religionis monaſteria tentare, ut ab aliquo eorum recipiatur, manifeſtando etiam votum a ſe emiſſum, ſi neceſſe ſit; quia tenetur agere, quantum moraliter poteſt, ut votum impleat. Qui autem voviſſet illud determinatum monaſterium, poſtquam ſerio fecit, quantum potuit, votum etiam declarando, & admitti non potuit, videtur a voto abſolutus.

Q. 7. Quando impleri debet votum?

Circa tempus implendæ obligationis voti obſervandum eſt, quod dupliciter tempus ſe habere poſſit ad votum, primo, ut quid per ſe intentum, & tamquam circumſtantia intrinſeca ipſius actionis ponendæ: puta jejunium in vigilia S. Vincentii in ſingularem cultum illius Sancti. 2. Ut concomitanter intentum, & ut circumſtantia veluti extrinſeca, & terminus impletionis voti, ita ut ultra illud tempus non ſit differenda actio promiſſa, e. g. eleemoſyna hac hebdomada eroganda. Hoc notato,

R. Quando tempus eſt per ſe intentum, eo elapſo ſive culpabiliter, ſive inculpabiliter, cadit obligatio, nec vovens tenetur eam implere; quia tempus tunc eſt de ratione intrinſeca voti, finiſque a voto inſpectus. Secus eſt, quando tempus non eſt per ſe intentum.

R. 2. Qui prævidet ſe præfinito tempore impediendum eſſe ab impletione voti, juxta communiorem, & probabiliorem tenetur prævenire: quia id, quod primario ab ipſo intentum fuit, non

eſt

eſt tempus, ſed actio præſtanda infra tale tempus. Hinc, qui prævidet tale impedimentum oriturum, unde votum præſtari non poſſit, tenetur, quantum moraliter poteſt, illud impedimentum avertere, quia hoc pertinet ad implicitam, & indiſpenſabilem voluntatem ſincere votum emittendi.

R. 3. Quando vovens nullum tempus præfixit, votum tenetur implere quamprimum moraliter poteſt: ita fere communis: quia, ita poſtulat fidelitas promiſſario cuique debita.

§. V.

De Deobligatione a Voto.

Q. 1. AN, & quot modis ceſſare poſſit obligatio voti? *R.* Ceſſare poteſt vel per ſuimet extinctionem, vel per alterius poteſtatem. Primo modo ceſſat, ſi ceſſet cauſſa finalis: voviſti e. g. jejunium trium dierum ad obtinendam ſanitatem genitori, poſt primam diem moritur; extinguitur obligatio duorum ſequentium. Item ſi tollatur voti materia, aut notabiliter mutetur, aut ſi ſervari non poſſit abſque gravi incommodo in vita, vel bonis, vel honore, dummodo hæc damna ſint extranea voto, eidemque adventitia. At non ceſſat votum ob difficultates poſt emiſſum votum occurrentes, quas ſi vovens prævidiſſet, non voviſſet, quando potuerunt, & debuerunt prævideri. Extinguitur item votum, quando eſt conditionatum, & non ſequatur conditio, ut patet, tenetur tamen non impedire, ut patet, eventum conditionis. At nullum detrimentum, etiam vitæ, deobligat a voto, ſi prævideri potuit, ac debuit; quia tunc periculum eſt comprehenſum in voto.

(*) Circa eum, qui emiſit votum ſub conditione PP. Salmanticenſes tract. 17. cap. 1. punct. 6. §. 6. num. 171. diſtinguunt inter conditionem, quæ ex mera voluntate voventis dependet, & tunc docent non eſſe contra votum illam evitare; quia hoc ipſo ſuæ liberæ voluntati executionem promiſſionis conceſſit, ut ſi juret, aut voveat, ſe ingreſſurum Religionem, ſi Romam accedat, poteſt libere non accedere; & inter conditionem ex aliena voluntate dependentem; & tunc ratione voti tenetur vi, fraude, dolo non impedire illam, unde qui promiſit ingredi Religionem, ſi pater conſentiat, contra votum agit, vi, aut dolo impediens, ne conſentiat pater; ſecus vero ſi ſolis precibus, & rationibus diſſenſum perſuadeat: quia preces, & rationes non impediunt abſolute conſenſum Patris, ſed eum liberum ad illum relinquunt. Sic præcitati Patres poſt Doctores plures, & præſertim Suarezium lib. 4. cap. 17. num. 14.

Quod tamen aſſerunt ipſi, nimirum quod ille, qui promiſit ingredi religionem, contra votum non agat, ſi ſolis precibus, & rationibus impediat, ne Pater conſentiat, rejicitur a P. Daniele

Con-

Concina, Theolog. Chriſt. tom. 3. lib. 4. in Decal. diſſert. 2. de Voto cap 8. num. 9. tamquam minus probabile: licet enim rationes, conſilia, precationes non cogant Patrem ad diſſentiendum; nihilominus non impediunt, quominus vovens contra votum ſuum agat. Quin & eum quoque voti reum purat Petrus Collet Inſtitut. Theolog. tom. 2. tract. de Relig. part. 2. cap. 5. de voto art. 4. prope finem, qui ſine dolo, ſed non ſine negligentia, impedit ne conditio impleatur, ſub qua vovit; quia negligentia, ſaltem gravis, dolo æquiparatur; & quia vovens finem ſub conditione, quæ a ſe pendet, videtur indirecte vovere id quod neceſſarium eſt de via communi, ut conditio impleatur. Ad minus ergo hoc in caſu, ſubdit, conſulendus eſt Epiſcopus, & ab eo petenda diſpenſatio, quam denegare debet, ſi vovens etiamnum culpam ſuam reparare poſſit.

Quod noſter Auctor addit, eum, qui vovit per totam vitam inſervire tali hoſpitali, teneri etiam inſervire tempore peſtis; non videtur admittendum, niſi aut ad hoc etiam expreſſe ſeſe obligare intenderit, aut votum emiſerit inſerviendi hoſpitali conſtituto in iis locis, qui identidem huic morbo obnoxii ſunt. Præſumitur namque voluiſſe dumtaxat ſeſe obligare ad inſerviendum hoſpitali in communibus infirmitatibus, quæ plerumque accidere ſolent.

Per alterius poteſtatem ceſſat obligatio voti tripliciter: primo per irritationem, 2. per diſpenſationem, 3. per commutationem. Irritatio ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 88. & 89. & ſublatio obligationis voti ex vi poteſtatis dominativæ aut quaſi dominativæ, quam alter habet in perſonam voventem, vel in rem voto promiſſam. Poteſtas in perſonam dicitur directa; in rem autem promiſſam dicitur indirecta. Diſpenſatio eſt ablatio obligationis, ejuſdemque remiſſio totalis, ob juſtam, & rationabilem cauſſam, facta ab eo, qui habet poteſtatem ſpiritualem juriſdictionis in perſonam voventis in caſibus, in quibus vota ſunt valida, & obligatoria. Denique commutatio eſt translatio obligationis a materia voti emiſſi ad alteram ſubrogatam loco præmiſſæ.

Q. 2. An Eccleſia habet poteſtatem dominativam præſcribendi certas conditiones, quibus non extantibus vota ſint irrita? R. Affirmat. idcirco enim vota ſollemnia emiſſa cum gravi metu, & injuſte ad hoc incuſſo, aut emiſſa ante annum decimum ſextum completum, aut emiſſa ante expletum annum probationis in Novitiatu ſunt irrita.

Q. 3. Quinam habent poteſtatem irritandi vota? *R.* 1. Superiores Religionum habent poteſtatem directam irritandi vota ſuorum ſubditorum, exceptis votis ſollemnibus, nec non ſtrictioris inſtituti ingrediendi. Ita D. Thom. 2. 2. quæſt. 88. art. 8. ad 3. & ex jure Canon. cap. 27. de elect. in 6. valide tamen a ſubditis emittuntur, quouſque ſuperior non contradicat, & illa revocet. Immo etiamſi Superior votum ſubditi approbaſſet, vel ab alio æquali

præ-

prædeceſſore approbatum fuiſſet, poteſt illud ſemper revocare; cum ſemper eadem poteſtate dominativa polleat, & æquali gaudeat, ac prædeceſſor. Peccabit tamen, ſi abſque juſta cauſſa votum ſubditi irritet. Vota tamen Novitiorum nondum profeſſorum, quæ nec regularem obſervantiam, nec eorum gubernationem impediunt, non poteſt ſuperior irritare, cum adhuc ſint ſui juris; vota autem quæ obſervantiam, aut eorum gubernationem impediunt, remanent ſuſpenſa; & reviviſcunt, ſi Religione exeant.

R. 2. Omnia vota impuberum, etiam implenda poſt pubertatem, directe irritari poſſunt a Patre, vel in ejus defectu ab avo paterno, vel in horum defectu a tutore; non tamen a matre, niſi, forte eſſet tutrix; ita ex cap. *Puellæ* 20. quæſt. 2. juxta multos vota in impubertate emiſſa a filio poſſunt a patre irritari etiam tempore pubertatis, niſi tamen filius pubes effectus eadem rata fecerit, ſciens antea illa fuiſſe infirma. Hac poteſtate caret tutor, quia puer poſt pubertatem fit minor uſque ad annum 25. completum; & tutor evadit curator. Pater poteſtate indirecta, quam nempe habet in res filii, & familiæ, irritare poteſt vota filii puberis, quæ impediunt bonum, & prudens familiæ regimen: puta ſi filius voveret perpetuam a carnibus abſtinentiam, idque obeſſet æconomiæ familiari. Secus dicendum de votis perſonalibus filii puberis, caſtitatis e. g. &c. quia circa illa, quæ concernunt cultum Divinum perſonalem filius plenum dominium habet, putarem addendum, niſi tamen preces tantæ eſſent, ut in gravamen œconomiæ familiæ notabiliter redundarent, a quibus detineretur filius a laborando in opificio ſibi commiſſo &c. tunc enim uteretur pater poteſtate indirecta, qua potitur.

R. 3. Maritus poteſtate indirecta irritare poteſt vota uxoris, quæ adverſantur uſui matrimoniali, educationi prolis, & rectæ gubernationi familiæ; ſicuti viciſſim poteſt uxor irritare vota viri, quæ ſunt contraria rei matrimoniali, & vitæ ſociali: quia uterque jus habet ad alterum in hujuſmodi rebus: ita communis ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 88. artic. 8. ad 3. & alibi.

(*) Sequentia, utpote ſcitu digna accurate animadvertenda ſunt. 1. Neuter conjux ob rationem mox dictam, continentiæ votum, vi cujus nimirum ne quidem debitum reddat, valide poteſt emittere, abſque alterius conſenſu. Legatur Joann. Pontas. V. *Votum* caſ. 17. 2. editum ab alterutro conjugum votum de non petendo debitum validum eſt: illicitum tamen, præcipue ſi a viro emittatur: primum conſtat ex Alexandro III. cap. 3. de converſat. conjugat; & ex Cæleſtino III. ex cap. *Placet* 12. eod. tit. alterum conſtat ex eo quod per tale votum matrimonium nimis oneroſum redderetur, quia unus conjugum deberet ſemper petere debitum; & præcipue redderetur oneroſum uxori, quæ propter inſitum a natura pudorem pluſquam vir gravatur, ac rubore magis ſuffunditur in exigendo debito. Quare aſſerimus illicitum eſſe hoc votum,

tum, præcipue ſi a viro emittatur. 3. Votum non petendi debitum quod ab uno conjugum emiſſum eſt etiam ſine licentia ab alio irritari nequit; quia conjux conjugi non obligatur ad conjugii uſum petendum, ſed tantum ad reddendum petenti. 4. Unus conjugum non valet irritare votum caſtitatis ex illius conſenſu ab alio emiſſum. Et in tali caſu nec conjux, quia alio conſentiente vovit, poteſt petere debitum, quia hoc eſſet agere contra votum, nec is, qui conſenſit, poteſt ei (ſi forte petierit) reddere, quia conſentiret ejus peccato; immo probabilius eſt, neque eum, qui conſenſit, poſſe ab altero debitum petere: videtur enim feciſſe etiam illi poteſtatem ſervandi ſuum votum (niſi aliud expreſſerit). Sic inter ceteros Sylvius in Sup. quæſt. 53. artic. 1. concl. 6. 5. Votum continentiæ ab utroque conjuge mutuo conſenſu editum, nequit mutua, vel alterius conjugis contradictione amplius irritari; quia ſic uterque conjux juri ſuo ad petendum, vel reddendum debitum per mutuum conſenſum in votum ceſſit: unde niſi legitima Superioris diſpenſatione valent reſtitui. 6. Quando ambo vovent mutuo conſenſu Religionem, nequeunt amplius tale votum irritare, neque mutuo conſenſu, neque ſeparatim; hoc ſiquidem votum perpetuam continentiam includit, & matrimonii diſſolutionem quoad torum. Idem omnino aſſerendum, quando mutuo conſenſu alter religionem, alter caſtitatem vovet. 7. Vota ab uno conjugum emiſſa ante matrimonium, implenda tamen matrimonio inito, ab alio irritari non poſſunt, ſed ſolum ſuſpendi, ſi obſint officio, ac juri conjugali. Idem dicendum de votis editis tempore legitimi divortii. 8. Vota, quæ alter conjugum edit adimplenda poſt diſſolutum matrimonium, nequeunt ab alio irritari, puta votum de abſtinendo a ſecundis nuptiis, quia unus conjux nullum jus habet in alium poſt mortem.

R. 4. Domini irritare poſſunt vota famulorum, & ancillarum, quæ obſtant juſto famulatui ſibi debito, etiamſi ante famulatum emiſſa fuiſſent, dummodo tamen famulando vitam tranſigere compellantur; liberi tamen a famulatu tenentur ad vota implenda, cum tempore famulatus fuerint dumtaxat ſuſpenſa. Ita communis cum S. Thom. in 4. d. 38. q. 1. art. 1. q. 3. Poſſet etiam Dominus licite irritare, etiamſi conceſſiſſet licentiam, & deinde experiretur præjudicium inde ortum. Ita communis cum Suarez, & Navarro; quia per licentiam non ſe privavit jure, quod poſſidet: & idem dicas de Superioribus reſpectu ſubditorum.

(*) PP. Salmaticenſes tract. 17. cap. 3. punct. 6. recte diſtinguunt ſervos late acceptos a ſervis preſſe ſumptis. Primi ſunt, qui ad tempus a Domino conducti pacto pretio iiſdem famulatum præſtant. Hi ſunt ſui juris, ſicque vota, quæ emittunt, firma ſunt, ac rata, nullo habito ad dominorum voluntatem reſpectu. Quare Domini valent dumtaxat horum vota, ſi hæc eorum ſervitio præjudicium afferant, ſuſpendere pro eo tempore, quo illis inſervire debent. Servi preſſe ſumpti ſunt mancipia in ſervitutem redi-

redacta. Iſti nulla libertate gaudent quantum ad ſervitium corporale Dominis reddendum. Quamobrem poſſunt Domini irritare horum vota, quæ debitam ſervitutem impediunt, ut patet. At ſecus eſt de votis iſtorum, quæ debito obſequio minime officiunt, aut de votis adimplendis poſt comparatam libertatem, aut emiſſis ante ſervitutem, aut aliis ſimilibus; quæ a Dominis dumtaxat ſuſpendi poſſunt, ſi debito obſequio, aut juri incommoda ſunt.

Q. 4. *An* peccat, qui gaudens poteſtate irritandi votum, irritat illud abſque rationabili cauſſa? *R.* Is juxta omnes peccat ſaltem venialiter; ſi vero res ſit notabilis juxta probabiliorem, peccat etiam mortaliter; quia in re gravi abutitur poteſtate ſua in præjudicium Divini cultus, & utilitatis ſpiritualis proximi. Circa quod nota 1. quod quamvis irritatio facta ab habente poteſtatem ſit illicita, eſt tamen valida, quia ad validum uſum ſui juris non requiritur cauſſa. 2. Quod vota directe irritata nunquam reviviſcunt; quia evadunt nulla defectu conditionis requiſitæ ad valorem actus, cum inferior non poſſit vovere valide, niſi ſub hac conditione tacita, ſi ſuperior non contradixerit. Vota autem irritata indirecte, remanent tantum ſuſpenſa, & reviviſcunt, poſtquam materia fuit ſubtracta a poteſtate dominativa irritantis: eo quod votum erat abſolute validum, & ob ſolam materiæ ſubjectionem erat ſuſpenſum. Si autem concedens licentiam promitteret ſe nunquam irritaturum, & promiſſio acceptaretur, non poſſet amplius irritare, quia ceſſit juri ſuo.

Q. 5. Quænam ſunt juſtæ cauſſæ diſpenſandi? *R.* Sunt, ſeu eſſe ſolent ſequentes; nimirum imperfecta deliberatio in emittendo voto, procedens vel ab immatura ætate, vel a perturbatione mentis, vel ab errore, & ignorantia circa accidentalia voti. 2. Difficultas notabilis in voto implendo, ſive prævisa, ſive non; quamvis illa majorem, ut patet, inferat difficultatem concedendi diſpenſationem. 3. Damnum ſpirituale, vel corporale, aut temporale obligati voto. 4. Majus bonum ex diſpenſatione proventurum. Porro prudens diſpenſator advertat, quod ſi per commutationem ſuccurrere poſſit indigenti, hac utatur, prætermiſſa diſpenſatione. Quando autem cauſſa diſpenſandi eſt dubia, ſtari poteſt judicio Prælati diſpenſantis, vel commutantis, non autem judicio proprio. Ait S. Thom. loco cit. ad 2.

Q. 6. A quonam ſit diſpenſatio? *R.* Ab habente poteſtatem, quæ duplex eſt; ordinaria, quæ eſt annexa muneri, & gradui diſpenſantis; & delegata, quæ eſt alteri collata ab habente ordinariam. Ordinaria quoad omnia vota, & reſpectu omnium fidelium potitur Sum. Pontifex, qui etiam habet facultatem quædam ſibi vota reſervandi, & reapſe quinque ſibi reſervavit, nempe vota Religionis intrandæ, caſtitatis perpetuæ; & trium peregrinationum, Jeroſolymitanæ, Romanæ, & Compoſtellanæ. Ita ex cap. *Ex multa, & ſuper his.*

(*) Diſpenſantes prætextu facultatis Sixti IV. a quinque votis prædictis; item eadem nota prætextu privilegiorum commutantes excommunicationi ſubjiciuntur Sum. Pontifici reſervatæ. Ita ex Extravag. *Etſi Dominici gregis* 2. de pœnit. & remiſs.

Ut autem hæc vota vere ſint reſervata, requiritur. 1. Juxta Navarrum in man. cap. 12. num. 59. quod ſint perfecte deliberata. 2. Quod ſint determinata, & non alternativa: puta, voveo aut Religionem ingredi, aut eleemoſynam mille aureorum. 3. Quod ſint vota abſoluta, vel conditionata, expleta conditione. 4. Quod intelligantur reſervari dumtaxat ſecundum ſuam ſubſtantialem integritatem, & non ſecundum circumſtantias adjacentes, quamvis voto comprehenſas; voviſti e. g. ingreſſum Religionis infra annum; poterit Epiſcopus, vel alius privilegiatus diſpenſare ex juſta cauſſa ad biennium. Et propterea, ut votum caſtitatis ſit reſervatum, debet eſſe caſtitatis totalis, & perpetuæ; alioquin ſecundum multos poteſt ab Epiſcopis privilegiatis diſpenſari. Ita cit. Auctor num. 76.

R. 2. Poteſtas ordinaria diſpenſandi in votis, exceptis illis quinque, convenit Epiſcopis reſpectu ſuorum ſubditorum; item Legatis Apoſtolicis, & Nunciis Pontificiis in Provinciis ſuis. Archiepiſcopi cum eadem polleant reſpectu ſuorum ſubditorum, non vero reſpectu ſubditorum ſuorum ſuffraganeorum, niſi per modum appellationis in caſu, quo prætenderetur injuſte ab Epiſcopo denegata: ita communis. Epiſcopi item, tamquam ſpecialiter delegati ab Apoſtol. Sede diſpenſare etiam poſſunt in votis Papæ reſervatis ex urgentiſſima cauſſa neceſſitatis, ſi non poſſet adiri Sum. Pontifex, Legatus, Nuncius, qui ea poteſtate gauderent. 3. Prælati Religionum exemptarum a juriſdictione Epiſcopali, & præcipue Religionum Mendicantium, cum habeant poteſtatem quaſi Epiſcopalem, gaudent ordinaria poteſtate jam dicta. Ita communis ſententia.

R. 4. Delegatam poteſtatem habent illi, quibus conceditur ab habentibus ordinariam: ipſi eam non poſſunt aliis ſubdelegare; niſi forte, dicunt aliqui, concedatur ratione officii, aut dignitatis, & abſolute; quia tunc videretur tranſire in ordinariam; quod tamen affirmare non audeo. 5. Ex privilegiis Summ. Pontificum, poteſtate ab ipſis delegata plurimi Auctores dicunt gaudere Confeſſarios ab Epiſcopo approbatos Ordinum Mendicantium commutandi, & diſpenſandi omnia vota, etiam pie jurata, ſæcularium, exceptis jam illis quinque reſervatis; & dummodo non cedant in præjudicium tertii. Et quoad facultatem commutandi citantur pleræque Bullæ, nimirum Eugenii IV. incip. *Et ſi quilibet*, Gregorii XIII. *Decet Romanum* quæ extendit facultatem ad vota jurata modo prædicto, &, ut ceteras omittam, Benedicti XIII. incip. *Pretioſus* §. 22. Quoad poteſtatem vero diſpenſandi, in duabus editionibus anterioribus docui hac quoque gaudere Regulares reſpectu Sæcularium, ex Bulla Sixti IV. incip. *Sedes Apoſtolica* §. 7.

quam

quam legeram propriis oculis. Verum deinde animadverti eadem Bulla hoc privilegium concedi Superioribus illius Religionis reſpectu ſuorum ſubditorum nihil omnino exprimendo circa ſæculares: propterea niſi aliunde habeatur hoc privilegium a præcitata Bulla deduci nequit. Contendit aliquis ex aliis privilegiis illud quoque, etiam circa vota jurata (ſine præjudicio tertii) & juramenta pia ipſi Deo facta, Regularibus convenire; ſed oppoſitum eruit P. Daniel Concina, quia omnia ea privilegia rite examinavit.

Q. 7. Quinam habent poteſtatem commutandi vota? *R.* Poteſtatem ordinariam commutandi vota non reſervata habent Epiſcopi, & Superiores Regulares reſpectu ſuorum ſubditorum: delegatam autem reſpectu omnium fidelium habent Regulares privilegiati, ut dictum fuit reſp. 4. præced. quæſt. Si Pontifex votum materiæ reſervatæ commutet in aliam non reſervatam, docent multi, quod circa illam non reſervatam poteſt alter privilegiatus ex juſta cauſſa diſpenſare, aut commutare; niſi forte Pontifex declaraſſet, etiam materiam ſubrogatam velle ſibi reſervare. In commutatione ſimplici procurandum eſt, ut fiat æqualitas, quantum materiæ permittunt: quando autem eſt commutatio diſpenſatione quadam temperata, & quidem ex juſta cauſſa, non exigitur dicta æqualitas.

(*) Pro praxi obſervanda in facienda commutatione votorum non poteſt tradi una certa regula pro omnibus, ut animadvertit P. Lucius Ferraris in ſua Bibliotheca V. *Votum* art. 3. num. 133. Unde commutans debet prudenter tria præcipue attendere juxta id quod ſtatuit Innocentius III. in cap. *Magnæ devotionis* de voto, §. *Et quidem*, ubi dicit in commutatione ſervandas eſſe æquitatem, honeſtatem, & utilitatem.

Generaliter loquendo, niſi circumſtantiæ, & cauſſæ aliud exigant, commutari debet votum reale in reale, perſonale in perſonale, & ſic de ceteris, ut ſic quantum poteſt fieri, magis ſervetur æqualitas, & proportio moralis, ut communiter tradunt Doctores. Item generaliter loquendo in votorum commutatione non eſt attendenda ſola materia promiſſa, ſed etiam finis promiſſionis, nec ſola excellentia virtutis in materia ſubroganda, ſed attendi debet id, quod magis ad Dei honorem, & cultum conducit, magiſque voventis ſaluti expedit, diligenter perpenſis omnibus circumſtantiis perſonæ, loci, temporis &c. Sed neque commutatio fieri debet neceſſario in opus æque difficile, aſperum, & auſterum. Hinc docent plures conſultius eſſe omnia fere vota perſonalia regulariter commutare in frequentiam Sacramentorum; quia ſacramenta plerumque Deo gratiora ſunt, & ad ſalutem voventis magis efficacia, quam cetera opera. Legatur Pater Daniel Concina Theolog. Chriſt. tom. 3. lib. 4. diſſertat. 3. capit. 18.

Animadvertendum vero eſt, quod ſi commutatio fiat tempore Jubilæi, verba Bullæ ſpectanda ſunt: unde ſi facultas detur dum-

taxat commutandi vota in eleemoſynas, in aliud pium opus fieri nequit commutatio.

Ut autem aliquod præbeamus exemplum, votum ex. gr. non ineundi matrimonium poteſt commutari in Confeſſionem, & Communionem ſingulis menſibus, in perpetuum jejunium unius diei pariter ſingulis menſibus, aliiſque ſimilibus. Votum jejunandi omnibus per vitam ſextis feriis, vel Sabbathis rite commutari poteſt in recitationem Roſarii cum moderata eleemoſyna ſextis quibuſque feriis, vel Sabbathis per totam vitam; vel Confeſſionem, & Communionem de quindena in quindenam. Votum elargiendi certam eleemoſynam pauperibus commutari poteſt in ſervitium hoſpitalis per ſpatium temporis, quod judicio prudentis Confeſſarii ſufficiat ad compenſandam eleemoſynam voto promiſſam &c.

Jamvero facta voti commutatione, & a vovente acceptata liberum eſt ei ad priorem redire materiam, ſeu prius votum exequi, ſi commutatio facta ſit in minorem obligationem, admixta diſpenſatione, quia quilibet, quod melius eſt ſemper amplecti poteſt. Secus eſt juxta plures, ſi commutatio in melius facta ſit, & a vovente acceptata; quia acceptatio talis commutationis vim habet novi voti, quo acceptans obligavit ſe ad reddendum Deo aliquid melius, quam antea voverat. Idem ſentiendum exiſtimant nonnulli etiam quando commutatio facta eſt in æquale. Jam facta voti commutatione, legitima juriſdictionem habentis auctoritate, non tenetur vovens juxta communem ſententiam exequi priorem materiam, ſeu prius votum, ſi materia ſubrogata fiat poſtea impoſſibilis, vel inutilis. Quia prior obligatio per legitimam commutationem extincta eſt. Peccat tamen vovens, ſi ejus culpa opus ſubrogatum impoſſibile evadat. Diximus de induſtria, *legitima juriſdictionem habentis auctoritate*; quippe ſi commutatio facta fuit dumtaxat propria voventis auctoritate, cenſent communiter Doctores priſtinam in hoc caſu reviviſcere obligationem. Tandem qui ordinaria, vel delegata gaudet facultate ad vota commutanda, tenetur ipſa commutare, cum ob rationabilem cauſſam ad id requiritur; cum recipiendo dictam facultatem ſe implicite obligaverit ad ejus uſum, ubi requireretur, & juſta adeſſet cauſſa.

Q. 8. An commutatio in evidenter melius fieri poteſt ab ipſo vovente propria auctoritate? *R.* Affirmative: ita plures. Ratio patet; quia votum non debet impedire melius bonum; tamen ſemper ſine præjudicio tertii. Si autem dubitatur, an ſit melius, indiget auctoritate Prælati, ut docet probabilior cum S. Thom. 2. 2. quæſt. 88. art. 12. quod profecto intelligendum eſt etiam in caſu dubii, an ſit melius bonum. Et ratio eſt, quia promiſſio contracta ſolvenda eſt in propria ſpecie, ita poſtulante virtute fidelitatis. Igitur quoties clare non conſtat, an opus ſit melius, infideliter agitur ſubſtituendo æquale.

(*) Equidem, ut animadvertunt PP. Salmanticenſes tract. 17. de voto cap. 3. punct. 14. n. 129. poteſt quilibet propria auctoritate

tate vota ſua commutare in id, quod eſt evidenter melius, quando hoc melius eſt ejuſdem generis, & continet, ac includit materiam promiſſam: e. g. vovet quis dare Eccleſiæ calicem argenteum, & dat aureum. At ſi ſermo ſit de propria, ac rigoroſa voti commutatione, nempe unius boni in bonum diverſi generis, puta jejunii in eleemoſynam &c. talis voti commutatio ne in bonum quidem evidenter melius propria auctoritate fieri poteſt, ut ſentiunt veteres Canoniſtæ non pauci, pluresque celebres Theologi. Ratio, quam adferunt eſt, quia dum res voto promiſſa in aliam quamcumque diverſi generis mutatur, emiſſi voti vinculum ſolvitur, ejuſque loco novum vinculum ſubrogatur: at quamvis unuſquiſque novum vinculum ex ſe ſubire valeat: attamen propria auctoritate emiſſi voti vinculum ſolvere nequit; ſed habente auctoritatem opus eſt, ut docet Sanct. Thom. in diſt. 38. quæſt. 1, artic. 4. quæſtiunc. 4, & 2. 2, quæſt. 88. art. 12. Excipit dumtaxat Angelicus utrobique votum Religionis, in quod quæcumque vota commutari poſſunt; quia omnia alia in eo includuntur, quod non eſt de reliquis votis. Legatur P. Daniel Concina tom. 3. lib. 4. diſſert. 3. cap. 14. num. 3.

Q. 8. An quibus conceditur facultas diſpenſandi, conceditur etiam facultas commutandi?

R. Affirmat. Juxta probabiliorem, ut nobis videtur: quia cui conceditur majus intra eumdem ordinem, rationabiliter præſumendum eſt concedi etiam minus. At non viciſſim, qui habet poteſtatem commutandi, habet etiam diſpenſandi auctoritatem.

Q. 9. An habens poteſtatem, nedum ordinariam, verum etiam delegatam, poteſt ex juſta cauſa votum prius emiſſum in favorem tertii, nondum eidem ſignificatum, diſpenſare, vel commutare abſque requiſito illius aſſenſu? *R.* Ita probabilius nobis videri cum pluribus: nam nullus habet jus ad id, quod ipſi nondum innoteſcit, nec ullo modo ab eo acceptatum fuit, ut communiter docent Theologi de contractu promiſſionis; unde talis diſpenſatio aut commutatio nullius jus offendit. Secus eſt, ſi tertio ſignificatum fuiſſet votum, & ſaltem per ſilentium modeſte acceptatum, ob contrariam rationem.

**
*

CAPUT XI.

De Aſſumptione Divini Nominis in Laudem, nempe de Horis Canonicis.

§. I.

De Horarum Canonicarum notione, & de Perſonis huic oneri addictis: & primo quoad chorum.

Q. 1. QUid ſunt Horæ Canonicæ? R. Sunt quædam veluti pars Divini Officii generatim accepti, quod ex pluribus orandi modis per Litanias, miſſarum celebrationes, per Proceſſiones, per exequias, & hujuſmodi eccleſiaſticas preces aſſurgit: proinde horæ canonicæ definiri poſſunt, preces quædam vocales ad Dei cultum deſtinatæ ex Pſalmis, Canticis, aliiſque Sacris Scripturis; item ex hymnis, collectis, Patrumque ſermonibus, apte conſtructæ.

Q. 2. Quinam obligantur ad horas Canonicas? R. Ex Sacrorum Canonum ſanctione horæ canonicæ ab Eccleſiaſticis perſonis totius Eccleſiæ nomine quotidie ſunt recitandæ.

Q. 3. Quotuplici titulo præfatis perſonis hæc obligatio oriri poteſt? R. Ex triplici titulo, nempe vel titulo Ordinis Sacri ſuſcepti, vel beneficii eccleſiaſtici conſecuti, vel Religionis approbatæ Profeſſione. Priori itaque titulo tenentur ad horas ſub mortali, quia obligatio gravis eſt, Subdiaconi ipſo die ſuæ ordinationis, ſaltem quoad partem reſpondentem horæ, in qua ordinantur; nam ſtatim ab ordine ſuſcepto incipit obligatio; & talis obligatio eſt circa materiam diviſibilem.

Inſtitutio recitandi in Choro præter finem ſupremum laudandi Divinam Majeſtatem, duos item habet fines immediatos, nempe promovere devotionem in populo fideli, & majorem profectum recitantium. Obligatio recitandi in Choro graviter afficit Eccleſias Cathedrales, & Collegiatas ſingulis diebus, & pro omnibus horis. ut patet ex cap. 1. de celebrat. Miſſ. ex cap. *Dolente* ejuſdem tituli, & alibi.

Quoad Regulares obligatio recitandi in Choro ſpectat ad totam Communitatem, & ex vi proprii muneris ad Superiores, & quidem ſub gravi; ita ut peccent lethaliter, ſi ob ipſorum negligentiam horæ non recitentur in choro, & eſt communis. Ratio obligationis deducitur ex conſuetudine, & gravitate materiæ. In caſu, quo Superior ita graviter deſit, tenentur ſubditi collective ſumpti ſub gravi ſupplere; quia omnis obligatio communis monaſteriorum, afficiendo prius in particulari Prælatum, afficit quoque ipſam Religioſam communitatem. Obligatio aſſiſtendi choro non ita afficit religioſos, ſicuti clericos beneficiarios propter chorum; nam

nam hi ſingulatim graviter peccant, ſi notabiliter abſint abſque legitima cauſſa, ex Concil. Lateran. 5. Sub Leone X. ſeſſ. 9. & ex Bulla Sancti Pii V. 135. & ex pœna gravi, quæ abſentibus infligi poteſt, nempe depoſitionis; ſecus illi, niſi forte aliud inferatur ex ipſorum Regulis. Quamvis ex aliis capitibus, nempe ſcandali aliorum confratrum, obicis ad perſolvendum chorum, aut notabilis dedecoris cultus Divini, veri contemptus, aliorumque ſimilium Religioſi abſentes ſine juſta cauſſa peccent mortaliter; proindeque tenentur ſub mortali notabiliter choro non deeſſe, niſi juſta de cauſſa, aut legitima diſpenſatione eximantur; etiam præciſo motivo ſcandali &c. quia non apparet eſſe verum, quod conſuetudo vim legis obtinens obliget ſolam communitatem, ſed videtur afficere etiam ſingulos religioſos de jure non diſpenſatos; quæ obligatio fundatur in ſtatu aſſumpto ab unoquoque eorum, qui eſt ſtatus Choriſtarum, quæque illos Choro devincit. Et revera talis omiſſio notabilis, ſeu frequens modo prædicto non judicatur levis a S. Sede, ut colligitur ex Decretis a Clemente VIII. editis pro „ Reformatione Regularium, tam monachorum, quam „ mendicantium &c. « .

Q. 2. Quot pſallentes præſentes eſſe debent, ut præceptum recitandi horas canonicas in choro impleatur? *R.* Saltem quatuor: ita communior, & probabilior; quia abſque tali numero, decens ſaltem choralis laudatio perfici nequit. Dixi, *ſaltem quatuor*, quia ubi choriſtæ non legitime diſpenſati ſunt in aliquo numero duodenarium excedente, peccaret Superior graviter contra vigilantiam ſuo muneri debitam, ſi quatuor tantum pſallentibus contentus, alios ſine juſta cauſſa aut diſpenſaret, aut non urgeret, ut choro interveniant; ita ut ſaltem major pars Officia Divina in choro non perſolveret: ita docent communiter Scriptores.

§. II.

De perſolutione Horarum titulo beneficii accepti.

Q. 1. QUinam ſignificantur beneficiariorum nomine? *R.* Omnes illi, qui habent jus perpetuum percipiendi fructus, ſeu reditus ex bonis eccleſiaſticis propter munus aliquod eccleſiaſticum auctoritate eccleſiaſtica conſtitutum.

Q. 2. An hi omnes tenentur ſub mortali ad horas canonicas quotidie perſolvendas? *R.* Affirmat. & quidem ſub mortali, & etiamſi ordinati non ſint in Sacris: ſi autem ordine ſacro ſint etiam inſigniti, duplici motivo, religionis nempe, & juſtitiæ tenebuntur: ita communiſſima: ex cap. *Si quis Presbyter* 92. quod caput ab omnibus ut lex recipitur, & alibi. Quod autem ſit onus juſtitiæ, deſumitur inſuper ex Lateran. 5. ſeſſ. 9. ubi dicitur, quod *Beneficium detur propter officium*, ſitque quidam contractus innominatus inter Eccleſiam, & Beneficiarium, nempe *do, ut des*.

Q. 3. An beneficiarius tenetur ad horas ante poſſeſſionem beneficii? R. Probabilibus videtur quod non teneatur, dummodo à beneficiario non pendeat poſſeſſionem habere; ita videtur deduci ex cap. *Licet Epiſcopus* de Præbendis in 6. Ratio eſt, quia quamvis habendo titulum cum collatione beneficii habeat dominium proprietatis in beneficium ſtatim ac fuit ipſi collatum; non habet tamen dominium utile ejuſdem, niſi pacifice poſſideat.

Q. 4. An qui aſſecutus eſt beneficium tenetur ad horas ſub mortali, ſtatim ac cœpit illud pacifice poſſidere, quamvis fructus ſtatim non percipiat, ſperet tamen prudenter percepturum? R. Affirmat. Ratio eſt, quia habet complete, & perfectè beneficium; & quia habet vocem, reſidet &c. teneturque ad onera ejuſdem peragenda; proindeque etiam ad onus horarum. Idem quoque intelligas de eo, qui acceptat beneficium cum penſione annexa, etiam omnium fructuum alteri tradendorum: quia volens ita acceptavit; volenti autem non fit injuria. Neque illum excuſare poteſt, etiamſi acceptaſſet, ex inſinuatione, & mandato Pontificis; quia ſi noluiſſet acceptare, ſe eximere potuiſſet. Si autem beneficiarius de Pontificis licentia beneficium alteri reſignet, ſibi tamen reſervet omnes fructus, omniaque onera adimplenda, tenetur etiam ad horas; quia cetera omnia onera ſuſtinet, & fructibus gaudet: ita plures.

Idem ob eamdem rationem dictam a principio, intellige ſi Canonicus ex conſuetudine (alioquin reprobata a Concil. Tridenț. ſeſſ. 24. cap. 14: & per Conſtitutionem Sancti Pii V. 106.) privaretur fructibus pro aliquo tempore, ſive applicandis reditibus Epiſcopalibus, ſive diſtribuendis inter alios Canonicos, ſeu Beneficiarios, dummodo tamen reciperet diſtributiones inter præſentes; is enim teneretur ad horas etiam eo tempore, quo fructus non percipit. Ita plures. A fortiori autem teneretur ad horas in caſu, quo ex conſuetudine privaretur fructibus aliquo tempore applicandis, vel in funus, vel in ſuffragium ipſius beneficiati, vel ut poſſet teſtari de ipſis in favorem hæredum; & adhuc a fortiori, ut applicentur alicui pio loco, vel fabricæ, Eccleſiæ, vel Sacriſtiæ, vel ad quidpiam ſimile: quia in primis caſibus tantum cederent in commodum ipſius beneficiarii; & in ſecundis caſibus cederent in cultum Dei, quæ conſuetudo non improbatur a Trid. quin potius videtur approbari a Sancto Pio V. in Bulla cit. quamvis addat, ut una pars in tales uſus impendatur, altera detur Beneficiario. Ubi autem hæc Pii moderatio non eſt in uſu; nihilominus ad horas tenentur.

Q. 5. At tenetur ad horas beneficiarius, quando privatur reditibus injuſte per violentiam &c. & diu ſic detinetur; remanet tamen ſpes ſaltem dubia illos recuperandi? R. affirmat. Juxta communem; tum quia extante ſpe eſt potius dilatio, quam rapina fructuum; tum etiam quia reſtat titulus, ſicut ſubeundi alia onera, ita etiam illud Horarum; tum denique quia aliquid identidem

tidem percipit ſive diſtributionum, ſive oblationum ad altare, ſive exequiarum &c. Secus eſt, ſi violentia prudenter judicetur perpetua; tunc enim ſuſpenditur ex hoc capite horarum obligatio.

(*) P. Paulus Antoine tract. de obligat. quæſt. 3. §. *Quid ſi reſp.* 1. ſequentes addit caſus, in quibus beneficium poſſidens tenetur Horas Canonicas recitare, quamvis nullos ex illo fructus percipiat. 1. Si omnes fructus loco penſionis impendat ei, qui ſibi reſignavit, vel Sacerdoti ſubſtituto ad peragenda beneficii onera. 2. Si is privetur juſte v. g. quia non reſidet. 3. Si illi fructus aliquo caſu perierint, v. g. incendio &c. vel ſi hominum injuria pro aliquo tempore auferantur ſine ſpe recuperandi.

Q. 6. An beneficiarius tenetur ad Horas, ſi beneficium ſit adeo tenue, ut neque reddat quartam partem congruæ ſuſtentationis? *R.* affirmat. juxta communiorem, & probabiliorem: nam tale beneficium adhuc vere eſt beneficium; ex cap. *Is, cui*, de Præbendis in 6., & cap. *Collatio*, de officio Legati in 6. Adde rationes in præced. quæſtionib. allatas.

Q. 7. An, quoties fructus beneficii dantur alicui, etiam Clerico, in ſtipendium, ut præſtet actionem temporalem, ex vi talis muneris, & ſtipendii tenetur ille ad horas? *R.* Negat. ita communis: quia per accidens eſt, quod hujuſmodi perſonæ ſint Clerici, cum illa officia præſtari poſſint, & præſtentur etiam a laicis; hujuſmodi ſunt officium Lectoris Theologiæ coram juvenibus Canonicis (dummodo non ſit Canonicus), etiamſi integram canonicalem præbendam recipiat; Sacriſtæ, dummodo tale miniſterium non ſit ſpeciale beneficium, & ſimilia.

Q. 8. Ad quid tenentur Penſionarii? *R.* Si penſio ſit laicalis, nempe data quidem ex fructibus beneficii, ſed propter titulum laicis communem, puta in gratitudinem ob præſtita ab ipſo, vel a conſanguineis ſervitia Eccleſiæ; ob titulum eleemoſynæ &c. non affert obligationem horarum; quia non datur ad aliquod ſacrum miniſterium. Secus eſt ſi penſio ſit clericalis, & poſtulans ſaltem primam tonſuram, ita ut conferatur titulo, & jure ſpirituali: tenentur enim ex Conſtitutione S. Pii V. ſub gravi ad Officium B. Virginis: dummodo aliunde non teneantur ad Horas Canonicas; quia in tali caſu eos diſpenſat Suarez ab Horis Virginis, eo quod, ait ipſe, neque Sacerdos acquirens beneficium obligatur ad Horas duplicandas, neque ad Horas Virginis.

Q. 9. Ad quid tenentur Præſtimoniati? *R.* Habentes præſtimonia (quæ ſunt portiones quædam a reditibus Beneficiorum abſtractæ, quæ dari ſolent Canonicis, vel aliis Clericis in vitæ ſubſidium, præſertim ubi litteris, ſeu ſtudiis vacant) tenentur juxta veram ſententiam Soti, aliorumque ad Horas Canonicas: quia ex cap. ult. de conceſſione Præbendar. in 6. &, ut alia omittam, clariſſime ex S. Pio V. in ſuo motu proprio præſtimonia ſunt vera bene-

beneficia collata titulo ſpeciali ſpirituali, nempe inſerviendi Eccleſiæ.

(*) Præſtimonia, ſeu portiones præſtimoniales, cum dantur ſolummodo ad certum tempus in vitæ ſubſidium, v. g. durante tempore ſtudiorum, non ſunt beneficium Eccleſiaſticum proprie dictum, ut cenſet Menochius l. c. n. 57. & 60. aliique. Si autem conferantur in titulum, atque in perpetuum, ita ut cum obitu illius, qui accepit, vacent, tunc connumerantur inter beneficia proprie dicta, ut idem Menochius aſſerit loco cit. & Garcias l. c. num. 117.

Præſtimonia in titulum perpetuum beneficii data, ſeu collata habent annexum onus ſpirituale recitandi Horas Canonicas; etſi ex ſua inſtitutione nullum ſervitium in Eccleſia habere ſoleant. Præſtimonia autem data ſolummodo ad tempus v. g. durante tempore ſtudiorum habent ſolum ſæpe adjunctum onus orandi quotidie quinquies *Pater*, & *Ave*. Legatur P. Lucius Ferraris V. *Præſtimonium* &c.

Q. 10. Habentes Capellaniam collativam, ideſt auctoritate Eccleſiaſtica inſtitutam, quamvis ex bonis a Laicis ſubminiſtratis, & jus præſentandi laico reſervetur, tenentur ne ex vi hujus tituli ad Horas Canonicas? *R.* affirmat. ut docet communis; quia eſt verum beneficium.

Q. 11. An Comendatarii beneficiorum tenentur ad Horas? *R.* Commendatarius, qui habet beneficium integre commendatum quoad totam adminiſtrationem ejus, tenetur etiam hoc titulo ad Horas Canonicas, etiamſi commendatio hujuſmodi non ſit perpetua, nec erecta in beneficium: & ratio eſt quia quamvis hic commendatarius non obligetur titulo beneficii a ſe poſſeſſi, obligatur ratione integræ adminiſtrationis, & obligationis, quam acceptavit, tamquam ſubſtitutus loco beneficiarii. At ſecus eſſet, ſi ipſi commendaretur quoad ſola exteriora, & publica ſervitia Eccleſiæ, & alter jam beneficium habens, titulum beneficii retineret, commendaretque illi, ut ejus vices obiret, donec v. g. Romam pergat, & inde redeat. Porro integra adminiſtratio obligans, ad Horas a Pontifice, vel ab Epiſcopo ſolet conferri.

Q. 12. An tenetur ad Horas habens beneficium manuale? *R.* Teneri pro eo tempore, quo illud retinet: quia ſuſcipit pro eo tempore in ſe totam beneficii adminiſtrationem, omniaque onera ejuſdem, quorum unum eſt onus horarum. At ſecus eſt ob contrariam rationem de coadjutore conducto a Paroco, aut alio Beneficiario.

Sed quid dicendum de coadiutoribus Canonicorum, qui ſuccedunt ipſo facto poſt mortem Canonici in eodem gradu, & fruuntur aliqua portione redituum beneficii, habent ſedem in choro, & vocem in Capitulo? *R.* Non videri hos obligari ex vi coadiutoriæ ad Horas; ita multi apud Suarez: quia coadiutoria non eſt

bene-

beneficium, ut omnes docent, teſte Navarro, in cap. *Si quando* de reſcriptis 5. n. 10. ſed tantum confert jus ad beneficium: & propterea vocem, quam habent in Capitulo, habent ex conceſſione loco ſui proprietarii. Tenentur tamen ad Officium B. Virginis, dummodo penſionem habeant ex beneficio, aut ſui coadiuti, aut alterius, quia comprehenduntur in laud. S. Pii Conſtitutione.

§. III.

De modo ſervando in recitatione horarum in choro.

Q. 1. AN Canonici, aliique ſtipendio ducti tenentur alta voce canere in choro? *R.* affirmat. & quidem ſub mortali; niſi legitimum habeant impedimentum: ita communis. Ratio eſt: quia ipſis id imponitur ex juſtitia. Immo juxta graves DD. apud Suarez cap. 13. n. 5. & 6. neque ſatisfacit choro, & graviter peccat pro ratione materiæ ille, qui partem ſuam in choro non canit, quamvis habeat animum recitandi private extra chorum: quia defectus concurrendi cum choro ad cantum, nunquam, ut patet, ab eo ſuppletur; niſi forte ſuppleatur adeundo chorum, & canendo illis diebus, quibus eſſet legitime diſpenſatus.

(*) Controverſiam hanc diremit Bened. XIV. in Conſtitutionib. *Cum ſemper* directa ad univerſos Italiæ Patriarchas, Archi-Epiſcopos, & Locorum Ordinarios, &, *Præclara decora* ad Patriarcham Aquilejenſem Danielem Delphinum; in quibus, & præcipue in poſtrema, declarat, Canonicos, alioſque ſtipendio ductos fructus Præbendarum, aliarumque diſtributionum ſuos minime facere, &, ſi eos ſibi acquirant, teneri ad reſtitutionem, quoties cum aliis alta voce in choro non canunt, niſi illis præſto ſit legitimum, ac vigens Apoſtolicum indultum, ſeu privilegium; contrariamque ſententiam a Sac. Congregatione Concilii exploſam, & improbatam fuiſſe, quamvis præſumptis conſuetudinibus, aliiſque fundamentis innixa perhiberetur. Legeſis ejuſdem Pontificis Inſtitutionem 107. §. 3. n. 16.

Q. 2. An qui ſubmiſſa voce dicit horas, ſatisfacit privatæ ſuæ obligationi horarum, dum alii ex ſua parte ſtantes alta voce proferunt? *R.* Hac in re duas eſſe opiniones æquali fere probabilitatis gradu gaudentes; me autem in partem affirmantem propendere, quod melius negante, & oppoſita difficultatibus, objectionibuſque ſatisfaciat.

Q. 3. Quodnam peccatum eſt omiſſio unius horæ choralis? *R.* In Eccleſiis Collegiatis choro obſtrictis etiam unicam omittere horam eſt lethale juxta communem; quia notabiliter violaretur cultus ab illo choro Deo debitus. Neque Epiſcopus diſpenſare poteſt, niſi ex cauſſa adeo urgente, ut manifeſtet præceptum publice recitandi non amplius obligare. Immo & omiſſio ali-

alicujus partis, quamvis non magnæ, tamen notabilis ob ſui dignitatem, puta Cantici *Magnificat*, judicatur in choro lethalis, ob gravem deordinationem chorali pſalmodiæ reſultantem.

Q. 4. Quandonam Canonicus choro obſtrictus, & voluntarie abſens peccat mortaliter? *R.* Difficile eſſe id definire; unde conſulimus, ne hæc licentia facile, vel frequenter ſine cauſſa legitima ſumatur, quia eſt grave periculum peccandi mortaliter. Videatur laud. Suarez loco cit. n. 8.

Q. 5. An ad ſatisfaciendum obligationi etiam chorali requiritur attentio interna? *R.* affirmat. Juxta probabiliorem, & communiorem; ita enim probatur ex cap. *Dolentes* de celebrat. Miſſæ, ubi dicitur: „ Diſtricte præcipientes in virtute obedientiæ, „ ut Officium divinum, nocturnum pariter, & diurnum, quan„ tum eis Deus dederit, ſtudioſe celebrent pariter, & devote." Certe voluntarias admittens diſtractiones devote non celebrat. Quidam tamen id moderantur dicentes quod ſi diſtractus voluntarie canat, cum ſerviat choro ſervitio humano, & corporali, non peccet graviter contra juſtitiam, & idcirco non teneatur ad reſtitutionem (dummodo tamen ſeorſim attente repetat, quæ diſtractione voluntaria cecinit) ſed peccet dumtaxat graviter contra Religionem, & obedientiam. Ita ex præcepto mox laudato ex Concil. Later. citato ſuperius, & ex S. Pio V. ſuperius pariter adducto.

Q. 6. An tenentur ſupplere, qui nonnulla omittunt, ut choro inſerviant, vel non percipiunt? *R.* qui prævidet, quæ canenda ſunt, ne deordinatio aliqua oriatur, qui thura parant, organa pulſant, aliaque præſtant in ſervitium chori, & interea omittunt, quæ alii canunt, tenentur omiſſa privatim ſupplere juxta Navarrum de orat. c. 22. & alios contra Recentiores, qui etiam illos, qui folles elevant, & campanas pulſant mira liberalitate a ſupplendo diſpenſant, quamvis etiam notabilem partem omittant. Ratio noſtra eſt, quia facillime vel prævenire poſſunt, vel poſtea ſupplere, ne integritatem, ad quam tenentur, graviter lædant; cum alioquin actiones ſupradictæ ſint onera conſueta, & debita ab inſervientibus, & obſtrictis choro: & plerumque actiones morulam longiuſculam exigentes, v. g. prævìſio canendorum, prævenìri debuerint, ne tempore recitationis hæc omitteretur. Qui vero legentem non bene percipiunt vel ob exilitatem vocis, vel ob ſtructuram chori nimium reſonantis, dummodo per ipſum non ſtet, & diligentiam adhibeat ad percipiendum, forte ad ſupplendum non tenetur, ſi modica, & ſparſa ſint, quæ non percipiuntur: ſecus eſt ex juribus relatis ſi ea ſint notabilia, ſaltem quoad obligationem privatam.

(*) Sententia Auctoris in prima parte hujus reſponſionis contenta vera eſt, dummodo ob ea exercitia paucos aliquos verſus dumtaxat non omittant, qui non poſſint facile reſumi, quo in caſu ſupplere non tenentur, ut clare colligitur ex Innoc. IV. qui

in cap. 9. de celebrat. Miſſar. pronunciat eum non peccare, qui verſum aliquem omittit, neque a capite Pſalmi propter hoc debere ipſum reverti. Quoad alteram partem, S. Antonini, quem Tamburinus, aliique ſequuntur, ſententia eſt, ad nil ſupplendum adſtringi qui ob motiva dicta, dictoque modo legentem non bene percipit. Nam par. 2. tit. 9. cap. 12. §. 3. docet eum non peccare, qui aliquid, quod in choro legitur, non intelligit, modo conetur intelligere ſaltem verba. Immo PP. Salmanticenſes tr. 16. cap. 1. punct. 3. num. 18. illud, ut certum, ducunt, quod ſi ſemel in choro præter intentionem, bona fide, aut propter errorem, vel inadvertentiam aliquid prætermittitur, vel mutatur, ut ſi una Homilia loco alterius, vel una oratio loco alterius recitetur, vel certe prætermiſſa ſunt, nec tunc, nec poſtea debent in choro repeti (privatim faciant quidquid voluerint). Quia jam chori obligationi ſatisfactum eſt; & licet ex advertentia aliquid omittere ſit veniale, ex errore, vel inadvertentia nullum. Tunc autem illud repetere eſſet confuſionem parere, officium interrumpere, & notam ex ſe cauſſare; poſtea ad nihil prodeſt; cum obligatio chori non ſit, ſicut privata, ut invertendo ordinem poſſit ſupplere defectus; ſed ſolum eſt, ut officium debitis circumſtantiis perſolvatur, quibus deficientibus ſuo loco poſtea ea ſupplere ad nihil, niſi ad notam, & confuſionem deſervit, & forte ad ſcandalum &c.

Q. 7. Quandonam celebrandum eſt officium? *R.* In choro Cathedralium, & Collegiatarum celebrandum eſt temporibus, & horis a legitima conſuetudine præſcriptis; ita ut ſub mortali non liceat ea tempora notabiliter prætergredi, ex cap. 1. & ex Clement. 1. de celebrat. Miſſ. Poteſt tamen Epiſcopus ob rationabilem cauſſam ſuper hac temporis circumſtantia diſpenſare.

§. IV.

De Recitatione privata.

Q. 1. QUo Breviario quiſque uti tenetur? *R.* Ex communi quilibet divino officio obſtrictus tenetur illud recitare juxta Breviarium in ſua Diœceſi, vel Religione approbatum. Deducitur ex cap. *De iis*, & ex cap. *Placuit* d. 12. Item unuſquiſque tenetur uti Breviario juxta formam a S. Pio V. Clemente VIII. & Urbano VIII. ut patet ex Bullis eorumdem, aliter non ſatisfacit obligationi; illis dumtaxat exceptis, quos S. Pius excipit, nempe Capitulis, & Monaſteriis, quæ a ducentis annis fuerunt uſi alio Breviario. Nemini autem particulari horum exceptorum licet uti Breviario ab indicatis Pontificibus approbato, niſi de conſenſu reſpective Epiſcopi cum Capitulo, vel ſuæ Religionis; ita probabilior contra nonnullos; ſic namque

decla-

declaravit Sac. Congregatio apud Garziam de Beneficiis p. 3. c. 1. num. 155.

Q. 2. Ad quod officium tenetur Clericus habens in Eccleſia unius Diœceſis Beneficium, & reſidens in altera Diœceſi? *R.* Probabilius tenetur ad officium Diœceſis, in qua reſidet, nam fortius eſt vinculum domicilii, quam beneficii; & ex terminis illud eſt beneficium non obligans ad reſidentiam. Si autem clericus iſte bona fide ſe conformaret alteri Diœceſi, gravis peccati non eſſet accuſandus. Quomodo autem habens plura beneficia in diſtinctis Eccleſiis ſe gerere debeat in perſolutione horarum; vide S. Thomam quodlib. 1. a. 13.

Q. 3. An eſt mortale mutare Officium diei cum altero, aut notabiliter diverſo, aut notabiliter breviore? *R.* affirmat. cum S. Antonino p. 2. tit. 9. c. 12. quem plures ſequuntur. Et de notabiliter breviore extat theſis damnata ab Alexandro VIII. 34. quæ dicebat. „ In die Palmarum recitans Officium Paſchale, ſatisfacit præcepto." Quoad notabilem diverſitatem ex eo probatur, quod eſt in præcepto nedum Officium canonicum, ſed etiam modus illud perſolvendi; qui in dicto caſu notabiliter alteraretur. Hinc qui inadvertenter erravit unum pro altero recitando, ſuppleat in quo erravit. Si vero ſupplere non poſſit, niſi nimium deformando Officii ordinem, integrum commune officium perſolvat.

(*) Circa illum, qui incaute, & inadvertenter, inadvertentia tamen inculpabili, unum Officium pro alio recitavit, communior, & probabilior docet eum non teneri ad repetendum, ſi errorem non animadvertat, niſi poſt peractam totius Officii recitationem. Si vero poſt recitatum matutinum errorem detegat, probabilius creditur cum Card. de Lugo, & Ethica amoris lib. 10. c. 21. (*) reſiduum ex iſtius diei Officio poſſe, & debere recitari ex benigna interpretatione mentis Eccleſiæ. Quod ſi officium jam recitatum longe brevius eſſet eo, quod recitandum erat, ſequendum eſt, quod docent Layman lib. 4. tract. 1. c. 5. Bonacina, & alii, nempe ut debita fiat compenſatio; modo tamen id ſine gravi incommodo fieri poſſit: hoc tamen non putatur neceſſarium ſub pœna peccati a viris ſcientia, & pietate conſpicuis. Ita Petrus Collet Part. II. de Relig. cap. 2. ſect. 3. q. 4.

Q. 4. An, & quodnam peccatum eſt invertere ordinem Horarum? *R.* Illum invertere hoc modo, quod incipiatur officium craſtinum, ante perſolutum hodiernum, ſi abſque ulla intempeſtiva præventione, aut nimia dilatione hodierni fiat; & præcipue ſi ex aliquo honeſto motivo, nullum peccatum committi mihi probabilius

(*) *Ethica amoris T. 3. fol. ſub noſtris prelis ſudat: Opus judicio bonorum omnium, vere abſolutum.*

babilius apparet: quia nullus defectus committitur neque contra hodiernum Officium, quod & ſuis temporibus recitatur, & ordo partium ejuſdem ſervatur; neque contra craſtinum, quia jus jam poſſidet recitandi matutinas craſtinas veſpere hodierno. Inverſio autem Horarum ejuſdem diei ſine cauſſa facta, nimis manifeſte eſt peccatum veniale eo gravius, quo major eſt; quia violat ordinem Divini cultus ab Eccleſia præſcriptum. Invertere demum partes ejuſdem horæ advertenter, & deliberate abſque ulla cauſſa non vacat a mortali.

(*) Salmanticenſes poſt Doctores plures ſuſtinent non eſſe peccatum mortale, ſecluſo ſcandalo, & contemptu, ſed veniale tantum ſine cauſſa, & cum iſta ne veniale quidem, invertere ordinem unius, ejuſdemque Horæ Canonicæ, e. g. in Matutino prius perlegere lectiones, quam Pſalmos recitare &c. Ratio illorum eſt: quia partes cujuslibet Horæ ſeorſim ſumptæ habent completam ſignificationem, nec una ab alia dependet. Sic illi Tract. 16. de Horis Canonic. cap. 3. punct. 2. n. 10.

Q. 5. An lethale eſt celebrare Miſſam ante perſolutas Matutinas? *R.* negat. Juxta Probabiliorem, idque abſque etiam ullo honeſto motivo, ſecluſo ſcandalo, & contemptu, quamvis ſit veniale graviſſimum. Ratio eſt, quia non extat hac de re præceptum neque ab Eccleſia impoſitum, neque a conſuetudine introductum; non a præcepto, quia illud nullibi invenitur; non ex conſuetudine, quia ad conſuetudinem requiritur, quod aliquid fieri conſueverit animo, ac intentione introducendi, & firmandi obligationem; quod non invenitur in caſu noſtro.

Q. 6. An in recitatione privata matutinum ſeparari poteſt a Laudibus? *R.* Ita probabilius videri: tum quia apud plures doctiſſimos de divinis Officiis Scriptores octo enumerantur Horæ Canonicæ: tum quia etiamſi ſeptem enumerarentur, ut communiter fit; primæva tamen inſtitutio, & antiquus mos fuit illas ſeparare; & propterea octo enumerabantur: neque modo extat ulla prohibitio in contrarium. Advertant autem, qui ita dividunt, concludere Matutinas cum *Te Deum*, ſi dici debeat, cum oratione, *& Pater noſter*. In publica autem recitatione ſtandum eſt conſuetudinibus locorum, quas ſine gravi reatu prætergredi nequimus. Dividere autem nocturnos ſine ulla cauſſa, & per tempus enormiter longum, putarem non eſſe mortale, cum ſint quædam partes velut in ſe conſiſtentes, & completæ.

Q. 7. Quando ſejunctio partium ejuſdem Horæ eſt lethalis? *R.* Probabilius, & communius eſſe, quod interrumpens eamdem Horam voluntarie, & ſine ulla honeſta cauſſa, atque ad tempus ita prolixum, ut apud prudentes diſcontinuetur totum illud morale, & integrale, quale eſt unaquæque Hora, peccat mortaliter, niſi totum repetat. Ratio eſt: quia taliter recitari debet Officium, ut ſingulæ Horæ remaneant quid unum morale Deo oblatum; quod in caſu propoſito nequit conſiſtere.

Q. 8.

Q. 8. Quomodo alternatim dicendum eſt Officium? *R.* Quamvis licita ſit, & commendabilis alterna, & bina Horarum recitatio; non tamen terna, vel quaterna, ut ſinguli unum verſum dicant: quia eſt contra conſuetudinem Eccleſiæ. Lectiones poſſunt ab uno recitari, & ab altero Reſponſoria, ab alio Antiphonæ, vel ab eodem, qui Reſponſoria legit. Recitatio debet eſſe integra, diſtincta, ac voce audibili a ſocio, juxta Concil. Baſile. ſeſſ. 21. §. 4. alioquin pro ratione majoris, vel minoris materiæ, & quantitatis juxta omnes peccatur mortaliter, aut venialiter.

Q. 9. An omittere aliquam Horam, quantumvis parvam, eſt lethale? *R.* affirmat. juxta omnes: quia unaquæque Hora eſt pars notabilis reſpectu totius officii. Probabilius videtur, quod quantitas medietatis circiter unius Horæ parvæ, puta Tertiæ, voluntarie omiſſæ, ſit ſufficiens ad lethale: quia gravitas omiſſionis pendenda eſt in ſe, & reſpectu ſingularum Horarum: talis autem videtur eſſe quantitas perveniens ad latitudinem dimidiæ circiter Horæ parvæ.

Q. 10. Quot peccata committit omittens unius diei Horas? *R.* Unum tantum lethale æquivalens ſeptem lethalibus minoribus: quia probabilius non ſunt ſeptem præcepta, ſed unum dumtaxat, comprehendens totum Officium. Tenetur tamen confiteri omittens quot Horas omiſerit, ut major, vel minor gravitas peccati dignoſcatur.

Q. 11. Quo tempore Horæ perſolvendæ ſunt? *R.* Tempus Horarum private perſolvendarum, ne graviter peccetur, eſt totum tempus diei naturalis, ex cap. de celeb. Miſſ. Tempus itaque neceſſario obſervandum juxta partitionem conſuetam ſub gravi obligat ſolum pro celebratione, & recitatione chorali Eccleſiarum Collegiatarum, ut dictum eſt §. 3. quæſt. ult. Nihilominus qui private recitando aut nimis differt, aut nimis prævenit abſque ulla cauſſa peccat venialiter ex communi; quia ſine cauſſa non ſe conformat intentioni Eccleſiæ.

(*) Legatur Inſtitutio 24. Bened. XIV. in qua 1. agit de Hora, qua Matutinum privatim recitari poteſt. 2. De antiqua divini Officii denominatione, & etymologia. 3 Pandit ex quo fonte Breviarii nomen, illudque Horarum Canonicarum dimanaverit. 4. Differit de culpa, quam illi contrahunt, qui abſque vera, & legitima cauſſa huic muneri non ſatisfaciunt. 5. Tandem de tempore, quo Horæ Canonicæ, Matutinum, & Laudes perſolvendæ ſunt.

Q. 12. Quo loco, & qua voce Horæ perſolvendæ ſunt? *R.* Omnis locus eſt idoneus ad private ſatisfaciendum obligationi Horarum, ne peccetur lethaliter. Conveniens tamen eſt, & quidem urgenter, quod, niſi cauſſa juſta aliter poſtulet, locus debeat eſſe decens ad divinas Laudes Dei majeſtati offerendas: ſecus, ſecluſo ſcandalo, peccatur venialiter. In recitatione vero privata ſolius perſolventis, is debet tali voce proferre, ut ſeipſum audi-

re

re poſſit: quia præcipitur oratio vocalis; ergo talis, ut recitans certus ſit moraliter ſe præceptum adimpleviſſe eo modo quo orationes vocales communiter perſolvuntur.

Q. 13. Qua attentione Horæ ſunt perſolvendæ? *R.* Attentionem ſaltem exteriorem in recitandis Horis neceſſariam eſſe conveniunt omnes, videlicet ne recitans faciat ſimul actiones impeditivas attentionis internæ: id enim ſaltem poſtulatur a verbis Canonis ſuperius relati, *ſtudioſe*, & *devote*. Sed inſuper requiri attentionem internam, communior, & probabilior eſt. Porro attentio interna ex D. Tho. 2. 2. q. 83. a. 13. eſt advertentia mentis vel ad ſenſum verborum, vel ad Deum, & res Divinas. Ad ſatisfaciendum autem præcepto hæc quoque requiritur, quæ ſit vel ad Deum, vel ad ſenſum verborum; quia præcipitur, *ut Officium, quantum Deus dederit, ſtudioſe, & devote recitetur*, & quidem recitatione vocali. At ſine attentione interna non recitatur ſtudioſe, & devote, nequidem recitatione vocali; cum ad hanc quoque requiratur attentio interna, quæ eſt de eſſentia, & ſubſtantia cujuſcumque orationis, cum juxta omnes quælibet oratio ſit aſcenſus mentis in Deum, Ex. g. Hinc peccat mortaliter, qui per notabilem officii partem voluntarie diſtrahitur, perinde ac ſi partem illam omitteret.

Quod ſi quæras, quid ſignificetur nomine diſtractionis notabilis? *R.* Cum communi noſtrorum ſignificari, quod quis per notabilem officii partem, & quidem, puto, æqualem illi, quæ violat integritatem quantitativam, advertens ſe eſſe diſtractum, non ſtudet ſe iterum recolligere, ſed permittit ſaltem tacite, & implicite ſufficienti advertentia diſtractionem progredi, & ſuam mentem rapi ab objecto diſtrahente: nam talis diſtractio eſt implicite, & virtualiter voluntaria. Secus eſt ſi advertentia ſit imperfecta, quamvis longo tempore ita recitet; tunc enim peccat venialiter.

Q. 14. Quænam intentio requiritur? *R.* Intentionem actualem, & formalem Deum laudandi &c. optimam eſſe nemo ambigit, & a piis procurandam. Verum ad ſatisfaciendum ſufficiens eſt illa, qua quis ad recitandum accedit animo implendæ ſuæ obligationis; & hæc eſt virtualis; immo & ſufficere ad comprobandam hujuſmodi voluntatem, quod, etiam nullum eliciendo actum, ex pia quadam conſuetudine, voluntarie recitationem perficiat, qua ſatisfacere conſuevit ſuæ obligationi, communis ſententia eſt: leges enim nil aliud poſtulant quam voluntariam poſitionem actus præcepti, quin requiratur alius actus reflexus volendi ſatisfacere; quæ quidem, perinde ac intentio colendi Deum ab Eccleſia requiſita, elucet in eo, qui modo dicto accedit ad Horas recitandas. Ergo.

Q. 15. An ſi quis perſolvens Horas debito modo, ſed animo recitandi dumtaxat ex devotione, & animo expreſſo nolendi tunc ſatisfacere, ſed denuo recitandi, teneatur illas iterum recitare?

R. negat. Dummodo voluntatem priorem deponat, & illam accommodet, conformetque præcepto, dicendo ſe velle ſatisfeciſſe per recitationem anteriorem: ita mihi probabilior cum pluribus gravibus contra alios æque graves Auctores. Ratio eſt, quia recitans modo debito facit totum id, quod eſt a præcepto impoſitum; igitur poſuit in re opus impoſitum; ergo ex vi operis facti ſatisfecit præcepto: ſufficiet itaque, ut mutet voluntatem, eamdemque præcepto conformet.

(*) Vide quæ ad rem hanc adjunximus tract. 1. cap. 2. §. 6. poſt quæſt. 2.

§. V.

De cauſſis excuſantibus a recitatione Horarum.

Q. 1. Quænam excuſant a recitatione Horarum? *R.* Prima cauſſa excuſans eſt impotentia: hæc tamen non verificatur de innodato cenſuris, degradato, condemnato ad triremes, ſi ei vacat; quia ſicut poteſt aliis precibus orare, ita & horarum recitatione; nec debet ex iniquitate ſua reportare levamen. Neque excuſat naturalis oblivio illum, qui aliquoties eam expertus, non curat ſignis aliquot neceſſario videndis ſuæ infirmæ memoriæ ſubvenire: neque excuſatur, qui ignorat, quomodo perſolvi debeat Officium; quia id tenetur ſcire. 2. Carentia inculpabilis Breviarii; ad quod tamen ſibi, quamprimum poteſt, providendum tenetur: quo caſu ſi totum officium, aut parva hora memoriter dici poſſit, dici debet. Impeditus loqui ob infirmitatem in lingua cenſetur impotens; nec tenetur alium adire, neque mente recitare; quia impeditur a ſubſtantia præcepti, ideſt a recitatione vocali: ita communis. Secus eſt de illo, qui non potens ſolus recitare, poteſt tamen cum ſocio ſine magno ſuo incommodo, & poteſt ſocium habere.

R. 2. Secunda cauſſa diſpenſans eſt infirmitas. In dubio prudenti, ex communi ſententia ſtandum erit judicio periti, probique Medici. Si Medicus etiam dubitet; tunc recurrendum eſt ad Superiorem, qui, poſtquam Deum invocaverit, vel in toto, vel in parte ſecundum infirmi exigentiam diſpenſet. Cum autem ad cauſſam infirmitatis reduci ſoleat ab Auctoribus metus gravis; idcirco dicendum, quod prudens metus aut mortis incurrendæ, aut alterius gravis mali excuſet, dummodo abſit contemptus: quia lex poſitiva humana non obligat cum tanto onere, ut dictum eſt de Legibus.

R. 3. Tertia cauſſa eſt actio præſtantioris perfectionis, proveniens ex motivo juſtitiæ, aut caritatis, quæ non ſit frequens, & prævisa, & ſine ſcandalo, vel notabili damno proprio, vel alieno omitti, & differri nequeat, & quæ demum non ſit voluntarie ſuſcepta, ſed accidentaliter ſuperveniens. Unde quando aliqua occupatio impedit, vel impeditura prævidetur tempore legitimo,

tunc

tunc eſt obligatio anteponendi, vel poſtponendi horas intra eumdem diem, ſi fieri poteſt. Idem dic de laborante febri triduana, vel quatriduana: niſi recitatio totius, vel partis Officii graviter nocitura prævideatur. Denique quarta, & ultima cauſſa eſt legitima diſpenſatio Papæ.

Q. 2. Ad quid tenetur cæcus, aut ſurdus? *R.* Cæcus, ſi beneficiarius ſit, tenetur Choro intereſſe, cui ex beneficio adjicitur; & de hoc extat declaratio S. Congregationis Conc. ſup. ſeſſ. 24. cap. 12. Hinc communior, & probabilior docet, quod etiam alii beneficiarii teneantur illis modis, qui in præcedentibus reſponſionibus expoſiti ſunt. Immo nonnulli docent beneficiarium tunc teneri conducere ſocium cum quo recitet, ſi ſufficientes ad hoc fructus ex beneficio colligat, ut verificetur eum facere quantum moraliter poteſt pro perſolvendo Officio. At ſi cæcus ſit Clericus, aut Religioſus; dicat, quod memoriter ſcit, & ſi poſſit, ſine expenſis habere ſocium, adhibere tenetur. Conſultius tamen agent, ſi a Sac. Congregatione impetrent commutationem Horarum in alias preces.

(*) De Canonico, qui cæcitatis exitium incurrit, de quo Auctor ſermonem habet initio præced. reſponſionis, aliter ſentit Benedictus XIV. Inſtitut. 107. §. 8. n. 45. aliis innixus S. Congregationis Decretis, quæ cæcum Canonicum eximunt omnino a chorali recitatione, & præſentia, & nihilominus quotidianas diſtributiones ei concedunt a die, qua cæcus factus eſt. Ita die 29. Januarii 1661.

Surdus non diſpenſatur ab horis, cum legere poſſit; & ſi eſſet ſimul cæcus, & ſurdus, teneretur tantum ad ea, quæ memoriter tenet, præſertim poſt theſim 54. reprobatam ab Innoc. XI. de majori parte ad ſe trahente minorem. Petat tamen & ipſe commutationem in alias preces. Si autem hic cæcus, & ſurdus ob beneficium teneatur choro intereſſe, tenetur præſtare eidem aſſiſtentiam perſonalem, cum aliud præſtare nequeat, ut ait Suarez num. 18.

(*) Surdus quidem, ut diſtributiones lucretur, debet præſentiam præſtare choro, ex Sac. Congregat. Epiſcop. & Regul. in Theam. Si vero eſſet ſimul cæcus, ex eadem Congregat., & ex dictis paullo ante, ratione cæcitatis diſpenſaretur a choro.

Q. 3. An impeditus ob infirmitatem ab Horis tenetur aliud opus pium ſubrogare? *R.* negat. Juxta probabiliorem contra quoſdam nimis auſteros: nam jure communi lex, quæ ad determinatum opus obligat, ſi illud impleri nequeat, non inducit obligationem alterius operis ſubſtituendi.

Q. 4. An diſpenſatio conceſſa, etiam a Pontifice, ſine juſta cauſſa Beneficiario ab Horis recitandis abſque ſubſtitutione alterius alicujus oneris eſt invalida? *R.* affirmat. cum multis. Et ratio eſt, quia perſolutio Horarum reſpectu beneficiarii, oritur ex quodam contractu inter inſtitutores beneficiorum, & beneficiarium;

beneficia enim inſtituerunt illi, ut a beneficiario ſuſciperetur onus laudandi Deum horarum recitatione; & præcipue ſi aliud onus non exegerint: unde eſt contractus ex illis innominatis, qui dicitur, *do ut facias*. Pontifex autem licet ſuper univerſum jus Eccleſiaſticum poteſtate gaudeat: non autem ſuper naturale, in quo fundatur onus Horarum reſpectu beneficiarii, ut diximus. Qui igitur pro beneficio ſuſcepto nullum aliud onus habet præter Horas, contra jus naturale dicti contractus diſpenſabitur, ſi abſque juſta cauſſa diſpenſetur. Dixi, *præcipue, ſi nullum aliud onus ex beneficio habeat;* quia reſpectu beneficiariorum, qui alia etiam onera habent, quamvis eadem ratio militet, quia cultus Horarum eſt ex primo intentis ab inſtitutore; nihilominus ratio non adeo urgenter hos ſtringit, ſicut alia onera non habentes: tamen etiam reſpectu iſtorum reputarem cum pleriſque DD. invali[illegible], niſi aliud onus loco Horarum ſubſtituatur: quia Pontifex eſt merus bonorum Eccleſiaſticorum diſtributor, & adminiſtrator agens nomine Chriſti, qui ſolus eorumdem eſt Dominus.

§. VI.

De reſtitutione a non recitantibus, & non canentibus in Choro, dum tenentur, facienda.

Q. 1. AN, & quæ pœna inſtituta ſit contra beneficiarios privatè non recitantes? R. Impoſitam eſſe reſtitutionem proventuum pro rata omiſſionis; idque extenditur ad omnes beneficiarios, ſive curam habentes, ſive non, cum poſt ſex menſes, quam illud obtinuerunt, non dixerint; tales proventus applicare debent aut fabricæ ſuorum beneficiorum, vel in pauperum eleemoſynas erogare, pro rata omiſſionis, ut dixi; ideſt, qui uno vel pluribus diebus omnes horas omiſerint, amittunt omnes fructus beneficii, aut beneficiorum ſuorum diebus illis reſpondentes; qui matutinum tantum, medietatem, qui ceteras omnes horas aliam medietatem, qui earum ſingulas, ſextam partem ejuſdem diei amittunt. Ita ex Concil. Lateran. 4. can. 9. qui canon refertur, & modo præfato exponitur a S. Pio V. in Conſtitut. 135.

Circa illum, quem Conſtitutio eximere videtur a reſtituendo, qui primis ſex menſibus Horas omittit, jam certum eſt ſingulis diebus peccaſſe mortaliter: & inſuper notant doctiſſimi Auctores innixi quindecim pariter gravibus Auctoribus partim Theologis partim Juriſtis, quod etſi non teneatur reſtituere fructus ex vi conſtitutionis; teneatur tamen jure naturali; eo quod beneficium ſit ſtipendium ab Inſtitutoribus datum propter officia beneficio annexa inter quæ vel præcipuum, vel inter præcipua reputatur Horarum perſolutio: tenebitur ergo reſtituere vel omnes fructus ſex menſibus correſpondentes, ſi alia onera beneficium non habeat: ſi autem habeat alia onera, eaque adimpleverit, reſtituet, quod reſpon-

reſpondet omiſſioni Horarum retentis aliis. Addit tamen Suarez cap. 29. n. 11. & 12. hanc reſtitutionem poſſe fieri etiam in bonis ſpiritualibus, nempe vel recitando per ſex menſes his in die horas, vel alias preces horis duplicatis æquivalentes.

Q. 2. An a Beneficiario horas omittente fieri debet reſtitutio modis a Pio præſcriptis ante omnem judicis ſententiam? *R.* affirmat. Ita docente Alexand. VII. reprobante theſim 20., quæ oppoſitum aſſerebat; „ Reſtitutio a Pio V. impoſita beneficiatis non „ recitantibus, non debetur in conſcientia ante ſententiam decla„ ratoriam Judicis; cum ſit pœna." Huic debito non ſatisfacit per eleemoſynas ante omiſſionem recitationis factas: ita docente eodem Alexand. reprobante 33. theſim; „ Reſtitutio fructuum ob „ omiſſionem Horarum ſuppleri poteſt per quaſcumque eleemoſy„ nas, quas antea beneficiarius de fructibus ſui beneficii fecerit." At valde probabile eſt, quod ſatisfaciat per eleemoſynas omiſſionem ſubſequentes, dummodo ſint in ea quantitate, & ſumma debita, quamvis erogatas ſine actuali advertentia ac debitum, quod habet; cum judicari poſſit habuiſſe intentionem virtualem ſatisfaciendi pro debitis, ſi quæ habeat.

(*) Hanc aliam circa eamdem materiam Idem Alexand. proſcripſit propoſitionem num. 21. nempe: „ Habens Capellaniam „ collativam, aut quodvis aliud beneficium eccleſiaſticum, ſi ſtu„ dio litterarum vacet, ſatisfacit ſuæ obligationi, ſi Officium per „ alium recitet." Et jure quidem, meritoque. Nam *Præbendatus*, ut docet S. Tho. quodlib. 1. q. 7. a. 1. *debitum quod debet Deo, per ſeipſum debet exſolvere*. Quod ſi juniores beneficiarii ratione ſtudiorum non poſſunt recitare magnum Eccleſiæ Officium, recurrant ad Epiſcopum, qui in his caſibus non diſpenſat abſolute, ſed ſolius B. Virginis Officii recitationem indulget.

Q. 3. An beneficiarius habens curam animarum, & Horas omittens, ſed adimplens alia onera, tenetur reſtituere? *R.* Spectato jure naturali non tenetur reſtituere, niſi pro rata omiſſionis Horarum. Ratio eſt manifeſta, quia non tenetur reſtituere, niſi pro eo, quod debebat, & omiſit. Dixi, *ſpectato jure naturali*, quia plures contendunt ex conſtitutione relata debere reſtituere ob talem omiſſionem etiam pro rata aliorum onerum. At, niſi liquido conſtet, quemadmodum non conſtat, id non eſt aſſerendum.

Q. 4. An beneficiarius choro obſtrictus recitans cum diſtractione voluntaria ſufficiente ad mortale tenetur reſtituere fructus pro rata? *R.* affirmat, juxta probabiliorem, & communiorem. Ratio eſt, quia jura non præcipiunt recitationem mere vocalem, & materialem, ſed deprecativam, & religioſam, quæ ſit vera laus Dei, & oratio. Ob eamdem rationem tenetur reſtituere etiam diſtributiones, ſaltem pro dimidio, ſi canat, ſed cum diſtractione notabili, ut docet probabilior. Dixi, *pro dimidio*: quia præſtat aſſiſtentiam perſonalem, & cantum materialem; qui labor optat ſuum præmium.

Q. 5. An nedum peccet lethaliter, ſi omittat canere partem notabilem, verum etiam teneatur reſtituere medietatem ſaltem diſtributionum beneficiarius obſtrictus choro, & non canens ſine juſta cauſſa, quamvis devote, & attente recitet ſubmiſſa voce? *R.* affirm. juxta probabiliorem. Ratio eſt, quia deficit in re notabili obligationi ſuæ, quæ eſt canendi alta voce, dum poteſt. Dixi, *amittere ſaltem medietatem;* quia non deeſt munerl ſuo in toto, cum præſtet aſſiſtentiam perſonalem, recitationem ſubmiſſam, & attentionem.

Q. 6. An Canonicus abſens Choro ob ægritudinem poteſt recipere, & retinere diſtributiones? *R.* affirmat. Si antea adeſſe conſueverat; ſecus autem, ſi abeſſe ei frequens erat; quia hic prudenti judicio non cenſetur abeſſe ob ægritudinem, quæ per accidens ſe habet ad ejus abſentiam, quæ ipſi erat conſueta, at ſi antequam infirmaretur, vere ſe emendaſſet, quamvis non multo ante, non eſſent ei denegandæ. Ita probabilior ex variis DD. quia jam prudenter præſumeretur emendatus.

Q. 7. An Canonicus detentus injuſto carcere, aut Romam pergens ſuæ innocentiæ probandæ cauſſa, gaudet diſtributionibus? *R.* affirmat. Poſito, quod choro intereſſe conſueverit; quia deeſt ex neceſſitate, & juſta cauſſa. Secus eſt juxta judicio meo probabiliorem de portionibus funeralium, & mortuariorum, ex Sac. Congregatione, quia fundatorum intentio videtur eſſe, ut hujuſmodi funeralia præſentibus dumtaxat obveniant. Idem dic, quod ab initio hujus reſponſionis ſtatuimus de abſente a choro ob negotium, quod certo cedit in utilitatem, ſed magnam, ſuæ Eccleſiæ; ſi antea intereſſe conſueverat, quia jura ita diſponunt. Secus eſt de abſente in levem utilitatem Eccleſiæ, quamvis de licentia Capituli, aut de diſcedente citius, quam oporteat, aut de reditum differente diutius, quam oporteat. Nihilominus ad lucrandas diſtributiones pro legitima abſentia non requiritur licentia Epiſcopi.

Q. 8. An abſens a choro ob ſervitium Pontificis, nequit recipere diſtributiones? *R.* affirmat. Niſi ſpeciali privilegio muniatur; quia jura non excipiunt ſervitium Papæ præſtitum. A fortiori ita eſt de duobus Canonicis Epiſcopo inſervientibus. Abſens autem, ut neceſſario tueatur jura ſui beneficii, juſte recipit diſtributiones; quia abeſt in evidentem utilitatem ſuæ Eccleſiæ. At ſecus eſt, ſi abſit, ut tueatur ſuum beneficium contra alterum illud poſtulantem: quia Eccleſiæ nihil intereſt, an beneficium ab uno, vel ab altero poſſideatur.

(*) Aliquando contigit, prout animadvertit Bened. XIV. Inſtitut. 107. §. 9. n. 59. ut Canonici Epiſcopo inſervientes, licet abſint a choro, diſtributiones accipiant: ita evenit in illis Canonicis, qui Epiſcopi juſſu, & loco Romam veniunt ad limina Apoſtolorum inviſenda, vel ipſum Epiſcopum Romam ob eamdem cauſſam comitantur, ut Sixtus V. decrevit. Porro id certum eſ-

ſe,

ſe, & comprobatum experientia conſtat apertiſſime ex variis Sac. Congregationis Decretis, ac præſertim die 1. Octobris in Denuen- lib. 27. Decret. pag. 512. Attamen hoc privilegio non gaudent Canonici, qui Epiſcopum ſequuntur Diœceſim ſuam perluſtrantes, ex ead. Sac. Congreg. die 5. Decemb. anno 1626. lib. 1. Decret. pag. 110.

Q. 9. An Canonicus Miſſam celebrans tempore Officii lucratur diſtributiones? *R.* negat. Niſi celebret vel ex privilegio ſolius Pontificis, vel ex legitima conſuetudine, vel de mandato Superioris; quia in his caſibus haberi debet, ac ſi eſſet præſens. Etiam Canonico Pœnitentiario abſenti ab Officiis, ut confeſſiones audiat, jure novo Tridentini ſeſſ. 24. cap. 8. debentur diſtributiones. Idem dic de Canonico, ſubſtituto Pœnitentiario legitime impedito. At ſecus eſt, ſi ſedeat in Confeſſionali non audiens confeſſiones.

Q. 10. An Canonicus Theologus abſens a choro ob ſtudium a ſuo munere exactum lucratur diſtributiones? *R.* negat. quia nimis remote ſe habet labor ille ad evidentem ſuæ Eccleſiæ utilitatem. Excipitur dies, in qua lectionem habere debet, ex declarat. Gregorii XIII. &c. At ſecus eſt, ſi hujuſmodi Theologus non aliam præbendam haberet, niſi meras diſtributiones; tunc enim quidam concedunt ipſi abſenti propter ſtudium omnes diſtributiones; quidam cenſent tertiam partem diſtributionum eſſe eidem detrahendam. Eadem ob eamdem rationem, & ob Conſtitut. 65. S. Pii V. §. 1. dic de Canonico, qui obtinet beneficium habens curam animarum, abſente ab Officiis, ut curæ ſuæ operam det: cum hoc tamen diſcrimine, quod ſi non habeat alios proventus, niſi ſolas diſtributiones, ex declarat. Sac. Congregat. hæ ſint eidem integre concedendæ.

(*) Sententia Auctoris non tenet de beneficiario, qui Canonicatum, & adnexam animarum curam in eadem Eccleſia poſſidet. Hic namque ſi divinorum Officiorum tempore curæ ſuæ operam impendat, non ſolum ſuæ præbendæ fructus percipit, ſed & diſtributiones lucratur; cum tunc in evidentem Eccleſiæ ſuæ utilitatem abſens ſit. Ita colligitur ex Sac. Congreg. Concil. in cauſſa Mediolanenſi propoſita die 13. Febr. 1639. & in cauſſa Tortonen. die 19. Septemb. 1643. lib. 17. Decret. pag. 230.

Eadem pariter ob eamdem rationem, & cum eadem limitatione, & exceptione poſita reſponſione intellige de Canonico abſente ſtudiorum cauſſa; quamvis abſit cum legitima licentia.

Nota 1. Nullo ſtatuto, nullaque Conſtitutione Epiſcoporum, Capitulorum, vel Eccleſiarum particularium decerni poteſt, ut diſtributiones abſentibus dentur. 2. Nec conſuetudine induci hoc poteſt, niſi ſubſit juſta cauſſa talem conſuetudinem inducendi, habito, non tacito, ſed expreſſo conſenſu ſolius Pontificis. 3. Probabilius eſt ex declarat. Sac. Congreg. conſuetudinem induci non poſſe, ut Canonici, menſibus, qui ſibi permittuntur, ut abſint,

recipiant diſtributiones. 4. Non eſt inducenda conſuetudo, ut a choro immunes reddantur, & diſpenſentur, & diſtributiones recipiant, qui 40. annorum decurſu choro deſerviunt, ſi adhuc vegeti ſint, & intereſſe poſſint. 5. Remiſſio diſtributionum abſenti ab aliis facta eſt illicita, & invalida, nec poſſunt a remiſſario retineri in conſcientia; ita ex Trid. ſeſſ. 24. cap. 12. 6. Donatio diſtributionum abſenti ab aliis facta non videtur jure communi prohibita; niſi tamen obſiſteret aliqua lex municipalis, quæ invalidam redderet donationem. 7. Colluſio, nempe conventio inter Canonicos ſibi invicem cedendi diſtributiones, quando abſuerint, eſt invalida ex Trid. loco cit. 8. Tranſactio circa diſtributiones non apparet illicita circa diſtributiones præteriti temporis. 9. Amicabilis compoſitio, qua aliqua pars diſtributionum certo debita condonatur, non apparet licita.

☞(*) Adde circa donationem eam licite fieri poſſe, ut etiam innuit Auctor, ab illis tamen, qui diſtributiones jam poſſident; non autem ab illis, qui eas non poſſident; ante poſſeſſionem namque, quia non habent, niſi jus ad illas, donatio illarum remiſſio eſt, quæ a Concilio prohibetur .... diſtributiones tunc poſſideri cenſentur, cum ſunt a Capitulo diſtributæ, & intereſſentibus aſſignatæ. Ita Salmanticenſes tract. 16. cap. 4. punct. 2. n. 13. in his tamen cavenda eſt colluſio tacita: nam ſi Præbendati, ſeu Canonici abſentes mutuo ſibi diſtributiones perceptas donarent; ex tacita quadam colluſione ipſa donatio illicita, & invalida foret ob implicitam colluſionem prohibitam a Concilio. Ita P. Daniel Concina tom. 2. lib. 2. Diſſertat. 2. cap. 11. §. 2. n. 4. Legatur Bened. XIV. Inſtitut. 107. §. 7. n. 42. ubi dicta ab Auctore circa colluſionem, & remiſſionem a Concilio prohibitas confirmat, & illuſtrat pluribus Sac. Congregationis Decretis. Legatur etiam Lucius Ferraris tum V. *Abſens*, a. 2. tum V. *Diſtributiones quotidianæ*, a. 1. 2. & 3.

CAPUT XII.

De Beneficiis Eccleſiaſticis.

§. I.

De Beneficii eccleſiaſtici notione, variaque diviſione.

Q. 1. Quid eſt Beneficium eccleſiaſticum? R. *Eſt jus perpetuum* (Quod nempe ex inſtitutione ſua perpetuo durare debet), *Eccleſiæ auctoritate conſtitutum* (hoc eſt nonniſi auctoritate Pontificis, aut Epiſcopi inſtitutum, aut ſaltem confirmatum), *percipiendi fructus ex bonis Eccleſiæ* (quæ ſcili-

ſcilicet vel donatione, vel legato, vel emptione &c. acquiſita fuerint Eccleſiæ) *perſonis clericalibus competens*. (Ideſt ſaltem clericali tonſura ſervitio Eccleſiæ adſcriptis), *ob aliquod officium ſpirituale* (puta recitandi horas canonicas, aſſiſtendi, & canendi in choro, celebrandi, ſacramenta miniſtrandi &c.

Q. 4. Quomodo dividitur beneficium? *R.* Dividitur 1. in ſæculare, quod confertur clericis ſæcularibus; & in regulare, quod confertur regularibus. 2. In electivum, quod acquiritur per electionem eorum, ad quos jus eligendi ſpectat, quam ſequitur confirmatio Superioris; in Patronatum, quod acquiritur præſentatione, aut nominatione Epiſcopo facta ab eo, qui jus habet præſentandi; & in collativum, ſeu liberum, quod libere confertur independenter ab electione, aut præſentatione. 3. In manuale, quod poteſt ad nutum collatoris auferri, unde cum perpetuitatem non habeat, deficit a proprietate beneficii; & in non manuale; quod auferri non poteſt, niſi ob delictum, vel irregularitatem; 4. in ſimplex, quod non habet annexam curam animarum, neque præeminentiam, neque juriſdictionem externam, neque adminiſtrationem, neque dignitatem; & in duplex, quod aliquod recenſitorum habet adjunctum: 5. in titulare, quod confertur ad totam vitam cum plenitudine juris; & in commendatum, quod datur ſolius adminiſtrationis, & cuſtodiæ cauſſa: ſi autem datur ad vitam commendatarii, tunc æquivalet titulari, & conveniunt ei omnia pene jura, quæ conveniunt titulari; & æquivalet tunc commenda beneficio in titulum dato: de qua agetur, cum de Simonia. 6. tandem in Compatibile, quod poteſt compati cum altero; & in incompatibile, quod contrario modo ſe habet.

§. II.

De variis modis conſequendi beneficia.

Q. 1. QUot modis obtinentur beneficia? *R.* Sex modis; nimirum per collationem liberam, per præſentationem, quam ſubſequitur inſtitutio, per electionem, cui adjungitur confirmatio; per poſtulationem, quam ſequitur admiſſio; per reſignationem, quæ acceptetur in favorem alterius; & per permutationem, quæ approbetur. Aliquando obtinentur per ſolam electionem habentis jus, quin alia requiratur confirmatio, quæ dicuntur electiva collativa.

Q. 2. Quid eſt collatio libera? *R.* Collatio beneficii libera eſt conceſſio juris in beneficium, independenter a præſentatione, & nominatione alterius, facta ab illo, qui poteſtatem conferendi habet. Dicitur libera, ut diſtinguatur ab inſtitutione ſtricte accepta quæ eſt conceſſio juris, ſed non libera, utpote confirmationi Superioris ſubjecta.

Q. 3. Quinam poteſt beneficia conferre? *R.* Summus Pontifex in tota Eccleſia; & tribus modis poteſt illa conferre, primo jure præſentationis; 2. jure concurſus cum Epiſcopis, aut aliis collatoribus; 3. jure devolutionis, quando ex diſpoſitione canonum collatio devolvitur ad ipſum ratione criminis, vel negligentiæ collatoris, qui illa non contulerit intra ſex menſes a die, qua notitiam habuit vacationis, vel indigno contulerit; tunc enim collatio jure devolvitur ad Archiepiſcopum, vel alium proximum Superiorem; & ab iſto ad Pontificem. 2. Epiſcopus eſt primus collator beneficiorum ſuæ Diœceſis, niſi ex fundatione, vel conſuetudine legitime præſcripta jus conferendi ſpectet ad alterum: ex. gr. ad Capitulum; ſed non Sede vacante, exceptis illis, quæ Capitulum una cum Epiſcopo conferre ſolebat: quamvis tunc poſſit inſtituere præſentatos, confirmare electos, recipere reſignationes &c.

Q. 4. Quid eſt præſentatio? *R.* Eſt exhibitio perſonæ eccleſiaſticæ a Patrono, etiam laico, facta Epiſcopo, aut alteri Superiori Eccleſiaſtico, qui inſtituit præſentatum, & confert ei jus in re ad beneficium. Patrono laico quatuor conceduntur menſes a die notitiæ vacationis beneficii: patrono Eccleſiaſtico ſex menſes; intra quos niſi patronus provideat præſentando perſonam, poteſt Epiſcopus pro ſuo beneplacito conferre beneficium. Si duo, pluresque patroni diverſas perſonas nominent, poteſt ſuperior præferre illum, qui ſibi dignior videtur. Quando vero diſſident ab invicem, debet ſuperior, ſecluſo ſcandalo, illum inſtituere, in quem major pars conſpirat: ſecus poteſt alium etiam non præſentatum eligere. Idem dicas ſi patronus laicus duos ſucceſſive præſentet: ſecus de patrono eccleſiaſtico, nam prior ab ipſo præſentatus debet inſtitui, ſi fuerit dignus, alias neuter quia jure ſuo pro hac vice privatur, cum patronus eccleſiaſticus præſumatur noſſe digniorem, quem proinde ſtatim nominare debet. Patronus non poteſt ſeipſum præſentare; poteſt tamen a Superiore motu proprio inſtitui: patronus poteſt etiam proprium filium præſentare, ſi ſit idoneus. Si a patrono laico indignus præſentetur, jubendum eſt ei, ut alterum dignum præſentet, quæ juſſio ob dictam rationem non fit patrono eccleſiaſtico.

Q. 5. Quid eſt electio? *R.* Eſt deſtinatio perſonæ idoneæ ad beneficium vacans, facta per ſuffragia eligentium. Per ipſam electus acquirit jus ad rem, ſeu beneficium. Electio triplici modo fieri poteſt: 1. per ſcrutinium, 2. per compromiſſionem, 3. per inſpirationem. Tria pariter requiruntur ad ejus valorem: 1. ut electores ſint ſaltem Subdiaconi, quando agitur de electione virorum; 2. ut omnes electores vocentur, quamvis non requiratur, ut omnes interveniant; 3. ut eligatur is, in quem omnes, vel major, & ſanior pars Capituli convenerit: ſanior autem pars dicitur, quæ obſervat canonum præſcripta in electione.

Q. 6. Quid eſt Poſtulatio? *R.* eſt ſupplex petitio vocalium facta

cta Superiori, ut ſuper perſonam, alioquin inelegibilem ob aliquem defectum diſpenſabilem, aut impedimentum canonicum, diſpenſet ad hoc, ut poſſit eligi ad beneficium, aut dignitatem.

Q. 7. Quid eſt Reſignatio? *R.* Eſt ſpontanea beneficii dimiſſio coram legitimo Superiore. Duplex eſt, altera ſimplex ſine ulla appoſita conditione; & hæc fieri poteſt coram collatore beneficii, & inſtituente; altera conditionalis, quæ fit cum aliqua conditione, quæ duplex eſſe poteſt, nempe ut conferatur alicui perſonæ, puta nepoti, & hæc dicitur in favorem; vel ut ille in cujus favorem reſignatur, reſignet pariter aliud beneficium, vel cedat annuam penſionem; & hæc dicitur reſignatio cum onere.

Q. 8. Quæ, & quot requiruntur, ut utraque reſignatio ſit licita? *R.* Requiruntur novem: 1. quod beneficium ſit reſignantis, 2. ut ſit ſpontanea: 3. ut fiat in manu Papæ. 4. conſenſus patroni laici, ſi beneficium ſit patronatum; 5. ut acceptetur a Papa; ante quam reſignans non amittit jus ſuum, 6. ut beneficium ei detur, in cujus favorem reſignatur, & illis conditionibus; 7. ut acceptetur ab eo, in cujus favorem fit. 8. Caſu quo reſignans eſſet infirmus, debet ſupervivere 20. dies poſt reſignationem; alias cenſebitur beneficium vacare per obitum, non per reſignationem; 9. ut reſignatio facta in curia Romana debeat publicari in loco beneficii intra ſex menſes computandos a die ſupplicationis oblatæ: ſi autem reſignatio fiat cauſſa permutationis extra Curiam Romanam, debet publicari intra menſem.

Præterea, ut reſignatio in favorem ſit licita, præter allata debet fieri in utilitatem Eccleſiæ, quia ſcilicet reſignatarius judicatur aptior; non autem ob aliquem affectum carnalem, quia eſſet illicita, vel ob aliquod commodum temporale alterius, vel utriuſque, quia eſſet ſimoniaca ſaltem mentaliter; 2. illicitum eſt in mortis periculo reſignare beneficium ſub conditione, etiam tacita, revertendi ad illud, ſi convaleſcat; ita ex Trident. ſeſſ. 25. cap. 7. & ex Bulla 134. S. Pii V. & hic regreſſus non eſt concedendus. Item, ut reſignatio cum reſervatione penſionis ſit licita, vel permutatio cum tali penſione, requiritur præter facultatem Papæ cauſſa juſta, quæ ſit indigentia reſignantis; quia nulla alia cauſſa juſta eſſe poteſt. Demum ut reſignatio etiam ſimplex ſit licita, debet fieri ob juſtam cauſſam, quæ concernat utilitatem Eccleſiæ, vel bonum ſpirituale reſignantis.

(*) Vide Conſtitutionem Bened. XIV. quæ incipit, *in ſublimi* &c. editam Kalendis Septembris 1741. tom. 1. Bull. pag 71. in qua reſignationes beneficiorum cum reſervatione penſionis, & pacto eas caſſandi per anticipatas, vel anticipandas ſolutiones damnantur, & annullantur, adjecta pœna privationis beneficii, inhabilitationis ad alia aſſequenda, & reſtitutionis pecuniæ pro caſſatione penſionis præceptæ, & irritantur caſſationes & extinctiones penſionum intra ſex menſes a capta poſſeſſione beneficii, ac etiam ceſſiones commodi exigendi penſiones intra ſex menſes a capta

poſ-

poſſeſſiones. Videſis etiam aliam ejuſdem Pontificis conſtitutionem, cujus initium eſt, *Eccleſiaſtica* &c.tom. 2. prædit. Bull. n. 10.

Q. 9. Quid eſt Permutatio? *R.* Eſt mutua reſignatio facta eo fine, ut permutantes ſibi viciſſim beneficia reſignent. Quando permutatio eſt ſimplex, ſufficit conſenſus Epiſcopi, vel Epiſcoporum, in quorum Diœceſi exiſtunt beneficia; quando vero eſt cum onere, requiritur facultas Papæ. Si beneficia ſint inæqualia in proventibus, poteſt ſolus Pontifex penſionem imponere beneficio pinguiori tanquam conditionem, ut alter ſervetur indemnis. Si, ſecuta permutatione, beneficium alterius deprehendatur liti obnoxium, tenetur is, qui illud reſignavit, litem proſequi; & ſi evincatur, alter redire debet ad ſuum beneficium ſine nova proviſione, aut immiſſione in poſſeſſionem. Ut autem permutatio ſit licita, & abſque culpa, illius motivum debet eſſe ſpirituale, nempe aut amplior Dei cultus, aut uberior Eccleſiæ utilitas, aut copioſior animarum profectus, aut &c. Secus, admittitur ſimonia juxta Angelicum in 4. diſt. 25. q. 3. art. 3. ad 8.

§. III.

De Subjecto Beneficiorum Eccleſiaſticorum, nec non de conditionibus in eo requiſitis.

Q. 1. QUænam conditiones in Beneficiario requiruntur ad beneficium obtinendum? *R.* Sequentes: 1. quod ſit legitime natus. 2. Status Clericalis, ſeu prima tonſura. Si beneficium ex ſua inſtitutione, vel lege, vel conſuetudine requirat aliquem ordinem ſacrum, qui caret eo ordine ineptus eſt illi beneficio. Conſuetudo tamen permittit, ut ordo ſuſcipiatur intra annum, nec ultra differatur: 3. ætas competens, quæ varia eſſe debet pro varietate beneficiorum: ex Trid. ſeſſ. 24. cap. 13. & alibi. 4. cælibatus, ex cap. 2. 3. 5. & 8. de Cleric. Conjug. 5. immunitas ab irregularitate, etiam occulta, & ab omni cenſura, ex c.7. de Cler. excomm. aliiſque capitibus juris. 6. Probitas morum: ſi tamen beneficium conferatur improbo, non eſt ipſo facto irrita collatio, ſed irritanda; niſi forte delictum haberet adnexam cenſuram, vel irregularitatem: ita ex variis juribus: 7. ſcientia, quæ varia eſſe debet juxta beneficiorum diverſitatem, & ad munera beneficio annexa recte obeunda ſufficiens. Ex c. 7. de elect. & alibi. 8. Corporis aptitudo, qualis requiritur ad munera beneficii convenienter obeunda. Infirmitas tamen ſuperveniens, quæcumque ea ſit, non privat beneficiarium beneficio poſſeſſo, ſed ſuppleri debet vel per œconomum, vel per alium miniſtrum juxta conditionem beneficiorum. 9. Vocatio Divina. 10. Intentio perſeverandi in ſtatu eccleſiaſtico, & ſuſcipiendi ordines a ſuo beneficio requiſitos, aliter peccatum eſſet lethale, niſi occurrat aliqua juxta cauſſa, quæ ſtatum mutare

ſuadeat. Quia Eccleſiæ intentio, & fundatorum eſt providere de miniſtro, qui ipſi Eccleſiæ inſerviat, ſeque divino cultui devoveat, & non aliter. Multi tamen ab onere reſtituendi fructus perceptos illum abſolvunt, qui ſine hac intentione perciperet beneficium, dummodo ſuis muneribus integre ſatisfecerit. Qui autem recipit beneficium parochiale ſine animo ſuſcipiendi intra annum ordinem ſacerdotalem; ultra peccatum mortale tenetur reſtituere fructus perceptos ante ſententiam judicis: ita ex cap. *commiſſa* 36. de elect. in 6. Si vero voluntatem mutet, & reapſe infra annum fiat ſacerdos, poterit illos retinere. Qui recipit beneficium, cui adnexa eſt cura animarum, tenetur etiam hic ante annum fieri ſacerdos; aliter beneficio privatur ipſo facto, niſi forte cauſſa juſta differendi intervenerit: ita ex Cap. 35. de elect. in 6. Demum recipiens beneficium non parochiale cui adnexus eſt Ordo Sacer, debet ſub mortali habere animum illum ſuſcipiendi ſuo tempore; non tamen imponitur obligatio ipſi reſtitutionis fructuum, dummodo per Vicarium ſatisfecerit muneri ſuo.

Q. 2. Quænam conditiones requiruntur, ut clerici penſionarii valide, & licite penſiones accipiant? *R.* Sequentes: 1. quod habeant tonſuram clericalem; quod nec ſint illegitimi, nec conjugati, nec ulla cenſura detenti, nec irregulares: ſi vero penſio ſit data ob officium aliquod ſpirituale, catechizandi, concionandi &c. debent poſſe, & velle præſtare tale munus: ſi vero ſit mixta, requiritur ut non habeant aliunde ad ſe honeſte ſuſtentandum. 2. ut penſio ſit collata a Pontifice, qui ſolus jure communi talem facultatem habet ob honeſtum, & juſtum motivum: ex Trid. ſeſſ. 21. cap. 6. & alibi. Quare Epiſcopi penſionem conſtituere nequeunt, niſi in quibuſdam caſibus, in quibus ab eodem Concilio loc. cit. & alibi hæc eis facultas conceditur, ita tamen ut penſio a Pontifice confirmetur. 3. ut adſit juſta cauſſa penſionis ponendæ, ſine qua peccarent graviter, tam imponens penſionem, quam recipiens; 4. quod ſit moderata, ita ut relinquatur beneficiario ſufficiens ad honeſtam juxta proprium gradum ſuſtentationem: & propterea ex conſuetudine non debet excedere tertiam partem proventuum: quamvis relinquatur conſcientiæ, & prudentiæ Pontificis aliter eligere.

§. IV.

De Obligatonibus Nominantium, Præſentantium, Eligentium &c. ad Beneficium.

Q. 1. AN mortale eſt nominare, præſentare, eligere, ſuffragium dare &c. indigno?

Indignus ad beneficium dicitur ille, qui non eſt aptus ad miniſteria beneficii obeunda, vel ob inſcitiam, vel præcipitem impru-

prudentiam, vel ob mores corruptos, vel ob quoſvis defectus animæ, & corporis, qui muneribus beneficii apte præſtandis adverſantur. S. Thom. quodlib. 8. q. 4. art. 6. Dignus autem ille eſt, qui præter morum probitatem, idoneitate pollet ad munera beneficii, ad quod eſt eligendus. Dignior tandem, qui majori idoneitate pollet, ſeu, qui omnibus ſpectatis putatur melius officio ſatisfacturus, & futurus utilior Eccleſiæ, ac bono animarum in illo beneficio. S. Thom. 2. 2. q. 63. a. 2

R. igitur, certum eſſe apud omnes, quod ſi nominans &c. promoveat indignum, graviter peccat; & contra caritatem proximis debitam, & contra juſtitiam a ſuo munere, & ab Eccleſia requiſitam, teneturque ad omnia damna per hanc promotionem Eccleſiæ illata: quæ promotio aliquando eſt ipſo facto irrita, ut videbitur de Simonia; vel ſaltem ſemper irritabilis, ut docet Trid. ſeſſ. 7. cap. 3. Certum pariter eſt, omnes, qui quovis modo concurrunt ad proviſionem beneficii, curam animarum habentis, non ſatisfacere obligationi ſuæ, graviterque peccare, ſi eligant dignum relicto digniore, quem promovere poſſint, ex Trid. ſeſſ. 24. cap. 1. & ex reprobatione theſis 47. facta ab Innoc. XI. in qua ita explicabantur verba Concilii: „ Cum dicit Concilium „ Tridentinum eos alienis peccatis communicantes peccare mor„ taliter, niſi quos digniores, & Eccleſiæ magis utiles ipſi ju„ dicaverint, ad Eccleſias promovent: Concilium vel primo vi„ detur per hoc digniores non aliud ſignificare velle, niſi digni„ tatem eligendorum, ſumpto comparativo pro poſitivo: vel ſe„ cundo locutione minus propria ponit digniores, ut excludat „ indignos, non vero dignos: vel tandem loquitur tertio, quan„ do fit concurſus “. In his autem caſibus reſtitutio facienda eſt Eccleſiæ, & Communitati, ſi quæ damna eiſdem emerſerint ex facta promotione; & etiam ipſi digniori concurrenti poſthabito: quia etiam reſpectu iſtius violata eſt juſtitia commutativa: ſi autem non concurrit, nullum jus illius violatur, ſed dumtaxat violatur juſtitia diſtributiva, quæ ex ſe ſola non infert debitum reſtitutionis. Hoc idem communiter affirmatur de aliis beneficiis, quibus adnectuntur munera magni momenti, magnæque conſequentiæ nempe munus docendi, confeſſiones audiendi, concionandi, & ſimilia.

Idem denique cum probabiliori videtur quoad etiam beneficia ſimplicia, quamvis extra concurſum. Ex cap. unic. Ut *Eccleſiæ beneficia* ex S. Thom. 2. 2. q. 63. art. 3. ad 1. & art. 2. ad 3. & alibi, & S. Antonino 3. p. tit. 15. cap. 3. §. 3. & communius ex doctoribus. Ratio eſt, quia Electores, Patroni, Collatores &c. cum bonorum eccleſiaſticorum non ſint domini, ſed diſpenſatores, tenentur graviter ex officio, & fide debita Eccleſiæ diſtribuere officia, & beneficia, ſicut bonum Eccleſiæ, & animarum, ad quod inſtituta ſunt, exigit; tenenturque utilitatem Eccleſiæ quantum poſſunt, pro munere ſuo promovere. Ex hoc

ta-

tamen non oritur in adminiſtratores onus reſtituendi injuſte prætermiſſis; quia bona iſta communitatis nemini in particulari ſunt debita, ita ut nullius particularis jus violetur, niſi in caſu concurſus, ut ſupra dictum eſt. Tenetur tamen adminiſtrator reſtituere pro damnis, ſi quæ oriantur communitati, ex præfata injuſtitia, eo quod reſpectu communitatis violet juſtitiam commutativam, ex qua oritur reſtitutionis obligatio: quippe qui pactum tacitum habeat cum Eccleſia providendi de miniſtris, melius, quam poterit.

§. V.

De Pluralitate beneficiorum ab eodem Beneficiario poſſeſſorum.

Q. AN licet retinere plura beneficia? *R.* 1. Ex communi nemini licet retinere duo, vel plura beneficia, quæ reſidentiam beneficiarii requirant, niſi per legitimam diſpenſationem, quam ſolus Pontifex concedere poteſt, & quidem non ſine urgenti, & juſto motivo. Ex Trid. ſeſſ. 24. cap. 17. Ratio patet ex jure naturali: cum idem non poſſit eſſe ſimul in duplici loco. Cauſſa autem diſpenſandi legitima alia eſſe nequit, niſi neceſſitas aut Eccleſiæ aut miniſtrorum in talibus locis, aut animarum, mature a Pontifice perpendenda.

R. 2. Non licet retinere duo beneficia, etiam mere ſimplicia, niſi ex juſta, & urgente cauſſa; puta quando neutrum eſt ſufficiens: eſt fere Communis. Ita ex eod. Concilio loco cit. Ratio eſt, quia diminuitur cultus divinus, Eccleſia deſtituitur ſuis operariis, & fundatores fruſtrantur ſua pia intentione; & iniquum eſt, ut unus ſtipendia pluribus Eccleſiæ miniſtris deſtinata recipiat, cum ſic debita tollatur æqualitas. D. Thoma quodlib. 9. ar. 15. Nec Pontifex poteſt in hoc diſpenſare, niſi ex cauſſa dicta in prima reſponſione: quia, ut alias diximus: Pontifex non eſt bonorum Eccleſiæ dominus, ſed merus diſtributor; proinde modis jam indicatis debet de illis diſponere.

§. VI.

De Beneficiariorum Obligationibus.

Q. 1. QUænam ſunt Obligationes Beneficiariorum? *R.* præter obligationem horarum Canonicarum, de qua jam egimus, tenentur 1. & quidem ſub gravi, reſidere in loco ſui beneficii, ſi beneficium reſidentiam poſtulet, quale eſt, cui animarum cura adnectitur; vel talis naturæ ſit, ut reſidentiam in Eccleſia requirat, ut canonicatus choro adſtrictus &c. circa quam reſidentiam, ſi beneficiarii culpabiliter, & notabiliter deficiant,

præ-

præter culpam gravem, quam incurrunt, tenentur etiam ad reſtitutionem pro rata abſentiæ, ut dictum eſt cap. præced. Vide Trid. ſeſſ. 23. cap. 1. Motiva autem abſentiæ inculpabilis ſunt: *chriſtiana caritas*, *urgens neceſſitas*, *debita obedientia*, & *evidens Eccleſiæ vel Reipublicæ utilitas*: Et tunc debet exponi motivum Epiſcopo, & ab eo approbari, & relinqui Vicarius idoneus ab ipſo Ordinario approbandus cum debita ſtipendii aſſignatione.

2. Obligatio item Parochorum eſt, ſedulo procurare, ut ab ovibus ſibi creditis leges divinæ, & eccleſiaſticæ obſerventur, quod exemplo fovere ſtricte tenentur: item curare, ut odia extinguantur; ſcandala tollantur; ſacramenta pie, & frequenter recipiantur &c. Item tenentur orare pro ſuis ovibus, & ſaltem omnibus feſtivis diebus ſacrificium pro eiſdem offerre, ut declaravit Bened. XIV. tom. 1. ſuarum Notificationum typis Venetis edito anno 1740. notific. 10. tum ex Trid. ſeſſ. 23. c. 1. tum vel maxime ex declarationibus Sac. Congreg. anni 1681. & anni 1716. necnon anni 1732. ibique alia documenta affert idem confirmantia.

(*) Addenda hic etiam eſt Conſtitutio ejuſdem Bened. quæ incipit, *cum ſemper oblata* &c. tom. 7. Bull. pag. 366. cujus capita ſumma hæc ſunt: 1. decernitur omnes animarum curam actu habentes teneri ad fructum medium Miſſæ Parochialis pro populo ſuo applicandum, ſive ii Parochi ſint, aut Vicarii ſæculares, ſive Parochi, aut Vicarii Regulares; ſive alii quicumque etiam ſpecifica, & individua mentione digni. 2. Declarat eoſdem omnes teneri ad eamdem Miſſam applicandam pro populo ſuo, licet congruis præfinitis reditibus deſtituantur, & non obſtante quavis conſuetudine, etiam immemorabili in eorum Diœceſibus, vel Parochiis; 3. ſtatuit, prædictos animarum Paſtores vi hujus conſtitutionis teneri ad præfatam applicationem diebus dumtaxat feſtis de præcepto, iis etiam comprehenſis, quibus populus Miſſæ intereſſe debet, quamvis permiſſum ſit operibus ſervilibus vacare. Facultatem concedit Ordinariis locorum opportune diſpenſandi Parochos egentes, & eos, qui, Eccleſia Parochiali vacante, ſub Vicarii, ſeu Æconomi nomine deputantur, ab applicatione pro populo diebus feſtis, ea tamen lege, ut tot Miſſas infra hebdomadam pro populo applicent, quot diebus feſtis infra eamdem hebdomadam occurrentibus juxta peculiare alterius pii benefactoris intentionem obtulerint. 5. Quoad Vicarios, ſive Æconomos Eccleſiarium Vacantium ſpectat, admonet locorum Ordinarios, eorum munus eſſe efficere, ut Vicario, ſeu Æconomo egenti congruum aliquod augmentum præbeatur pro onere applicandi Miſſam diebus feſtis pro populo. Quoad Vicarios vero actu exercentes curam animarum, quæ actu apud illos reſidet, præſcribit, ut, ſi portio fructuum eis aſſignata minime ſufficiat ad implendum onus applicationis Miſſarum pro populo diebus feſtis, Ordinarii utantur poteſtate ſibi ipſis facta a Trid. ſeſſ. 7. cap. 7. 6. Sancit, ut Miſſa Conventualis, quæ ſingulis diebus canenda eſt a clero Eccleſiarum

Pa-

Patriarchalium, Metropolitanarum, Cathedralium, Collegiatarum pro earumdem Eccleſiarum benefactoribus in genere quotidie applicetur, contraria conſuetudine minime obſtante. 7. In hujuſmodi Collegiatis abſolvit ab applicatione ſecundæ, & tertiæ miſſæ, quæ ſecundum Rubricas aliquando debent celebrari, niſi aliud uſu, & conſuetudine receptum ſit. Ita tom. 1. Bull. num. 103. 3. Tenentur præterea Parochi, idque nedum ex caritate, verum etiam ex juſtitia, ſacramenta ſuis ſubditis miniſtrare, quoties illa rationabiliter petunt, & niſi ipſi poſſint alium idoneum invenire; atque in primis curare, ne ab ullo in Paſchate recipi omittatur, adhibendo, ſi opus eſt, admonitiones opportunas, & correctiones paternas. Eodem caritatis, & juſtitiæ vinculo tenentur curam gerere pauperum ſuæ Parœciæ, ipſiſque pro viribus providere, maximeque illis, qui vereeundia detinentur a petenda eleemoſyna. Item nullos debent matrimonio jungere, niſi morali certitudine conſtet, illos eſſe in rebus fidei, & Chriſtianæ Doctrinæ ſufficienter inſtructos. Tenentur inſuper viſitare infirmos ea frequentia prudenti, quæ poſtulatur a qualitate morbi, & perſonarum. Tenentur item ex juſtitia ſuis parochianis ſubvenire nedum in extrema, verum etiam in gravi neceſſitate, non obſtante ſuæ vitæ periculo, & præcipue tempore peſtis; niſi coram Deo major Eccleſiæ, & populi ſpiritualis utilitas permittat, ut Parochus per alterum ſuppleat, ſe reſervato, non tamen ſe a Parochia abſentando. Tenentur tandem omnia ſtatuta ſuæ diœceſis ipſi obſervare, & ut ab aliis obſerventur, ſedulo curam gerere.

(*) Præter dicta ab Auctore tenentur Parochi populum frequenter, ut diebus ſaltem Dominicis, neceſſaria ad ſalutem docere, doctrinam chriſtianam explicare, ei concionem habere, non perpolitam, & elaboratam, ſed familiari, facilique dicendi genere, eumque ad virtutem, ac vitam chriſtianam adhortari, per ſe, ſi poſſint, vel per alios idoneos, ſi ipſi legitime ſint impediti. Ex Concilio Tridentino ſeſſ. 5. cap. 2. & ex inſtitut. 10. num. 2. Cardin. Lambertini, poſtea Benedicti XIV. Addit Concilium, eos ſi huic muneri ſuo defuerint, cogi debere per cenſuras eccleſiaſticas. Et ſeſſ. 24. cap. 4. mandat Epiſcopis, ut ſaltem Dominicis, aliiſque feſtis diebus pueros in ſingulis Parochiis doctrinam chriſtianam doceri curent. Idem ſancivit Bened. XIV. in Conſtitut. quæ incipit, *Etſi minime*, tom. 1. Bull. num. 42, & in alia, cujus initium eſt, *Declaraſti*, tom. 2. num. 3. nec non in alia, quæ incipit, *cum Religioſi* tom. 4. num. 25. Debent autem eis explicare catechiſmum Romanum, ut mandavit Clemens XIII. felicit. regnans in Epiſtola Encyclica ad omnes Epiſcopos die 14. Junii 1761. Porro adeo gravis, ac ſtricta eſt Parochorum obligatio concionandi ſaltem prædictis diebus, ut qui raro, aut nunquam concionem habent ad populum, peccent mortaliter, etiam præciſa populi neceſſitate; immo Bonacina, relatus a P. Antoine tract. de obligationib. cap. 1. quæſt. 7. reſp. 2. num. 4. aſſerit,

Parochum peccare mortaliter, ſi uno continuo menſe integro; aut etiam duobus, vel tribus menſibus totius anni diſcontinuis non concionetur. Si autem populus graviter indigeat prædicatione, Parochi peccant toties contra Divinum præceptum, quoties populus graviter indiget ipſa prædicatione. Tridentinum ſeſſ. 23. de Reformat. cap. 1. Legatur Barboſa *de officio, & Poteſt. Paroch.* part. 1. num. 8.

Circa concurſum, & examen faciendum pro Parochialium Eccleſiarum collatione legatur Conſtitutio Benedicti XIV. quæ incipit, *Cum illud ſemper*, die 24. Novemb. 1642. tom. 1. Bull. num. 68.

Q. 2. An omnes, & quicumque beneficiarii tenentur ſub gravi peccato nedum contra caritatem, verum etiam contra juſtitiam, & cum reſtitutionis onere erogare in pia opera portionem illam redituum, quæ eorum congruæ ſuſtentationi supereſt. *R.* 1. Doctores communiter convenire, quod tales peccent mortaliter contra caritatem ſi portionem illam in pia opera non erogent.

R. 2. Longe probabilius nobis videri eos peccare etiam contra juſtitiam, ita ut reſtitutioni ſint obnoxii, ſi aliter, & in profanos uſus illam inſumant. Ita colligitur 1. ex Patribus, & præcipue ex Sancto Ambroſio epiſt. 31. ad Valentinianum, ex S. Hieron. in cap. 3. Iſaiæ ex Sancto Auguſtino qui citatur in canone *Si privatus* 12. quæſt. 1. 2. ex Conciliis, & potiſſimum ex Conc. Gener. Nic. 11. cap. 12. Gener. VIII. c. 15. Later. III. c. 19. variiſque Conciliis particularibus, e. g. Carthaginenſi III. IV. Valentino anni 855. cap. 21. Mediolan. 1. anni 1565. titul. 63. &c. S. Thom. quodlib. 6. art. 12. 3. ex pleriſque celeberrimis tum Canoniſtis, tum Theologis. Ratio eſt, quia bona Eccleſiæ ſunt eis donata a fidelibus ea intentione, & cum onere, ac pacto, ſaltem implicito, ſeu tacito, ut impenderentur in cultum Divinum, & alios pios uſus, ſcilicet in ſuſtentationem miniſtrorum Eccleſiæ, & pauperum, in fabricam, ornamenta templi &c. quatenus hæc bona donata ſunt in cultum Divinum, adeoque in uſus pios Deo gratos. Nam 1. a Patribus, & Conciliis bona Eccleſiæ vota fidelium, pretia peccatorum, bona Deo conſecrata dicuntur. Item Eccleſiæ Prælati dicuntur œconomi, & diſpenſatores, non abſoluti Domini bonorum Eccleſiæ. 2. Fideles bona ſua donando Eccleſiæ volebant opus ſalutare, meritorium, & Deo gratum facere, & illa Deo conſecrare; quod non feciſſent quoad partem ſuperfluam bonorum, ſi non dediſſent cum onere, & pacto, ſaltem tacito, ut in uſus pios, & Deo gratos omnia impenderentur. 3. Hæc intentio fidelium ſatis conſtat ex SS. Patribus ſupra relatis, ceteriſque, ex S. Thom. in epiſt. 2. ad Cor. cap. 12. lect. 5. ex Concil. Gener. Later. 11. cap. 10. Aquiſgranenſi, anno 816. cap. 16. Valentino cap. 22. Tribur. cap. 13. aliiſque, quæ brevitatis gratia innominata relinquo, nec non ex veteri formula,

quæ

quæ reperitur in Capitularibus Caroli Magni. Atque hæc obligatio perſeverat etiam poſt partitionem bonorum Eccleſiæ (quidquid in contrarium nonnulli dicant): quandoquidem dicta partitio non mutavit, ut ait S. Carolus in Concil. Mediolan. 1. tit. 63. naturam bonorum Eccleſiæ, quæ in eo ſita eſt, ut habeantur tamquam bona Deo oblata, in ejus cultum impendenda, & non, ut ſi quid forte ſuperſit, eo, tamquam recadente ſub dominio utantur pro libito. Nam poſteriora Concilia de illis perinde loquuntur, ac locuta ſunt Concilia, quæ partitionem, ſeu aſſignationem bonorum Eccleſiæ pro congrua beneficiariorum ſuſtentatione præceſſerunt.

Quod ſi Eccleſia conſuetudinem multis in loco vigentem tolerat, qua beneficiario defuncto ab inteſtato ſuccedunt conjuncti, tam in bonis Patrimonialibus, quam ex beneficio congregatis: id permittit Eccleſia tum ad evitanda majora incommoda, & ad perpetes diſcordias, & lites præcavendas. Ceterum oppoſitum ſtatuit quoad bona eccleſiaſtica in canone *Epiſcopi* 29. 12. quæſt. tum etiam quia vix diſcerni poſſet, quænam ex bonis a defuncto relictis ſint patrimonialia, quænam beneficialia, aut ex dono, ex induſtria, aliiſve juſtis titulis acquiſita; unde ſollicitudo, quæ adhiberetur, in lites, & diſcordias tandem erumperet. Non itaque approbat Eccleſia ſilendo, quod pluries loquendo reprobavit. Idem dicas de jure civili, quod Eccleſia non obſiſtente permittit hæredibus ea bona, ne in foro exteriori vexari poſſint conjuncti ob indicata jam motiva. Ceterum pro foro conſcientiæ, utpote ſibi non competente, nihil ſe ingerit. Nihilominus, quæ hactenus a nobis dicta ſunt, non impediunt, quominus, juxta ſententiam mitiorem poſſit beneficiarius retinere ſibi congruam, quamvis aliunde bona patrimonialia habeat: quia ſi laborat in miniſterio, congruum eſt, ut de ipſo vivat; ſicuti etiam, quod, ſi non habeat patrimonialia, ſolvat debita propria ante beneficium contracta de proventibus beneficii, ut vere pauper, non aliunde ſolvere valens. Nec etiam impediunt, quominus donationes a beneficiario factæ ſint validæ: nam donationes cenſentur eſſe factæ ex bonis, quæ donare poteſt; immo facere moderatas donationes juxta gradum beneficiarii pertinet ad congruam ipſius; condecet enim in beneficiario relucere hoſpitalitatem, gratitudinem, liberalitatem pro ratione ejus gradus, & proventus. Idem dicas de penſionibus, quæ dantur indigentibus, vel non habentibus ſufficientes reditus; hæ enim impenduntur ad pias cauſſas.

Q. 3. Quid intelligitur nomine congruæ ſuſtentationis? *R.* Intelligitur quidquid neceſſarium eſt ad victum, veſtitum, & habitationem beneficiarii, ac perſonarum ei neceſſariarum, ad hoſpitalitatem exercendam, ad modicas aliquas donationes remuneratorias: uno verbo ad honeſtam, & convenientem cujuſque vivendi rationem, ab omni luxu, & intemperantia alienam, ſecundum cujuſque ſtatum, officium, dignitatem, ordinem, & qualitatem be-

neficii. Quæ omnia æſtimari debent judicio prudenti, & ſecundum conſuetudinem piorum, ac timoratorum ejuſdem conditionis, & ſacros canones, *de vita, & honeſt. cleric.* & regulam traditam a Tridentino ſeſſ. 25. in decreto de Reformat. cap. 1.

Q. 4. An Superiores Regulares tenentur applicare miſſam, ſaltem feſtivis diebus pro ſuis ſubditis? *R.* Affirmat. cum enim hæc obligatio in Parochis fundetur in jure Divino, ut innuit Tridentinum ſeſſ. 24. cap. 1. de Reformat. & cum non minor ſit cura habenda a Parocho reſpectu ſuorum Parochianorum, quam a Prælato Regulari reſpectu ſuorum Religioſorum; immo hæc vigilantior poſtuletur ob perfectiorem vivendi rationem, ad quam obligantur Religioſi: inde &c. Ita multi.

§. VII.

De rationibus amittendi beneficia, & penſiones.

Q. 1. QUot modis amittuntur beneficia? *R.* Triplici ratione: primo per diſpoſitionem juris; & ſic amittuntur per profeſſionem religioſam, per matrimonium validum, per conſecutionem, & pacificam poſſeſſionem alterius beneficii incompatibilis, & per varia delicta, qualia ſunt ſimonia, hæreſis, ſchiſma, falſificatio Litterarum Apoſtolicarum, per homicidium qualificatum, ſive per ſicarium mercede conductum, ſodomia, intruſio ſuimet in beneficium; percuſſio Epiſcopi, vel Cardinalis: & iſtis omnibus eſt inflicta privatio beneficii ipſo facto; tamen poſt declarationem judicis; quæ retrotrahitur ad diem criminis commiſſi, ita ut non ſolum omnes fructus ab illo die percepti amittantur; verum etiam reſignatio, permutatio illius poſt crimen facta reſcindi poſſit, 2. Per ſententiam judicis ob crimen juxta canones hac privatione puniendum, ut homicidium ſimplex, perjurium, ſacrilegium, adulterium &c. 3. Per liberam diſpoſitionem, videlicet renunciando, reſignando, permutando, de quibus jam ſatis in §. 2.

Q. 2. Quot modis amittuntur penſiones? *R.* Amittuntur 1. per extinctionem; ideſt per mortem penſionarii, aut naturalem, aut civilem, aut per degradationem ejuſdem. Item ſi contrahat matrimonium, vel profiteatur in Religione approbata. Inſuper per delicta læſionis Sedis Apoſtolicæ, vel Majeſtatis Principis, vel percuſſionis clericalis, vel Epiſcopi, in cujus diœceſi percipitur penſio. Hæc omnia conſtant ex variis juribus, & probatis Auctoribus.

(*) Bened. XIV. Conſtitutionem edidit, quæ incipit, *Univerſalis Eccleſiæ cura*, in qua primum interdicitur clericis omnibus quacumque dignitate, præeminentia, honore, privilegio inſignitis, ne impoſterum audeant ſub nomine alienandi commodum, percipiendi fructus, vel alio quovis titulo, & prætextu vendere,

& di-

& diſtrahere ſuorum beneficiorum reditus, & proventus ad vitam, vel in longum tempus, recepta ab emptore per unam, vel plures ſolutiones ea pecuniæ quantitate, quam ipſi beneficiarii per ejuſdem temporis, vel vitæ ſpatium conſequi potuiſſent, ſub pœna excommunicationis, & nullitatis actus, ſeu contractus, & omnium inde conſecutorum, aliiſque pœnis, inflictis & ſtatutis contra alienantes bona Eccleſiæ. 2. Damnantur, & irritantur omnes hujuſmodi contractus, quos in futurum fieri contigerit; atque ita nulli, & viribus ab initio vacui declarantur, ut ſuis auctoribus neque in judicio, neque extra ad ullum effectum ſuffragari debeant; ac nemo ad eorum obſervantiam obligetur; etiamſi pluries juramento firmati ſint; & ut nullum jus cuicunque, aut actionem, vel titulum coloratum poſſidendi, aut præſcribendi per quodvis longiſſimi temporis ſpatium acquiri unquam poſſit. 3. Decernitur, ea, quæ in hac conſtitutione continentur, ab omnibus inviolabiliter obſervanda eſſe ſemper; ſublata facultate cuicunque judici quavis præeminentia, & poteſtate prædito aliter judicandi: non obſtantibus quibuſcumque privilegiis, indultis, conceſſionibus, gratiis Apoſtolicis, quantumvis ſpeciali mentione dignis. Ita tom. 1. Bull. ejuſd. Pontific. num. 29.

CAPUT XIII.

De Vitiis Religioni oppoſitis, & præcipue de Simonia.

§. I.

De Idololatria.

Q. 1. QUid, & quotuplex eſt idolatria? *R.* Ex Div. Thom. quæſt. 94. eſt ſuperſtitio, qua cultus ſoli Deo debitus tribuitur creaturæ. Triplex eſt; prima formalis, & completa, ſeu intellectualis, cum quis revera putat creaturam, quam colit, eſſe Deum. Secunda incompleta, ſeu malitioſæ dumtaxat voluntatis, qua quis, non credens creaturam, quam colit, eſſe Deum, ex pravo tamen affectu, quem habet contra Deum, eam eligit adorare. Tertia ſimulata, ſeu dumtaxat exterior abſque errore mentis, & pravo affectu voluntatis, ſed ex timore procedens; ut contigit in lapſis tempore perſecutionis. Quamvis una ſit altera major, aut minor, ut patet; quævis tamen idololatria ſemper eſt peccatum mortale.

Q. 2. *Quænam* ſunt idololatriæ pœnæ? *R.* Qui idololatriam committit cum errore mentis, eſt ſimul hæreticus: unde excommunicationem incurrit Papæ reſervatam in Bulla cœnæ; ſecus eſt de

 illo,

illo, qui eſt idololatra ſine errore mentis, qui tamen excommunicationem non reſervatam incurrit.

§. II.

De Divinatione.

Q. 1. QUid eſt divinatio? *R.* Ex Div. Thom. 2. 2. quæſt. 95. eſt inquiſitio quædam occultorum, ideſt eorum, quæ ab homine propria virtute cognoſci nequeunt, ope dæmonis, vel expreſſe, vel tacite invocati. Quod ſi res illæ a ſolo Deo cognoſci poſſunt, ut ſecreta cordis, & futura libera, involvitur tacite idololatria, ut patet, proindeque etiam hæreſis; ſi autem etiam a dæmone cognoſci poſſunt, mera divinatio ſuperſtitioſa committitur, & graviter peccatur. Dixi in definitione, dæmonis opem invocari per divinationem aut expreſſe, ſi reapſe dæmon invocetur, aut aliqua res adhibeatur, cui dæmon cooperari credatur; aut tacite, cum nempe ad notitiam occultorum adhibentur ſigna improportionata ad illum effectum: tunc enim notitia expectatur a dæmone, qui illa præſcripſit; inter quæ ſollemnia ſunt illa diabolica adinventa gyrandi cribrum; proponendi ſpeculum aliqua proferendo verba. Utraque hæc divinatio eſt peccatum graviſſimum.

Q. 2. Quotuplex eſt divinatio? *R.* Eſt multiplex tam ex parte pacti, ſeu invocationis expreſſæ; quam ex parte pacti taciti. Ex parte pacti expreſſi juxta D. Thom. art. 3. ſunt quindecim, nimirum præſtigium, quando dæmon apparet ſub aliqua ſpecie; ſomnium, quando expectatur in ſomno; necromantia, quando expectatur per apparitionem alicujus mortui; pytoniſmus, quando expectatur per arreptitios; geomantia, quando expectatur per ſigna in terreſtribus corporibus apparentia; puta plumbo, fuſo, lignis &c. hydromantia, quando per ſigna apparentia in aqua; aëromantia, quando per ſigna apparentia in aere; pyromantia, quando per ſigna apparentia in igne; aruſpicium, quando per ſigna apparentia in membris, aut viſceribus animalium.

Ex parte vero invocationis plerumque tacitæ, quamvis etiam aliquando expreſſæ, in genere duæ ſunt, nempe augurium, & ſortilegium. Augurium tunc committitur, quando quæritur occultorum notitia ex conſideratione rei exiſtentis; & novem modis committitur: primo per aſtrologiam judiciariam, quando notitia attenditur ex conſideratione ſitus, & motus ſiderum in hominis nativitate. 2. Per augurium proprie tale, cum ex hominum geſtu, avium, & animalium vocibus, cantu &c. certo attenditur divinare occulta: 3. per auſpicium, quando ex volatu avium. 4. Per omen, quando ex vocibus hominis præter intentionem prolatis. 5. Per onyrocriticam, quando per ſomnia. 6. Per Phyſiognomiam, quando per totius humani corporis ſigna. 7. Per

meto-

metopoſcopiam, quando ex fronte hominis. 8. Per chyromantiam, quando per ſigna manuum. 9. Per ſpetulamantiam, quando ex ſpatularum ſignis. Hæc divinatio graviter damnatur, & prohibetur a Scriptura, Patribus, multis Conciliis, & utroque jure, & quidem a jure Canonico can. *Si quis ariolus*, & can. *Aliquanti* 26. quæſt. 5. Aſtrologiam judiciariam exercentes excommunicationi latæ ſententiæ ſubjiciuntur, quæ tamen non eſt reſervata. Legatur P. Clemens Piſelli in Catalogo excomm. non reſervat. Litt. A: & a Sixto V. Conſtitut. quæ incipit, *Cæli, & Terræ Creator*, pœnis Canonicis, aliiſque infligendis ab Epiſcopis, Superioribus, aliiſque locorum Ordinariis, nec non ab Inquiſitoribus hæreticæ pravitatis.

Sancita a Sixto V. approbavit, confirmavit, & innovavit Urbanus VIII. Conſtitut. quæ incipit, *inſcrutabilis*, quæque extat tom. 4. Bull. Romani num. 14. pag. 173. & inſuper Aſtrologos judiciarios de ſtatu Reipublicæ Chriſtianæ, vel Sedis Apoſtol. ſive de vita, aut morte Romani Pontificis pro tempore exiſtentis, aut ejus conſanguineorum judicia facientes, & eos, qui illos deſuper talia conſulere præſumpſerint &c. excommunicationi latæ ſententiæ aliiſque graviſſimis pœnis ſubjecit: talemque cenſuram Benedictus XIV. in Conſtitut. quæ incipit, *Paſtor bonus*, quæque extat tom. 1. Bull. num. 95. inter illas recenſet, a quibus nec major Pœnitentiarius abſolvere valet. Ita num. 13. ejuſd. Conſtitutionis. Prædictus Urbanus VIII. prohibuit poſtea omnes libros de hac materia tractantes, licentiaſque illos habendi, & legendi revocavit in Conſtitut. incip. *Apoſtolatus*, in præcit. Bull. Rom. 116. pag. 170.

Sortilegium eſt actio, qua aliquid fit, ut conſideratione eventus ejus aliud fiat, vel cognoſcatur. Triplex eſt diviſorium, conſultorium, & divinatorium. Diviſorium eſt, quando mittuntur ſortes, quibus decernatur, cui aliquid ſit tribuendum: & hoc ex ſe eſt licitum, quando jura ad illam rem ſint inter perſonas æqualia, & perſonæ in illud æque aſſentiantur. Cavendum tamen eſt, ne adhibeantur in electionibus ad officia, præſertim eccleſiaſtica, ad quæ digniores ſunt eligendi, quia ſunt vetitæ cap. *de ſortib.* Si tamen in aliquo caſu æqualis plane meriti, & habilitatis eſſent perſonæ eligendæ, hoc ſortilegio uti non eſſet peccatum, maxime poſt commendatum Deo eventum, ut factum legitur Act. 1. in electione Matthiæ. Sortilegium conſultatorium fit ad inveſtigandum per ſortes quid agendum ſit in re obſcura: per ſe eſt illicitum, niſi fiat ex inſpiratione Divina; quia continet ſaltem tentationem Dei, & periculum diabolicæ tentationis: immo eſt ſuperſtitioſum, ſi a dæmone cognitio expectetur: unde in cap. *Sortes* 26. quæſt. 2. ſub excommunicatione prohibetur. Divinatorium eſt, quando inquiritur aliquid futurum, vel occultum, mittendo ſortes: eſt vera ſuperſtitio propter tacitam, vel ex-

expreſſam in illo invocationem dæmonis: & graviter prohibetur multis canonibus. Legatur Div. Thom. 2. 2. quæſt. 95. artic. 8.

§. III.

De vana obſervantia, Magia, & Maleficio.

Q. 1. QUid, & quotuplex eſt vana obſervantia? R. Eſt ſuperſtitio, qua ad obtinendum aliquem effectum quis utitur mediis vanis, inutilibus, & improportionatis: dum quis ex obſervatione eventuum fortuitorum proprias actiones dirigit. Quandoque committitur cum expreſſa dæmonis invocatione; quandoque cum implicita. Triplex eſt: prima dicitur ars notoria, quando quis ad acquirendam ſcientiam, nullo adhibito ſtudio utitur dictis mediis improportionatis. Secunda, dicitur ars ſanatoria, quando ſimilibus mediis improportionatis utitur quis ad ſanandas infirmitates. Tertia eſt obſervantia fortuitorum, dum quis ex facto fortuito adveniente, conjectans proſperum, vel adverſum quid eventurum juxta illud ſuas regit actiones. Quando igitur quis ſimilibus utitur, vel mediis alioquin ſanctis immiſcet etiam iſta media improportionata; vel quando utitur etiam mediis dumtaxat ſanctis, expectando tamen infallibiliter ſe per illa obtenturum intentum, ſemper committitur hoc peccatum grave vanæ obſervantiæ, juxta communem Auctorum.

Q. 2. Quid, & quotuplex eſt Magia? R. Eſt ratio operandi mira intra naturæ ordinem præter communem, & naturalem modum ordinarium: & ideo dici nequit ſupernaturalis, ſed præternaturalis. Duplex eſt, naturalis, quæ operatur mira conjungendo virtutes naturales activas paſſivis virtutibus; & hujus pars maxima eſt Alchimia: hæc innocenter adhibetur. Alia eſt ſuperſtitioſa, quæ operatur mira arte dæmonis, utendo ſignis a dæmone inſtitutis. Triplex eſt hæc ſecunda Magia, prima dicitur ars notoria, de qua jam dictum eſt. Secunda dicitur ars mirifica, & eſt illa, qua ſanitates corporibus animalium, vel hominum conferuntur per ſigna inepta; quæ coincidit in hoc cum arte ſanatoria ſuperius explicata: & inſuper qua procurantur bona temporalia, & corporalia mediis ineptis, & improportionatis: & propterea a dæmone inſtitutis. Tertia dicitur ars malefica, quæ tunc exercetur, quando per ſigna, & media a dæmone inſtituta affertur nocumentum aliis viventibus.

Ars malefica, ſeu maliſicium duplex eſt: aliud dicitur veneficium, quo affertur damnum ſive hominibus, ſive animalibus per morbos, dolores, & etiam per mortem utendo aut mediis naturalibus cognitis ope dæmonis; aut ſignis aliquibus a dæmone inſtitu-

ſtitutis: aliud dicitur amatorium, ſeu philtrum, quod excitat carnalem, & venereum amorem; aut e contra intenſum odium operatione dæmonis humanos humores commoventis, quin tamen auferatur libertas; & ideo homo philtratus peccat conſentiendo, cum poſſit, invocato Dei auxilio reſiſtere. Porro maleficium tolli poteſt, 1. exorciſmis, oratione, pœnitentia, jejunio, & aliis pietatis operibus: 2. remediis ex medicina ſubminiſtratis: 3. deſtructione ſignorum, quibus adnexum eſt pactum nocendi. Sunt Theologi, hique doctiſſimi, qui cenſent, in caſu, quo in pacto cum dæmone interveniat exceptio, v. g. ſi dicat dæmon: valebit maleficium, niſi patiens aqua ſe abluat, licite poſſe tali actione, alioquin non mala, diſſolvi maleficium; quia non exercetur, ut aliquid a dæmone, vel ut executioni mandetur quidpiam ab eo præſcriptum, ſed animo mere impediendi, ne noceat. At ſecus eſſet juxta probabiliorem cl. Sylvio fatente, ſi nuda ſigna maleficii auferrentur, vel deſtruerentur ſub ſpe, vel expectatione, ſeu deſiderio ceſſationis, aut valetudinis recuperandæ: quia qui tali intentione ſignum tolleret, expectaret a Diabolo effectum deſideratum; quod eſt illicitum, utpote ad implicita cum dæmone pacta pertinens: quamvis idem auctor concedat, poſſe adoptari etiam oppoſitam opinionem, utpote probabilem; ſed perperam: nam juxta ſanam, ac ſolidam theologiam certum eſt in morum quæſtionibus neceſſario ſequendam eſſe probabiliorem ſententiam: unde poſito, quod longe probabilior ſit, quam ipſe propugnat, hæc neceſſario amplectenda, altera deſerenda. Nuda autem ſigna ſunt, quæ per ſe hominum, aut animalium corporibus, eorumque rebus noxia non ſunt; ſed propter pactum, quod cum malefico habet dæmon, talia evadunt. Videatur Sylvius in 2. 2. quæſt. 96. artic. 4.

(*) Superſtitio eſt cultus inordinatus, ac vitioſus veri, vel falſi numinis. Unde duplex eſt generatim; una ex parte rei cultæ, & eſt cultus falſi numinis; & alia ex parte modi colendi, qua verus Deus, ſed modo inordinato, colitur, & dicitur vitioſus cultus veri Dei. Ex parte modi colendi verum Deum duplex eſt ſuperſtitio, ſcilicet cultus falſus, & ſuperfluus. Cultus falſus eſt, cum falſa miracula prædicantur, vel ſcriptis mandantur; vel falſæ reliquiæ obtruduntur, vel cum auctoritate propria proponitur aliquid tamquam inſtitutum a Deo, vel ab Eccleſia, quod reipſa non eſt; vel adhibentur cæremoniæ veteris legis, quæ ſunt a Deo repudiatæ; vel cum laicus Deum colit, tamquam publicus Eccleſiæ miniſter. Hæc ſuperſtitionis ſpecies eſt ſemper ex ſe mortalis: quia gravem irreverentiam Deo infert. Cultus ſuperfluus eſt modus veri Dei colendi præter Dei, & Eccleſiæ inſtitutionem, aut communem fidelium uſum, & inutilis ad honorem Dei, ad excitandam ſpiritus devotionem, vel domandam concupiſcentiam; ut orare adhibito certo numero, ſitu, colore cereorum: nam cum exterior Dei cultus ad interiorem ordinetur, omnis il-

le,

ſe, qui ad interiorem non conducit, ſuperfluus eſt; qualiſcumque illum adhibentis ſit intentio. Hæc ſuperſtitio juxta communem ſententiam eſt ſolum venialis, modo actio aliunde nulla lege ſit prohibita, & abſit ſcandalum, & contemptus cæremoniarum Eccleſiæ communiſque fidelium uſus; quia & materia eſt levis, & irreverentia non cenſetur gravis ob ſimplicitatem: ſecus ſi fiat poſt prohibitionem Superioris. Si tamen in miſſa, vel in adminiſtratione Sacramentorum, relictis Rubricis, aliæ cæremoniæ, etiam pro ſua devotione, & ſecluſo ſcandalo adhiberentur, videntur non poſſe excuſari a mortali peccato ob materiæ gravitatem, & periculum grave, gravemque præſumptionem. Cultus dicitur etiam ſuperfluus ratione certitudinis non nixæ promiſſioni divinæ; ut cum quis certo credit ſe a tali morbo, vel periculo liberandum geſtando imaginem, vel reliquias Sanctorum, vel verba Scripturæ &c. Et hoc etiam eſt peccatum grave. Hæc ad litteram exſcripſimus ex P. Antoine Tract. de Virtut. Theolog. cap. 5. art. 1. quæſt. 1. & 2. His addi poteſt cultus indecens, in eo repoſitus, quod Deo tribuatur cultus verbis, factis, & rebus potius ad ejus offenſionem, quam ad ejus laudem, & gloriam inſervientibus, ut ſi in Divinis officiis talis adhibeatur cantus muſicalis, qui potius ſenſibilem excitet delectationem, quam mentem, animumque in Deum erigat. Et hæc ſuperſtitio, ſecluſa magna indecentia, prava intentione agentium, gravi ſcandalo, & periculo animarum, non eſt peccatum lethale. Lege hac de re Epiſtolam encyclic. Benedicti XIV. quæ incipit, *Annus* tom. 3. Bull. numer. 3. & Patrem Danielem Concinam Theolog. Chriſt. tom. 2. lib. 2. in Decalog. diſſertat. 2. capit. 1. num. 6. & alibi.

§. IV.

De Tentatione Dei, & de Blaſphemia.

Q. 1. QUid eſt tentatio Dei, & quotuplex? *R.* Tentatio Dei eſt aliquid agere, dicere, vel omittere ad capiendum experimentum de aliqua Divina perfectione, potentia, ſapientia, voluntate &c. per effectum extraordinarium, & ab eodem Deo temere expectatum. Duplici modo incurritur: primo expreſſe, quando directa intentione ſumendi tale experimentum aliquid agitur, vel omittitur, quaſi intendendo extorquere miraculum; ſecundo interpretative, quando aliquid agendo, vel omittendo, quamvis non adſit dicta intentio, ex modo tamen ſe gerendi ita intendi demonſtratur: puta ſi quis ægrotans nullis vellet remediis uti, fidens ſe a Deo ſanandum.

Q. 2. Quodnam peccatum eſt tentatio Dei? *R.* Utroque modo prædicto tentans Deum peccat mortaliter contra Religionem, eo quod Deo gravem irreverentiam irroget, ut patet, quandoque admi-

miſcetur peccatum infidelitatis, ſi experimentum ſumatur cum aliqua dubitatione Divinæ poteſtatis, ſapientiæ &c. Sæpe admiſcetur peccatum contra caritatem ſibi, vel proximo debitam, ſi id fiat cum periculo gravi proprio, vel proximi. Petere autem miraculum in aliqua urgenti neceſſitate cum debita humilitate, & conformitate Divinæ voluntati, quando alia media non ſuperſunt, nullum peccatum committitur. D. Thom. 2. 2. quæſt. 97.

Q. 3. Quid eſt blaſphemia, & quotuplex? *R.* Ex Div. Thom. 2. 2. quæſt. 13. eſt locutio, etſi quandoque interior, & mentalis tantum, contumelioſa contra Deum. Triplex eſt, nempe hæreticalis, quæ aliquam hæreſim continet, vel tribuendo Divinæ Majeſtati, quod ei non convenit; vel tollendo ab eadem, quod ei convenit. Eſſet item blaſphemia hæreticalis tribuere creaturæ, quod proprium eſt ſolius Dei, & in aliqua perfectione creaturam Deo præferre. Alia eſt imprecativa, qua Deo malum quis imprecatur; quæ plerumque etiam continet peccatum odii Dei. Alia eſt inhonorativa, qua modo contumelioſo, & conviciante aliquid profertur contra Deum, quamvis non falſum, nec contra fidem; puta illud Juliani Apoſtatæ; *Viciſti, Galilæe, viciſti*. Tres iſtæ blaſphemiæ differunt ſpecie, quia hæreticalis repugnat etiam fidei; imprecativa repugnat caritati; inhonorativa tandem ſolam malitiam inhonorationis habet; & ideo in confeſſione exponendæ ſunt diſtincte.

Ad blaſphemiam ſimplicem reducuntur blaſphemiæ ſine verbis, ſed per ſolos geſtus contra Deum factæ; puta projiciendo lapidem contra cælum ex iræ magnæ impetu; expuendo in crucifixum. Ad eamdem reducuntur ex D. Thom. quæſt. 13. artic. 2. verba inhonorativa contra Sanctos; unde blaſphemans peccat contra virtutem duliæ, ſi in Sanctos, vel hyperduliæ, ſi in Deiparam blaſphemet. Item blaſphemiæ ſunt vituperia, & verba contumelioſa contra res ſacras, quia ad Deum eorum auctorem redundant. Item blaſphemia eſt maledicere creaturis irrationabilibus, quatenus ſunt creaturæ Dei. Div. Thom. quæſt. 76. art. 2.

Q. 4. Quale peccatum eſt blaſphemia? *R.* Blaſphemiam omnem cum ſufficienti advertentia prolatam eſſe peccatum mortale juxta omnes, quia non datur in ea parvitas materiæ; & quævis gravem irrogat Deo injuriam; nec requiritur intentio formalis Deum inhonorandi; ſed ſufficit intentio virtualis, contenta in verbis, aut geſtis in communi hominum ſapientum ſenſu habitis, ut gravibus inhonorationibus Dei advertenter prolatis, aut factis.

Neque excuſatur a tali peccato, qui blaſphemat ex habitu; propterea quod vix animadvertat ſe blaſphemare; immo ſæpe neque advertat. Immo de hujuſmodi affirmat Sanctus Thomas 1. 2. quæſt. 78. art. 2. & alibi, quod talis peccet ex deliberata malitia, proindeque gravius aliis. Unde qui habet conſuetudinem blaſphemandi, vel ſibi, aut aliis dæmonem, aut aliis grave ma-

lum

lum imprecandi, tenetur ſub mortali efficaciter proponere, & ſerio conari eam evellere: alioquin toties peccat, quoties ad eam advertens id omittit: quia vult ſaltem interpretative permanere in morali periculo peccandi.

Quod ſi quis contritione elicita labitur ex inadvertentia, & non ex negligentia, excuſatur a culpa: quia blaſphemiæ illæ impetu naturali effuſæ non ſunt voluntariæ nec in ſe, nec in ſua cauſſa. Quod dicimus de conſuetudine blaſphemandi intelligi debet etiam de conſuetudine aliorum gravium peccatorum, e. g. de conſuetudine pejerandi, complacendi ſibi in rebus venereis, aſpiciendo, loquendo, cogitando &c. qui vero audiunt blaſphemos, debent eos denuntiare intra triduum apud judicem eccleſiaſticum, ſeu ſæcularem juxta Lateran. V. ſeſſ. 9.

Denique appellatio nominis Dei, vel Jeſu, vel Sanctorum in quacumque admiratione, impatientia, indignatione &c. ſine contemptu, etiam virtuali, eſt ſemper peccatum ſaltem veniale, ob minus reverentem modum hujuſmodi nomina proferendi. Idem dicas de aſſidua nominatione dæmonis, licet ſine imprecatione, & ſcandalo.

§. V.

De Sacrilegio.

Q. 1. QUid eſt ſacrilegium? *R.* Ex Div. Thom. 2. 2. q. 99. art. 1. eſt indigna tractatio rei ſacræ, nempe Deo dicatæ, ejuſdemque cultui ſpecialiter deſtinatæ.

Q. 2. Quotuplex eſt ſacrilegium? *R.* Triplex eſt: nempe perſonale, quo indigne tractatur perſona ſpecialiter Deo dicata, ut Clerici, Religioſi: & quatuor modis perpetratur. 1. Dictas perſonas percutiendo, ſive aliquam actionem violentam, & contumelioſam in illos injuſte agendo. 2. Subjiciendo illos foro ſæculari, & tunc dicitur violari libertas eccleſiaſtica. 3. Imponendo eis tributa, vel alia gravamina illegitima; & tunc dicitur violari immunitas eccleſiaſtica. 4. Peccando contra caſtitatem, ſi perſona peccans ſit aut ſacro Ordine, aut Profeſſione Religioſa, aut etiam voto ſimplici caſtitatis obſtricta; quod peccatum ſacrilegii perpetrant etiam complices, quamvis voto non obſtricti, ſi ſciant perſonam, cum qua peccant, tali voto teneri: & ideo eſt circumſtantia in confeſſione aperienda, nec non an unus tantum, an ambo ſint voto ligati? quia præter malitiam ſpecialem caſtitati oppoſitam additur malitia Religioni contraria, una, vel duplex. Reale, quod eſt indigna tractatio rei ſacræ, quæ nec perſona ſit, nec locus ſacer. Hujuſmodi res ſacræ ſunt, quæ vel ſanctitatem efficiunt, ut ſacramenta; aut res ſacras ſignificant, ut verba Sacræ Scripturæ, aut ſunt aliquid rerum ſacrarum, ut Reliquiæ; aut quid ſacrum repræſentant, ut imagines ſanctæ; aut ad Divi-

num

num cultum ordinantur, ut vaſa ſacra, ornamenta jam oblata Eccleſiæ; aut quæ ad ſuſtentationem miniſtrorum Eccleſiæ ſunt deſtinata, ut proventus temporales, aliaque ſimilia bona. Porro tale ſacrilegium committitur etiam per omiſſionem actionum debitarum; puta omittendo cuſtodiam Euchariſtiæ; non mutando purificatoria fœda, & corporalia &c. qui itaque res ſacras indigne tractavit, tenetur in confeſſione exprimere qualitatem rei ſacræ, & actionis; eo quia ſpecie diſtinguantur per ordinem ad diverſas ſanctitates. Tandem locale, quod eſt indigna tractatio loci publica, & eccleſiaſtica auctoritate cultui Divino deputati, puta Eccleſiæ, Sacelli, Cæmeterii, monaſterii, xenodochii eccleſiaſtica auctoritate erecti. Variis modis committitur: effringendo fores, ornamenta furando: immo qui ſimul infringit, & furatur res eccleſiaſticas, incurrit excommunicationem non reſervatam, quouſque non denuntietur factum Pontifici ab Epiſcopo; quia tunc evadit reſervata. Item violenter extrahendo perſonas, quæ ad ſacra loca confugerunt, & gaudent immunitate eorumdem locorum: ſecus de illis, qui non gaudent tali immunitate; quales ſunt publici latrones, aut nocturni depopulatores agrorum; & illi, qui proditorie, & ex inſidiis occiderunt proximum, etiam venenum propinando. Sed hac de re videatur inſtitutio Eminent. Cardin. Lambertini, poſtea S. P. Benedicti XIV. quæ extat impreſſa tom. 2. edit. Italicæ num. 1. Latinæ num. 61. nec non ejuſdem Conſtitutio, quæ incipit, *Officii noſtri ratio*, in qua nonnulla dubia declaravit poſt Conſtitutiones Benedicti XIII. & Clementis XII. excitata, quæque extat, tom. 3. num. 29.

Aliis autem modis committitur ſacrilegium locale: nempe per effuſionem illicitam ſeminis, aut ſanguinis humani, per occiſionem in Eccleſia factam etiam ſine ſanguinis effuſione, quamvis occidens, vel percutiens actionem injuſtam extra Eccleſiam fecerit; per ſepulturam infidelis non baptizati, aut excommunicati non tolerati. Item per uſum profanum Eccleſiæ, qui loci ſanctitati repugnet: uti ſunt exercitium judiciorum ſæcularium, & præſertim criminalium, negotiationes ſollemnes, & per ſe, clamores profani, tripudia, comeſſationes, colloquia vana, & profana, & id genus alia. Item Furari in loco ſacro in quantitate ad mortale ſufficiente, eſt ſacrilegium lethale; duplex autem, ſi quis etiam rem ſacram furetur: ſicut etiam furari, vel in alium uſum convertere legata pia, aliaque bona, quæ ex teſtantium voluntate nullum alium uſum habere debent, quam pium, ex cap. *Nulli liceat*, 12. quæſt. 2. & cap. 17. quæſt. 4.

§. VI.

§. VI.

De Simonia.

Q. 1. QUid eſt Simonia? *R.* Ex Div. Thom. 2. 2. quæſt. 100. eſt ſtudioſa voluntas emendi, vel vendendi pretio temporali aliquid ſpirituale, vel ſpirituali adnexum. Ly *ſtudioſa voluntas* ſignificat volitionem deliberatam: Ly *emendi, vel vendendi* ſignificat voluntatem non dandi, & accipiendi gratis, ſed interventu pretii temporalis: Ly *pretio temporali* non intelligitur de ſola pecunia, ſed de qualibet re pretio æſtimabili. Hæc autem eſt triplex, nempe munus a manu, quod ſignificat res omnes pretio æſtimabiles, ſive mobiles, ſive immobiles, nec non remiſſionem debiti, jus aliquod &c. 2. munus a lingua, quod ſignificat favorem, interceſſionem, patrocinium, commendationem, laudem apud alterum &c. item preces pro indigno: immo pro digno, ſi per eas favor humanus, non meritum, intendatur; & etiam pro ſe, ſi quæratur beneficium curam animarum habens; ſecus, ſi quæratur beneficium ſine tali cura ex indigentia. Div. Thom. art. 5. ad 3. munus ab obſequio, quod ſignificat quodlibet ſervitium, obſequium, miniſterium temporale præſtitum, vel præſtandum: Ly *ſpirituale* ſignificat rem aliquam, vel actionem ſacram, aut ad animæ ſalutem, aut ad Dei cultum pertinentem: Ly *ſpirituali adnexum* ſignificat id, quod ad ſpirituale ordinatur, vel ab ipſo pendet, vel eidem conjungitur: quæ conjunctio aut ſe habet antecedenter ad ſpirituale, v. g. jus Patronatus, quod antecedit præſentationem alicujus ad beneficium; aut ſe habet concomitanter, ut eſſet labor intrinſecus celebrationi miſſæ, catecheſi &c. aut ſe habet conſequenter, ut reditus beneficii, præſupponentes Horarum recitationem. Jamvero allata definitio ſtricte ſumpta eſt ſimoniæ juris Divini, non juris eccleſiaſtici, ſaltem omnis. Sic autem poteſt generatim ſimonia omnis definiri: nimirum, quæcumque datio, & receptio res ſpiritualis, aut ſpirituali adnexæ pro temporali, aut e contra; & quæcumque pactio ſuper eiſdem a lege prohibita, ob reverentiam rei ſacræ.

Q. 2. An ad ſimoniam incurrendam requiritur formalis intentio dandi, vel accipiendi temporale, ut pretium rei ſpiritualis?

R. Negat. ſufficit enim ut res ſpiritualis detur pro temporali, aut e converſo, aut pro pretio, aut ſub pacto, aut compenſatione, aut motivo principali. Et circa hoc notandæ ſunt theſes 45. & 46. ab Innocentio XI. damnatæ, in quarum prima dicebatur, „ dare temporale pro ſpirituali non eſt ſimonia, quando „ temporale non datur, tamquam pretium, ſed dumtaxat tam„ quam motivum conferendi, vel efficiendi ſpirituale; vel etiam „ quando temporale ſit ſola gratuita compenſatio pro ſpirituali;

„ aut

„ aut e contra. “ In altera: „ Et id quoque locum habet, etiamſi temporale ſit principale motivum dandi ſpirituale; immo etiamſi ſit finis ipſius rei ſpiritualis, ſic, ut illud pluris æſtimetur, quam res ſpiritualis “.

Q. 3. Quotuplex eſt Simonia? *R.* Dividitur 1. in eam, quæ eſt juris Divini, quæ prohibetur, quia eſt ex natura ſua mala, qualis eſt venditio rei ſacræ; & in eam, quæ eſt juris eccleſiaſtici, quæ ideo eſt mala, quia prohibita, & quidem ob motivum religionis. 2. In mentalem, quæ eſt aliqua actio exterior facta ex intentione vere ſimoniaca, exterius non apparente: Realem, quæ eſt pactio aliqua, ſeu contractus ſimoniacus completus ſaltem inchoate inter dantem, & accipientem: quia ad talem ſimoniam ſufficit ſolutio partis pretii cum receptione rei ſpiritualis, vel ſpirituali annexæ. Conventionalem, quæ eſt ſimoniaca pactio expreſſa, vel tacita dandi, & recipiendi; quæ tamen nondum ſit ab ulla parte executioni mandata; & hæc dicitur mere conventionalis; quando autem facta pactione, ab una parte completur, dicitur ſemirealis, ſeu mixta ex conventionali, & reali. Denique in confidentialem, quando aliquis beneficium procurat, aut eligendo, aut præſtando, aut poſtulando, aut &c. cum confidentia, ideſt pacto tacito, vel expreſſo; ut ille, cui procuratur beneficium, illud reſignet aliquando procuranti, aut alteri, vel ut præſtet penſionem, aut aliquos fructus. Hæc ſimonia, quam deteſtantur Pius IV. Bulla 85. & Pius V. Bulla, *intolerabilis*, quatuor modis perpetrari poteſt. 1. Per acceſſum, quando videlicet Prælatus, volens alicui ætate nondum capaci procurare beneficium, illud alteri confert ea intentione, ut, quamprimum ille capax fuerit, beneficium eidem reſignetur. 2. Per ingreſſum, quando quis beneficium ſibi collatum, antequam poſſeſſionem illius capiat, reſignat illud alteri eo pacto, ut illud denuo ingrediatur, ſi is, cui reſignatum fuit, moriatur, vel illud dimittat. 3. Per regreſſum, quando aliquis beneficium, quod poſſidet, reſignat alteri ea conditione, ut deinde is, illudmet beneficium ſibi, vel alteri reſignet aliquo tempore. 4. Per lucrum, quando videlicet præſentans, reſignans, conferens &c. expreſſe, vel tacite paciſcitur, ut vel penſio, vel pars fructuum ſibi, aut alteri detur. Porro ad hanc ſimoniam requiritur, ut acceſſus, ingreſſus, & regreſſus verſentur, & ſint circa idem beneficium.

§. VII.

§. VII.

De materia Simoniæ juris Divini, & indiſpenſabilis.

Q. 1. QUando incurritur ſimonia juris Divini? R. Certum eſt apud omnes eam incurri, quando exigitur temporale aliquid pro rebus ſacris, ſacriſque functionibus, vel actionibus, quæcumque illæ ſint; quia non ſunt pretio temporali æſtimabiles. Circa id tamen obſervandum eſt, quod miniſtrans ſpiritualia, jure tam Divino, quam humano aliquid exigere poteſt titulo ſuæ ſuſtentationis, nam de operariis Evangelicis loquens Chriſtus Matth. 10. aſſeruit, quod *dignus eſt operarius cibo ſuo*. Videatur D. Thom. 2. 2. quæſt. 100. artic. 3. ubi docet, quod licite accipitur temporale pro ſpirituali, non ut ejus pretium, non ut ex intentione emendi temporali ſpirituale, ſed ad ſuſtentationem miniſtri conferentis ſpirituale. Idem repetit in reſp. ad 2.

R. 2. Simonia juris Divini eſt, exigere, vel accipere aliquid pro admiſſione ad habitum Religionis, vel ad Profeſſionem: ita ex Concilio Later. III. ſub Alex. III. cap. *Quoniam de Simonia*. Si tamen monaſterium ſit pauper, nec poſſit plures ſuſtentare, non eſt ſimonia exigere aliquid ab ingredi volentibus, non pro ingreſſu monaſterii, ſed pro victu perſonæ, quæ in monaſterio recipi vult: quia illud exigitur, ut habeat monaſterium, unde ei poſſit providere, & ut alii Religioſi non careant neceſſariis; ſicut etiam ſi aliquis facilius in monaſterio recipiatur propter largas eleemoſynas eidem ab eo factas; aut ſi temporalibus beneficiis aliquis provocetur ad ingrediendum monaſterium, dummodo hoc fiat ſine pacto talis ingreſſus. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 100. art. 3. ad 4.

(*) Plura ſcitu digna circa hanc materiam habet Bened. XIV. de Syn. Diœceſ. lib. 11. cap. 6. pag. 93. & ſeq. edit. Fer. 1760.

R. 3. Dare, vel accipere aliquid pro beneficio eccleſiaſtico, quamvis ſimplici, aut quamvis quoad jus percipiendi fructus. Hinc reprobata fuit ab Alex. VII. theſis 22. quæ oppoſitum aſſerebat: „ Non eſt contra juſtitiam, beneficia eccleſiaſtica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia eccleſiaſtica, „ pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, ſed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre „ non tenebatur “. Et ſane jus percipiendi fructus eſt inſeparabile a beneficio, quod ſine tali jure obtineri non poteſt, & beneficiario ex juſtitia convenit.

R. 4. Simonia juris Divini probabilius eſt vendere, & emere jus Patronatus, quod affert poteſtatem præſentandi ad beneficia, ita ut præſentans acquirat jus ad beneficium, & inſtituendus ſit, dummodo ſit idoneus. Vendi tamen poteſt fundus realis, e. g. vil-

villa, cui adnexum eſt jus patronatus, ut docet etiam D. Thom. loco cit. art. 4. dummodo in inſtrumento non dicatur vendi cum illa, ſeu fundo jus patronatus, ut omnis tollatur ſimoniæ ſuſpicio; nec quidpiam recipiatur ultra valorem villæ ob jus Patronatus.

R. 5. Simonia juris Divini pariter eſt, poſt collationem rei ſpiritualis, vel ſpirituali adnexæ quamvis nullo præcedente pacto, exigere, vel dare aliquid temporale, tanquam debitum, aut mercedem, aut compenſationem, ita ex cap. 39. de Simonia; quia hoc modo ſpirituale æquiparatur temporali in facto. At ſecus videtur, ſi nulla ſit Eccleſiæ prohibitio, quia certum eſt moraliter, tunc temporale omnino gratis dari, vel ob meram virtutem gratitudinis, aut benevolentiam, ex cap. 30. de Simonia.

Q. 2. An aliquid temporale dari poteſt alicui, ut convertatur ad fidem, vel ut confeſſionem diu omiſſam faciat, ut Religionem ingrediatur? *R.* Ex D. Thom. 2. 2. qu. 100. ar. 3. ad 4. videtur dicendum, ſalvo meliori judicio licitum fieri poſſe, donare alicui temporale, petendo ab eodem actiones ſpirituales, ſive de præcepto, ſive de conſilio, in animæ ipſius utilitatem reſultantes, dummodo donatio fiat abſolute, & ipſo facto ſit valida, quamvis donetur cum modo adjuncto præſtandi talem actionem; nec ipſe donatarius ſimpliciter obligetur ad illam præſtandam: quia donando hoc modo, non datur cum pacto vere tali; & alioquin petitur actio bona ob finem honeſtum. Immo Suarezius lib. 4. de Sim. cap. 16. num. 14. addit, meticuloſe tamen, nullam incurri Simoniæ labem, etiamſi promiſſio expreſſe fiat, ut illam actionem alter præſtet, intendendo dumtaxat bonum ſpirituale ipſius, & ſe obligando promiſſum ſolvere, executa illa actione, dummodo ex parte promiſſarii nulla imponatur obligatio ad talem actionem præſtandam, (circa quod cavendum, ne promiſſio ſit rei adeo excitantis, ut ille ob motivum principale rei capeſſendæ inducatur ad actionem). Rationem affert, quia etiam tali modo ſe gerendo non exceduntur confinia donationis liberalis.

Q. 3. An eſt Simonia dare aliquid pro labore in actibus ſpiritualibus impenſo? *R.* Cum diſtinctione: vel enim ſermo eſt de labore intraneo, & per ſe cum actibus illis conjuncto; & per hoc dubium non eſt, quod nihil poſſit in pactum deduci; puta in concione facienda, in pſalmis canendis &c. quia hoc ipſo pactum caderet ſuper actionem ſpiritualem: vel ſermo eſt de labore extrinſeco eiſdem actionibus accidentaliter adveniente, atque de hoc ſubdiſtinguendum eſt: ſi enim ſe teneat præciſe ex parte ipſius ſubjecti operantis, quia videlicet ipſius imbecillitas, ſenectus &c. reddit illi opus magis laborioſum, ſimiliter pro tali labore nihil recipi, aut dari poteſt; quia reſpectu hujus ſubjecti labor iſte intranee ſe haberet in opere præſtando: ſi vero revera ſit labor extraneus operi reſpectu cujuſcumque, puta quia celebraturus deberet iter plurium milliarum perficere, vel per plu-

res horas expectare, ut petenti celebrationem complaceat &c. proculdubio pro hujuſmodi labore pretium exigere poterit; quia eſt operi extraneus, & pretio æſtimabilis.

Q. 4. An omiſſio actionis ſpiritualis poſſit eſſe materia Simoniæ juris divini? *R.* Affirmat. ex S. Thom. loc. cit. ar. 3. ad 3. docente, eſſe Simoniam juris divini, ſi quid erogetur temporale, *ut Prælatus a corrigendo deſiſtat*; illumque ſequuntur Theologi. Tunc autem omiſſio eſſe poteſt materia actionis ſpiritualis, quando cenſetur procedere a poteſtate ſpirituali, & habere effectum moralem, ut ſi ex. gr. omittas abſolvere a cenſura, vel a peccatis poſt auditam confeſſionem propter rem temporalem, vel ſi paciſcaris, ut non eligas talem &c. Si vero omiſſio actus ſpiritualis non cenſeatur in æſtimatione prudenti exercitium facultatis ſpiritualis, neque intuitu rei ſpiritualis æſtimetur, tunc juxta communem non eſt ſimonia, ſed turpe lucrum, aut injuſtitia, ſi actus erat jure debitus: ut ſi accipias pecuniam, ut non audias confeſſionem alterius.

§. VIII.

De materia Simoniæ juris Eccleſiaſtici, & de eo, quod circa quædam ſacra eſt vendibile tam de jure divino, quam de jure eccleſiaſtico reſpective.

Q. 1. QUibus caſibus eſt ſimonia juris eccleſiaſtici? *R.* Permutare beneficium ſine licentia Papæ nullo interveniente pretio, eſt Simonia juris eccleſiaſtici; ut habetur ex pluribus canonibus. Reſignare beneficium extra Curiam Rom. in favorem alicujus determinatæ perſonæ, & reſignare cum pacto, ut reſignatarius beneficium cedat alicui tertio, vel cum confidentia Acceſſus, aut Regreſſus ſupra explicatorum, etiam abſque interventu ullius rei temporalis, ex multis locis juris Canon., & quidem intuitu Religionis, & ob pericula ſimoniæ juris divini. Item vendere officia temporalia Eccleſiæ nempe Sacriſtæ, Æconomi, Præpoſiti, Vicedomini, Primicerii &c., ex cap. *Salvatur*, 1. qu. 3. Item recipere munera, quantumvis modica, quantumvis ſponte, & gratis oblata ex occaſione examinis ad Parœciam, ex Trident. ſeſſ. 21. cap. 18. ex occaſione collationis Tonſuræ, Ordinum, Litterarum Dimiſſorialium, aut earum ſubſcriptionis, ex Trid. ſeſſ. 21. cap. 1. de Reform. dixi, *ex occaſione, & gratis oblata*, quia pacta ſuper prædictis, aut abſque pacto aliquid pro prædictis recipere, eſt Simonia juris divini, ut patet.

(*) Paulus Grabiel Antoine, Tract. de Virtutib. Relig. ad cap. 5. ar. 3. q. 5. ad ſimplicem permutationem beneficiorum licentiam Papæ minime exigit, ſed ſolam auctoritatem Prælati ſufficere cenſet; & ad id evincendum affert *Clement. de rer. permut.*

Idem

Idem docet Petrus Collet, inſtitut. Theolog. Tract. de Simon. p. 2. c. 3. ar. 3. ſect. 4. concl. 2. Addit, notandum eam ſolum permutationem ab Epiſcopo admitti poſſe, quæ eſt beneficii cum beneficio, & quæ pure fit: unde permutatio beneficii cum penſione, vel cum pacto; quod alter permutantium ſolus omnes ſolvat expenſas, quæ ad utrumque pertinent, non valet, niſi fiat coram Papa.

Q. 2. An licet emere; aut vendere temporale ſpirituali annexum.

Nota: In beneficiis diſtinguas oportet titulum beneficii, & præbendam ejuſdem. Titulus beneficii, nempe Plebanatus, Canonicatus &c. ſemper eſt quid ſpirituale, ex cap. *Dilecto*, de Præbendis. Præbenda eſt jus dependens a titulo percipiendi emolumenta temporalia, ex quibus unum totale conſurgit, quod beneficium vocatur. Titulus affert primario jus ad functiones ſpirituales ſibi correſpondentes, & ſecundario ad fructus; proventus, ſeu emolumenta percipienda, quatenus habet præbendam, ſeu adjunctum jus ad illos proventus.

R. 1. Præbendam, ſeu jus ad emolumenta eſſe omnino invendibile, ſaltem ex lege eccleſiaſtica, id ſtrictiſſime vetante, ut omnes concedunt; titulum autem, nemini dubium eſt eſſe jure divino invendibilem. 2. Penſiones laicales poſſe vendi tenet communior cum Cajet. tom. 1. opuſculor. tract. ult. reſp. 10. & Soto lib. 9. de juſt. q. 7. art. 2. circa finem: quia ſunt quid mere temporale, neque ullo clericali titulo adnexæ, immo ab eodem ſejunguntur. Secus dicendum ex communi de penſionibus clericalibus: quia fundatæ ſunt in titulo, & miniſterio clericali, ſine quo Penſionarius illis gaudere non poteſt. Et nota hujuſmodi penſiones redimi non poſſe ſine ſimoniæ labe, præſertim poſt jam indicatum motum proprium Pii V., non enim extingui poteſt obligatio ad tale miniſterium, quod perſiſtere debet; unde abſque Pontificis conceſſione remanent irredimibiles. Idem quoque dicendum de aliis penſionibus clericalibus, quamvis non fundatis in miniſterio ſpirituali, ſed quæ dantur ſolis clericis, vel ad ſui ſuſtentationem, vel ad componendam litem, vel ad compenſandam fructuum inæqualitatem in permutatione; nam & iſtæ ſunt adnexæ recitationi horarum, cap. de Horis Canonic. loc. cit. 3 Præſtimonia, quæ ſolis clericis conferuntur, quamvis ad ſolum ſtudium, ut deinde Eccleſiæ poſſint inſervire, ſine ſimoniæ crimine vendi non poſſunt, ut docet communis ſententia ex Cajetano & Soto prælaudatis: quia præterquam poſtulant perſonam clericalem, habent adnexam recitationem horarum, & computantur inter beneficia.

R. 4. Jus patronatus, quoad jus præſentandi, vendi non poteſt. Porro jura Patronatus tria ſunt generatim, nempe honorifica, ut, qui habet jus patronatum honorificum locum habeat in ſua Eccleſia, ipſique ſpeciale obſequium demonſtretur, utilia, ut

N 2 ſi ad

ſi ad neceſſitatem forte redigatur, debeat Eccleſia eiſdem præ aliis pauperibus ſpecialiter ſubvenire; & oneroſa, ut Eccleſiam ſuam defendat, ne jura ejuſdem dilapidentur; defendat autem modis præſcriptis in cap. *Filius*, 16. qu. 7. His juribus accedit quartum ſpecialiſſimum, & honorificentiſſimum, præſtantiſſimum, & gratuitum; & conſiſtit in facultate præſentandi perſonas ad beneficia ſuæ Eccleſiæ: & hoc eſt invendibile, ut diximus, & quidem, juxta probabiliorem, jure divino. Tamen vendi poteſt fundus, cui jus patronatus eſt adnexum, ut diximus §. præced. q. 1. reſp. 4. ſervatis conditionibus ibidem præſcriptis, & ob rationem ibidem allatam. Similiter præſentare aliquem, dum jus præſentandi eſt contentioſum, ea conditione, & pacto, ut præſentatus ſuis expenſis litigot, & probet validitatem ſuæ præſentationis, jam liquet eſſe ſimoniam; quia præſentato imponitur onus temporale, & venditur illi quodammodo præſentatio pro expenſis in lite faciendis, ut aſſecuret patrono jus, quod eſt contentioſum.

R. 5. Commendas clericales, ſive temporaneæ ſiat, ſive perpetuæ, invendibiles eſſe, utpote ſimoniæ jure divino vetitæ materiam. Sunt autem commendæ clericales, quæ afferunt ſpiritualem adminiſtrationem reſpectu animarum, cui adminiſtrationi correſpondent proventus temporales. Aliter videtur eſſe de commendis militarium, quæ dantur dumtaxat ad temporalem adminiſtrationem, aut alio titulo mere laicali: cum ſint ſubſidia tantum temporalia, collata equitibus ob egregia] facinora, nec quidquam habeant ſpirituale adnexum. Cum autem noſter Victoria admoneat de Simon. n. 4 eas non eſſe vendendas abſque licentia Pontificis, innuere videtur, quod illas vendere ſine hujuſmodi licentia poſſit eſſe ſimonia juris humani.

(*) Bened. XIV. de Syn. Diœceſ. lib. 12. cap. 5. num. 16. cenſet graviſſimis rationibus nixam eſſe Theologorum ſententiam, quæ ſtatuit Prioratus, Præceptorias, aliaſque dignitates, & Commendas Ordinis Hieroſolymitani Eccleſiaſtica beneficia non eſſe, cum neque adnexum habeant alicujus ſpiritualis miniſterii exercitium, neque requiratur, ut in perſonam clericali charactere inſignitam conferantur, quæ duo requiruntur ad Eccleſiaſticum beneficium: adeoque in eorum collatione, & proviſione ſimoniæ crimen admitti non poſſe. Doctores plures ita ſentientes allegat, & præſertim Suarezium, qui, relata opinione illorum, qui exiſtimant, ſaltem jure humano prohibitum eſſe has commendas vendere, & ſententia Victoriæ qui putat poſſe vendi dumtaxat auctoritate Pontificis, ſubjungit, ſibi non conſtare de præcepto humano id prohibente. Atque id confirmat idem Pontifex Litteris a Clemente XI. in forma Brevis conſcriptis ad Magnum Magiſtrum Ordinis Hieroſolymitani, quæ incipiunt, *Inclytum Ordinem &c.*

Idem, quod de Commendis clericalibus, dicas de Hoſpitalibus Ec-

Eccleſiaſticis, ſeu Religioſis, quæ Epiſcopi auctoritate ſunt erecta, ejuſdemque directioni ſubduntur: ea enim vel afferunt Rectoratum habentem adnexam ſpiritualem adminiſtrationem; vel dumtaxat temporalem reſpectu pauperum receptorum: ſi primum, jam patet ex dictis quid reſolvendum ſit; idemque dicendum de hoſpitali laicali in caſu, quo introducta fuerit ſpiritualis adminiſtratio. Si autem nullam afferat ſpiritualem adminiſtrationem, quamvis non ſubjaceat ſimoniæ juris Divini, probabilius videtur eſſe materia ſimoniæ juris Eccleſiaſtici; eo quod comprehendatur in generali prohibitione Concilii Chalcedonenſis can. 2. relata in cap. *Si quis, Epiſcopus*, 8. q. 1. & confirmata ab Urbano in cap. *Salvator*, 1. q. 3.

Q. 2. An permutatio rerum ſpiritualium inter ſe, ex. gr. Reliquiæ cum Reliquia, eſt ſimoniaca? *R.* Quamvis ſimplex permutatio rei ſpiritualis cum re ſpirituali, cujuſmodi eſt prædicta, nullam deformitatem involvere videatur, etiamſi poſt factam permutationem alter reddere nolit, quod acceperat; afficere tamen permutationem pacto ſtricte accepto, ita ut, firmata pactione, neuter reſilire poſſit abſque violatione juſtitiæ, probabilius videtur eſſe ſimoniacum.

(*) PP. Salmanticenſes tract. 19. c. 3. punct. 2. §. 1. n. 18. certum exiſtimant in aliis rebus ſpiritualibus, quæ beneficia non ſunt, permutare unam pro alia propria auctoritate, & cum pacto non eſſe ſimoniam, nec jure divino, nec humano; etiamſi cum omni proprietate una res ſpiritualis pro alia detur: ex. gr. licet paciſci, ut tu hodie pro me ſacrifices, & ego mane pro te ſacrificabo. Quod hoc non ſit de jure divino ſimoniacum patet, quia per talem pactionem non ſit injuria rei ſpirituali; nam pro ſimili, vel æquivalenti ſibi permutatur. Quod hoc inſuper nec ſit ullo jure prohibitum conſtat; quia nullibi in jure talis prohibitio invenitur. Hæc autem ſententia communis eſt, & amplectenda videtur; cum æquo rigidior nobis appareat, quam adoptavit Auctor. Quod ſi rei ſpirituali, puta Reliquiæ, admixtum ſit aliquod temporale, tunc ſimonia committeretur; ſi pro pretioſiore materia fieret permutatio. Ita P. Daniel Concina tom. 10. lib. 1. Diſſert. 3. c. 7. n. 9. Addit inſuper, quod ſi in rebus ſpiritualibus permutandis exceſſus in una præ altera ſit, gratis remittendus eſt, aut alia re ſpirituali compenſandus. Legantur autem etiam laudati Salmanticenſes loc. cit. n. 20.

(*) Nota. Communiter docent Theologi ſequentia: 1. vendere terram communem ad ſepulturam, ſeu, ut ibi ſepulcrum conſtituatur non eſſe ſimoniam, ut tradit etiam D. Thom. 2. 2. q. 100. art. 4. ad 3. Et ratio eſt, quia terra illa de ſe pretio æſtimabilis eſt, & res mere temporalis; quod autem emens velit illam ad talem uſum eſt per accidens. 2. Poſtquam terra aliqua, vel cæmeterium ad ſepulturam fidelium, benedictum, vel publice conſecratum eſt, eſt ſimonia juris divini, & naturalis, ſi ratione

benedictionis vendatur, aut pluris vendatur. Nam ſic ſpectatum eſt aliquid ſacrum. Item ſi quid detur pro ſepeliendis mortuis, ex cap. 9. de Sim. ex Concil. Generel. Later. 3. Si autem ſepultura benedicta ratione terræ, aut ſoli, in quo ſita eſt, vendatur, eſt ſimonia juris eccleſiaſtici. Nam hoc ab Eccleſia prohibitum eſt motivo Religionis, & reverentiæ erga rem ſacram, nempe benedictionem annexam terræ ſepulturæ, atque ad vitandum periculum, & ſuſpicionem ſimoniæ, ex cap. 41. de Sim., & 13. de Sepultur. Poſſunt tamen pro tali loco ſepulturæ ſtipendia recipi, non ut pretium illius, ſed per modum eleemoſynæ ad ſuſtentationem miniſtrorum Eccleſiæ, vel ad conſervationem fabricæ, & cultus divini. Multi etiam excuſant conſuetudinem vendendi certum locum cæmeterii, vel Eccleſiæ ad ſepulturam perpetuam familiæ, & hæredum cum obligatione, ut nullus alius in tali loco admittatur: nam in tali caſu exigitur tantum pretium ratione oneris, quod ſuſcipitur alios ibi non ſepeliendi, quod onus cenſent pretio æſtimabile, eo quod vi illius conventionis locus ille non ſit amplius juris communis, ſed privati. 4. Præferenda videtur illorum Theologorum opinio, negantium licitum eſſe recipere pretium pro ſepultura ratione honorabilioris ſitus, ſeu dignioris loci: quia in tali caſu tota ratio pretii eſt ſanctitas loci, vel quidam reſpectus ad majorem ſanctitatem; etiamſi fortaſſe motivum remotum ſit honor humanus: & certius eſt, id eſſe comprehenſum in eccleſiaſtica prohibitione. 5. Qui habet ſepulturam propriam ſuis ſumptibus pro ſe, ſuiſque ſucceſſoribus conſtructam, non committit ſimoniam, ſi eam vendat quoad proprietatem juxta valorem fundi reſpectu habito ad ſolas expenſas in ea ædificanda factas: nam tunc venditur ſolum materiale illud, ad quod alia ſequuntur. Legantur Suarezius tom. 1. de Relig. lib. 4. de Sim. c. 14. n. 22. Barboſa de Offic. & Poteſt. Parochi p. 3. c. 26. n. 16. & ſeq. & ut alios omittam, P. Luc's Ferraris V. *Sepultura* n. 157. & ſeq.

§. IX.

De variis modis ſimoniacis jure, vel divino, vel eccleſiaſtico reſpective, circa Beneficia.

Q. 1. QUot modis committitur ſimonia in materia beneficiali? R. 1. Simoniam juris divini perpetrari, promittendo, dando, vel recipiendo aliquid pretio æſtimabile, ſeu temporale pro præſentatione, electione, collatione, confirmatione, nec non pro qualibet alia actione, qua acquiritur jus, quamvis inchoatum, ad beneficium, vel qua dubium aliquod circa beneficium tollatur, & expurgetur; & conſtat ex dictis. Immo ſimoniaca eſſet promiſſio dandi aliquid etiam mutuo, vel ſolum promittendo, & conſtituendo penſionem procuranti benefi-

cium,

ſium, ut etiam patet. Item exigere, vel dare aliquid pro introductione in beneficii poſſeſſionem, quæ dicitur inſtallatio, eſt ſimoniacum, ex cap. 9. & 36. de Sim. quia acquiritur jus ſpirituale. Item promittere, & a fortiori dare aliquid alteri, ut per ſemetipſum, vel per alium roget, aut procuret collationem beneficii: ita ex cap. n. 1. *Præſentium* q. 5. quia deprecatio illa eſt cauſſa moralis obtinendi beneficii.

R. 2. Simonia, ſaltem juris eccleſiaſtici, committitur, permutando beneficia, aut quodvis aliud jus ad beneficia pentinens; ſicut etiam quæcumque conventio, vel conditio, vel pactio obligans ad id, quod non eſt de jure debitum, ſi hæc fiant privata auctoritate: ita etiam reſignatio ſub conditione, onere, vel pacto, quod non ineſt de jure ipſi beneficio, ſi fiant ſine licentia Pontificis, ex cap. 34. de Sim. & c. 5. de rer. permut. & alibi; item reſignatio ſimplex in favorem alterius, ne tollatur collatori jus conferendi beneficia dignioribus, & ne beneficia transeant in hæreditatem: unde omnes iſti actus ſine licentia Papæ ſunt invalidi. Committitur etiam ſimonia faciendo tranſactionem, vel ceſſionem non mere gratuitam circa beneficium, vel aliquod jus beneficii, etiam dubium, ſi fiat propria auctoritate. ex c. 7. de Tranſact. Item quævis pactio aut ad impediendam, aut ad dirimendam litem ſuper beneficio, ſi fiat, ut alter litigantium cedat juri ſuo, & alter beneficium pacifice poſſideat: ex cap. 4. de pact. quia nimis clare patet commutari rem ſpiritualem pro temporali. Item ob eamdem rationem, ut unus deſiſtat, dummodo alter ſolvat expenſas factas, c. 4. de pact.

Compoſitio tamen inter litigantes non eſt illicita, ſi fiat per ſententiam judicis ordinarii, aut delegati, vel judicio arbitrorum a Superiore deputatorum, ut ſtatuatur inter litigantes concordia. Immo, ſi opus fuerit, poterunt præfati imponere alteri parti penſum pecuniæ erogandum, non pro compenſatione juris, quod eſt ſpirituale, ſed pro bono temporali pacis, & ut lis terminetur: ex cap. 2. de Arbitr. Item in hoc caſu poterit: ſi opus fuerit, imponi penſio annua illi, cui beneficium probabilius adjudicatur, ſolvendi alteri ad iſtius vitam; quæ penſio non imponitur beneficio, ſed beneficiario: ex cap. 2. de Præb. Secus autem eſt, ſi hæc compoſitio fiat privata auctoritate, etiam ſub conditione, quod approbetur a ſuperiore: ex eodem cap. de Præb.

R. 3. Simonia committitur ab illo, qui ad obtinendum beneficium promittit ſe reſtauraturum Eccleſiam, ſeu aliquid erogaturum ad fabricam, aut elargiturum eleemoſynam pauperibus, vel quidpiam ſimile facturum rerum temporalium erogatione: ex cap. *Ex multis* 1. q. 3. quia onera illa non inſunt beneficio: item ſi permutantes propria auctoritate compenſent pecunia, vel penſione inæqualitatem proventuum; ſi unus illorum imponat alteri onus, quod ſit præter naturam permutationis, puta ſolvendi omnes ex-

penſas; ſi permutent jura quælibet, vel actiones quaslibet ad beneficia pertinentes, puta ſi unus cedat ſuæ præſentationi, ut alius ſibi conferat alteram; ſunt enim omnes actiones ſpirituales, quibus paratur via ad temporale ſpirituali adnexum. Ex his intelligere potes, quid ſentiendum ſit de omnibus ſpiritualibus; quæ habent temporale adnexum conſequenter, etiamſi proprie, & in rigore non ſint beneficia; qualis ver. gr. eſt Vicaria eccleſiaſtica amovibilis ad nutum, Prælatura Regularium, licet non perpetua &c. Item committitur ſimonia, ſi in beneficio procurando, conferendo &c. fiat conventio de qualibet gratuita remuneratione dandi aliquid ex gratitudine, ſive ſpirituale, ſive temporale: tum quia hujuſmodi conventiones non ſunt reipſa gratuitæ ſed onerosæ, cum pariant obligationem præſtandi promiſſum, ſaltem ex fidelitate, quæ eſt pretio æſtimabilis, tametſi præſtetur quid ſpirituale: tum quia indicatis juribus etiam hæ pactiones ſunt vetitæ, ut ſimoniacæ.

Q. 3. An eſt ſimonia dare, vel procurare beneficium ratione conſanguinitatis? *R.* Affirmat. Si conferas, vel procures beneficium conſanguineo, ut inde honoratior, vel potentior, vel opulentior fiat, aut familia tua. Nam tunc datur ſpirituale intuitu commodi temporalis percipiendi. Ita D. Th. in 4. diſt. 25. ar. 3. ad 7. & 22. qu. 100. ar. 4.

Q. 3. An eſt ſimonia conferre, vel præſentare ad beneficium pro commendatione amici? *R.* Affirmat. Si favor humanus in eo principaliter intendatur: nam talis favor pretio æſtimabilis eſt. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 100. ar. 5. ad 3. Idem dicas de precibus, factis etiam pro digno; ſi prædictus favor principaliter intendatur; idem de precibus factis pro ſe, ſi ſermo ſit de beneficio curam animarum habente; quia talis de ſeipſo præſumeret, & ex ipſa præſumptione redderetur indignus: ſecus eſt, ſi quis non indignus peteret pro ſe beneficium eccleſiaſticum ſine animarum cura. Ita id. S. Doctor ibidem. Hanc tamen doctrinam aliqualiter emolliri poſſe putarem aliqua exceptione circa petentem beneficium cum cura: & quidem in caſu, ne beneficium conferatur, aut indigno, aut vix digno, & ipſe petens, abſque proprii amoris fuligine, ſe a Deo miſericorditer donatum experiatur, ſaltem quoad ſufficientiam, conditionibus ab hujuſmodi beneficio requiſitis; non erit ex petitione ſua reputandus indignus. Quoties igitur petens, poſt conſultationem cum prudentibus, & doctis viris habitam, ſibi conſcius eſt, ſe vel plus aliis, vel æque ac alios eſſe ſcientia, probitate, & prudentia donatum, putarem, quod petendo, non ſe reddat eo ipſo indignum. Hanc doctrinæ mitigationem profecto approbare videtur Tridentinum ſeſſ. 24. cap. 18. de Reformat. cum diſpoſuerit, quod ab beneficia curam animarum habentia per edictum publicum vocentur, qui volent examinari. Similiter eligere indignum ob preces quas Sanctus Doctor vocat armatas, nempe comminationibus adjunctas, ex eod. S. Doct. in 4. diſt. 25.

diſt. 25. q. 3. ar. 4. ad 4. nedum injuſtum eſt, ut patet, verum etiam eſt ſimoniacum.

Q. 4. An redemptio vexationis licita eſt in beneficiis? *R.* Redimere pretio temporali vexationem, ſeu oppoſitionem, contradictionem &c. quæ non eſt injuſta, ad obtinendum beneficium; eſt aperta ſimonia. Probatur, & ſimul exemplo explicatur. Titius vult concurrere ad beneficium; prævidet, vel ſcit Paulum poſſe ex. gr. obſecrare collatorem pro altera perſona, vel poſſe litem movere, quippe qui putet ſe habere aliquod jus, aut velle concurrere, quia magis, aut æqualiter idoneus &c. Titius dat, vel promittit Paulo quid temporale, ut ab aliquo horum actuum abſtineat, ſimoniam apertam committit; quia per illud temporale datum, vel promiſſum parat ſibi viam ad beneficium, & media re temporali acquirit ſpirituale, ſin immediate, ſaltem mediate, etiamſi habeat jus aliquod ad illud non omnino firmum, quia ſic pretio jus firmum emit, quod non habebat antea; unde, ſaltem ex parte emit jus ſpirituale. Licet tamen vexationem iniquam, ſeu injuſtam redimere ab iis, qui ſolum impedire poſſunt; non autem etiam ab iis, qui poſſunt juvare, cujuſmodi eſt ex. g. Collator, Præſentans, Elector &c. Ratio eſt, quia prædicta redemptione ſolum removentur impedimenta injuſte appoſita.

R. 2. Redimere per temporale vexationem injuſtam eſt licitum illi, qui habet jus in re, ideſt in beneficio, quod certo, & pleno jure jam tenet, & poſſidet: quia temporale datur tunc non pro re ſpirituali, quæ jam plene, & integre poſſidetur, ſed pro re mere temporali removenda, nempe injuſto impedimento: ita ex cap. 28. de Sim. Caveat tamen redimens, ne det aliquid ſpirituale, quia incurreret ſimoniam, dando pro temporali re, qualis eſt injuſta vexatio, rem ſpiritualem.

(*) Addit P. Antoine Tract. de Virt. Relig. c. 5. ar. 3. reſp. 3. & 4. Simoniam eſſe redimere juſtam vexationem poſt obtentum, & poſſeſſum beneficium. In hoc enim caſu jus ad beneficium non eſt omnino certum, vel auferri poteſt. Vel ſi ſit omnino firmum, neceſſe eſt, ut aliquod crimen ſit patratum, propter quod beneficio ille eſſet privandus, & tunc pro temporali emeretur conſervatio rei ſpiritualis. 2. ſemper eſſe ſimoniacum dare ſpirituale ad redimendam vexationem injuſtam, etiam poſt obtentum beneficium; item dare beneficium cum pacto, ne is, cui datur, in poſterum vexet, vel noceat etiam injuſte. Quia tunc ſpirituale datur pro temporali commodo.

Q. 5. Quando dona cenſenda ſunt ſimoniaca? *R.* Quando dantur pro ipſa re ſpirituali, & in commutationem ejuſdem; & proinde Auctores cum Navarro cap. 23. n. 100. hoc modo intelligunt jura, cum utuntur illa particula *pro*, & judicant actus ſimoniacos, quatenus ſignificat commutationem. Ceterum jura ſupponunt poſſe temporale donum gratis fieri, ſive ante, ſive poſt collationem rei ſpiritualis, loquendo ex natura rei, & dummodo intentio ſit

recta

recta coram Deo, ut colligitur ex cap. *Quam pio*, 1. qu. 2. & alibi, & dummodo non ſit prohibitum a jure ob reverentiam rei ſacræ, & ad tollendam omnem ſimoniæ ſuſpicionem; nullumque interveniat pactum, ſive expreſſum, ſive tacitum.

Q. 4. An data pro ſtipendio poſſunt deduci in pactum,

Stipendium eſt quædam portio temporalis data ad miniſtrorum ſpiritualium ſuſtentationem, quæ illis debetur ſive ex conſuetudine, ſive ex ſtatuto Eccleſiæ. Hoc præmiſſo,

R. 1. Stipendium ſuſtentationis poſſe deduci in pactum: quia datur in congruum alimentum miniſtri: unde ſicut Sacerdos ad celebrandum vocatus poteſt paciſci, ut provideatur de calice, cereis, paramentis &c. ita etiam poteſt paciſci de requiſito ad ſui ſuſtentationem, ſine qua non poteſt in miniſterio Sacerdotali inſervire: & hoc fieri poteſt abſque ulla ſimonia. Quid autem intelligatur nomine ſuſtentationis, alibi diximus. 2. Stipendium datur, 1. gratuito, vel ex ſtatuto Superioris; iſtud non requirit neceſſitatem temporalem in miniſtro, cui datur; videmus enim, quod Epiſcopis etiam ditiſſimis datur contributio ſtatuta per canones in ſuis viſitationibus; & Sacerdotes etiam non egentes, recipiunt ſtipendium pro Miſſa. 2. Nec gratuito, nec ex ſtatuto, ſed ex pacto: & hoc modo nonniſi pauperi Sacerdoti, aut miniſtro provenire poteſt; non autem diviti Miniſtro; quia convincitur iſte locare operam ſuam, & non quod conventionem ineat pro ſtipendio ſibi neceſſario, cum falſum ſit, ejuſdem habere neceſſitatem: unde ſi iſte pactum iniret de ſtipendio, admitteret peccatum ſimoniæ. Poteſt quidem dives miniſter recipere oblatum ſtipendium, ſeu, ut melius in hoc caſu dicam, piam eleemoſynam, poteſt etiam ad ſummum illa modeſte petere, & recipere, quæ ex ſtatuto ipſi conveniunt, ſed quod poſſit de eodem paciſci, ſicut poteſt pauper, non video.

Q. 7. Quid eſt ſimonia ficta, & quale peccatum? *R.* Simonia ficta contingit, dum aut alter contrahentium, aut ambo contrahentes vere non habent animum contrahendi, ſed decipiendi (deceptione quidem ab aliis ignorata), Hæc juxta probabiliorem Cajetani, Soti, aliorumque, non eſt peccatum ſimoniæ, quamvis ita ficte contrahens peccet lethaliter, & ſacrilege, tum decipiendo in re gravi, tum cooperando peccato alterius contra Religionem; & teneatur ad reſtitutionem damnorum, ſi quæ ſecuta fuerint. Ratio eſt, quia decipiens, vel decipientes nullo modo intendunt dare ſpirituale pro temporali; aut e contra; quamvis exterius, & verbis id ſignificent: unde in hoc caſu nullus eſt contractus, nec propterea ullo modo in conſcientiæ foro ſimonia.

Q. 8. Quodnam peccatum eſt ſimonia proprie talis? *R.* Eſſe ſacrilegium, quia injurioſum rebus Deo dicatis, proindeque Religioni, quæ cultum Dei, tanquam objectum inſpicit: injuria autem gravi afficit res ſacras, quia facto reputat eaſdem pretio

tem-

temporali æſtimabiles, quod ſi fieret animo deliberate ita judicante, eſſet hæreſis, cum fides doceat: *Dona Dei pecunia non poſſideri*, Act. 8. Immo admixtum habet peccatum etiam injuſtitiæ, quia venditur id, quod non cadit ſub dominio vendentis, ſed ſolius Dei. Simonia juris divini non admittit parvitatem materiæ juxta omnes: & ſemper eſt peccatum grave; quia conſiderata ex parte rei ſpiritualis, hæc ſemper eſt ſuper omnem valorem temporalem; conſiderata vero ex parte pretii, ſemper eo major eſt parvipenſio rei ſpiritualis, quo minus eſt pretium. Similiter ſimonia juris eccleſiaſtici ſufficienti advertentia, & deliberatione patrata, eſt ſemper lethalis; tum quia ejuſdem ſpeciei cum altera; tum quia ſemper ſub gravi obligans; tum denique quia prohibetur ſub eodem motivo reverentiæ rebus ſacris.

Q. 9. Quænam ſunt pœnæ eccleſiaſticæ ſimoniæ crimini illatæ? R. 1. Simoniæ pure mentali nulla pœna eccleſiaſtica eſt inflicta; ex cap. 46. de Simonia. Ratio eſt, quia Eccleſia non punit in foro externo actus mere internos. 2. Quod cum excommunicatio major in ſimoniæ crimine non incurratur, niſi in tribus ſolis delictis, nempe pro Ordinationibus, pro Ingreſſu, aut Profeſſione Religionis, & pro Beneficiis, & Officiis quibuslibet juriſdictionem ſpiritualem habentibus: idcirco diſtincte procedendum eſt. In ſimonia pure conventionali, quæ non ſit confidentialis, nulla incurritur ipſo facto pœna eccleſiaſtica, ex Extravag. 1. & 2. & ex can. 1. qu. 1. Idemque eſt de ſimonia mixta, ſeu ſemireali. Tradita autem re ſpirituali, & accepta etiam minima parte temporalis; aut e contra, incurritur ipſo facto excommunicatio, in tribus percenſitis, Papæ reſervata, tam a dante, quam a recipiente; quia verificatur ſufficienter conſummata, juxta omnes. Nec juxta communiorem ſufficit, quod ſit traditum ſpirituale, ſi nihil temporale traditum fuerit, ſed ſola promiſſio: quia juxta multos hæc eſt praxis Curiæ Romanæ & inſuper pœnæ juris, prælertim graves impoſitæ pro aliquo actu, intelliguntur de actu perfecte completo, niſi lex aliud exprimat, ex reg. jur. *Odia ſunt reſtringenda*. 3. Pœnæ ſimoniæ realis circa beneficia, & Officia ſpiritualia juriſdictionem habentia ſunt excommunicatio Papæ reſervata, quæ ipſo facto incurritur, tam ab eligentibus, aut inſtituentibus, aut præſentantibus, quam ab electis &c. nec non a mediatoribus, aut procuratoribus, aut quovis modo operam ſuam præſtantibus ad perficiendam ſimoniacam collationem: ita ex Extravag. 1. *Cum deteſtabile*, & alibi. Præterea omnes electiones, præſentationes, reſignationes &c. ſimoniace factæ ante omnem ſententiam ſunt ipſo facto nullæ, & irritæ; ita ut proviſus teneatur ſtatim beneficium dimittere, & omnes fructus reſtituere Eccleſiæ, ex Concil. Conſtant. ſeſſ. 43, & prædicta Extravag. Item ſimoniace electus, vel &c. fit inabilis ad idem beneficium ulterius habendum, nec ad id poteſt ab Epiſcopo diſpenſari; ex cap. 22. de Sim. & cap. penult. de elect. Item fit inabilis ad quaſcumque digni-

dignitates, & beneficia: ex Bulla 5. S. Pii V. Si tamen Simonia commiſſa fuerit, ignorante ipſo electo, & eam ratam non habente, & beneficium fuerit ſimplex; facta prius pura reſignatione ejuſdem, poterit ab Epiſcopo diſpenſari, ex dictis juribus. Omnes recenſitas pœnas incurrunt illi, qui auctoritate propria permutant beneficia, quia in jure putantur vere ſimoniaci beneficiales, & eſt communis: nec non ſimoniace obtinentes Prælaturas Regularium juriſdictionem ſpiritualem habentes; ita ex dictis juribus.

(*) Aliter ſentiendum eſt de penſione; quam qui dant, aut accipiunt ſimoniace, licet graviter delinquant contra Religionem, prædictæ tamen cenſuræ minime obnoxii ſunt, quia penſio non eſt beneficium, & pœnæ non ſunt ultra caſus in jure expreſſos extendendæ. Idem aſſerendum eſt de Vicaria Temporali, quia nec ipſa beneficium eſt proprie dictum: peccat tamen, qui pretio conſtituit Vicarium, quandiu contractum non reſcindit. Sic Petrus Collet tom. 2. tract. de Sim. p. 2. ſect. 4. c. 4. ar. 2.

4. Pœnæ ſimoniæ confidentialis ſunt excommunicatio Papæ reſervata, quam ipſo facto incurrunt contrahentes; ſi ſint inferiores Epiſcopis; nam hi incurrunt ſolum interdictum ab ingreſſu Eccleſiæ. Præterea privatio beneficii obtenti per confidentiam; quia ejus collatio irrita eſt, & nulla; & hoc abſque ulla judicicis declaratione: item inhabilitas ad obtinenda illud, & alia beneficia: item privatio beneficiorum antea legitime poſſeſſorum, nec non penſionum juſte obtentarum; tamen poſt ſententiam judicis declaratoriam; cum hujuſmodi antea legitime poſſiderentur. Item beneficia per hanc ſimoniam collata, & accepta reſervata Pontifici remanent: & fructus beneficiorum per eamdem acquiſitorum, nec non penſionum conſecutarum reſervantur Cameræ Apoſtolicæ; ita ex Bullis 84., & 85. S. Pii V. Quas omnes pœnas incurrit etiam, qui ſine ulla intentione ſimoniaca beneficium recepit, ſi tamen noverit intentionem confidentialem dimittentis beneficium; ex eiſdem Bullis. Ad eas autem pœnas incurrendas ſufficit, ut beneficium ſit datum, & receptum, quin requiratur, quod recipiens promiſſionem ſuam impleverit; quod ſpirituale eſt contra hanc ſimoniam, utpote perniocioſiorem, & frequentiorem. Obſervandum tandem circa iſtam ſimoniam; quod ſoli recipientes beneficium privantur beneficiis, & penſionibus ante legitime obtentis; non autem reſignantes; aut ad id operam præſtantes: ita ex laud. Bullis.

5. Pœnæ ſimoniæ in collatione ordinum; ſunt excommunicatio Papæ reſervata, quam ipſo facto incurrunt ordinans, & ordinatus: ita ex laud. Extravag. eamque multi extendunt etiam ad primam Tonſuram, ex cap. 11. de ætate præficiend. Præterea ſuſpenſio ipſo facto in Ordinato, nedum ab Ordine ſimoniace accepto; ſed ab omnibus aliis, quamvis legitime ſuſceptis: ita in laud. Extravag. in Ordinante autem eſt ſuſpenſio ipſo facto per trien-

triennium a collatione Ordinum, ex cap. 45. de Sim. ex Bulla vero Sixti V., quæ incipit, *Sanctum*, remanet ſuſpenſus etiam a collatione tonſuræ, & ab executione omnium munerum Pontificalium, & interdictus ab ingreſſu Eccleſiæ; quæ Bulla dicitur in multis locis non uſu recepta. At qui omnino ignarus ſimoniace ordinatus eſt, cum id noverit, debet petere diſpenſationem exercendi ordinem receptum. Ita plerique.

6. Pœnæ inflictæ pro ſimoniaco ingreſſu, aut ſimoniaca profeſſione Religionis ſunt excommunicatio, quæ ipſo facto incurritur, & Pontifici reſervatur, a perſonis ſingularibus, quæ dant, & accipiunt temporalia. Item ſuſpenſio ipſo facto ab officiis capitularibus, lata in Conventum, ſi conſenſerit; & etiam hæc Papæ reſervatur, Extravag. *Sane de Simonia*. Qui autem ſcienter ſimoniace profitetur, debet in pœnam in arctius monaſterium intrudi: ex cap. 25. de Sim.

7. Dantes, aut accipientes, aut promittentes aliquid pro obtinenda aliqua juſtitia, aut gratia apud Sedem Apoſtolicam incurrunt ipſo facto excommunicationem reſervatam Pontifici. Item juſtitia, aut gratia obtenta nulla eſt, quamvis nondum completa fuerit promiſſio ex Extravag. de ſent. excomm. in 6. id etiam fuit innovatum a Gregorio XIII. per Bullam 24.

§. X.

De reſtitutione facienda ob Simoniæ delictum.

Q. 1. AN reſtituendi ſunt omnes fructus accepti ob ſimoniacam proviſionem? *R.* Affirmat. ex pluribus locis juris canon. & præcipue ex Concil. Conſtant. ſeſſ. 24. idque ante ſententiam judicis. Talis autem reſtitutio nedum obligat jure eccleſiaſtico, ſed juxta plures Theologos jure naturali. Ad hanc porro reſtitutionem tenetur etiam ille, qui ſciens ſimoniam tertii in procurando ſibi beneficio, quamvis contradixerit, illud tamen acceptavit. Idemque dicendum eſt, ſi pecuniam ab aliquo promiſſam ipſe ſolverit, vel ab alio ſolutam ipſe reddiderit, quamvis forte contradixerit, aut ante ignoraverit: ex cap. *Si tuis* 33. quia id agendo uterque manifeſtat ſe aſſentiri ſimoniæ ab alio patratæ, illamque voluntarie conſummare. At oppoſitum videtur, ſi ſimonia perpetrata fuerit ab alio, ſe inſcio; atque ſi dumtaxat ſuſpicetur de Simoniæ pacto, & expreſſe contradicat, & proteſtetur, ſe nullo modo recepturum beneficium, ſi id ſibi conſtaret, ex cap. 27. & 32. in qua ignorantia ſi per triennium perſeveret, poteſt beneficium retinere; ſecus, ſi ante triennium ſimoniam animadvertat. Ita communior cum Cabaſſutio, & etiam cum D. Th. 2. 2. qu. 100. ar. 6. ad 3.

Q. 2. Ad incurrendam obligationem reſtituendi quænam ſimonia con-

conventionalis ſufficit? R. Sufficit conventionalis mixta, ſeu ſemirealis: quia etiam in hoc caſu promiſſio pretii eſt ſimoniaca ex canon. *Ea quæ*, 1. q. 3. aliiſque juribus; proindeque etiam in hoc caſu verificatur, quod proviſio ſit Simoniaca, & conſequenter nulla, & irrita; quod ſufficit ad obligationem reſtitutionis.

Q. 3. Quid reſtituendum eſt pro ſimonia rerum ſacrarum, ex. gr. Reliquiarum? *R.* debere reſtitui reliquias ob nullitatem contractus circa rem invendibilem; nec non pretium ei, qui illud ſolvit. Quando autem res venditur pluris, quia ſacra, ex. g. calix, quia conſecratus eſt &c. dicunt plures contractum; quamvis ſimoniacum, non eſſe nullum, quia ſpirituale, quod eſt temporale, vendibile eſt: unde ſufficit reſtituere exceſſum illius.

Q. 3. An ſimonia pure mentalis affert obligationem reſtituendi? *R.* Neg. ex cap. 46. de Sim. ita communis poſt D. Thom. loc. cit. ar. 6. ad 6. juxta quem ſimoniacus pure mentalis non tenetur renunciare, valide poſſidet, & facit fructus ſuos; quamvis teneatur pœnitere, quia ſacrilege peccavit.

Q. 4. Cui reſtituendi ſunt fructus ſimoniace percepti? *R.* Ex communi proventus ſimoniace accepti in materia beneficiali reſtituendi ſunt Eccleſiæ, in qua eſt beneficium; vel pauperibus illius loci, nulla expectata judicis ſententia, ut dictum eſt; ex c. 11. de Simon. Simoniace autem accepta extra materiam beneficialem ſunt reſtituenda illi, qui dedit; cum jure naturali res data ad dominum redire debeat, niſi forte per legem, & in pœnam privetur eadem; quæ quidem lex in caſu noſtro non exiſtit. Sed de beneficiis hæc ſint ſatis.

TRA-

TRACTATUS V.

DE

SPECTANTIBUS

AD SECUNDUM DECALOGI PRÆCEPTUM.

CAPUT UNICUM.

§. I.

De natura, & diviſione juramenti: nec non de veritate ad juramentum aſſertorium requiſita.

Q. 1. Quid eſt juramentum? *R.* ex D. Th. 2. 2. q. 89. Eſt aſſumptio Dei in teſtem ad aliquid confirmandum.

Q. 2. Quotuplex eſt juramentum? *R.* Juramentum dividitur 1. in explicitum, quod eſt explicita Dei vocatio in teſtem, puta *per Deum*: & implicitum, quod eſt invocare Deum, aut in illis creaturis, in quibus ſpeciali modo effulget Divina Majeſtas, puta per Evangelia, per Sanctos, per animam &c. vel invocando quamcumque creaturam, ut eſt creatura Dei, puta, per hoc vinum Dei &c. 2. In ſimplex, quod fit abſque ulla ſollemnitate; & in ſollemne, quod fit cum quibuſdam ſollemnitatibus, puta coram Notario, & teſtibus tangendo Evangelium &c. 3. In conteſtativum, quo Deus ſolus, ut teſtis vocatur, v. g. *Per Deum*; & execratorium, quo Deus in teſtem ſimul, & vindicem advocatur, unde fit per imprecationem, ex. gr. *puniat me Deus* &c. Dividitur tandem in aſſertorium, & promiſſorium. Primum eſt de re præſente, vel præterita; ſecundum de faciendo aliquid in futurum; & hoc ſubdividi poteſt in abſolutum, quod fit abſque ulla appoſita conditione; & conditionatum, quod afficitur conditione aliqua. Inter juramenta non ita facile adoptandæ ſunt quædam formulæ, quas incertum eſt, an ſint juramenta; in hujuſmodi enim ſtandum eſt intentioni proferentis illas; cum autem certum ſit, quod, ſi quis movendo digitum jurare intendat, juramentum fiat; ita quoque ſi in dictis formulis incertis, dubiis, obſcuris, contentioſis, ipſe revera nunquam jurare intendat, nec vere emittere juramenta; erunt quidem dicendi modi juxta patriæ ſuæ morem, ſed non juramenta.

Q. 3. Quot conditiones requiruntur ad juramentum? *R.* Ex D. Thom.

Thom. loc. cit. art. 3. tres requiri, nimirum veritatem, judicium, & juſtitiam.

Q. 4. An defectus veritatis in juramento aſſertorio ſemper eſt lethalis? *R.* Affirmat. juxta omnes: quia vocare Deum in teſtem minimæ falſitatis gravem ſemper injuriam eidem irrogat. Hinc Innoc. XI. reprobavit theſim 24. in qua dicebatur: „ Vocare Deum „ in teſtem mendacii levis, non eſt tanta irreverentia, propter „ quam velit, aut poſſit damnare hominem. 2. Certum pariter eſt apud omnes, jurantem in dubio de veritate ſui dicti, mortaliter peccare ob periculum, cui ſe exponit, vocandi Deum in teſtem falſitatis. Debet igitur jurans prudenter, & moraliter certus eſſe ſe verum dicere. 3. Similiter certum eſt, lethaliter peccare, qui verum jurat, ſi putet ſe falſum jurare: eo quod formaliter juret falſum, & velit vocare Deum in teſtem falſitatis. Item lethaliter peccat, qui verum jurat, & putat eſſe tale, ſed dumtaxat ductus levibus conjecturis; leves enim conjecturæ non ſunt ſufficiens fundamentum certitudinis moralis ad juramentum requiſitæ.

Circa punctum hoc reprobatæ fuerunt ab Innocentio XI. ſequentes theſes, nempe 26. in qua dicebatur: „ Si quis vel ſo„ lus, vel cum aliis, ſive interrogatus, ſive propria ſponte, „ ſive recreationis cauſſa, ſive quocumque alio fine juret, ſe non „ feciſſe aliquid, quod revera fecit, intendendo intra ſe aliquid, „ quod non fecit, vel aliam rem ab ea, quam fecit, vel quod„ vis aliud additum verum, revera non mentitur, uec eſt perju„ rus “. Item 27. in qua dicebatur: „ Cauſſa utendi his amphi„ bologiis eſt, quoties id neceſſarium eſt, aut utile ad ſalutem „ corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet „ alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio cenſeatur tunc „ expediens, & ſtudioſa “. Item 28. „ qui mediante commenda„ tione, vel munere ad magiſtratum, vel officium publicum pro„ motus eſt, poterit cum reſtrictione mentali præſtare juramen„ tum, quod de mandato Regis a ſimilibus ſolet exigi, non ha„ bito reſpectu ad intentionem exigentis; quia non tenetur fateri „ crimen occultum “. Ex quibus damnatis propoſitionibus infertur 1. nunquam licitum eſſe uti reſtrictione pure mentali; multoque minus ſub ea jurare; quia eſt vere mendacium; & juramentum illi additum eſt verum perjurium. Reſtrictio autem mentalis tunc committitur, quando verba ſecundum ſe accepta, ſecluſis quibuſvis aliis circumſtantiis, ſignificant falſum, & aliter quam proferens habeat in mente; quamvis conjunctum cum eo, quod mente retinet, habeat ſenſum verum. 2. Inferunt plures Auctores, ſcribentes poſt reprobationem illarum propoſitionum, non perinde reprobari reſtrictionem, quæ non ſit pure mentalis, ſed quæ eſt realis externa ab æquivocatione immunis, quæ evenit, quando verba unum quidem ſignificatum ex ſe habent, ſed ex circumſtantiis, in quibus proferuntur, & cum quibus conſignificant,

aliud

aliud vere ſignificare poſſunt: quandoquidem Joan. 7. ipſe Chriſtus ea uſus eſt. Ad hanc reſtrictionem realem ex circumſtantiis reducitur, illa ſcientiæ communicabilis, & incommunicabilis, quæ præcipue fundatur in eo, quod perſona loquens gerat munus plurium perſonarum. Ita ex. gr. Confeſſarius, ſi ab aliquo impio, etiam comminante, interrogetur, an filius, uxor &c. de tali crimine confeſſi fuerint, vere reſpondere debet, ſe nihil omnino de illo crimine ſcire; quia cum illud noverit in perſona Chriſti; interroganti reſpondet in illa circumſtantia, quæ ipſum compellit loqui, non in perſona Chriſti, ſed ut privata perſona, quæ revera de tali crimine nihil omnino ſcit: & ſi impius ille comminator reponeret; reſpondeas mihi ut Confeſſarius: ille adhuc vere diceret, reſpondeo ut Confeſſarius, quod nihil ſcio; quia Confeſſarius extra actum ſacramentalem, non ſcit, niſi, ut ceteri homines: & ſi impius minaretur mortem, niſi juraret, poſſet jurare, ſe nihil ſcire; quia ſemper extra actum ſacramentalem vere nihil ſcit de eo crimine, ſicut & ceteri homines, & verum juraret.

(*) Poſtremam hujus aſſertionis partem a pluribus propugnatam, cui Auctor ſubſcribit, negant alii Doctores. Quippe dum Confeſſarius, ajunt, ſacrilege interrogatus, ut Confeſſarius, reſpondet ſe neſcire, vel negat ſe audiviſſe delictum, quod revera audivit; apertiſſime mentitur; etenim Confeſſarius, ut talis, ſcit rem ita eſſe, ideſt crimen fuiſſe commiſſum. Quomodo ergo in tali caſu ſacramentale ſigillum cuſtodiendum? Confeſſarius, inquiunt, intrepide reſpondere debet interrogationem eſſe impiam, ſacrilegam, atque diabolicam, & ſic apoſtolico pectore invitaque fortitudine ſceleratiſſimum interrogatorem repellere. Hæc via cuſtodiendi ſigilli ſacramentalis in caſu propoſito, juxta ipſos non ſecurior modo eſt, & ſanctitati ſacramenti, & miniſterii dignitati magis conſentanea, verum etiam plane neceſſaria. Addunt, quod eodem modo ſe gerere debet Confeſſarius ſive audierit, ſive non audierit in confeſſione crimen, de quo interpellatur; quia primum de innocente doloſe interrogatus, ſtatim de nocente ſuſpecto poſſet interrogari; reſponſique incertus proderet vel hæſitando, quem ne minimum quidem prodere debet. Lege Dominicum Soto lib. de reg. ſec. memb. 3. qu. 3. concl. 4. dub. 2. & Danielem Concina tom. 4. lib. 5, in Decal, diſſ. 4, cap. 2.

§. II.

De judicio, & juſtitia ad licite jurandum requiſitis.

Q. 1. QUinam peccat ex defectu judicii? R. Peccat, & quidem mortaliter, qui jurat ſine conſideratione ad veritatem ſui dicti, ſicut plerumque faciunt, qui jurant ex conſuetudine, & iſti toties quoties mortaliter peccant, quamvis forte aliquando verum jurent; quia verſantur in proximo, continuo, & volito periculo pejerandi quia nullum ſtudium adhibent conſuetudinem extirpandi. At ſecus eſt, ſi retractent, & deteſtentur ſerio hanc conſuetudinem per ſinceros pœnitentiæ actus; tunc, etiamſi inadvertenter labantur in juramenta, id non imputabitur eis ad crimen; eo quod conſuetudo prava per pœnitentiam jam retractata fuit. Ratio primæ partis hujus aſſertionis eſt, quia prædicti conſuetudinarii, ad ſingulas pene aſſertiones juramenta addentes gravem irreverentiam divinæ majeſtati irrogant, quæ ſapit contemptum implicitum Religionis. Ita Petrus de Soto de abuſu juramenti cap. 12. Sylvius in 2. 2. q. 89. ar. 3. num. 2. aliique. Aliter autem eſt cenſendum de eo, qui non ex damnabili conſuetudine, ſed aliquando, raro tamen, ſine neceſſitate jurat, qui, dummodo verum juret, non eſt cenſendus reus peccati mortalis ex defectu judicii, ſed venialis dumtaxat, ut docet communis cum S. Antonino 1. p. tit. 14. cap. 4. Porro jurare in judicio eſt ex D. Thom. loco cit. *jurare ex cauſſa neceſſaria, & diſcrete.*

Q. 2. Quinam peccat ex defectu juſtitiæ? R. Cum juſtitia juramenti in eo conſiſtat, quod juretur *aliquod licitum*, ex D. Thom. loco laud.; idcirco qui jurat ſe facturum rem graviter malam peccat mortaliter peccato duplicis ſpeciei, nempe ſpeciei actionis, quam vult facere, & contra Religionem, vocando Deum in teſtem rei, quæ eſt gravis ipſius injuria. Si autem juret abſque animo exequendi, quod dicit; mendaciter jurat, & vocat Deum, in teſtem falſitatis cum peccato gravi: & hæc ſunt communia; ſicuti etiam qui juramento utitur ad confirmandam detractionem gravem, licet veram, ſed occultam; ad ſeducendam mulierem &c. ob injuriam Deo irrogatam, ut patet. Peccant autem tum contra Religionem, tum aliis ſpeciebus peccatorum contra juſtitiam &c. 2. Videtur mihi cum pleriſque, aſſerere cum juramento vero peccatum grave tuum, cum complacentia, & jactantia, non eſſe peccatum grave: quia juramentum afficit veritatem facti, & narrationis tuæ; aſſumiturque tanquam medium, ut credatur narrationi tuæ; idcirco juramentum non excedit culpam venialem, & quidem ob defectum judicii, non juſtitiæ. 3. Juxta communiorem cum Cajetano, verbo, *Perjurium Promiſſorium*, juramentum de committenda actione tantum venialiter mala non

vide

videtur peccatum lethale ; eo quod non videatur gravis injuria divini nominis. Fateor nihilominus mentem meam eſſe ambigentem, tum ob rationem vocandi Deum in teſtem actionis, quæ eſt ejus offenſa, quamvis levis; tum etiam vocandi in teſtem actionis ; quam jurans agere nec debet ; nec tenetur. Ad ſummum excuſandos crederem illos a gravi culpa, qui ſuaſi ab oppoſitis motivis putant ſe non graviter peccare ; ſicut etiam qui abſque reflexione ; & aliquo iræ impetu venialem actionem ſe facturos jurant.

§. III.

De Obligatione juramenti promiſſorii : & de juramento ficto, & vi extorto.

Q. 1. AN juramentum promiſſorium obliget ? R. 1. Certum eſſe apud omnes jurantem ſe aliquid facturum ſine animo illud faciendi, vel prævidentem ſe illud agere non poſſe, vel prudenter timentem ; an illud præſtare poterit, eſſe perjurum; quia deeſt illa certitudo, & veritas de præſenti, quæ neceſſaria eſt etiam juramento promiſſorio ; jurans enim aliquid de futuro duas veritates reſpicit, unam præſentem ; quoad animum faciendi quod ſpondet, alteram de futuro, exequendi quod promittit : in adductis porro caſibus deeſt veritas præſens. 2. Certum quoque eſt apud omnes, quod, quando res promiſſa cum juramento eſt notabilis, illam voluntarie non exequi, eſt lethale ; quia obligatio juramenti promiſſorii de iis, quæ ſunt facienda a nobis, cadit ſuper rem, quam aliquis juramento firmavit : tenetur enim, ut faciat verum eſſe id, quod juravit ; aliter deeſt veritas juramento. Omittere vero, vel modicam partem rei notabilis, vel modiciſſimam rei modicæ ; communiter dicunt non eſſe lethale ; eo quod dici nequeat, quod deſit veritas juramento ; cum poſita fuerit res promiſſa quoad majorem ſui partem; & ſolum deficiatur in modico. At juxta mentem S. Thomæ loco cit. ar. 7. lethale eſt, ſi materia modica promiſſa juramento tota voluntarie omittatur : tum quia obligatio, quæ eſt vinculum inductum ob invocationem teſtis ; cadit ſuper rem, quam aliquis juramento firmavit ; & non dumtaxat ſuper præſentem animum ; quod ſpectat ad promiſſorium, in quantum eſt aſſertorium, & non in quantum ab illo diſtinguitur ; tum quia quando tota res, quamvis modica, non ponitur, deficit tota veritas ab hoc juramento. 3. Juramentum promiſſorium efficitur eiſdem conditionibus, limitationibus, & extenſionibus ; tam expreſſis, quam tacitis, quas habent promiſſiones ; & contractus ; quibus ſuperadditur juramentum juxta mentem contrahentium ; proindeque eodem modo eſt explicandum, ex cap. 25. de jurejur. Ratio eſt ; quia juramentum non mutat

naturam conventionum, quibus additur, ſed dumtaxat fortius vinculum ſuperaddit Religionis. 4. Juramentum promiſſorium, quamvis non tranſeat ad hæredes quoad vinculum Religionis perſonale jurantis; tranſit ad eoſdem quod vinculum reale: nempe quoad rem promiſſam, & quidem ex juſtitia: nam ſuccedunt in onera realia defuncti, ſicut in ejus jura. 5. Jurans ſe aliquid præſtiturum ſine promiſſione alicui facta, tenetur illud præſtare, ſi licitum ſit, & honeſtum; quia, ut patet, deficeret in veritate exequenda; & quidem ſub gravi, ſi materia ſit gravis, ſub levi vero, ſi materia eſſet levis; quia juramentum in his caſibus confirmat obligationem, & gradum ejuſdem, prout illam invenit. Excipe ſolum caſum, in quo omitteretur tota materia juramenti; quia tametſi in ſe levis, tranſgreſſio evaderet gravis, ex defectu totius veritatis promiſſæ.

Q. 2. Quid dicendum de juramento doloſo? *R.* 1. Certum eſt apud omnes, quod jurans ficte, ideſt ſine animo jurandi peccet, tum ex proſcriptione facta ab Innoc. XI. theſis 25. quæ ſic ajebat: „ Cum cauſſa licitum eſt jurare ſine animo jurandi, ſive res „ ſit levis, “ ſive gravis; tum quia mendacium proferret, ut patet; tum denique quia everteretur commercium humanum, in quo juramenta adhibentur ad firmanda immobiliter pacta. 2. certum eſt apud omnes, quod jurare exterius falſum, ſine animo jurandi, in re gravi eſt lethale; ob gravem injuriam illatam divino nomini, quamvis exterius tantum; immo ob eamdem rationem etiamſi materia ſit levis. 3. Communius, & meo judicio probabilius docetur, quod non ſit culpa gravis jurare ſine animo jurandi in re, quæ ſit vera; quia neque Deo, neque proximo gravis injuria reſultat; non Deo, quia invocatur exterius tantum ad teſtandam veritatem, & quamvis invocetur ſine animo, non eſt gravis irreverentia; non proximo, quia præſupponitur emitti juramentum tale extra omnem contractum, aut judicium publicum, aut omnem caſum alicujus ponderis. 4. Juramentum emiſſum, cum animo quidem jurandi, ſed non ſe obligandi, neque implendi, eſt verum juramentum, & obligatorium; quia eo ipſo, quod quis voluit verum emittere juramentum, voluit id, quod eſt eidem eſſentialiter conjunctum, nempe vim obligandi, & obligationem implendi. Qui autem hæc facit, graviter peccat peccato perjurii.

Q. 3. An juramentum injurioſe extortum obligat? *R.* Affirmat. Quando non eſt de re illicita, etiamſi nullum jus acquirat ille, qui illud extorſit; & ideo qui juravit, poteſt & petere relaxationem ab Epiſcopo, & a judice reſtitutionem datorum, & hoc facere poteſt, etiamſi juraſſet neutrum petere; quia hoc juramentum non tenet, cum ſit contra bonum commune, quod poſtulat, ut injurioſe extorta poſſint via juridica repeti, Ita Div. Thom. loc. cit. art. 7. ad 3. Hinc reus ex gr. tenetur redire in carcerem, quamvis cum mortis periculo, ſi ſe rediturum juraverit;

rit; ſicut etiam non fugere, cum eodem periculo, ſi juravit non fugiturum: nam juramentum de re licita præſtitum in gratiam tertii obligat.

§. IV.

De caſibus, in quibus juramentum non obſtringit.

Q. 1. QUibus caſibus juramentum non obſtringit. *R.* 1. Certius eſt, quam probatione indigeat, juramentum de re contraria legi, aut Dei, aut Eccleſiæ, aut civili non obligare, quippe quod ſit de re mala; niſi, loquendo de lege civili, hæc ſit immediate in favorem tertii, cui licite renuntiare poſſit. Sic ex. gr. jus civile reſcindit obligationem ſolvendi pecunias perditas in ludo aleatum, ſi juramentum fiat ſolvendi, erit obſervandum; ex Cap. *Cum contingat* &c. 2. Juramenta addita pactis, & contractibus effectis irritis a lege poſitiva, nulla reddente etiam ipſa juramenta addita, non obligant; cujuſmodi ex. gr. matrimonium metu gravi extortum, quamvis juramento firmatum, ita ex cap. 2. *De eo, qui duxit* &c. quia judicio Eccleſiæ bonum commune ita fieri poſtulat. Secus eſt, ſi licita ſunt, quando pacta, & contractus per legem poſitivam dumtaxat irritantur, abſque eo quod addatur irritari, etiamſi jurata; quia cum hæ leges ſint inſtitutæ in favorem contrahentis, ſi hic cedat juri ſuo, & juret, ſtandum erit juramento, ob reverentiam Divino Nomini debitam; & contractus illi obligabunt, nedum virtute Religionis, verum etiam, ut probabilior, & communior tenet, virtute juſtitiæ; eo quod contractus reſtituatur ad ſuam integram vim, & naturam, quæ eſt obligandi ex juſtitia. 3. Juramentum emiſſum ex errore, ignorantia, vel dolo antecedente, qui verſetur circa ſubſtantiam rei; non obligat, quia tollitur voluntarium; alioquin vero juramentum poſtulat deliberationem: ut ſi jures te daturum berillum, putans eſſe falſum. Idem dicas de errore, aut ignorantia concomitante; quia efficit non voluntarium, ſeu involuntarium negative. Secus vero eſt, ob oppoſitam rationem, ſi error, ignorantia, aut dolus verſetur circa circumſtantias rei, ejuſque qualitates. Excipe caſum, in quo jurans expreſſe intenderet illam qualitatem; tunc enim illa qualitas tranſiret in ſubſtantiam rei; & in motivum juramenti, ut alibi patebit. 4. Juramenta promiſſoria homini facta non obligant, niſi a promiſſario acceptetur promiſſio; quia natura promiſſionis eſt, ut non obliget ex juſtitia ante acceptationem. Secus eſt de juramentis factis Deo, & de re ad illius honorem, ut magis patebit ex Tract. de Contractibus. 5. Juramentum impediens melius bonum regulariter non obligat; dummodo non interveniat præjudicium tertii; quia tunc non poteſt eligi, quod eſt melius, cum tali præjudicio.

§. V.

De caſibus, in quibus licet, aut non, petere juramentum.

Q. 1. IN quibus caſibus licet petere, aut non petere juramentum? *R.* 1. Ex motivo urgenti, & gravi non eſt illicitum recipere juramentum a juraturo per falſos Deos: ita D. Thom. 2. 2. qu. 98. ar. 4. Ratio eſt, quia in tali caſu licitum eſt ab aliquo petere id, quod, ſi velit, poteſt innocenter præſtare, quamvis prævideatur præſtiturus illicite. Dixi, *Ex gravi* neceſſitate; quia hac præciſa eſſet lethale: eſſet enim indirecte inducere proximum ad actum peccaminoſum. 2. Non licet privatæ perſonæ neque in judicio, petere juramentum ab eo, quem ſcit eſſe pejeraturum. Si tamen ordo juris id fieri requirat; poteſt perſona publica illud petere. Ita S. Thom. loc. cit. Ille tamen, qui ita inſtat apud judicem, peccat, ſi ſciat illum pejeraturum. Ratio eſt, quia nullus habet jus exigendi juramentum, niſi quatenus ad debitam conducit recuperationem, ad quam non conducit, cum alter prævidetur pejeraturus. Si demum dubites dumtaxat, an ſit pejeraturus, & non pateat alia via ad tuum damnum notabile redintegrandum potes exigere juramentum, quia poteſt eſſe utile ad talem redintegrationem. 3. Non licet homini privato inducere ad jurandum illum, qui putat ſe verum jurare, cum tamen inducens ſciat eſſe falſum. Ita multi contra nonnullos Recentiores: ratio eſt; quia quamvis inductus juret innocenter ob ignoratam invincibiliter falſitatem; tamen inducens excuſari non poteſt a gravi injuria divini nominis, quod ſcit uſurpari in teſtem rei falſæ.

§. VI.

De modis ſolvendi obligationem juramenti.

Q. 1. QUibus, & quot modis ſolvitur obligatio juramenti? *R.* 1. Tollitur obligatio juramenti per notabilem materiæ mutationem: puta ſi evadat impoſſibilis, vel illicita ex præcepto Superioris, vel prorſus inutilis ad finem intentum, vel noxia ei, in cujus favorem jurata fuit; ſi ita mutetur, ut judicio prudentum evadat moraliter altera ab ea, quando promiſſa fuit; ita ex cap. 17. de jurejur. Ratio jam patet. 2. Tollitur obligatio per remiſſionem illius, in cujus ſolius favorem emiſſum fuit juramentum. Conſulto dixi, *in cujus ſolius* &c., nam ſi motivum juramenti, & quidem prinpale, fuiſſet etiam aliud, ſubſiſteret obligatio. Tollitur item quando juramentum promiſſorium eſt reciprocum, ſi alter deſit voluntarie promiſſioni factæ. Circa quod advertendum eſt, quod requi-

requiritur ſimultas, ideſt ut fiat ſimul ſimultate morali ab utroque ut verificetur reciprocatio. 3. Tollitur per commutationem factam a Superiore ex cauſſa juſta, dummodo juramentum factum ſit ſoli Deo; nam ſi ſit & Deo, & homini, requiritur pro hac parte conſenſus ſpontaneus, & liber promiſſarii. Item per irritationem factam ab eo, ſub cujus poteſtate degit jurans, vel ſubeſt materia jurata, ſicut dictum eſt de voto. Item per diſpenſationem, quæ requirit juſtam cauſſam, ut Superior licite diſpenſet, & valide. Porro qui habet poteſtatem delegatam diſpenſandi in votis, illam non habet diſpenſandi in juramentis, ex ſtylo Curiæ Romanæ.

Q. 2. An Confeſſarius Ordinum Mendicantium habet poteſtatem delegatam a Summo Pontifice commutandi, & diſpenſandi omnia vota Pontifici non reſervata, etiam jurata? *R.* Pleroſque id affirmare. At cavendum eſt, ne diſpenſet circa jurata in beneficium tertii. Excipiuntur aliqui caſus inſpicientes bonum commune, in quibus non eſt expectanda ceſſio tertii. Si autem juramentum alteri favens fuiſſet modis injuſtis extortum, metu, fraude &c. poteris ab Epiſcopo diſpenſari, ne juramentum obſerves.

TRACTATUS VI.

DE

SPECTANTIBUS

AD TERTIUM DECALOGI PRÆCEPTUM.

CAPUT PRIMUM.

De obſervantia hujus præcepti quoad abſtinentiam ab operibus ſervilibus.

§. I.

De poteſtate inſtituendi, & mutandi Feſta.

Q. 1. Quinam habet poteſtatem inſtituendi, & mutandi feſta? R. 1. Hanc poteſtatem inſtituendi feſta habet Pontifex pro tota Eccleſia. 2. Epiſcopi pro ſuis Diœceſibus poteſtatem habent inſtituendi aliqua feſta ſub præcepto: ex cap. ult. *de feriis*, & 1. de conſecrat. diſt. 3. Requiritur tamen quod Epiſcopus habeat conſenſum cleri, ex cit. cap. de Feriis; immo etiam conſenſum populi, ex cit. cap. de conſecr. ubi ſit expreſſa mentio populi, & quidem majoris partis. Populus autem cenſetur acquieſcere, ſi non contradicat.

(*) Nota. Etſi prædicta poteſtas non ſit Epiſcopis modo ablata, nihilominus ab indictione ſub præcepto novorum Feſtorum debent abſtinere, prout illos monuit Urbanus VIII. in Conſtitut. incip. *Univerſa*, 83. Lege P. Lucium Ferraris V. *Feſta* num. 2.

Q. 2. An facultas inſtituendi feſta competit etiam poteſtati laicali? R. negat. ex S. Antonino 2. p. tit. 9. cap. 7. §. 1. quem ſequitur communis, eo quod poteſtas laicalis nullam habeat in ſpiritualibus juriſdictionem: & deducitur ex cap. *Cum laicis*, de rebus Eccl. non alien. & alibi. Immo neque tota communitas Cleri, & populi poteſt talem obligationem ſub præcepto inducere, niſi accedat conſenſus Epiſcopi, & proinde ſi conſuetudo fuiſſet introducta, non obligaret ſub præcepto, ſine Epiſcopi conſenſu ſaltem tacito: ſufficiet autem ad illum præſumendum, quod tota civitas, aut Diœceſis exiſtimet eſſe ſub præcepto, & Epiſcopus non contradicat. Quando autem Principes jubent, vel legem con-

condunt, ut tali die ſubditi ceſſent a ſervilibus, & feſtum agant; peccabunt quidem graviter, ſi deobediant, contra juſtitiam legalem, & obedientiam principibus debitam; immo & contra caritatem proximi, ſi ſcandalum acceſſerit; at non contra Religionem.

Q. 3. An præceptum Eccleſiæ ſervandi feſta obligat ſub mortali? *R.* Affirmat. cum conſtet manifeſte eſſe de re gravi, tum ſpectato fine intrinſeco ipſius præcepti, qui eſt cultus Dei, tum materia præcepta. Unde Innoc. XI. theſim 52. reprobavit oppoſitum aſſerentem: „ Præceptum ſervandi feſta non obligat ſub „ mortali, ſepoſito ſcandalo, ſi abſit contemptus ".

§. II.

De perſonis, quæ tenentur feſta ſervare.

Q. 1. AN ſubditus e territorio egreſſus tenetur ſervare feſtum ſui loci? *R.* Negat. dummodo non exeat in fraudem, juxta probabiliorem meo videri, & communiorem: deducitur ex cap. *Ut animarum*, §. *Statuta*, de conſtitut. in 6. Ratio eſt, quia hujuſmodi feſta, & ſtatuta ea jubentia ſunt localia, & afficiunt ſubditos, non abſolute, ſed prout in loco exiſtentes.

Q. 2. An advenæ tenentur ſervare feſtum peculiare loci? *R.* 1. Certum eſt, quod illi advenæ qui, quamvis alibi domicilium habeant fixum, reliquo tamen tempore anni morantur in loco obligato, tenentur feſtis eo tempore occurrentibus: quia ſicut hic inhabitandi modus ſufficit ad acquirendum forum competentem in ordine ad ſacramentorum uſum, debet etiam ſufficere ad ſubdendum Epiſcopo loci, & obligationibus loco affixis. 2. Juxta probabiliorem, & communem advenæ pervenientes ad locum, ubi feſtum celebratur, & ibi aliquo die commoraturi, tenentur feſtum obſervare; ex cap. *Quæ contra* ideſt 8. V. *aut peregrini*; & alibi. Ratio eſt, quia Epiſcopi locorum poſſunt hujuſmodi advenas tranſgreſſores punire, & reapſe puniunt, quando ſuorum ſtatutorum tranſgreſſores eſſe probantur. 3. Advenæ tranſeuntes per loca, in quibus feſtum celebratur, ſi per aliquas horas ibi quieſcant, aut commorentur, tenentur abſtinere ab operibus ſervilibus; &, ſi eis vacat, Miſſam etiam audire, ſin autem, ab hoc opere præſtando excuſari poterunt: cum enim vacatio a ſervilibus ſit negativum, patet quod nullum afferre poſſit incommodum advenæ illi ad illud obſervandum: auditio autem ſacri, cum ſit præceptum affirmativum obligabit advenam diſcrete, & habito reſpectu ad tempus, quo ibidem commoraturus ſit. Vide dicta de Legib. §. 7.

§. III.

§. III.

De operibus hoc præcepto vetitis.

Q. 1. QUænam ſunt opera ſervilia? *R.* Ex D. Thom. 2. 2. q. 122. ar. 4. ad 3. ſunt opera corporalia, in quibus unus homo ſervit alteri, hæcque opera, ſive lucri, ſive recreationis gratia fiant, feſtivis diebus prohibentur; quia ſemper in utroque caſu eamdem retinent naturam operum ſervilium.

Q. 2. An peccatum eſt opus ſervile vetitum hoc præcepto? *R.* Negat. Juxta communiorem. Ratio eſt, quia ex D. Thom. in 3. ſentent. diſtint. 37. quæſtiuncul. 2. articul. 5. ad 2. peccata non ſunt proprie opera ſervilia, ſed myſtice dumtaxat; ac proinde non proprie, & directe prohibita a præcepto iſto; nam, ex eod. S. Doctore ibid. „ Ad litteram (*præcepti jubentis*) opera „ ſervilia dicuntur, ad quorum exercitium ſervos deputatos ha„ bemus, in quibus debent artes mechanicæ dirigere «: at peccatum ex ſe non eſt hujuſmodi; nam plurima peccata ſunt, quæ ſunt propria dominorum, neque per artes mechanicas diriguntur; ergo non prohibentur hoc præcepto. Præterea. Finis præcepti cujuſcumque duplex eſt, ut diximus in Tractatu de Legib. §. 6. unus intrinſecus, alter extrinſecus: in præcepto, de quo agimus, finis intrinſecus eſt cultus Dei, non utcunque, ſed cultus Dei determinato modo, nempe abſtinendo a ſervilibus corporalibus, &, ex Eccleſiæ addito, audiendo devote ſacrum: & hic cadit ſub præcepto. Finis extrinſecus eſt, ut, abſtinendo a ſervilibus, fidelis faciliorem habeat aditum ſe conjungendi Deo: hic autem non cadit ſub præcepto. Unde cum huic fini, non illi, opponatur peccatum; hinc eſt, quod &c.

Concedunt tamen Auctores noſtri, quod circumſtantia diei feſti poſſit addere deformitatem peccato, non ex hoc præcepto, ſed ex majori importunitate temporis; at deformitas ſpectat ad ſpeciem ingratitudinis erga divina beneficia, non ad violationem feſti, nec excedit culpam venialem, magis, vel minus gravem.

Q. 3. Quænam opera prohibentur hoc præcepto? *R.* 1. *Decoctionem ciborum*, ut ait S. Doctor 2. 2. q. 122. ar. 4. ad 4. *& alia hujuſmodi* non eſſe contra præceptum, ex conſuetudine populi chriſtiani, non per derogationem legis, ſed per communem interpretationem ejuſdem, communiter aſſeritur, 2. opera ſervilia, & mechanica ad Dei cultum proxime reſpicientia, & de ſe ordinata, puta ornare, & ſcopare templum, candelabra, vaſa &c. deferre, præcipue ſi præveniri non potuerint, non ſunt in hoc præcepto comprehenſa, eo quod cultus Dei immediatus ea excipiat. Ita S. Th. loc. cit. art. 4. ad 3. & ex Matth. 12. Dixi, *ſi præveniri non potuerint*; quia ſi poſſent præveniri, non vacant a

culpa

culpa veniali. Dixi; *immediate reſpicientia* &c. quia ſecus eſt de his, quæ remote pertinent ad Dei cultum, ut conſtruere templum, ſuere veſtes pro indigentibus ob eleemoſynam &c. 3. Opera liberalia; quamvis ob lucrum fiant, quia facere ob lucrum, non mutat naturam, & ſpeciem actionum: non licet tamen theoremata, & regulas artium mechanicarum ad praxim redigere. Actio ſcribendi, ſive proprios, ſive alienos conceptus, ut faciunt Amanuenſes pretio ducti, de quo aliqui dubitant: quia omnes ſunt actus mentis, & locutiones prius mente conceptæ, etiam ab Amanuenſi, quam ſcripto conſignatæ. Immo Navarrus c. 13. n. 14. aliique id docent etiam de Amanuenſi non intelligente idioma; quod ſcribit; quia actio illius per ſe ordinatur ad aliorum mentem, & intelligentiam, non ad corpus. Idem ob eamdem rationem eſt de Tranſcribente.

Circa Tranſcriptores mercede conductos contrariam ſententiam tenet Sylvius in 2. 2. q. 122. ar. 4. hac ductus ratione, quod „ qui officium tranſcribendi exercent, velut artem aliquam, merito videri poſſunt facere opus ſervile, non quia tranſcribunt „ propter lucrum, ſed quia ſervorum videtur tale officium exercere, cum non ſint domini, ſed Amanuenſes: & famuli, qui „ ad officium tranſcriptionis deputantur. Eadem ratione non videntur a violatione diei dominicæ immunes famuli conſiliariorum, advocatorum, & ſimilium, ſi magnam talis diei partem „ inſumant in deſcribendis proceſſibus, computibus, & aliis hujuſmodi, quæ ſunt mere profana „. Hæc ille.

4. Iter agere, ſecundum ſe acceptum non eſt prohibitum, cum non ſit ſervile, ſed commune omnibus, famulis, & liberis; ita communior, & conſtat ex conſuetudine a nullo Superiore reprehenſa. Secus eſt, ſi iter aſſocietur alicui actioni ſervili, puta imponendi onera jumentis, eadem exonerandi &c. fatentur omnes eſſe ſervile, & vetitum; quapropter, niſi evidens neceſſitas, vel materiæ parvitas excuſet, erit peccatum grave; quapropter ſervile eſt ducere jumentum, currum, aut navigium mercibus onuſtum. Nihilominus continuatio itineris ante feſtum ſuſcepti vectoribus permittitur, vel ob publicam neceſſitatem, utilitatemque, vel ob damnum, quod paterentur ex mora.

5. Saltare, inſtrumenta pulſare, canere diebus feſtis non eſſe ob ſupradictam rationem opera ſervilia, quamvis ſaltatione non modice agitetur corpus, dummodo id fiat ad levandum animum, cenſet Cajetanus cum aliis. Nihilominus ſaltare poteſt eſſe peccatum, & quidem grave, aut ob prohibitionem Superioris, aut ob ſcandalum aliorum, quod non raro creatur. Quapropter in pluribus regionibus a Conciliis, a multis Epiſcopis, & etiam Principibus prohibetur.

6. Venatio, piſcatio, aucupatio de ſe ſunt opera ſervilia, & mechanica, cum ſint actiones mere corporales, ex ſe primario ad utilitatem corporis ordinatæ, & de ſe inſpicientes ſolum opus cor-

corporeum: unde niſi excuſet materiæ parvitas, ſunt mortalia. Secus tamen cenſet Suarez cap. 28. num. 5. ſi ea fiant ſine tumultu, aut magno apparatu, ut fieri ſolet in aucupio, aut piſcatione hamo facta, ſolius recreationis gratia, & ex quadam morali neceſſitate ad evitandum otium, vel pejora mala, per duas, aut tres horas a prandio, aut conſuetudine permittente, & remittente legem, quæ conſuetudo videtur in hac parte prævaluiſſe, ſcientibus, & tolerantibus Eccleſiæ paſtoribus.

7. Quædam actiones non ſerviles jure ſpeciali prohibentur: hæ ſunt 1. actiones judiciales forenſes, quæ cum aliquo ſtrepitu fiunt, & vocitantur ſtrepitus judicialis; nempe reum citare, exequi ſententiam, aliæque conſimiles: ita ex cap. 1. & ult. *De feriis* & ex Conſtitut. S. Pii V. *Cum primum* 2. Mercaturæ, ideſt contractus emptionum, & venditionum, locationum &c. niſi excuſet conſuetudo approbata, aut juſta neceſſitas. Specialiter prohibentur nundinæ publicæ quæ aliquoties in anno fieri conſueverunt, quo advehuntur variæ merces cum magno hominum concurſu: nec non mercatus; qui aliquoties in hebdomada fieri ſolent. Cajetanus tamen, & Navarrus putant nundinas ſolemnes excuſari ob conſuetudinem jam poſſidentem: variæque afferuntur congruentiæ hanc conſuetudinem cohoneſtantes. Monent Auctores, conſuetudinem non eſſe introducendam, ubi non eſt, neque ampliandam, ubi viget.

(*) Ad mercatum nundinaſque quod attinet Bened. XIV. duas Conſtitutiones edidit; Priori, quæ incipit, *Paternæ caritatis*, tom. 1. pag. 378. ſtatuit, Senogallienſium nundinarum tempore abſtinendum eſſe diebus feſtis ab operibus ſervilibus: in altera vero, cujus initium eſt, *Ab eo tempore*, pag. 582. decernit: „ 1. Mercatus, & nundinas diebus feſtivis non licere. 2. Antiquum profecto eſſe abuſum mercatuum, itemque nundinarum „ iiſdem diebus. 3. Eccleſiaſticis legibus quovis tempore illas fuiſſe vetitas. 4. Hujuſmodi juſtas, ſanctaſque leges caruiſſe effectu. 5. tandem, Quia malum univerſale eſt, ac alte radices „ egit, eſt opus prudentia, & maturitate, ne fructu careat medela, ac vulnus exaſperet, quod poſſumus exigendum eſt, non „ quod optamus. Admonitionibus proinde uti ſatius videtur, „ quam minis, & ſi minæ, quandoque intententur, prudenter intentandæ ſunt juxta monitum ſapientiſſimum S. Auguſtini in „ Epiſtola 22. ad Aurelium Chartaginenſem Epiſcopum.

§. IV.

De Cauſſis excuſantibus opera ſervilia in feſto.

Q. 1. QUænam cauſſæ excuſant ab operibus ſervilibus in feſto? *R.* Sequentes: 1. Neceſſitas propria, aut aliena, ſive ſpiritualis, quæ præveniri non potuit, quando nem-

nempe abſque gravi damno opus ſervile omitti nequit, aut differri: ex cap. ult. de feriis. Debet autem neceſſitas eſſe certa; ſi enim eſſet tantum dubia, eſt petenda licentia a Superiore: immo etiam quando eſſet certa, & actio ſervilis eſſet publice facienda, ob murmurationes evitandas. Hinc ſolent excuſari pauperes, qui ſine ſcandalo laborant; quia alio modo familiam alere non poſſunt: item famuli, & ancillæ, qui juſſu dominorum ſuorum laborare compelluntur, nec omittere poſſunt abſque gravi detrimento: qui conſulendi erunt, ut de alio hero ſibi provideant. Item operarii illi, qui totis diebus profeſtis tenentur pro ſuis heris laborare, ſi in diebus feſtivis, quibus dumtaxat eis vacat, ſuas veſtes reſarcirent occulte, & ſemoto omni ſcandalo. Item ruri laborantes ad vitandum grave & imminens damnum: conſultum tamen eſt, licentiam a Parocho obtinere; aliique hujuſmodi. Quidam excuſant ſartores, qui cœptas veſtes finire non poſſunt tempore nuptiarum, exequiarum &c. niſi die feſto laborent; ſi autem ſæpe hanc obligationem ſibi aſſumant dandi veſtes tali die; eos minime excuſari cenſeo cum gravibus Auctoribus; quia in contrahendis hujuſmodi obligationibus, tenentur rationem habere ad feſta occurrentia, ne in dictam neceſſitatem ſua culpa ſe conjiciant.

2. Pietas reſpiciens cultum Dei, & de hac ſatis egimus §. præced. 3. Caritas reſpiciens proximum. Sic licet parare medicamenta infirmis, tunc egentibus ex Matth. 12. non tamen pauperibus danda per annum. 4. Conſuetudo ab Epiſcopis tolerata, & permiſſa, ut diximus §. præced. de piſcatione &c. Idem dicas, de venditionibus, & emptionibus parvi momenti, præſertim ad victum quotidianum neceſſarium, & clauſa officina, quæ in variis locis dicuntur permiſſæ. 5. Diſpenſatio pertinet ad Pontificem pro tota Eccleſia; ad Epiſcopum pro tota Diœceſi: & ad Parochum pro tota Parœcia in caſu non facilis acceſſus ad Epiſcopum.

(*) Excuſantur etiam Barbitonſores, qui, ſciente, nec vetante Epiſcopo, artem ſuam exercent erga ruſticos, & opifices, erga aliquem itinerantem, aut peregrinum, vel qui celebraturus eſt nuptias, vel ovium paſtores qui aliis diebus eos adire nequeunt, & nolunt. In his omnibus caſibus conveniunt Auctores, excuſari barbitonſores, & eos, qui ab eis barbam radere poſtulant: at ſecus eſt juxta communem de Barbitonſoribus, qui diebus feſtis omnes promiſcue ad ſuam officinam accedentes tondent, vel eos, quorum barbas jamdiu radere conſueverunt, etſi ad hoc opus ſit majorem diei partem inſumere; tum quia conſuetudo oppoſitum decernens nullibi recepta eſt juxta communem; tum quia, immo multo magis quia talis conſuetudo ſemper reprehenſa fuit a Prælatis, Confeſſariis, viriſque doctis. Profecto eam improbavit Joan. XXII. in litteris ad Philippum V. Galliarum Regem datis, ut videre eſt apud Odoricum Raynaldum ad eumdem annum num. 4.

Lega-

Legatur Inſtit. 43. Cardinalis Lambertini poſtea Bened. XIV. a n. 1. uſq. ad 9.

Circa temporis quantitatem, ut cenſeatur quis lethaliter peccare exercendo ſervilia, vel vetita diebus feſtis, hæc habet Pater Antoine in Tract. de Relig. cap. 2. in reſp. 2. ad 1. qu. Primo aſſerit, „ eſſe mortale duas horas; ſive continenter, ſive interru„ pte laborare: nam eſt tempus notabile. Immo non pauci do„ cent laborem unius horæ eſſe mortale, præſertim ſi opus ſit „ valde ſervile, & defatigans. Opus tamen ſervile poteſt eſſe ve„ niale brevitate apud omnes. In mercato vero, & præſertim in „ placito, materiæ quantitas non ſolum ex quantitate temporis, „ ſed etiam ex qualitate operis deſumitur. Sic brevis agitatio li„ tis in re magni momenti, & prolatio ſententiæ eſt gravis „ culpa “.

CAPUT II.

De Sanctificatione Feſtorum quoad opera pia impoſita.

§. I.

De obligatione, & modo audiendi Miſſam.

Q. 1. AN, & quomodo fideles teneantur feſtis diebus Miſſam audire? R. Ex præcepto Eccleſiæ tenentur ſub mortali omnes fideles uſu rationis præditi audire Miſſam, & quidem integram, ex cap. 62. de conſecrat. diſt. 1. *Miſſas totas audire.* Excuſat tamen a mortali, ſicut & in aliis præceptis parvitas materiæ, quæ a multis eſſe cenſetur, dum quis non intereſt ab initio uſque ad epiſtolam excluſive, modo dein uſque ad finem interſit; vel cum interfuiſſet ab initio uſque ad communionem, ſi poſtea abeat. Neceſſaria eſt aſſiſtentia conſecrationi, & conſummationi, quarum alterutri ſi deſit aſſiſtens, non ſatisfacit, quia ſunt partes potiſſimæ, ac præcipuæ celebrationis; in illa quippe conſiſtit eſſentia Sacrificii, iſta vero ſaltem ad ejus integritatem, ac complementum ſubſtantiale ſpectat. Miſſa audiri debet ab eodem Sacerdote, neque ſatisfacit, qui illam audit a duobus ſimul celebrantibus ſecundum diverſas medietates, vel ſibi ſuccedentibus; non primum, quia extat theſis ab Innoc. XI. damnata, n. 53. „ Satisfacit præcepto Eccleſiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus „ partes, immo quatuor ſimul a diverſis celebrantibus audit “: non ſecundum, quia revera neque in hoc caſu, neque in primo auditur Miſſa, quæ eſt quoddam totum ſucceſſivum conſtans ſuis partibus ſucceſſivis. Qui autem totam audire non potuit, audiat

eam

eam partem, quam poteſt. Præterea requiritur præſentia corporalis, ita ut audiens poſſit ſaltem colligere, quid agatur a Sacerdote, & prudenter cenſeri pars moraliter unita, & conjuncta multitudini adſtantium Miſſæ audiendæ attentis circumſtantiis loci, & perſonarum. Requiritur etiam præſentia Moralis, & Religioſa, nempe mens attenta vel ad ipſam Miſſam, vel ad res Deum ſpectantes. Nihilominus qui inſerviendo Miſſæ recedit ab Altari procuraturus a Sacriſtia quid celebrationi neceſſarium, ſatisfacit, dummodo abſit modico tempore, & adſit dum conſecratur, & conſummatur. Qui pulſat organa non videtur ſatisfacere t quia eſt actio nimis diſtrahens ab auditione Miſſæ, quidquid alii affirment.

(*) Præter dicta ab Auctore requiritur etiam intentio audiendi ſacrum, tamquam actionem ſacram, qua Deo ſupremus cultus defertur, & quæ ſit, ſaltem implicita, ac virtualis intentio offerendi per Sacerdotem, & cum Sacerdote illud ſacrificium. Nam per illam intentionem auditio Miſſæ debet determinari ex parte audientis ad actum religioſum, & cultum ſupremum; alioqui auditio non eſſet religioſa, quemadmodum præcipitur.

Nota 1. Communiter docent non eſſe jure communi obligationem audiendi, aut faciendi tria ſacrificia die natali Chriſti, neque audiendi Sacrum feria 5. & Sabbatho, aut Officium feria 6. Majoris Hebdomadæ. 2. Circa Parochiæ frequentationem hæc habet Concilium Trid. ſeſſ. 22. Moneant *Epiſcopi* populum, ut frequenter ad ſuas Parochias, ſaltem diebus Dominicis, & majoribus Feſtis accedant. « Idemque repetit ſeſſ. 24. cap. 4. 2. Alexand. VII. anno 1669. 30. Januarii damnavit has propoſitiones: „ Nullus „ in foro conſcientiæ Parochiæ ſuæ intereſſe tenetur, nec ad an- „ nuam confeſſionem, nec ad Miſſas Parochiales, nec ad audien- „ dum verbum Dei, divinam legem, fidei rudimenta, morum do- „ ctrinam, quæ ibi in catecheſibus annuntiantur, & docentur.... „ Talem legem in hac materia neque Epiſcopi, neque Concilia „ Provinciarum, vel Nationum ſancire, neque delinquentes ali- „ quibus pœnis, aut Eccleſiaſticis cenſuris mulctare poſſunt «. Nihilominus ad ſatisfaciendum præcepto de auditione Miſſæ non eſt neceſſe eam audire in propria Parochia, ſed ſatisfit audiendo illam etiam in Parochia aliena, vel in Eccleſiis Regularium, ut Leo X. in Bulla *intelleximus* ann. 1517. Pius V. in Bulla, *Etiamſi Mendicantium*, ann. 1567. & Clem. VIII. in Brevi, quod incipit, *Significantium* ann. 1592. declararunt. Immo præcepto faciunt ſatis, qui Miſſam audiunt in Oratoriis, ſive Sacellis erectis in Palatiis Epiſcoporum, aut in Conventibus Regularium, vel in parvulis illis Eccleſiis, quæ januam habent publico ingreſſui, & communi viæ expoſitam, aut in Capellis a Miſſionariis privilegiatis certo loco erectis. Videatur Bened. XIV. De Syn. Diœceſ. lib. 11. cap. 14. a num. 7. uſque ad 10. in quo concludit integrum eſſe

hodie

hodie omnibus in qualibet Eccleſia, modo non ſit Cappella, ſeu Oratorium privatum, ſacris myſteriis intereſſe, quia contraria conſuetudine in toto orbe recepta, derogatum eſt præcepto audiendi Miſſam Parochialem. Quinam autem ſatisfaciant audiendo Miſſam in oratoriis privatis in domibus, ſive clericorum ſæcularium, ſive Laicorum extantibus, diſtincte exponit Auctor, in Append. de Privil. audiend. Miſſ. in Oratoriis &c. §. 13. 14. & 15. tom. 2. 3. Huic præcepto ſatisfaciunt, qui occupantur pulſandis organis, vel follibus attollendis; quia hæc ordinantur ad officii ſollemnitatem, nec tollunt advertentiam ad ea, quæ in ara geruntur; ſecus eſt de eo, qui notabili tempore Miſſæ confitetur. Quare æquo rigidior videtur ſententia, quam adoptavit Auctor de iis, qui organa pulſant. Uno verbo omnes illi ſatisfaciunt, qui tempore Miſſæ ea agunt, quæ cum ejus auditione, & cum adimpletione præcepti, quo de agimus, componi poſſunt: ſecus autem de illis eſt, qui occupantur in rebus, quæ cum auditione pia, religioſa, & devota, quemadmodum præcipit Eccleſia, conciliari non poſſunt.

Quæres, quoti temporis interna, vel externa diſtractio lethale crimen inducat? *R.* Illud ſufficere tempus, quod æquivalet omiſſioni partis notabilis Miſſæ; quippe audire Miſſam abſque debita attentione idem eſt prorſus ac illam omittere. Sic cenſet Suarez diſput. 88. ſect. 3.

§. IV.

De cauſſis excuſantibus ab auditione Miſſæ.

Q. 1. QUæ eſt, & quot cauſſæ excuſant a Miſſæ auditione? *R.* Duæ ſunt generatim cauſſæ excuſantes ab auditione Miſſæ, nempe impotentia, & caritas, ut ex. gr. ſi infirmus egeat præſentia alterius tempore celebrationis miſſarum &c. Impotentia, quando audiri non poteſt ſine magno incommodo, aut gravi ſcandalo, & periculo. Qui tamen ex privilegio poſſunt audire, vel celebrare in oratorio domus ſuæ, ad id tenentur: quia tenemur uti privilegiis, quoties alio modo non poſſumus ſatisfacere alicui obligationi, ſeu præcepto circa talem materiam: nec eſt prudenter judicandum, ut qui privilegium concedit, diſpenſet ab obligatione utendi eodem, quoties ſuo uſu ſit obſervandum præceptum.

Q. 2. Quotuplex eſt impotentia? *R.* Eſt triplex; prima eſt ſpiritualis, conſiſtens in impedimento canonico interveniendi ad Miſſam audiendam; puta excommunicatio major. Tenentur tamen excommunicati quamprimum poſſunt obtinere abſolutionem; ſecus erunt in cauſſa omiſſionis Miſſæ, & omiſſio imputabitur ad pec-

carum

catum lethale. Secunda naturalis eſt, præter infirmitatem, longa navigatio, detentio domi ob Superioris mandatum, inhabitatio in locis, ubi non eſt Sacerdos. Qui autem ad regiones infidelium, & hæreticorum pergunt, ubi non ſunt celebrantes Miſſam ſi ſolius lucri, & diteſcendi cauſſa ibi morentur, & non neceſſitate alendæ familiæ, aut ob publicam utilitatem, ſunt in continuo ſtatu peccati lethalis juxta communem, nempe volitæ in cauſſa omiſſionis Miſſæ ob lucrum non neceſſarium. Tertia moralis excuſans illos, qui nimium diſtant a loco celebrationis; quæ diſtantia conſideranda eſt reſpective ad perſonas, ſexum, ſtatum; nec poteſt certa regula ſtatui. Hujuſmodi tamen procurare debent, ſi fieri poſſit, habitationem Eccleſiæ proximam. Item excuſat illos, qui foras prodire non poſſunt, aut quia peſtis graſſatur, niſi tamen extarent Eccleſiæ pro non ſuſpectis; aut quia inimici inſidiantur vitæ; aut quia prodeundo exponitur diffamationis periculo, puta ſi mulier habita, ut honeſta, ſit prægnans, aut aliqua alia ſimili cauſſa. Ad neceſſitatem demum moralem reducitur obligatio proprii oneris ex officio præſtandi, puta cuſtodes agrorum tempore incurſionum militarium; matres, & ancillæ, quæ infantibus tenentur adſiſtere; quin aliam poſſint ſubſtituere &c. His cauſſis excuſantibus accedere poteſt conſuetudo aliquarum regionum, in quibus nobiles in diebus luctus alicujus ſtricte conjuncti domi ſe continere conſueverunt, quamvis non habeant privilegium Oratorii domeſtici. In aliis puellæ nubiles tempore ſponſaliorum domo exire non conſueverunt, &c. & hæc fiunt ſcientibus Epiſcopis, & Parochis, iiſdemque tacentibus; idcirco omittentes Miſſam non videntur culpandi. Cavendum tamen, ne hæ conſuetudines introducantur, ubi non ſunt, & ne amplientur, ubi obtinent. Porro impediti modis prædictis tenentur ſub mortali ex vi præcepti naturalis colendi Deum diebus feſtis ſupplere per aliqua alia pietatis opera, præcipue actuum fidei, caritatis, ſpei, contritionis, aut ſimilium. Ita quidam ex non ſeveris, ſed ex benignioribus.

Q. 3. An præter auditionem Miſſæ obligantur fideles ad alia pietatis opera? *R.* Affirmat. juxta quoſdam, & quidem ſub mortali, ut illis operibus Deo ſaltem pro majori diei feſtivæ parte vacent, puta ſacramenta ſuſcipiendo, audiendo conciones, viſitando infirmos, Veſperis aſſiſtendo, & id genus alia. Hæc, aſſentior & ego, fidelibus commendanda, ſuadenda, & inculcanda ſunt: at ſententiæ aſſerenti eoſdem eſſe ad hæc ſub mortali obſtringendos, fateor me non ſubſcribere: tum quia in Eccleſiæ præcepto non aliud præter Miſſam juberi inveniam; tum quia communiter Doctores ita ſentiunt. Legantur Cajetanus in principio Commentarii a 4. q. 122. ſecunda ſecundæ, & Suarez lib. 2. de feſtis dierbus toto cap. 26. & poſt iſtos ita communiter docent alii. Monendum tamen, quod ubi conſuetudo eſt, ut fideles pergant ad Veſperas, aut ad aliam piam operationem, tenentur illam exe-

qui; quia ſicut conſuetudo excuſat; ita valet introducere obligationem aliquorum actuum præſtandorum.

(*) Doctores, hique graviſſimi; concedunt utique præceptum eccleſiaſticum nihil aliud præter Miſſæ auditionem imponere, ac proinde a vero prorſus abludere cenſent Paludanum, qui in 4. diſt. 15. q. 5. ar. 2. docet fideles vi præcepti eccleſiaſtici teneri ad Veſperas, & ſermonem audiendum; quoties in Eccleſia diebus feſtis hæc peraguntur: at ſubdunt præceptum divinum hiſce verbis expreſſum: *Memento, ut diem Sabbathi ſantifices*, alia pia opera præſcribere; proindeque ſentiunt præcepto huic minime facere ſatis, qui ab operibus ſervilibus feriatus, & audita Miſſa privata, reliquum diei abſumit in ſtudiis profanis, negotiis ſæcularibus, vanis confabulationibus, ludis etiam honeſtis, curſibus &c. ſed ad illud adamuſſim implendum, neceſſum eſt, ut majorem vel ſaltem notabilem diei feſti partem divino cultui quiſque impendat, exercendo actiones indicatas ab initio ſuperioris reſponſionis, vel alias eis ſimiles. Id autem colligunt ex innumeris propemodum Patrum, & Conciliorum oraculis, quæ hanc obligationem fidelibus populis ſæpius inculcare omni cura ſtuduerunt. Horum verba plures exſcribunt, atque aſpectui ſubjiciunt, præſertim vero Natalis Alex. Theol. Dogmat. & Moral. lib. 4. de Decal. ar. 6. reg. 10. & P. Daniel Concina Tom. 5. lib. 1. de Eccl. Præcept. Diſſert. 3. cap. 6. & 7. Ratio etiam ſuffragatur: qui enim fieri poteſt, ut dies 24. horarum ſpatio conſtans ſanctificetur unius Miſſæ auditione, quæ quartam unius horæ partem, aut certe paullo majorem extenſionem importat? Si hoc fiat alicujus neceſſitatis ratione, crediderim diem feſtum non violari gravi omiſſione, auditione ſolius Miſſæ; at ſecus eſt, ſi nulla neceſſitas, nulla juſta adſit cauſſa ab aliis piis operibus eximens.

Quæres. Num revera peccatum mortale committat adverſus præceptum ſanctificandi diem feſtum, qui tali die non vacat divinis, niſi Miſſam audiendo; & Miſſa audita, vel otio diffluit, vel totus eſt in negotiis ſæcularibus, vel ludicra, & vana ſectatur? Huic argumento reſpondet S. Antoninus 2. part. Tit. 9. cap. 7. inquiens: „ Videtur, quod ſic, quia maxime cadit ſub „ præcepto, quod eſt de intentione Legiſlatoris; ſed ad hoc in„ tentio latoris hujus præcepti de ſanctificatione Sabbathi eſt; „ ut vacetur Deo. Talis autem non vacat, quia, etſi audiat „ Miſſam, illud valde modicum eſt reſpectu totius diei, & mo„ dicum pro nihilo reputatur: « Ergo &c. „ Quod ſi verum „ eſſet (ſubdit ipſe) durus eſſet hic ſermo, & multi præter „ ſuum credere damnarentur. Poſſet ergo (inquit) ad argumen„ tum reſponderi (& reapſe reſpondet) per quamdam reſponſio„ nem, quam ponit Divus Thom. 1. 2. quæſt. 99. art. 9. (ac „ tandem concludit): & ſic abſtinere ab operibus ſervilibus eſt „ in præcepto, non vacare Deo pro majore parte diei tamen

„ pec-

„ peccatum eſt. Eundem caſum, ſibi proponit eamdemque ſolutionem adhibet Cajetanus *in ſua Summula* V. *Feſt.* Ex his omnibus luculentiſſimis documentis (ſic rem conficit Daniel Concina loco ſup. relato) colligere fas eſt peccare graviter, ut inquit Cajetanus, adverſus præceptum de ſanctificatione Feſtorum eos, qui Miſſa audita, & feriali otio diffluunt, & ludicra, ac vana ſectantur. Cum dicimus ejuſmodi Chriſtianos graviter delinquere minime intelligimus eos peccare lethaliter. Hoc nec Antoninus, nec Cajetanus aſſerunt, quin oppoſitum docent. Ex indicatis Conciliis, & Patribus illud ſane tanquam certum colligitur præfatos chriſtianos aliquo modo peccare adverſus præceptum ſanctificandi dies feſtos. At cum iſtius peccati gravitas non definiatur, merito & nos contenti ſumus culpam indicare, & ab illius qualitate determinanda abſtinere. Hac enim via incedentes utrumque extremum devitamus, ſeveritatis, & laxitatis & &c.

Nota: *pro majore diei parte* non putandum eſt duodecim, & amplius horas in ſacris operibus occupandas; ſed præter Miſſam aliquot præcipuas preces matutinas, ac veſpertinas addendas, ſicut etiam catecheſis, & concionis auditionem, templum aliquod devote eſſe adeundum; & alia his ſimilia præſtanda.

TRACTATUS VII.

DE

SPECTANTIBUS

AD QUARTUM DECALOGI PRÆCEPTUM.

CAPUT PRIMUM.

De obligationibus Liberorum erga Genitores, & iſtorum erga Liberos.

§. I.

De obligationibus filiorum erga parentes.

Q. 1. QUÆ, & quot ſunt obligationes filiorum erga parentes? *R.* Communiter ſunt tres: prima amoris, ad quam tenentur genitoribus, tanquam cauſſis effectricibus; & hujus ratione tenentur filii parentes diligere amore vero, & ſincero plus ceteris omnibus, ut late diximus in cap. de dilectione proximi, §. de ordine diligendorum: hunc autem amorem tenentur eiſdem ſignificare; ſubveniendo juxta proprias vires neceſſitatibus eorum, tum ſpiritualibus, tum corporalibus, etiam communibus, etiam quamvis ſua culpa in indigentiam lapſi fuerint; idque quoad victum, & veſtitum, quoad honorem, famam, & libertatem. Et hæc præſtare omittentes peccant graviter pro ratione materiæ & facultatis. Ita D. Thom. 2. 2. qu. 122. ar. 5. ad 3. Taliter autem ſuſtentatio debetur genitoribus a filiis, & filiabus reſpective, ut etiam ab ingreſſu Religionis abſtinere teneantur. Ita S. Doctor quodlib. 6. ar. 2. & 2. 2. q. 189. ar. 8. ſi neceſſitas ſit extrema, aut gravis, nec alius poſſit, aut velit eis opitulari; & poſſit filius remanendo in ſæculo. Denique tenentur eorum defectus tegere, ac patienter ferre. Ex his unuſquiſque colligere poteſt, quando contra amorem parentibus debitum graviter filii peccent, tam peccato omiſſionis, quam peccato commiſſionis.

Secunda obligatio eſt obedientia. Porro filii debent obedire parentibus in iis, quæ ſpectant ad gubernationem domeſticam, & ad bonos mores; in iis enim ſubditi ſunt parentibus, quorum eſt regere familiam, eamque bonis moribus imbuere. Ita D. Thom. quodlib. 2. ar. 9. Unde ceteris omiſſis, quæ facile cognoſci poſſunt,

ſunt, peccabunt, & quidem lethaliter, filii non vacando ſtudiis illis, vel artibus quibus reddantur idonei ad ſibi, & familiæ ſuo tempore conſulendum; & ſi filiæ ſint, peccant, ſi velint domo exire ſolæ, litteras mittere, & recipere; munuſcula admittere, & ut reliqua hujus generis omittam, ſi velint conſtanter ſponſum, aut ſponſam, ſi filius ſit, ſtatui ſuo non decentem. Denique peccant graviter filii, filiæque non obediendo, quoties juſſio eſt ſerio facta, de materia notabili ad bonos mores pertinente; ſive quoad praxim bona: ac proinde tenentur in confeſſione explicare nedum peccati ſpeciem, ſed etiam peccatum inobedientiæ, ſi circa id eis præceptum fuerat.

Sed quid dicendum, circa electionem ſtatus; ſive Religioſi, ſive Clericalis, ſive cælibis, ſive conjugalis? R. Cum hujuſmodi electio a Deo relicta fuerit liberæ cujuſque optioni, tenentur quidem filii, & filiæ illam ſignificare parentibus, qui ſi reſiſtant, & alium ſtatum jubeant, filii obedire non tenentur: ita communius cum S. Doctore 2. 2. q. 104. ar. 5. Quia tamen, maxime in Principibus evenire poteſt caſus, de quo dubitetur, an filius, vel filia volens caſtitatem ſervare, teneatur ad nuptias; tunc conſulendi ſunt viri docti, & reſolvendum quid liceat. Circa matrimonium contrahendum cum tali perſona, certum eſt mortaliter peccare filios, & filias, ſi inconſultis parentibus matrimonium contrahant cum quavis etiam digniori perſona. Si autem conſilium ab illis petant, & perſonam dignam eligant, & parem, genitoreſque reſiſtant, poſt adhibita media congrua, & honeſta ad inclinandos genitores; ſi adhuc contradicant, gravandi non ſunt filii, & filiæ onere mortalis peccati, ſi matrimonium contrahere velint: eo quod non remaneat rationabile motivum genitoribus contradicendi, & perſiſtendi in contradictione.

Tertia obligatio filiorum erga parentes eſt reverentia, & in eo conſiſtit, quod juxta regulas honeſtatis, & juxta morem nationis ſuæ reverenter ad illos ſe habeant, tum verbis, tum ſignis, tum factis. Secus peccant graviter, aut leviter contra hanc obligationem pro ratione materiæ, exceptis dumtaxat caſibus hæreſis, proditionis patriæ, conjurationis in principem, in quibus, ſi hæc alio modo evitari nequeunt, poſſunt, immo debent eos accuſare. Quæ autem de inhonoratione, & irreverentia, idem dic de aliis duobus, amore ſcilicet, & obedientia, erga alios ob levitatem materiæ non eſſent, niſi venialia, erga parentes ob circumſtantiam perſonæ, ut plurimum ſunt mortalia; idque ſecluſo etiam pravo affectu, ſi conſulto, & ſemper, vel fere ſemper ſigna reverentiæ filii omittant. At ſecus eſt, ſi vel inconſiderate, vel dumtaxat aliquando ſine contemptu, & ſcandalo talia ſigna parentibus non exhibeant.

(*) Tenetur filius denuntiare patrem hæreticum, etiamſi non dogmatizet, & e converſo. Nam bonum commune Religionis prævalet bono privato patris, & filii &c. eo maxime, quia filiq

patrem hæreticum denuntianti pœna confiſcationis propriæ legitimæ, & pœna infamiæ remittitur.

Q. 2. Quænam ſunt obligationes parentum erga filios? *R.* Tria viciſſim teneri genitores præſtare filiis, nempe dilectionem, alimenta, & educationem, tam civilem quam ſpiritualem. Et quoad dilectionem; tenentur bene velle filiis affectu, & opere removendo, quoad fieri poteſt, ab eis mala animæ, & corporis. Strictiori namque jure tenentur genitores filiis, quam genitoribus filii, quandoquidem ex ipſo naturæ ductu, ut etiam in brutis apparet, majori impetu inclinat natura genitores in filios, quam iſtos in illos.

2. Tenentur genitores ſub gravi obligatione educationis corporalis, providere filiis neceſſaria ad victum, veſtitum, habitationem, medicinalia &c. quouſque ad ætatem ſufficientem pervenerint, eo modo quo moraliter poſſunt: Dixi, *uſque ad ætatem ſufficientem*, in qua poſſunt per lucra convenientia ſibi providere; quia hoc debetur filiis per ſe; per accidens autem uſque ad finem vitæ, ſi aliquo juſto impedimento detenti, ſibi providere nequeant. Alimenta tenetur pater miniſtrare filio etiam excommunicato, etiam exulanti, etiam diſſipanti alimenta ſibi tradita, etiamſi potuerit ſibi providere, & non fecerit. Ratio eſt, quia filius propter hæc omnia indigne perpetrata, non deſinit eſſe filius, patri proinde jure naturæ commendatus. Idemque a fortiori dicendum eſt de filia. Et in caſu quo pater ob inopiam ad hæc præſtanda ſit impotens, ſubſtituitur quoad eaſdem obligationes mater; & in horum defectu ſubſtituuntur avi, & proavi paterni, & in horum defectu avi, & proavi materni; & in horum defectu conſanguinei propinquiores, ita poſtulante lege naturali, & caritate inter conſanguineos, ne proles illa deſtituatur neceſſaria aſſiſtentia. Obſervandum tamen, quod tribus primis annis ad matrem ſpectat alere prolem, ex lib. 9. cod. de patria poteſt: ſi tamen non poſſit, jam patet, quod etiam pro eo tempore ſpectabit ad patrem. Hinc apparet, quomodo genitores magis, minuſque graviter peccent, ſi proprios filios parvulos non cuſtodiant, prout eorum ætas requirit: ſi illos hoſpitali exponant, quando eos, quamvis cum gravamine, alere poſſint; ſi rem familiarem non curent; ſi bona dilapident; omittant neceſſariam ſedulitatem, ut ſe reddant habiles ad collocandas filias, & filios juxta capacitatem, & conditionem eorum inſtituendos, nec non ad relinquendam eiſdem congruam hæreditatem; cum teneantur etiam futuris eorum neceſſitatibus providere. Pertinet item ad curam corporalem filiorum providere illis artem, opificium, miniſterium, ſtudium reſpective ad eorum ſtatum, & capacitatem proportionatum, etiam cum diſpendio expenſarum ad id neceſſariarum. Ac proinde ſi in his capitibus notabiliter fuerint negligentes, mortaliter delinquent juxta omnes.

Tenetur etiam pater relinquere portionem legitimam ex hære-

dita-

ditate, quæ jure cæſareo eſt tertia pars bonorum, æque dividenda inter filios, & filias, ſi ſint quatuor, vel pauciores; ſi autem fuerint quinque, vel plures, eſt dimidia pars; poſito tamen quod de reliquo hæreditatis aliter diſpoſuerit; cum alioquin tota hæreditas ſit inter liberos dividenda. Dicta legitima privari non poſſunt, niſi ex delictis in jure recenſitis, qui ſunt quatuordecim. At ſententia magis pia docet adhuc in his caſibus deberi filiis neceſſaria ad ſuſtentationem.

Tertium caput, & quidem urgentiſſimum, obligationis genitorum erga filios verſatur circa educationem filiorum ſpiritualem, cui ut condigne ſatisfaciant, tenentur ad tria, nempe ad doctrinam fidei, & morum; ad bonum exemplum; & ad opportunam correctionem. Quoad primum tenentur genitores, vel per ſemetipſos, vel ſaltem per idoneos, & probos inſtitutores ſedulo procurare; ut proles adhuc tenella imbuatur notitia myſteriorum ſanctæ fidei, utque diſcat neceſſaria ad ſalutem, & vitam chriſtianam agnoſcendam, atque exercendam. Quoad ſecundum tenentur genitores exemplo ſuo ad peccati fugam, cupiditatum cohibitionem, & virtutum exercitium filios adducere, & peccati occaſiones avertere. Quoad tertium, tenentur opportune eos corrigere correctione, quia eorum vitia emendare ſatagant, & quæ eorumdem ſtatui, ætati, indoli, & defectui commenſurata ſit. Hæc correptio, ſi aliquando opus fuerit, & circumſtantiæ filiorum permittant, ad moderata verbera ſe extendere debet; ad repulſam a menſa, & alia hujuſmodi habita ſemper ratione gravitatis defectus, & eruditionis aliorum confratrum, & ſororum. Ad eam tenentur genitores, quando alio modo plena emendatio obtineri nequeat, & quando criminis gravitas poſtulat ſub mortali, nedum quando optima exempla filiis dant; verum etiam quando eiſdem ſcandalo ſunt; & tunc illos puniendo proteſtari debent, ſe nolle filios vitiorum ſuorum eſſe imitatores; ſed ipſis incumbere ſaltem quoad hanc partem munera genitoris implere. Alioquin, ni ita corrigant, parentes ſunt participes peccatorum liberorum.

Q. 3. An parentes tenentur erga filios naturales, & ſpurios? Filii naturales ſunt, qui naſcuntur ex illegitimo concubitu perſonarum ſolutarum, quæ Matrimonio jungi poſſunt. Filii ſpurii ſunt, qui naſcuntur ex illegitimo concubitu perſonarum, quæ Matrimonio jungi nequeunt; vel quia alteruter, aut uterque eſt conjugatus, vel conjunctus, vel affinis, vel a lege prohibitus. 2. Non loquimur hic de educatione ſpirituali, quam genitores illis debent, tanquam veris filiis, quamvis illegitimis. Igitur *R.* Filiis naturalibus tenetur pater ſubminiſtrare alimenta, & ſi non habet prolem legitimam, poteſt eiſdem omnia bona vel donare, vel teſtamento relinquere. Similiter & ſpuriis tenetur de alimentis ſtatui ſuo proportionatis: non poteſt autem eiſdem ex lege civili facere donationes mortis cauſſa, neque illos hæredes inſtituere,

ne filiis legitimis minuatur hæreditas: & quamvis jus civile illos privet etiam alimentis, ad terrendum delinquentes, quoad hoc tamen fuit emendatum a jure Canonico. Tenetur etiam pater filiæ, quamvis ſpuriæ, providere etiam de dote juxta conditionem ſui ſtatus, ut honeſte nubere poſſit, ſi velit; non tamen poteſt excedere in dote concedenda, ne legitimis filiis minuat hæreditatem; immo ſi excederet, teneretur ſpuria, ejuſque maritus exceſſum reddere legitimis hæredibus; niſi forte iſti exceſſum remitterent. Idem dicas, ſi pater ſpurii eſſet beneficiatius, & non haberet, nec habere poſſet aliunde, quam ex beneficio, quo aleret filium, vel dotaret filiam. Mater tenetur filium, tam naturalem, quam ſpurium alere uſque ad triennium lac præbendo: pater autem tenetur ad reliqua, & etiam ad nutricem inveniendam, ſi mater lac præbere non poſſit.

Q. 4. An genitores, qui ſine juſta, & neceſſaria cauſſa exponunt filios hoſpitali, peccant mortaliter? *R.* Affirmat. Juxta omnes: quia agunt contra pietatem naturalem, abdicando a ſe filios, quibus adeo ſtrictis obligationibus paullo ante recenſitis devinciuntur. Cauſſa juſta duplex eſſe videtur, prima ſi parentes revera, & coram Deo careant modo illos ſuſtentandi: altera, ſi neceſſitas adſit occultandi crimen, ne ſcandalum, aut infamia inde oriatur. At in hoc caſu tenetur prius pater, deinde mater compenſare hoſpitali expenſas, quæ fieri conſueverunt.

CAPUT II.

De Obligationibus aliarum perſonarum, quibus incumbit reſpective aliorum gerere curam.

§. I.

De obligationibus Tutorum reſpectu pupillorum, & Curatorum reſpectu minorum.

Q. 1. QUiſnam dicitur tutor? *R.* Ille tutor dicitur, qui curam habet pupillorum, tam quoad perſonas, quam quoad bona eorumdem; præcipue tamen quoad perſonas.

Q. 2. Quandiu durat tutela? *R.* Durat uſque ad annum 14. completum reſpectu maſculorum, & 12. completum reſpectu fœminarum; qui dicuntur anni pubertatis.

Q. 3. Quiſnam eſt Curator? *R.* Eſt ille, qui curam gerit minoris, tam quoad perſonam, quam quoad bona; principaliter tamen quoad bona.

Q. 4. Quamdiu cura perdurat? *R.* Durat ab annis modo dictis uſque ad 25. completum minoris.

Q. 5.

Q. 5. Ad quæ tenetur tutor, & ad quæ curator? *R.* Tutor tenetur ad ea omnia, ad quæ tenetur pater; unde pupillus tenetur eum diligere, revereri, eidemque ſicut filius obedire. Curator tenetur bona minoris diligenter adminiſtrare, neque perſonam negligere: unde ſi in vigilantia circa perſonam notabiliter deficeret, lethaliter peccaret. Ita minor erga curatorem debet ſe gerere, ſicuti erga perſonam ſuper ſe jus habentem, 2. Tenentur tutor, & curator, ſtatim ac inſtituti ſunt in officio, inventarium omnium bonorum pupilli, & minoris facere, omnia illorum jura defendere, & ſuſtinere; item curare, ut ex bonis annui fructus percipiantur: bona mobilia, quæ ſervando ſervari nequeunt, vendere ad emenda prædia, bonos fructus afferentia: ex leg. 24. cod. de adminiſtrat. Tut. Ex his apparet, quando magis, minuſve graviter peccent, teneanturque ad compenſationem ſublatorum, damnorumque emergentium, & lucrorum ceſſantium, etiam ex culpa lata, & levi juridica, de qua ſuo loco.

§. II.

De Obligationibus Patrinorum reſpectu filiorum ſpiritualium.

Q. unica. QUænam ſunt obligationes Patrinorum reſpectu &c.? *R.* Patrini, ſeu ſuſceptores infantium in baptiſmo, & puerorum in confirmatione, tenentur ex vi ſui muneris procurare, ut a ſuſceptis diſcantur neceſſaria circa fidem, & bonos mores, ſi deſint conjuncti, qui id præſtent; in quo caſu etiam ſuper eorum vitam invigilare tenentur, ſedulo procurando, ut juxta chriſtiana inſtituta eam ducant. Pariter ſuſcepti tenentur illis amorem, revertentiam & obedientiam reddere quoad inſtructionem, & morum diſciplinam.

§. III.

De Obligationibus conjunctorum viciſſim.

Q. unica. QUænam ſunt mutuæ conjunctorum Obligationes? *R.* Conſanguineis majoribus, ſive in linea recta ſtrictius obligante, ſive in laterali, tenentur filii genitoribus carentes exhibere amorem, reverentiam, & obedientiam, tanquam genitoribus, quorum loco ſuccedunt. Proinde peccabunt plus, minuſve pro ratione materiæ contraveniendo dictis obligationibus, ſicut dictum eſt de obligationibus erga genitores. Si autem genitores vivant, eiſdem obligationibus adhuc tenentur, & maxime quoad reverentiam, & amorem. Viciſſim vero conſanguinei in defectu genitorum tenentur inferioribus præſtare, quantum poſſunt, quæ tenentur genitores, ut dictum eſt, quibus ſi deſint, peccant pro ratione materiæ, & omiſſionis. Si autem geni-

genitores vivant, ad amorem quidem tenentur ratione conjunctionis, non item ad alia: niſi in caſu, quo a genitoribus, vel impotentibus, vel non curantibus non præſtentur: & maxime aſcendentes in linea recta, quia hos maxime afficit obligatio: tametſi alii collaterales non abſolvantur omnino, viventibus avis.

§. IV.

De obligationibus Herorum, & Famulorum viciſſim.

Q. 1. QUænam ſunt obligationes famulorum, & ancillarum erga ſuos Dominos? *R.* Famuli, & ancillæ debitores ſuis dominis ſunt benevolentiæ, reverentiæ, & obedientiæ, & fidelitatis; tria prima ratione virtutis obſervantiæ, quartum ratione juſtitiæ: nam ad hoc præſtandum ſtipendio conducti ſunt, & ex contractu oneroſo obligantur. Hinc mortaliter peccant, nedum contra præceptum Eccleſiæ, verum etiam contra obedientiam heris debitam, ſi ſacramenta temporibus debitis recipere omittant, ſi a dominis ad illa mittantur, ſi jubeantur nonnulla familiæ ſecreta de re gravi ſilentio cuſtodire &c. Peccant contra juſtitiam, ſi non bene laborent, cum poſſint, toto tempore deſignato, vel cum notabili negligentia ſua munera obeant. Quapropter pro damno inde domino exurgente, aut pro lucro ceſſante compenſare illum tenentur. Si grave damnum eidem ab aliis, ſive extraneis, ſive conſervis inferri permittant, cum impedire poſſunt, puta vel damnando, vel revelando, tenenturque ad compenſationem, ſi hæc non fiat ab immediate damnum afferente. Si, quamvis tacere non juſſi, abſque juſta cauſſa revelant errata, directiones, reſolutiones, diſſentiones &c. familiæ, quæ aut ab aliis non ſcirentur, aut vix, niſi famulus ea narraret: ſi abſque juſto motivo diſcedant a famulatu ante tempus condictum; & ſi damnum inde emergat domino, puta ducendi alium majori pretio, aut quodvis aliud, tenentur illud compenſare: quia ex contractu, adeoque ex juſtitia tenentur toto illo tempore ſervire; omnique ſtudio impedire damnum notabile ſui domini.

Q. 2. Quænam ſunt obligationes herorum erga famulos? *R.* Domini tenentur viciſſim erga famulos, ancillaſque ad benevolentiam, beneficentiam, mercedem, & cuſtodiam. Tenentur itaque in primis ſervare pacta cum illis inita, tum quoad victum, quam quoad mercedem, & alia quæcumque. Si ſine juſto motivo dimittant ante tempus condictum, debent in conſcientia integram mercedem toti tempori conductionis reſpondentem erogare, nec non pro alimentis, quæ tempore, quod ſupereſt, ſubminiſtrarent, compenſare: niſi forte ſtatim abſque ulla mora alterum herum invenerint, qui æquali, aut majori ſtipendio illos conduxerit: ratio eſt, quia fuerunt talis damni injuſta cauſſa. 2. Debent eos

non

non aſpere ac ſuperbe tractare, ſed benigne. Item curare tenentur, ne in infirmitate careant adſiſtentia corporali, tamen inter limites pactionum initarum: Caritas tamen urget, ut, ſi morbus ſit brevis, aut ſi in neceſſitate verſentur, non priventur ſtipendio brevi illi tempori correſpondente, etiamſi morbus ſit diuturnus, aliaque temporalia auxilia in tali caſu eis præbeant, & gratis quidem. 3. Tenentur domini, & dominæ in conſcientia corrigere famulos, & ancillas delinquentes contra legem Dei, & Eccleſiæ, & curare, ut res ad ſalutem neceſſarias calleant, peccata, & occaſiones vitent, ſacramenta tempore debito frequentent. 4. Si famulus abſque juſta cauſſa ab hero diſcedat ante condictum tempus, quamvis, ut dicunt multi; poſſit in foro externo nihil illi tribuere pro toto illo anno; in foro tamen conſcientiæ licitum dumtaxat illi eſt retinere portionem ratæ temporalis correſpondentem. Non tamen licet ullo modo impedire, ne ab aliis heris conducatur: id enim agere eſt privata vindicta, quæ nemini privato unquam licet.

§. V.

De obligationibus Magiſtrorum, & Diſcipulorum.

Q. 1. QUænam ſunt Magiſtrorum obligationes? R. Magiſtri præceptores, pedadogi, & alii hujuſmodi miniſteriis fungentes, cum quodammodo vices genitorum ad tempus ſubeant reſpectu diſcipulorum ſuorum, eiſdem obligationibus ſiunt obnoxii reſpective, quibus genitores. Idcirco tenentur 1. illis bono exemplo præire: 2. effrænes indiſciplinatos, immorigeros corripere, & punire; item parentes eorum admonere, ut ad illos emendandos ab ipſis adjuventur. Quod ſi non ſe emendant, & aliis pernicioſi evadant, tenentur illos e ſchola dimittere: immo ſi noverint eſſe tales, antequam illos recipiant, nequeunt illos in ſuam ſcholam admittere, niſi prius genitorum opera emendentur, ne aliis contagioſi fiant: & id genus alia, quæ ex ſeipſis patent.

Speciatim vero magiſtri Univerſitatum lethaliter peccant, ſi gradum Doctoratus conferant indignis ſuo voto, ut docent S. Antoninus, Sylveſter, & alii, & eo gravius peccant, laureando immeritum in Theologia, Jure, & Medicina.

Q. 2. Quænam ſunt obligationes diſcipulorum? R. Diſcipuli tenentur præceptoribus ad reverentiam, & obedientiam præſtandam quoad ſtudium, & bonos mores: contra quas obligationes peccant leviter, aut graviter pro ratione materiæ. Certum autem apud omnes eſt, eos lethaliter peccare, ſi ſtudia notabiliter negligant contra obedientiam præceptoribus, parentibuſque debitam.

TRAT-

TRACTATUS VIII.

DE

SPECTANTIBUS

AD QUINTUM DECALOGI PRÆCEPTUM.

CAPUT PRIMUM.

De Homicidio voluntario directe.

§. I.

De notione, & diviſione homicidii.

Q. 1. Quid eſt homicidium? *R.* ex Div. Thomas quodlibet. 8. art. 14. ad 1. eſt indebita hominis occiſio.

Q. 2. Quotuplex eſt homicidium? *R.* Homicidium dividitur in ſimplex, quod committitur in hominem communem, & ſine ulla circumſtantia, vel ex parte occiſi, vel ex parte modi occidendi illud qualificante: & in qualificatum, quod præter occiſionem hominis indicatis circumſtantiis qualificatur; unde ad aliam ſpeciem trahatur: ex. gr. contra pietatem: ut occiſio conſanguineorum uſque ad quartum gradum incluſive: quibus adnumeratur occiſio principis, qui eſt pater comunitatis, & ſtatus. Item contra virtutem Religionis, ſi occidatur perſona Deo conſecrata. 2. In latrocinium, quo aufertur homini vita, ut bonis ſpolietur: & in aſſaſſinium, quo conducitur quiſpiam ad occidendum proximum, vel quo quis pretio conductus alterum occidit: & conductus incurrit ipſo facto excommunicationem, etiam effectu non ſecuto: conducenti autem infligitur excommunicatio incurrenda: ita ex cap. 1. de homicid. in 6. immo aſſaſſinus, omneſque ad aſſaſſinium cooperantes privantur immunitate eccleſiaſtica, ex Bulla Greg. XIV. His additur homicidium proditorium, quando quis alterum occidit ex inſidiis, unde ſibi cavere non poſſit; cui occidendi modo, ſi accedat præter inſidias etiam apparentia amicitiæ fictæ, occiſor privatur immunitate eccleſiaſtica: ita ex laud. Bulla. Planum eſt præfatos modos eſſe in confeſſione explicandos. Ad homicidium proditorium reducitur veneficium naturale; ideſt occiſio per venenum propinatum, aut alio modo applicatum; nec non veneficium magicum: immo reducitur etiam abortus fætus animati.

§. II.

§. II.

De occiſione malefactorum, peccatorum, & tyrannorum.

Q. 1. AN licet occidere malefactorem? R. Licet auctoritate publica occidere malefactores Reipublicæ noxios. Ita S. Thom. 2. 2. q. 64. art. 3.

Q. 2. Quando, & a quibus licet occidere proſcriptos ſub pœna capitis? R. Tales licite occidi poſſe a miniſtris illos inquirentibus ex commiſſione Magiſtratus, ſi vivos capere non poſſint, & dummodo exiſtant intra territorium ſui principis. Probabilius autem videtur non poſſe occidi ab aliis, qui non ſunt miniſtri, ad hoc deputati. Ratio primæ partis eſt manifeſta ex obedientia debita principi ita jubenti: cavere tamen debent iſti mandatarii, ne motivum præcipuum ſuæ executionis ſit mulcta occidenti promiſſa, ſed ſit bonum commune, & tranquillitas Reipublicæ. Ratio vero ſecundæ partis eſt, quia extra propriam ditionem nemini competit jus in vitam, aut res cujuſcumque. Ratio denique tertiæ partis eſt: quia quamvis ſua ſponte occidens forte non peccet contra juſtitiam, quia eſt miniſter permiſſus a Principe; operatur tamen graviter contra caritatem, tum ob periculum gravo animæ illius proſcripti, tum propter damnum graviſſimum mortis, quod illi infert.

Q. 3. An licet marito propria auctoritate occidere uxorem in adulterio deprehenſam? R. Negat. ita definivit Alexand. VII. damnando theſim 19. quæ dicebat: „ Non peccat Maritus occi„ dens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehenſam “. Sane nullibi reperitur hæc facultas marito conceſſa. Porro leges civiles non puniunt maritum occiſorem; quia cum excuſent paſſionem, nullo modo delictum approbant. Idemque a fortiori dicas de occiſione adulteri.

Q. 4. An licet privato proprium principem occidere? R. Negat. ex communi ſententia, idque etiamſi tyrannus evaſerit quoad regimen; quia quamvis tyrannicis modis ita ſe gerat, ſemper eſt princeps, caput, & pater, neque per hoc amittit jus dominii. Videtur autem definita in Concil. Conſtant. ſeſſ. 15. in qua damnatus fuit error Joannis Hus docentis; „ Quilibet tyrannus „ licite poteſt a quocumque ſubdito interfici “. Eadem docuit S. Thom. vel alius noſtri Ordinis Scriptor, Opuſc. 20. de Regimine Principum lib. 1. cap. 6. At ſecus eſt de tyranno extraneo invadente tyrannice ſtatum proprii Principis; tunc enim cuilibet ſubdito Principis invaſi licet illum occidere; quia evadit miles pugnans in bello juſto ad defenſionem ſui principis. Idem dicunt multi, etiamſi tyrannus ſit in poſſeſſione dominii tyrannice occupati, & Reſpublica ſit coacte illi ſubjecta, nec poſſit illum repellere, nec illum pacifice admiſerit, ſed coacte, & invito ani-

mo;

mo: nam adhuc bellum tyrannicum virtualiter continuatur, & perſeverat oppreſſio.

(*) Euſebius Eraniſtes non ita pridem opuſculum in lucem emiſit Italico idiomate exaratum; cui titulus: *Lettere Apologetice, ovvero Difeſa della Dottrina dell' Angelico Dottore della Chieſa San Tommaſo di Aquino contro le caluunie ec.* In eo autem non ſolum luce meridiana clarius oſtendit, doctrinam D. Tomæ recta oppoſitam eſſe ſententiæ, quæ ſtatuit fas eſſe cuique privato in proprium legitimum Principem, qui tyrannus evaſerit quoad regimen, inſurgere, ipſumque interimere, verum etiam nitide oſtendit, alienam omnino ab ejuſdem Angelici mente opinionem, quam Theologi multi amplexati ſunt, cuique Auctor adhæſit, nimirum licitum eſſe cuilibet ſubdito occidere tyrannum extraneum, invadentem tyrannice dominium proprii principis, vel Reipublicæ, licet ſit &c. Et hunc ſane a nullo privato, niſi ſit publica auctoritate munitus, morte affici poſſe apertiſſime cenſet Angelicus, 2. 2. q. 65. art. 1. ad 2. Legatur præcit. Eraniſtes Epiſt. 1. par. 3. n. 6.

§. III.

De occiſione Innocentis.

Q. 1. AN licet occidere Innocentem? *R.* *Nullo modo licet occidere innocentem*, ait S. Doctor 2. 2. q. 46. ar. 6. Id autem intelligitur, ut communiter docent illius Expoſitores, occiſione directa, & per ſe intenta: quia nullum motivum invenire eſt, quo poſſit excuſari. Hinc inferas graviter peccare, qui hoſtium uxores, & filios, occidunt, ut eorum mariti, & genitores ſe ſubmittant. Indirecte tamen, per accidens, & præter intentionem permitti aliquando poteſt occiſio innocentis ob bonum commune. Ratio eſt; quia illi, qui in neceſſitate conſtitutus utitur jure ſuo, non debet imputari effectus præter intentionem ſecutus. Sic ex. gr. in bello juſto licet duci ad expugnandos hoſtes dirigere tormentum bellicum in turrim, vel arcem, in qua innocentes aliqui præter intentionem perituri ſunt. Item licet civitati cogere civem innocentem ad adeundum tyrannum, qui civitatis excidium minaretur, niſi traderetur ſibi civis ille, licet occidendus prævideretur: nam civitas poteſt cogere cives ad id, ad quod jure naturali tenentur. Quod ſi civis ille nollet obtemperare; jam vere non eſſet innocens; unde jam poſſet a Republica tyranno tradi.

Q. 2. An innocens ſcientia privata a judice cognitus, ut talis: ſed tamen juxta allegata, & approbata apparens reus, eſt a judice morti tradendus? *R.* Affirmat. niſi alia via illum liberandi ſuppetere poſſit: nam tenetur judex omnem viam licitam quærere, ut eum & a morte, & a quacumque vexatione liberet. Proinde

inde ſi ſit judex ſupremus, poteſt diſpenſare in lege quoad judicandum juxta allegata, & probata: & , ne creetur ſcandalum, debet coram ipſo innocente, & Optimatibus jurare ſe ſcire illum eſſe innocentem. Si non ſit judex ſupremus, tenetur mittere ad Superiorem, eidemque jurare, ſe intantum nolle judicium aſſumere, quia certus eſt de illius innocentia: & ideo; ſive ſupremus ſit, ſive ſubalternus, tenetur tertio, modis cautis; & honeſtis avertere accuſatores ab accuſando, teſtes ſubtiliſſime examinare, eorumdemque aſſerta, quantum fieri poteſt, infirmare: prolationem ſententiæ differre; januam carceris, cavendo ab omni ſcandalo, aperire, ut fugere poſſit &c. Hanc noſtram aſſertionem docet D. Thom. 2. 2. q. 65. ar. 2. ad 3. & q. 67. ar. 2. eumque ſequuntur multi, tum Canoniſtæ, tum Theologi. Et ratio eſt, quia judex tenetur ſequi ſcientiam, non privatam, ſed publicam juxta allegata, & probata; alioquin actum jam eſſet de publica tranquillitate Reipublicæ: nihil enim valeret integer ordo juris, in publicis judiciis juſſus, & requiſitus, ſi judex ductus notitia privata ſua poſſet pro lubitu judicare juris ordine poſthabito: eapropter periret fides publicorum judiciorum; quandoquidem daretur ſemper locus ſuſpicandi, judicem, non ſecundum allegata, & probata judicaſſe, ſed juxta ſuam privatam cognitionem; quo nil efficacius ad evertendam communem tranquillitatem, & ad expolianda omni auctoritate Magiſtratuum judicia.

Q. 3. An liceat procurare abortum? R. Abortus fœtus animati malitioſe procuratus eſt ſemper peccatum graviſſimum mortale homicidii proditorii. Unde qui hoc crimen admittit, non ſolum fit irregularis, ſicut alii homicidæ; ſed etiam ex Conſtitutione Sixti V. quæ incipit, *Effrenatam* & Greg. XIV. incurrit excommunicationem ſpecialiter Epiſcopo reſervatam: effectu ſecuto. Et ſi procurans ſit clericus, „ omni clericali privilegio, officiis, di„ gnitatibus, & beneficiis.... ipſo facto privatur. & fit in futu„ rum inhabilis ad ea ſuſcipienda “: ita ex land. Sixti Conſtit. & ex illa Greg. XIV. incipiente, *Sedes Apoſtolica*; qui tantum innovavit, ne in excommunicatione comprehendantur fœtus inanimati, quemadmodum illos comprehenderat Sixtus. Idemque homicidium committit, qui procurat abortum in caſu, quo fit periculum, ne fœtus moriatur cum matre; eo quod nunquam liceat occidere innocentem ad ſalvandam vitam alterius. Immo hujus homicidii ſunt rei, qui etiam in dubio de fœtus animatione, qui ſemper præſumendus eſt maſculus, abortum procurant, ob periculum homicidii, cui ſe exponunt. Hinc proſcripta fuit ab Innoc. XI. theſis 35. in qua docebatur: „ Videtur probabile omnem „ fœtum, quamdiu in utero eſt, carere anima rationali; & tunc „ primum incipere eamdem habere, cum paritur: ac conſequen„ ter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi “. Porro animationis tempus juxta aliquos eſt 30, vel 40. dies pro maſculo; pro fæmella 50. vel 80. a conceptione.

(*) Gre-

(*) Gregorius XIV. non ſolum Sixti conſtitutionem moderavit quantum ad dictas pœnas procurantium abortum fœtus inanimati, vel præbentium mulieribus, ſeu ſumentium venena ſterilitatis: verum etiam temperavit quantum ad abſolutionem ab excommunicatione, quam ipſo facto incurrit omnis quocumque modo, vel medio directe procurans abortum fœtus animati, omniſque ad id ſcienter juſſu, conſilio, auxilio, favore, quomodolibet cooperans effectu ſecuto. Nam hæc per Sixtum extra mortis articulum in quocumque eventu Summo Pontif. reſervabatur, & modo ex Gregorii Conſtitut. ab ea abſolvit Epiſcopus, omniſque ab eo ad confeſſiones audiendas approbatus, atque *ad hos caſus ſpecialiter deputatus* pro foro conſcientiæ. Nam pro abſolutione in foro externo obtinenda, ſi res publicata eo devenerit, etiamnum recurrendum eſſet ad Summum Pontificem, cui in eo foro reſervata manet; ille autem dumtaxat cenſetur confeſſarius *ad hos caſus ſpecialiter deputatus*, qui in ſpecie habet ab Epiſcopo facultatem abſolvendi ab excommunicatione contracta propter abortum procuratum, ut clarum, compertumque eſt ex verbis ipſius Greg. XIV.

R. 2. Illicitum quoque eſt, ut multi probabilius docent, dare matri, vel eidem ſumere remedium, ex ſe ordinatum ad expellendum fœtum, ſive animatus ſit, ſive non, quamvis certo ſit ſecutura mors utriuſque, niſi illud remedium adhibeatur; & ſi adhibeatur, probabile ſit matrem non morituram; quia id eſt procurare directe abortum, cum adhibeatur remedium ad id tendens ex ſe, quod nunquam liceat, etſi fœtus ſit inanimis. Proinde Innoc. XI. reprobavit theſim 34. in qua dicebatur: „ Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehenſa „ occidatur, aut infametur “. Hinc infertur ſemper eſſe graviter illicitum dare, & ſumere potionem ad impediendam conceptionem fœtus.

R. 3. Licitum eſſe ex communi dare matri, eidemque ſumere remedium per ſe directe curativum morbi matris, neque per ſe tendens ad abortum, quamvis prævideatur indirecte, & præter intentionem forte abortus ſecuturus, dummodo certum ſit, fœtum non eſſe animatum, & matrem, niſi remedium ſumat, eſſe morituram. Patet ex quæſtionibus, reſponſionibuſque præcedentibus. Si autem fœtus ſit certe, aut dubie animatus, lethale eſt uti remedio directe ordinato ad curandam matrem cum periculo mortis fœtus, dummodo probabile ſit, quod, eo remedio non adhibito, proles edatur in lucem vivens, ut baptizari poſſit; & eſt communis: quia mater tenetur poſtponere vitam propriam corporalem vitæ animæ prolis extrema neceſſitate laborantis. Non tamen ideo putes licitum eſſe diſcindere matrem adhuc viventem, ut proles extracta baptizetur; quia id eſſet directe occidere matrem innocentem, quod nunquam, neque ob bonum finem, licet. At ſi eſſet æquale periculum abortus, tam ſi ſumatur, quam ſi non ſumatur remedium; tunc licite poſſet a matre ſumi; quandoquidem

dem tunc conſulitur ſantitati matris abſque ullo majori detrimento fœtus.

CAPUT II.

De Homicidio indirecto.

§. I.

De homicidio patrato in defenſionem propriæ vitæ.

Q. 1. AN homo injuſte invaſus licite deſiſtere poteſt ab occidendo invaſore, & a defenſione propriæ vitæ? R. Affirmat. juxta omnes, qui tanquam inſignem caritatis actum id commendant, ne aggreſſor æternæ damnationi ſubjiciatur: excipiuntur tamen duo caſus; 1. quando invaſus ſibi conſcius eſt de peccato mortali; quia quamvis poſſit conſulere ſibi per actum contritionis, & mortem ſubire propter amorem proximi; tamen ex ordine caritatis tenetur prius conſulere ſuæ ſaluti ſecuriori modo, quo poteſt, per confeſſionem; cum vix in eo repentino eventu vacet homini in malo ſtatu cogitare de contritione, ut oportet. S. Antoninus 2. p. tit. 1. c. 3. Secundo quando invaſus eſt perſona admodum utilis bono publico, & communi: quia tunc debitum boni communis ipſum obſtringit ad ſuam vitam tuendam.

Q. 2. An licet injuſtum aggreſſorem ſe defendendo occidere? R. Affirmat. iuxta communem cum S. Thom. 2. 2. q. 64. ar. 7. ſi alio modo haberi non poſſit defenſio, non quidem intendendo unquam occiſionem, ſed ſolam defenſionem vitæ propriæ, quamvis ut hæc defenſio ſufficienter ſequatur, neceſſe ſit occidere invaſorem. Ratio eſt, quia homo habet jus conſervandi vitam injuſte oppugnatam, & illam præferendi vitæ injuſti aggreſſoris, qui ſe ex mera malitia in hoc periculum mortis conjecit.

(*) Sententiam D. Thomæ adoptavit Catechiſmus Rom. juſſu S. Pii V. ad mentem Trid. Synodi editus. Sic enim habet par. 3. de 5. præcep. n. 8. „ Si quis ſalutis ſuæ defendendæ cauſſa om„ ni adhibita cautione alterum interemerit, hac lege (Non oc„ cides) non teneri ſatis apparet “.

Q. 3. Quænam requiruntur, ut defenſio cum occiſione aggreſſoris ſit licita? R. Requiri ſequentia: 1. quod defenſor nunquam intendat occidere, etiam occidendo, ſed dumtaxat ſuam vitam defendere, aut vulnus grave a ſe arcere. 2. Ut non utatur majori violentia, quam neceſſarium ſit ad ſe defendendum: proinde ſi animadvertit ſe poſſe liberari inflicto vulnere non lethali, occidere non poteſt; aut ſi poſſit fugere, ad id tenebitur. 3. Si in-

invaſor aggrediatur manu inermi, niſi timeat ob invaſoris robur, manu quoque, & pugnis graviter, & cum vitæ periculo ſe percuſſum iri, non poterit in defenſione ſe defendere armis, niſi ad abſterrendum. 4. Ne primo invadat, niſi invadatur. 5. Quod ceſſante pugna, ſtatim deſiſtat, nec repercutiat illum, qui, jam percuſſione inflicta, ſtatim deſiſtit, nec perſequatur fugientem, aut deſiſtentem. 6. Quod prudenter putet aliter ſe defendere non poſſe, niſi aut feriendo, aut mutilando, aut tandem occidendo. 7. Quod nunquam agat ex odio, aut animo ſe vindicandi. Neque tale jus defendendi propriam vitam dictis modis, etiamſi neceſſe ſit occidendo, amittit ille, qui dedit cauſſam, ut invaderetur; puta quia uxorem aggreſſoris violavit &c. nam invaſor ſemper illicite, & injuſte agit, invadendo auctoritate privata, vindicta enim privata ſemper eſt illicita.

Q. 4. An licet etiam prævenire injuſtum aggreſſorem? *R.* Affirmant Bannez dub. 4. concl. 2. aliique contra alios. Neque alienum a veritate puto, dummodo individuentur caſus: puta ſi ex. gr. Petrus obvium habeat inimicum, qui manum admoveat ſclopo, & illum dirigat contra ipſum Petrum in ictu oculi occidendum; quis non excuſabit Petrum, ſi præveniens inimicum explodat contra eundem ſclopum ſuum? In his namque caſibus jam moraliter vis infertur, & eſt moraliter inchoata violentia, ut alia via illam repellere non liceat.

Q. 5. An licet prævenire occiſione falſos teſtes, accuſatores, iniquum judicem, a quibus certo immineat injuſta ſententia capitalis? *R.* Negat. Nam id reprobavit Alexand. VII. in theſi 18. „ Licet interficere falſum accuſatorem, falſos teſtes, ac etiam judicem, a quo certo imminet iniqua ſententia, ſi alia via non poteſt innocens damnum evitare “. Quia in hoc caſu non verificatur actualis injuſta invaſio vitæ, neque vis actualis, ut illam alia vi repellere liceat.

§. II.

De homicidio indirecto ob defenſionem honoris, famæ, & pudicitiæ.

Q. 1. AN licet occidere pro defenſione honoris, & famæ eum, qui hæc auferre tentat?

R. Negat. quandoquidem id reprobavit Alexand. VII. in theſi 17. „ Eſt licitum viro Religioſo, vel Clerico, calumniatorem „ gravia crimina de ſe, vel de ſua Religione ſpargere minan„ tem, occidere, quando alius modus defendendi non ſuppetit, „ uti ſuppetere non videtur, ſi calumniator ſit paratus vel ipſi „ Religioſo, vel ejus Religioni publice, & coram graviſſimis vi„ ris prædicta impingere, niſi occidatur “. Idem improbavit Innoc. XI. proſcribens theſim n. 30. „ Fas eſt viro honorato occi-

„ dere

„ dere invaſorem, qui nititur calumniam inferre, ſi aliter hæc „ ignominia vitari nequeat? idem quoque dicendum, ſi quis im- „ pingat alapam, vel fuſte percutiat, & poſt impactam alapam, „ vel ictum fuſtis, fugiat “. Ratio autem eſt manifeſta: quia, ut alia omittam, bono ſuperioris ordinis, cujuſmodi eſt vita, quæ eſt ſupremum bonorum naturalium; nequit fieri compenſatio pro bono ordinis inferioris, cujuſmodi ſunt honor, fama &c. Ad hæc vel honoris, aut famæ ablatio eſt imminens, vel ſecuta; ſi imminens, aliis mediis impediatur; ſi ſecuta, quid proderit occiſio poſt factum? nonne erit patens vindicta a Chriſti lege vetita? Porro theſis a nobis mox poſita de quovis dedecore, etiam magni momenti verificatur: quidquid in contrarium dicant aliqui, etiam ex noſtris, qui ſcripſere ante reprobationem relatarum theſium.

Q. 2. An licet ſaltem honorem, & famam defendere imponendo injuſto calumniatori, falſam, gravemque calumniam? *R.* Negat. quoniam ab Innoc. XI. reprobatæ ſunt ſequentes theſes: num. 43. „ Quidni nonniſi veniale ſit, detrahentis auctoritatem „ magnam ſibi noxiam falſo crimine elidere? “ & n. 44. „ Pro- „ babile eſt non peccare, qui imponit falſum crimen alicui, ut „ ſuam juſtitiam, & honorem defendat. Et ſi hoc non ſit pro- „ babile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia “. Ratio eſt, quia læditur in re gravi jus proximi, qui quamvis jus tuum graviter violaverit; tu tamen non habes jus idem agendi; at potes ipſum mendacii redarguere, & congruis modis illum mendacem calumniatorem convincere. Porro nonnulli ſentiunt, quod non eſſet injuſta defenſio revelare aliquod invaſoris crimen verum, dummodo revelatio opportuna ſit, & prudenter prævideatur efficax ad intentum, & ad amovendam infamiam innocenti illatam; in hoc enim caſu videtur vis injuſta altera vi repelli juſte; quia invaſor amiſit jus, ut occultetur ſuum crimen verum; dum occultatio cedit in alterius innocentis certam injuriam ab ipſo illatam.

Q. 3. An licet occidere pro defenſione pudicitiæ eum, qui eam tentat violare? *R.* Affirmat. Juxta multos poſt S. Antonin. 2. p. tit. 7. c. 8. & 3. p. tit. 4. cap. 3. §. 2. poſito, quod nulla alia via evadendi pateat (quod alioquin difficile videtur), non intendendo occiſionem, ſed ſuimet defenſionem. Nam ſi injuſtum aggreſſorem conantem amputare brachium dexterum, vel oculos eruere, quando nulla alia via defenſionis patet, licite occiditur: multo magis ad avertendum graviſſimum animæ periculum, & pudicitiæ jacturam repellendam, quæ juxta S. Ambroſium lib. 3. de Officiis, *bonis feminis morte gravior eſt*.

(*) Aliter ſentit, Prælect. 6. ad 2. Part. S. Antonini §. 6. Cl. Petrus Ballerinius Presbyter Veronenſis, hac ductus ratione, quod „ conſentiendi periculum ſicut non efficit licitum homicidium ſui, ut Auctor (S. Antoninus) defendit eod. cap. 8. §. 2.

 „ poſt

„ poſt initium . . . . ita nec licitum efficere poteſt homicidium „ alterius ; poteſt enim utrobique aſſenſum cohibere, qui nulla „ vi corporis extorqueri poteſt a nolente, nec niſi culpa ejuſdem „ adhibetur . . . . . Aliunde vero per occiſionem invaſoris adimitur „ ei pœnitentia, & animæ ſalvandæ locus . . . . Quod ſi periculum „ conſenſus in culpam ab homicidio non excuſat; corporis exte- „ rior violatio, quæ ſane minus bonum eſt, quam hominis vita, „ multo minus excuſabit: minus enim bonum majori præferendum „ non eſt. Neque pudicitiam ſpirituale bonum eſſe objicias, vi- „ tæque invaſoris præferendum; pudicitia enim, uti virtus, non „ in corpore, ſed in anima ſita eſt, nec niſi per liberum con- „ ſenſum amitti poteſt, ut Auguſtinus lib. 1. de Civ. Dei c. 18, „ egregie docet “. Hæc ille, quæ confirmat potiſſimum ex Lib. 1. S. Doct. de Lib. Arbitrio cap. 5.

§. III.

De occiſione invaſoris bonorum temporalium.

Q. 1. An licet occidere furem ob defenſionem bonorum temporalium? *R.* 1. Certum eſt non licere ob bona non magni momenti, vel quæ actu non habentur: nam Innocent. XI. reprobavit ſequentes theſes, nempe 31. „ Regulariter occidere „ poſſum furem pro conſervatione unius aurei “. Ubi notandum eſt ly *Regulariter*; ſi enim aureus ille neceſſarius eſſet reparandæ neceſſitati extremæ meæ vel proximi, cui alio modo ſubveniri non poſſet, jam patet, quod occiſio vetita non eſſet, quia ageretur de vita defendenda. Et 32. „ Non ſolum licitum eſt defendere „ defenſione occiſiva, quæ actu poſſidemus, ſed etiam ad quæ jus „ inchoatum habemus, & quæ nos poſſeſſuros ſperamus “. Et 33. „ Licitum eſt tam hæredi, quam Legatario, contra injuſte impe- „ dientem, ne vel hæreditas adeatur, vel legata ſolvantur, ſe ta- „ liter defendere, ſicuti & jus habenti in cathedram, vel Præ- „ bendam, contra eorum poſſeſſionem injuſte impedientem “.

R. 2. Licere occidere furem ad tuenda bona, quæ actu poſſidentur, & quæ ſunt maximi momenti, aut in notabili admodum quantitate, pro quibus defendendis, aut recuperandis nulla alia via pateat, quam occiſio rapientis. Ita multi cum S. Antonino 3. p. tit. 4. cap. 3. §. 2. immo cum D. Thom. 2. 2. qu. 64. art. 3. Ratio eſt, quia opes ſunt inſtrumenta neceſſaria tam vitæ conſervandæ, quam virtuti exercendæ. Item, & præcipue, quia non tenemur bona, quæ poſſidemus, vel perdere, vel certo periculo perdendi exponere, ad conſervandam vitam iniqui hominis, qui illam certo periculo ex propria malitia exponere vult; & qui, ſi velit, poteſt illam ſibi ſervare, & abſque ullo bonorum noſtrorum periculo.

Sed circa hoc duo notanda ſuperſunt: 1. quod hæc ſumma notabi-

tabilis ſit neceſſaria ad conſervationem ſtatus perſonæ, & familiæ juſte acquiſiti. 2. Quod huic defenſioni datur locus, nedum quando invaſor actu per vim invadit, ſed etiam quando fugit, aſportando ſecum rapta; etenim toto eo tempore cenſetur eſſe in fragranti crimine, & vim continuare: quando autem in domum ſuam ſe contulit, non licet eidem vim inferre armis &c. quia tunc non eſt invaſor, ſed detentor; contra detentorem autem non licet eadem vi agere, ſicuti contra actualem invaſorem, ſed tunc agendum eſt per judicem. Ita D. Thom. 2. 2. q. 66. art. 5. ad 3. Quæ hactenus dicta ſunt licite fieri poſſe in defenſionem vitæ, famæ, pudicitiæ, & bonorum propriorum, verificantur etiam reſpectu proximi; ſecluſo tamen gravi periculo, vel incommodo; niſi eſſet perſona pretio conducta ad defenſionem præſtandam, quia tunc teneretur ex juſtitia agere, quantum licite poteſt, etiam cum ſuo gravi periculo.

(*) Præläud. Petrus Ballerinius Prælect. VI. in 2. Summæ p. S. Antonini §. 4. n. 2. animadvertit, videri S. Præſulem in loco ab Auctore laudato; non eſſe locutum ex propria, ſed ex Jacobi Aretini ſententia. Nam alibi, nempe p. 2. tit. 7. cap. 8. §. 2. diverſimode ab Auctore noſtro hac in re ſentit S. Archiepiſcopus.

Expendens autem Cl. Sylvius ſup. ar. 3. verba D. Thom. ab Auctore relata, ex quibus infert; *non poſſe ſurripi rem ſublatam furto, propria auctoritate de domo furis*, aſſerit, quod S. Doct. ſententia reſtringenda videtur, ut procedat, quando dominus rem ſuam occulte recuperans habet animum celandi ſe eam recuperaſſe; & quando ſequitur, aut ſequi natum eſt aliquod vel damnum, vel ſcandalum, vel aliqua communitatis perturbatio, cui dominus rem ſuam occulte recuperans non providet. Alioquin paſſim uſu receptum eſt, ut ubicumque rem ſuam quis invenit, eam accipiat, modo certus ſit, eſſe ſuam, nullumque alicui ſequatur incommodum, nulla perturbatio. Ex quibus ſequitur, ſubdit ipſe, multo magis licitum eſſe rem ſuam clanculum auferre, quando ad eam recuperandam nulla patet via juris; manifeſtum enim eſt nulli tunc fieri injuriam. Dixi, *clanculum*. Quia etſi non pateat via juris ad rem ſuam recuperandam; non propterea licet eam vi recuperare. Loquimur autem de vi magni momenti, qualis eſt mors, vulneratio, perturbatio Reipublicæ &c. Nam ſecus exiſtimamus de vi minoris momenti, ex qua ſequeretur tantum aliqua furis, familiæque ipſius turbatio.

§. IV.

De Suicidio, & Mutilatione directis.

Q. 1. AN licet ſeipſum occidere? *R.* Certum eſſe de fide ex pluribus Scripturis, quod nemo poteſt licite ſeipſum occidere directe, & per ſe.

Q. 2. Quot peccata committit, qui ſeipſum occidit? *R.* Ex D. Th. 2. 2. q. 64. ar. 5. ſuicidium eſſe peccatum mortale contra caritatem ſibi debitam, & contra juſtitiam debitam Deo, cujus eſt quilibet homo, & Reipublicæ, cujus pariter membrum eſt quivis homo.

Q. 3. An licet judicis juſſu ſeipſum occidere? *R.* Nega. quamvis debeat quilibet judici obtemperare, eligendo actiones ad mortem proxime diſponentes. Ex D. Th. 2. 2. q. 69. art. 4. ad 2. Ratio eſt, quia punire reum eſt actus juſtitiæ vindicativæ; juſtitia autem ſemper eſt ad alterum, & non ad ſeipſum: unde nequit reus obligari ad ſe interficiendum: & peccaret graviſſime judex, ſi ad id eum obſtringere vellet. Tenetur autem, ut dixi, *illas actiones facere*; quæ ad mortem diſponunt: puta ſcalam aſcendere ad patibulum; collum aptare ad laqueum, vel ad gladii ictum, aperire os ad venenum aliena manu in os infundendum &c. quia tenetur obedire judici, qui juſte illum condemnavit, in his, quæ ex ſe non ſunt illicita, ſicuti eſt nulla iſtarum actionum, ut patet: quæ alioquin neceſſariæ ſunt, ut in eum juſta impleatur punitio.

Q. 4. An licet ſeipſum mutilare? *R.* Peccatum mortale eſt mutilare ſeipſum aliquo membro, vel per ſe, vel per alios, niſi id poſtulet neceſſitas ſervandi vitam: eſt communis cum S. Th. 2. 2. q. 65. ar. 1. Et ratio eſt, quia ſicut vitæ noſtræ non ſumus domini, neque etiam membrorum noſtri corporis; & propterea nonniſi ad tuendam vitam, quæ eſt principale, & totum, poſſunt licite mutilari. Hinc patet ex communi contra nonnullos, etiam ad ſuavem vocem obtinendam pro cantu, quamvis dumtaxat eccleſiaſtico, id eſſe illicitum. Immo ratio ſpecialiſſima eſt, quæ illicitam reddit evirationem, quæ ſpeciali modo injuriam affert etiam communitati ſpeciei humanæ. Ideo peccant graviter tam conſanguinei procurantes pueros eunuchari, quam illos eunuchantes, quam ipſi, qui eunuchant, ſeu evirari permittunt, ſi ſint doli capaces.

§. V.

De Suicidio indirecto.

Q. 1. AN licet ſeipſum indirecte occidere? *R.* Certum eſt, varios, & laudabiles modos eſſe propriam vitam exponendi mortis periculo: puta cauſſa prædicandi Evangelii infidelibus, inſerviendi peſtilentia affectis &c. 2. At certum ſimiliter eſt, laborantem mortali morbo teneri adhibere remedia communia, & ordinaria, facileque comparabilia: nec poſſe abſque lethali ea recuſare, ob rationem dictam in reſp. ad 3. q. præced. §. Si autem requirantur remedia extraordinaria, quæ valde grave, ac diuturnum incommodum aut magnos ſumptus, aut magnam inde-

cen-

centiam ſecum afferant; multi dicunt, quod cum tanto onere non teneatur quis vitam præſervare. 3. Ad evadendam mortem acerbiorem, puta incendium certo inevitabile, dicunt multi licitum eſſe ſe exponere periculo mortis mitioris, puta ſubmerſionis, ſe in mare pojiciendo, præcipue alicui ligno ſe appendendo &c. Ratio deducitur ex ipſo naturæ inſtinctu cum brutis communi, quæ ita diriguntur ab Auctore naturæ. 4. Regulariter militibus, & nautis in bello navali licitum non eſt incendere navim, aut illis fortalitium una cum ſeipſis evertere, ne in hoſtium poteſtatem hæc cum ipſis deveniant: quandoquidem non videtur factum hoc poſſe ſufficienter purificari a ſuimet directa occiſione. 5. Id proculdubio fieri non poteſt, niſi magnum commodum patriæ, & claſſi juſte pugnanti, ut ſupponitur, ſit reſultaturum: puta plena victoria. Quamvis neque pro adeo magnis utilitatibus a multis approbetur. Quod ſi juſſus a duce id faciat, & bona fide exequatur, non ideo peccat; tum quia obedire tenetur; tum quia ſi non faciat, jam mortem ſibi propter inobedientiam adciſcat. Tandem ſi Dux jubens judicet coram Deo id valde utile bono communi, & bona fide agat, excuſabitur ob variam gravium Doctorum opinionem.

Q. 2. An femina, cui aliquis ſtricto pugniore mortem comminatur, niſi ſe violari permittat, tenetur potius mortem ſuam permittere, quam ſui violationem? *R.* Affirmat. Ratio eſt, quia ipſamet permiſſio, quamvis ex metu mortis imminentis, eſt voluntaria ſimpliciter, cum metus, etiamſi gravis, minuat quidem, ſed non tollat voluntarium: unde talis permiſſio eſt illicita, & lethalis, & quidem interpretativus conſenſus congreſſui, eique cooperatio. Adde, quod permittendo ſe exponit moraliter certo periculo conſenſus, cum non agat in ſui defenſionem, quantum poteſt.

§. VI.

De Homicidio Caſuali.

Q. 1. QUandonam homicidium caſuale eſt peccatum? *R.* 1. Qui facit actum ex ſe licitum, ſed periculoſum; omiſſa diligentia debita ad vitandam mortem alterius, reus eſt homicidii, quamvis alium præter intentionem occidat: quia homicidium eſt voluntarium in cauſſa. S. Th. 2. 2. qu. 64. art. 8.

R. 2. Qui facit actum illicitum periculoſum, ſi alterum occidat, licet præter intentionem, reus eſt homicidii, ob eamdem rationem, nempe ob omiſſionem debitæ diligentiæ. S. Th. ibid. Conſulto diximus utrobique, qui facit actum periculoſum, quia, ut Cajetanus, & Sylvius animadvertunt in loc. D. Th. laud., ut opus illicitum, idem dic de licito, judicetur cauſſa indirecta homicidii, ſeu cauſſa per accidens, debet aliquem ſaltem reſpectum

 ha-

habere ad homicidium; ita ut ſi ex opere illicito aut nunquam; aut rariſſime ſequatur homicidium, non erit hoc imputandum volenti illud opus illicitum, quippe quod ſit opus omnino extraneum homicidio: puta ſi quis volens per ſcalam aſcendere ad meretricandum, & dum eſt in ſcalæ vertice, ipſa repente corruat, & ſecum trahendo aſcenſorem opprimat puerum eo momento accidentaliter tranſeuntem, quis accuſabit aſcenſorem illum homicidii ſecuti reum? id enim prævidere non debuit.

Q. 3. Nedum eliciens operationem offenſivam, ſed etiam omittens operationem debitam ad præcavenda homicidia reus eſt homicidii. Unde princeps, aut magiſtratus homicidiorum evenientium reus eſt, ſi pro debito non puniat homicidas juxta leges, aut omittat diligentiam in eorum captura; & tenetur ad damna ſecuta; quia peccat contra juſtitiam. Idem dicas de Medico, vel Chirurgo, qui cognoſcens imperitiam ſuam, & prudenter dubitans de ſua ſufficientia, eidem muneri vacare audet: & præcipue ubi ſunt alii periti, & ſufficientes. Ratio patet: peccat autem graviter nedum contra caritatem: verum etiam contra juſtitiam, & tenetur ad damna ſecuta.

Q. 2. An medicus teneatur adhibere remedia certiora, & probabiliora? *R.* Affirmat. & quidem ſub mortali: quia ex vi miniſterii ſui tenetur conſulere ſaluti infirmi meliori modo, quo poteſt. Et ſi id agere omittat, peccat etiam contra juſtitiam, cum onere reſtitutionis. Videtur mihi tamen probabilior eorum opinio, quod infirmo jam deſperato, & certe morituro poſſit medicus applicare remedium dubium; quia ex quo ſit dubium, & poteſt ei levamen, ſanitatemque afferre, & poteſt ei mortem accelerare: comparatis autem his extremis ad invicem prudentia dictare videtur, eligendum potius eſſe hoc extremum, quam aliud relinquendi infirmum viribus jam deſperatis naturæ.

TRACTATUS IX.

DE

SPECTANTIBUS

AD SEPTIMUM, ET DECIMUM DECALOGI PRÆCEPTA.

CAPUT PRIMUM.

De Juſtitia.

§. Unic.

De natura, & diviſione juſtitiæ.

Q. 1. Quid eſt Juſtitia? *R.* Ex D. Thoma 2. 2. q. 58. art. 1. eſt „ habitus, ſecundum quem aliquis con„ ſtanti & perpetua voluntate jus ſuum cuique „ tribuit «. Dicitur habitus, ideſt virtus, quia opus ipſius eſt conveniens rectæ rationi. Dicitur firmare voluntatem; quod eſt proprium cujuslibet virtutis, nempe firmare potentiam, cui inſidet, erga proprium objectum, & non tranſeunter tantum. Dicitur, ut perpetuo, & conſtanter jus ſuum cuique tribuat; quia ſpeciale officium juſtitiæ, quod eam ab aliis omnibus virtutibus ſecernit, eſt, jus ſuum cuique tribuere, & non qualecumque, ſed jus ſtrictim, & proprie tale. Hinc vides juſtitiæ nomine in præſenti ſignificari illam virtutem, quæ eſt Cardinalium tertia, quæque rectificat hominem relate ad proximum. 2. Objectum juſtitiæ eſſe debitum proprie tale, non autem debitum late acceptum, quod dicitur debitum congruitatis, & ſimplicis honeſtatis; ejuſque officium eſſe facere æqualitatem inter debitum, & datum.

Q. 2. Quomodo dividitur juſtitia? *R.* Dividitur 1. in legalem, ſeu generalem, quæ ordinat hominem immediate ad bonum commune, Divus Thomas loc. citat. & in particularem, quæ ordinat hominem ad alterum ſingulariter conſideratum, ait ar. 5. Particularis 2. dividitur in diſtributivam, quæ firmat voluntatem Communitatis, ſeu Principis illam repræſentantis ad diſtribuenda ſive bona, ſive onera communitatis ſecundum merita, & vires ſubditorum: in commutativam, quæ ordinat hominem circa ea, quæ ſunt ad alteram ſingularem perſonam, ait q. 58. ar. 7. firman-

mando videlicet voluntatem hominis privati ad tribuendum alteri privato quantum ei debet, & quidem æqualitate arithmetica, nempe tantum pro tanto: & in vindicativam, quæ revera integrat diſtributivam in ferendis debitis pœnis juxta gravitatem delictorum.

(*) Juſtitia vindicativa nequaquam pertinet ad diſtributivam, ſed vel ad commutativam, vel ad vindicationem, quæ eſt juſtitiæ quædam pars potentialis. Juſtitia vindicativa, quæ a publica aliqua poteſtate, ſive ſit ad bonum commune, ſive in beneficium privatæ perſonæ eſt actus juſtitiæ commutativæ; quippe ejus conditiones habet omnes, nimirum perſonarum diverſitatem, verum, ac rigoroſum debitum, & æqualitatem; hæc enim reddit tantumdem pœnæ, quantum eſt delictum, vel injuria; ſicque jus læſum compenſat. Animadvertendum tamen eſt, quod vindicatio facta a judice, eſto ſit actus juſtitiæ commutativæ, eſt tamen imperatus a juſtitia legali, quoniam judex, dum ulciſcitur injurias, ſive communitati, ſive perſonæ privatæ illatas, hoc facit propter bonum commune, ſeu potiſſimum, ut bonum commune curet, ac promoveat. Juſtitia vero vindicativa, quæ eſt in perſonis privatis vindictam a judice petentibus, ſi contra legem ea non ſit, ut quandoque poteſt non eſſe, cum videlicet non alia legitima ſuppetit via ad injuriam propulſandam, non eſt proprie dicta juſtitia, nec commutativa, nec diſtributiva, ſed juſtitiæ quædam pars potentialis, ut ajunt, quæ vocatur *vindicatio*, quæ eſt ſpecialis virtus, qua gubernatur voluntas, ne in exigendo punitionem a judice, peccet per exceſſum. Utrumque nitide docet S. Th. 2. 2. q. 108. ar. 2. ad 1.

Q. 3. Quando oritur obligatio reſtituendi ex violatione juſtitiæ diſtributivæ? *R.* Ex violatione ſolius, & meræ diſtributivæ juſtitiæ non incurri onus reſtitutionis; ſed ſi incurratur, exurget ex violatione commutativæ, quæ ſit diſtributivæ admixta. Ratio, quia violatio ſolius diſtributivæ nullius juri in particulari affert injuriam, quæ affertur dumtaxat a violatione commutativæ. Tunc autem diſtributivæ admiſcetur commutativa, quando bona communitatis diſtribuenda ſubditis diſtribuuntur in eorum commodum, & utilitatem; vel etiam quando diſtribuuntur in commodum, & utilitatem communitatis: licet enim tunc præferendo minus dignum, non oriatur onus reſtituendi digniori prætermiſſo, quia nullus particularis habet jus ad ea, quæ ſunt diſtribuenda: nihilominus diſtributor peccat graviter contra juſtitiam diſtributivam; teneturque compenſare damna, ſi quæ orirentur, communitati ex promotione minus digni; & quidem ex admixta violatione commutativæ; cum communitas contulerit jus eligendi, & diſtribuendi illi diſtribuenti cum hoc pacto ſaltem tacito, ut illos eligat, quos magis idoneos cognoſcet ad inſerviendum Reipublicæ. Idemque dicendum circa diſtributionem onerum, & circa vindicativam, ſi enim judex puniret pluſquam delictum mereatur, teneretur ad damna ſecuta ex

illo

illo exceſſu; quia violaret ſimul commutativam contra pactum ſuperius dictum.

Q. 4. An graviter violatur diſtributiva, ſimulque commutativa juſtitia eligendo ad officia ſæcularia notabiliter minus dignos? *R.* Affirmat. juxta probabiliorem: tum quia ſunt officia magni momenti, in quibus agitur de vita, libertate, & bonis proximi, tum quia, ſi diſtributio fiat per concurſum, fit gravis injuria digniori, eum poſtponendo notabiliter inferiori; ſi autem non fiat per concurſum, intervenit ſemper inordinatio notabilis, ex qua graviſſima ſequuntur Reipublicæ inconvenientia contra bonum commune, cujuſmodi ſunt contemptus honeſtatis morum, & virtutum, fraus, adulatio, munera, inſidiæ, detractiones, muliebria officia &c.

CAPUT II.

De Jure.

§. I.

De notione, & diviſione juris.

Q. 1. JUS objective ſumptum eſt illud, *quod eſt ſuum cuique*; poteſtative autem acceptum, prout uſurpatur a nobis in præſenti, eſt poteſtas legitima rem aliquam obtinendi, retinendi, ea utendi, de ea diſponendi propria auctoritate, tamquam ſua, juxta modos a lege permiſſos.

Q. 2. Quomodo dividitur tale jus? R. Dividitur in jus in re, & jus ad rem: primum eſt rei, quæ jam poſſidetur; & hoc jus, utpote reale, confert facultatem repetendi rem illam, ubicumque, & apud quemcumque fuerit, ſalvis debitis modis procedendi; & ideo dicitur parere jus reale; ſecundum eſt jus ad aliquid, quod nondum poſſidetur, quamvis ſibi ſtricte debeatur; & hoc confert actionem perſonalem, ideſt contra perſonam, quæ debitum dandi habet.

Q. 3. Quæ, & quot requiruntur, ut aliquis habeat jus in re? *R.* Tres a lege poſtulantur conditiones; nempe quod res exiſtat; quod adſit juſtus titulus illam poſſidendi, puta emptionis, & quod fuerit jam tradita, & actu poſſeſſa. Ab hac tertia conditione excipe res incorporales (quæ legaliter dicuntur tactum effugere, & mente percipi, & ſunt quid reale) nempe jura, beneficia, hiſque ſimilia, quæ ut quis habere dicatur, non requiritur, quod actu tradantur, ſed plerumque ſufficit, ut ſibi tradita fuerint, & ab eo acceptata ſigno exteriori acceptationem ſignificante. Ita ex cap. *Si tibi abſenti*, tit. de benefic. in 6. Ita ſimiliter dicendum

de

de hæreditate, ſive ab inteſtato, ſive per teſtamentum, & de legato; hæc enim dicuntur acquiri per acceptationem ſignificatam ſigno externo. Legatum tamen non acquiritur, niſi hæres acceptaverit hæreditatem, de quo ſuo loco.

Q. 4. Quot ſunt ſpecies juris realis, ſeu in re? *R.* Novem, nempe Dominium, quod eſt jus gubernandi rem aliquam, vel de ea diſponendi tamquam ſua, & propria auctoritate. Uſus, qui eſt jus dumtaxat utendi re aliena, ſalva ipſius ſubſtantia. Uſusfructus, qui eſt jus utendi, & fruendi aliena re, ſalva illius ſubſtantia: unde uſuarius non poteſt rem ſibi ad uſum conceſſam alteri locare; bene vero uſusfructuarius. Servitus, quæ eſt jus alicui acquiſitum in re aliena; puta in muro alieno, ne altius erigatur. Emplyteuſis, quæ eſt jus ortum ex contractu, quo res immobilis, quoad dominium utile, conceditur alicui, ſub reali penſione ſtatutis temporibus Domino proprietatis ea de cauſſa ſolvenda. Feudum, quod eſt jus acquiſitum ex conceſſione rei immobilis, vel æquipollentis, cum translatione in Feudatarium dominii utilis, remanente dominio proprietatis apud concedentem ſub onere fidelitatis, & obſequii perſonalis præſtandi. Pignus, quod eſt jus retinendi rem ſibi datam, quouſque ſatisfiat debito, pro quo data fuit. Hypotheca, quod eſt jus acquiſitum in re alterius particulari, vel in omnibus illius bonis, quæ obligata remanent creditori, quouſque extinguatur debitum pro ſecuritate ſui crediti. Poſſeſſio, quæ ſi ſit juris, eſt jus inſiſtendi alicui rei, tanquam ſuæ, non prohibitæ poſſideri; ſi ſit facti; eſt ipſa apprehenſio, & detentio rei.

Q. 5. Quotuplex eſt dominium? *R.* Dividitur in illud, quod eſt juriſdictionis; quod eſt legitima poteſtas regendi ſubditos propria auctoritate in illorum commodum, præcipiendo, judicando, prohibendo, puniendo &c. & in dominium proprietatis, quod eſt jus & facultas diſponendi de ſubſtantia rei, tanquam ſua, niſi lex, vel pactum obſtent. Primum ſubdividitur in civile, quod eſt poteſtas regendi ſubditos quoad temporalia; & in Eccleſiaſticum, quod eſt poteſtas illos regendi quoad ſpiritualia. Sed de his nihil modo ad nos, qui de ſolo dominio proprietatis diſſerere ſuſcepimus. Porro etiam hoc dominium ſubdividitur in altum, & eſt illud, quod habet princeps ſupremus diſponendi de rebus, actionibuſque ſubditorum ad bonum commune: & in humile, & eſt illud, quo gaudet quivis privatus in re ſua. Hoc autem rurſus ſubdividitur in plenum, ſeu perfectum, quod eſt jus diſponendi de rei ſubſtantia una cum fructibus ejuſdem, tamquam ſuis: & in ſemiplenum & imperfectum, quod eſt jus diſponendi vel de ſola rei ſubſtantia, vel de ſolis ejuſdem fructibus. Et hoc denique ſubdividitur in directum, quod eſt dominium ſolius ſubſtantiæ rei: & in utile, quod eſt dominium ſolorum fructuum ejuſdem rei.

§. II.

§. II.

De ſubjecto dominii: & primo de dominio filiorum.

Q. 1. AN filiifamilias non emancipati habeant plenum dominium bonorum caſtrenſium, & quaſi caſtrenſium?

Nota. Quadruplex bonorum genus filiis non emancipatis advenire poteſt: nempe Caſtrenſium, quæ a filiis in militia, vel militiæ occaſione acquiruntur: item quæ acquiruntur in aula Principis inſerviendo eidem, ſive ea obveniant Principis dono, ſive induſtria ſua; & quidquid provenit ipſis ex præfatis bonis; puta ſi emiſſet fundum frugiferum &c. Nihilominus talia non ſunt bona, quæ in bello injuſto, aut privato acquiruntur. 2. Quaſi caſtrenſium, quæ gaudent privilegiis Caſtrenſium: hujuſmodi ſunt, quæ adveniunt filio poſt ſuſceptum ſtatum clericalem, ſive ea recipiat ex beneficio eccleſiaſtico, ſive aliunde, titulo tamen clericali, dummodo inſerviat alicui Eccleſiæ. Item quaſi caſtrenſibus accenſentur acquiſita ratione alicujus officii publici, quod mechanicum non ſit, puta Judicis, Notarii &c. aut ratione alicujus artis liberalis; & a fortiori ratione alicujus ſcientiæ: demum quæ donantur a Regibus, vel aliis Principibus ſupremis. 3. Bonorum adventitiorum, quæ filio adveniunt non collata a Patre, neque intuitu patris, ſed intuitu ipſius filii: hujuſmodi ſunt, quæ filius ex proprio labore, ex. gr. ex arte fabrili, aut ſutoria, aut &c. acquirit. Item, quæ ipſi obveniunt ex ſucceſſione in bona materna, aut donatione ſibi facta, non intuitu patris: item quæ fortuito adveniunt, puta inveniendo theſaurum nulli legi obnoxium, tandem quæ comparat propria induſtria, ex. gr. negotiando pecunia mutuo accepta &c. 4. tandem Profectitiorum, quæ filius acquirit ex bonis patris: ex. gr. illis negotiando: aut quæ ipſi adveniunt intuitu patris: puta ſibi donata ob amicitiam, quam donans contraxit, aut contrahere vult cum patre. His præmiſſis,

R. Quod communis docet, filiosfamilias non emancipatos habere plenum dominium bonorum caſtrenſium, & quaſi caſtrenſium; bonorum vero adventitiorum habere dominium dumtaxat directum, ſeu proprietatis, non indirectum, ſeu uſusfructus, aut utile quod provenit patri: ideo non poteſt filius de iſtis diſponere independenter a Patre. Bonorum tandem profectitiorum neque proprietatis dominium habere, neque utile, quod totum ſpectat ad patrem. Ratio potiſſima eſt diſpoſitio legum ab omnibus admiſſarum.

Sunt ſuper modo dictis notandæ exceptiones, in quibus privatur pater dominio indirecto bonorum adventitiorum filii; 1. ſi adveniant filio cum expreſſa conditione, ut filius gaudeat dominio, tam directo, quam indirecto: 2. ſi pater, & filius ſuccedant alteri filio, & fratri in bonis adventitiis: ex Auth. *item hæreditas*. 3. Si filius acquirat aliquid titulo donationis, aut ſucceſſionis,

his, & pater irrationabiliter contradicat. 4. Si pater contrahat nuptias inceſtuoſas. 5. Si pater fiat judæus, aut hæreticus, aut ſchiſmaticus: circa id autem attendendæ ſunt cònſuetudines regionum. 6. Si filio non adveniat, niſi uſusfructus. 7. Si pater, aut filius fiat captivus ab hoſtibus; patria poteſtas ſuſpenditur hoc modo, ut ſi pater in captivitate obeat, cenſeatur extincta à primo captivitatis die: ſi vero a captivitate evadat, cenſenda ſit nunquam interrupta. 8. Si pater profeſſionem emiſerit in Religione aliquà approbata. 9. Si filius ad Cardinalatum, aut Epiſcopatum promoveatur, quamvis nondum eos gradus adminiſtret, dummodo facta fuerit electio. Ità ex variis juribus.

Q. 2. An patre aliquandiu diſſimulante perceptionem, quam filius uſurpat, fructuum bonorum adventitiorum, privatur ipſe facultate interdicendi filio talem perceptionem? *R.* Negat. quia non eſt ceſſio juris expreſſa. Non poteſt tamen petere a filio reſtitutionem fructuum conſumptorum; quia diſſimulando, tacite conſenſiſſe cenſetur. At ſi pater conſumat ſubſtantiam bonorum adventitiorum filii, & hic metu gravi impediatur a reclamando; tenetur pater redintegrare filium; vel, ſi pater obeat, tenentur hæredes: quia filius tacuit moraliter coactus. Secus eſt juxta mihi probabiliorem, ſi filius non tacuit ex metu gravi, idque ex prudentibus circumſtantiis eruatur; quia ſilendo tacite annuit.

Q. 3. An inter bona profectitia recenſenda ſunt, quæ pater dat filio, vel in patrimonium pro ordinibus; vel filiæ in dotem, vel filio ad nuptias? *R.* Negat. quandoquidem dominium etiam utile harum rerum ad ipſos pertinet; ſunt autem iſtæ res, non vero fructus ab eiſdem præcepti, computandæ in partitione hæreditatis paternæ cum aliis fratribus. Secus eſt de bonis, quæ valide donantur filio a genitore.

Q. 3. Quando lucrum proveniens ex induſtria filii non eſt patris; quando vero illius eſt? *R.* Si filius degat extra domum paternam, ità ut a patre non alatur, & propria induſtria, atque negotiatione lucretur; lucrum reputandum eſt bonum adventitium, & non profectitium; quia non provenit ex rebus patris: unde iſti non eſt tribuendum. Si autem degat in domo patris; & ab eo alatur, & non ex rebus patris, ſed aliunde negotiatione lucretur, neque deſit muneribus ſibi a patre commiſſis, lucrum reportatum itidem adventitium erit, non profectitium: quamvis enim alatur a patre, eidem correſpondet ſedula attentione ad munera ſibi ab ipſo commiſſa in opificio, mercatura &c. Quando autem lucratur ex bonis paternis, quantumvis diligentiam adhibeat, ſemper lucrum erit profectitium, nec poterit a patre portionem illius lucri exigere, neque poſt mortem patris illud ſeorſim exigere ab hæreditate; quia, cum alatur a patre, omnis adhibita diligentia congruum eſt, ut cedat in patris utilitatem.

Q. 4. An fructus ſolius induſtriæ ex bonis paternis proveniens ſpectet ad filium? *R.* Quando filius ex bonis paternis, quæ pater,

ter, ut dici ſolet, mortua tenet, & inoperoſa negotiatur, & lucrum ex ſola ſua induſtria reportat; puta ex pecunia, frumento &c. lucrum illud erit quidem filii, utpote ſolius induſtriæ ejuſdem: peccabit tamen contra reverentiam, & forte contra obedientiam patri debitam id agendo clam a notitia patris; non tamen contra juſtitiam, dummodo habeat bona caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia, quibus ſecurum efficere poſſit capitale patris, ſi forte negotiando periclitetur; aut aliud damnum emergat; & dummmdo in aliis ſibi a Patre commiſſis eidem deſerviat. Si vero hæc non habeat peccabit etiam contra juſtitiam ob periculum dictum: nihilominus, ſi propitiante eventu, lucretur, lucrum erit ſuum, utpote ſolius induſtriæ propriæ; quippe quod nullum patri lucrum bona illa erant allatura; ſalvo meliori judicio, ita in caſu maxime practico reſolvendum eſt. At ſecus eſt, ſi filius negotietur ſuper re immobili patris, ex. gr. locando domum, quam pater non vult locare: nam, ut patet, hujuſmodi lucrum non eſt fructus ſolius induſtriæ, ſed rei paternæ, ſeu domus, quæ ex ſe habet valorem ſuæ locationis.

§. III.

De dominio Uxorum.

Q. 1. QUorum bonorum uxores habent dominium? *R.* Uxores verum dominium habent bonorum, quæ a juriſtis dicuntur paraphernalia, ideſt ſupra dotem, quæque uxoribus adveniunt ex dono vel mariti, vel aliorum, hæreditate, vel legato: item eorum, quæ ipſæ lucrantur proprio opificio, aut alia induſtria; dummodo tamen omnia ſervitia familiæ præſtent, quæ ab ipſis præſtanda ſunt: tunc enim ſi ex eorum defectu aliquod familiæ damnum exurgeret, ab ipſis uxoribus compenſandum eſſet. Dotis autem ſolum dominium directum, ſeu proprietatis retinet uxor; utile enim, & indirectum ad virum pertinet, ad onera matrimonii ſuſtinenda.

Q. 2. Quænam quantitas bonorum mariti independenter ab expreſſa viri licentia ſumi poteſt ab uxore abſque peccato, ſeu abſque peccato gravi?

Antequam, dicamus, quid poſſint uxores circa bona mariti, notandum eſt ex communi, eandem quantitatem non ſufficere ad furtum grave filiorum, & uxoris, quæ ſufficeret, ſi furaretur extraneus; cum eodem modo pater non cenſeatur invitus reſpectu filii, neque maritus reſpectu uxoris, ſicuti prudenter credi debet circa extraneum. Præterea conſideranda ſunt qualitas rei acceptæ, finis accipiendi, conditio mariti, ſtatus ejuſdem; illius animus, an liberalis, an tenax, conditio familiæ: & forte aliud erit conſiderandum, antequam judicium proferatur de acceptione mortali. Inſuper obſervandum eſt, uxorem eſſe a marito ſuſtentandam juxta

ta ſui ſtatus conditionem ; cum ſit ejus ſocia , atque adminiſtra familiæ, quamvis viro ſubordinata ſit. His præmiſſis,

R. Certam regulam circa id ſtatui non poſſe; cum libranda ſit comparative ad omnes indicatas circumſtantias . Poterit igitur 1. de bonis mariti aliquas moderatas eleemoſynas facere, moderatas donationes remuneratorias (nam circa mere liberales multo cautior eſſe debet) ; & aliquas diſcretas expenſas pro familia, vel pro ſe, attentis ſemper indicatis circumſtantiis , & prout ceteræ uxores piæ , & timoratæ ſuæ conditionis facere conſueverunt ; quia id cenſetur pertinere ad debitam uxoris ſuſtentationem, quam præſtare vir tenetur . A fortiori poterit uxor ſumere de bonis mariti ad impediendum aliquod grave damnum familiæ imminens ; item quædam recondere, & reſervare ad familiæ ſuſtentationem, præcipue in caſu, quo maritus bona familiæ ludis , comeſſationibus, aliiſque inordinatis modis dilapidaret cum magno familiæ periculo, ne eidem neceſſaria ſuppetant; nam tam uxor, quam familia habent jus, ut alantur a marito, & a patrefamilias. Si demum contingat adminiſtrationem familiæ ad ipſam pervenire, vel ob viri amentiam, vel longinquam abſentiam &c. tunc poterit expendere prout prudentia dictaverit in quacumque occaſione emergente. Si vero accidat, virum eſſe adeo tenacem , ut uxori expreſſe interdicat omnem bonorum adminiſtrationem in uſus ſupradictos: tunc juxta S. Raymundum lib. 2. tit. *de furtis* §. 9. & Antoninum in Summula Confeſſion. 2. p. de 7. præcept. c. 6. abſtinere debet uxor a ſupradictis erogandis: exceptis his, quæ neceſſaria ſunt ad ſui, & filiorum ſuſtentationem.

Si uxor habeat filios ex priori marito, vel genitores graviter indigentes, (niſi habeat bona propria) poteſt eas eleemoſynas , quas de prudenter præſumpta voluntate mariti ſolet aliis pauperibus facere, dictis conſanguineis erogare, & aliis pauperibus anteferre: quod ſi plus velit erogare, licentiam petat . Item poterit filio viventis mariti miſſo a patre ad bellum, vel ad Univerſitatem ad ſcientias diſcendas, mittere de bonis mariti , quæ neceſſaria ſunt ad ejuſdem honeſtam ſuſtentationem in eo loco ; ſi a patre vel vitioſo , vel non curante, vel avaro non mittantur; quia hæc ſunt filio debita . Poteſt item , etiam invito marito , aliquas eleemoſynas moderatas facere ad impetrandam a Deo illius converſionem, ſi ſit vitæ adeo perditæ, ut vix ſpes affulgeat aliqua illius æternæ ſalutis (intellige , niſi uxor propria habeat eroganda); quia vir eſt irrationabiliter invitus . An non poteſt uxor omnia ea bona, quæ de prudenter præſumpta voluntate mariti in eleemoſynas, & donationes remuneratorias erogare poteſt, ſibi reſervare, deſiſtendo a dictis operationibus ; quia circa hoc nequit præſumere prudenter viri conſenſum.

§. IV.

§. IV.

De dominio Mancipiorum.

Q. unica. QUænam ſunt mancipiorum jura? *R.* Ex communi ſententia mancipium retinet verum jus bonorum vitæ, & membrorum: quia circa dicta bona non conſideratur, ut mancipium, ſed ut homo: dico jus, & non dominium; quia ſolus Deus, & judex humanus, ut Dei miniſter in caſu, quo reus ſit vita, aut membris privandus, eſt dominus vitæ, & membrorum hominis. Similiter eſt dicendum de fama ſua, ſecundum quam non eſt mancipium, ſed dumtaxat quoad liberam ſui diſpoſitionem; unde ſi circa dicta bona injuriam pateretur a domino, teneretur dominus ad reſtitutionem. 2. Mancipio remanet dominium ſui corporis in ordine ad contrahendum matrimonium, nec poteſt a domino ſuo juſte impediri: ex cap. de conjug. ſervor. & eſt communis Theologorum poſt D. Thom. in 4. diſt. 36. q. 1. ar. 2. Ratio eſt, quia hæc poteſtas connumerari debet inter bona naturalia, & corporalia, ſecundum quæ non eſt mancipium.

(*) Mancipium non ſolum habet dominium famæ, & bonorum ſpiritualium, ſed etiam juxta multos temporalium. 1. Quæ dominus ei conceſſit. 2. Quæ ei dantur ad compenſationem injuriæ illatæ in bonis, quorum eſt dominus. 3. Quæ eidem tribuuntur, ut non acquirantur domino. 4. Quæ de bonis ſuis ludo, aut aliqua negotiatione lucratur. Ratio eſt, quia, inquit P. Antoine Tract. de juſt. & jur. p. 1. cap. 2. §. 1. in reſp. ad q. 10. jura non reddunt ſervum incapacem dominii. Immo jura in eo ſupponunt dominii capacitatem: Lib. *Vix*, §. *de judic.* Legatur etiam Sylvius in 2. 2. q. 66. ar. 1. q. 3. concl. 7.

§. V.

De objecto, ſeu materia dominii.

R. 1. QUænam ſubjiciuntur dominio hominis? *R.* 1. Ex dictis liquet vitam, & membra corporalia non eſſe materiam dominii ullius privatæ perſonæ, ſed ſolius Dei. 2. Hominem rationis compotem dominum eſſe ſuarum actionum deliberate elicitarum ipſa experientia conſtat. 3. Famam eſſe materiam dominii illam habentis, quoties ſe infamare non vergat in alterius detrimentum, docuit S. Th. 2. 2. q. 73. ar. 4. ad 4. Unde poteſt ſeipſum infamare ob juſtam cauſſam. Non tamen licet ſeipſum infamare ſine cauſſa rationabili, nam id eſt contra rectam rationem, & contra caritatem ſibi debitam, & quidem in re gravi; unde eſſet peccatum lethale magis, aut minus grave pro ra-

tione infamiæ. Si autem ſe infamare vergeret in alterius damnum, peccaret etiam, ut patet, contra juſtitiam, magis, ac minus graviter pro majori, vel minori damno alterius.

Q. 2. An homo poteſt eſſe materia dominii alterius hominis, & licite fieri illius mancipium? R. Affirmat. dummodo id agendo nulli noceat, neque animæ ſuæ ullum periculum incurrat: quia cum homo ſit dominus uſus ſuæ vitæ, ſuorumque membrorum, poteſt licite hoc dominium alteri cedere ſe illi vendendo, & præcipue ſi id agat ob motivum aliquod honeſtum. Secus eſt, ſi aliqua lege municipali id prohibeatur. Hinc qui in mancipium ſe vendit; aut natus eſt ex matre ſerva mancipio, non poteſt fugere ſine gravi injuſtitia; modo ei alimenta neceſſaria tribuantur, nec vi impellatur ad peccandum, quam aliter evitare nequeat; l. 1. cod. de ſerv. fugit. An juſto bello captis liceat fugere ad ſuos, controvertitur. Mancipia hujuſmodi licite fugere poſſe, non tamen juſte reſiſtere dominis illa recuperare volentibus, niſi in caſu, quo illos occidere vellent, docet Sotus cum aliis citatis a Tournely de jure cap. 3. ar. 3. Ratio eſt, quia omnium nationum praxi introductum fuit, ut mancipia bellica, ſi fugiant, non repetantur a dominis. Ratio ſecundæ partis eſt, qui perſeverant moraliter ſub eorum poteſtate, quouſque confinia inimicorum evaſerint. Ex dictis itaque patet omnium, quæ ſunt ſuper terram, exceptis, quæ excepimus, hominem eſſe capacem dominii, quando illud earumdem rerum jure ſibi acquirit.

§. VI.

De variis modis acquirendi juſtum dominium.

Q. 1. Quot modis acquiritur dominium? R. Tres generatim ſunt modi acquirendi rerum dominium, nempe occupatio; & hoc modo acquiritur dominium rerum, quæ nunquam ſub ullius dominio fuiſſe judicantur: ut ex. gr. ferarum, quæ in ſylvis habitant. 2. Inventio: & hoc modo acquiritur dominium rerum, quæ ſub alicujus dominio aliquando extiterunt; v. g. theſauri ignoti. 3. Præſcriptio; & hoc modo acquiritur dominium rerum, quæ actu ſub dominio alicujus ſunt, & quæ hoc non obſtante in alterius dominium transferuntur: ut ex. gr. ager a te poſſeſſus. Ad hos modos generales alii decem reducuntur, qui ſunt Aluvio, Acceſſio, Confuſio, Commixtio, Specificatio, Inædificatio, Pictio, Implantatio, Datio, & Nativitas.

Q. 2. Quænam requiruntur ad acquirendum dominium? R. Ad acquirendum dominium rerum, non habentium dominum, ſufficit illas apprehendere animo faciendi ſuas: rerum, quæ habent dominum, jure naturali ſufficit mutuus conſenſus dantis, & accipientis ſignificatus; jure autem poſitivo requiritur Titulus, & Traditio. Titulus eſt ratio, ſeu fundamentum, propter quod dominium ali-

cui

cui competit, puta donatio: Traditio alia eſt realis, qua res datur in manus; alia civilis, quæ dicitur ficta, quæ fit per inſtrumentum, aut per traditionem clavium, aut per quid ſimile, lege, aut conſuetudine determinatum. Quædam tandem non requirunt traditionem ad eorum dominium aſſequendum, ex. gr. jura.

Q. 3. Quomodo acquiritur dominium animalium? *R.* 1. Animalia, quæ ſunt naturaliter domeſtica, & manſueta, puta boves, equi, & quadrupedia his ſimilia, & gallinæ, anſeres, aliaque volatilia his ſimilia, quamvis longe aberraverint a dominorum prædiis, non poſſunt per occupationem acquiri: ex l. 2. Inſtitut. de rer. diviſ. tit. 1. §. 16. Ratio eſt, quia cum ſint domeſtica natura ſua, aberrando a dominis, non acquirunt libertatem; & ideo ſemper ſpectant ad dominos ſuos. Idem dicas de animalibus ſylveſtribus, quæ dominorum cura manſuefacta fuere, & conſuetudinem redeundi domum apprehenderunt; quia jam induerunt naturam domeſticam: & eſt communis.

R. 2. Tenenti columbaria non licet illecebris allicere columbas alienorum columbariorum, ut illas ad ſuum trahat; quia hæc eſt fraus in damnum alterius. Inveniens columbas alienas in propriis agris depaſcentes non poteſt illas occidere licite, quia, ut fuſe probat P. Molina diſput. 48. nullum damnum afferunt arvis. Quod ſi verum eſt, profecto illicita eſt earum occiſio, ſi depaſcant in alienis agris: ſi autem in aliqua regione eſſent prohibita columbaria, obediendum eſſet legi.

(*) Cl. Sylvius 2. 2. q. 66. ar. 2. concl. 5. cenſet poſt alios DD. quod qui habent columbas, neque illis præbent alimenta neceſſaria, mortaliter peccant, niſi habeant agros, in quibus illæ paſcant, aut niſi agrorum cultores conſentiant: cum haud dubie plurimis bonis granis veſcantur, nec hoc compenſari poſſit per utilitatem, quam afferunt ſtercorando, & inutilia grana decerpendo.

R. 3. Aves quæcumque manſuefactæ, ſi redeundi conſuetudinem ita amiſerint, ut ad naturalem ruſticitatem: & ſylveſtrem vivendi rationem rediiſſe cenſeantur (quod juxta avium naturam, & alias circumſtantias judicandum eſt), tunc a quolibet occupari poſſunt: quia cujuſcumque dominium evaſiſſe cenſentur. Animalia autem fera, quæ a dominis in aliquo clauſo loco aluntur, ſi fugerint, & nihilominus eadem dominus per venatores inſequatur, & de illis ſciſcitetur, a nemine poſſunt occupari: ſecus eſt, ſi omnis ſpes eadem recuperandi amiſſa fuerit. Idem dicas de piſcibus e vallo, in quo recludebantur, egreſſis, ſi prudens non appareat ſpes recuperationis. De alvearibus demum, nempe de examine apum avolante a tuo alveari, dicendum tamdiu cenſeri juris tui eſſe, donec in conſpectu tuo eſt: nec difficilis eſt ejus recuperatio. *de rerum Diviſ.*

R. 4. Illicitum graviter eſſe venari, aut piſcari in locis, aut temporibus, aut inſtrumentis a publica auctoritate prohibitis; & ſi pro-

ſi prohibitio facta fuerit intuitu publicæ utilitatis, ex. gr. ne exterminentur aves; contrarium agens tenetur ad reſtitutionem, ob damnum communitati illatum. Si prohibitio fiat a privato domino, eſt illicitum & injuſtum, ſi locus ſit recluſus, & in eo ſint quadrupedia, & piſces; quia aufertur alienum: ſi etiam in eo alantur volatilia, ut fieri ſolet de faſianis &c. pariter injuſtum eſt illa capere tam intra circuitum recluſum, quam extra, ob rationes jam dictas. Si autem occidantur in eo loco alia volatilia alterius generis illic tranſeuntia, quæ nullius ſunt, ſed integræ ſuæ libertatis, erit quidem illicitum ibi ea occidere, ob offenſionem gravem, quam ſibi domini fieri exiſtimant, ſed, ut patet, nulla injuſtitia committitur. Ex his alios caſus ſimiles reſolves.

Sed cujus eſt fera læſa, vel laqueo capta? *R.* Si feram læſiſti, quantum ſatis erat ad capiendum, & læſam inſequeris cum certitudine morali eam capiendi, fera eſt tua. Item ſi fera laqueo tuo ita capta eſt, ut non ſit evaſura, eſt tua, ſicut etiam piſcis per tuum rete captus. Quod ſi fera erat leviter vulnerata, aut facile evaſura, eſt primo occupantis; quia nondum amiſit libertatem. Si autem graviter vulnerata, & a venatore inſecuta, a quo aufugere non poterat, incidat in tuum laqueum, eſt illius; ſi vero evaſiſſet, niſi in laqueum incidiſſet, tunc eſt dividenda.

R. 5. Quando venatio in aliqua ſylva, aut piſcatio in aliquo flumine ex privilegio, ſive empto, ſive gratis dato conceditur a principe dumtaxat alicui perſonæ privatæ præ omnibus aliis; ſi quis in ſylva venetur, aut in fluviopiſcetur, peccat, nedum contra obedientiam Principi debitam; verum etiam contra juſtitiam, offendendo jus illius privilegiati; & tenetur ei reſtituere non prædas factas, quæ non evadunt alicujus per meram principis voluntatem, aut noſtram; ſed id, quod judicandum eſt arbitrio prudentis. Si autem princeps juſſiſſet etiam prædas reſtituendas, obtemperandum eſſet: ita communis.

Q. 4. Quandonam peccat, qui ligna cædit? *R.* 1. Certum eſt licitum eſſe membro communitatis cædere ligna in ſylva illius communitatis, dummodo cædat juxta præſcriptam qualitatem, & quantitatem. Qui autem cædit contra qualitatem, & quantitatem præſcriptam peccat contra juſtitiam, & tenetur poſt ſententiam judicis ad ſolvendam mulctam, quæ inobedientibus imponi conſuevit: & ſi notabiliter excederet, teneretur pro damno communitatis illato. Si cædens non indigeat lignis, ſed alimento, & vendat cæſa non in magna quantitate, probabilius videtur non injuſte agere; ſi non habeat unde ſibi conſulere poſſit; ita juxta plures.

(*) Videtur, quod etiamſi habeat; unde ſibi conſulere poſſit, valeat nihilominus cædere moderate ligna, eaque vendere; cum jus habeat ad illa, ſicut cetera ejuſdem communitatis membra: ſi enim, juxta Molinam de juſtitia tract. 2. diſp. 58. n. 1. qui ligna cædit de ſylva communitatis juxta præſcriptum ejuſdem, eorum ſibi dominium comparat, poterit de illis pro libito diſponere,

nere, ac etiam vendere, licet aliunde de victu queat ſibi providere.

R. 2. Quando oppidani finitimi cædunt ligna in ſylvis communibus oppidi vicini, niſi aliquid notabile auferant, non tenentur ad reſtitutionem, ait de Lugo d. 6. ſect. 9. n. 91. affirmans eſſe communem: quia communitates finitimæ ſciunt mutua damna parva inferri ab oppidanis; a quibus ſi deprehendantur, non ſolent exigere reſtitutionem lignorum ablatorum, ſed dumtaxat mulctam. At ſi quis ligna cædat in ſylva alicujus privati, & in notabili quantitate, proculdubio peccat contra juſtitiam cum onere reſtitutionis; immo quandoque eidem oneri ſubjicitur, quamvis ligna in ſe non ſint notabilis quantitatis; dummodo ſint ligna, ſeu pali ſuſtentantes vineas, vel alias arbores frugiferas, ex quorum lignorum ſubtractione arbores illæ periclitentur, aut impediantur a ferendo fructu.

(*) Juxta Sylvium 2. 2. q. 66. ar. 3. concl. 2. vicini cædentes ligna ex ſylva alterius communitatis mortaliter peccant cum onere reſtitutionis, niſi vel ipſorum communitas etiam habeat ſylvam, ex qua viciſſim alii incolæ ſoleant ligna cædere; vel ſatis probabile ſit, quod vicini ſint contenti ſola pœna, quam exigunt ab eis, quos capiunt in furto.

Quæres, quid ſentiendum ſit de pauperibus, qui ligna cædunt in ſylvis, quæ ad alios ſpectant? *R.* Non licere pauperibus ruſticis lignum ullum ex ſylvis, quæ uſuariæ, ſeu communes non ſunt, auferre, niſi contraria, eaque legitima vigeat conſuetudo, quæ, ut talis cenſeatur, fundari debet in expreſſo, aut tacito proprietariorum conſenſu. Ratio eſt, quia vel domini tunc inviti non ſunt, vel ſunt inviti irrationabiliter. Videatur Sylvius loco laudato poſt concl. 4. Quæ dicta ſunt de occupatione lignorum, proportione ſervata, applicanda ſunt paſcuis. Et circa utrumque attendendæ ſunt leges municipales locorum.

Q. 5. Cujus eſt theſaurus? *R.* Theſaurus eſt vetus quædam depoſitio pecuniæ (vel quorumvis aliorum pretioſorum) cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat: leg. 31. §. de acquir. rer. dom. Quia autem Angelicus 2. 2. q. 66. ar. 5. ad 2. meminit legum civilium, attende quid iſtæ jubeant obligantes in conſcientia. Qui invenit theſaurum in proprio fundo, totus inventori acquiritur: ex inſtitut. de rer. dom. ſi inveniatur interventu artis magicæ, totus acquiritur Fiſco, ſaltem poſt ſententiam judicis: leg. unica, Cod. de theſ. ſi reperiatur fortuito in fundo alieno, dimidium remanet inventori, & dimidium domino ſpeciali fundi: Inſtitut. de rer. diviſ. ſi de induſtria quæſitus abſque conſenſu domini, totus cedit domino fundi, ſaltem poſt ſententiam judicis, ex ead. leg. Si inveniatur in aliqua via publica, probabilius eſt, dimidium eſſe inventoris, dimidium Fiſci publici: ex l. præd. de rer. diviſ. V. *Theſaurus*. Sed attendendæ ſunt leges municipales locorum, eiſdemque obtemperandum.

R. 2. Theſaurus inventus, in loco, qui eſt ſub dominio directo unius, & ſub dominio utili alterius pertinet ad dominum directum: ex leg. divort. §. *Si fundus*; reſervata tamen parte inventori juxta ſuperius dicta. Et ſimiliter dicendum eſt de theſauro invento in fundo feudali; idque ſive fundum, ſeu feudum, collatum fuerit perſonæ ſive familiæ. Ita aliqui contra aliquos.

Q. 6. Cujus ſunt venæ metallicæ, vel quidpiam ſimile? *R.* Si quis ſciens inveniri in alieno fundo theſaurum, venam metallicam, vel quidpiam ſimile omnibus aliis communiter ignotum: & ipſe data opera emat fundum illum, ut potiatur theſauro, vena metallica &c. licite emit, & theſaurum ſibi acquirit; ita videtur ſentire D. Thom. loco laudato cum multis aliis doctiſſimis: quia pretia rerum non petuntur ex notitia perfectionis eorumdem, quæ alicui ſoli nota ſit, ſed ex communi horum æſtimatione; neque notitia ſingularis illius privatæ perſonæ auget valorem rei illius vendibilis.

Q. 7. Cujuſnam ſunt bona, quæ aut nullius unquam fuerunt, aut quamvis fuerint, tamen prudenter, & certo moraliter cenſentur derelicta, & omni dominio privata? *R.* Sunt juxta communem primo occupantis. Ita S. Thom. loc. cit. ad 2. & plures textus juris. Bona autem derelicta ea ſunt, quæ dominus eo animo repudiavit, ut jam eſſe ſua nolit; ex inſtitut. de rer. diviſ. & l. 1. §. *Pro derelicto*.

Q. 8. Cujuſnam ſunt venæ metallicæ, & minerales, quæ in nullius fundo reperiuntur? *R.* Spectato jure naturali, fiunt primi occupantis. Si inveniantur in fundo alicujus, ad ipſum pertinent; eo quia ſunt fructus naturalis fundi a ſolo Deo conditore in eodem ſatæ. Dixi, ſpectato jure naturali, & gentium; quia in omnibus pene regionibus extant leges ſpeciales, adjudicantes hujuſmodi venas Principibus, ſaltem quoad magnam portionem, & reliquum aut inventori, aut domino fundi, prout leges præſcribunt, quæ ſunt obſervandæ, ut obligantes in conſcientia intuitu boni publici. Debet autem dominus fundi compenſari pro evacuatione fundi, & omnibus damnis, quæ ſibi emergunt, a Principe, & iterum moneo, quoad omnia deſinita ſtandum eſſe legibus regionum.

Q. 9. Ad quid tenetur, qui fortuito invenit aliquam rem? *R.* Ex communi Theologorum ſententia tenetur omnem diligentiam adhibere dignitati, & merito ipſius correſpondentem, commendando Parochis, concionatoribus, affigendo ſchedas in locis frequentioribus civitatis &c. ut domino ejuſdem innoteſcere queat illius inventio. Item tenetur illam diu conſervare juxta qualitatem ejuſdem, ut, apparente domino, eidem reſtituatur in ſpecie, ſi fieri poſſit; aliaſque curas impendere ſi quæ aliæ ſunt poſſibiles, ad eumdem finem.

His peractis communiter docent Juriſtæ & Theologi, quod ſi inventor non ſit indigens, teneatur rem inſumere in pias operatio-

tiones pro perſona domini ejuſdem rei. Ita Catechiſmus Concilii Trid. p. 3. c. 8. n. 9. & S. Thomas loc. cit. ar. 5. ad 2. Qui ergo eas ſibi applicat furtum committit. Ratio eſt, quia quamvis dominus illarum non inveniatur, non ideo amittit jus ad illas, ſed remanet quaſi ſuſpenſum, donec inveniatur, cum non raro eveniat, ut poſt multos annos innoteſcat. Si autem non innoteſcat prudenter præſumendum eſt ipſum, rationabiliter intendere, ut res illæ meliori modo, quo fieri poteſt, in ejus utilitatem impendantur: meliori autem modo id fieri non poteſt, quam eas impendendo in pia opera pro ipſo, ſive vivente, ſive vita functo.

Quod ſi inventor aliquid in re invenienda expenderit, vel multum laboris inſumpſerit, poterit a domino compenſationem exigere juxta prudentum judicium. At ſi nullus labor, nulluſque ſumptus impenſus fuit, inventor nil exigere poteſt, tanquam debitum, ut patet. Poteſt tamen accipere, quæ ipſi dantur vel liberaliter ex gratitudine, modo nihil exigat, preſertim modis, qui plene voluntarium imminuere valeant, precibuſque valde importunis, vel propter laborem, ſi quis fuit.

Si vero inventor ſit revera pauper, de conſilio docti, ac prudentis confeſſoris, ne erret in re hujuſmodi, ſibi retinendo aut pluſquam debeat, aut minus quam poſſit, poſt adhibitas ſupradictas curas poteſt ſibi de re inventa tantum retinere, quantum ſufficiat ſuæ præſenti indigentiæ reparandæ. Quod ſi poſt rem conſumptam dominus appareat, illamque exigat; ſi inventor in nullo factus ſit ditior, ſed totum in pia opera cum conſilio Confeſſarii erogaverit, ad nil ultra tenetur. At ſi rei inventæ aliquid ſuperſit, dandum eſt illi, atque tantumdem rei conſumptæ, ſi ex ea inventor in eo factus ſit ditior, ut dicetur de poſſeſſore bonæ fidei.

Nota. Si res inventa ſit mobilis pretioſa poſt adhibitam diligentiam &c. tradatur Eccleſiæ cum hoc pacto, ut ſi dominus apparuerit, eidem reſtitui poſſit. Si vero ſit res uſu conſumptibilis, v. g. pecunia, inſumatur juxta modos hactenus dictos.

Denique ſi dominus evulgaſſet, ſe tantam ſummam erogaturum inventori rei ſuæ; & inventa nollet promiſſum ſolvere: promiſſio ſive ſit mere liberalis, ſive obligans ex juſtitia, teneretur ſemper inventor, ut patet, rem tradere domino. In primo autem caſu poſſet abſque violentia petere ſolutionem promiſſi, quia debetur ſolo titulo fidelitatis, & niſi dominus ſolveret, infideliter ageret. In altero caſu, poſſet inventor illum in judicio convenire, ut debitam promiſſionem impleat.

§. VII.

De reliquis modis acquirendi dominium

Q. 1. QUid eſt alluvio? R. Eſt incrementum latens factum a fluvio paullatim, & inſenſibiliter in fundo alicujus?

Q. 2. Quænam regulæ pro alluvione traduntur? R. Sequentes in Inſtit. de rer. diviſ. §. *præterea per alluvionem*. 1. Si per alluvionem aliquid adjiciatur fundo alicujus inſenſibiliter, ita ut diſcerni nequeat quantum quolibet momento accreſcat, augmentum ſit ejus, cujus eſt fundus: e contra, ſi ſubita fluminis, vel aquarum alluvione notabilis portio mei agri diſcindatur a fundo meo, & tuo addatur; adhuc mea remanebit, mihique debebitur, quia ſenſibiliter facta. 2. Si inſula appareat in medio alvei fluminis, dividenda eſt inter eos, qui e regione ejuſdem agros, aut prædia habent. Si vero magis accedat ad unam ripam, quam ad alteram, ad illum pertinebit, cujus prædiis eſt propinquior. 3. Si fluvius invadens prædia tua partem prædii, quod erat in ripa, diſcindat, & ex eo inſulam faciat, ipſa ad te pertinebit. Si divertat ab alveo antiquo, & alium ſibi uſurpet, alveus antiquus pertinebit ad illos, qui habent prædia ex utraque parte, ita ut inter illos dividatur. 4. Reſpectu uſufructuarii, quando incrementum eſt latens, quale eſt per veram alluvionem, dominium utile accreſcit uſufructuario; ſecus, ſi incrementum ſit patens: ita ex leg. *Item ſi fundum*, §. *huic vicinus*, §. *inſula*. 5. Reſpectu feudatarii ſi caſus alluvionis, & incrementi, ſive latentis, ſive patentis eveniat, examinandi ſunt Juriſtæ, & præcipue Molina in ſuo inſigni opere de juſtitia, & jure: addo ſtandum eſſe legibus regnorum, & regionum. 6. Reſpectu emphyteutæ eidem accreſcunt incrementa omnia, latens ſcilicet, & patens.

Q. 3. Quid eſt ſpecificatio? R. Specificatio contingit, cum res aliena ita in aliam ſpeciem diverſam tranſmutatur, ut ad priſtinum ſtatum amplius reduci nequeat; puta ſi quis ex alieno filo telam conficiat, in quo caſu tela remanet habenti illam: tenetur tamen reddere æquivalens illi, a quo linum abſtulit, & omnia damna eidem ſecuta, ſi injuſte abſtulit; ſi bona fide, id in quo ditior factus eſt.

Q. 4. Quid eſt Acceſſio? R. Acceſſio contingit, quando rei alterius ab aliquo aliquid additur, quod ab eo non petitur, ſed additur ex proprio genio, & voluntate; puta ſi parietibus domus alienæ, quæ tibi locata eſt, addas picturas, etiam pretioſas, picturæ cedunt domino domus, quin tibi quidpiam compenſare teneatur.

Q. 5. Quid eſt commixtio, quidve confuſio? R. Commixtio evenit, quando mixta ita in unum commiſcentur, ut in nulla eorum parte, quantumvis minima, unum ab altero diſcerni poſſit:

puta dum miſcentur vinum, & aqua: confuſio autem, quando confundibilia ita confunduntur, ut facta confuſione adhuc retineant proprium eſſe, & abſolute loquendo adhuc diſcernibilia ſint: ut ex. gr. duæ menſuræ frumenti duarum perſonarum. Porro qui alienum frumentum ita ſuo confundit, ut amplius nequeat humanitus diſcerni, acquirit dominium totius cum onere reſtituendi tantumdem, & etiam damna, ſi mala fide egerit. Idem dicat de commiſcente unum liquorem cum altero.

Q. 6. Quid eſt inædificatio? *R.* Inædificatio evenit, quando ædificium conſtituitur in fundo alieno; ædificium cedit domino fundi: ſi autem conſtruens bona fide ædificavit putans omni dubietate excluſa fundum eſſe ſuum, dominus fundi tenebitur redintegrare ædificatorem pro expenſis factis, niſi malit eidem fundum vendere. Secus, ſi mala fide id egiſſet.

Q. 7. Quid eſt pictio? *R.* Pictio tunc evenit, quando pictor pingit in tabula, vel tela aliena. Per picturam factam acquirit dominium tabulæ, vel telæ cum onere ſolvendi domino pretium ejuſdem, & etiam damna, ſi quæ eidem inde evenerunt, quoties ipſe mala fide pinxerit.

Q. 8. Quid eſt implantatio? *R.* Implantatio evenit, quando plantantur arbores in alieno fundo; quæ ſi radices emiſerint, ſpectant ad dominum fundi: tenetur tamen expenſas compenſare, ſi plantator bona fide egerit; ſecus, nihil.

Q. 9. Quid eſt nativitas? *R.* Significat partum bruti feminei ſexus, qui partus ſpectat ad dominum feminæ parientis, niſi aliter conventum fuerit. Ita jura.

§. VIII.

De Præſcriptione.

Q. 1. QUid eſt Præſcriptio? *R.* Secundum jura eſt acquiſitio dominii per poſſeſſionem bonæ fidei continuatam tempore a lege definito. Dicitur acquiſitio dominii: quæ vox late accipitur, prout ſignificat jura, uſusfructus, officia, ſervitutes &c. Dicitur per continuatam poſſeſſionem, quæ poſſeſſio ſit cum bona fide, & juſto titulo præſumpto, & credito.

Q. 2. Quotuplex eſt poſſeſſio? *R.* Duplex: alia juris, & ſignificat quandoque ipſam rem, quæ poſſidetur: alia facti, & eſt ipſe actus poſſidendi, puta quo poſſidetur, ceu apprehendimus horologium: ſumitur item pro jure poſſidendi aliquid, quod jus ſequatur ex ipſa juſta apprehenſione, ac detentione rei; ac proinde poſſeſſio facti definitur a Juriſtis, apprehenſio, vel detentio rei adminiculo corporis, animi, & juris. Nomine rei intelliguntur etiam res incorporales, puta jura, beneficia &c. dicitur adminiculo corporis; nempe vel manus, vel oculi, vel alio ſimili modo; dicitur animi, nempe ut apprehendatur animo faciendi illam

ſuam:

ſuam : dicitur & juris, ut ſignificetur, non extare leges illam prohibentes poſſeſſionem. Poſſeſſio juris definitur ab ipſis Juriſtis: jus inſiſtendi alicui rei, tamquam ſuæ, nec prohibitæ poſſideri, dicitur, *inſiſtendi*, ideſt illam detinendi, defendendi &c. nomine proprio, & non alterius.

Q. 3. Quotuplex eſt poſſeſſio facti? *R.* Eſt triplex: naturalis, qua res poſſeſſa animo, & corpore tenetur, eidemque actu; ut ita dicam adhæretur; v. g. poſſidens nummos in crumena, quam ſecum habet. 2. Civilis, qua rem animo, & corpore captam ſecum detinet ſolo animo, eo quod ab ea corporaliter diſtet. 3. Civiliſſima, qua ſolo legis beneficio aliquid acquiritur abſque adminiculo corporis, & animi: puta infans unius anni hæreditatem aſſequitur.

Q. 4. Quid in uſu, & uſufructu ſignificat illa phraſis: *ſalva rei ſubſtantia*? *R.* Ex lege inſtitutorum; De Diviſ. rer. §. 38. Significat, quod ſi gregis uſumfructum quis habeat, in locum capitum demortuorum, alia capita e fœtu, quem percipit, ſubſtituere debeat: ſecus eſt, ſi ſingulorum capitum diviſim, & non totius gregis collective uſumfructum habuerit. Idem intellige de vitibus, arboribuſque demortuis: ex leg. 1. lib. 8. §. de Uſufr. & lib. 59. ibid. e 19. ibid. Præterea, ſi ſit uſufructuarius ædium tenetur de ſuo modicas reparationes, & reſtaurationes facere, ne pereat ædium ſubſtantia; non tamen reparationes majores; neque multo minus reficere illas, ſi præ vetuſtate corruunt. Ad ipſum tamen ſpectant onera ædibus adnexa, nempe decimæ, impoſitiones &c.

Q. 5. Quotuplex eſt uſusfructus? *R.* Duplex, legalis, qui beneficio legis acquiritur; puta uſusfructus, quem habet pater bonorum adventitiorum filii: & conventionalis, qui acquiritur ex hominum voluntate, puta teſtamento, emptione &c. & circa hunc ſervandæ ſunt conſuetudines locorum.

Q. 6. Quot modis finitur uſusfructus. *R.* 5. Modis: 1. per mortem uſufructuarii. 2. ſi res, in qua fundatur, pereat; quod ſi res denuo erigatur, non reviviſcit uſusfructus. 3. Si uſufructuarius non utatur tanto tempore jure ſuo, quantum ſufficit, ut proprietarius præſcribat contra ipſum. 4. Si ab uſufructuario cedatur proprietario. 5. Si a lege, vel conſuetudine conſtituatur terminus uſusfructus. Si autem uſusfructus relinqueretur alicui Eccleſiæ, vel Civitati, duraret duntaxat ad 100. annos.

Q. 7. Quotuplex eſt ſervitus? *R.* Duplex: activa, quæ eſt jus, quod quis habet in re alterius, ut ſibi, aut rebus ſuis ſerviat: & paſſiva, quæ eſt ipſamet ſubjectio rei in commodum alterius. Præterea dividitur in realem, qua res ſervit alteri rei; quæ iterum duplex eſt, urbana, quæ debetur prædio urbano, quod ſignificat ædificium habitandi gratia erectum, ſive in urbe, ſive in villa; & ſimul etiam hortus amœnitatis gratia plantatus, atque ædificio annexus; & ruſticana, quæ debetur prædio ruſtico, quale

eſt

eſt ager, vinea, ſtabulum armentorum &c. a domo ſeparatum: & in perſonalem, qua res obligatur perſonæ, vel perſona rei. Rurſus ſervitutes ruſticanæ aliæ ſunt nominatæ, ex. gr. iter, id-eſt jus, quo quis pedibus, vel æquitans poſſit pergere per fundum alienum; non vero ferre vehiculum; actus, ideſt jus armenta ducendi per alterius prædium; via, ideſt jus & pedibus pertranſeundi, & armenta ducendi per alienum fundum: aquæductus, & eſt jus ducendi aquam per fundum alienum. Aliæ vero ſunt innominatæ, cujuſmodi ſunt jus hauriendi aquas, adaquandi, & paſcendi gregem, coquendæ calcis, fodiendæ arenæ &c.

Q. 8. An præſcriptio habet valorem etiam in foro conſcientiæ? *R.* Affirmat. eſt communiſſima, habeturque ex cap. *Ad aures*, in 6. de præſcript. & Conc. 4. Later. cap. 41. relato in cap. ult. de Præſcript. & ex D. Th. quodlib. 12. ar. 24. Et ratio eſt, quia ita exigit pax, & tranquillitas communis familiarum, & conſcientiarum; familiarum quidem, ut ſecuræ ſint ſe poſſidere, quæ poſſident, quin anxietate vexentur, an inſurrecturus ſit aliquis, qui chirographo falſo, aut credito extumulato, jam a multis annis ſoluto, aut alia ſimili fraude ſagaciter diſpoſita illas omnibus, vel plerîſque ſuis bonis expoliet. Conſcientiarum autem, ne perpetuis timoribus, dubitationibus, ſcrupuliſque angantur; an omnia præſtiterint, quæ ad juſte poſſidendum requiruntur; quibus malis additur infinita pene litium, diſſenſionum, inimicitiarum inde profluentium pene innumerabile agmen: quibus malis graviſſimis, & quidem communibus ſi contraponatur damnum rariſſime eveniens alicujus omnino innocentis; profecto incomparabile pondus habent illa damna publica, & frequentiſſima præ hoc privato, & rariſſimo librata; & propterea ob altum, quo Principes gaudent dominium ſuper bona temporalia ſuorum ſubditorum, condiderunt præſcriptionis legem, ita evidenter exigente communi tranquillitate.

Q. 9. Sunt ne aliquæ res, quæ præſcribi non poſſunt? *R.* Affirmat. hæ autem ſunt, viæ publicæ, Forum, Pontes, & his ſimilia. 2. Tributa, functiones publicæ, vectigalia, jus judicandi, jus appellandi ad Principem, aliaque, quæ quis ut ſubditus debet principi. 3. Res ad Deum ſpectantes, ejuſque cultui deſtinatæ, templa, cæmeteria, & aliæ res immobiles; nam mobilia, cum alienari queant, poſſunt præſcribi. 4. Jura decimarum, Primitiarum, & aliarum hujuſmodi rerum ordinis ſpiritualis; nihilominus contra decimas, ſeu quantitatem decimarum poteſt præſcribi, ſicuti circa modum illas ſolvendi, & quidem poſt tempus annorum 40. At una Eccleſia contra alteram præſcribere poteſt, etiam contra jus decimarum poſt poſſeſſionem dicti temporis. 5. Obedientia Epiſcopis debita, jus viſitandi. 6. Fines Provinciarum, Epiſcopatuum, & Parœciarum, dummodo earum confinia fuerint definita, & conſtet de terminis, & limitibus. 7. Libertas hominis, contra quam nunquam præſcribitur, ut evadat ſervus. 8. Res ab il-

ſo acceptæ, qui dandi caret facultate, aut eam habet legaliter impeditam; cujuſmodi ſunt amentes, filiifamilias, uxores &c. Hæc ex variis locis utriuſque juris.

Q. 10. Quid eſt titulus ad præſcribendum requiſitus? *R.* Eſt cauſſa, ſeu motivum, cur talis rei acquiratur dominium; puta titulus emptionis, legati &c.

Q. 11. Ad acquirendum dominium requiritur ne titulus verus? *R.* Negat. ſed ſufficit titulus coloratus, apparens, & prudenter putatus verus, nempe quod ille, qui vendit, dat &c. ſit verus dominus illius rei. Porro hic titulus neceſſarius eſt pro præſcriptionibus, quæ ordinarie eveniunt; nam pro præſcriptionibus, quæ denominari ſolent longiſſimi temporis, quale eſt tempus 30. annorum, & ultra, non eſt neceſſarius; quandoquidem temporis adeo longi decurſu evenire poteſt, quod titulus aut oblivione, aut alio modo perierit; & in hoc caſu poſſeſſio adeo longa ſupplet pro titulo.

Q. 12. An ſunt aliqui caſus, in quibus poſſeſſio longiſſimi temporis ſine titulo non proſit? *R.* Affirmat. ſunt enim duo caſus; primus eſt, quando præſumptio juris eſt contra præſcribentem. Secundus eſt, quando res aliqua tranſit ab illo, a quo mala fide poſſidebatur: in hoc caſu, quamvis hæres ignoret malam fidem ſui prædeceſſoris, quantumvis longo tempore poſſideat; nihilominus nunquam præſcribere poteſt: ita ex Inſtitut. de Uſuſcap. & leg. 5. §. de Diviſ. tempor. præſcript. & alibi. Et ratio eſt, quia hæres cum ſit defuncti ſucceſſor in univerſum jus ejus; repræſentat defuncti perſonam, ita ut in omnia ejuſdem jura ſimul, & onera ſuccedat: unde tenetur reparare omnia damna ab illo illata. Conſulto dixi, *hæredem univerſalem*; nam legatario particulari tale onus non incumbit, ſi ipſe bona fide incipiat poſſeſſionem, non computando tempus, quo poſſedit teſtator malæ fidei; ſed incipiendo tempus poſſeſſionis, ex quo ipſe poſſidere cœpit; hic ergo ob contrariam rationem præſcribit, ſi bona fide ſequatur poſſidere toto tempore requiſito. Quod ſi conſtaret omnia bona teſtatoris fuiſſe ab eo injuſte acquiſita, puta uſurarum continua praxi; neque legatarius ille retinere poſſet ſibi legata, neque ullo tempore præſcribere. Similiter in aliis duobus caſibus præſcribere non poteſt hic legatarius; 1. ſi res ſit immobilis, & ille, contra quem præſcribit, ignoraret illam poſſideri ab alio; quia tunc ad præſcribendum requiritur tempus 30. annorum: ita ex Authentic. *Malæ fidei*, Cod. de præſcript. longi temp. 2. quando res illa eſt furtiva, aut vi poſſeſſa; tunc etiam pro iſta affirmant multi requiri 30. annos; ex leg. *Sicut* Cod. de Præſcript. 30. vel 40. annorum.

Q. 12. Qui, & quot ſunt effectus poſſeſſionis bonæ fidei? *R.* Sunt ſex: primus, quod cauſſet præſcriptionem elapſo tempore conſtituto. 2. Quod reddat meliorem conditionem poſſidentis in caſu dubii non purificati. 3. Quod in judicio poſſidens non tene-

tur

tur probare rem eſſe ſuam: quæ probatio ſpectat ad volentem eum expoliare. 4. Quod poſſidens poteſt poſſeſſionem ſuam naturalem, & civilem armis defendere ſervato moderamine inculpatæ tutelæ. 5. Quod poſſidens, ſi a poſſeſſione ſua expellatur, poſſit armis conſeſtim repetere: quod *conſeſtim* intelligendum eſt moraliter, conſideratis circumſtantiis &c. 6. Quod expellens injuſte aliquem a poſſeſſione amittit illius dominium; caſu quo ad ipſum ſpectaret.

Q. 13. Quid eſt bona fides? *R.* Eſt prudens credulitas, & fundata ſuaſio, rem, quam quis poſſidet, eſſe ſuam, quamvis reapſe non ſit. Hæc bona fides deeſſe poteſt vel in principio poſſeſſionis, vel in decurſu: & ideo qui inchoat poſſeſſionem cum mala fide, nedum certe non inchoat præſcriptionem, ſed tenetur reddere, quod poſſidet, quia credit non eſſe ſuum. Similiter qui inchoat poſſeſſionem dubitando, an res ſit ſua, non inchoat poſſeſſionem ad præſcribendum requiſitam, quouſque non occurrant ipſi motiva, quæ oſtendant rem eſſe ſuam; & tunc dumtaxat incipit poſſidere bona fide inchoante præſcriptionem. Probabilius eſt cum Soto lib. 4. de Juſt. q. 5. ar. 4. quod quando dubium supervenit poſſeſſioni bonæ fidei inchoatæ illam interrumpat, donec perſeveret, & niſi prudenter deponatur, obliget poſſeſſorem ad reſtituendum pro rata. Ratio primæ partis eſt, quia cum tali dubio diſcreto, fundato, & probabili nequit amplius ſubſiſtere bona fides, & conſcientia, quod res ſit mea. Hæc opinio eruitur ex Concil. Later. ubi dicitur *nulla valet abſque bona fide præſcriptio*, nec non ex cap. *inquiſitioni* 44.

Q. 14. An error impedit præſcriptionem? R. 1. Error tam juris, quam facti, ſi ſit vincibilis, impedit præſcriptionem; quia cum tali errore nequit ſtare bona fides: error autem vincibilis eſt ſuaſio culpabilis orta ex omiſſione diligentiæ, quæ debuit, & potuit adhiberi.

R. 2. Errorem invincibilem facti non nocere præſcriptioni eſt adeo manifeſtum, ut non indigeat explicatione; quandoquidem non præſcribantur ſua, ſed aliena, errore facti invincibiliter interveniente.

R. 3. Secundum communiorem, & probabiliorem ſententiam, quamvis error, & ignorantia invincibilis juris obſcuri non noceat præſcriptioni in foro conſcientiæ, nocet tamen, & impedit illam error, & ignorantia invincibilis juris clari: ita expreſſiſſime lex 4. *juris §. de juris, & facti ignorantia*, ubi clariſſime dicitur „ juris ignorantia negatur in uſucapione prodeſſe; facti vero ignorantiam prodeſſe conſtat „. Addunt tamen Doctores, quod ſi poſſeſſio eſſet longiſſimi temporis 30. aut 40. annorum, hæc ignorantia non noceret, eo quod leges loquuntur de poſſeſſione in ordine ad præſcriptionem ordinariam, nempe 3. 10. vel 20. annorum.

At quid dicendum de eo, qui ob ignorantiam credit ſibi non

lice-

licere præſcribere id, quod poſſidet, cum tamen ei licitum ſit? R. Hunc errorem præſcriptioni non nocere: ita lex 31. *Si Jur.* §. de Uſucap.

Nota 1. Bonorum præſcriptibilium alia eſſe mobilia, quæ loco moveri poſſunt; ex. gr. anulus, navis, pecunia &c. Alia immobilia, quæ loco moveri non poſſunt, ut ex. gr. prædia, domus &c. Ad prima revocantur debita, & actiones, quæ ex rebus mobilibus competunt. Ad immobilia vero reducuntur res incorporales, ut jura, ſervitutes, cenſus, uſusfructus, beneficia; item debita & actiones, quæ competunt ex rebus immobilibus. 2. Præſens juxta leges ille dicitur, qui commoratur in eodem territorio: abſens autem, qui commoratur in alio Territorio. 3. Aliam vocari poſſeſſionem longi temporis, qualis 10. annorum inter præſentes, & 20. inter abſentes: aliam longiſſimi temporis, qualis eſt 30. vel 40. annorum: aliam centenariam, nempe 100. annorum; aliam immemorialem, cujus videlicet ignoratur initium etiam apud ſeniores viventes, qui ſemper audierunt ita factum fuiſſe. 4. Demum, quod præſcriptio aliquando dicitur dormire (ſomno quidem legali); aliquando vero interrumpi. Tunc dormire dicitur, quando jam inchoata deſinit progredi, ita tamen, ut expleto motivo dormitionis, denuo evigilet, & ſuum curſum reaſſumat, & anni præteriti cum ſequentibus conjunguntur: non tamen enumerantur illi, quibus dormivit. Tunc vero interrumpi dicitur, quando, poſtquam fuit inchoata, deſinit progredi, itaut ſi denuo progrediatur, anni anteriores computari non debeant, ſed denuo inchoari.

Q. 15. Quodnam tempus requiritur ad præſcribendum? R. 1. Bona mobilia, cujuſcumque ſint, etiam Eccleſiarum, etiam Romanæ, per triennium poſſeſſionis cum titulo inter præſentes; inter abſentes vero per quadriennium præſcribuntur: Inſtitut. lib. 2. tit. 6. & Authen. *quas actiones*, Cod. de Eccleſ. Si autem deſit titulus, requiritur poſſeſſio 30. annorum, tunc enim præſumitur titulus extitiſſe.

R. 2. Bona immobilia, ut præſcribantur contra Eccleſiam Rom. poſſeſſionem requirunt 100. annorum: contra vero alias Eccleſias, vel Hoſpitalia, vel Monaſteria, vel pias cauſſas requiruntur 40. anni poſſeſſionis: ita in laud. Authent. Ad præſcribenda bona immobilia privatorum, ſi adſit titulus, requiruntur 10. anni inter præſentes, & 20. inter abſentes: Ita Inſtitut. de Uſucapionib. Si vero deſit titulus, requiruntur 30. anni: ita lex cod. de Præſcript. 30. vel 40. annorum. Quod ſi dominus fuerit partim præſens, partim abſens, tot erunt anni adjungendi, quot fuit abſens: ita in laud. Authent. *Quod ſi*, Cod. de Præſcript. long. temporis: & ſic duo anni abſentiæ computantur pro uno præſentiæ.

R. 3. Servitus perſonalis præſcribitur tempore 10. annorum cum titulo inter præſentes: inter abſentes ſpatio 20. annorum; ſine titulo autem ſpatio 30. annorum. Servitus realis, continua-

ta

R. 10. annorum ſpatio præſcribitur inter præſentes; & 20. annorum inter abſentes.

R. 4. Eccleſiæ ſubditæ juri Patronatus, poteſt jus Patronatus a laico contra laicum præſcribi tempore 10. annorum inter præſentes cum titulo; & 20. annorum inter abſentes: & ſine titulo requiritur tempus 30. annorum: ita ex variis juribus.

R. 5. Beneficia adverſus privatum alioquin habentem titulum legitimum, 10. annorum tempore præſcribuntur inter præſentes, inter abſentes autem tempore 20. annorum cum titulo: ſine titulo autem, poſſeſſio beneficii non cenſetur inchoata bona fide, eo quod beneficium ſine inſtitutione non poſſit canonice obtineri. Qui beneficium per triennium pacifice obtinet cum titulo, & bona fide, ut ſupponitur; & abſque ingreſſu ſimoniaco, præſcribit contra actionem cujuslibet impetentis tam beneficium, quam fructus.

R. 6. Quæcumque res, quæ ſint minoris, non præſcribuntur, niſi poſt 30. annos, quibus docent aliqui, præſcribi etiam res furtivas, bona penitus fide receptas.

Q. 16. An contra præſcriptionem conceditur a jure remedium? *R.* Affirmat. & dicitur reſtitutio in integrum facta a judice. At hoc privilegium conceditur, 1. minoribus; quibus poteſtas conceditur reclamandi per quadriennium, ideſt ab anno 25. uſque ad annum 29. 2. Locis piis, & Eccleſiis, quamvis præſcriptio fuerit 40. annorum, & ſupra. 3. Concedi juſtis de cauſſis dicitur etiam majoribus: at dubitant multi, an illis concedatur etiam contra præſcriptionem 30. vel 40. annorum. Cauſſæ juſtæ ſunt, ſi in captivitate erant, ſi ob Reipublicæ ſervitium aberant; ſi invincibili ignorantia tenebantur; idque per quadriennium eis conceditur, poſt ſublata impedimenta, & notitiam acquiſitam, ſi provenerit ex ignorantia.

C A P U T III.

De injuſtitia, ſeu injuria.

§. Unic.

De notione injuſtitiæ, ſeu injuriæ, ejuſdemque varia diviſione.

Q. 1. QUid eſt injuſtitia, ſeu injuria? *R.* Proprie accepta communiter definiri ſolet: juris alieni voluntaria violatio: dicitur voluntaria, ut excludatur a ratione formalis injuſtitiæ, & injuriæ actio illa, quæ tametſi alieni juris læſiva, non deliberate fit.

Q. 2. Quotuplex eſt injuſtitia, & injuria? *R.* Dividitur 1. in generalem, quæ eſt contra juſtitiam generalem; & in particularem, quæ eſt contra particularem juſtitiam: hæc vero multiplicatur juxta varia damnorum, ſeu injuriarum genera, quæ tentat inferre. Damna itaque quibus homo ſubjacere poteſt, verſantur circa genera bonorum, & jurium, quorum capax eſt homo: eſt capax bonorum ſpiritualium ad animam pertinentium, nempe gratiæ &c. bonorum corporalium, ſeu naturalium ad corpus pertinentium, ex gr. vitæ, ſanitatis, membrorum &c. bonorum civilium, famæ, honoris &c. & bonorum temporalium, prædiorum, pecuniæ &c. unde totidem numerandæ erunt injuſtitiæ, ſeu injuriæ.

CAPUT IV.

De notione, & neceſſitate Reſtitutionis.

Q. 1. Quid eſt reſtitutio? *R.* Eſt rei alienæ redditio; vel damni illati compenſatio; debita ex juſtitia, ad æqualitatem; unde actus eſt juſtitiæ commutativæ, quæ verſatur circa æqualitatem rei ad rem.

Q. 2. An reſtitutio eſt neceſſaria neceſſitate præcepti? *R.* Affirmat. quando effective fieri poteſt, nam ſi revera fieri nequeat; tunc ſufficiet ſincerum propoſitum illam exequendi, quamprimum poteſtas aderit, & omnem adhibere curam, ut hæc poteſtas adſit. Ita D. Thom. 2. 2. q. 62. ar. 2. & D. Auguſt. in Epiſtol. ad Macedonium. Quod autem dicimus de rebus injuſte ablatis, intelligitur etiam de injuſte retentis; ut eruitur ex cap. *Sæpe* de Reſtitut. ſpoliat. Hæc autem reſtitutio facienda eſt etiam cum aliquo incommodo reſtituentis.

Q. 3. An hoc præceptum eſt affirmativum, an negativum? *R.* ex D. Th. loc. cit. ar. 8. eſſe primario negativum, & affirmativum ſecundario. Et propterea, qui rem alterius detinet, dum poteſt moraliter illam reddere, ſive eam furto abſtulerit, ſive eam non ſolvendo retineat, eſt in continuo ſtatu peccati lethalis habitualis; illudque actualiter toties renovat, quoties potens, aut totum, aut partem notabilem ſolvere, id non curat: & multo magis, ſi interius dicat, modo nolo ſolvere: unde tenetur in confeſſione ſignificare tempus; quo fuit in mora culpabili ſolvendi, & reſtituendi; nec non circiter vices, in quibus memor fuit debiti, aut expreſſe, aut tacite ſolvere noluit, ſive poſitive nolendo, ſive negligendo, & ſolvere non curando; quia primum eſt circumſtantia eo notabilius aggravans, quo prolixius fuit tempus; & ſecundum ſpectat ad numerum peccatorum gravium in confeſſione exprimendorum.

§. II.

§. II.

De Radicibus, ex quibus oritur obligatio reſtituendi.

Q. 1. QUot ſunt radices, ex quibus oritur reſtituendi obligatio? *R.* Tres communiter enumerantur: prima dicitur titulo rei acceptæ, quando nempe quis habet rem alienam, putans integra bona fide eam eſſe ſuam: 2. dicitur titulo injuſtæ acceptionis, ſcilicet contra voluntatem ejus exiſtens, qui eſt rei dominus, ut patet in furto, & rapina: 3. titulo contractus, ſcilicet ex contractu expreſſo, vel implicito; vel quaſi contractu in aſſumptione muneris, vel officii.

Q. 3. An oritur obligatio reſtituendi ex damno illato ſine culpa?

Nota. Duplex culpa diſtinguitur a Theologis, & Juriſtis, nempe theologica, & juridica. Culpa theologica eſt peccatum, ſeu actus humanus contra legem Dei æternam; ſi graviter, eſt mortale; ſi leviter; eſt veniale. Sed de hoc ſatis jam egimus. Culpa juridica eſt omiſſio diligentiæ a legibus requiſitæ ad alterius damnum evitandum, ſive hujuſmodi omiſſio ſit theologica, ſive non. Culpa juridica triplex eſt, lata, levis, & leviſſima; quibus placuit multis addere latiorem, & latiſſimam. Latiſſima eſt manifeſtus dolus malus; & definiri poteſt, omiſſio diligentiæ debitæ ea intentione, ut alter damnificetur. Latior eſt dolus, non manifeſtus, ſed præſumptus; & definiri poteſt: omiſſio plane voluntaria debitæ diligentiæ, ex qua prudenter prævidetur damnum ſecuturum. Lata eſt omiſſio diligentiæ debitæ, quæ circa talem rem a prudentibus communiter adhibetur. Levis eſt omiſſio diligentiæ debitæ, quam diligentiores adhibere ſolent. Leviſſima eſt omiſſio diligentiæ debitæ; quam diligentiſſimi ſolent adhibere. His præmiſſis,

R. 1. Damnum illatum alicui abſque omni prorſus culpa theologica formali non obligat in conſcientia inferentem illud ad reſtitutionem (loquendo extra contractum, & extra ſententiam judicis; quia ob hæc duo motiva poteſt incurri obligatio reſtituendi, etiam præciſa culpa theologica; ex contractu quidem, ſi natura contractus id poſtulet, aut ſi hoc onus ſumatur in contrahendo: ex ſententia judicis inſpicientis bonum commune, & curantis ſollicitiores reddere ſuos ſubditos circa aliena, poſſunt obligari etiam ſine culpa theologica). Hæc ſententia eſt fere communis. Ratio eſt, quia ſi damnificatio illa eſt coram Deo immunis ab omni culpa, & omnino innocens, non obſtringit coram eo ad ullam reſtitutionem, eo quod nullo pacto dici debeat injuſta: igitur injuſte ageret, qui reſtitutionem peteret, quandoquidem tale damnum nullo modo imputari queat; quippe quod nullo modo voluntarium, nec formaliter, nec virtualiter.

R. 2. Quando intervenit actio moraliter injuſta, ex qua potuit aliquo modo prævideri damnum alteri inferendum, omni dubio vacat reſtitutionem totius damni ex eadem ſecuti eſſe faciendam; id enim convincunt ſuperius dicta, & naturalis ratio ſuadet.

R. 3. Probabilior videtur opinio docens, quod grave damnum inferens ex culpa dumtaxat certo veniali, ſpectatis naturis rerum, nec in toto ſit abſolvendus, nec ad totum redintegrandum adſtringendus, ſed ſit ei imponenda redintegratio pro parte, conſideratis mature circumſtantiis damni, perſonarum, locorum, & modi, quo damnum illatum fuit, & præcipue qualitatis culpæ. Ratio primæ partis eſt: quia juſtum non videtur, quod æqualis ratio ſit habenda domini omnino innocentis, reſque ſuas in notabili quantitate amittentis; ac hominis nocentis, tametſi ex culpa veniali; ita ut ſi damnum alteruter pati debeat, totum patiatur innocens, & leviter nocens immunis plane evadat. Ratio vero ſecundæ partis eſt, quia ſi nocens ex culpa mortali juxta omnes totum damnum redintegrare tenetur; cur ad eamdem quantitatem tenebitur nocens ex culpa tantum veniali? ſi inæqualis eſt culpa, inæqualis quoque debet eſſe pœna. Ratio tertiæ partis eſt, quia ſi totum non eſt reſtituendum, ſi a toto non eſt diſpenſandum: ſequitur pro rata culpæ certo ſolum venialis, & bene perpenſis omnibus circumſtantiis a prudentia librandis, ſit reſtituendum: & proinde ſi portio ipſi reſtituenda eſſet notabilis, teneretur ad illam ſub mortali: quia teneretur proximo in re notabili.

R. 4. Quando culpæ latæ juridicæ infligitur obligatio reſtituendi totum damnum ex ea ſecutum, vel ex contractu, vel a ſententia judicis, vel a lege proculdubio eſt totum reſtituendum: quia bonum commune id poſtulat, ſive admiſceatur culpæ theologicæ gravi, ſive levi, ſive non. Præciſis autem contractu, judice, & lege; diſtinguendum eſt juxta dicta in ſuperiori reſponſione; ſi enim culpæ latæ admiſceatur culpa, vel negligentia mortalis theologica, totum erit reſtituendum: ſi admiſceatur culpa venialis erit reſtituendum pro parte, libratis circumſtantiis &c. plus tamen erit reſtituendum adjuncta culpa lata, quam pro ſolo veniali culpæ latæ non adjuncto, ut patet ex graduatione naturali.

R. 5. Officiales, puta advocati patrocinando, medici medendo, tutor aſſiſtendo &c. aliquando tenentur ad reſtitutionem ex culpa dumtaxat lata; aliquando etiam ex levi; aliquando etiam ex leviſſima. Ratio primæ partis eſt, quia ſi officialis operatur in utilitatem alterius abſque ulla mercede, ſed ex ſolo caritatis, amicitiæ &c. ſtimulo, quando adhibet eam diligentiam, quæ communiter a prudentibus circa talem rem adhiberi conſuevit, videtur neque reus eſſe cenſendus, neque plus poſtulari poſſe ab illo, cujus rem abſque ullo lucro gerit: niſi deficiendo ab hac communi diligentia, & incurrendo culpam latam. Excipe, niſi hic officialis ſe ſponte obtuliſſet, dum alius officialis valentior ſe ſimiliter offerebat ad agendum gratuito: nam in hoc caſu teneretur etiam

pro

pro culpa juridica levi; ut patet. Secunda pars verificatur, quando Officiales mercede conducuntur; tunc enim contractus, aut quaſi contractus, cum cedat in utilitatem etiam officialis, tenetur ad reſtituendum etiam ob culpam levem juridicam; eo quod majoris diligentiæ debitum incumbit lucrum ex miniſterio reportanti, quam nulla utilitatem retrahenti. Tertia pars denique accidit, quando quis ſe peritiorem aliis concurrentibus profitetur, & propterea præeligitur; quia talem ſe profitendo implicite ſe obligavit ad exquiſitiſſimam curam, & diligentiam impendendam, a qua ſi deficiat, reus erit damni ſecuti.

R. 6. Quandoque evenit caſus, ut hæc exactiſſima diligentiſſimorum cura ſit impendenda ab officiali, præciſis etiam omnibus allatis circumſtantiis; puta ſi agatur de infamia familiæ honeſtæ &c. tunc enim rei gravitas ita ex ſua natura requirit.

R. 7. Conſiliarii circa materias ad eoſdem pertinentes, ſimiliter tenentur de culpa lata, ſi gratis conſilient; & de levi, ſi ſtipendio ducti; & de leviſſima in caſu magni momenti, ut dictum eſt. Si conſiliarius in conſilio dando ſuam formidinem oſtendat, & conſilium petenti inſinuet, ut etiam alios adeat peritos, ad veritatem melius explorandam; non videtur, ita caute procedens, obligandus; ſed etiam, ſi ſequatur damnum, imputandum eſſe negligentiæ petentis conſilium, qui videns dubietatem, & audiens inſinuationem primi, alios adire debebat. Si autem conſiliarius non eſſet, profeſſor, nec ex officio, ſed ſuam opinionem, prout ſibi videtur, exponat; tunc ſi damnum accidat, non videtur ipſi adſcribendum, ſed oſcitantiæ audientis, & exequentis conſilium; qui debebat peritos conſulere. At ſecus eſt, ſi conſiliarius ſuaderet petentem, ut ſuum conſilium exequeretur; & multo magis, ſi retraxiſſet petentem ab inquirendo alterius conſilio.

R. 8. In contractibus cedentibus in utilitatem ſolius recipientis, puta commodato, tenetur recipiens etiam ex leviſſima culpa juridica; ex leg. 18. §. *Commodatum*, & alibi. Ratio eſt, qui hic tenetur etiam ad exactiſſimam curam diligentiſſimorum. Si contractus cedat in utilitatem ſolius dantis, puta depoſitum, recipiens non tenetur, niſi de culpa lata juridica: ex leg. 5. §. *Commodatum*, & alibi. Ratio liquet. Excipe, niſi depoſitarius ſe obſtrinxiſſet ad exactiſſimam cuſtodiam: leg. 1. §. de Depoſ. item ſi in mora eſſet reddendi depoſitum, quando poterat, & debebat; quia in his duobus caſibus tenetur etiam de leviſſima culpa; ita cap. ult. de Depoſ. Item ſi utilitatem percepiſſet; quia tunc teneretur etiam pro levi culpa; nam cederet etiam in utilitatem ſuam: item ſi ſe jactaret depoſitarium diligentiſſimum, ex quo motus fuiſſet deponens ad ei dandum depoſitum; teneretur etiam pro culpa leviſſima: ita ex citatis juribus. Demum ſi contractus cedat in utilitatem utriuſque contrahentis, æquitas poſtulat, ut non teneatur ob eam culpam, quæ obligat, quando contractus cedit in utilitatem unius tantum: ergo nec ſolum pro lata, nec pro le-

viſſima; ſed pro levi: ita leg. 5. §. *Commodato*, & alibi. Excipiendus eſt caſus, quo mercede conductus deberet laborare circa rem admodum fragilem, multique valoris; quemadmodum ſi ſuſciperet negotium magni momenti, quia in his caſibus ita poſtulante rerum agendarum, & negotiorum natura, teneretur ad reſtitutionem etiam pro leviſſima culpa juridica.

Porro hæc omnia ſunt communia, & vim habent obligandi in foro conſcientiæ, tum ob rationem naturalem, tum ob jura ita decernentia.

CAPUT V.

De reſtitutione in particulari, & primo circa bona temporalia.

§. I.

De Furto, & Rapina.

Q. 1. QUid eſt furtum, quidve rapina? *R.* Ex D. Th. 2. 2, q. 66. ar. 3. furtum eſt occulta acceptio rei alienæ. Rapina vero eſt rei alienæ uſurpatio injuſta, & violenta, ſeu facta præſente, & invito domino, vel ejus detentore juſto.

Q. 2. Quænam quantitas requiritur, ut furtum ſit mortale? *R.* Definire materiam, quæ pro omni perſonarum ſtatu, pro omni tempore, & pro omni ſpecie habenda ſit gravis, puto impoſſibile, quamvis plures Doctores eam definire conati ſint. Puto cum omnibus hoc judicium regulandum eſſe ex conſideratione circumſtantiarum. Nam etiam furtum unius acus ſartori alium non habenti, neque alium invenire valenti, unde compellatur tota die ſine lucro manere, poteſt eſſe mortale. His non obſtantibus, ſalvo meliori judicio, putarem, quod etiam reſpectu Principis unus aureus ſit materia gravis; minor autem quantitas reſpective juxta varios privatorum gradus, & conditiones, poteſt eſſe gravis.

(*) Furtum, quod committitur auferendo ſartori acum, ſutori ſubulam &c. ſine quibus inſtrumentis nequeant illi per unum, vel plures dies laborare, & artem ſuam exercere ad victum ſibi comparandum, per accidens dumtaxat mortale evadit, ratione ſcilicet nocumenti, & damni extrinſeci ſecuti. Hinc Theologi diſtinguunt materiam, quam appellant damnificativam a furtiva; aſſeruntque quod materia, quæ rei furtivæ levis eſt, rei damnificativæ gravis eſſe poteſt, ut ex allatis exemplis, aliiſque ſimilibus conſtat. Per accidens autem non ſolum ex hoc, verum etiam ex pluribus aliis capitibus furtum rei de ſe levis, lethalis criminis malitiam contrahit, nempe, 1. ratione gravis mœroris, quem fur prævidet a domi-

domino concipiendum ex ablatione rei ſuæ, licet modicæ; quam affectu magno proſequitur: tunc enim graviter peccat fur ſaltem contra caritatem. 2. Ratione ſcandali, ut ſi prævideas ob furtum rei levis alterum blaſphematurum. 3. Ratione pravi finis, ut ſi quis rem parvi momenti furetur ad finem lethaliter pravum, v. g. folium chartæ ad ſcribendum amaſiæ inhoneſtam epiſtolam. 4. Ratione intentionis, ut ſi quis parum quid furando haberet intentionem materiam notabilem rapiendi ſi poſſet. 5. Ratione violentiæ, ut ſi res parva auferatur cum notabili violentia. In his tamen caſibus, peccatum non tam grave eſt in genere furti, quam in genere injuſtæ damnificationis, aut ſcandali, aut pravi finis, aut &c. ſeu non eſt furtum proprie tale. Quare ſi lata eſſet excommunicatio contra graviter furantes, vel peccatum grave furti foret reſervatum, in nullo ex dictis caſibus aut excommunicatio incurreretur, aut reſervatio.

Dum itaque inquiritur, quandonam furtum mortale peccatum cenſeri debeat, ſermo eſt de furto in genere furti, ſecluſo quocumque alio. Porro materiam per ſe requiſitam ad mortale peccatum in furto debere eſſe gravem, vel abſolute, vel reſpective, concors eſt Theologorum omnium ſententia. Quantitas autem gravis abſolute ea eſt, ut optime explicat P. Antoine Tract. de juſt. & jur. cap. 5. q. 4. quæ ſecundum ſe, & reſpective omnium eſt notabilis, & parit utilitatem notabilem: ideoque ejus ablatio privat notabili utilitate, & ſic infert damnum notabile. Quantitas vero gravis reſpective ea eſt, quæ eſt notabilis relate ad facultatem, conditionem, & indigentiam certarum perſonarum, ſpectatis omnibus circumſtantiis: ſic quantitas aliqua levis reſpectu divitis cenſetur gravis, & notabilis reſpectu pauperis ratione illius inopiæ.

Circa quantitatem abſolutam opinio, quam adoptavit Auctor, videtur ab utroque extremo laxitatis, & ſeveritatis declinare. Hinc tamen inferendum non eſt, furtum medii aurei non poſſe eſſe mortale etiam reſpectu opulentiſſimi Principis. Quippe aliud eſt, quod major ſumma juxta communem æſtimationem non requiratur ad mortale peccatum; aliud quod ſumma inferior non poſſit eſſe lethale crimen. Nam etiam medius aureus ſurreptus principi poteſt eſſe gravis materia.

Quamvis reſpectu omnium detur materia gravis, & levis jam indicata: communiter tamen in praxi gravitas, vel levitas furti deſumitur reſpective ad perſonas, quibus bona ſurripiuntur. Cum autem diverſi adeo ſint perſonarum ſtatus, ac conditiones, una certa determinata, ac univerſalis regula ſtatui non poteſt; ſed arbitrio prudentum decernendum relinquitur attentis omnibus circumſtantiis, quænam quantitas ſit gravis, aut levis. Theologi ſatis communiter quatuor perſonarum genera diſtinguunt, nempe magnatorum opulentum, honeſtorum civium mediocriter divitum, artificum, & pauperum: verum nemo non videt inadæquatam ni-

mis eſſe talem diviſionem. Quamobrem cum res ita ſe habeat, videtur, quod nulla aptior, ac opportunior in hac materia aſſignari poſſit regula, qua utcumque dirigi poſſint Confeſſores, quam hæc: nimirum quod materia, quæ perſonæ, cui aufertur, circiter ſufficit ad congruam ſuſtentationem unius diei juxta ſuum ſtatum, & conditionem ſit gravis, furtum reddens mortiferum. Etenim victus diurnus ſecundum communem exiſtimationem eſt quid notabile: ac proinde quantitas ad eum neceſſaria eſt etiam notabilis. Qui plura deſiderat, legat P. Concina tom. 4. lib. 9. in Decal. Diſſert. de Furt. c. 3.

Q. 3. An furans modica peccat mortaliter? *R.* Affirmat. ex communi cum Angel. loc. cit. ar. 6. ſi talis habeat animum furandi etiam majus, ſi occurreret: patet ex terminis. Ita qui furatur, ſive eidem, ſive pluribus, modica ſucceſſive, animo proſequendi etiam cum pervenerit ad quid notabile, toties quoties peccat lethaliter, ob animum peccandi etiam mortaliter: ſingula enim furta ſunt ex volitione mortali. Pariter qui modica furans, etiam ſine animo proſequendi, quando advertit, vel advertere debet, ſe jam perveniſſe ad materiam notabilem, ſi proſequatur; toties quoties ſuperfuratur, quamvis modica, committit mortale; quia auget materiam jam mortalem, quam complendo ultimo furto peccavit mortaliter, & proſequendo auget in gradu mortalis. Et in his omnibus caſibus tenetur ad reſtitutionem ſub mortali. Et quamvis ſi furatus fuerit pluribus, reſpectu nullius ſit materia gravis, cenſetur gravis reſpectu communitatis, reſpectu cujus profecto videtur requiri aliqua major quantitas, quam reſpectu alicujus particularis. Hinc ab Innoc. XI. reprobata fuit theſis n. 38. in qua dicebatur. „ Non tenetur quis ſub pœna peccati mortalis reſtituere, quod ablatum eſt per pauca furta, quantacumque ſit „ magna ſumma totalis “.

(*) Ut ex furtis minutis grave furtum conſtituatur, neceſſe eſt, quod exigua furta moraliter continuentur. Quotum autem temporis intervallum requiratur inter unum, & alterum furtulum, ut interrupta cenſeantur, diſſident inter ſe Doctores. Interruptio moralis ab aliquibus reputatur, ſi inter unum & alterum furtum intercedat annus, ab aliis ſi fluant ſex menſes, ab aliis ſi unus, ab aliis ſi quindecim dies. Em. Gotti tract. 14. de reſtitut. q. 5. dub. 10. §. 2. n. 17. reſpondent probabilius ſibi videri ſolum efficax, ſeriumque propoſitum a furtis deſiſtendi, aut reſtituendi ante ultimum, vel penultimum furtum completivum materiæ notabilis tollere continuationem moralem; ita ut ſi poſt tale propoſitum furtum fiat, quod ſit leve, hoc ſit ſeparatum a præcedentibus, & non peccetur mortaliter. P. Daniel Concina tom. 4. lib. 9. diſſ. de furt. cap. 4. n. 2. Difficultatem hanc expendit, & variis relatis Theologorum placitis, nullum illorum ſibi arridere aſſerit; cenſetque regulam præciſam vix occurrere. Subjungit tamen, quod continuatio furtulorum ex circumſtantiis furum, & rerum,

quæ

quæ ſurripiuntur, colligi poteſt; nimirum ſi frequenter, aut raro furentur; ſi poſtquam furati fuerint modica diſplicentiam habeant, nec ne, ſi quando furta repetunt, habeant, nec ne præcedentium memoriam; ſive expreſſe, ſive interpretative; in primo caſu furta continuari opinatur; minime vero in altero.

Duo hic ulterius ſunt accurate obſervanda. 1. Requiri majorem quantitatem ad mortale in furtis parvis; quæ repetitis vicibus, & ſucceſſive uni fiunt, quam in furto unico; quia damnum diviſum ex communi hominum ſenſu non ita nocet, nec tam ægre fertur. 2. Requiri quoque (eſto aliqui negent) majorem quantitatem, ſi exigua bona pluribus, quam ſi uni ſoli auferantur, ut & Auctor docet.

Q. 4. Quomodo in his caſibus facienda eſt reſtitutio? *R.* Quando reſtitutio determinatæ perſonæ fieri nequeat, vel quia ignorantur, vel quia multæ in modico fuerunt damnum paſſæ, reſtituendum erit, quando moraliter fieri poterit, pauperibus illius loci, communitatis &c. vel vendendo illis minori pretio, vel eleemoſynas elargiendo &c. Studendum tamen eſt, ut, quantum fieri poteſt, compenſentur illi, quibus damnum illatum fuit.

Q. 5. An quando plures alicui damnum notabile inferunt communi conſenſu, peccant graviter, & ad reſtitutionem tenentur, quamvis quod aufertur a ſingulis non ſit notabile? *R.* Affirmat. tenentur autem ad reſtitutionem in ſolidum; ideſt, niſi ſinguli velint pro rata ſua reſtituere, unuſquiſque tenetur ad totum: quia in dicto caſu revera ſunt unus formaliter, & unuſquiſque repræſentat omnes. Qui autem pro omnibus reſtituit, eſt juſtus creditor, reſpectu aliorum, portionum ab ipſis ſolvendarum eidem.

Q. 6. An qui ſciens alios huic perſonæ plura fuiſſe furatos, vel adventuros, qui plura ſint furaturi, ipſe tamen, non animo inferendi grave damnum, nec ullam partem cum illis habendo, aut exemplo, aut verbo, aut alio modo inducendo, modicum quid furetur, peccat mortaliter? *R.* Probabilius videri, quod non peccet mortaliter; tum quia ipſe infert damnum dumtaxat leve; tum quia ſuum damnum nullam conjunctionem habet cum damnis illatis, vel inferendis; cum ſola notitia illorum non conferat ad efficiendam talem conjunctionem. Tenetur tamen ſub veniali ad compenſationem damni a ſe illati.

§. II.

De occulta Compenſatione.

Q. 1. AN uti licet occulta compenſatione? *R.* Poſitis nonnullis conditionibus occulta compenſatio non videtur illicita: quarum prima eſt, ut debitum ſit omnino certum, & liquidum; aliter injuſte ſpoliaretur alter re ſua, quam poſſidet, pro debito incerto. 2. Quod creditori alia via moraliter non pateat re-

recuperandi ſuum creditum, ſaltem ſine gravi detrimento, & incommodo. 3. Quod non fiat compenſatio ex bonis creditori commodatis a debitore, vel apud ipſum ab eo depoſitis; eo quod fieret contra pactum, & fidelitatem dictis contractibus debitam. 4. Ut accipiatur res in eadem ſpecie, ſi poteſt; puta pecunia pro pecunia &c. alioquin videtur debitor gravari. 5. Ne compenſatio fiat cum ſcandali, aut infamiæ præcipue alienæ, periculo. 6. Ut fiat ſine injuria tertii, qualis eſſet, ſi acciperetur res alteri commodata, locata, pignorata, vel apud eum depoſita: immo in caſu, quo omnia bona tui debitoris eſſent aliis hypothecata, nil eorum auferre poſſes, quia illi ſunt tibi præferendi ex privilegio legis, etiam cum tuo detrimento: vel etiamſi ſuper illis bonis hypothecam haberes, non poſſes cum aliorum hypothecariorum detrimento totum tibi auferre, ſed deberes pro rata etiam aliis relinquere. 7. Ut facta compenſatione debitor conſcius reddatur de hoc cauto modo: tum ne relinquatur ipſi conſcientia obligationis gravis ſolvendi; tum ne bis idem debitum ſolvat. Adderem 8. ne fieret ſine conſultatione cum docto confeſſario, ne in aliquod peccatum incurratur. His poſitis conditionibus non apparet injuſta occulta compenſatio; quia neque opponitur juſtitiæ legati, cum in hoc caſu judex moraliter adiri non poſſit, ut præſupponitur; neque juſtitiæ commutativæ, quia nullam infert injuriam debitori nolenti, & alias potenti, ut supponitur, reſtituere, quem creditor alia via convenire non poteſt.

(*) Cum perquam raro recenſitæ conditiones, ſine quibus licita eſſe nequit occulta compenſatio, ſimul concurrant, perquam raro etiam licita eſſe poterit occulta compenſatio. Hinc ſequentia in praxi ſunt a Confeſſario circa hanc materiam exacte ſervanda. 1. nunquam ſuadere debet occultam compenſationem. 2. Quando a pœnitente interrogatur, an licita ſit, reſpondeat, ſecundum communiorem Theologorum ſententiam eam eſſe licitam, ſi requiſitæ conditiones non deſint; quæ cum vix in praxi ſervari queant, ideo hæc boni ſui recuperandi ratio eſt periculi plena; adeoque ſe eam conſulere non poſſe. 3. Si in pœnitentem incidat: qui jam ex ſe occulta compenſatione uſus ſit, inquirat diligenter: num adfuerint præſcriptæ conditiones, & ſi adfuerunt, reſtitutionis onus illi minime imponat, ſed eumdem dumtaxat admonebit periculi, cui ſeſe inconſiderate objecit.

R. 2. Non licet officialibus Reipublicæ, opificibus, operariis, famulis, ancillis &c. aliquid occulte ſurripere eo prætextu, quod exiſtiment ſtipendium, de quo convenerunt, eſſe minus juſto. Id liquido conſtat ex propoſitione 37. ab Innoc. XI. proſcripta, in qua dicebatur: „ Famuli, & famulæ domeſticæ poſſunt occulte „ heris ſuis ſurripere ad compenſandam operam ſuam, quam ma- „ jorem judicant ſalario, quod acceperunt «. Unde ſi iſtis ſalarium, de quo conventum eſt, videtur inferius laborum merito, exponant heris ſuis hanc inæqualitatem, & ſi ipſi ſalarium auge-

re

re recuſent, alios heros ſibi procurent. Quod ſi heri de ſufficienti ſalario pro famulo convenerint; ſed illud nec prompte, nec integre erogent; ita ut compellatur famulus ſibi aliquid occulte ſurripere ad jura ſua reparanda; quia alia moraliter non patet via ſuæ redintegrationi: in hoc caſu conſulat famulus doctum, & prudentem virum, ut doceatur, quid ſibi agendum in hoc caſu; & confeſſarius reſolvat juxta ſuperius dicta; neque ſit nimis ſeverus circa fruſtula exculentorum, & poculentorum; ſed de his judicet juxta conditiones domini, & famuli, & conſuetudines familiæ.

(*) Ex tradita hactenus doctrina de occulta compenſatione colligunt P. Antoine tract. de Juſt. p. 3. cap. 5. q. 9. & Collet inſtitut. Theologic. tom. 2. tract. de Inſtitut. cap. 4. ar. 4. ſect. 1. peccare contra juſtitiam, & teneri ad reſtitutionem ſartores, qui veſtium fragmenta, fila ſerica &c. quæ domini abjicere non conſueverunt, retinent, ut ſic compenſent ſibi mercedem, quam ſe exiſtimant juſto minorem recipere. Idem dic de aliis, qui in materia aliena laborant. Quæ quidem omnia, utpote quæ frequenter in praxi occurrunt, ſunt accurate animadvertenda.

§. III.

De neceſſitate licitum reddente rapere aliena.

Q. 1. AN licitum eſt aliena ſurripere in communibus neceſſitatibus? *R.* Negat. juxta omnes; quia experientia compertum eſt, non eſſe adeo difficile eiſdem ſubvenire.

Q. 2. An licitum eſt aliena ſurripere in gravi neceſſitate? *R.* Negat. idque certum eſſe debet apud omnes poſt damnatam ab Innoc. XI. theſim 30. in qua dicebatur: „ Permiſſum eſt furari „ non ſolum in extrema, ſed etiam in gravi neceſſitate.

Q. 3. An in neceſſitate extrema permiſſum eſt aliena ſurripere? *R.* Affirmat. Ita docent omnes cum S. Th. 2. 2. q. *66.* ar. 7. Quia in hoc caſu bona ſunt communia, & conſervatio vitæ quæ eſt de jure naturali, præponderat rerum appropriationi, quæ eſt de jure humano. Poterit igitur quis in neceſſitate extrema, tam ſua, quam ſuorum, aut proximi ſi non habeat propria, aliena ſurripere, ut ſuæ neceſſitati, & proximi ſuccurrat: dummodo dominus rei non ſit in pari neceſſitate: quia tunc non debet, ipſe re ſua privari, qua extreme indiget; aut dummodo probabiliter non ſperetur petendo obtinere id, quo indiges.

Q. 4. An omittere in hoc caſu petitionem eſt mortale? *R.* Cum probabiliori, quod ſi unum dumtaxat habeas, a quo petere poſſis; cum ille jam teneatur dare, omiſſio petitionis non eſſet mortalis; ſecus eſt, ſi habeas multos, a quibus petere poſſis, & ſperes te ab aliquo accepturum; quia quouſque habes, a quibus pete-

petere potes cum ſpe, nondum es in neceſſitate extrema, quæ ſibi ab aliquo ſurripere permittat.

Q. 5. An reſtituendum eſſet domino rei, ſi poſtquam re aliena tuæ ſubveniſti neceſſitati, aliquid ſupereſſet? *R.* Affirmat. juxta omnes: quia ceſſante neceſſitate illa ceſſat jus retinendi, & utendi re aliena. Item ſi non ſis ſimpliciter, & abſolute pauper, ſed habeas alibi bona, vel habiturum ſperes, teneris accipere aliena animo reſtituendi tantumdem de bonis, quæ alibi tenes, aut te habiturum ſperas. Item teneris reſtituere id, quod mutuo accepiſti, vel emiſti, & in extrema neceſſitate conſumpſiſti, ceſſante tali neceſſitate; ita exigente jure naturali, cui dictis modis contrahendo, te ſubjeciſti. S. Th. quodlib. 5. ar. 17.

Q. 6. An res, quæ conſumitur ab extreme indigente, tam in re, quam in ſpe, debet ab ipſo reſtitui, ſi accidat ipſum poſtea bona poſſidere? *R.* Negat. juxta plures: quia talis res tunc eſt extreme indigentis. Qui autem miniſtrat tali indigenti tam in re, quam in ſpe, non poteſt in conſcientia paciſci, quod teneatur ſibi reſtituere miniſtrata; quia cum tunc maxime urgeat præceptum eleemoſynæ, quæ non reſtituitur; injuſte ageret paciſcendo dicto modo. At ſi ſubminiſtret rem permanentem, ex. gr. equum ad fugiendam mortem, cum indigenti uſus tantum equi ſit neceſſarius, jam patet, quod ſi equus ſubſiſtat, tenetur illum reſtituere.

(*) Nota. Neceſſitatem extremam non conſiſtere in indiviſibili, ſed unam altera majorem eſſe; nec ut neceſſitas ſit extrema neceſſe eſt, quod mors falcem immittat, vel reapſe aggrediatur, ſed ſatis eſt tale imminere vitæ periculum, quod niſi repellatur, afferat vitæ diſpendium. Si neceſſitas talis ſit, ut non ſolum ſtatum auferat, vitamque cruciet, & vexet calamitatibus, verum etiam mortem intentet, tunc non gravis, ſed extrema neceſſitas cenſenda eſt. In hoc extremæ neceſſitatis genere collocari ſolet graviſſimum periculum incidendi in perpetuam capivitatem Turcarum, in qua Religio ipſa in diſcrimen adducitur.

§. IV.

De eo, quod reſtituendum eſt a poſſeſſore bonæ fidei.

Q. 1. AD quid tenetur poſſeſſor bonæ fidei? *R.* Cum in notitiam venerit, rem, quam bona fide poſſidet, eſſe alienam, & nondum præſcriptam, tenetur eam reſtituere, non titulo injuſtæ acceptionis, ſed rei acceptæ, ſeu titulo ipſius rei, quam tenet. Hic porro juxta omnes tenetur reſtituere domino rem ipſam, ſi adhuc extet in toto, vel in parte, atque id, in quo factus eſt ditior, nempe tantumdem, quantum ratione illius rei pepercit rebus ſuis, vel adauxit res ſuas: ſi autem in nullo factus

ſit

ſit ditior, nil reſtituere tenetur: ſic ex. gr. recepiſti dono a Petro pallium, quo per biennium uſus fuiſti. Paulus palii dominus verus pallium a te juridice aufert, teneris tantumdem dare, quanti æſtimari poteſt uſus biennalis illius palii, poſito, quod alio pallio peperceris: quod ſi nullum pallium revera adhibuiſſes, ſed intantum adhibuiſti, quia dono acceptum; cum in nullo factus ſis ditior, neque ulli rerum tuarum peperceris, dato pallio ad nil ultra teneberis. Si autem poſſeſſor bonæ fidei durante bona fide rem alienam conſumpſit, vel amiſit, vel alienavit, non tenetur reſtituere, ſi non ſit inde factus ditior: quia id ſuccedit in locum rei acceptæ, quæ tunc extat in æquivalenti apud ipſum. Si, durante eadem fide, res aliena periit caſu, vel etiam culpa, item ſi eam donavit, aliam non donaturus, non tenetur aliquid reſtituere, quia in ullo factus eſt ditior: at tenetur indicare donatarium domino, ut ab eodem eam ſibi vindicet. Si rem furtivam, id eo ignorante, emit juſto pretio, domino illius juridice comparente, illam eidem cedere debet; ipſe autem actionem inſtituere poteſt contra venditorem, ut ſolutum pretium ſibi reſtituat. Quod ſi illum nequeat invenire, debet id ſuo infortunio aſcribere. Demum ſi rem alienam vendidit, tenetur ejus pretium domino ipſius rei reſtituere; cum ex eo factus ſit ditior. Quod ſi eam vendiderit majori pretio, quam res illa valeat; vel augmentum ortum fuit ex paucitate illius mercis, vel ob ejus induſtriam; ſi primum, totum pretium, cum ſit fructus rei, debet domino reddere; ſi ſecundum, tenetur dare domino pretium naturale, ſibi retento, quod non eſt rei, ſed ſuæ tantum induſtriæ.

Q. 2. An tenetur reddere etiam rei illius fructus?

Nota. Quatuor genera fructuum a Juriſtis recenſeri: quidam dicuntur naturales, qui ex ſe ab eorum cauſſis ſponte fluunt, ut herba pratorum, glandes roborum &c. alii dicuntur mixti qui & eorum cauſſis naturalibus, & etiam humanæ induſtriæ correſpondent, ut ſegetes, uvæ &c. alii dicuntur civiles, ut locationes domorum, veſtium &c. alii tandem dicuntur induſtriales, qui ſolæ humanæ induſtriæ correſpondent; ut lucrum ex pecunia negotiationi expoſita &c. igitur.

R. Poſſeſſor bonæ fidei quoad fructus naturales tenetur reddere domino, qui extant, ſi extent; & ſi non extent, totum id, in quo factus eſt ditior: ſecus, ad nihil tenetur. Quoad fructus mixtos, & civiles ſimiliter reddere tenetur illos, qui extant, aut in quibus factus eſt ditior, demptis expenſis factis, & laboribus impenſis, pro quibus ſe debet compenſare, ſi velit. Quoad fructus mere induſtriales, nil reddere tenetur, quia non ſunt fructus rei. Neque tenetur reddere fructus, quos ſibi ob ſui negligentiam non percepit, quamvis dominus percepiſſet, ſi habuiſſet rem ſuam; neque damnum emergens, ſi quod domino emerſerit; quia quoad hæc omnia bonæ fidei poſſeſſor innocenter ſe habuit. At non tenetur reſtituere fructus naturales, mixtos, & civiles, ſi jam præſcri-

ſcripti fuerint tempore ſtatuto, & bona fide ſemper continuata, tituloque colorato; tametſi ex illis factus fuerit ditior.

(*) Fructus mixti, ſive adhuc extent, ſive iis ditior factus ſit poſſeſſor bonæ fidei, reſtituendi ſunt, ſecundum id, quod naturales ſunt, non vero prout ſunt induſtriales.

Q. 3. Quomodo emens bona fide rem furtivam gerere ſe debet? *R.* Qui bona fide emit rem, quam poſtea novit eſſe furto ſublatam Petro, & prudenter ſperat ſe poſſe furem compellere, ſaltem per judicem, ut ſibi pretium reſtituat; juxta omnes tenetur illam tradere Petro domino ejuſdem, ad quem ſemper res clamat, & alioquin ipſe emptor nulli damno ſubjiacet. At ſi fur, ne famam amittat, cum juramento ſpondeat, ſe illam daturum domino, ita ut emptor moraliter certus ſit, ita factum iri, videtur poſſe eam tradere furi, quia nec nocet domino, neque famæ furis occulti, ut ſupponitur, neque ſibi. Quod ſi emptor eam emit viliſſimo pretio, tenetur eam tradere domino, & ſe ſubjicere levi incommodo, nempe periculo amittendi modicum illud pretium.

R. 2. Si emptor prudenter timeat, & certus moraliter ſit, ſe amiſſurum ſolutum pretium, quia fur nulla via compelli poſſit ad tale pretium reſtituendum, via media incedens, quam ſapientum judicio ſubmitto, dico, quod, ſi amiſſio pretii ſoluti notabile damnum allatura ſit ſtatui, & familiæ emptoris; familiæ vero domini rei damnum longe minus, utpote diviti, ſit allatura, innocens, & mediocris emptor non tenetur cum tanto ſui damno impedire damnum longe minus reſpective domini divitis; qui propterea irrationabiliter, & contra caritatem chriſtianam id exigeret; proindeque poteſt emptor, ut ſe indemnem ſervet, reſtituere rem furti, ut iſte ei ſolutum pretium reſtituat, eſto certus ſit moraliter dominum rei ea privatum iri. At ſecus videtur eſſe, ſi tam dominus rei, quam emptor eſſent æqualis circiter fortunæ, & damnum ſubeundum attentis circumſtantiis, evaſurum eſſet circiter æquale: quia nullum jus emptor habet in rem illam, quod ſibi a fure tranſmitti non potuit. Negare tamen non poſſum fundamenta opinionis alterius, ſeu primæ majorem apparentiam præſeferre. Cum ſemper verum ſit, reſtituentem illam furi, non ponere eamdem in deteriori ſtatu, quam prius habuerit, ſed in eodem omnino; & ſicuti nemo tenetur rebus ſuis, præcipue in notabili quantitate, rem alterius in meliori ſtatu ponere, aut conſervare; ita neque cum notabili ſuo damno e manu furis eruere.

Ex dictis ſequitur, poſſe dominum rem ſuam, quamdiu ipſa extet, recuperare, & tollere e manibus cujuſcumque poſſeſſoris bonæ fidei, quin aliquid pro eadem ſolvat. Si quis tamen animadvertens rem illam eſſe Petri, & illam emeret viliori pretio, animo gerendi utiliter negotium Petri, eamdemque illi tradendi; juxta Doctiſs. Covarruviam de reſtitut. par. 3. §. 1. teneretur

Pe-

Petrus dominus rei redintegrare amicum, & benevolum illum; qui utiliter geſſit negotium ſuum; cum poſſit deinde Petrus cogere furem, ut ſibi det ſummam illam vilem a benevolo erogatam: & quamvis furem etiam non inveniret, non poſſet rationabiliter denegare benevolo redintegrationem; quia recuperavit rem, quam niſi ipſe emiſſet, Petrus erat amiſſurus, caſu quo ab altero empta fuiſſet. At ſi totum pretium erogaſſet furi, ut gratificaretur Petro, cui rem illam gratiſſimam, aut neceſſariam eſſe ſciebat, multi negant, alii affirmant, quod Petrus in conſcientia tunc teneretur dare totum pretium benevolo illi. Fateor partem affirmantem mihi non diſplicere. Quamvis cautius egiſſet benevolus, ſi, opportunitate permittente, quæſiviſſet de nomine furis vendentis, illumque Petro indicaſſet, ut poſſet iſte furem ad judicem deferre, aut alio juſto modo rem ſuam recuperare abſque ullo damno.

§. V.

De obligationibus Poſſeſſoris dubiæ fidei.

Q. 1. QUiſnam eſt poſſeſſor dubiæ fidei? *R.* Eſt ille, qui prudenter dubitat, an res, quam poſſidet, vere ſua ſit.

Q. 2. Ad quæ tenetur talis poſſeſſor? *R.* 1. Si in ipſa acquiſitione rei prudenter dubitat, eam eſſe furtivam, & hæc ſit aliquid notabile, peccat mortaliter ipſam acquirendo, quia voluntarie ſe expoſuit periculo poſſidendi alienum; & tenetur illum reſtituere domino abſque ullo ejuſdem onere; quia in tali dubio melior eſt conditio domini rem ſuam poſſidentis. Quod ſi dominus inveniri nequeat poſt diligentem inquiſitionem, & congruam temporis expectationem; tunc jam vel probabilius apparet rem eſſe alienam, & tunc eſt tribuenda pauperibus, vel in ſacrificia pro domino ejuſdem una cum fructibus naturalibus, & mixtis, detractis expenſis neceſſariis ad eos fructus percipiendos. Vel adhuc remanet dubium æque probabile; & tunc dividenda eſt cum dictis fructibus inter poſſidentem, & pauperes, ignoto domino; vel cum illo, de quo dubitatur, an ſit dominus; ſi agnoſcatur.

R. 2. Dubitans, rem, quam bona fide acquiſivit, eſſe alienam, ſi dubium illi oriatur ante completum tempus præſcribendi, tenetur ſtatim inquirere de veritate ſumma diligentia; poſt quam ſi probabilius appareat rem eſſe ſuam, eam integre ſibi retinere poteſt; quia poſſeſſio bonæ fidei confert ipſi titulum ſpecialem ad eam retinendam. Si autem adhuc dubium æquale perſeveret, juxta dicta c. 2. §. 6. probabilius res eſt dividenda pro rata inter poſſeſſorem, & alterum, ad quem pertinere dubitatur.

Q. 3. An dubitans, num ſolverit debitum alioquin certum, tenetur illud ſolvere? *R.* Affirmat. ex communi: quia obligatio certa non ſolvitur per ſolutionem incertam. Putarem tamen, quod, ſi et-

ſi etiam creditor dubitaret, an ſolutionem receperit; tunc cum eſſet dubium etiam de credito, ſolvendum eſſet pro rata dubii.

§. VI.

De obligationibus poſſeſſoris malæ fidei.

Nota. Poſſeſſor malæ fidei eſt, qui rem injuſte accepit, vel injuſte detinet.

Q. 1. Quænam ſunt poſſeſſoris malæ fidei obligationes? *R.* 1. Sunt iſtæ? tenetur reſtituere vera, ſi adhuc extet, vel ejus valorem, ſi non extet; item omnes fructus naturales, mixtos, & civiles perceptos ex illa, demptis expenſis, quas etiam dominus facere debuiſſet: item etiam fructus non perceptos, ſi dominus illos percepturus erat: item etiam fructus induſtriales, poſito quod etiam dominus illos percepiſſet, quamvis damnificator non perceperit: item compenſare omne damnum emergens, & omne lucrum ceſſans domino ex privatione rei ſuæ. Ratio hujus communis aſſertionis eſt: quia injuſte accipiens, vel detinens fuit omnium prædictorum damnorum cauſſa vera, & realis, ad quæ omnia tenetur, etiamſi nullam omnino utilitatem percepiſſet, puta etiamſi res illa fuiſſet furto ſublata, vel eam ſtatim amiſiſſet. Poteſt tamen ſubtrahere præter expenſas, quas dominus neceſſario facere debuiſſet ad conſervandam rem illam, etiam expenſas factas in re illa melioranda, & utiliori reddenda, dummodo tamen in expendendo non exceſſerit, & dominus quoque expenſas illas feciſſet. Fructus tamen ex melioramentis collectos reddere tenetur, cum res domino ſuo fructificet.

R. 2. Expenſas voluptuoſas a poſſeſſore malæ fidei in re aliena factas, quæ proculdubio illam pretioſiorem efficiunt; ut ex. gr. ſunt picturæ parietibus inhærentes &c. ſi auferri nequeant abſque detrimento rei alienæ; tenetur cedere iniquus poſſeſſor domino rei, quin, juxta probabiliorem, dominus quidquam pro eis erogare teneatur; necnon quin poſſit quidpiam ſibi in compenſationem retinere; tum quia hæc volens fecit, poteratque prævidere ſe in reſtituendo illa eſſe amiſſurum: tum quia, cum hujuſmodi melioramenta non raro multas expenſas requirant, teneretur dominus contra ſuam voluntatem ſubjici notabili ſuorum bonorum jacturæ, ſi reus eſſet compenſandus, vel pro magna portione rem ſuam emeret.

Q. 2. An poſſeſſor malæ fidei tenetur reſtituere rem, quæ ab altero erat certo ſurripienda domino? *R.* Affirmat. quia ſicut ille eam injuſte ſurripuiſſet; ita etiam injuſte a ſe aut detinetur, aut antea ſublata fuit. Unde ſi eripuit rem a certo inevitabili incendio, eſt Domino proculdubio reſtituenda, detractis expenſis, & merito laboris, aut periculi ad eam eripiendam.

Q. 3. An fur tenetur ad reſtitutionem rei furto ablatæ, quæ pe-

periit in manu ejus, certo perituræ etiam in manu domini, puta in incendio, quod domum integram cum omnibus rebus in ipſa contentis tam domini, quam furis conſumpſit? *R.* Probabilius videri, quod non teneatur: quia revera fur nullum damnum intulit, bene vero incendium. At ſecus eſt, ſi fur ille rem furto ſublatam diſtraxiſſet, vendidiſſet, comſumpſiſſet ante incendium; tunc enim proculdubio tenebitur domino reſtituere integrum rei illius valorem una cum omnibus damnis, ſi quæ ſecuta fuere a tempore, quo illam conſumpſit, uſque ad tempus, quo periiſſet cum aliis rebus domini: quia fur illam conſumpſit tempore, quo integrum ſuum valorem res habebat, quandoquidem neque prævidebatur, neque expectabatur (ut ſupponitur) incendium &c.

Q. 4. An ſurripiens rem alienam, quæ certo peritura erat apud dominum, quia die ſequenti militares repreſſaliæ illum cunctis omnino bonis exſpoliarunt, tenetur quamprimum illam reſtituere? *R.* Affirmat. vel, ſi eam abſumpſit, integrum ſuum valorem, vel ſi timebantur, & expectabantur repreſſaliæ, quanti valere poterat in ſtatu illius periculi. Si autem non ſtatim reddat, & ſit in mora; & interea rem illam, quocumque caſu amittat, tenetur æquivalens reddere domino, quia fuit cauſſa realis omnium prædictorum.

Q. 5. An poſſeſſor malæ fidei tenetur reſtituere domino rem ſecundum ſtatum perfectiorem, quem habuit, & ſecundum valorem ſummum, quem habuit? *R.* Sed prius nota, quod duplex valor diſtinguitur, nimirum intrinſecus, qui convenit rei ratione ſui ipſius, & extrinſecus, qui convenit rei ratione circumſtantiarum externarum v. g. varius valor tritici tempore abundantiæ. Igitur

R. Affirmat. quia etiam in eo ſtatu debebatur ſuo domino, & ipſi reddenda: unde ſi furatus es vitulum, qui crevit in bovem, eumdemque vendidiſti &c. teneris valorem illius bovis reſtituere: detractis tamen expenſis, quas dominus feciſſet, quouſque in bovem evaderet: quod ſi bove illo uſus fuiſti; valorem illius uſus teneris reddere domino, quia uſus rei ſuæ. Et hoc eſt verum, etiamſi dominus illum conſumpturus erat in ſtatu vituli; quia, etiam ſic auctus, ſuus erat. Debetur autem domino ſummus valor illius bovis; quia etiam ſummus ille valor ad eum pertinebat, & hoc indubitanter, ſi certum, aut dubium ſit, dominum bovis fuiſſe illum venditurum eo ſummo pretio: quia etiam in dubio melior eſt conditio domini rem ſuam poſſidentis, & jus habentis ad ſummum illum valorem. Immo, juxta probabiliorem, etiamſi dominus illum vendidiſſet ante ſummum pretium, poſſeſſor iniquus ad illud teneretur, quia etiam eo tempore erat domini, eidemque reddendus: aliter iniquus poſſidens, reddendo dumtaxat minus pretium, reportaret utilitatem ex iniquitate ſua, quæ utilitas non eſt meræ induſtriæ adſcribenda, ſed eſt inſita rei alienæ.

* Quæres, quomodo pretium æquivalens refundere poſſit, qui triticum, gemmas, aut ſimilia jam octo ab hinc annis furatus

eſt?

eſt? *R.* Petrus Collet, Tract. de Juſt. & Jur. cap. 3. ſect. 2. ar. 3. reſtituendum eſſe pretium non ſupremum, vel infimum, ſed medium, quo res venundabantur, cum furto ſublatæ ſunt. Hoc autem pretium, ſubdit ille, vel ex publicis regiſtris, ſi agatur de annona, vel ex libris mercatorum, ſi agatur de gemmis, & ſimilibus, cognoſcetur. Quod ſi gemma ab eo, cui ſurrepta eſt, ad præſens uſque tempus ſervari debuiſſet, reſtituenda eſt ſecundum valorem, quem hodie habet, etiamſi forte multo majorem, quam eſſet tempore ipſius furti; res enim domino ſuo creſcit.

Q. 6. An in dubio de damno ſecuto ex actione mala per ſe damnificativa eſt obligatio reſtituendi? *R.* 1. Qui dubitat, an ex actione ſua mala, per ſe damnum inferente, reapſe damnum ſecutum fuerit, tenetur reſtituere tantum, quanti æſtimari debet periculum certum ſubeundi damnum illud; quod judicio prudentum taxari debet, mature perpenſis circumſtantiis gravitatis damni, & gradus periculi. Ratio eſt, quia jam eſt certus de poſita actione mala damnificante, & dubius de effectu ſecuto: in dubio autem melior eſt conditio innocentis, quam ponentis actionem damnificativam.

R. 2. Si certus eſſet, nedum de actione damnoſa poſita, ſed etiam de damno ſecuto; dubitaret autem, an damnum ſecutum fuerit ex actione ſua, an potius ab alio eventu accidentali; tunc magis augetur motivum, & debitum redintegrandi, &, ut affirmant multi, totum damnum: cum enim certum ſit actionem fuiſſe poſitam, & damnum fuiſſe ſecutum; extat fundamentum prudens judicandi, damnum ex illa actione profluxiſſe, ex qua plerumque damnum ſequi conſtat. Quod ſi aliqua revera extaret ratio, excitans dubium non leve, aliunde procedere potuiſſe damnum illud, aliquid forte poſſet remitti illi, qui poſuit actionem; at valde modicum; cum præſumptio ut decem ſit contra ipſum, & ut unum pro ipſo.

§. VII.

De aliorum nonnullorum obligatione.

Q. 1. AN, qui ponit actionem, ex qua damnum obvenit alteri, tenetur illud reſtituere? *R.* 1. Qui facit actionem, ad quam jus habet, honeſtam, & ſibi utilem, & quamvis ſit periculoſa damnum afferendi, omnem tamen diligentiam adhibet, quam cauti, & prudentes homines adhibere conſueverunt; ſi damnum aliquod inde præter intentionem emergat, ad nihil tenetur, quia utitur jure ſuo, atque diligentia a natura actionis requiſita: leg. 193. §. de Regul. Jur. Secus eſt ob oppoſitam rationem, ſi omittat uti debita diligentia mox dicta: leg. 28. §. *ad leg. Aquiliam.* 2. Si actio fuerit otioſa, inutilis, & multo magis mala,

ſimul-

ſimulque periculoſa damni inferendi, aut ex natura ſua, aut ex circumſtantia; quamvis adhibeat diligentiam, ne damnum ſequatur; tenebitur ad damnum, ſi ſequatur: quia tale damnum eſt illi ſufficienter voluntarium in cauſſa; & intulit injuriam damnoſam illi tertio. 3. Si actio tua fuerit mala, vel inutilis, nec ipſi plerumque, & ordinarie ullum malum conjungatur; attamen ni illud intenderis, & actionem eo fine feceris, teneberis de damno, ut patet; nam tunc damnum eſt tibi voluntarium in ſe. 4. Idem dicendum eſt, etiamſi damnum actioni illi plerumque conjungi non ſoleat; tu tamen ex aliqua circumſtantia prævideris probabiliter eventurum ex tua actione inutili, aut mala, & reapſe damnum ſequatur: quia damnum tibi ſufficienter eſt voluntarium in actione illa.

Q. 2. An, qui exemplo ſuo movit alium ad damnum inferendum, tenetur damnum ab hoc illatum reſarcire, ſi reipſa inferatur, & alius recuſet? *R.* Affirmat. ſi hoc probabiliter prævidit, aut prævidere debuit, ac potuit; quia exemplum illud fuit actio injuſta, & modus injuſtus, unde alii reipſa excitati fuerunt ad damnum inferendum.

Q. 3. An teneantur ad redintegrationem, qui damna a ſuis famulis, aut feris, ex. gr. urſo &c. ob ſui negligentiam in illis caſtigandis, cuſtodiendis &c. fieri non curavit? *R.* Affirmat. juxta omnes: quia omiſit in aliorum perniciem id, ad quod ſtricto jure tenebatur. Si autem revera abſque omni ſua negligentia damnum ſecutum fuit, in foro conſcientiæ ad nihil tenetur; quia nequit verificari ullus illius influxus in damnum illud. At in foro civili jubetur, ut pro damno illato, quamvis abſque culpa domini, tradatur mancipium, vel animal, quod damnum intulit; ex jur. civil. inſtit. §. de noxiol. actionib. & etiam Canon. cap. ult. de injur.

Q. 4. An, qui impedivit alterum a conſecutione alicujus boni temporalis tenetur ad reſtitutionem? *R.* 1. Qui quovis modo, etiam ſolis precibus, impedit, & eſt cauſſa, ne aliquis conſequatur bonum temporale, ad quod jus habet ſive in re, ſive ad rem, tenetur ad totum damnum reſtituendum juxta omnes: quia injuſte violat jus proximi. Et ſi quidem habebat jus in re, tenetur ad omnia damna inde ſecuta: ſi autem habebat dumtaxat jus ad rem, impediens tenebitur pro quanto jus illud prudenter æſtimari poteſt. Idem ob eamdem rationem dic de eo, qui impedit alterum, ne utatur jure ſuo, v. gr. exercendi ſuam artem, operam locandi &c. Si preces fiant, non ab impediente, ſed per tertiam perſonam valentem incutere metum, ita ut alter libere non aſſentiatur, & deſiſtat; tunc enim primo inducens rogantem, deinde in hujus defectu ipſe rogans te etur ad compenſationem; quia utitur modis injuſtis, & voluntatem liberam violantibus. Ita S. Th. 2. 2. q. 62. ar. 2. ad 4. & ar. 4. At ſecus, ſi ipſe immediate impediens utatur ſolis, & meris precibus abſque incutione alicujus me-

tus, & proximus deſiſtat omnino libere, ut patet, quia ipſi injuriam non infert.

R. 2. Impediens fraudibus, minis, detractionibus, mendaciis, aliiſque modis injuſtis alterum a conſequendo bono ſibi, vel juſte, vel gratuito conferendo; tenetur ad reſtitutionem pro quanto apud prudentes æſtimabitur ſpes illius boni conſequendi: quia quamvis bonum ipſi conferendum eſſet gratuitum, & nullum jus ad ipſum haberet; habebat tamen jus, ne modis injuſtis impediretur ab illo conſequendo. Dixi, *quanti, vel pro quanto apud prudentes æſtimabitur ſpes illius boni conſequendi.* Quia non tenetur ad æquale, *quia gratiam illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri.* At ſecus eſſet ob oppoſitam rationem, ſi ad bonum aliquod alter nullum habeat jus, quia gratuito donandum, & nullis adhibitis modis injuſtis, volens donare diverteretur a propoſito ſolis precibus tuis moderatis, quamvis ex odio contra alterum profectis: peccares tamen graviter contra caritatem, ſi ex odio ſupplicares; & nullo peccato, ſi illum rogares, ut potius alteri magis bene merenti, aut indigenti donaret.

R. 3. Impediens Perſonam dignam a conſequendo officio, ſive clericali, ſive laicali, quamvis ſine ullo artificio injuſto, ut conferatur conſanguineo, aut amico indigno, & inepto, peccat graviter contra juſtitiam debitam Eccleſiæ aut Reipublicæ, & tenetur ad compenſationem omnium damnorum ex adminiſtratione illius inepti reſultantium; quia tam Eccleſia, quam Reſpublica jus habet, ut officia ſua non dentur ineptis. Immo ad id teneretur, etiam in caſu, quo impediens impediret, ne notabiliter dignior promoveretur, quamvis procuraret pro digno. Vide dicta cap. 3. de juſtitia §. 1.

Sed quid, ſi alterius procuratorem, vel tabellarium, litteras, aut mandata alterius deferentem ad impetrandum beneficium, vel aliquod negotium detineam prætextu recreationis, vel potionis, ſciens hanc moram nocituram mandatario? *R.* Peccas contra juſtitiam, & teneris ad reſtitutionem; quia mandatarius habet jus, ut procurator, vel tabellarius ſeu famulus diligentiam adhibeat, & moram vitet, ad quod tenetur ex juſtitia, & tu ſcienter impedis executionem, ac uſum ejus juris, ſeu id, ad quod ille jus habebat. Sed & famulus injuſte egit, qui ex juſtitia tenebatur obedire domino; unde, ſi ſciebas negotium, ut ſupponitur, dividenda eſt pro rata inter te & famulum obligatio reſtituendi pro valore ſpei, quam habebat Petrus. Major tamen portio oneris ad te ſpectabit, qui conſcius, vel ſuſpicans de contentis in epiſtola, ſeduxiſti famulum ignorantem negotium epiſtolæ.

Q. 5. Ad quid tenetur, qui eſt in mora reſtituendi? *R.* 1. Ex dictis in §. de mora orta ſive ex voluntate, ſive ex impotentia injuſte accipientis aliena, conſtat ipſum teneri ad omnia damna ex injuſta acceptione proximo ſecuta; quia ipſe eſt cauſſa realis illorum damnorum, & ſuæ impotentiæ, quæ non valet ipſum excuſare;

ſare ; quippe quæ fuit volita in cauſſa culpabili . 2. Debitor ex contractu , vel quaſi contractu tenetur ſolvere , elapſo termino conſtituto, quamvis non moneatur a creditore. Ratio eſt manifeſta ; quia tunc incipit retinere alienum contra voluntatem domini. Si vero nullus terminus fuerit conſtitutus ; & ſilentium creditoris moraliter certo procedat ex tacita conceſſione dilationis , non erit judicandum lethale, ſi debitor differat: ſi vero prudens ſuſpicio ſit ſilentium creditoris proficiſci ex quodam metu ; tunc dilatio notabilis poteſt eſſe mortalis; utpote retentio rei alienæ invito domino. 3. Si creditor, eo quod debitor diſtulerit ſolutionem, compellatur accipere pecuniam ſub uſuris, non eſt dubitandum , quod ſi de hoc præmonitus fuerit a creditore, & adhuc non ſolverit , teneatur ſolvere uſuras illas, quarum illius mora eſt cauſſa. Si autem non fuerit præmonitus ex negligentia creditoris, durum eſt obſtringere debitorem ad illas ſolvendas; ſi enim præmonitus fuiſſet , probabiliſſime aliquod medium inveniſſet ſolvendi debitum, ne ſub mora magis augeretur . Si demum creditor non monuit, prudenti timore retractus ob indolem difficilem, indignantem, & præcipitem debitoris , ne alicui injuriæ ſe exponeret ſine fructu; manifeſtum jam eſt, quod procul dubio teneatur debitor ad uſuras ; quia tenebatur ſolvere tempore conſtituto, vel ad primam creditoris petitionem . 4. Quando mora non fuit culpabilis, atque nata ex mera inculpabili oblivione , neque in contractu conventum fuerit, quod teneatur ad intereſſe etiam pro mora culpabili , communior docet, quod non teneatur ad damna: quia non invenitur radix hujus obligationis ; non retentio; eo quod ſit inculpabilis; non contractus ſolvendi , qui non extat, ergo nihil. 5. Si debitor ex contractu, antequam elabatur tempus ſolutioni conſtitutum ex ſua culpa incidat in impotentiam; judicandus videtur debitor ex delicto ; quia neque debebat ante terminum ſolutioni præfixum in impotentiam ſe conjicere , ne redderetur impotens ad ſolvendum; neque differre debebat poſt elapſum tempus, ſed ſtatim ſolvere. Secus eſſe videtur, ſi in impotentiam incidat abſque ulla ſua culpa , antequam elabatur terminus ſolutioni præfixus, quo termino adveniente adhuc perſeverat in impotentia. Eſſet tamen rationabile, immo non ſine fundamento affirmari poteſt, quod eſſet juſtum, & debitum, ut, ſi debitor a Deo reſtituatur in bonis, ita ut poſſet nedum ſortem dare, verum etiam damna creditoris reparare, id ageret ; eo quod præcipue in contractu mutui id implicite ſubintelligi aſſeritur.

Q. 6. An accepta ob opus malum reſtitui debent? *R.* 1. Accepta pro perpetrando peccato; antequam perpetretur , reſtituenda ſunt; & deſiſtendum ab opere malo : quia ex vi nullius contractus induci valet obligatio ad perpetrandum peccatum : proinde dare , & accipere cum pacto ad committendum peccatum nulla ſunt, & pactum irritum. 2. Niſi lex accipientem inhabilem reddat ad retinendum data pro peccato jam patrato poſſunt retineri.

 Ita

Ita S. Th. in 4. d. 15. qu. 2. ar. 4. q. 2. quem ſequuntur plurimi Theologi. Ratio eſt, quia promiſſio de ſolutione pretii valet, dummodo conſideretur facta ex ſuppoſitione poſitæ conditionis, alioquin prætio æſtimabilis. Idem repetit S. Doct. 2. 2. qu. 62. art. 5. ad 2. ubi docet, quod mulier retinere poteſt, quod acquiſivit per meretricium. 3. Qui peccatum patravit ob pactam mercedem, ita ei merces debetur, ut peccet lethaliter, ſi ſit de re notabili, qui illam dare non vult, eique ſemper remanet debitum redintegrandi; ita communior, & rationabilior, & fundatur in doctrina S. Thomæ ſupracitata: quia niſi lex poſitiva hominem inhabilem reddat ad recipiendum, ut contingit in Simonia, ſtandum eſt juri naturali: atqui dare mercedem poſt patratum delictum non eſt actio mala; ergo jure naturali erit adimplenda; cum ad eam adimplendam promittens ſe obſtrinxerit, poſita patratione peccati. 4. Quando promiſſio pro patrando peccato eſt prodiga, ita ut poſt delictum comiſſum non poſſit exequi abſque peccato ſaltem veniali, probabilior Soti, & Bannez, quibus alii plures adhærent, docet, quod non ſit exequenda quoad exceſſum mercedis juſtæ, & prudentum judicio debitæ: quia quod ſine peccato fieri non poteſt, omnino faciendum non eſt.

* P. Paulus Gabriel Antoine Tract. de Juſtit. & Jur. cap. 3. q. 14. reſp. 3. ſuggerit praxim hac in re a Confeſſario ſervandam his verbis: „ Quoad praxim, inquit, in pœnitentiam imponenda „ eſt a Confeſſario obligatio dandi pauperibus, vel piis cauſſis „ accepta pro quovis opere malo patrato, ſi accipiens non indi„ geat: tum quia peccatum eſt tali pœna dignum: tum ne lu„ crum ex peccato reportet (*peccator*), & ſic ad peccatum affe„ ctum retineat, & ad illud iterandum alliciatur «.

Q. 7. An accepta ob opus bonum jam debitum reſtitui debent?
R. 1. Qui recipit aliquid pretio æſtimabile, non omnino ſpontanee, voluntarie, & libere datum pro actione, quam ex juſtitia præſtare tenetur, debet, quod recipit, indubitanter reſtituere, juxta communem: quia vendit, quod jam ſuum non eſt, & ex juſtitia præſtare tenetur. Addo, quod qui dat, ut illam actionem obtineat, dat non omnino voluntarie, & libere; dat enim ad redimendam vexationem ſibi injuſte factam. Idem dicas de pretio accepto a tertia perſona, ut diligenter perſolvas, quod jam perſolvere teneris illi, pro quo pretium datur. 2. Accepta pro actione, quæ motivo caritatis, aut alterius virtutis eſt exequenda, ſi in illius executione nullus labor, aut ſumptus, nullumque periculum intervenire debet, juxta probabiliorem ſunt reſtituenda: quia communi hominum judicio talia opera non ſunt pretio æſtimabilia; nec omnino voluntarie, & libere aliquid datur, ſed coacte ob neceſſitatem. Si autem actio illa fieri nequeat ſine labore, ſumptu, vel periculo, quidam dicunt data retineri poſſe, quin peccetur contra juſtitiam: quandoquidem recipiantur in compenſationem laboris, ſumptus, periculi temporalis impenſi &c. peccat ta-

tamen recipiens contra caritatem; eo quod actio erat ſine ulla mercede præſtanda: niſi tamen ex conjecturis conſtet certiſſime dari omnino voluntarie.

(*) Accepta pro actione, quæ motivo caritatis, aut alterius virtutis eſt exequenda, ſi in illius executione nullus labor, nullus &c. interveniat; ob rationem dictam in 2. reſponſione præced. ſunt reſtituenda, ſi conſtet, vel ſaltem dubium ſit, eum, qui quicquam dedit pro hujuſmodi actione, illud dediſſe animo ſolvendi pretium pro ipſa. Nam ſunt debita, & quamvis non titulo juſtitiæ, titulo tamen alterius virtutis, præcipue caritatis; unde injuſte venditur, quod jam quis præſtare tenetur. At quia præſumi plerumque poteſt, eum, qui quicquam poſt ejuſmodi actionem, nullo præcedenti pacto patratam, dat, eum omnino voluntarie; & in ſignum gratitudinis pro beneficio recepto, licet alias ex caritate debito, tribuere; hinc putamus, eum, qui aliquid hoc modo recepit, ad reſtitutionem minime teneri. Quod ſi vero aliquam præſtitiſſet actionem in beneficium alterius, ad quam præſtandam cum tam gravi incommodo, & periculo, ac etiam expenſa nulla ex virtute obligatus erat; hic non ſolum pro ea recipere aliquid poſſet ſponte oblatum, illudque retinere; ſed etiam petere poſſet, & aliquatenus exigere, eo quod utilem operam ei impendiſſet; quam nullo modo debebat: immo hic aliquatenus ex juſtitia illius laborem compenſare, ſaltem ipſius expenſas reparare teneretur.

R. 3. Accepta pro actione, aut omiſſione cedente in ſolum commodum accipientis, vel ad Dei cultum, poſſunt retineri: Ratio eſt, quia tali modo donata non eſt locus ſuſpicandi, fuiſſe donata, non omnino libere; cum nemo conſueverit emere ab alio actiones, quæ ipſi ſoli, a quo emuntur, ſunt utiles, & non emptori. Et circa hoc notandum, quod quando receptio doni efficit, ut actio alioquin debita non ponatur ſecundum ſubſtantiam, tunc donum eſt reſtituendum: unde qui ex voto v. gr. tenetur offerre duo candelabra 100. argenteorum, & id ægre adimpleat, non poteſt recipere ab amico quinquaginta, ut libentius id præſtet, ſed reſtituere tenetur: quia non impleret id, ad quod ex voto obligatur. Secus eſt, ob contrariam rationem, ſi ex voto tenearis jejunare, & cum ægre id facias, genitor tuus, vel amicus donat tibi annulum, ut libentius jejunes.

§. VIII.

De concauſſis damnorum proximi generatim.

Q. 1. QUot ſunt modi cooperandi ad damnum proximi ? R. Sunt novem juxta Div. Thom. 2. 2. qu. 62. ar. 7. quem Theologi ſequuntur; & his duobus verſibus comprehenduntur.

Juſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus,
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

Juſſio denotat jubentem, ut damnum inferatur. Conſilium denotat conſulentem, ut damnum inferatur. Conſenſus denotat aſſentientem ad inferendum damnum. Palpo denotat adulatorem conferentem ad damnum inferendum. Recurſus denotat receptorem damnificantis, ut talis. Participans denotat ſcienter participantem in re ablata. Mutus denotat non clamantem, ad clamandum obſtrictum, ut damnum impediatur. Non obſtans denotat non reſiſtentem reſiſtentia poſitiva ad reſiſtendum obligatum. Non manifeſtans denotat non manifeſtantem damnum illatum, vel damnificantem, dum manifeſtare tenetur.

Q. 2. An cooperantes ad damnum proximi tenentur ad reſtitutionem? R. Affirmat. Ratio eſt: quia quiſque jus habet, ne ei quocumque modo directe, vel indirecte, immediate, vel mediate damnum ſine juſta cauſſa inferatur, & ut reſarciatur injuſte illatum. Ita D. Th. loco mox citato. Hinc Innocentius XI. damnavit propoſitionem; num. 39. in qua dicebatur: „ Qui alium movet, &c. inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad reſtitutionem illius damni “.

Q. 3. Quid requiritur, ut cooperantes teneantur ad reſtitutionem? R. Sufficit, quod revera damnum ex eorum influxu ſecutum fuerit, etiamſi, ipſis non influentibus, adhuc damnum ſecutum fuiſſet; Ratio primæ partis eſt; quia ad veram rationem cauſſæ, ſufficit, ut reapſe influxerit in effectum. Ratio ſecundæ partis eſt; quia ſufficit, ut reapſe ex malitioſo influxu damnum illatum fuerit. Hinc cum Cajetano, Soto, aliiſque infertur, quod, dummodo influxus in damnum verificetur, nihil refert ad excuſandum a reſtitutione, quod, niſi extarent alia motiva, influxus cooperationis non fuiſſet ſufficiens: quia cum nihilominus revera influxerit, onus reſtituendi ſubivit.

Num vero mandans, conſulens, ſuffragium dans &c. teneantur, quando certiſſime conſtaret, nullum omnino influxum ſe habuiſſe in damnum ſecutum? probabilius videtur cum Cajetano in Sum. T. *Reſtitutio* cap. 1. §. *conſenſus*, aliiſque non teneri ad reſtitutionem: quia revera nullum influxum habuit in damnum. At ſi

de

de hoc dubitaret; tunc, cum certus ſit de ſua actione injuſta poſita, & ſolum dubitetur de effectu, reſtitutioni eſt obnoxius, ſaltem pro rata dubii; aliter non ſervaretur æqualitas.

(*) Auctoris doctrinam confirmat Angelicus præcit. ar. 7. inquiens; „ Non ſemper conſilium, vel adulatio, vel aliquid hujuſmodi eſt efficax cauſſa rapinæ. Unde tunc ſolum tenetur conſiliator, aut palpo, ideſt adulator ad reſtitutionem, quando „ probabiliter æſtimari poteſt, quod ex hujuſmodi cauſſis fuerit „ injuſta acceptio ſubſecuta “. Porro probabiliter æſtimari poteſt, ut animadvertit Petrus Collet, tom. 2. tract. de Juſt. & Jur. c. 3. art. 3. ſect. 4. conſilium, aut mandatum nihil influxiſſe in damnum alterius, 1. ſi damnificator neget ſe alieno conſilio motum fuiſſe: ei enim, ſi aliunde fidem meretur, in interiori foro credi debet. 2. Si homicida v. g. poſt conſilium datum, inimicum non occiderit, etſi fauſta illius occidendi ſeſe obtulerit occaſio, ſed ſolum ad facinoris executionem devenerit ob novas, quæ inter utrumque exortæ ſunt, ſimultates, vel propter vetera odia, quæ ex nova occaſione recruduerunt.

Q. 3. An qui alterum adjuvat ad aſportandam rem furtivam, quam ſolus fur aſportare ſufficeret, quamvis nil ex illa participet, vere influit in furtum, & ad reſtitutionem tenetur in defectu juris? *R.* Affirmat. quia vere influit in furtum, & damnum proximi. Idem de eo probabilius eſt, qui volentem certo furari hebdomada ventura, ſuadet, ut furetur hebdomada præſenti, quin aliquid de furto participet: quia accelerat damnum proximi, & quodammodo magis certum efficit. At ſecus eſt de eo, qui non potens ullo modo removere proximum a damno inferendo, ſuadet, ut ſaltem differat, quia hic efficit, quantum poteſt, ne damnum inferatur. Sed de his alibi.

§. IX.

De cauſſis cooperantibus poſitive.

Q. 1. QUænam eſt prima cauſſa poſitive cooperans? *R.* Eſt mandans. Hic ſi ſerio revocet mandatum, & revocationis notitia ad mandatarium perveniat: ſi mandatarius mandatum velit exequi, mandans ad nihil tenetur; quia ſi tunc damnum ſequatur, mandatum non eſt amplius cauſſa damni, ſed malitiæ volentis damnum inferre. Et idcirco mandans, ſi mandatarii notitiæ non pervenerit retractatio, tenetur admonere illum, cui damnum inferendum eſt, ut ſibi caveat; quamvis mandans ex hac admonitione ſubiturus eſſet æquale damnum. At ſi longe majus damnum ſubiturus eſſet, rationabilius videtur, quod non teneatur monere: quia etiam pro compenſando damno illato, non tenetur, qui illud intulit, ad compenſationem, ſi longe majus damnum ſit ipſi inevitabile, ex gra-

gratia, famæ pro adamante. Secus eſt de damno modice majori; quod mandans ſubire tenetur. Quod ſi revocatio mandati non perveniat ad mandatarium, damnum ſecutum adſcribitur mandanti.

(*) Non ſolum mandans tenetur ad reſarciendum damnum ſecutum, quod ipſe juſſit, verum etiam ad illud, quod, habita ratione circumſtantiarum, prævidere potuit ex mandato ſuo ſecuturum, at ſecus eſt de illo, quod non potuit prævidere. 2. Mandans, ſi ſit ſuperior mandatarii, tenetur ad reparandum damnum, quod evenit ipſi mandatario propter iniqui mandati executionem, ex. gr. ſi vulnus aliquod reportaverit, vel in bonis temporalibus jacturam ſubjerit. Ratio eſt, tum quia ſubditus veluti moraliter compellitur a Superioris mandato; tum etiam quia mandans virtualem videtur cum ſervo ſuo contractum inire, quo eum a quocumque, quantum poterit, damno incolumem ſervet. Ob oppoſitam rationem ſecus eſt juxtà non paucos, ſi mandans non ſit ſuperior, ſed mandatarium ſtipendio conduxerit. 3. Nomine mandantis non ſolum intelligitur, qui mandat *expreſſe* ſeu verbis expreſſis, ſed etiam qui mandat implicite, ſeu ſignis, nutibus, aut qui notum facit inferiori gratum ſibi fore, ſi talem actionem injuſtam exequatur.

Obſervat etiam P. Antoine, tract. de Juſt. & Jur. cap. 4. §. 1. reſp. 3. quod inſuper teneatur ad reſtitutionem, qui cognoſcit alterum paratum eſſe nomine ſuo damnum inferre, ſi non impediat, cum poſſit, cohibendo, vel ſignificando ſe nullatenus id velle. Quia cenſetur mandaſſe ſaltem tacite, aut certe ejus taciturnitas cenſetur conſenſus, & approbatio. Deinde, ait, quiſque tenetur ex juſtitia impedire, ne nomine ipſius, & tamquam aliquid ſibi gratum, damnum proximo inferatur.

Q. 2. Quænam eſt ſecunda cauſſa poſitive cooperans? *R.* *Eſt* conſiliator; (ad quem reducuntur ab Auctoribus etiam Promittens, & Rogans, ut damnum inferatur). Quando damnum inferendum pendet ex ſolo conſilio, incumbit totum conſiliario; eo quod ipſe ſolus eſt cauſſa hujus damni. 2. Quando conſiliator ſerio retractat conſilium directum ad inquirendam veritatem, & juret ſe fuiſſe deceptum, neque verum eſſe quod dixit, & afferat motiva veritatem probantia; tunc ſi conſiliatus exequi vellt, damnum illatum reparare, ad ipſum conſiliatum pertinet; quia reapſe ceſſavit omnis prorſus conſilii influxus. Si autem conſilium datum dirigatur ad commodum, & utilitatem percipiendam, probabilioriſtæ docent, quod, quamvis retractetur conſilium, adhuc ad ipſum pertineat onus reſtituendi: quia tunc merito cenſetur cauſſa damni, cum ſit cauſſa motionis impreſſæ, ex qua damnum oritur, & quæ non tollitur revocatione. Putarem tamen, ſalvo meliori judicio, verum id eſſe in caſu, quo conſiliator, aut dumtaxat ſerio non retractet ſimpliciter conſilium, aut afferat motiva non elidentia motiva ab ipſo priori conſilio allata; quia vera eſt adducta

ducta ratio. At quando conſiliarius feriæ retractationi prioris conſilii addit etiam motiva, quæ revera efficaciora ſunt anterioribus, tunc ſi conſiliatus velit adhuc damnum inferre, non amplius verificatur, quod illud inferat ex vi motivorum anteriorum; ſed ex mera ſua pravitate; proindeque &c.

* Excitatur difficultas, an teneatur ad reſtitutionem, qui minus malum conſulit ei, qui jam paratus erat ad majus inferendum? Et reſpondent Doctores communiter, quod non teneatur, ſi conſulat, ut minus malum eidem inferatur, cui majus malum inferendum erat, & minus damnum ſuadeat animo ſolum avertendi majoris damni. Quippe per hoc conſilium nullum reapſe damnum alteri infert. At tenetur, ſi conſulat alicui, ut minus malum potius inferat Petro, de quo ille non cogitabat, quam Paulo, cui ſtatuerat illud inferre; quia eo conſilio eſt cauſſa injuſta damni Petro illati, & injuriam infert Petro, cum quivis innocens jus habeat, ne ſibi inferatur damnum, etiam ad avertendum majus alterius. Excipe, niſi damnum Petri ſit ita exiguum, ut teneatur ex caritate illud pati ad impediendum majus damnum Pauli; quia tunc non eſt rationabiliter invitus.

Q. 4. Quænam ſunt aliæ cauſſæ poſitive cooperantes? R. 1. Tertia cauſſa eſt aſſentiens, & indicatur ille, cujus aſſenſus eſt neceſſarius ad aliquid agendum, aut voce expreſſus, aut ſuffragio ſecreto: puta aſſenſus Principis, Conſiliariorum, Vocalium in electione, approbantium approbatione confirmante. Ex dictis in §. præced. reſponſ. ad 3. qu. conſtat horum quemvis cooperari ad damnum inferendum. 2. Quarta cauſſa, eſt palpo, ſeu laudator in malum, & vituperator in bonum: unde qui animum auget ſuis laudibus volenti damnum inferre, aut vituperans volentem deſiſtere ab actione, ſeu vindicta damnoſa &c. jam patet, quod influxum habeat in damna illata, & reſtitutioni ſubjiciatur? 3. Quinta cauſſa eſt recurſus, ſi receptio influat aliquo modo in damnum inferendum, vel ad non reſarciendum illatum. Item caupo, vel alius recipiens aliquem conſumentem bona aliena; aut de quo id prudenter poteſt ſuſpicari; nam tales revera cooperantur damno, quod ſine illis, aut ſimili cauſſa non fieret. An vero, qui furem, dum a lictoribus quæritur, occultat ſolum, ut vitam ei ſervet; vel a periculis pœnæ temporalis? fateor me hærere; tum quia impedio actionem juſtam principis publicam ſecuritatem intendentis; tum quia hujuſmodi homines, qui plura pericula evadunt, eo animoſiores ad furandum fieri conſueverunt. Ideo niſi ignorantia, & bona fides agentis excuſaret; ex merito actionis non cenſeo immunem a reſtitutione furtorum ſubſequentium, in quæ ſua receptione indirectum influxum habuiſſe videtur.

* Doctrina Auctoris circa receptorem furis a lictoribus quæſiti videtur habere locum dumtaxat in duobus caſibus: 1. nempe ſi receptator ſpem ei faciat ſimilis in poſterum auxilii, & fur eo

auxi-

auxilio fretus iterum poſtea furetur. 2. Si per occultationem illam cauſſa ſit, ne fiat a fure reſtitutio illarum rerum, quæ jam fuerunt ab ipſo ablatæ. Præter duos hoſce caſus locum habere non videtur præfata doctrina; præter quos recipiens actum caritatis exercet.

R. 4. Sexta cauſſa poſitive cooperans eſt participans de re aliena, quod duobus modis evenire poteſt, nempe vel participando in re ablata, vel in actione auferendi. Primus participans, ſi ignoranter, & bona fide participet, tenetur juxta regulas datas de poſſeſſore bonæ fidei in §. 4. ſi participet ſcienter, tenetur juxta regulas datas de poſſeſſore malæ fidei, in §. 6. & multo magis ſi participet in actione injuſta auferendi, præbendo auxilium, operam, inſtrumenta &c. comitando, conficiendo inſtrumenta uſuraria, ea procurando &c.

Q. 4. Quomodo reſtituere debent ſex dictæ cauſſæ? *R.* Rationabilius eſt, quod præfatæ ſex cauſſæ poſitivæ teneantur ſingulæ ad totum damnum, poſito quod aliæ nolint reſtituere pro ſua parte: Ita Cajetanus, & Sotus, quos alii plures ſequuntur. Ratio eſt, quia quamvis ſint materialiter plures, moraliter, & prudentum judicio ſunt una dumtaxat cauſſa damnificans. Si autem ſingulæ ſuum debitum implere velint, ſingulæ tenebuntur pro rata. Idem dicas, quando, etſi ſingulæ non poſſunt totum damnum afferre; ſingulæ tamen ſunt neceſſariæ ad damnum inferendum; ita ut una deficiente damnum inferri non poſſit. Idem dicas de concurrentibus ſuo ſuffragio ad injuſtam promotionem, in qua ſi votum alicujus eorum defuiſſet, electio ſecuta non eſſet: & idem de conſiliatore, ſine cujus conſilio damnum ſuſpenderetur. Secus dicendum, ſi abſque ſuo conſilio damnum certo fieret ob aliorum conſilia; tunc enim teneretur pro ſe dumtaxat pro rata influxus, ſi non interceſſerit conſenſio, ſeu conſpiratio: quæ ſi interceſſerit, ob datam rationem tenebitur ad totum, ſi alii recuſent.

§. X.

De cauſſis negativis.

Q. 1. Quinam ſunt negative cooperantes ad damnum? *R.* 1. Prima cauſſa negativa cooperans ad damnum eſt mutus: Qui ſinit malum inferri non reprehendendo, non diſſuadendo, non prohibendo, non clamando, non admonendo &c. cum tamen ad dictas actiones reſpective agendas teneatur, vel ex contractu, vel ex officio, proindeque ex juſtitia; quamvis, ut notavit Lugo, munus hoc contra ejus, vel eorum voluntatem illis impoſitum fuerit a poteſtate jus habente; cui ſicut obedire tenemur, ita etiam exequi munus impoſitum debita diligentia. Quæ autem dicimus, & dicemus de mutuo, applicanda etiam ſunt obſtanti, & etiam non manifeſtanti.

Q. 2.

Q. 2. An graviter peccat, qui, non obligatus ex juſtitia, clamare, impedire, revelare, id non facit, cum poſſet abſque ſuo notabili incommodo? *R.* Is peccat graviter contra caritatem; quia non ſuccurrit proximo dum tenetur: ſimiliter ſi ex odio contra illum, cui damnum infertur, peccat quidem gravius contra caritatem, ſed non contra juſtitiam; neque ad reſtitutionem tenetur; niſi in caſu, quo, qui vult damnum inferre, ex quo noverit odium tuum, confidens te non manifeſtaturum, impediturum &c. liberius inferat damnum, quod, alioquin te vidente non inferret, aut longe minus.

Q. 3. An impediens alterum ne ſuccurrat damnum paſſuro, tenetur ad reſtitutionem? *R.* Si illum avertis ab impediendo, utendo mendaciis, aut aliis modis injuſtis peccas contra juſtitiam ex communi; quia violas jus Pauli, in eo conſiſtens, quod nemo fraudibus retrahatur a ſibi ferenda ope. Secus eſt, ſi eum avertat abſque ulla fraude, aut modo injuſto, ſed ſola ſuaſione, precibus &c. quamvis avertens peccet tunc graviter contra caritatem; unde tunc ad reſtitutionem non tenetur.

Q. 4. An accipiens donum ne clamet, peccat contra juſtitiam? *R.* Si ex juſtitia clamare non teneatur, aliqui dicunt eum non peccare contra juſtitiam. Quod cum veritate aſſerunt, ſi in praxi nil aliud addatur ex hoc, puta ſi fur animoſior, & ſecurior ex hoc non reddatur ad furandum; quod in praxi, eſt moraliter impoſſibile; idque magis verificatur, ſi accipiat cum pacto de non clamando.

Q. 5. An peccant contra juſtitiam famuli non clamantes &c.? *R.* Certum eſt famulos ſpecialiter deputatos cuſtodiæ aliquarum rerum, teneri ex juſtitia clamare, ut illarum rerum furtum impediant; ſicuti etiam præfectum toti rei domeſticæ. Quando autem ſunt famuli quidem domus, ſed non illis rebus cuſtodiendis ſpecialiter deputati probabilius videtur, quod nihilominus teneantur clamare ex juſtitia; proindeque teneantur ad reſtitutionem, non quidem etiam ex culpa levi, ut famuli deputati, ſed ex culpa lata. Unde dicta de obligationibus famulorum &c. erga dominos.

Q. 6. Quomodo hæ cauſſæ reſtituere tenentur? *R.* Quicumque tenentur ex juſtitia impedire verbo, aut facto, ſi id agere omittant, quia certum evidenter ſit actionem ſuam nullum habituram effectum, puta quia nullus eſt, qui audire, aut occurrere poſſit; tunc excuſantur, nec judicio prudenti judicari poſſunt confluxiſſe in damnum. Quod ſi poterant, quamvis non totum damnum, ſaltem partem ejuſdem impedire, ad eam partem redintegrandam tenebuntur cum effectibus parti connexis ob rationes ſæpe adductas. Quando autem totum damnum quilibet illorum impedire poterant, & non impedierunt; probabilius ſinguli tenebuntur ad totum, ſi alii recuſent pro ſua parte redintegrare, ſicuti dictum eſt de cauſſis poſitivis. Si vero ſinguli totum damnum impedire

non

non poterant; tamen ſi unus clamaſſet; aut ſe oppoſuiſſet, alii ejus exemplo commoti fuiſſent, unde damnum impediretur: etiam in hoc caſu videntur ſinguli eſſe cauſſa totius damni. Si demum aliquis ſinceram voluntatem habens ſe opponendi, & ſe ad opponendum diſpoſuiſſet, alioſque excitaſſet ad id faciendum, & alii noluiſſent, hic procul dubio ad nil tenebitur; ceteri verò tenebuntur in ſolidum?

§. XI.

De ordine in reſtitutione a concauſſis obſervando.

Nota 1. Quod is ſignificatur primo loco teneri, qui ad bona illa reſtituenda ita tenetur, ut ſi ipſe reſtituat, ceteri nil amplius debeant nec damnum paſſo, neque ipſi reſtituenti; & e contra ſi alii reſtituant, ipſe iſtis debet erogata compenſare. Qui autem dicitur ſecundo loco teneri, ille eſt, qui, poſito quod reſtituat, ceteri nihil aliud debebunt; excepto primo, qui huic ſecundo reſtituenti compenſare debebit, quod erogavit. 2. Quod illi, qui primo loco, vel ſecundo reſtituere tenentur, ſi influxus fuit æqualis, aut bona ſublata fuerunt æqualiter diviſa, tenentur reſtituere æqualibus portionibus; inæqualibus vero, ſi prædæ fuerunt ex condicto inæqualiter diviſæ, aut ſi influxus revera fuit inæqualis. 3. Quando plures cauſſæ ejuſdem ordinis, & loci reſtituere debent, ſi una, vel paucæ reſtituant totum aliis nolentibus; iſtæ tenentur redintegrare illas; quæ ſuppleverunt id, ad quod iſtæ tenebantur, ut patet. 4. Videtur certum, ut is primo loco reſtituat, apud quem res ablata adhuc extat, vel in ſe, vel in ſuo pretio: juſtum quippe eſt, ut ſi ipſe utilitatem recipit, damnum reparet: ſi vero res ablata conſumpta fuit, adhuc primo loco ipſe reſtituere debet ante ceteros, ſi nulla alia cauſſa fuit principalior ipſo; quia ipſe tunc eſt cauſſa principalis exequens deſtructionem injuſtam rei ablatæ, & conſummans facto damnum illatum: ſecus eſt; ſi habuit aliam cauſſam principalem, & jubentem deſtructionem rei, ita ut ipſe deſtruens fuerit inſtrumentum cauſſæ principalis; nec ex re conſumpta ullam reportaverit utilitatem. Illam defectu tamen mandantis tenebitur ipſe exequens deſtructionem.

Q. 1. Quo ordine cooperantes tenentur ad reſtitutionem? *R.* Onus reſtituendi totum primo loco ſpectat ad mandantem, qui ſuo juſſu, atque auctoritate, ſeu comminationibus compulit alios, ut damnum inferrent: ita communior, & rationabilior: quia jubens iſte eſt vera cauſſa principalis, & principaliter influens in damnum; quamvis mandatarii mercedem recepiſſent: quia nihilominus non deſinunt eſſe mera inſtrumenta ejuſdem. Videatur D. Th. 2. 2. q. 62. ar. 5. ad 2.

2. Poſt jubentem proprie talem tenetur executor ad totum dam-

damnum, ut docet communior, & probabilior; quia inter alias concauſſas poſt mandantem exequens eſt agens principalius. 3. Loco, & defectu priorum alii cooperantes, nempe conſiliantes, laudantes, receptantes &c. tenentur ſinguli proportionabiliter ad influxum, quem habuerunt in damnum pro rata influxus: & in defectu aliorum ſinguli tenentur ad totum immediate, quia in iſtis non apparet ſubordinatio unius ad alterum, ſed unuſquiſque immediate operatur juxta ſuum influendi modum; & cum influant in totum damnum, propterea ſinguli tenentur ad totum, ſi ceteri nolint. Tenebuntur tamen nolentes ad illos compenſandos, qui pro ipſis ſupplevere. Si tamen executor nomine omnium prædictorum damnum intulit, omnes ſimul hæ concauſſæ prius ipſo tenentur. Executor vero tunc tenetur in defectu illarum; niſi ſit etiam unus eorum, quorum cauſſa factum eſt; tunc enim, ut patet, tenetur ſimul cum aliis.

4. Poſt cauſſas poſitivas damni illati, ſi iſtæ non reſtituant, tenentur cauſſæ negativæ: non impedientes damnum contra debitum juſtitiæ: quia etiam negativæ ſuo modo fuerunt cauſſæ indirectæ damni. At ſi omittens impedire eſſet motivum, ut damna multiplicarentur, idque adverteret, vel advertere teneretur; tunc non amplius ſe haberet, ut cauſſa negativa, ſed poſitiva, & reduceretur ad conſentientem; ideoque teneretur ſimul conferre in reſtitutionem cum cauſſis poſitivis, & non poſt illas. Videatur D. Th. in 4. d. 15. q. 1. ar. 5. quæſtiunc. 3.

Q. 2. Si una cauſſa reſtituerit, obligantur ne aliæ? *R.* Quod quando mandans ſatisfacit, reliquæ omnes cauſſæ ab omni onere liberantur. Si executor ſatisfaciat, ſolus mandans tenetur illum compenſare, reliquæ vero remanent omnino liberæ. Si alia cauſſa ex ſecundariis ſatisfaciat, illam compenſare tenetur primo mandans, ſecundo exequens. Si cauſſæ poſitivæ ſatisfaciant, liberantur ab onere negativæ: quæ ſi ſatisfacere compellantur ob defectum poſitivarum, tenentur poſitivæ illas compenſare juxta ordinem dictum; quemadmodum etiam aliæ cauſſæ ejuſdem ordinis ad redintegrandam illam, quæ ſola totum onus ſubiiſſet ob defectum aliarum ſui ordinis, quamvis illas induxiſſet; quia inductio illa fuit, ut ſupponitur, ſine ulla fraude, vi &c. unde conſenſerunt volentes.

Q. 3. An in hypotheſi, quod creditor remittat reſtitutionem mandanti, aut exequenti, ceteræ remanent liberæ? *R.* Affirmat. Ratio eſt, quia iſtæ non obligantur, niſi in defectu illius. At ſecus eſt, ſi remittat alicui cauſſarum minus principalium; quia ſolum remittitur obligatio cauſſæ illius ſecundariæ, non cauſſæ principalis, nec aliarum cauſſarum ſecundariarum; aliæ tamen non tenentur ſolvere portionem illius, cui remiſſio facta eſt.

Q. 4. An, ſi unus ex illis qui ſunt æqualiter obligati, aut non poſſit, aut nolit portionem ſuam reſtituere, alii tenentur ad eam

re-

reſtituendam? *R.* Affirmat. dividendo tamen æqualiter inter ſe quantitatem illam, ſeu illam portionem.

§. XII.

De circumſtantiis reſtitutionis.

Q. 1. Cuinam res debet reſtitui? *R.* Ei, a quo accepta, vel ablata fuit, modo ſit dominus rei, vel habeat jus eam detinendi, vel cuſtodiendi, adminiſtrandi &c. vel ea utendi &c. qualis eſt conductor, commodatarius pro tempore, quo ei conceſſa fuit; depoſitarius; tutor, curator &c. Quod ſi dominus obierit; eſt reſtituendum hæredibus, ſive ab inteſtato, ſive ex teſtamento, ſive ex ſententia judicis, ſive quovis alio titulo tales ſint; quia ſuccedunt in omnibus perſonæ defuncti; ita ex jur. lib. 37. de acquir. vel amitt. hæred. Videatur S. Thom. 2. 2. q. 6. ar. 5.

At quid agendum, quando reſtitutio prævidetur nocitura, vel quando ignoratur dominus? *R.* In primo caſu reſtitutio vel debet differri ad opportunum tempus, vel res reſtituenda tradi debet alteri, ut eam diligentius ſervet. Ita D. Th. loco cit. In ſecundo caſu poſt diligentem inquiſitionem domini, juxta dicta de bonis dubiis, ac debitis incertis, reſtitutio debet fieri pauperibus &c.

Q. 2. Quo tempore fieri debet reſtitutio? *R.* Certum eſt apud omnes, reſtitutionem ex injuſta acceptione faciendam eſſe, quamprimum fieri poteſt; quia ex præcepto negativo non detinendi alienum: & idem dicendum de debitore ex re aliena accepta, cum noverit eſſe alienam. Debitor autem ex contractu tenetur eo tempore, quo inter partes conventum fuit, ut patet ex terminis. Si autem fuerit in mora, Vide dict. §. 6. q. 5. & ſeqq. Si vero nullum tempus præfixum fuiſſet pro ſolutione, tunc putarem cenſendum eſſe tempus inculpabile, quouſque creditor congrua dilatione interpoſita, ſolutionem exigat, attenta natura, & conditione contractus; quia tunc juſte petitur, quod debetur: & non ſolvens, ſi moraliter poſſit, cenſetur inchoare moram culpabilem. Quod ſi creditor non petat, nec adſit prudens ſuſpicio, quod petere omittat ex metu, aut alio motivo minuente voluntarium; cenſetur indulgere dilationem, & debitor non videtur judicandus in mora culpabili.

R. 2. Ex communi licitum eſſe ſolvere ante tempus præfixum, ſi terminus fuerit præfixus in favorem debitoris, v. gr. in commodato. Secus eſt, ſi terminus fuerit præfixus in favorem creditoris; quia injuria emergit alteri.

Q. 3. In quo loco fieri debet reſtitutio? *R.* 1. Si fieri debeat ex injuſta acceptione, debet domino tranſmitti, ſi res ſit magni valoris, quando commode poteſt. Si autem non poteſt, aut res

parvi

parvi valoris eſt, fieri poteſt per Confeſſarium. Ita D. Th. in 4. d. 15. q. 1. ar. 5. quæſtiunc. 4. ad 2. Quando vero debitum oritur ex re recepta extra contractum, ex communi res debet reſtitui in loco, ubi habetur a poſſeſſore bonæ fidei; quia neque tenetur ad illam alio mittendam; neque ex ullo alio capite alicui expenſæ ſubjacere debet; nam ſicut ex re illa in nullo debet fieri ditior, ita neque in ullo pauperior. Debet tamen dominum monere, ut ſibi indicet, cui tradenda ſit. Si tamen plus eſſet expendendum in traſmiſſione, quam ſit valor ejuſdem, neque ſpes affulgeat reditus domini; tunc putarem melius, ſi fieri poſſet, expectare per litteras reſponſum domini, quid de eadem agendum ſit.

R. 2. Quando reſtitutio rei ex contractu facienda eſt, debet fieri expenſis illius, in cujus utilitatem ceſſit contractus, niſi juſta conventione aliter ſtatutum fuiſſet: quia non eſt juſtum, ut reſtitutio fiat expenſis illius, cujus commodum non fuit in contractu quæſitum; ſed illius, qui commodum reportavit. Unde in contractu donationis, legati, commodati, promiſſionis gratuitæ, expenſæ pro tranſmiſſione &c. faciendæ ſunt a donatario &c. niſi aliud in ipſa diſpoſitione expreſſum ſit; & hæc eſt probabilior, & communior. In contractu vero, in quo res eadem eſt reſtituenda, ut in depoſito &c. debet depoſitum ſemper reddi in eo loco, in quo a depoſitario cuſtodiendum eſt; cum enim contractus ſit utilis ſoli deponenti, illius expenſis facienda eſt translatio.

R. 3. In contractu, in quo res eadem non eſt reſtituenda, ſed æquivalens, puta in emptione, & venditione, niſi aliter conventum ſit, ſolvendum eſt pretium in loco, in quo traditur res, quæ emitur: Ratio eſt, quia cum æqualitas inveniri debeat inter datum, & acceptum, hæc æqualitas multum pendet a loco, eo quod tam valor rei, quam pretii æſtimabilitas variari ſolet juxta diverſitatem locorum. Abſoluta igitur, & juſta regula erit, ut, nulla interveniente conventione, eo in loco ſit erogandum pretium, in quo traduntur merces: & idem dicas in reſtituendo mutuo ob eamdem rationem.

R. 4. Quando nec res traditur, neque pretium ſolvitur, ſed tam emptor, quam venditor ſe obligant, & de loco non convenitur; ſi res vendita ſit determinata, ſolvendum eſt pretium, ubi res eſt; cum ex communi hominum uſu ibi ſit tradenda, ac proinde ibi etiam pretium ſolvendum. Si vero res ſit indeterminata, reflexio habenda eſt ad locum, ubi venditio fit, ait perdoctus quidam; ſi venditor, aut emptor ibi habitet; ſaltem pro eo tempore, quo hi contrahentes ſe obligarunt; & tunc quemadmodum quando tempus non determinatur, juxta regulam juris præſenti die debetur; ita etiam quando locus non determinatur, intelligendus videtur locus præſens, ubi obligatio contrahitur; ſi vero contractus fieret in itinere; tunc ſolvendum eſt in loco, propinquiori loco creditoris: ſi demum tam venditor, quam emptor

æque

æque diſtarent a loco contractus, videtur, quod venditor poſſit rem venditam tradere in ſuo domicilio; ubi pretium ab emptore eſt erogandum. Hæc enim eſt praxis vendentium, & ementium, ut iſti pergant ad domum, officinam &c. venditoris, ibi empturi, quod optant; & præſumendum eſt dictos contrahentes ſe voluiſſe accomodare huic uſui communi.

R. 5. Cenſus realis videtur ſolvendus in loco, ubi ſunt bona ſtabilia, ſuper quibus eſt fundatus: eſt enim quædam portio fructuum illius fundi.

R. 6. Proventus annui, ſive in pecunia, ſive in frugibus, ſive in alia quacumque re ex teſtamento procedentes, ſunt erogandi in loco illo, in quo hæres occupavit hæreditatem, cum ſint onera hæreditati annexa, & hæredi relicta, quibus etiam ut ſatisfaciat inſtitutus fuit hæres; & proinde in loco, in quo hæreditas fuit acceptata; cum ibi contracta fuerit obligatio, ibi ſolvenda videntur. Circá tamen hactenus dicta obſervandæ ſunt locorum conſuetudines jam poſſidentes.

(*) Circa reſtitutionem, quæ fit manu aliena, non autem manu propria debitoris, cum ſic aliquando fieri non poſſit, vel ob diſtantiam domini, rei, vel ob aliud motivum, duo certa ſunt. 1. Quicumque debitor, ſive ex delicto injuſtæ acceptionis, ſive ex re accepta, ſive ex contractu tranſmittens rem debitam per perſonam a creditore deſignatam eximitur ab onere iteratæ reſtitutionis, quamvis illa tertia perſona non reſtituat, vel quocumque modo res pereat. Idem etiam aſſerendum, quando debitor rem debitam tradit nuntio, a ſe quidem delecto, tamen etiam de voluntate, & commiſſione ipſius domini, ut quem vellet, deligeret, modo fidelis communiter habeatur. Idem inſuper ſentiendum, ſi debitor, & creditor communi conſenſu ſtatuiſſent aliquod ſignum ex pacto, quod per omnem perſonam exhibentem illud ſignum res ſit mittenda; & aliqua perſona alio tali ſigno falſo exhibito rem ſibi traditam non reddat domino, dummodo debitor ipſe alicui alteri non manifeſtaverit tale ſignum.

2. Quicumque debitor tranſmittens inconſulto domino, ſeu creditore rem debitam per perſonam non ſatis fidelem, ſeu per viam non ſatis tutam, ſi res ipſa, aut a nuntio detineretur, aut in itinere a latronibus auferatur, perit non domino, ſed debitori, atque adeo hic ad iteratam reſtitutionem tenetur.

At quid dicendum, dum poſſeſſor, ſeu debitor rem debitam tranſmittit inconſulto domino per perſonam fidelem habitam ab ipſo; & nihilominus res perit? *R.* 1. Res debita ex delicto tranſmiſſa per internuntium, quamvis fidelem habitum, etiam Parochum, vel Confeſſarium, ſive ejus malitia, ſive quocumque caſu domino non reddatur, vel pereat, debitori perit, iſque denuo reſtituere tenetur juxta probabiliorem ſententiam. Quippe debitor ratione injuriæ tenetur dominum prorſus indemnem ſervare. 2. Ob contrariam rationem res, quam quis ſine ſua culpa habet, ut

eſt

eſt poſſeſſor bonæ fidei, ſi pereat in via, domino perit, non autem remittenti, ſi is ſufficientem diligentiam adhibuit, adeoque a nova reſtitutione liber eſt. Si tamen bonæ fidei poſſeſſor convenerit cum domino, ſe per talem nuntium rem ſuam ipſi remiſſurum eſſe, tenetur ad reſtituendum, ſi eam committat alteri, a quo diripiatur; quia alteri dando eſt in culpa. 3. Denique res ex contractu debita perit creditori, cum is ejus dominium ſervat; perit vero debitori, ſi dominium ejus in debitorem translatum eſt. Quia res quælibet, ſicut domino ſuo clamat, ita & eidem perit.

Q. 4. Quo ordine reſtituendum eſt?

Sermo præſens præſupponit debitorem imparem eſſe ad ſatisfaciendum omnibus ſuis creditoribus ordinis diverſi: idcirco præmittendum eſt 1. debita quædam eſſe certa, ut cum quis debet Petro centum; quædam incerta, ut cum ſcit ſe debitorem cenſuum, & ignorat, cui, vel prudenter dubitat, an alicui debeat, de quibus diximus §. 5. 2. Quædam debita dicuntur rerum, quarum jam quis dominium aſſecutus fuit, ex. gr. pecuniæ mutuo acceptæ; alia ſunt rerum, quarum quis dominium non habet, ex. g. depoſiti &c. multo magis rei furto ablatæ. 3. Alia dicuntur realia, quando bona debitoris ſunt creditori obligata per hypothecam, ſive generalem, ſive ſpecialem; alia dicuntur perſonalia, quando creditor habet actionem in perſonam, & non in bona debitoris. 4. Alia, ſive realia, ſive perſonalia, ſunt privilegiata, quæ videlicet ex juris privilegio præferuntur in ſolutione, v. gr. expenſæ pro funere, & alia ſimilia in jure expreſſa: alia dicuntur ſimplicia, ſeu nuda, ſeu ordinaria, ideſt non privilegiata, quæ communiter contrahuntur. 5. Alia ſunt ex delicto, alia ex contractu. 6. Alia ſunt gratuita, ex. gr. orta ex liberali promiſſione &c. alia onerofa, orta ex titulo oneroſo, ex. gr. emptione &c. Igitur,

R. 1. Certum eſt apud omnes, quod ſi res alterius adhuc extet in ſe, ſit ejus domino danda, nec poteſt aliis creditoribus, quantumvis privilegiatis dari; Quia eſt domini, & debitor ſolvere debet ex bonis propriis, non alienis. Unde ſi poſt diligentem inquiſitionem non inveniri poſſit dominus, aut illius hæres, diſtribuenda eſt in uſus pios, ut dictum eſt. Idem dicas de re vendita, nondum ſoluto pretio, neque pignore dato, a fidejuſſione præſtita, niſi forte venditor ſola ementis promiſſione ſe contentum declaret. Congruum enim videtur, ut ſi res vendita adhuc extet apud emptorem, revertatur ad venditorem ante ſolutionem quorumvis aliorum debitorum.

R. 2. Probabilior mihi eſt opinio Vaſquez a pluribus adoptata, quod ſi venditor, aut obtinuerit pignus, aut fidejuſſionem, aut emens ſe promptum ſtatim manifeſtaverit ad ſolvendum, ſi hic deinde incidat in impotentiam, non ſit creditor ille præferendus aliis creditoribus, qui ex æquitate, aut privilegio juris ſunt ipſi an-

anteferendi. Ratio mihi efficax eſt, quia quando aliquando ex dictis modis ſe gerit venditor, manifeſtat ſe velle rei venditæ dominium in emptorem transferre: atqui ſemel acquiſito ab emptore dominio ſuper re, hæc ingreditur rationem, & conditionem aliarum rerum ab eo poſſeſſarum: igitur ſicut reſpectu earum non eſt præferendus hic creditor; ita neque in illa; quippe illius dominium in emptorem tranſierit, qui poteſt de eadem facere, quod voluerit.

R. 3. Ante omnia debita ſolvendæ ſunt expenſæ pro funere, & pro curatione in infirmitate factæ: ita ex leg. 45. de relig. & ſumpt. funer. 2. Solvenda ſunt, & præferenda debita certa incertis; ita ex communi: quia creditores certi habent jus immediatum ad bona debitoris; incerti vero dumtaxat mediatum mediantibus nempe pauperibus: tum etiam quia debitorem liberant a vexationibus, quæ contra ipſum a creditoribus notis ſuo dedecore inſtitui poſſunt, quod ab incertis fieri non poteſt. 3. Ex communi inter debita præferenda ſunt oneroſa gratuitis: ita ex leg. 19. §. de re judiciar. quia cum gratuita ſint effectus liberalitatis, juſte præſumitur, quod donans, legans &c. nolit ejuſmodi ſatisfieri cum præjudicio eorum, quibus ex juſtitia tenetur; & propterea debita defuncti ſolvuntur ante omnia legata, etiam pia, & ante vota: hæc tamen ſolvenda ſunt ante debita gratuita. 4. Inter oneroſa ex communi præferenda ſunt hypothecata, aut privilegiata nudis, & ſimplicibus: ita leg. 19. Cod. *Qui potiores in pignore*: Quia hæc ſpeciali jure pertinent ad creditorem, utpote oblata ad cautionem, & ſecuritatem crediti ſui. Inter creditores autem hypothecarius ille præferendus eſt, qui fuit prior tempore. Sunt tamen ſeptem caſus in quibus poſterior tempore præfertur priori hypothecario: 1. Si quis mutuum dederit ad conſervandam rem hypothecatam. 2. Si quis mutuum dederit ad ſatisfaciendum pro vectura mertium, vel pro locatione promptuarii, in quo ſervantur. 3. Eſt hypotheca dotalis: quæ obligat bona mariti uxori, & filiis ejus: quia dos eſt præferenda omnibus hypothecariis tacitis, habentibus in bonis viri hypothecam, non autem expreſſis, anterioribus dote, & matrimonio: quia alias per matrimonium ſubſequens fraudari poſſent. 4. Quando ex pecunia pupilli, vel minoris empta eſt res aliqua, quæ remanet ipſis obligata ante omnes. 5. Si quis alicui pecuniam det mutuo ad emendum quidpiam cum pacto expreſſo, ut res empta obligetur mutuum danti pro ſolutione debiti. 6. Si quis contrahat cum Fiſco. 7. Si quis det pecuniam mutuo ad militiam, cum eam det ad bonum commune.

Poſt creditores hypothecarios, ſeu reales ſatisfaciendum eſt perſonalibus hypothecam non habentibus: & primo illis, qui habent privilegium perſonale prælationis; quale habet ſponſa, quæ tradidit dotem, quin ſecutum fuerit matrimonium in bona ſponſi; & qui depoſuit pecuniam apud nummularios non percipiens inde uſuras: Item qui pecuniam ſubminiſtravit ad navim conſtruendam,

aut

aut emendam, aut inſtruendam. Circa hæc tamen ſtandum eſt juſtis legibus regionum. Inter creditores perſonales titulo oneroſo nulla datur prælatio, ſive debitum fuerit ex contractu ſive ex delicto; igitur pro rata tam facultatum debitoris, tam rationis debitorum proportione geometrica ſatisfaciendum eſt ſingulis, ſi debitor non ſit ſufficiens ſolvere totum omnibus. Ratio eſt, quia omnes iſti æquales ſunt. Si creditor non hypothecarius, nec privilegiatus petierit in judicio ſolutionem, tunc, ſi ex ſententia judicis præferatur, erit præferendus: ita lex 6. & 24. §. *quæ in fraudem creditorum*.

Q. 5. An illicitum eſt præferre creditores non hypothecarios, nec privilegiatos iſtis? *R.* Affirmat. quia graviter offenditur ordo præſcriptus à jure, & irrogitur injuria gravis hypothecariis, & privilegiatis; & ideo tam ſolvens, quam recipiens tenentur ad reſtitutionem iſtis de jure præferendis in totum.

Q. 6. An qui aliquid gratis accipit ab eo, quem prudenter prævidet oxinde reddi impotentem ad ſolvenda debita peccat contra juſtitiam, & tenetur accepta reſtituere? *R.* Affirmat. Ratio: quia cooperatur aliorum injuſte damnificationi; idque etiamſi illum ad hoc non inducat.

§. XIII.

De cauſſis excuſantibus a reſtitutione, vel ejus dilatione.

Q. 1. AN remiſſio creditoris excuſat a reſtitutione. *R.* Affirmat. ſi ſit legitima: ut autem talis ſit debet eſſe Immunis ab omni circumſtantia valente minuere plenum voluntarium; cum ſit donatio liberalis: 2. debet fieri a potente donare independenter a quocumque alio. 3. Non debet eſſe vetita a jure.

(*) In tribus caſibus vetita eſt a jure remiſſio, ut etiam Auctor obſervat; ſed quia illos minus exacte refert; ideo utar relatione magis clara, & expreſſa Patris Antoine Tract. de Juſt. & jur. c. 6. q. 1. n. 3. ubi ita ſe exprimit. „ Requiritur, ut condonatio non ſit a jure prohibita, prout eſt in his caſibus. 1. Si „ viſitantes Eccleſias accipiant aliquid ab iis præter neceſſaria ad „ victum pro illis diebus, quibus viſitant, tenentur reſtituere duplum intra menſem, non obſtante quacumque remiſſione iis „ ſponte facta a dantibus, cap. 2. de conſ. in 6. 2. Si Judex delegatus aliquid acceperit a partibus, niſi forte eſculentum, „ vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus „ poſſit conſumi; vel ſi dum cogitur extra domicilium proficiſci; „ acceperit plus, quam moderatas expenſas; vel ſi denique acceperit aliquid pro impenſis, dum partes ſunt pauperes, tenetur „ accepta reſtituere, non obſtante remiſſione, cap. 11. de reſcript. „ in 6. 3. Si Inquiſitores prætextu officii inquiſitionis pecunias „ extorſerint, tenentur reſtituere nullis remiſſionibus ſuper hoc

„ valituris. Clement. 2. de hæret. in 6. 4. Si canonicus, qui non „ intereſt officio, acceperit diſtributiones. Concil. Trid. ſeſſ. 24. „ cap. 12.

Q. 2. An ceſſio bonorum creditoribus facta liberat a reſtitutione? *R.* Quod quando quis non valens omnibus ſuis creditoribus ſatisfacere, dimittit illis reſidua bona, quæ habet, hoc valet, ne carceri mancipetur, vel ut detruſus liberetur; & etiam ne poſſit, ſi poſt ceſſionem aliquid acquirat, eo privari, poſito quod eo indigeat ad ſuam, ſuorumque ſuſtentationem; remanet tamen ex communi eidem debitori onus reſtituendi, & ſolvendi debita ſua, poſito quod redeat in bonis, & non ſint neceſſaria ad dictam ſuſtentationem. Ita jura apud Auctores; & ratio de ſe patet.

(*) His ſequentia addere operæ pretium exiſtimamus cum Cardinali de Lugo de juſt. diſput. 21. ſect. 3. 1. Qui tenetur reſtituere ex injuſta acceptione, ſeu ex damnificatione, & cedit bonis, excuſatur in conſcientia, ſi occulte ſibi retinet, quantum ſufficit, ne periclitetur vita, vel ſalus ſui, aut ſuorum, quia licet ſit debitor ex delicto; eſt tamen in neceſſitate extrema. Secus eſt ob contrariam rationem, ſi aliunde habeat, unde poſſit ſuſtentari cum ſuis. 2. Qui tenetur reſtituere ex re accepta, vel ex contractu, & cedit bonis, excuſatur in conſcientia, ſi aliunde habens, unde ſuſtentetur cum ſuis, aliquid ſibi retinet, ne periclitetur honor, vel ſtatus ſui, aut ſuorum, quia cum non ſit debitor ex delicto ſed ex alia cauſſa, ſufficit ei, ut ſit in neceſſitate gravi. Secus eſt ob contrariam rationem, ſi aliunde habeat, unde poſſit cum ſuis honeſte, quamvis non tam commode vivere.

Q. 3. An ingreſſus in Religionem liberat a reſtitutione? *R.* 1. Certum eſt, quod ſi habeat, unde ſolvat, ad id tenetur debitor ante ingreſſum; & etiamſi paucorum annorum dilatio eſſet neceſſaria, differre teneretur, ut plerique docent, quia Deo grata non ſunt vota aliis injurioſa. 2. Certum eſt: quod ſi debita, quæ habet, ſunt incerta, etiamſi ſperet, quod in ſæculo remanens poſſet ea ſolvere, non tenetur remanere; ſed poteſt ingredi Religionem, non quamcumque, ſed, ut plures notant, in qua ferventius Deo ſerviatur; quia motivum reddens ingreſſum licitum hujuſmodi debitori eſt, ut Deo famuletur. 3. Si neque habeat bona, ex quibus poſſit integrum debitum ſolvere, neque veriſimile ſit, quod haberet, quamvis in ſæculo maneret, operamque daret illis conquirendis: tunc licite poteſt exhibitis rebus ſuis Religionem ingredi, nec tenetur in ſæculo remanere, ut procuret, unde debitum reddat. Ita S. Th. 2. 2. q. 189. ar. 6. ad 3. Quia propter pecuniam perſona liberi hominis ſecundum jura civilia non obligatur, ita nimirum, ut propter debitum pecuniarum poſſit aut vendi, aut in ſervitutem rapi, ſed ſolum res. Id autem verum eſt: ſecundum quod attinet ad jus naturæ: ceterum jure poſitivo inhibitum eſt, ne gravati ære alieno recipiantur in aliquam Religionem. Ita Sylvius ſupra cit. artic. ubi accurate expendit verba

S. Do-

S. Doctoris, & in quo ſenſu ſint intelligenda, luculenter exponit.

(*) Obſervandum tamen eſt validam eſſe profeſſionem hominis ære alieno obſtricti, cum ejus perſona libera ſit. Neque talis profeſſio jure poſitivo irrita redditur, ut declaravit Clem. VIII. qui, quoad hoc punctum, abrogavit, quod Sixtus V. ſtatuerat.

Quæres 1. Num a reſtitutionis onere immunis cenſeri debeat, qui debiti immemor, creditori ſuo gratis largitur ſummam, quæ debitum æquat? *R.* Negat. niſi ex manifeſtis ſignis colligatur eum habere voluiſſe pro ſoluto, ſi quid deberet: quia liberalis donatio nec eſt, nec poteſt eſſe ſolutio neceſſaria debita ex juſtitia. Si autem debitor memor debiti tantumdem donet animo ſe liberandi, quamvis putetur liberaliter donare, ſatisfacit debito; & ſic nihil jam debet.

Quæres 2. An debitor liberetur a reſtitutione, ſi creditori ſui creditoris ſolvat, quod debet? *R.* Multi affirmant, modo debita utriuſque ſint ejuſdem naturæ, nec ſint alii priores creditores privilegiati, aut hypothecarii: quia, inquiunt, ſolvendo fratri meo centum, quæ illi debes, emo, & acquiro jus, quod habebat, exigendi a te centum. At jus, quod habeo in te tanti valet, quantum illud, quod tu habes in me. Certe id non licet invito creditore. Et vero in foro externo cogar iterum ſolvere tibi centum, niſi cauſſa mea factus ſis debitor alteri; ut ſi ex. gr. gerens mea negotia mutuum ab illo acceperis.

Q. 3. Quænam cauſſæ excuſant dilationem ſolutionis? *R.* Sequentes. Prima neceſſitas extrema tua, vel tuorum, ut patet, cui non poſſis niſi ex alieno ſubvenire. Secunda gravis neceſſitas tua, vel tuorum, niſi tamen creditor ſit in pari neceſſitate. Ratio eſt; quia etiam in hoc caſu non eſt cenſendus velle vexare, niſi indigeat, debitorem dicta neceſſitate laborantem. Tertia eſt magnum periculum animæ tuæ, vel tuorum, ut ſi prævideas filios furaturos, vel filias proſtituturas, ob eamdem rationem. Quarta, quando reſtitutio fieri non poteſt abſque magno debitoris detrimento in rebus ſuis non debitis, & juſte acquiſitis; puta ſi cogeretur jacturam pati in proprio ſtatu; niſi creditor ſolutione indigeat, neque in ſimili neceſſitate ſit, ob eamdem rationem. Quinta, ſi ex reſtitutione prudenter timeatur grave malum eventurum creditori, ſive ſpirituale, ſive temporale, Chriſtiana caritas dictat, differendam eſſe.

(*) *Quæres*, num licite valeat quis reſtitutionem differre, ne magnum lucrum, quod ex pecunia, quam reſtituere tenetur, percipere poſſet, deperdat? *R.* Negat. Quippe æquitati conſentaneum non eſt, quod creditor ſua defraudetur pecunia, ut debitor ex illa lucrum reportet. Si tamen debitor lucrum quæreret, ut aliis creditoribus ſatisfaceret, quibus alioquin ſatisfacere non valeret, teneretur creditor ex caritate dilationem concedere, ſi commode poſſet.

Q. 4. An debitor ex delicto tenetur ad omnia damna ex ſuo peccato ſecuta, etiam pro tempore, quo reapſe ſolvere non poteſt? *R.* Affirmat. quia ſunt volita in actione injuſta primo poſita. Ob contrariam rationem, ſi debitor eſt ex contractu juſto, & non fuerit in mora culpabili, non tenetur ad lucra ceſſantia, aut damna emergentia creditori ex dilatione. Si vero fuerit in mora culpabili, tenetur ad damna illi correſpondentia. Si demum, qui non eſt in mora culpabili, differat ſolutionem præciſe ad evitandum grave ſuum damnum, cui ſubjaceret, ſi ſtatim ſolveret, tenetur ad damnum creditoris emergens, aut ad lucrum ceſſans: quia in pari caſu melior eſt conditio creditoris poſſidentis jus exigendi ſolutionem.

CAPUT VI.

De Reſtitutione in particulari: & primo ob damna honeſtatis.

§. Unic.

De injuriis in corpus proximi per ſtuprum, adulterium, & de neceſſaria reſtitutione.

Q. 1. AD quid tenetur deflorator virginis? *R.* 1. Deflorans virginem, vel ſe offerentem, vel petenti facile aſſentientem, eidem nihil tenetur: quia ſcienti, & volenti nulla fit injuria. Tenetur tamen illis, ſub quorum cura deflorata degit in caſu, quo ex publicatione criminis, aut eſſet augenda dos, aut nubere non poſſit; quia horum damnorum ſtuprator eſt cauſſa realis, illaque prævidere debuit, illiſque virgo cedere non poterat, utpote juribus ſuorum cuſtodum, quorum violationem remittere non eſt puellæ. Si autem fraudibus mendaciis, aliiſque injuſtis actibus ſeduxiſſet, tenetur, vel eamdem ducere, vel illam dotare; & in hoc caſu ſufficiet, quod addat doti alioquin dandæ, quod addendum eſt. Si vero puella inſtet pro matrimonio, & nullum damnum ex eo prævideatur, vel ob diſparitatem, vel ex alio capite, probabilius videtur defloratorem obligandum matrimonio: ſi vero gravia diſſidia ob diſparitatem, vel alia gravia damna inde oritura timeantur, ſufficiet dotare, & omnia damna exinde profecta reparare. Demum ſi deflorator ſolis precibus, & quidem urgentibus ſtuprum obtinuiſſet, tunc vel eſt vir magnæ auctoritatis, gravitatis, aliarumque circumſtantiarum, quæ quamdam vim precibus addere conſueverunt, puellaſque aliquo modo perterrefacere, ut non plena voluntate aſſentiantur; & in hoc caſu non eſt eximendus ab obligatione compenſationis, ob injuriam plene voluntarii ab eo violati. Secus ob contrariam rationem dicendum

vide-

videtur, præterquam in hypotheſi quod crimen reveletur &c. ut in primo caſu dictum eſt, ſi fuerit homo nullam valens puellæ ſubjectionem incutere, neque alicujus mali metum injicere. Quod autem dictum eſt de puella, reſpective applicanda ſunt honeſtæ viduæ.

(*) Corruptor virginis juxta id, quod in primo caſu dictum eſt, præter aſſerta ab Auctore, adſtringitur ad aliquam ſatisfactionem honorificam ergo eoſdem parentes, per ſigna doloris, ſubmiſſionis, petitionem veniæ &c. ſi crimen reſciant, ut ſentiunt Doctores plures, & præſertim S. Antoninus 2. part. tit. 5. cap. 6. Et ratio eſt evidens, quia violavit jus cuſtodiæ, quod circa illam habent parentes; & inſuper illius familiam dedecoravit.

Si autem virgo deflorata conceperit, tenetur ipſa prolem alere a partu uſque ad tertium annum completum. Ab anno vero tertio, & deinceps ab ipſo corruptore, donec proles ſibi valeat providere: immo ab ipſo partu, ſi nequeat mater; vel ipſe ad id præſtandum obligationem contraxerit; & viciſſim ſi poſt triennium pater impotens ſit, tenebitur, quoad poſſit, mater. Videantur dicta hac de re ab Auctore, ubi de obligationibus parentum erga filios.

R. 2. Si quis erga virginem, aut viduam honeſtam tales geſtus coram aliis faceret, ipſa renuente, & improbante, ut exinde ſuſpicio oriretur de aliquo crimine patrato, vel patrando, & hinc propter obſcuratam illius famam damnum etiam eidem, vel ſuis oriretur; teneretur hic geſticulator impudicus hæc damna reparare; quippe cauſſa realis eorumdem eſt. Secus, ſi femina illa correſponderet, & in præfatos geſtus conſpiraret; teneretur tamen illis, qui curam illius gerunt.

Sed quid agendum, ſi deflorata virgo, quæ in foro externo ſemper præſumitur ſeducta, & quod fuerit virgo, niſi contrarium probetur; quid, inquam, ſi in rei veritate, nec virgo fuiſſet, nec ſeducta? *R.* Tunc teneretur ipſa, etiam ad petitionem ſui adverſarii, veritatem fateri, eumdemque redintegrare pro expenſis factis in litis proſecutione, & pro mulcta a judice impoſita; eo quia interveniret error facti, & falſa eſſent motiva, ſuper quibus fundabatur ſententia judicis.

R. 3. Quando deflorator eſt impotens ad dotandam defloratam, & ipſe eſt longe diſparis conditionis: vel hic nobiliſſimus eſt adeo inops, ut ſit impotens ad dotandam, & eſt filiusfamilias, a quo pendet familiæ nobiliſſimæ, quantumvis inopis, ſucceſſio, quæ extingueretur quoad nobilitatem contrahendo tale matrimonium, & tunc puto, quod non teneatur eam ducere in uxorem; cujus ratio eſt, quia non fieret æqualitas inter damnum, & reparationem, ſed hæc eſſet longe major: mitto innumerabilia inconvenientia diſſidiorum; inimicitiarum &c. quæ inde ſequerentur. Secus eſſet, ſi ipſe foret ſolus, non habens aſcendentes viventes, neque collaterales: unde nulli faceret injuriam contrahendo, ſed dumtaxat

ſibi ſoli; quod tamen prævidere debebat ſibi probabiliter eventurum, utpote impotenti ad dotandum.

R. 4. Deflorator, qui puellam virginem ſeduxit promittendo eidem matrimonium, ſive vera, ſive ficta promiſſione, per ſe loquendo tenetur illam ducere; quia ſi promiſſio fuerit vera, cum una pars conditionem impleverit maximi momenti, tenetur & altera promiſſum præſtare; ſi vero fuit falſa, tenetur item, quia nemini ſua fraus patrocinari debet, ut monent jura.

Ab implenda hac conditione excuſatur homo 1. ſi puella ſe finxerit virginem, cum revera non eſſet; tunc enim tenetur eam dotare juxta dicta in pr. reſponſ. 2. Si antequam matrimonium celebretur, ipſa fornicetur cum alio, inferens ſponſo gravem injuriam, unde recedere queat juſte a matrimonio, non autem ab illa dotanda; quia cum illam poſuerit in via meretricandi; tenetur hoc impedire, compenſando pro rata injuriæ irrogatæ. 3. Si aut puella nolit ei nubere, aut ejus curam gerentes nolint ei tradere illam; cum dumtaxat ſpoponderit matrimonium ad nil tenetur. Excipe caſum, in quo illam deceperit, fingendo ſe gradu ſuperiorem, divitem &c. tunc enim teneretur eam dotare ad compenſandam injuſtam deceptionem. 4. Si ex matrimonio gravia ſcandala prævideantur futura. 5. Si aliquod impedimentum dirimens deflorator interjeciſſet, quod ſit indiſpenſabile, ex. gr. contrahendo matrimonium cum alia; tunc enim ſufficit, ſi ei de nuptiis providerit. Ita S. Thom. in 4. diſt. 28. q. 1. ar. 2. ad 4. 6. Si deflorator ficte promiſerit matrimonium, & fictio facile potuerit a puella cognoſci; quia ſciebat adoleſcentem illum eſſe nobiliſſimæ ſtirpis, & ſe eſſe vilis; & plebejæ originis, tunc non tenetur vir ad matrimonium. Ita S. Doctor loco citat. debet tamen illam dotare, aut congruum matrimonium eidem procurare. Quod ſi deflorator ita ſuam conditionem occultarit, ut reapſe a puella grandis diſparitas animadverti non potuerit; neque in tali caſu tenetur eam ducere, ſed potiori jure eam dotare, eique providere: quia ipſa non apprehendebat, nec petebat conſenſum tanti valoris, ſed minoris, nec cognoſcebat conditionem, ac dignitatem promittentis; quem proinde conſenſum non poteſt deceptor reddere, niſi reddat ſimul multo plus, quam femina petiit, & ipſe debebat. Si autem vere promiſerit, quantumvis diſparitatis intercedat, ſi nulla timeantur ſcandala, procul dubio debet eam ducere juxta dicta in reſp. 3. verſ. fin.

R. 5. Si deflorator virginis ſub promiſſione matrimonii erat voto caſtitatis obſtrictus, & hoc ab ipſa ignorabatur, atque illius fama ſit periclitatura, tenetur proculdubio, expoſito caſu ſacræ Congregationi, petere diſpenſationem a voto, cujus obſervatio eſſet graviter injurioſa proximo, ut patet. Idemque plures affirmant, etiamſi illius fama non ſit periculum ſubitura, ob eamdem rationem. At ſi votum noverat, ille non tenetur eam ducere, excepto famæ periculo, ſed teneretur alio modo compenſare.

Quod

Quod ſi ipſa votum petenti copulam objeciſſet, & ille ſpopondiſſet, ſe licentiam obtenturum, tunc affirmant multi, quod petere teneretur ſincere expoſito caſu. Si autem S. Sedes negaret diſpenſationem, dum non extat famæ periculum, teneretur aliam facere compenſationem judicio confeſſarii. Si demum votum emiſiſſet poſt deflorationem, teneretur nihilominus defloratam ducere, & abſtinere a debito petendo, nec non ab omnibus aliis libertatibus activis, ſed licite poſſet dumtaxat reddere debitum petenti; quia teneretur ſervare votum in his, quæ poſſet ſine alterius injuria. Bene autem ageret, ut ſe eximeret a continuo periculo violandi votum, ſi expoſito caſu diſpenſationem peteret, obſervandum deinde cum illis limitationibus, quas Sac. Congregatio addere conſuevit.

Si ſub matrimonii promiſſione quis defloraſſet, vel copulam extorſiſſet a conſanguinea, reſpondendum eſt, ſicut diximus de voto antecedente copulam; poſito quod impedimentum ſit ex diſpenſabilibus; & hoc eſt verum, etiamſi ficte promiſiſſet, & ipſa fictionem animadvertere non potuiſſet, ſicut animadvertere potuit, & debuit, ſi impedimentum eſſet in tali gradu, qui nonniſi inter principes diſpenſari ſolet.

Q. 2. Ad quid tenentur adulteri? *R.* 1. Quando adulterium occultum manet, adulteri veniam a Deo petant, & orent pro innocente. Si autem publicetur, & dedecus creetur marito adulteræ, tenentur rei eumdem placare petendo veniam per congruos mediatores, & tenetur adulter compenſare dedecus illatum, procurando ut innocens maritus augeatur ſive in bonis, ſive in officiis, ſive in dignitatibus; quia alteri compenſationi non remanet aditus. Si autem proles ſpuria ex adulterio occulto naſcatur, tenetur mater a partu uſque ad annum 3. ætatis prolis, & deinceps maritus prolem alere; & in ejus defectu tenetur adulter: ita jus Canonic. cap. 2. de converſat. infidel. Item tenentur adulteri æqualiter compenſare omnia damna, quæ propter prolem ſpuriam eveniunt marito, & legitimis hæredibus in partitione hæreditatis, in legatis, donationibus proli ſpuriæ factis a conſanguineis patris putativi. Porro uterque adulter tenetur in defectu alterius: quod ſi alteruter vim alteri intulit, aut metum reſpective gravem incuſſit, qui incuſſit tenetur ipſe primus ad omnia præfata damna: nam eſſet ſolus cauſſa principalis adulterii. Alter vero teneretur ſolum in ejus defectum, cum ſit cauſſa minus principalis, nec plene voluntaria.

R. 2. Quando extat dubium prudens, an proles ſit ſpuria, probabilius eſt teneri adulteros modo dudum explicato pro rata dubii ad præfata damna. Iniquum eſt enim, ut in dubio damni totum illius periculum ſubeat innocens, & cauſſa injuſta talis periculi, quæ poſuit actionem de ſe damnificativam; ſit omnino libera. Idem proportione ſervata reſolvas, ſi mulier cognita fuerit a pluribus; ſicut reſolvimus in hiſce duabus reſponſionibus.

Q. 3.

Q. 3. Quomodo ab adultera reſtituendum eſt? *R.* Adultera, ut reſtituat, quando tenetur, ex communi debet in primis, ſi habeat bona propria, illa relinquere, & diſtribuere filiis legitimis, non ſpurio. Si autem aut bona non habeat, aut non ſufficientia pro rata obligationis ſuæ, aut in ſolidum deficiente altero, ſeu adultero; tunc caute ſtudere debebit, ut afficiat maritum erga legitimos, inſinuando, ut eiſdem potius ſua bona relinquat; magna tamen cautela utendum erit, ne ſeipſam prodat. Debebit item ſpurio ſuadere ſtatum religioſum, ſi ipſe ad illum aptus, & idoneus videatur. Tenetur item ſibi ſubtrahere de cultu in veſtibus, ornamentis &c. quantum poterit, ut pro legitimis bona reſerventur: quia his modis agendo facit quantum moraliter poteſt. Si vero adulteræ, habitæ, ut honeſtæ, deſit omnino modus redintegrandi damna indicata, non tenetur, abſolute loquendo, manifeſtare crimen ſuum, ut docet communis: tum quia id redundaret in magnam ſuam infamiam: tum etiam quia hujuſmodi manifeſtatio plerumque germinat graviſſima inconvenientia. At ſi jacturam ſuæ famæ jam feciſſet, & non haberet, unde reſtitueret, teneretur manifeſtare marito proles ſpurias; niſi prudenter timeret alia gravia mala exoritura, alterius mali multo graviora, & perničioſiora, quam ſit damnum hæredum. Si vero filius ſpurius eſſet morum perditiſſimorum, ita ut etiam catholicæ fidei abrenunciaſſet, & alioquin ſuccedere deberet genitori putativo in principatu: in hoc caſu ad impedienda efficaciter mala imminentia adeo gravia, & anteferenda vitæ, & famæ cujuſcumque privatæ perſonæ, quia communia Religionis, & populi, teneretur mater revelare marito crimen ſuum, procurans interea meliori modo, quo poſſet, ſecuritatem ſuæ vitæ, ſi de eadem metueret. Similiter in caſu, quo ſpurius e contra eſſet indolis adeo mitis, & matri adeo bene affectus, morumque adeo ſtabiliter piorum, ut prudenter; & moraliter eſſet mater ſecura, quod ſi filio revelaret crimen ſuum ſub ſecreto perpetuo cuſtodiendum, acquieſceret, matri crederet, & ſe ſubtrahendo impediret tot mala, præcipue ubi ſunt fideicommiſſa magni momenti, & hæreditates amplæ; in hoc caſu teneretur mater pati apud ſolum illum filium hanc infamiam: quia non eſſet in dictis circumſtantiis malum anteferendum damno tot perſonarum. In hypotheſi itaque quod adultera filio ſpurio crimen revelaret, atque illud probaret certis argumentis; aut in articulo mortis conſtituta, & ſacramentis munita cum juramento affirmaret; teneretur ſub mortali filius eidem credere; & conſcientiæ ſuæ providere, & ſe gerere, ſicut ſe gerit poſſeſſor bonæ fidei, ſtatim ac animadvertit ſe alienum habere.

Nota. Quod filio ſpurio nulla præſcriptio ſuffragari queat reſpectu bonorum, etiam plurimis annis poſſeſſorum, illegitimum priuſquam ſe noſceret.

CA-

CAPUT VII.

De Reſtitutione propter damna civilia famæ, & honoris.

Q. 1. QUid eſt fama, & quid honor? *R.* Fama eſt bona opinio, & æſtimatio de alicujus perſonæ excellentia, aut abſolute *in omni genere, morali, litterario, civili;* aut reſpective, videlicet in aliquo ordine particulari, puta ſcientifico, oratorio &c. aut in aliqua peculiari facultate, puta medicina, theologia &c. Honor vero eſt atteſtatio quædam excellentiæ alterius perſonæ, exteriori ſigno reverentiæ &c. manifeſtata.

Q. 2. Quot modis læduntur fama, & honor? *R.* Læduntur variis modis per actus tam interiores, quam exteriores, verbo, & facto: verbo, primum detractione, quæ eſt alterius famæ læſio injuſta, & occulta. Ex S. Th. 2. 2. q. 72. art. 1. ad 3. fieri poteſt detractio 8. modis. Falſum crimen, vel defectum imponendo. 2. Verum amplificando. 3. Occultum detegendo. 4. Siniſtre interpretando factum alterius. 5. Recte facta, vel dotes alterius negando. 6. Illa extenuando. 7. Silendo, ubi ſilentium æquivalet confeſſioni defectus proximi. 8. Simulate, vel remiſſe aut frigide laudando, juxta hos verſus.

Imponens, augens, manifeſtans, in mala vertens,
Qui negat, aut reticet, minuit, laudatque remiſſe.

Omnes iſti modi detrahendi ſunt graves, aut leves pro ratione materiæ.

Modi alii lædendi famam verbo, aut facto ſunt primo per calumniam, quæ coincidit cum imponente jam recenſito. 2. Per irriſionem, qua verbis, aut factis proximus ludibrio habetur: & hac læditur tam fama, quam honor. 3. Per contumeliam, ſeu convitium, quod eſt mera inhonoratio injuſta perſonæ, lædens honorem ei debitum, ſive verbis, ſive factis, & ſi fiat coram, & per verba dicitur improperium; ſi fiat factis, & geſtibus dicitur ſubſannatio: & plerumque hæc ſunt mortalia, niſi parvitas materiæ excuſet a tanto.

Læditur item fama proximi actibus interioribus; male & temere judicando de eodem. Plures autem ſunt gradus, quibus intus læditur fama proximi apud noſmetipſos. Primus eſt dubitatio, quæ mentem noſtram ſuſpenſam tenet inter affirmationem, & negationem, puta de honeſtate alicujus mulieris. Secundus eſt ſuſpicio, qua mens in alteram partem ex. grat. quod illa mulier ſit impudica, ſe inclinare ſentit, non tamen determinate aſſentitur, & adhæret. Tertius eſt opinio, qua mens determinate aſſentitur tali extremo, non tamen certo, ſed cum formidine, quod poſſit eſſe falſum. Quartus eſt judicium, quo determinate, & ſine

for-

formidine certo arbitratur eſſe impudicam. Quilibet dictorum graduum evadit pravus, & temerarius, ſi careat eo fundamento, quod reſpective habere debet, ne ſit reprehenſibilis. Porro fundamentum caret tali prorogativa, quando conſiderata facti, & perſonæ qualitate, aliiſque circumſtantiis loci, temporis &c. non ſufficit ad movendum virum prudentem, & bonum ad ſic dubitandum; ſuſpicandum, opinandum, vel judicandum de proximo: eſt vero grave, talique gaudet prærogativa, quando contrario modo ſe habet.

Q. 3. Quale peccatum eſt judicium temerarium? *R.* Ex Scripturis, & Patribus certum eſt, judicium temerarium deliberatum de proximo circa rem notabiliter malam, & famæ pernicioſam eſſe peccatum mortale; quia graviter læſivum proximi. Dixi *graviter famæ pernicioſam*: quia dantur quædam peccata, etiam gravia, quæ reſpectu alicujus generis perſonarum non lædunt famam: ex. gr. militem in duello pugnaſſe &c. quia illius generis perſonæ plerumque gloriari conſueverunt de illis.

Q. 4. Quodnam peccatum eſt opinio temeraria? *R.* In re gravi probabilius videtur eſſe lethalis; idque non obſcure ſignificat S. Th. 2. 2. q. 60. ar. 3. ad 2. Ratio eſt, quia etiam ipſa eſt de ſe gravis injuria proximi; eo quod valde afflictivum eſt perſonæ honeſtæ haberi apud alios in mala opinione infamante. Quando vero fundamentum deeſt in modico reſpective ad perſonam, & crimen, erit dumtaxat venialis.

(*) Quando timorati, præſertim ſcrupuloſi, inquit Sylvius in 2. 2. q. 60. art. 3. q. 1. concl. 4. ejuſmodi ſiniſtras cogitationes de proximis patiuntur, & dubitant, an lethaliter peccaverint; interrogandi ſunt, an, ſi tunc advertiſſent illud eſſe judicium temerarium, & peccatum, deliberate voluiſſent conſentire? Si negative reſpondeant, cenſendi ſunt non peccaſſe mortaliter, quia vel nullus adfuit voluntarius conſenſus, vel non fuit plane deliberatus. Quæ regula tanto magis obſervanda eſt, quia etiam locum habet in timoratis, qui vel contra fidem, vel contra caſtitatem tentationes, & varias cogitationes patiuntur, quibus nullo modo conſentire vellent, ſi eas plene adverterent; ſed eis ſuggeruntur a dæmone; qui ſic ad amaritudinem eos perducere, & inquietare, devotionemque turbare conatur.

Q. 5. An ſola ſuſpicio temeraria, & ſine ullo, aut ſolo levi fundamento de re gravi infamante eſt mortalis? *R.* Me ita putare: quia etiam hæc valde ſolet affligere perſonam innocentem honeſtam. Quando vero aliquod ſubeſt fundamentum, non plene ſufficiens ſuſpicandi, putarem non eſſe mortale; quia cum ſuſpicari non ſit affirmare, neque formidoloſe, ſed dumtaxat inclinare ad affirmandum, & alioquin ſubeſt fundamentum aliquod, videtur non eſſe tanta læſio famæ, ex qua poſſit quis rationabiliter adeo gravari. Videatur D. Th. quodlib. 12. ar. 34.

Q. 6. Quodnam peccatum eſt dubium de bonitate proximi ex

levi

levibus indiciis? *R.* Ex D. Th. 2. 2. q. 60. ar. 3. eſt veniale. Niſi forte eſſet de perſona valde digna, aut de crimine valde turpi, aut, reſpectu cujuſcumque, de crimine inuſitato, & valde extraordinario. Putarem tamen Angelicum intelligendum eſſe de dubio negativo, ideſt ſuſpendente omnem actum, & retinendo habitualiter bonam opinionem de quocumque. Nam dubium poſitivum ſine ullo prorſus fundamento habere de proximo in re gravi, aut ex motivis leviſſimis, putarem ob rationes datas non vacare a mortali.

Sed quid ſentiendum, ſi motiva ſint utrinque circiter æqualia? *R.* Tunc, cum revera res ſit dubia, juxta regulam juris, in meliorem partem interpretanda eſſe; ita ut in hoc dubio illicitum ſit judicare, opinari, vel ſuſpicari proximum eſſe improbum, vel peccaſſe graviter, quia quiſque jus ſtrictum habet, ne gravetur plus quam poſtulant motiva perpenſa. At ſi agatur de damno vitando, vel remedio adhibendo, nec conſtat de probitate proximi, ex communi ſententia, licet ſibi, & aliis conſulere, & eam cauſſam adhibere, quam prudentia dictaret adhibendam, ſuppoſito, quod eſſet malus: non tamen de eo male judicando, aut ſuſpicando: quia nemini tunc infertur injuria. Hinc non peccas, dum v. gr. excipiendo ignotum in ædes tuas, ita caves rebus tuis, ac ſi dubia eſſet hominis fides.

(*) Suſpicio temeraria, ideſt probabilibus conjecturis, & indiciis deſtituta, quæ ex nulla paſſione odii, invidiæ, alteriuſve pravæ affectionis proficiſcitur, ſed ortum ducit ſolummodo ex errore intellectus, putantis indicia eſſe ſufficientia ad ſuſpicandum, non eſt ex genere ſuo peccatum mortale, ſed veniale dumtaxat, etiam in materia gravi, ſaltem ſi non verſetur circa ſcelera graviſſima, quæ infamiam maximam ingerant. Ita S. Auguſtinus tract. 90. in Joannem, & ſup. cap. 4. 1. ad Cor. & D. Th. 2. 2. q. 60. ar. 3. in c. & Diſertius quolib. 12. ar. 34. ubi ex inſtituto rem examini ſubjicit, inquiens: „ Suſpicio eſt quid imperfectum in genere „ judicii, & ideo eſt imperfectior motus: & ideo non eſt mor„ tale ex genere, quamvis ſi fiat ex odio, erit aliquando mor„ tale ". Quid luculentius? Ratio etiam, eaque validiſſima ſuffragatur; ſiquidem per ſuſpicionem non irrogatur gravis injuria bonæ exiſtimationi proximi, cum non deturbetur totaliter a poſſeſſione illius: etenim ſuſpicio eſt aſſenſus valde dubius, imperfectus, formidinem oppoſitæ ſententiæ habens &c. adeoque fama per eum ſolum leviter læditur, nec proximus ſaltem ſi ſuſpicionis indolem percipiat, ob eam graviter invitus rationabiliter dici poteſt. At mortalis eſt, ex eod. Angelico ſi ex odio, invidiaque, aliaque paſſione ei extrinſeca proveniat; item, ſi verſetur circa ſcelera graviſſima, quæ infamiam maximam ingerant, & quæ juxta vulgarem ſenſum vel ſuſpicari nefas ſit; ut cenſent plures, præcipue Dominicus Soto lib. 3. de juſt. q. 4. art. 3. Ratio jam patet.

Q. 7. An detractio eſt peccatum ex genere ſuo mortale? *R.* Affirmat. quia graviter lædit caritatem, & juſtitiam; niſi fortes parvitas materiæ excuſet a tanto. Legatur D. Th. 2. 2. q. 73. art. 2. Gravis autem, aut levis famæ læſio ex gravitate materiæ deſumenda eſt. Gravitas autem materiæ quandoque eſt abſoluta, & eſt illa, quæ reputatur gravis reſpectu cujuſcumque, dicendo ex. gr. eſſe furem; quandoque reſpectiva: quæ deſumitur ex circumſtantiis perſonarum, vel actionum: proinde detractio, quæ eſt gravis de Epiſcopo, non erit talis reſpectu perſonæ laicæ; actio, quæ infamat nobilem, non infamabit hominem plebejum &c. Semper autem eſt gravis, quando fit animo lædendi notabiliter famam proximi, quamvis quod dicitur, non ſit notabile; & etiam, quando quod non eſt notabile, prævidetur tamen ab audientibus accipiendum, ut grave, & famam proximi graviter læſam iri.

Q. 8. Revelare culpam venialem proximi quodnam peccatum eſt? *R.* Per ſe loquendo eſt culpa venialis; per accidens, ratione qualitatis perſonæ, & peccati poteſt eſſe mortale: quia poteſt minuere multum æſtimationem talis perſonæ.

Q. 9. Quinam ſunt alii modi graviter detrahendi proximo. *R.* 1. Mortale eſt, ſi proferantur de proximo verba ſignificare valentia rem gravem, aut levem, ſi prævideatur, aut prævideri debeat, quod ab auditoribus accipientur in ſenſu deteriori; & perſona; de qua proferuntur ſit valde bonæ famæ. Item uti reticentiis quibuſdam. Dicendo ex. gr. ſe ſcire de tali perſona id, quod a nemine crederetur &c. ita juxta communem; quia datur aditus concipiendi mala gravia, & forte graviora his, quæ ſilentio indicantur, cum magno proximi in famam detrimento. 2. Revelare defectus naturales perſonæ honeſtæ ut ingenii, corporis, fortunæ &c. communiter ignoratos, quorum revelatio gignere ſolet non modicum dedecus, & magnam afflictionem, ſi ſciret ſore revelatos, eſt lethale, quoties ex tali revelatione proximus graviter contemnendus ſit, viliorque apud alios reddatur. 3. Revelare crimen occultum perſonæ, quæ ſit membrum alicujus Conventus, Collegii &c. etiam non nominata perſona (quamvis aliis innocentibus nullum detrimentum apud prudentes redundare deberet) plerumque a mortali non vacat, niſi revelетur perſonis certo moraliter nullam imminutionem famæ, & æſtimationis paſſuris erga Communitatem illam, quia præcipue apud ſæculares fama illius Communitatis, & æſtimatio non modice imminuitur. 4. Revelare occultum crimen perſonæ defunctæ eſt lethale: nam homines etiam poſt mortem famam ſuam poſſident, per quam vivunt in ſuperſtitum memoria, & opinione. 5. Revelare crimen occultum, etiam uni ſoli, ſub ſecreto, ſine juſta cauſſa, juxta probabiliorem magiſque receptam, eſt lethale. Id docere videtur D. Th. 2. 2. q. 73. ar. 1. ad 2. quia lædit, ſin totaliter, ſaltem ex parte ejus famam: quæ corruptio profecto ſemper grave malum reputatur ab homine honeſto. Neque excuſat ſolum motivum leniendæ afflictio-

flictionis; ut mihi probabilius videtur: quia plurima adſunt chriſtiana media ejuſdem levandæ; quin apud aliquem proximus infametur.

At ſi neceſſe eſſet Conſilium petere, neque alius conſulator moraliter haberi poſſet; niſi cognoſcens perſonam illam; quæ neceſſario foret manifeſtanda; tunc infamia omnino per accidens, & præter intentionem eveniret, & quidem ex motivo neceſſario.

(*) Idem non pauci licitum eſſe credunt, ſi fiat, ut quis atrocem injuriam paſſus ſolatium recipiat; cum præſertim grave ſibi nocumentum ex dolore, puta mortem, veretur. Melius tamen erit confugere ad Deum; & in eo ſolatium quærere.

6. Probabilius eſt peccare mortaliter illum, qui mere refert occultum crimen infamans ab aliis auditum, quamvis nil omnino addat, immo etiamſi oſtendat oppoſitum ſe credere: quia procul dubio magis divulgat crimen auditum.

Q. 10. An infamatus in aliquo determinato genere mali poteſt infamari in aliis generibus abſque culpa lethali? *R.* Negat. Immo aliquando neque in eodem genere: aliquando tamen neutrum eſt mortale. Ratio primæ partis eſt, quia in aliis generibus adhuc retinet jus ſuæ famæ. Ratio ſecundæ partis eſt; quia relapſus in idem crimen infamans relatus de perſona non aſſueta notabiliter auget ejuſdem infamiam. Ratio tertiæ partis eſt: quia al quando neutrum evenit prædictorum.

Q. 11. Quodnam peccatum eſt contumelia? *R.* Eſt mortale ex genere ſuo, non minus ac furtum: Ratio eſt; quia per illam proximus graviter læditur in honore. Poteſt tamen eſſe culpa venialis, ob levitatem materiæ, ſi fiat ad correctionem a Superiore. Ita D. Th. 2. 2. qu. 72. art. 2. Et ita excuſantur multa verba contumelioſa parentum in filios, & dominorum in ſervos. Raro tamen adhibenda ſunt verba contumelioſa in correptionibus, quia defectu debitæ cautelæ poſſet auferri honor illius, contra quem profertur contumelia; & tunc poſſet admitti etiam præter intentionem auferendi honorem peccatum mortale.

Q. 12. Quotuplex eſt publicitas? *R.* Duplex; alia eſt juris; alia facti. Prima oritur ex ſententia judicis adeo manifeſtata, qua reus condemnatus eſt, ut nulla poſſit tergiverſatione celari: & hoc evenit, quando ſententia fuit publica, & crimen tranſiit in rem judicatam; ſive id habeatur ex confeſſione rei, ſive ex plena probatione per teſtes idoneos. Publicitas facti evenit, quando factum evidenter conſtat apud plures in eo numero reſpectu talis communitatis, ut in illa communitate prudentum judicio nulla poſſit tergiverſatione celari: & quamvis delictum evidenter quandoque non conſtet, adeſt nihilominuus talis præſumptio juris, quæ ſufficit ad illud præſumendum, & ſi illa præſumptio evidenter publica ſit, adhuc dicitur notorium notorietate facti. Tunc autem juxta plures factum cenſetur notorium, quando in Col-

Collegio, Monaſterio, Paræcia, Pago, Civitate, Provincia tot perſonis reſpective notum eſt, ut moraliter impoſſibile ſit, quod in toto Collegio, Monaſterio &c. non divulgetur. Nihilominus furtum ex. gr. notorium reſpectu alicujus loci non debet cenſeri notum reſpectu aliorum locorum. Immo ſi aliquibus dumtaxat, hoc eſt, Primoribus illius loci notum eſſet, extra illos manifeſtari non poſſet, quamvis cætus ille ex majori numero loci aſſurgeret: quia cætus iſti particulares conſtituunt corpus quoddam ab aliis illius loci moraliter diſtinctum.

Q. 13. An crimen proximi, quod publicum eſt in aliquo loco, licet detegere ignorantibus ejuſdem loci? *R.* Ex communi, contra nonnullos, juſte diſamatum in aliquo loco, aliis ejuſdem loci ignorantibus manifeſtare, non eſt lethale; immo, ſi recto fine fiat, utilitatis communis illius loci, nullum peccatum; quia neque violatur juſtitia; cum in eo loco jus amiſerit ad famam: neque caritas; quia ſi eſſet grave contra caritatem, eſſet quoque contra juſtitiam. At probabilius eſt, ob contrariam rationem eſſe lethale, manifeſtare crimen præfati diſamati in alio loco, quo cenſetur notitia non adeo de facili perventura. Ex his tamen non inferas poſſe hujuſmodi diſamatum v. gr. Patavii manifeſtari Venetiis, vel Vincetiæ, quin graviter peccetur, quia cum civitates non admodum diſtantes ſint, de facili poteſt notitia criminis eo pervenire: nam talis facilitas oritur profecto ex loquacitate volentium manifeſtare, & non ex alio capite; quæ voluntas manifeſtandi ſi abſque ullo rationabili motivo ducatur, videtur evidens excuſari non poſſe a gravi læſione juris illius infamati; cum ſola vicinitas locorum jus non conferat manifeſtandi aliena crimina in illis locis ignota.

R. 2. Revelare alicui crimen non verum, quamvis publicum, & communiter creditum eſt lethale: quia perſona illa ita, vel per errorem, vel per nequitiam publice diſamata, eſt revera innocens; & per conſequens in poſſeſſione pleni juris ad ſuam famam.

R. 3. Quando crimen aliquod innoteſcit ex ſola confeſſione rei, & depoſitione teſtium in judicio, & non divulgatur per publicam judicis ſententiam in judicio, non poteſt abſque gravi læſione juſtitiæ aliis manifeſtari, ne in eo loco quidem, ubi reus convictus fuit; quia huic adhuc retinet jus ad famam reſpectu publicæ notitiæ. At ſecus videtur eſſe, ſi in illo loco publica infamia jam laboraret, & haberetur communiter, ut ex. gr. fur.

R. 4. Qui ob ſua crimina olim commiſſa, fuit olim infamis notorietate facti, deinde pietate conſtanti vivendo, famam recuperavit, non poteſt abſque lethali culpa manifeſtari ignorantibus quoad præterita ſua crimina: quia ſicut infamia facti contrahitur moribus indignis; ita deletur per mores honeſtos, & diutinos, quibus bona fama recuperatur, & ſimul jus ad eamdem, quod a prædicto graviter læditur in caſu propoſito. Aliquibus contrarium

vide-

videtur de infami notorietate juris. At valde timendum, ne nihilominus peccetur graviter contra caritatem, ob gravem diſplicentiam, quam ſine cauſſa affert illi: jam ſuæ famæ reſtituto; & puto idcirco etiam lædi juſtitiam. Similiter lethale eſt alicui ignoranti narrare crimen alterius infamans olim patratum, & tunc notorietate facti publicum, nunc communi quaſi oblivione ſepultum: quia oblivionis beneficium redegit crimen illud ad eum ſtatum, quem habebat, antequam fieret publicum.

Quid dicendum de Hiſtoricis aliena facta ſcribentibus? *R.* Fatentur Doctores licere ob bonum finem, ſeu bonum publicum referre in hiſtoriis delicta publica defunctorum; ſaltem quæ oblivione, & tempore abolita non ſunt, quamvis infamia ad alia loca deferatur; tum ut notitia rerum publice geſtarum habeatur; tum ut homines timore infamiæ perpetuo duraturæ a criminibus deterreantur.

R. 5. Prævenire difamationem tunc non eſt graviter illicitum, quando ipſa eſt certiſſime eventura, & breviſſimo temporis intervallo, & ex ſententia judicis certiſſime publicanda. Si autem aliquod horum deſit, eſt mortale. Ratio patet ex dictis. Addo crimen verum injuſte alterius maligno ſpiritu divulgatum, ità ut in eo loco evaſerit publicum, ſine peccato lethali quis illud aliis in eo loco ignorantibus revelat: quia jus proximi ne infametur; oritur vel ex innocentia ſua, vel ex occultatione ſui delicti: quorum utrumque deeſt in caſu noſtro.

Q. 14. An licet aliquando revelare crimen occultum alterius? *R.* 1. Cum communi doctorum, neceſſitas evadendi mortem, aut gravia tormenta, ſicut etiam utilitas, & quies communis, excuſat a revelando occulto crimine alterius (notitia non ex confeſſione Sacramentali acquiſita, quod numquam licet), dummodo ex tali revelatione non ſit ſecuturum notabile damnum Reipublicæ: quia proximus ille non habet jus, quod in nullo eventu poſſint occulta ejus delicta, alioquin vera, revelari; tum etiam quia utilitas, & quies communis eſt bonum longe præſtantius fama illius privati. At nullo modo licet imponere falſum crimen: quia innocens eſt rationabiliter invitus, ne injuſte infametur. 2. Excuſat a revelatione criminis veri, & occulti, cogniti neque ex confeſſione, neque ex ſecreto naturali; ſed aliunde ob motivum vitandi gravia damna injuſta, tam propria, quam aliena; dummodo tamen id fiat ſtricte debita œconomia, ut videlicet illis ſolis manifeſtetur, prout neceſſitas poſtulat, ad evitanda imminentia gravia damna. Ratio eſt, quia in concurſu gravis damni perſonæ innocentis, & perſonæ vere criminoſæ, ſi utraque ſalvari non poſſit, defenſio innocentis prævalere debet. Si interroges, quam grave debeat eſſe malum, ut iſta agere poſſis? *R.* Quod certe ut evites majus, item ut evites æquale; neutiquam ut evites longe minus. Similiter verum puto, licitum eſſe revelare occultum crimen alicujus, quando neceſſarium creditur ad illius utilitatem ſpiritua-

ritualem, ne in pejora labatur jam in animo ſuo conſtituta; & exinde ſperetur fructus.

Q. 15. An, qui aſſecutus eſt notitiam rei occultæ alterius teneatur ad ſilentium? *R.* 1. Qui modo injuſto aſſecutus eſt notitiam rei occultæ, cujus revelatio reſultaret in damnum vitæ, aut famæ, aut bonorum proximi, tenetur ſub mortali ad ſecretum naturale, etiam cum æquali diſpendio vitæ, famæ, aut rerum propriarum. Ratio evidentiſſima eſt: quia graviter peccavit, & gravem injuriam intulit ei, de quo talem notitiam aſſecurus fuit.

R. 2. Quando ſecretum exigitur, antequam res enarretur, & ab audiente promittitur; ita ut non narraretur, niſi præſtita hac conditione; tunc revelans peccaret graviter, & etiam contra juſtitiam, revelando audita ſine juſto motivo. Ratio eſt, quia in hoc caſu non intervenit nuda promiſſio, ſed pactum oneroſum inter narrantem, & audientem; unde tametſi nullum aliud ſequeretur damnum ex manifeſtatione auditorum, violatur tamen jus in re gravi. Id etiam verificatur, tametſi expreſſe non ſpopondiſſes narranti ſecretum cuſtodire, ſed ex modo ſe gerendi in aperiendo tibi ſecretum, vel ex natura rei, quæ tibi apetitur, pactum implicitum contraxiſti ad ſecretum ſervandum. Quod valde notandum eſt Medicis, Chirurgis, Advocatis, Obſtetricibus, aliiſque ſimilibus perſonis.

R. 3. Quando promiſſio audientis de ſecreto ſervando exigitur, & fit poſt notitiam rei auditæ, vel ab ipſo enarrante, vel aliunde; tunc videndum eſt, an res narrata tale ſecretum mereatur; & ſi mereatur, ſub mortali eſt ſervandum propter datam rationem; ſi autem res in ſe non mereatur; & nihilominus narrans admodum ſolicitus ſit, ut ſecretum ſervetur, & idcirco promiſſionem exigat ab eo, qui audivit, & ille ſerio promittat; cum hoc ſibi vinculum imponat, tenebitur ſub gravi ſine juſto motivo non revelare. Secus eſſe videtur, ſi hæc promiſſio ſuperveniens acquiſitæ notitiæ fiat, ut regulariter inter amicos fieri ſolet urbanitatis, & amicabilis fidelitatis gratia, & res narrata de ſe gravis non ſit.

R. 4. Ex communi qui alienas litteras aperit, vel legit apertas, & relictas in loco, qui cenſetur ſecretus ex. gr. in cubiculo ſuper menſam, in qua ſunt aliæ ſcripturæ, peccat mortaliter; niſi forte ille, cujus ſunt epiſtolæ, ſit perſona quoad hoc caput legenti ſubjecta, uti ſunt Religioſi, filii familias non emancipati, filiæ nubiles, conjugati &c. ex prudenti ſuſpicione conjugalis fidei violandæ &c. Tenentur tamen omnes iſti ad ſecretum, ſi quid dignum ſecreto inveniunt ad ipſos non pertinens. Ratio patet ob gravem injuriam irrogatam privato, & publico bono. Quando vero litteræ a domino fuerunt in locum publicum projectæ, videtur dominus ceſſiſſe juri ſuo; cum dominus illas projiciens prævidere potuerit, quod quis curioſulus eas colligat, & conjungat, ut videat quid in illis contineatur: unde poterat hoc impedire

illas

illas comburendo, aut alio modo deſtruendo: Si tamen colligens illas partes, & legens quidpiam inveniat ſecreto dignum, illud obſervare tenebitur jure naturali.

Q. 16. An auditor detractoris peccat mortaliter? *R.* 1. Certum eſt, quod incitare detractorem ad detrahendum, aut illum ſponte detrahentem audire jucunde, aut quovis alio modo cooperari ad detractionem eſt peccatum grave, aut leve contra caritatem, & juſtitiam pro ratione materiæ, & perſonæ cui detrahitur. Ratio patet. Item eodem modo peccat; qui interius gaudet de illa notitia. Immo ſi audiens detrahentem graviter poſſit impedire, & non impediat, peccat graviter contra caritatem, quando id agere poteſt abſque notabili ſuo incommodo ob rationem toties dictam, dum de hac virtute ageremus. Addendum, quod ſi audientis ſilentium ratione circumſtantiarum æquivaleret confirmationi dictorum; peccaret etiam contra juſtitiam; quia ſuum ſilentium æquivaleret confirmationi injuſtæ contra jus proximi. Idemque crimen incurreret ille, qui ex officio, & gradu, quem tenet, obſtringitur detrahentem corrigere, ut Pater filium, Dominus ſervum &c. Sic communiter Theologi.

R. 2. Quale incommodum excuſare poſſit audientem, ne gravem, & injuſtam detractionem impedire teneatur, dum poſſit, regula certa definiri non poteſt; ſed perpendendum eſt damnum, quod ex detractione redundat proximo, & damnum, ſeu incommodum, quod impediendo, corrigendo &c. ſubire deberet; ita ut quo majus eſt damnum proximo redundans, eo majus incommodum ſibi ſubeundum ſit. Item habenda eſt ratio, & quidem prudens, ſpei, impeditionem, correctionem &c. profuturam: quibus omnibus perpenſis conjici poterit, an quis teneatur ſub gravi. Legatur Angelicus 2. 2. q. 73. ar. 4.

(*) *Quæres:* Num licitum ſit legere libellum famoſum, qui crimina vera, ſed occulta ſine juſta cauſſa, & ratione manifeſtat? *R.* Jure naturali non licere hujuſmodi librum legere, perinde ac audire detrahentem; nam crimini auctoris libelli quodammodo conſentit, aut cooperatur lector, ut auditor detractioni. Conſulatur P. Antoine, Tract. de juſt. par. 3. cap. 5. poſt reſp. 5. ad q. 5. Eſt autem libellus famoſus chartula quædam in quocumque loco reperta, ad alterius infamiam ſcripta, ut ex dictis patet; fitque non ſolum Scriptura, ſed, & pictura; quo nomine etiam plura veniunt, ut exponit P. Lucius Ferraris V. *Libellus Famoſus* n. 1. Porro ad conſtituendum libellum famoſum quinque requiſita debent concurrere copulative, ut poſt plures recte animadvertit idem P. Ferraris ibid. n. 3. & ſeqq. 1. Quod occultetur nomen Auctoris. 2. Quod in illo exprimatur nomen injuriati; niſi tamen aliunde conſtet, quod de eo Auctor loqui velit. 3. Quod libellus famoſus publicetur. 4. Quod interveniat intentio injuriandi. 5. Demum quod libellus contineat non ſolum contumeliam, ſed & ſimul delictum aliquod conſiderabile. Libellos au-

tem famoſos facientes, publicantes, conſulentes, ſeu mandantes fieri, ſeu publicari, & hujuſmodi, committunt crimen graviſſimum, & deteſtabile, ut compertum eſt ex Conſtitut. S. Pii V. incip. *Romani Pontificis Providentia* &c. & inſuper ſubjacent graviſſimis pœnis a jure, tum Canonico tum Civili ſancitis, ut fuſe exponit præcitatus P. Ferraris ibid. n. 18. & ſeqq. Et ſi famoſus libellus reſpiciat ſtatum alicujus Religionis in communi, ultra alias pœnas, Auctor eſt ipſo facto excommunicatus excommunicatione Majori Papæ reſervata.

Q. 17. An, & quomodo reſtituenda eſt fama? *R.* Qui alium infamavit falſum crimen injuſte imponendo tenetur illud revocare, confitendo ſe falſum dixiſſe. Ita D. Th. 2. 2. q. 62. ar. 2. ad 2. Idque etiam cum jactura propriæ famæ, ut conſtat. Qui vero alterius verum crimen, vel defectum injuſte revelavit, non debet dicere ſe falſum dixiſſe, ſed debet apud rudes dicere ſe perperam fuiſſe locutum &c. apud peritos vero, qui ex ejuſmodi locutionibus magis confirmantur in opinione criminis admiſſi, debet quantum poteſt, infamem laudare in aliis capitibus &c.

R. 2. Ex communi qui infamavit occultum revelando, & multo magis falſum imponendo, tenetur compenſare damnum non ſolum apud illos, quibus revelavit, verum etiam apud alios; quibus iſti narraverunt, ſaltem in eorum defectu; præcipue vero, ſi prævidit, aut prævidere potuit, & debuit illos fuiſſe probabiliter narraturos aliis, utpote de ſe loquaces, & non graves, & quamvis graves, in caſu quo prius ab illis non exegiſſet promiſſum de non manifeſtando aliis. Ratio patet.

R. 3. Ex communi qui evulgavit, prudenter putans crimen eſſe verum, & ex cauſſa juſta, ſi deprehendat eſſe falſum, tenetur etiam retractare, quod dixerat: quia in hoc caſu ſe habet ut poſſeſſor bonæ fidei, qui rem alienam, quam habet, tenetur reſtituere. Poſtquam ſe retractavit apud illos, quibus revelavit, & quibus, ut ſupponitur ſecretum commendavit; debet, ipſis injungere, quod ſi forte alicui revelaverint, ſuam quoque retractationem eidem referant, Quod ſi eſſet in mora culpabili ſe retractandi apud illos primos, & interea crimen illud præſuppoſitum verum evulgaretur, teneretur, ut patet, ad reſtitutionem apud omnes illos, apud quos ratione moræ ſuæ culpabilis notitia pervenit.

R. 4. Ex Communi ille, qui ex injuſta ſua proximi diſfamatione fuit cauſſa etiam damnorum temporalium ejuſdem, tenetur ad omnium hujuſmodi damnorum compenſationem; quippe quæ profluxerint ab injuſta ſua diſfamatione.

R. 5. Hæredes defuncti, qui injuſte calumniatus eſt proximum, non tenentur ex juſtitia reſtituere famam; quia hæc obligatio eſt perſonalis. Tenentur tamen ex caritate, & quidem ſub gravi, manifeſtare falſam calumniam impactam; quia ſine ſuo gravi incommodo tenentur ſuffragari proximo in gravi neceſſitate, qualis eſt infamia injuſta. Tenentur nihilominus ex juſtitia omnia mala rea-

lia,

ſa, inde ſecuta, reſarcire: nam talis obligatio afficit bona infamatoris, quæ cum ſuis oneribus tranſeunt ad hæredes.

R. 6. Honor proximi læſus injuſte per verba, & facta eſt reſarciendus, quamvis inhonoratio fuerit privata: quia actione inhonorante fuit proximus honore ſibi debito privatus; & quamvis actio inhonorans tranſierit, reliquit tamen vulnus mortale in animo perſonæ inhonoratæ, quod juſtitia petit, ut ab eo, qui illud intulit, ſanetur. Juxta communem liberabitur lædens ab hac ſatisfactione in caſu, quo offenſus privata, quamvis injuſta ſatisfactione ſibi compenſaverit: quia hoc ipſo, quod alter viciſſim eam tolerat, cenſetur agnoſcere ſuam culpam, & teſtari æſtimationem de læſo. Et circa hoc conſulendi erunt pii, & prudentes, ut, quid agendum ſit, conſtituant. Si demum offendens a judice competente puniatur pœna actioni læſivæ correſpondente; tunc ab omni abſolvetur ſatisfaciendi onere. At ſecus eſt ſi pœna impoſita forte eſſet longe minor reatu; quia tunc deeſſet commutativa juſtitia. Porro non videtur ſufficere ſatisfactio exhibita in poſterum per ſigna honoris alioquin debita; quia etiam ab illis, qui non læſerunt, ſunt exhibenda; ſed requiritur, quod aliquod amplius, & ſpeciale a lædente præſtetur perpenſis qualitatibus perſonarum inhonorantis, & inhonorati, nec non actionis, qua læſus fuit honor.

Q. 18. Quænam excuſant à præfata reſtitutione? *R.* 1. Si fama aliunde recuperata ſit, aut ex teſtimoniis validioribus, aut ex aliis factis evidentibus, aut quovis alio modo; quamvis ad commendandum infamatum in his, in quibus poteſt, ſemper infamans teneatur, data opportuna occaſione; ſicut etiam ſi quæ damna temporalia infamato emerſerint, ad eadem compenſanda omnino tenetur infamans. 2. Si infamia penitus abjerit in oblivionem temporis beneficio: interea abſque affectatione incumbit revelatori promovere ſemper famam perſonæ ab ipſo offenſæ modis, qui ſuggerantur a prudenti confeſſario, attenta præcipue conditione locorum. 3. Condonatio valida talis reſtitutionis facta ab eo, cujus infamia non redundat in alios: quia eſt dominus ſuæ famæ, non autem famæ aliorum. 4. Quamvis multi abſolute affirment, ceſſare reſtituendi obligationem, ſi injuſte difamatus de tali crimine, deinde juſte difametur; ſalvo meliori judicio putarem, quod ſi crimen illud ſit valde infamans, puta adulterium mulieris honeſtæ, tunc videatur, quod nihilominus a primo injuſto infamante ſit adhuc aliqua ſatisfactio reddenda, immo & retractatio, ſi fuerit calumnia; nam longe abominabilior eſt adultera, habita ut relapſa, quam de unico adulterio accuſata, & convicta: hujus autem majoris abominationis vera cauſſa eſt primus injuſte imponens, & calumnians. 5. Si reſtitutio fieri nequeat ſine imminenti detrimento infamantis longe majoris qui prudentum judicio præſtet famæ infamanti: quia regulariter reſtitutio excuſatur, quando revera tale ſequitur inconveniens: unde in hoc caſu compenſatio alia via procurari deberet, & præcipue bonis pecuniariis. At ſecus

eſſet, ſi prudentum judicio longe pluris facienda eſſet perſona infamata, quam vita diſamantis injuſti; in hoc enim caſu tenetur infamator etiam cum vitæ periculo famam reſtituere: quia bonum minus cedere debet longe præſtantiori, quoties hoc ſalvari non poſſit ſine deſtructione boni longe minoris. 6. Certum eſt non excuſare a reſtitutione, ſi injuſte infamatus ab uno eidem reciproce calumniam imponat. Quia id eſt intrinſece malum, & mendacium pernicioſum. Et propterea Innoc. XI. damnavit theſim 43. „ Quidni nonniſi veniale ſit, detrahentis auctoritatem magnam „ ſibi noxiam falſo crimine elidere? “ & 44. „ Probabile eſt non „ peccare mortaliter, qui imponit falſum crimen alicui, ut ſuam „ juſtitiam, aut honorem defendat: & ſi hoc non ſit probabile, „ vix ulla erit opinio probabilis in Theologia. 6. Illicitum mortaliter eſt infamare illum, qui te infamavit, revelando illius crimen verum, ſed occultum. Quia hoc ſe gerendi modo ſumitur propria auctoritate vindicta gravis de offendente, quod nemini licet.

(*) Quamvis hoc verum ſit; attamen ſi quis, ait P. Antoine tract. de Juſt. part. 3. cap. 4. in reſp. ad q. 18. te falſo infamet, ex communi ſententia potes aliquem ejus defectum, vel peccatum occultum verum detegere ad labefactandum ejus teſtimonium; v. gr. quod antea fuerit deprehenſus in mendacio; modo hæc manifeſtatio ſit utilis, & neceſſaria ad famæ defenſionem, nec majorem ei infamiam pariat, quam ſit ea, quam tibi injuſte parat; quia quiſque habet jus tuendi propriam famam, quam alter vult injuſte adimere; nec tunc ille eſt rationabiliter invitus, cum cogat læſum ad hoc medium neceſſarium.

7. Si duo ſe mutuo infament, uterque tenetur ad reſtitutionem; quia uterque juſtitiam graviter violavit. Si autem unus nolit alteri famam reſtituere, neque alter videtur teneri ad reſtituendum, ſi infamia ſit circiter æqualis; non quidem ex vindicta, ſed ne indirecte confirmes infamiam tuam, augendo auctoritatem illius tua retractatione. 8. Si infamans nullo modo prudenti valeat famam reſtituere, tenetur reſtitutionem ſupplere in alio bonorum genere. Ita S. Th. 2. 2. q. 62. ar. 2. ad 2. quem multi Theologi, hique magni ac nobiles, ſequuntur. Ratio inviċtiſſima eſt, quia juſtitia obligat ad faciendam æqualitatem inter jus violatum, & compenſationem, quantum moraliter poteſt.

CA-

CAPUT VIII.

De Reſtitutione ob damna vitæ illata.

Q. 1. AD quid tenetur homicida, vel mutilator? R. 1. Tenetur occiſor ipſi occiſo, ſi non conſtet deceſſiſſe in ſtatu culpæ lethalis, procurare ſuffragia animæ, quantum moraliter poteſt: quia exceſſus debiti non diſpenſat debitorem ab agendo, quantum moraliter poteſt.

R. 2. Si mutilaverit membrum, & impotem ad lucrandum reddiderit, ſive pro ſemper, ſive ad tempus, tenetur 1. illum compenſare eo modo, quo poteſt pro damno membri mutilati. Hæc tamen compenſatio plerumque remitti ſolet ab offenſo, quando reconciliantur; nihilominus, ſi pro membro ſibi mutilato exigeret, tribuendum eſſet judicio prudentum.

R. 2. Tenetur injuſtè mutilato reſarcire omnia damna temporalia ex mutilatione conſecuta, nedum quoad expenſas factas pro ipſius curatione, verum etiam quoad damna emergentia, & lucra ceſſantia, habita ratione ætatis, valetudinis, lucrorum &c. detractis tamen expenſis,* quas mutilatus facere debuiſſet, ut lucrari poſſet; quia mutilator eſt injuſta horum damnorum cauſſa. Quod ſi mutilator, & a fortiori occiſor moriatur, antequam reſtituat, obligatio tranſit ad hæredes, ut diximus ſuo loco: neque abſolvitur ad hac obligatione, etiamſi vitam amiſerit per ſententiam judicis; nam moriendo, vel carcerem perpetuum ſuſtinendo ſatisfacit damno publico; non tamen damnis privatis illius familiæ.

R. 3. Occiſor, vel mutilator injuſtus tenetur in conſcientia juxta omnes alere illos, quos occiſus, aut mutilatus alebat, nempe genitores, uxorem, filios. Immo ad id tenetur, etiamſi læſus omnia, quantum poteſt, occiſori remiſerit, poſito quod non habeant aliunde, quo ali poſſint; quia hæc obligatio oritur ex injuria talibus illata, quæ non poteſt, niſi ab illis remitti.

R. 4. Occiſor, vel mutilator, tenetur reſtituere creditori occiſi, vel mutilati de damnis eidem ſecutis propter occiſionem, vel mutilationem debitoris, & aut totum ſupplere, ſi occiſus bona non habeat, quibus ſatisfaciat, aut partem, ſi bona tantum pro parte ſatisfaciant; & quidem habita ratione quantitatis lucri, & ſummæ, quam occiſus, attentis circumſtantiis ætatis, ſanitatis &c. acquirere poterat, & debitis ſatisfacere. Ratio patet ex ſecunda reſponſ.

R. 5. Occiſor, vel mutilator, probabilius meo videri, non tenetur etiam illis, qui ex caritate ab ipſo alebantur; quia nullus jus eorum occiſione, aut mutilatione violatur.

(*) Si quis tamen ea intentione occidiſſet alium, ut ii, qui-

 bus

bus antea benefaciebat, beneficii hujus jacturam facerent, utique ad hujus damni reparationem teneretur.

R. 6. Qui per errorem occidit, vel mutilat unum, volens occidere, vel mutilare alium, jam patet, quod cum voluerit occidere hominem illum primum, obnoxius fiat omnibus prædictis reſtitutionibus. Sicut etiam ille, qui ſe defendendo ab injuſto aggreſſore exceſſit limites juſtæ defenſionis, occidendo, dum poterat dumtaxat illum vulnerare. An autem teneatur fugere, ſi poſſit, ne invadentem vulneret &c. abſolute loquendo, ad id tenetur, ne ſit cauſſa injuſta damni, invaſori illati. Immo poſt damnatas theſes a Bened. XIV. quas retulimus in Tract. 4. cap. 9. §. 5. de Duello videtur, quod ad id teneatur etiam perſona equeſtris, aut militaris, cui magnum dedecus fuga ſit allatura, & plerumque totam rationem ſuæ ſuſtentationis ſublatura ſit.

R. 7. Occidens, aut vulnerans in duello voluntarie ſuſcepto ab utraque parte non tenetur ob damna vulnerato illata; quia ex quo voluntarie pugnare ſuſceperint, ſua jura ſibi invicem ceſſerunt: conjunctis tamen neceſſariis, & aliis tenetur juxta dicta reſponſ. 3. Si autem, qui occidit: aut vulneravit non voluntarie, ſed coacte pugnavit, ex. gr. ne invadaretur, & hic occidatur a provocante, provocans procul dubio ad omnia tenetur, tamquam cauſſa juſta omnium illorum. Si autem provocatus coactus occidat provocantem; rationabilius videtur, quod vulnerato ad nil teneatur: conjunctis autem vulnerati ad nihil pariter teneatur, ſi pugna provocati judicetur licita coram Deo, præſuppoſito quod pugnaverit debito moderamine; at ſecus eſt, ſi ejus pugna in conſcientia fuit illicita, eo quod potuerit alio modo eam declinare, ob rationem ſuperius toties dictam.

(*) Ordinarie occiſor non tenetur ſolvere impenſas funeris; quia cum aliquando faciendæ fuerint, nil damni ex hoc capite illatum fuit: niſi forte propter accelerationem mortis, vel niſi propter funus factum in alieno loco majores ſumptus, quam domi fieri debuerint; tunc pro illo exceſſu fieri deberet reſtitutio: nam omne lucrum ceſſans, & damnum emergens compenſari debet.

Obſervandum tamen 1. cum Petro Collet tract. de juſt. cap. 4. de reſtitut. in particul. ar. 2. ſect. 1. in reſp. ad q. 10. eum, qui interficit hominem paullo poſt moriturum ex infirmitate, vel juſte a judice morti tradendum non teneri ad reſtitutionem, niſi pro lucris ceſſantibus ſecundum breve illud tempus, quo ſupervicturus erat, cum occiſor non ſit tunc cauſſa, niſi modici illius damni. Secus vero ſentiendum foret, ſi ille ab alio injuſte necandus erat. In tali caſu profecto ad integram adſtringeretur reſtitutionem faciendam. 2. Eum, qui aliquem vulneravit, qui paullo poſt non ob vulnus, ſed ob aliam cauſſam ex vulnere nullatenus promanantem e vita exceſſit, ſola, quæ ex vulnere uſque ad diem mortis emerſerunt, damna reſarcire debere. Quod ſi jam

vul

vulnerator cum vulnerato de certa ſumma tranſegiſſet, ſtandum eſſet conventioni, ut quæ in incertum peracta ſit. Idem eſt, ſi vulnerator a judice ad certam ſummam condemnatus fuerit.

Q. 2. Quænam excuſant a reſtitutione facienda propter homicidium, vulnerationem &c.? *R.* 1. Impotentia, aut abſoluta, aut reſpectiva excuſat a reſtitutione, ſive facienda, ſive differenda perpenſis mature circumſtantiis perſonarum &c. a prudenti Confeſſario juxta dicta c. 5. §. 11. 2. Defenſio vitæ ſuæ, vel proximi, aut ſuæ propriæ pudicitiæ; bonorum temporalium maximi momenti, & neceſſariorum pro ſtatus juſte acquiſiti conſervatione, cum injuſtus aggreſſor fuerit damnorum ex ſui occiſione ſecutorum ſola cauſſa: unde cum actio mutilandi &c. non ſit injuſta, ut probavimus in Tract. 8. cap. §. 2. & 3. proinde non conſtringit ad damna reparanda. Quam opinionem etiam S. Th. ut veram præſupponit 2. 2. q. 64. ar. 7.

(*) Relege, quæ circa occiſionem, vel mutilationem ob defenſionem propriæ pudicitiæ adjecimus tract. 8. cap. 2. §. 2. & quæ circa occiſionem bonorum temporalium etiam maximi momenti addidimus ibidem §. 3.

R. 2. Defenſio honoris, famæ non excuſat occidentem, mutilantem, percutientem proximum, neque a peccato injuſtitiæ, neque a reſtitutione damnorum inde provenientium, ut communiter ſentiunt Doctores, præcipue qui ſcripſerunt poſt damnatas theſes 17. 18. & 30. ab Innoc. XI. relatas in Tract. 8. cap. 2. §. 2. ubi probatum fuit hujuſmodi defenſionem eſſe illicitam; proindeque a reſtitutione non excuſare.

TRACTATUS X.

DE CONTRACTIBUS IN GENERE, ET IN SPECIE.

CAPUT PRIMUM.

§. I.

De Natura, & Multiplicitate Contractus.

Q. 1. Quid eſt contractus? R. Contractus, quatenus comprehendit tam contractum proprie dictum, quam improprie talem, eſt *pactum, atque conſenſus duorum, vel plurium in idem placitum*: leg. 1. §. de pact. Stricte autem, ac proprie acceptus, definitur, *obligatio ultro citroque*: leg. *Labeo* §. de verbor. ſignificat., ideſt, mutua, & reciproca inter contrahentes obligatio ad commutativam, & ſtrictam juſtitiam pertinens. Porro certum eſt quemvis contractum, ſive late, ſive ſtricte ſumptum aliquo exteriori ſigno celebrandum eſſe; cum cor hominibus non manifeſtetur, niſi per exteriora ſigna.

Q. 2. Quomodo dividitur contractus? R. Dividitur 1. contractus in formaliter talem, qui eſt duorum, vel plurium expreſſa conventio circa eamdem rem cum mutua contrahentium obligatione, vel ſaltem cum obligatione unius erga alterum: & virtualiter talem; & eſt ille, in quo tacite, & implicite ſuſcipitur obligatio juſtitiæ ex ſuſceptione alicujus facti, aut actionis licitæ; uti faciunt medici, curatores, judices &c. 2. In Nominatum, qui nomine proprio gaudet, ex. gr. emptionis, locationis &c. & in Innominatum, qui caret nomine ſpecifico, & gaudet ſolo generico pacti, contractus &c. Hujus quatuor ſunt ſpecies, nempe: *Do, ut facias: do, ut des: facio, ut des: facio, ut facias.* Hi contractus hanc habent proprietatem, quod una pars contrahens poteſt reſilire, quamdiu altera non implevit: v. g. Si Paulus dedit pecuniam Petro, ut veheret talem mercem Romam, poteſt Paulus pecuniam repetere, antequam Petrus Romam verſus iter ſuſcipiat, ſi nullum damnum exinde Petrus incurrerit. 3. In onerosum, in quo ex utraque parte onus incurr.tur: & gratuitum, in quo onus eſt ex una parte tantum, ut donatio. 4. In contractum,

ctum, qui dicitur ſtricti juris, in quo agendum eſt ſecundum rigorem verborum, ſeu juris ſcripti, ſeu prout ſtat ſcripto exaratum, puta in legato, teſtamento, donatione ſcripta &c. & in contractum bonæ fidei, in quo nedum ſervanda ſunt ea, circa quæ conventum fuit, verum etiam judicandum eſt pro æquo, & bono; quamvis in conventione non fuerit expreſſum; puta in contractu emptionis, venditionis &c. 5. In nudum, qui conſiſtit in conventione aliqua carente eo firmamento, quod actionem pariat in foro externo, niſi accedat formula aliqua ſtipulationis, vel juramenti: & in veſtitum, qui contrario modo ſe habet. 6. In illum, qui perficitur quoad ſubſtantiam traditione rei, puta commodatum &c.: & in illum, qui ſolo aſſenſu perficitur quoad ſubſtantiam, ut ex. gr. locatio &c. 7. In purum ſeu ſimplicem, qui nullo accidente, ſeu modo afficitur: & in modificatum, qui afficitur aliquo modo; quique modis quinque affici poteſt: primus dicitur adjectionis ad diem, dum præfigitur dies, ante quem non oriatur obligatio ſolvendi, vel tradendi rem, vel inſtituendi actionem &c. Secundus dicitur ſub modo, quando additur aliquis modus, ſub quo contractus obliget; v. g. quando donatio fit cum pacto, ut res donata per menſem concedatur alteri ad uſum. Tertius dicitur ad cauſſam, eo quod fiat ob aliquam cauſſam; v. gr. dono tibi, quia pauper es. Quartus dicitur ad demonſtrationem, quando apponitur aliquod ſignum ad rem, vel perſonam deſignandam; verb. grat. dono tibi 20. aureos, qui mihi a Petro debentur. Quinta dicitur ad conditionem, quando aliqua apponitur conditio.

Q. 3. An contractus ſub modo ſtatim obligat; etiamſi modus impoſitus non impleatur? *R.* Affirmat. quia quamvis ſubſiſtat gravis obligatio implendi modum, ſeu onus a modo impoſitum; eſt tamen quid ſequens, & præſupponens diſpoſitionem jam perfectam, cum ſit quid ei adjectum. Si autem contractui ſub modo addatur pactum nullitatis, niſi modus impleatur, tunc evadit contractus ſub conditione, & non eſt contractus ſub modo.

Q. 4. An contractus ad cauſſam, & demonſtrationem obligant? *R.* 1. Contractus ad cauſſam, jam patet, quod ſit cauſſa finalis, ea non ſubſiſtente, contractus cadat. Quod ſi eſſet cauſſa tantum impulſiva, & non eſſet vera, ſubſiſtente alioquin finali, contractus ſubſiſteret.

R. 2. Si falſitas demonſtrationis non pertineat ad ſubſtantiam rei demonſtratæ, ſubſiſtit contractus; ſecus, ſi ad ſubſtantiam. Item demonſtratio aliquando ponitur taxative, aliquando demonſtrative: tunc taxative, quando diſpoſitio incipit a numero, vel menſura rei demonſtratæ; v. gr. cum quis dicit, lego 30. aureos Petro, qui ſunt in tali capſula: tunc ſi in illa capſula inveniantur plures, quam 30. aurei, triginta ſolum ſunt accipiendi: eo quod diſpoſitio demonſtrationis ſit principaliter taxativa. Quando autem diſpoſitio incipit a re ipſa, quæ donatur, vel legatur, &

dein-

deinde ſubjungitur numerus, vel menſura; tunc diſpoſitio eſt principaliter demonſtrativa; ut patet ex exemplo mox adducto, vice verſa ſumpto. Ita ex jure apud Auctores.

§. II.

De voluntate, & qualitate aſſenſus requiſiti ad contrahendum.

Q. 1. QUiſnam, & qualis voluntas, ſeu conſenſus requiritur ad contrahendum? R. 1. Certum eſſe, requiri in contrahente voluntatem, vel implicitam, vel expreſſam contrahendi, ſeu ſe obligandi; cum id ſit de eſſentia contractus. 2. Aſſenſus ad contractum debet eſſe ſine metu, ſeu immunis a metu. An ipſe invalidet, nec ne contractum, vide dicta in Tract. III. cap. 2. §. 3. de metu. Solum hic addo, quod actio *redhibitoria*, ſcilicet per quam poteſt metum paſſus reſcindere contractum, & rem ſuam, pretium &c. repetere, durat per ſex menſes ex jure communi: ille tamen, qui metum incuſſit, nunquam ſecurus eſt in conſcientia, niſi aut reſtituat, quæ per talem metum acquiſivit; aut ab eo, qui metum paſſus eſt, omnino libere declaretur ratus contractus initus.

(*) Non ſolum actio redhibitoria in foro exteriori competit ei, qui deceptus ab alio, aut metum paſſus contraxit, ſed etiam alia actio, quæ dicitur *quanto minoris*, & actio, quæ vocatur *in id*, quod *intereſt decepti non decipi*: Actio prima datur ad repetendum a venditore exceſſum pretii. Hæc actio per annum durat, & idcirco intentari ab eo poteſt, qui actionis redhibitoriæ tempus imprudenter effluere permiſiſſet: conceditur etiam actio iis, qui decepti ſunt infra dimidium juſti. Altera actio vero eſt jus non ſolum reddendi rem, aut pretii exceſſum obtinendi, ſed etiam habendi compenſationem omnium damnorum, quæ ex contractu ſecuta ſunt.

Alii ſunt contractus præter recenſitos ab Auctore loco laudato qui jure poſitivo ſunt irriti, ſi fiant ex metu gravi injuſte incuſſo; nimirum 1. promiſſio dotis, vel ejus ſolutio, l. 21. §. *de eo, quod metus cauſſa* &c. 2. Promiſſio, vel traditio rerum Eccleſiæ, cap. 2. de jurejur. 3. Juriſdictio metu extorta, l. 2. §. de Judic. 4. Addunt bene multi contractum initum cum pupillo per auctoritatem tutoris metu extortam; item electionem per metum factam.

Q. 2. An contractus ſine animo adimplendi, validus eſt? R. Affirmat. Ratio eſt: quia contractus conſiſtit in voluntate contrahendi.

Q. 3. An contrahens, qui non habet contrariam intentionem, valide contrahit? R. Affirmat. quia hoc ipſo, quod voluntarie contrahit, implicite vult, quod ſejungi nequit a contractu, nempe obligationem.

Q. 4.

Q. 4. An aſſenſus ex errore vel dolo datus contractum invalidat?

Nota: quod error eſt unum pro altero putare; dolus autem eſt quæcumque fallacia ad circumveniendum, & decipiendum adhibita. Error verſari poteſt, vel circa ſubſtantiam rei, ex. gr. accipiendo ſiliginem pro tritico; vel circa accidentia, & qualitates ejuſdem ex. gr. accipiendo triticum vetus pro novo. Ad errorem circa ſubſtantiam reducitur error circa naturam contractus; v. gr. putans donari, quod tibi venditur; nec non error circa motivum finale contractus; ex. gr. donas Petro, quia putas eum tibi conſobrinum, cum neque ſit conſanguineus. His poſitis,

R. 1. Aſſenſus procedens ex errore, aut dolo verſante circa ſubſtantiam rei, reddit contractum nullum: quia tollit aſſenſum in aliquid ſubſtantiale, quod ignoratur: voluntas autem non fertur in ignotum. Aſſenſus procedens ex errore, aut dolo circa qualitates rei, quæ non ſint expreſſe, & tanquam finis intentæ, non reddit irritum contractum: quia adhuc ſubſiſtit aſſenſus circa ſubſtantiam datus; idque verum eſt, etiamſi forte non contraxiſſet, ſi carentia illarum qualitatum ſibi innotuiſſet, ob rationem datam. At ſi conditiones expreſſe intendantur, ita ut ſine illis contractus non fuiſſet initus, tunc palam eſt eas in ſubſtantiam rei tranſire, &, niſi extent, contractum non tenere.

R. 2. Decipiens alterum, quoad qualitates, quamvis non finaliter intentas, tenetur redintegrare deceptum pro eiſdem, meliori modo, quo fieri poteſt prudentum judicio; aut ſi deceptio provenerit ab altero contrahentium, poteſt ad petitionem decepti contractus reſcindi, juxta probabiliorem, maxime, ſi deceptio ſit circa qualitatem notabilem, & contractus ſit reſcindibilis: nam de matrimonio dicemus ſuo loco. Secus eſt de decipiente; immo poteſt obligari a decepto, ut ſtet contractui. Si demum deceptio proveniat ab altero tertio, & non ab aliquo contrahentium, tunc non eſt reſcindibilis contractus ad petitionem decepti, ſed firmus ſubſiſtit; cum alter contrahens culpam non habeat; ſed decipiens ille tertius tenetur ad damna illa reſarcienda decepto: quippe fuit eorum injuſta cauſa. Excipe promiſſionem gratuitam, & donationem liberalem; in quibus ſi interveniat error circa notabilem circumſtantiam, revocari poſſunt, quamvis is non proveniat a promiſſario, vel donatario; quia in illis unus ſolus ſe obligat, & ex liberalitate.

(*) Excipiuntur etiam ſponſalia, in quibus major libertas requiritur, cum directa ſint ad mutuum amorem, & ad incundum indiſſolubilem matrimonii nexum.

§. III.

§. III.

De materia, & obligatione contractus, nec non de perſona ad contrahendum idonea.

Q. 1. QUænam eſt materia contractuum? *R.* Omnia bona, quorum quis & dominium, & adminiſtrationem habet; & quæ jure divino, vel humano prohibita non ſunt cadere ſub convent'one. Ut patet.

Q. 2. An omnis contractus obligat in conſcientia? *R.* Omne pactum, omniſque contractus validus, etiamſi actionem in foro externo non præbeat, obligat in conſcientia: quia naturali jure fides data, quouſque fieri poteſt, ſervanda eſt: At ſi irritetur a jure, nullam obligationem parere valet: quia revera nullus eſt.

Q. 3. An ſi quis abſque ullo interiori conſenſu; immo hoc excluſo, ſolum exterius contraheret, nullam incurreret obligationem? *R.* Quod reapſe ex vi contractus nullam contraheret obligationem, cum deficiente conſenſu non adſit contractus; teneretur tamen in conſcientia ex aliis capitibus ad omnia damna, ſi quæ alteri contrahenti obvenerint ex deceptione ſua: immo teneretur ad revalidandum contractum per verum aſſenſum.

Q. 4. Quinam valide contrahere poſſunt? *R.* Qui uſu rationis potiuntur, liberaque bonorum adminiſtratione, & facultate legitima diſponendi de bonis ſuis.

Q. 5. An pupilli, & minores contrahere poſſunt?

Nota. Infans dicitur in jure, qui nondum ſeptenium explevit: infantiæ autem proximus dicitur a ſeptimo uſque ad decimum annum cum dimidio, ſi ſit mas, vel uſque ad nonum cum dimidio, ſi ſit femina: Pubes mas dicitur, qui explevit annum 14.; femina autem dum explevit annum 12., & ante hanc ætatem dicuntur impuberes. Pupillus eſt impubes, qui deſiit eſſe ſub patris poteſtate, vel ab eodem emancipatus eſt. Minor eſt pubes, qui annum 25. nondum expleverit; & eo completo vocatur Major. Pupillis aſſignantur tutores; minoribus curatores. Itaque

R. 1. Pupilli infantiæ proximi contractibus obligari non poſſunt ob defectum ſufficientis judicii, vel ob periculum hujus defectus: Inſtitut. de inutilit. ſtipul. §. 10. Quod intelligendum eſt de contractu cedente in eorum incommodum. Monent tamen Doctores, quod qui cum pupillo in ipſius favorem contraxit, poſſit ab executione contractus abſtinere; niſi tamen aut tutoris aſſenſus, aut judicis decretum intervenerit. Si pupillus de conſilio ſui tutoris contraxiſſet, obligaretur ad contractum; & caſu quo tutor in ipſius præjudicium conſilium dediſſet, poſſet contra tutorem actionem inſtituere. Bona immobilia, & etiam mobilia pupilli, & minoris, quæ ſervando ſervari poſſunt, alienari nequeunt ſine ſententia judicis, motivum alienationis approbantis: leg. 22. Codic.

de

de adminiſtrat. Tutor. vel Curat. Mobilia autem, quæ ſervando ſervari non poſſunt, de licentia tutoris a pupillo alienari poſſunt. Minores autem curatore carentes poſſunt hæc alienare propria auctoritate; qui ſi contrahendo læſionem paſſi fuiſſent, poterunt a judice obtinere beneficium reſtitutionis in integrum. 2. Pupilli, qui ſine licentia tutoris de bonis mobilibus contrahunt, nedum non obligantur in foro externo, ut omnes fatentur; verum etiam neque naturali jure, & in foro conſcientiæ, ut tenet probabilior; quia quando contractus aliquis ſimpliciter, & abſolute a lege irritatur, abſque eo quod irritatio limitetur expreſſe pro foro externo; tunc irritatur etiam pro foro conſcientiæ:- talis eſt contractus, de quo agimus; ex tit. Inſtitut. *Quibus alienare liceat* &c. ex leg. 2. §. de acquir. rer. Dom. Si tandem pupillus mutuum accipiat ab aliquo, qui bona fide ei mutuat, ut ejus indigentiæ ſuccurrat; debet qui mutuavit reſarciri, ex leg. 5. §. de auctor. & conſenſ. Tutor. neque enim ratio naturalis dictat, quod pupillus locupletetur cum damno bona fide mutuantis.

Q. 6. An contractus ſine ſollemnitatibus a jure requiſitis facti invalidi ſunt?

Sollemnitates ſunt quidam ritus, ſeu conditiones, quæ ſecundum leges in contractibus adhiberi debent, v. gr. certus numerus teſtium.

R. Contractus carentes ſollemnitatibus, aut circumſtantiis ad eorum valorem a jure, ſive communi, ſive municipali præſcriptis, invalidi remanent, nullamque pariunt obligationem: quia eſt ſufficiens poteſtas in Principibus, & in Republica ad invalidandos actus ſubditorum, quorum voluntates, & bona ſubeſſe debent poteſtati legislativæ Superiorum, qui in talibus ſollemnitatibus, & conditionibus præſcribendis conſulunt bono publico, & rectæ bonorum particularium adminiſtrationi. Cognoſcitur autem contractum ex hoc capite eſſe invalidum ex verbis legis, aut Legislatoris, aut conſuetudine; vel ſi judici conſtaret nullam ineſſe fraudem, & tamen cenſeretur nullus. Hinc tamen inferendum non eſt, omnem contractum factum contra legem ſemper eſſe invalidum. Si enim contractus dumtaxat prohibeatur ob quaſdam circumſtantias perſonarum, loci &c., erit quidem illicitus, ſubſiſtet tamen validus.

CA-

CAPUT II.

De Contractibus in Specie.

Et primo de Promiſſione Liberali, ejuſque affectionibus.

Q. 1. QUid eſt promiſſio? *R.* Eſt libera, atque ſpontanea fidei obligatio de aliqua re licita, & poſſibili alteri præſtanda.

Q. 2. Quænam requiruntur, ut promiſſio valeat, & obliget? *R.* Sequentia: 1. debet eſſe libera, & immunis a quocumque errore circa ſubſtantiam rei promiſſæ, aut circa motivum finale, & a quocumque minuente voluntarium. 2. Debet eſſe ſpontanea, & immunis a quocumque metu, etiam reverentiali, vi, aut precibus multum importunis, & a quovis alio integram ſpontaneitatem, ut ajunt, lædente. 3. Debet eſſe de re licita, ut patet, quia de illicito præſtando nulla poteſt eſſe obligatio; & poſſibili, quia de impoſſibili non poteſt eſſe firma voluntas. 4. Promittens debet habere animum ſe obligandi, ut patet ex q. 6. cap. præced. Sufficit autem, quod hic animus ſit virtualis, quatenus promittens non ignorans vim promiſſionis, voluntarie promittit, at quamvis ignoret vim promiſſionis, intendit tamen promittendo id agere, quod a prudentibus agitur. 5. Requiritur etiam ex parte promiſſarii acceptatio: quia ſine utriuſque partis conſenſu nullum eſt pactum. Hinc antequam acceptetur, revocari poteſt. Promiſſio tamen moraliter durat, & perſiſtere cenſetur, quamdiu non revocatur a promittente, vel ab alio non cenſetur recuſari. Porro juxta multos, ut promiſſio, non oneroſa, ſed gratuita cenſeatur acceptata, ſufficit regulariter taciturnitas ejus cui fit, ex reg. jur. 42. in 6. Monent tamen aliqui, & quidem caute, non ſemper ſilentium acceptationem rei oblatæ, alioquin gratæ, ſignificare; ſed id conjiciendum eſſe ex conditione perſonæ ſilentis, & qualitate rei oblatæ. Excipiuntur pollicitationes, quæ fiunt civitati, vel Eccleſiæ, vel ad pias cauſſas: præſupponuntur enim acceptatæ a communitate, ab Eccleſia, & a Deo: & ideo inducunt obligationem in pollicitante ad exequendum quod ſpopondit.

Q. 3. An promiſſio, etiam gratuita, obligat ſub mortali in re gravi, & notabili? *R.* Affirmat. juxta omnes: quia adſunt omnia requiſita ad contrahendam gravem obligationem. Idem maxime dicendum, ſi promittens prævideat, vel prævidere debeat, quod, niſi promiſſum præſtet, promiſſarius grave damnum ſubiturus eſt, vel in rebus, vel in fama, vel in anima; quia tunc ſub gravi teneretur ratione damni gravis ex fide a ſe non ſervata proximo redundantis. At ſecus eſt, ſi promittens liberaliter rem etiam notabilem, ex cujus defectu nullum aliud damnum promiſſario reſultet, niſi ſola non acquiſitio rei promiſſæ, & expreſſe declaret,

ret, ſe nolle obligari ſub gravi, ſed ex ſola honeſtate, & fidelitate.

R. 2. Probabilius nobis apparere promittentem non teneri ſub gravi promiſſum implere, quando promiſit rem notabilem promiſſione non legali, aut civili, cujus defectus nullum aliud damnum afferat promiſſario, quam ſolam privationem rei promiſſæ, nec ullum pariat ſcandalum; & promittens nullam determinatam intentionem habuerit ſe leviter, vel graviter obligandi. Id mihi hac ratione ſuadetur, quam cum apud neminem viderim, ſapientiorum judicio ſubmitto: cum in hoc caſu nullam habeamus formalem intentionem promittentis, qui alioquin ſi voluiſſet, potuiſſet ſe ſub levi dumtaxat obligare; ideo judicandum videtur, quod virtualiter voluerit id agere, quod plerumque homines cauti, & timorati agere conſueverunt in conſimilibus caſibus; id autem, quod agere ſolent, eſt, ut minorem obligationem ſibi imponant, quam fieri poſſit. Erg. &c.

Q. 4. Quandonam ceſſat obligatio promiſſionis? *R.* In his caſibus: 1. quando res promiſſa evadit inutilis, aut noxia promiſſario, aut impoſſibilis promiſſori. 2. Quando ceſſat motivum principale, ſeu finale promiſſionis factæ. Quando ex duobus ſibi invicem promittentibus alter deficit: ex reg. 75. jur. 4. Quando res talem mutationem ſubit, ut prudentum judicio judicari queat promittentem eos caſus in promiſſione ſua noluiſſe comprehendere: prudentis namque viri eſt, nolle ſe cuicumque eventui committere, ut promiſſionem liberalem impleat.

Q. 5. Quænam promiſſiones ſunt jure poſitivo irritæ? *R.* Sequentes: 1. Promiſſiones de re illicita; ſive promiſſiones aperientes aditum peccandi; v. gr. promitto remittendi furi obligationem pro furto &c. leg. 75. de pact. 2. Promiſſio, qua tollitur poteſtas diſponendi de rebus propriis; puta non condendi, aut mutandi teſtamentum &c. quia eſt promiſſio repugnans bono communi. 3. Promiſſio beneficii, nondum vacantis, quocumque modo fiat: ex Lateran. 3. cap. 8.

CAPUT III.

De Contractu Donationis.

Q. 1. QUid eſt Donatio? *R.* Eſt liberalis, & omnino libera rei collatio alteri facta. Ut donatio valeat, debet eſſe immunis nedum a quovis minuente voluntarium, nempe errore, dolo, metu, verum etiam juxta probabiliorem a metu levi, ſi fuerit in facto motivum dandi, quo metu ſublato donatio non fuiſſet facta. Et proinde ſi id animadvertatur a donatario, debet rem donatam reſtituere, & donans poteſt illam repetere.

Q. 2. Quomodo dividitur donatio? *R.* Dividitur 1. in verbalem, quæ ſit ſolis verbis, & ſolum parit jus ad rem: & in realem, quæ fit cum traditione doni, & translatione dominii in donatarium. 2. In pure liberalem, ſeu perfectam, & in remuneratoriam, ſeu antidoralem, quæ ſupponit obligationem gratitudinis. 3. In abſolutam, quæ immunis eſt a quacumque conditione, & ſtatim confert donatario jus in re; & in conditionalem, quæ aliqua afficitur conditione; nec confert donatario jus in re, niſi expleta, & verificata conditione poſita. 4. in donationem inter vivos, & in donationem mortis cauſſa: prima vult donator, ut etiam eo vivente dominium rei donatæ tranſeat in donatarium: ſecunda, ne dominium tranſeat in donatarium, niſi ipſo donatore defuncto.

Q. 3. An donatio poteſt revocari? *R.* 1. Donatio cauſſa mortis (quæ cauſſa in donatione eſt exprimenda) revocari poteſt ex natura ſua uſque ad mortem: ita ſtatuente leg. 4. §. de adimend. 2. Si donator dederit intuitu inſtantis periculi mortis cenſetur tacite revocata donatio ſublato periculo, niſi iterum poſt evaſionem a periculo illam ratam habeat; quia cenſetur facta ſub conditione hac: *Si non evaſero*. 3. Si ante donatorem moriatur donatarius; niſi donator promiſiſſet ſe eam non revocaturum.

R. 2. Ut donatio cauſſa mortis facta valeat, requiritur jure communi ſubſcriptio quinque teſtium, niſi conſuetudo approbata regionum aliter diſponat: leg. ult. Cod. de Donat. mort. cauſ. 2. requirit capacitatem donatarii, quæ quamvis non extet tempore donationis, ſufficit, quod extet tempore mortis donatoris.

Q. 4. Quinam poſſunt valide donare? *R.* 1. Illi ſoli, & omnes illi, qui rei dandæ habent plenum dominium. Videantur dicta tract. 9. c. 2. tract. 4. cap. 2. & quæ dicentur in tract. ult. de Statu Relig. Et intelliges, quinam tales non ſint. *R.* 2. Minores poſſunt aliquid donare juxta conditionem ſui ſtatus, etiam invitis curatoribus: quandoquidem id ſpectat ad decentiam ſtatus eorumdem: ſi autem in donando excedant, poteſt exceſſus a curatoribus repeti, & niſi repetatur, condonari cenſetur; dummodo tamen exceſſus non ſit nimis; quia tunc condonari non poteſt, ob dicta de minoribus, & curatoribus ſuis in locis.

Q. 5. Quinam eſſe poſſunt donatarii? *R.* 1. Certum eſt donari poſſe cuilibet capaci dominii, ſi ipſe acceptare velit. Si autem remote capax eſt dominii, ut infantes, & amentes, donatur ipſis mediate, nempe mediantibus illis, qui curam illorum habent. Quemadmodum etiam Religioſis dominii incapacibus ob votum paupertatis donatur mediante Religione.

R. 2. Donationes mere liberales conjugum ſibi invicem factæ ſunt invalidæ, & revocabiles ad nutum donantis. Si autem neque explicite, neque implicite (ideſt per divortium) revocentur; confirmantur donantis morte; ita communis ex variis jurib. ſed præcipue ex leg. 3. Cod. de Donat. §. *Sciendum*. 10. Ratio eſt, ne

con-

conjuges mutuo amore ſeſe bonis ſpolient cum damno liberorum, & parentum. Item donatio inter conjuges, ſive facta inter vivos, ſive mortis cauſſa, non valet, ſi præjudicet legitimæ filiis debitæ: ex leg. 1. cod. de inoffic. donat. Ita etiam ex jure naturali non valet, ſi præjudicet creditoribus donantis, ſi quos habeat.

R. 3. Donatio patris facta filio nondum emancipato eſt ſemper revocabilis; niſi fuerit adjunctum juramentum de non revocanda, aut genitoris morte firmetur; ita jura apud Auctores: quia filius non emancipatus non eſt quid moraliter diſtinctum a patre. Confirmatur etiam dicta donatio per emancipationem filii, niſi repetatur a patre res tradita, antequam emancipetur: ita leges apud Auctores. Valet autem donatio matris, aut avorum maternorum; & acquiritur res donata filio ipſi: quia hæc donatio non impeditur a jure: quemadmodum illa, quæ fit filio a Patre; aut avis paternis. Verumtamen in his, & ſimilibus, ubi agitur de diſpoſitione bonorum, ſpectandæ, & ſervandæ ſunt leges, ac conſuetudines ſpeciales locorum, & regionum.

Q. 6. Quænam eſt donationis materia? *R.* 1. Olim donatio excedens trecentos ſolidos, non præmiſſa inſinuatione, erat invalida ſecundum leges. Deinde conceſſum fuit, ne excederet quingentos ſolidos; qui aſcendunt ad ſummam ſeptingentorum tredecim ſcutorum Romanorum, ut notant Auctores, quam ſummam jure Cæſareo excedere non licet in donatione inter vivos ſine inſinuatione. Eſt autem inſinuatio manifeſtatio publica judici facta donationis, quam quis facere deſtinat, dictam ſummam excedentis: a quibus limitibus excipiuntur donationes ad pias cauſſas. Ubi igitur hæ leges ſunt admiſſæ, peccant ſcienter illas violantes in re notabili, & exceſſus a donatario retineri non poteſt: nam *leges juſtæ habent vim obligandi in foro conſcientiæ a lege æterna:* S. Th. 1. 2. q. 96. ar. 4.

R. 2. Donatio inter vivos omnium bonorum, tam præſentium, quam futurorum irrita declaratur jure communi: quippe quæ bono communi adverſetur, & auferat facultatem teſtandi. Si autem talis donatio firmetur juramento, probabilius mihi videtur, irritum eſſe juramentum: quia juramentum de actione, quæ purgari nequit a malitia; & deformitate; cujuſmodi eſt præſens; non ligat.

Q. 7. An donatio inter vivos poteſt revocari? *R.* Affirmat. idque ob ingratitudinem donatarii, quæ in quinque caſibus indicatur a jure civili in lege ult. Cod. *De revocand. donationib.* 1. Si donatarius inferat atroces injurias donatori, ſive coram, ſive in abſentia, ſive verbis, ſive factis, quæ atrocitas judicio prudentum eſt definienda attentis circumſtantiis, & conditionibus perſonarum. 2. Si violentas manus in donatorem extendat. 3. Si grave detrimentum afferat donatario in bonis temporalibus. 4. Si vel per ſe, vel per alium poſuit donatorem in vitæ periculo, quamvis mors non ſit ſecuta ex aliquo eventu accidentali. 5. Si donatarius no-

lit implere conditiones, ſeu conventiones, ad quas ſcripto, vel verbo in donatione acceptanda ſe obſtrinxit. Sed ante judicis ſententiam hæc pœna non debetur.

(*) Alia etiam ab aliquibus aſſignatur revocandæ donationis cauſſa, nempe cum filii abſque parentum conſenſu, aut obtento, aut ſaltem requiſito, ad nuptias convolant. Sed hæc cauſſa ad primam ex recenſitis ab Auctore revocari poteſt.

R. 2. Ex Authent. *Quod mater*, appoſità codici de revocandis donationib. poteſt mater revocare donationem factam filio in tribus caſibus: 1. ſi filius inſidietur vitæ matris; 2. Si impias manus contra eam injecerit. 3. Si totius ſubſtantiæ ejuſdem molitus ſit jacturam.

R. 3. Suſceptio prolis non expectatæ a donatore, dum donavit, eſt motivum a lege permiſſum donationis revocandæ: ex leg. *Si nunquam*, 8. Cod. de revoc. donationib. quæ lex juxta probabilius Doctorum judicium, fundatur in præſumptione juſta voluntatis donatoris, qui cenſetur hac implicita conditione donaſſe; *niſi filios ex matrimonio ſuſcipiam*. Quod ſi donatio fuiſſet juramento firmata: tunc ſi juraſſet nil cogitando de prole forte naſcitura, & hæc nata fuerit, poterit revocationem petere: quia cum ad hunc caſum donatio non ſe extendat; proinde neque juramentum: ſi vero juraſſet etiam in hoc caſu non revocaturum, tunc revocare non poſſet. Putarem tamen, ſalvo meliori judicio, quod ſi filii, etiam habita legitima, vexarentur magna inopia, & penuria, non peccarent attentando revocationem apud judicem, neque judex eam concedendo, præcipue ſi donatarius bonis abundat: quia juramentum de non revocando afficit genitorem, & non filios, & multo minus judicem.

R. 4. Si donatio facta fuiſſet ad pias cauſſas, prole ſupervenientе donatori, donatio revocari non poſſet, niſi pro quanto eſſet inofficioſa proli, & legitimæ præjudicans: quia cenſetur donator voluiſſe proli anteferre Deum; immo & animam ſuam filiis præferre, cujus meritum augere voluit in donatione. Quando autem donatio eſt remuneratoria, ſeu antidoralis, & donatori poſtea naſcuntur filii, poterit duntaxat revocari quoad exceſſum, ſi excedat merita donatarii: ſecus, ſi merita non excedat. Putarem, quod poſſet revocari, quoad legitimam proli providendam, ſi aliunde haberi nequeat; quia ſtrictius eſt debitum legitimæ filiis, & filiabus dandæ, quam debitum remunerationis. Demum ſi donatio facta fuiſſet uni filio, aliis filiis aut non extantibus, aut poſt donationem natis, non poſſet a genitore revocari, niſi pro quanto exigeretur ad integrandam ceterorum filiorum legitimam: ex leg. *Si totas* Cod. de inoffic. donationib. Si autem donatio fiat extraneo, & ſit inofficioſa reſpectu aſcendentium, impediatque ne relinquatur ipſis portio legitima, revocari poterit, uſque ad legitimam portionem aſcendentium. Si vero carens filiis donet aſcendentibus, & deinde liberi naſcantur: putarem comparandas eſſe ne-

neceſſitates utrorumque, eaſdemque judici pio, & ſapienti exponendas, & juxta ejus conſilium reſolvendum eſſe.

CAPUT VI.

De contractu Teſtamenti.

§. I.

De natura, & diviſione Teſtamenti.

Q. 1. QUid eſt teſtamentum? *R.* Eſt ultimæ voluntatis diſpoſitio, ſollemniter facta, cum inſtitutione hæredis.

Q. 2. Quomodo teſtamentum dividitur? *R.* Dividitur 1. in ſollemne, & privilegiatum. Sollemne eſt illud, quod fit cum ſollemnitatibus a jure præſcriptis; quædam ſollemnitates præſcribuntur a jure naturali, & gentium; aliæ a jure civili. Primæ ſunt, ut teſtamentum ſufficienter exprimat voluntatem teſtatoris aliquo ſigno exteriori ſive ſcriptionis, ſive vocis, ſive nutu ſufficienti, ſaltem coram duobus teſtibus idoneis, ideſt a jure non excluſis, ſicuti excluduntur hæres, filiusfamilias, furioſi, damnati ob crimen &c. qui rei geſtæ fidem facere poſſint, ad fraudes præcavendas. Sollemnitates autem a jure civili præſcriptæ ſunt præter ſufficientem voluntatis teſtatoris manifeſtationem, quod adſint ſeptem teſtes maſculi, puberes, liberi, ad id rogati, ideſt vocati, omnes una ſimul præſentes, ipſumque teſtamentum videntes mentis, & ſenſuum uſu compotes: ex inſtitut. de Teſtam. §. *Teſtes*. Sollemne ſubdividitur in ſcriptum, ſeu clauſum, quod vel manu teſtatoris, vel alterius cujuslibet eſt ſcriptum; quod, ſi poteſt, ſubſcribere tenetur, ſin autem ab alia octava perſona ſubſcribendum eſt nomine Teſtatoris; & deinde dicti ſeptem teſtes debent ſubſcribere eodem tempore, illudque vel proprio, vel alieno ſigillo ſinguli ſigillare. leg. *hac conſultiſſima* 21. Cod. de Teſtam. juncto §. *ſed cum paullatim* & ſeqq. Et in nuncupativum, ſeu apertum, quod requirit, ut teſtator coram ſeptem teſtibus idoneis una ſimul præſentibus, qui ipſum teſtatorem audiant, & videant, ſuam voluntatem declaret loquendo, vel legendo; ita in laudatis jurib. vel etiam juxta communem reſpondendo interrogationibus Tabellionis; ex leg. *Jubemus* Cod. *Teſtamen.* vel denique juxta Canoniſtas in cap. *Cum tibi* de Teſtam. coram dictis teſtibus oſtendendo ſchedam, in qua declaret, & proteſtetur contineri ſuum teſtamentum. Verum circa has ſollemnitates ſtandum eſt approbatis regionum conſuetudinibus.

Teſtamentum privilegiatum eſt illud, ad cujus valorem, aut ſolæ requiruntur ſollemnitates jure naturali, & gentium præſcriptæ,

ptæ, aut vix aliqua alia conditione juxta regionum morem afficitur. Hujuſmodi teſtamenta ſunt illa, quæ fiunt ad pias cauſſas; ſicuti etiam teſtamenta, quæ a militibus, ruſticis, & tempore peſtis ſunt condita, nec non quæ a patre, matre, aut alio aſcendente pro liberis conduntur.

§. II.

De obligatione Teſtamenti.

Q. I. AN teſtamenta non privilegiata, deſtituta ſollemnitatibus a jure præſcriptis ſint valida? *R.* Probabilius videri, quod valida ſint in foro conſcientiæ, etiam in locis, ubi ſollemnitates illæ ſunt receptæ, dummodo certiſſime conſtet de voluntate teſtatoris; proinde hæres, aut legatarius non tenetur reſtituere hæredi ab inteſtato, quæ acquiſivit, niſi poſt ſententiam judicis, quæ decernat hæredi illi reſtituenda bona eſſe; tunc enim etiam in foro conſcientiæ ad id teneretur; ex jur. Canonico in canone *Ultima* 13. q. 2. & ex jur. Civ. leg. *Etſi inutiliter*. Ratio potiſſima eſt. quod omnes ſollemnitates a jure inſtitutæ pro validitate teſtamentorum eo collimant, ut ſubmoto quovis fraudis periculo voluntas teſtatoris adamuſſim impleatur, & proinde omnes conſpirant in favorem voluntatis teſtatoris: igitur quando certiſſime conſtat de ſua voluntate, hæc in foro conſcientiæ erit implenda, quamvis dictis ſollemnitatibus careat; dummodo adſint requiſitæ a jure naturali, & gentium.

(*) Sententia, cui, ut probabiliori adhæret Auctor, conſona non videtur iis, quæ tradit ipſe cap. 1. quæſt. ult. Ibi namque docet contractus carentes ſollemnitatibus, ac circumſtantiis ad eorum valorem a jure, ſive communi, ſive municipali præſcriptis, invalidos remanere, nullamque parere obligationem; hic vero aſſerit, teſtamenta non privilegiata, carentia ſollemnitatibus a jure præſcripti, in locis, ubi receptæ ſunt, eſſe valida in foro conſcientiæ. Si quod ſentimus, ingenue pandere liceat, prior opinio veritatis magis conſentanea nobis apparet, magiſque conformis iis, quæ Auctor habet inferius, ubi cenſet, quod legum ſanctio juſta, ac communi bono favorabilis prævalere debeat voluntati teſtatoris.

Ceterum circa prædictam difficultatem tres ſunt opiniones Doctorum. Prima docet tale teſtamentum eſſe invalidum in utroque foro, ita ut hæres per illud inſtitutus, & legatarius teneatur ante ſententiam judicis reſtituere hæredibus *ab inteſtato*. Secunda aſſerit valere in conſcientia, ita ut hæres ab inteſtato non poſſit licite repetere hæreditatem, vel legatum; & ſi adjudicetur ipſi a judice, teneri ad reſtitutionem, ſi ipſi conſtet de voluntate teſtatoris. Tertia inter has media docet illud nullam parere obligationem civilem, ſed ſolum naturalem, & quidem infirmam, quæ

per

per judicem tolli poſſit, atque non eſſe omnino invalidum in foro conſcientiæ, ſed valere ad hoc, ut hæreditas, vel legatum poſſit retineri in conſcientia, donec a judice adjudicetur hæredibus ab inteſtato: neque etiam omnino firmum, quia poſt ſententiam judicis relicta per illud reſtitui debent hæredibus ab inteſtato. Patet autem ex reſponſione ad quæſtionem præcedentem, quod huic poſtremæ ſententiæ noſter Auctor ſubſcripſit.

Q. 2. An teſtamentum ad pias cauſſas indiget ad ſui valorem aliqua juris ſollemnitate? *R.* Eſt communis ſententia tam apud Theologos, quam apud Juriſtas, ad præfatum teſtamentum ſufficere, quod teſtatoris voluntas certo conſtet, quomodocumque fuerit manifeſtata. Congruentia hujus privilegii eſt, quia legata ad pias cauſſas cedunt in utilitatem animæ teſtatoris. Valet quoque teſtamentum ad pias cauſſas, quod morte præventus teſtator abſolvere non potuit: quia diſpoſitiones ad pias cauſſa cenſentur confirmatæ morte teſtatoris, qui illas non retractavit, ob rationem paullo ante dictam.

Q. 3. An teſtamentum inter liberos, quod aut a patre, aut a matre, aut ab altero ex aſcendentibus inter liberos conditum fuit, eſt privilegiatum, & validum, quamvis careat ſollemnitatibus juris? *R.* Affirmat. ex leg. *Conſultiſſima §. Et imperfecto*, Cod. de Teſtam. Tamen ut hoc teſtamentum valeat, requiritur, ut ſubſcribatur a teſtatore, & a liberis inſtitutis; aut, ut ipſe teſtator propria manu tempus conditi teſtamenti, nomina filiorum, & portiones, in quibus inſtituti fuerunt, in teſtamento ſcripto exprimat; non tamen requiruntur teſtes: ex novo jur. Juſtinian. in Authent. de teſtam. imperf. n. 107. cap. 1. Si autem hoc teſtamentum fiat nuncupative, ſtandum erit juri veteri; atque ſufficiet, quod fiat cum duobus, vel tribus teſtibus maſculis, aut feminis. Vide Molinam diſp. 128.

Q. 4. Quænam requiruntur pro validitate aliorum teſtamentorum privilegiatorum? *R.* 1. Teſtamentum privilegiatum militum actualiter in bello degentium, quocumque modo ſignificatum valet, dummodo duo teſtes, etiam non rogati, interfuerint, qui probare queant. Ex leg. *Milites 15. de Teſtam. Milit.*

R. 2. Ruſticis conceditur, ut ſi ruri teſtentur, ubi non poſſint haberi plures teſtes, quam quinque, ii ſufficiant pro ſuo teſtamento, tam ſcripto, quam nuncupativo: ex leg. ult. Cod. de Teſtam. Quod ſi dicti teſtes neſciant ſcribere, nec alii, qui id ſciant, inveniri poſſint, valebit adhuc, quamvis ab illis non ſubſcriptum: ſi autem haberi poſſint aliqui, qui ſcribere queant, hi ſcribant pro ſe, & ſuppleant pro aliis illiteratis præſentibus.

R. 3. Communior opinio poſtulat pro teſtamento graſſante peſtilentia confecto, ut habeat ſeptem teſtes ſubſcriptos, non tamen una ſimul congregatos, aut præſentes; ſed ſufficiet ſingulos ſeparatim ſubſcribere. Et hæc eſt in praxi tenenda, quando fieri poteſt. Quando non poteſt aſſiſtens moribundo curare de-

 bet,

bet, ut illi teſtes inveniantur, quo plures inveniri poterunt, quinque, quatuor, tres; & tandem etiam feminæ admittantur, ſi masculi deſint. Si autem nullus inveniri queat præter Confeſſarium; putarem quod, dato juramento de ultima voluntate teſtatoris peracti, eidem adhibenda eſſet fides.

§. III.

De Codicillo, & Legato.

Q. 1. Quid eſt codicillus? R. Eſt teſtamentum quoddam imperfectum, quo nullus hæres inſtituitur; ſed vel præſupponitur inſtitutus per teſtamentum, vel ſuccedens ab inteſtato, & vel adjungitur teſtamento jam condito, aliquid addendo, mutando &c. vel, quin præſupponatur teſtamentum, hæredi ab inteſtato committitur aliquid, poſt mortem codicillum condentis exequendum: ex leg. *Per manus* 10. §. 2. Codice de Codicill.

Q. 2. Quid requiritur ad codicilli valorem? R. Codicillus, ſive ſcriptus, ſive nuncupativus, requirit quinque teſtes, etiam non rogatos, quamvis ſint feminæ, qui debent vel codicillo ſubſcribere, ſi fuerit ſcriptus; vel voce teſtari, ſi fuerit nuncupativus: ex leg. ult. §. de Codicill.

Q. 3. Quid eſt legatum? R. „ Legatum eſt donatio quædam a „ defuncto relicta, & ab hærede præſtanda “: §. 1. Inſtitut. de Legat. quæ donatio eſſe ſolet alicujus rei particularis.

Q. 4. Quomodo legatus debet inſtitui? R. Multiplex eſt modus inſtituendi legata: primo relinquuntur nulla addita die, vel conditione &c. ſed abſolute: & hæc ſtatim debentur legatario: non tamen poſſunt peti, antequam ab hærede adeatur hæreditas. Statim autem ac hæres hæreditatem adiit, ſtatim debentur legata una cum fructibus a die mortis teſtatoris perceptis. Alia ſunt legata aliquibus conditionibus affecta, & hæc dicuntur legata *in diem certum*, ante quem peti non poſſunt; jus tamen illa petendi tranſit ad hæredes legatarii, ſi ipſe antea objiſſet. Si autem relinquatur legatum in diem incertum, ſi talis diei adjectio fiat dumtaxat in commodum hæredis, legatum ad hæredes legatarii non tranſit, ſi ante diem illam obeat: ex leg. *Si dies appoſita* 21. §. *Quando dies legatorum*: ſi autem fiat in commodum ipſius legatarii, tunc adjectio diei habet rationem conditionis pendentis in futurum, quæ conditio vel evenire poteſt, vel non; & quidem ſub triplici conditione, nempe aut poteſtativa, cujus eventus pendet a ſola legatarii voluntate: aut ſub conditione cauſali: cujus eventus a legatarii voluntate non pendet: aut ſub conditione mixta. Legata his modis conditionata dicuntur manere ſuſpenſa, nec legatario cedere, neque ad ejus hæredes tranſire, donec conditio ponatur in eſſe, &, eo mortuo extinguuntur: leg. unic. §. *autem* 7. Cod. *de caducis tollend.* Id autem intelligendum eſt, ſi legatum inſtitutum

tum ſit intuitu perſonæ: non de legato ad pias cauſſas, quod habet ſuum effectum mortuo etiam legatario, ut communiter docent Auctores: quippe devolvitur ad aliam perſonam.

Quid dicendum ſi quis inſtituat e. g. Petrum hæredem, aut ei leget mille aureos; ſi matrimonium contraxerit; ipſe vero Religionem ingrediatur? *R.* Circa hoc Doctores ex juris benigna interpretatione, Authent. *Niſi rogati* Cod. *ad Senatus Conſultum Trebellian.* dicunt, quod Petro ſint mille aurei conferendi etiamſi Religionem ingrediatur: niſi forte a teſtatore ſolus nuptiarum caſus exprimatur, ſignificando excluſionem Religionis, non in odium Religionis (nam eſſet turpis conditio pro nihilo habenda), ſed quia ſummam illam pro contrahendo matrimonio cenſuit neceſſariam, & decentem, quam pro Religionis ingreſſu expedire non putavit.

Q. 5. An conditio adjecta, ut hæres, vel legatarius ducat talem perſonam, valorem habet, *R.* Affirm. ut docet communis, & eſt implenda, ut poſſit hæreditas, vel legatum acquiri. Si tamen perſona deſignata vel recuſaret tale matrimonium, vel eſſet indigna, & male audiens; tunc, cum non defecerit conditionis impletio ex parte legatarii in primo caſu, & ſit conditio turpis in ſecundo, & talis conditio in jure habeatur pro non adjecta, adhuc legatum acquiritur. Idem dicendum de conditione, quod hæres, vel legatarius non contrahat matrimonium, quæ rejicitur a jure, utpote repugnans bonis moribus, & bono communi: leg. *quoties* 22. & leg. *cum tale* 72. §. *De conditione*, & *demonſtratione*. Pariter ſi legentur mille, ſi non contrahat, & quingenti, ſi contrahat, debentur mille, etiamſi contrahat, leg. *Titiæ ſi non nupſerit* 100. ibid. quæ omnia vera ſunt etiam in foro conſcientiæ, ut probabilius docent plures, & graves Doctores.

Q. 6. Quid & quotuplex eſt fideicommiſſum? *R.* Eſt duplex: nempe univerſale, quo integra hæreditas relinquitur hæredi, at gravato hoc onere, ut ſive abſolute, ſive cum certa conditione illam alteri reſtituat; & propterea hic denominatur fideicommiſſarius cum facultate retinendi ſibi ſemper quartam partem hæreditatis. Si autem hæres ſit neceſſarius, habet facultatem retinendi ſibi legitimam, quæ non poteſt per fideicommiſſum gravari. Et particulare, quod eſt, quando relicta hæreditate hæredi ſive inſtituto, ſive ab inteſtato ipſi injungitur, ut tradat talem rem alteri: unde ſolis verbis, ut patet, differt a legato.

§. IV.

De Perſonis Inſtitutoris, & Hæredis.

Q. 1. QUinam teſtari non poſſunt? R. Infantes, perpetuo amentes, ſurdi ſimul, & muti a nativitate: leg. *diſcretis* 10. Cod. *qui teſtamentum facere poſſunt* &c. excipe pias cauſſas dummodo ſignis id manifeſtare poſſint. Surdi tamen a nativitate poſſunt, ſicuti ille, qui eſt cæcus, & ſurdus ex ſuperveniente infirmitate, ita in citat. lege. 2. Uſurarius publicus, niſi conſtet ante confeſſionem teſtamenti ſatisfeciſſe, aut cautionem idoneam præſtitiſſe: ex cap. *quamquam*, de cenſuris in 6. 3. Filius-familias teſtari poteſt de bonis caſtrenſibus, & quaſi caſtrenſibus, nec non de adventitiis, ſi eidem jam facto Clerico advenerint; non tamen de adventitiis ante clericatum, quamvis de conſenſu Patris, in foro civili; poteſt tamen de conſenſu patris diſponere de præfatis bonis ad pias cauſſas; poteſt etiam de eodem patris conſenſu donare mortis cauſſa. Impuberes teſtari prohibentur, etiam ad pias cauſſas; valet tamen teſtamentum impuberis in foro conſcientiæ, quouſque a legitimo ſuperiore reſcindatur. Circa alios ſtatus perſonarum non adeo uſitatos vide Juriſtas.

Q. 2. Quotuplex hæres debet diſtingui? R. Duplex; nempe ab inteſtato, & ex inſtitutione, ſeu teſtamento. Hic ſextuplex eſt: Univerſalis, particularis, neceſſarius, non neceſſarius, ſuus, & non ſuus. Hæres ab inteſtato ille eſt, qui jure gentium, & civili ſuccedit in bonis alterius ex vi ſanguinis, & conjunctionis, abſque ulla inſtitutione ſpeciali defuncti. Hæres ex teſtamento ille dicitur, qui ex voluntate morientis inſtituitur, ut ſuccedat in bonis ſuis. Hæres univerſalis dicitur etiam ex aſſe, & ſuccedit omnibus bonis, & juribus defuncti, & ſubjacet etiam omnibus oneribus, & debitis realibus ejuſdem. Hæres particularis ſuccedit in parte determinata, & aliquota, v. g. (utendo voce legali) ſextante, quadrante &c. etiam hic pro rata partis ſuæ obnoxius eſt oneribus, & debitis realibus defuncti. Alius eſt hæres particularis quoad aliquam rem determinatam, & deſignatam v. gr. quoad gemmas defuncti, & hic dicitur potius legatarius, quam hæres: leg. *quoties* Codic. de hæred. inſtitut. Si autem ſolus hæres particularis, etiam quoad determinatam rem, verbis ad ipſum in teſtamento directis inſtitutus ſit, aut alii hæredes particulares forte obiiſſent, reliqua hæreditas ipſi acquiritur. Hæres non neceſſarius ille eſt, quem teſtator non conſtringatur ex neceſſitate hæredem inſtituere. Tales ſunt, tam extranei, quam conjuncti ſanguine, ſed non in linea recta deſcendente, vel aſcendente. Hæres neceſſarius eſt ille, quem teſtator in portione legitima inſtituere conſtringitur, niſi habeat juſtam cauſſam exhæredandi, ta-

les

-les ſunt omnes deſcendentes, & aſcendentes legitimi. Hæres ſuus dicitur, qui eſt proximus deſcendens, exiſtens ſub poteſtate defuncti tempore, quo obiit, etiam poſthumus, etiam naturalis legitimatus per ſubſequens matrimonium; non autem ſpurius quamvis legitimetur per privilegium principis, aut per diſpenſationem. Hæres non ſuus eſt quicumque alius hæres, ſive ab inteſtato, ſive ex teſtamento, qui hæreditatis dominium non acquirit, antequam illam adeat, aut ſe illam acceptare declaret; quo facto intra tempus a lege permiſſum, vel a ſe, vel a ſuis hæredibus, ſi, antequam expiret tale tempus, quod conſiſtit in ſpatio unius anni a die, qua novit hæreditatem ſibi eſſe relictam, ipſe moriatur ſicut omnia jura defuncti tunc ſuſcipit, ita etiam omnia onera realia.

Nota. Quamvis ſpurii hæredes fieri nequeant, ut ſupra diximus; valide tamen poſſunt eidem alimenta legari.

§. V.

De Conſiliario, Executore, & Commiſſario Teſtamenti, nec non de ceſſatione, & renunciatione hæreditatis.

Q. 1. Quodnam eſt munus conſiliarii teſtatoris? R. Qui conſiliarius eligitur a volente condere teſtamentum, id præcipue curare debet, ut, ſi teſtator filios habeat, quantum fieri poteſt, & niſi urgens cauſſa interveniat, aut aliis fratribus manifeſta, aut declarata in teſtamento, nullam diſcretionem inter illos faciat quoad bona. Si enim notabilem diſcretionem inter eoſdem faciat ex levi cauſſa, facile eſt, ut patet, eum peccare mortaliter. Si conſiliator ſit teſtatoris, qui ſit filius, habens genitores ſuperſtites, non abundantes, ſuggerat, ut recordetur genitorum, præcipue ſi ſint ſenes, & ad ſibi lucrandum impotentes, addita etiam, ſi opus fuerit, comminatoria hæredibus, niſi ejus voluntatem exequantur. Si autem teſtator careat filiis, & filiabus, & habeat genitores viventes, nimio tamen, & veſano amore erga uxorem feratur, & velit propterea eamdem univerſalem hæredem inſtituere omnium bonorum, modica, vel nulla habita ratione genitorum; conetur, quantum poteſt, ab hac ſcandaloſa diſpoſitione illum avertere, quæ profecto a mortali non vacaret, utpote nullam juſtam excuſationem admittente. Hæredes igitur genitores inſtituat, quibus potius uxorem ſuperſtitem commendet, præcipue, ſi ex dote ſua non poſſit decenter ſuſtentari: immo in quocumque caſu convenientiſſimum eſt, ut teſtator legatum faciat uxori juxta vires hæreditatis, & merita ejuſdem. Idemque faciat cum fratribus emancipatis, ſi hæredi-

tas permittit. Procuret item Conſiliarius, ut teſtator relinquat legata ad cauſſas pias juxta hæreditatis vires.

Q. 2. Quænam eſt obligatio executoris teſtamenti?

Duplex eſt executor teſtamenti: legitimus; & eſt hæres ſive ab inteſtato, ſive inſtitutus, &, ſi alii deſint, Epiſcopus loci, vel alter Ordinarius Prælatus: & teſtamentarius, qui ab ipſo teſtatore inſtituitur executor. Igitur

R. Quilibet executor ſtrictiſſime obligatur ad fideliter exequenda omnia in teſtamento præſcripta, ſtatim ac novit teſtatoris intentionem, quam ſufficienter cognitam in nullum aliud, quamvis melius, commutare poteſt: ex cap. *Tua nobis* 17. & Trid. cap. 6. de Reformat. niſi animadvertat in conſcientia motivum aliquod juſtum a teſtatore ignoratum, ad quod ſi advertiſſet, aliter diſpoſuiſſet; tunc enim mutatio fieri poteſt ab executore, & maxime ab Epiſcopo re prius cum prudentibus conſiliata, non per diſpenſationem proprie talem, quæ ad ipſum non ſpectat, ſed per Epicheyam. 2. Quando legatum ad pias cauſſas eſt incertum, de conſilio prudentum deliberandum eſt ab executore, de eo, quod creditur conformius menti teſtatoris; & niſi alia conjectura haberi queat, dandum erit pauperiori. Si autem legatum hujuſmodi incertum ſit ad cauſſas profanas, de jure naturali eſſet dividendum inter illos ejuſdem nominis; niſi validæ conjecturæ aliter agere eum compellerent: jure tamen poſitivo ad lites vitandas, ſit caducum: ex leg. *Si fuerit* 10. 3. Quando relinquitur legatum generale tantæ pecuniæ in eleemoſyna nihil determinando, poteſt executor ſuis conſanguineis, ſi revera indigeant, eam erogare: nam vere implet legatum, & laudabiliter: ita graves Theologi. Si vero ipſe executor eſſet revera pauper; diſtinguendum eſt; nam ſi nota erat teſtatori ejus paupertas, non poteſt quidquam ſibi applicare; quia ſi teſtator voluiſſet illi benefacere, id feciſſet; ſecus eſt ſi a teſtatore ignorabatur, vel ſi paupertas ſupervenit ei poſt mortem teſtatoris: Putarem tamen ſi legatum non ſit ſummæ modicæ, in utroque caſu etiam aliis pauperibus aliquid erogandum eſſe ad præcavendum ſcandalum puſillorum. 4. Executores teſtamentorum poſtquam adierunt hæreditatem, ſi ſint hæredes, tenentur, quamprimum moraliter, exequi diſpoſitiones, & legata, præcipue ad pias cauſſas; & quidem ſub mortali, niſi juſta, & rationabilis cauſſa excuſaret: quia materia eſt gravis. Legatur Angelicus quolib. 6. artic. 14. 5. quando incertitudo legatorum cadit ſupra res, quæ legantur; tunc ſi res legata a natura determinetur quoad gradum optimi, medioctis, & infimi, tunc executori ſufficiet dare de gradu mediocri: leg. *Legato generaliter* 37. §. de Legatis 17. Si res non ſit determinata a natura, ſed ab arte, & æſtimatione humana; tunc executori ſufficiet; ſi tribuat minimum, ex loco cit. hoc quidem in rigore juris: ſed an laudabiliter, prudentes judicent. At ſecus eſt de

cauſſis

cauſſis piis; pro quibus meliora ſemper danda ſunt, ut patet.

Q. 3. Quænam eſt obligatio Commiſſarii teſtamenti? *R.* Illi competit facultas diſponendi circa quædam, de quibus teſtator non plene diſpoſuit: hæc vero facultas ſecundum jus commune quandoque valet, quandoque non. Conſulat ipſe viros in jure peritos, aut theologos reſpective, ut ſalvus ſit in conſcientia.

Q. 4. Quando valet renunciatio hæreditatis? *R.* Renunciatio hæreditatis futuræ, qua hæres neceſſarius renunciat, vel in toto, vel in parte juri ſucceſſionis, vel hæreditatis ad ipſum perventuræ eſt irrita jure communi. Tres caſus excipiuntur: primus ſi juramento firmetur. Secundus, ſi filius patre adhuc vivente accepit integram portionem, quæ jure ipſi debetur. Tertius ſi in ipſo teſtandi actu renunciet juri ſucceſſionis, aut, ſi, condito teſtamento, in eo prætereatur, & ſuam præteritionem approbet: ita jura apud Doctores.

Q. 5. Quando valet pactum de hæreditate cedenda? *R.* Quodvis pactum, aut quævis conventio, aut obligatio circa hæreditatem alicujus perſonæ viventis cedendam alteri, irritatur a jure, quamvis juramento firmata: leg. ult. Cod. *de pactis*. Tres caſus excipiuntur, in quibus valent. 1. Si accedat conſenſus illius, ſuper cujus hæreditate pactiones fiunt, qui in ea voluntate perſeveret uſque ad mortem: ita in lege præſ. 2. Si hujuſmodi pactiones fiant ſuper hæreditate perſonæ incertæ: leg. 3. §. *de illo* 2. *pro ſocio*. 3. Si renunciatio hæreditatis perſonæ certæ, vel pactum ſuper hæreditate eadem fiat alicui communitati, Collegio, monaſterio &c. idque, quamvis non exploretur illius conſenſus, ſuper cujus hæreditate pactum fit.

CAPUT IV.

De contractu Mutui, & Uſura.

Q. 1. QUid eſt mutuum? *R.* „ Eſt traditio rei in ſuo genere functionem recipientis, ut ſtatim accipientis „ fiat; & poſtea tantumdem reddatur ejuſdem ge„ neris, & qualitatis “: ita leg. 2. §. *de rebus creditis*. Dicitur, *traditio rei in ſuo genere functionem recipientis*; quia materia mutui eſt talis conditionis, ut una poſſit fungi vice alterius propter omnimodam ſimilitudinem, quam habent: v. g. vinum vino: unde illa dicuntur materia mutui, quæ conſiſtunt in pondero, aut menſura, aut numero, & quæ ſuo uſu nata ſunt conſumi ab eo, qui illis utitur. Subditur, *ut ſtatim accipientis fiat*, nempe ſub ipſius dominio ſtatim cadat, ut eam rem in ſuum

uſum conſumet. Additur, *& poſtea tandem reſtituatur*; ut denotetur mutuum non eſſe contractum undequaque gratuitum; ſed eſſe contractum aliqualiter oneroſum. Tandem dicitur, *ejuſdem generis, & qualitatis*; non melioris, quia eſſet uſura; ſed ejuſdem ſpeciei, & perfectionis.

Q. 2. An pecunia reddenda eſt in eadem ſpecie? *R.* Sufficere, ut reddatur idem valor, niſi aliter juſte conventum fuerit. Expedit tamen tam mutuatori, quam mutuatario convenire de ſpecie monetæ reſtituendæ, ut omnis uſuræ ſpecies prævaveatur; & ex utraque parte omne damnum vitetur.

Q. 3. Ut tantumdem reddat, quid reddere debet mutuatarius? *R.* Debet reddere, quantum accepit, neque plus, neque minus: quia cum mutuatarius, ſtatim ac accepit mutuum, fiat dominus rei mutuo datæ, ſibi creſcunt, vel decreſcunt quoad valorem; immo ſi poſtquam pecuniam mutuo accepit, illam amittat, vel ſibi furto eripiatur; ſibi perit; utpote vero domino ejuſdem.

Q. 4. In qua menſura, & in qua ſpecie aliæ res reddendæ ſunt? *R.* In tali, & tanta menſura tantumdem ejuſdem qualitatis, ſeu ſpeciei reddendum eſſe, ſive creverit, ſive decreverit pretium, in qua acceptum eſt, dummodo reddatur tempore præſcripto; & id ignoratum, nulloque modo prævisum fuerit a contrahentibus; quia ſi prævisum fuiſſet, pactum fuiſſet ineundum, ne alteruter uſuram patraret, aut dando, aut accipiendo, pluſquam debet. Si tamen aliter conventum fuiſſet, puta ut reddatur frumentum in tanta menſura, quæ aſcendat ad valorem centum aureorum, quia frumentum valoris centum aureorum acceptum fuit, ſtandum eſſet.

Q. 5. Quænam ſunt obligationes mutuatoris? *R.* Sunt iſtæ: 1. ut moneat mutuatarium de vitio rei mutuatæ, ne incurrat obligationem reſarciendi damna, ſi quæ forte a mutuatore incurrantur. 2. Quod non repetat mutuum ante conſtitutum tempus: ſi vero nullum conſtitutum ſit, prudenter expectare debet, conſideratis circumſtantiis rei, & finis mutui accepti; niſi tamen mutuator conſtituatur in pari neceſſitate: hæc enim eſt conditio in ſimilibus contractibus imbibita. 3. Quod teneatur accipere reſtitutionem quandocumque fiat a mutuatario; nam nolle eam admittere gigneret ſuſpicionem intentionis uſurariæ, niſi aliter conventum jure fuerit, pro conditione rei mutuo datæ. 4. Quod nihil omnino exigat pretio æſtimabile, præter aut valorem, ſi pecunia, aut menſuram, vel pondus ad æqualitatem, ſi in alia re mutuaverit.

Q. 6. Quænam ſunt obligationes mutuatarii? *R.* Sunt iſtæ: 1. ut reddat mutuum tempore conſtituto; & ſi nullum fuerit conſtitutum, quando mutuator prudenter petit. 2. Si fuerit in mora culpabili, redintegrare mutuatorem de damnis, ſi quæ occurrerint. 3. Reddere tantumdem ejuſdem qualitatis. Neque ſufficit red-

reddere tantumdem in pecuniæ ſumma, ſi debitum fuerit reddendi res, niſi mutuator plena voluntate conſenſerit.

Q. 7. An licet paciſci de reddenda eadem pecunia in ſpecie? *R.* Si tempore contractus ſit æquale periculum, quod aut valor pecuniæ, aut pretium rei augeatur, vel minuatur; tunc in hac æqualitate periculi licet paciſci de reddenda eadem pecunia in ſpecie, quia eſt quidam ludus, quo ſponte ſe unanimiter fortunæ committunt. Secus eſt, ſi certum ſit, aut magis probabile, quod valor monetæ, aut pretium rei augeatur tempore reſtitutionis; tunc enim licet dumtaxat paciſci de æquali valore monetæ, & de æquali pretio rei; aliter eſſet manifeſte uſura, nam quæreretur lucrum ex mutuo vi mutui. Excipe niſi mutuator, frumentum quod modo dat, ſervaturus fuiſſet tempore illius majoris valoris: tunc enim poteſt de illo augmento paciſci, & non eſt lucrum vi mutui, ſed vi lucri ceſſantis. Eſſet tamen detrahendum, quantum correſpondet expenſis, quas mutuator facere debuiſſet in conſervando frumento, nec non computanda pericula corruptionis, furti &c. quæ evenire potuiſſent.

Q. 8. Licet ne aliquando in mutuo aliquid exigere ultra ſortem?

Nomine *ſortis* intelligitur capitale, ſeu res mutuo data.

R. Affirmat: idque in duobus caſibus, ſeu duobus titulis, quorum primus eſt damnum emergens ex mutuo mutuatori: ex Div. Thom. 2. 2. quæſt. 78. artic. 2. ad 1. quem communiter ſequuntur Theologi.

Ratio enim naturalis dictat, quod nemo, regulariter loquendo, teneatur, ut beneficium faciat alteri, damnum pati.

Q. 9. Quæ, & quot requiruntur, ut mutuator licite poſſit aliquid ultra ſortem accipere ob mutuum datum ratione hujus damni ſibi emergentis? *R.* Sequentia: 1. ut mutuum revera ſit hujus damni cauſſa. 2. Ut habeatur æqua ratio damni, & compenſationis a mutuatario præſtandæ. 3. Ut mutuator, antequam mutuum det, mutuatarium admoneat de dicto damno, aut ejus periculo; injuſte enim peteretur compenſatio, ſi non fuiſſet admonitus, quia forte a mutuo accipiendo abſtinuiſſet, aut alium mutuatorem ab omni damno, & periculo immunem quæſiviſſet. 4. Ut compenſatio non exigatur ante tempus, quo damnum eventurum prævidetur, quia tunc ſolum urget titulus. 5. Ut alter non cogatur ad aliquid ſolvendum, quidquid evenerit, ſi velit ſe obligare ad totum damnum emergens, quod reipſa continget.

Q. 10. Quinam eſt alter titulus exigendi in mutuo aliquid ultra ſortem? *R.* Ex fere communi, & probabiliori ſententia alter titulus eſt lucrum ceſſans mutuatoris. Deducitur ex cap. *Pervenit* de fidejuſſoribus, ubi dicitur: „ Nec patitur æquitas, ut pro beneficio diſpendium patiatur; qui potius meretur præmium “: at, qui ex pecunia mutuo danda habet ſpem prudentem lucri reportandi ea pecunia, ſi illam non mutuaret, diſpendium pateretur

tur ex beneficio facto : ergo . Idem colligitur ex capit. *Naviganti* de uſuris.

Q. 11. Quæ & quot requiruntur, ut ex hoc titulo aliquid juſte percipi poſſit? *R.* Sequentia: 1. ut revera mutuum datum ſit impeditivum lucri ceſſantis prudenter ſperati; ita ut mutuator jam eſſet pecuniam illam, vel rem illam negotiationi traditurus. 2. Ut mutuator non habeat aliam pecuniam, vel rem, niſi illam, ad negotiandum, & lucrum faciendum; non autem ad uſum familiæ, ad dotem filiarum, aut ad prudentem proviſionem caſuum fortuitorum. 3. Quod lucrum ex negotiatione non ſit mere poſſibile, ſed prudenter ſperatum, & probabiliter futurum. 4. Quod mutuator ante contractum moneat mutuatarium, & paciſcatur ſecum, etiamſi opus fuerit interventu probi, & prudentis viri de æquivalenti correſpondente dictæ ſpei, perpenſis circumſtantiis &c. & hæc compenſatio non fiat tota ſimul ſtatim, ſed congruo tempore.

Q. 12. An ratione periculi ſortis poteſt aliquid in mutuo exigi ultra ſortem ipſam?

Duplex eſt ſortis periculum, unum intrinſecum, ſeu generale, quod de omni mutuo verificatur, & eſt intraneum ipſi contractui mutui in ſua natura conſiderato, quatenus ſors data perire poteſt, cuicumque tradatur; aliud extrinſecum ſeu ſpeciale, quod a mutui natura ſeparari poteſt, proveniens videlicet vel a qualitate mutuatarii, vel negotiationis: puta ſi detur mutuatario prodigo, cavilloſo, perditæ conſcientiæ, exercenti negotia periculoſa &c.

R. 1. Ratione periculi intrinſeci nihil recipi poteſt ultra ſortem; id autem eſt adeo certum, ſicuti certum eſt uſuram eſſe per ſe malam.

R. 2. Ratione periculi extrinſeci poteſt aliquid recipi (poſito quod mutuatarius non dederit pignus), judicio proborum, & prudentum determinandum ultra ſortem: ita communior, & rationabilior, immo certa ſententia. Conſtat ex Sac. Congregatione de Propaganda fide in reſponſione ad Miſſionarios Sinarum approbata a Summ. Pontifice, die 12. Septemb. 1645. Et ratio manifeſta eſt, quia, quando timeatur probabiliter damnum ex mutuo emerſurum mutuatori, licitum eſt, ut vidimus, aliquid ſupra ſortem exigere, quod ſit hujus damni periculo proportionatum: ergo etiam quando eſt periculum ſortis amittendæ.

Q. 13. An, & quæ a mutuatore circa hoc obſervanda ſunt?

R. Sequentia: 1. ut periculum extrinſecum ſit verum, non fictum. 2. Ut de hoc paciſcatur, antequam mutuum tradat. 3. Ne plus exigatur, quam a prudentibus, & callentibus judicari conſuevit. 4. Ne mutuatarius cogatur ad potius aliquid pecuniæ erogandum, quam ad aliam præſtandam aſſecurationem puta pignoris, fidejuſſionis &c. 5. Quod ſi petens mutuum ſit valde indigens, & ſortis periculum probabiliſſime appareat, jam patet quod

tri-

tribuendo illi mutuum cum penſione adnexa pro eodem periculo, loco illius ſublevandi magis gravatur; & agitur contra caritatem; idcirco conſultius eſt negare mutuum, & tribuere eidem eam eleemoſynam, quam juxta vires elargiri poteſt ille, a quo mutuum petitur.

Q. 14. Quid eſt uſura? *R.* Uſura communiter definiri ſolet: Lucrum ex mutuo ex vi mutui. Nomine lucri intelligitur quodlibet pretio æſtimabile. Dicitur ex vi mutui: ſi enim alio titulo vero, & reali ex ſupradictis in quæſtionib. præcedentib. aliquid proveniat, non eſt, ut patet, ex vi mutui.

Q. 15. Quomodo incurritur uſura? *R.* 1. Ut crimen uſuræ incurratur, ſufficit, ut quidpiam pretio æſtimabile quocumque titulo non juſto exigatur. Patet ex theſi 42. confixa ab Innocent. X. in qua dicebatur: „ Uſura non eſt, dum aliquid ſupra ſortem „ exigitur, tamquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, „ ſed ſolum ſi exigatur tamquam ex juſtitia debitum ". Idem eruitur ex lib. 3. Decretal. tit. 29. cap. *Conſuluit*, de uſuris.

R. 2. Uſuram committi etiam quando lucrum, quod intenditur, non profluit ex ipſo mutuo immediate, ſed etiam mediate tantum; c. g. cum quis mutuum dat, ut immediate acquirat amicitiam, & benevolentiam mutuatarii, ut deinde utatur hac amicitia ad lucrum aliquod eliciendum, vel ſaltem, ut ad lucrum acquirendum ſibi viam paret: etiam iſta intentio eſt uſuraria, eo quod non velit benevolentiam, & amicitiam propter ſeipſas, ſed propter lucrum a mutuo dato mediate intentum; ita ut non daret, niſi ſperaret ſe mediate hujuſmodi lucrum conſecuturum.

R. 3. Si mutuatarius reddendo mutuum, ex mera ſua liberalitate, & gratitudine, certo tali cognita, donet mutuatori quidpiam pretio æſtimabile, quod abſque nota offenſæ irrogatæ donatori reſpuere non poſſit, peccare non videtur mutuator illud accipiendo. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 78. artic. 2. At ſi prudens ſuſpicio oriatur, quod munus oblatum ex aliquo alio motivo proficiſcatur, nempe vel ex timore, ne in poſterum non detur mutuum, aut ſi ſcandalum aliquod id ſcientibus gignendum prævideatur, omnino abſtinendum eſt a recipiendo munere. Idem dicas ſi mutuum datum fuit ſub ſpe, ſaltem ut motivo principali, aliquid acquirendi: tunc enim etiamſi gratis aliquid offeratur, & non exigatur, retineri non poteſt. Ita S. Raymundus lib. 2. Sum. titulo, *de Uſuris* §. 1. Cui concordat S. Antoninus part. 2. tit. 1. cap. 7. §. 1. Secus eſt, ſi ſine hac ſpe mutuum datum fuerit, & deinde ſponte offeratur, & certo moraliter præſumatur dari ex mera liberalitate, ſine periculo ſcandali, & ſine ulla ſuſpicione alicujus involuntarii.

Q. 16. Quotuplex eſt uſura? *R.* Relictis nonnullis diviſionibus non adeo utilibus, uſura dividitur 1. in realem, & mentalem, qua datur mutuum principali intentione aliquid recipiendi ſupra

ſortem, quamvis expreſſe nulla pactio intervenerit, neque directa, neque indirecta. 2. Dividitur in formalem, & virtualem, ſeu in apertam, & palliatam. Hæ ſunt præcipuæ diviſiones, ad quas aliæ reducuntur.

Q. 17. An, & quo jure uſura eſt prohibita? *R.* Prohibitam eſſe omni jure, nempe naturali, Divino, & poſitivo; idque nedum reſpectu pauperum mutuum accipientium, verum etiam reſpectu divitum, & mercatorum. Nam eſt ab intrinſeco, & per ſe mala. Hinc inferas, quàm juſte Innocentius XI. hanc theſim n. 14. confixerit: « Cum numerata pecunia pretioſior ſit numeranda, & nullus ſit, qui non majoris faciat pecuniam præſentem, quam futuram; poteſt creditor aliquid ſupra ſortem exigere a mutuatario, & eo titulo ab uſura excuſari «. Videatur S. Thom. 2. 2. quæſt. 78. art. 1.

Q. 18. Quid eſt uſura realis manifeſta, & quando committitur? *R.* 1. Uſura realis manifeſta contingit, quando aliquid pretio æſtimabile in pactum expreſſum, & formale deducitur ſupra ſortem erogandum; unde patens uſura erit, ſi mutuator paciſcatur, quod etiam mutuatarius ſibi mutuet, ſi ſibi opus fuerit: quia etiam hæc obligatio eſt pretio æſtimabilis. S. Thom. loco cit. art. 2. ad 4.

R. 2. Licet ſimul mutuanti unum aliquid aliud mutuum accipere: ideſt ſi eodem tempore, quo Petrus mutuum petit pecuniæ a Paulo, Paulus petat a Petro mutuum vini: hæc enim reciproca mutui petitio, aut cum nullo, aut cum utriuſque æquali incommodo peragitur: immo revera non eſt contractus mutui; ſed unus ex illis innominatis, qui dicitur, *do ut des*.

R. 3. Uſura eſt obligare mutuatarium, ut in officina mutuatoris emat &c. item *ſi exigat recompenſationem muneris ab obſequio, & a lingua*, ait S. Thom. loco cit. ad 3. aliaque ſimilia; ut recipiat mutuum partim in pecunia, partim in mercibus; quamvis mutuatario utilibus, ut reſtituat in alia materia; ut det pro pignore ſortis rem fructiferam; & fructus mutuator recipiat; quin computentur pro extinctione ſortis. Excipe quando ſocer tradit genero rem fructiferam in pignus pro dote filiæ: quia cum dos detur ut fructificet, pignus illud juſte fructificat genero loco dotis. Si autem fructus pignoris hujuſmodi eſſent excedentes illos dotis; tunc exceſſus ille vel eſſet ſocero relinquendus, vel computandus in ſortem dotis. Ratio omnium prædictorum eſt, quia involvunt onus pretio æſtimabile, ut conſideranti facile patebit.

Q. 19. An eſſet uſura, ſi mutuator exigeret a mutuatario actionem, quam ex debito legis chriſtianæ præſtare debet?

R. Probabilius videtur mihi, quod ſi omiſſio actionis, quæ imponitur, non afferat ex adjuncto pacto obligationem reſtituendi aliquod damnum, non ſit uſura; ut ſi quis e. g. det mutuum alteri,

teri, ne adulteretur. Secus eſt, ſi omiſſio actionis afferat ex pacto onus reſarciendi damnum aliquod; quia tunc talis obligatio eſt pretio æſtimabilis.

(*) Licet tamen, ut docet P. Antoine tract. de contract. c. 3. in reſp. ad quæſt. 11. mutuum dare ea lege, ut alter tibi ſolvat ſummam aliunde tibi ex juſtitia certò debitam, vel ut deſiſtat à vexatione injuſta; quia hoc non eſt lucrum, ſed debitum jam ex juſtitia; nec imponitur ei obligatio nova, ad quam antea non teneretur: lucrum enim dicitur, cum quis acquirit id, quod alias ad ſe ex juſtitia non pertinebat. Item licet exigere pignus, vel hypothecam pro aſſecuratione mutui: nam hæc aſſecuratio debita eſt.

Q. 20. Quid eſt, & quando committitur uſura palliata? Eſt illa, quæ provenit ex mutuo implicito, ac virtuali latente ſub alio contractu, v. g. venditionis, depoſiti &c. (ex Angel. loco cit. art. 21 ad 7.) qui tamen ſit; vel includat virtualiter mutuum; nam tunc reipſa eſt mutuum, l. 9. §. de reb. creditis; & ſic lucrum inde proveniens eſt uſura.

R. 1. Quando mutuatarius tradit mutuatori pignus pro ſecuritate ſortis, non poteſt mutuator paciſci, ut elapſo termino mutui reſtituendi pignus cadat in poteſtatem mutuatoris; hoc enim prohibetur utroque jure; civili quidem, leg. ult. cod. de pact. pignor. Canonico vero c. *Significante* 7. de pignorib. Et ratio eſt: quia plerumque pignus pluris valet, quam mutuum datum: quod autem diximus de pignore, idem dic de aliis contractibus, nempe venditionis, depoſiti, locationis: nihil enim e. g. exigi poteſt pro expectatione pretii rei venditæ. At aliud eſſet, ſi mutuatario in mora culpabili exiſtente, mutuator vere, & non ficte indigeret mutuo dato: quia tunc præmiſſis præmittendis de jure, poſſet vendi pignus juſto pretio, & ſibi retenta ſumma, aut valore mutui, reliquum eſſet mutuatario tradendum.

R. 3. Non poteſt pro labore in pecunia numeranda aliquid ultra ſortem recipi: quia hic labor eſt intrinſecus, & neceſſarius, ut mutuum detur. Neque pro ſola obligatione ad non repetendum mutuum ad certum tempus poteſt quidquam recipi; quia etiam hæc ſola obligatio, ſemotis aliis juſtis titulis, eſt intrinſeca mutuo: unde Alexander VII. reprobavit hanc theſim n. 42. „ Licitum eſt mutuanti aliquid ſupra ſortem exigere, ſi ſe obli„ get ad non repetendam ſortem uſque ad certum tempus „. Si tamen mutuator hanc obligationem contraheret ad longum tempus, & ſimul prudenter, & probabiliter timeret, attento ſtatu negotiorum ſuorum, ſibi eventuram neceſſitatem utendi re, vel ſumma mutuo data, & nihilominus expreſſe contraheret, & ſe obligaret ad non repetendam ſortem in quocumque eventu ad longum tempus, puta ad biennium, jam nemo non videt, hanc obligationem in his circumſtantiis eſſe pretio æſtimabilem; unde prius monito mutuatario de hoc neceſſitatis periculo, poſſet ali-

quid ſupra ſortem exigere judicio prudentum taxandum, ut ſe dictæ obligationi faciat obnoxium,

(*) Obligatio non repetendi ſortem ante certum tempus, etſi longum, eſt intrinſeca mutuo poſtulato, ut animadvertit P. Antoine tract. de contract. part. 2. cap. 3. q. 8. eſt enim de ratione mutui in communi, ut res mutuata repeti nequeat, niſi poſt certum tempus, varium pro varietate, & exigentia cauſſæ petendi mutui. Igitur obligatio non repetendi ſortem ante tempus præſcriptum eſt intrinſeca huic mutuo in individuo; & ſi terminus ſit ad longum tempus; tunc trahitur ad longum tempus obligatio intrinſeca mutuo, & tunc eſt mutuum in longum tempus. Nullus itaque poteſt aliquid exigere, vel percipere præciſe ob obligationem non repetendi ſortem ad certum tempus, etſi longum: ſed dumtaxat, qui dat mutuum valet pactum inire, quod ſi aliquod ſibi lucrum ceſſans, aut damnum emergens acciderit, teneatur, qui mutuum recipit, illud compenſare. Et in hoc ſenſu intelligenda ſunt, quæ docet Auctor quæſt. præced.

Q. 21. An in mutuo licita eſt pactio, ut mutuatarius, ſi ad terminum præſtitutum non reſtituerit, aliquid ſolvat in pœnam ſuæ moræ? *R.* Affirmat. quia talem pœnam laudat utrumque jus, civile quidem in lege, *ſi pacta* Cod. de pactis: canonicum autem, capite *Dilectus* de Arbitris; dummodo tamen ſequentes interveniant conditiones. 1. Quod acceſſerit utriuſque partis conſenſus, 2. Ut pœna ſit culpæ, quæ committi poteſt, proportionata, 3. Quod ſi pars tantum ſortis non reſtituatur, pœna minuatur proportionaliter, 4. Quod non exigatur, niſi propter moram culpabilem. 5. Ut mora ſit aliquo modo notabilis, ſpectata conditione negotii, & conſuetudinis. 6. Quod recta ſit intentio mutuatoris, nempe recipiendi conſtituto tempore ſortem ſuam.

Q. 22. Quid ſignificat mons pietatis, & quot modis hujuſmodi montes erigantur?

R. Mons pietatis ſignificat cumulum quemdam pecuniæ, aut alterius rei mutuabilis, collectum ad ſubveniendum indigentibus, ne uſuris avarorum, & maxime judæorum, ubi vigent, nimium graventur. Tribus modis montes pietatis eriguntur, nempe aut ex eleemoſynis collectis; aut ex pecuniis ad cenſum acceptis; aut ex utriſque.

Q. 23. An hujuſmodi montes ſunt liciti? *R.* Affirmat, ſi quædam conditiones ſerventur: 1. ut mutuum ſolis indigentibus detur illius loci, in quo mons eſt conſtitutus: 2. ut detur in tali quantitate, ut major dari nequeat. 3. Ut detur dumtaxat ad determinatum tempus, v. g. ad annum 40. ut mutuatarius det pignus ſaltem ſufficiens pro ſecuritate ſortis, ne cumulus montis, ſortium defectu, paullatim corruat. 5. Ut mutuatarii ſolvant aliquid pro expenſis neceſſariis ad miniſterium montis. 6. Ut ſi ſors conſtituto tempore non reſtituatur, pignus vendatur, & retentis his, quæ pro annuo cenſu, & pro ſorte montis debentur, reli-

reliquum ſi ſuperſit, tradatur mutuatario. Ita ex Leone X. cum Concilio Gener. Lateran. 5. in quo ſub excommunicatione vetatur; ne quis montes iſtos impugnet. Propterea Tridentinum ſeſſ. 22. de Reformat. capit. 9. hos montes locis piis accenſet.

Q. 24. An ſi cumulus montis, vel legatis, vel donationibus, vel alio modo ita augeatur, ut in conſcientia minui poſſit cenſus a mutuatariis ſolvendus, id proculdubio fieri debet?

R. Affirmat. immo ſi ita augeatur, ut etiam omnis cenſus tolli poſſet, totus tollendus eſſet, & mutuatarii indigentes omni onere ſolvendi forent. Ratio de ſe patet:

Q. 25. An injuſte agunt montes, ſi accipiant pecuniam ad cenſum, dum non habent fundos, & bona ſtabilia, ex quibus trahant cenſum ſolvendum cenſualiſtis? *R.* Affirm. ſi cogantur exinde augere cenſum annuum pauperibus, ut ipſi montes cenſus ſuos ſolvere queant.

Q. 26. An licet petere mutuum ſub uſura? *R.* 1. Ex communi nunquam licet accedere ad uſurarium ad petendum ab eo mutuum, niſi quando alium moraliter habere non poſſis, qui mutuet ſine uſura. Quando autem alium habere non potes, non debes ei offerre uſuram, ſed dumtaxat mutuum petere; & ſi ipſe uſuras requirat, eidem ſolvere licite potes; quia id non eſt inducere ad peccatum, ſed petere ex neceſſitate, quod alioquin poteſt licite dare; & nonniſi ob malitiam ſuam dat modo illicito.

R. 2. Secluſa neceſſitate, ſiu extrema; aut gravi, ſaltem notabili, ad decentiam ſtatus, vel perſonæ multum pertinente; aut certe ſine utilitate notabili, & magna, non licet mutuum petere ab uſurario, & accipere ſub uſuris: quia lege caritatis quiſque tenetur ſub mortali impedire peccatum mortale proximi, quando ſine notabili ſuo incommodo, ſeu damno id poteſt. Legatur opuſculum 67. inter ea, quæ S. Thomæ nomen præferunt, quod; quamvis S. Doctoris non ſit; gravi tamen gaudet auctoritate; quodve ſolam utilitatem, quæcumque tandem ea ſit, videntur excludere, & ſolam, quæ rationabilis ſaltem ſit, neceſſitatem admittere.

R. 3. Graviter peccant, tenenturque ad reſtitutionem, & quidem in ſolidum, in ejus defectum; proxime cooperantes uſurario. Tales ſunt, 1. conſulentes uſuras. 2. eidem conferentes pecuniam fœnori dandam; 3. judices compellentes ad ſolvendas uſuras, vel impedientes, ne reſtituantur; qui etiam juxta clement. unic. de uſuris ipſo facto excommunicantur: item domini temporales non eliminantes a ditionibus ſuis fœneratores, niſi forte pro aliquo neceſſitatis caſu ad tempus illos permittant, ad majora mala evitanda. 4. Notarius conficiens inſtrumentum, fingens licitos contractus, vel falſos ſcribens, ut cum dantur centum, ipſe ſcribit centum viginti &c. Niſi id faciat poſtulante mutuatario; tunc enim; licet mortaliter peccet; & ſit perjurus; tamen

 non

non tenetur ad reſtitutionem, quia ſponte volenti, & roganti non fit injuria. Ita S. Antoninus part. 2. tit. 1. cap. 9. §. 6. 5. qui quærunt eos, qui pecunia indigent, adducuntque ad uſurarios, ſi ad alios ducere poſſint, 6. Factores, ſeu geſtatores negotiorum uſurarii, qui aut compellunt mutuatarios ad ſolvendas uſuras, aut contractus uſurarios nomine principalis agunt.

R. 4. Alii ſunt miniſtri uſurarii, qui remote dumtaxat cenſentur cooperari, & mere materialiter; proindeque non tenentur reſtituere: tales ſunt famuli pignora recipientes, aut cuſtodientes, pecuniam mere numerantes, in librum rationum referentes, & ſcribentes. Ita communiter, & probabilior.

Q. 27. An uſurarius reſtituere tenetur? *R.* Affirmat. omnia jura quippe uſurarios ad reſtitutionem uſurarum obligant pro quacumque uſura. Neque a reſtituendo excuſari poteſt ab ignorantia, qua iniit contractum uſurarium putans eſſe licitum, ut tenet communior, & probabilior: quia nulla cauſſa aſſignari poteſt, quæ illum legitime excuſet: non contractus, qui ipſo jure nullus eſt; non bona fides, quæ ex ſe obligat ad reſtituendum id, in quo quis ditior factus eſt ex alieno.

R. 2. Si injuſtus fœnerator moriatur, antequam fœneratoriam pecuniam reſtituat, obligatio tranſit ad hæredes; cum hæc obligatio ſit ſimul realis, & perſonalis, Si autem hæredes fuerint plures, probabilior videtur opinio, quod ipſi non teneantur ad debita uſurarii ſolvenda, niſi pro rata hæreditatis, quam ſinguli percipiunt, & non in ſolidum, aliis deficientibus. Ratio eſt, quia ſicuti actiones, & credita defuncti dividuntur inter hæredes pro rata dumtaxat hæreditatis; ita etiam pro rata dividenda erunt debita: ex leg. Cod. de hæreditar. action. & leg. *Pacto Succeſſorum*, Cod. de pact.

Q. 29. Quænam ſunt pœnæ contra uſurarios ſtabilitæ? *R.* Fœneratores alii ſunt notorii, alii occulti, Notorii aut tales ſunt notorietate facti, quia uſuras palam exercent, ſive expreſſas, ſive palliatas, pleriſque tamen compertas; aut ſunt tales notorietate juris, quia per judicis ſententiam fuerunt tales declarati, & condemnati; immo etiam qui fuerunt a judice de tali crimine convicti, ut tenet probabilior, & communior: immo ſi ipſe fœnerator extrajudicialiter ſe talem fuiſſe frequenter publicet, ideſt coram multis confiteatur, quæ confeſſio in notitiam plurium venerit, juxta probabiliorem. Igitur

Pœnæ notorii fœneratoris ſunt: 1. Infamia. 2. Quod inhabilis reddatur ad Sacros Ordines. 3. Si ſit Clericus, eſt ſuſpendendus ab Ordine, & beneficio. 4. Ut non admittatur ad communionem altaris: 5. Ut ejus oblationes in Eccleſia non recipiantur: poſſunt tamen recipi decimæ, & eleemoſynæ ipſius, dummodo ex ipſis non reddatur impotens ad ſolvendas uſuras; & in dubio erunt rejiciendæ. 6. Si in eo crimine obierit, careat eccleſiaſtica ſepultura; & qui eum ſepelierit, ſit ipſo facto ſuſpenſus, donec

arbi-

arbitrio Epiſcopi ſatisfecerit: immo ſepelientes excommunicantur ipſo facto. Quod ſi in teſtamento præceperit reſtitutionem uſurarum, non debet cadaver in locum ſacrum transferri, niſi poſt redditas uſuras. 7. Ne admittatur ad confeſſionem, nec aliquis ejus teſtamento interſit, niſi reſtituat, aut ſufficientem cautionem de reſtituendo præſtet. 8. Ut teſtamentum ejus irritum ſit, nec non codicilli, & donationes mortis cauſſa, a qua pœna immunis evadit, ſi debitam cautionem præſtiterit. 9. Ut domus ejus non locetur, vel permittatur habere conductam. 10. Ut ſi ipſe mutuum recipiat ſub uſura, non poſſit repetere uſuras, niſi ipſe prius reſtituerit acceptas. Hinc uſurarii, extra articulum mortis, compellendi ſunt tum ad omnes contractus uſurarios, utpote injuſtos, reſcindendos, tum ad reſtituendum uſuras, & compenſandum omne lucrum ceſſans, & damnum emergens, ſaltem pro ea parte, qua poſſunt, antequam abſolvantur, & ad cautionem juramento firmatam pro reliqua parte.

(*) Animadvertit Petrus Collet tom. 2. tract. de contract. part. 2. cap. 3. artic. 6. debere etiam confeſſarium publico uſurario pro modo culpæ publicam pœnitentiam injungere, ut ſcandalum reparetur.

(*) Benedictus XIV. in Epiſtola Encyclica incip. *Vix pervenit ad aures* (ad Epiſcopos Italiæ directa) *de uſuris, aliiſque injuſtis quæſtibus* eorumdem Ordinariorum pietatis ſtudium, ac religionem inflammandam exiſtimat, ut hæc executioni demandent. 1. Ut graviſſimis verbis populis ſuis oſtendant uſuræ labem, ac vitium a Divinis litteris improbari; illud quidem varias formas, atque ſpeciem induere, ut fideles Chriſti Sanguine reſtitutos in libertatem, & gratiam, rurſus in extremam ruinam præcipites impellat; quocirca ſi pecuniam ſuam collocare velint, diligenter caveant, ne cupiditate omnium malorum fonte rapiantur, ſed potius ab illis, qui doctrinæ, ac virtutis gloria ſuper ceteros efferuntur, conſilium expoſcant. 2. Ut qui viribus ſuis, ac ſapientiæ ita confidunt, ut reſponſum ferre de his quæſtionibus non dubitent (quæ tamen haud exiguam Theologiæ, & Canonum ſcientiam requirant) ab extremis, quæ ſemper vitioſa ſunt, longe ſe abſtineant, ut ne ſuis privatis opinionibus nimium adhæreant, ſed priuſquam reſponſum reddant, plures Scriptores examinent, qui magis inter ceteros prædicantur; deinde eas partes ſuſcipiant, quas tum ratione, tum auctoritate plene confirmatas intelligent; & ut, ſi diſputatio inſurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullæ omnino contumeliæ in eos conſignentur, qui contrariam ſententiam ſequuntur; neque illam gravibus cenſuris notandam aſſerant, ſi præſertim ratione, & præſtantium virorum teſtimoniis minime careant. 3. Ut qui ab omni uſuræ labe ſe immunes, & integros præſtare volunt, ſuamque pecuniam ita alteri dare, ut fructum legitimum ſolummodo percipiant, admoneantur, ut contractum inſtituendum ante declarent, & conditio-

ditiones inſerendas explicent, & quem fructum ex eadem pecunia poſtulent; cum hæc magnopere conferant non modo ad animi ſollicitudines, & ſcrupulos vitandos; ſed ad ipſum contractum in foro externo comprobandum. 4. Demum hortatur eos, ne aditum relinquant ineptis illorum ſermonibus, qui dictitant, de uſuris hoc tempore ſermonem inſtitui, quæ ſolo nomine continentur, cum ex pecunia, quæ qualibet ratione alteri conceditur, fructus ut plurimum comparetur. Nam diſcrimen apertiſſimum intercedit fructum inter, qui jure licito ex pecunia deſumitur; ideoque poteſt in utroque foro retineri; ac fructum, qui ex pecunia illicita comparatur; ideoque fori utriuſque judicio reſtituendus decernitur. Tom. 1. Bull. n. 143.

Idem S. Pontifex in ſuo opere de Syn. Diœceſ. tom. 2. lib. 10. cap. 4. ea innuens, quæ de uſuris, & contractibus ab Epiſcopis, & Synodis decerni poſſunt, plura de uſuris, & mutuo ſcitu neceſſaria exponit, atque declarat.

Plura etiam circa eamdem materiam volumina edidit latine, & italice exarata P. Daniel Concina O. P. & ſuper laudatam Epiſtolam commentarium adornavit.

C A P U T V.

De Contractu Societatis.

Q. 1. Quid eſt contractus Societatis? R. Eſt conventio plurium, ſaltem duorum, de conferendo aliquid pretio æſtimabile in commune lucrum, & damnum pro rata. Moneo conſultiſſimum eſſe, ut conditiones ſocietatis ſcribantur, & a ſociis ſubſcribantur ad omnes præcavendas ex oblivione diſcordias.

Q. 2. Quot, & quænam ſunt hujus contractus conditiones?

R. Sequentes: 1. ut res collata in ſocietatem vere conferatur ad negotiationem. 2. quod ſocii conferant reveta quid utile negotiationi, pecuniam, merces, labores, induſtriam &c. 3. ut lucrum dividatur pro æqua rata, proportionabiliter ad id, quod confertur, judicio prudentum. 4. ut impenſæ, damna, pericula ſint communia eadem proportione. 5. ut ſi res collata perierit, illi pereat, qui eam contulit, utpote vero domino, dummodo non pereat ex culpa lata, aut levi ſociorum. 6. ut ſocietas ineatur uſque ad tempus determinatum, ante quod nemini ſociorum liceat recedere.

Nota ex Cajetano in 2. 2. q. 78. art. 2. ad 5. circa tertiam, & quartam conditionem ad juſtitiam ſemper ſervandam in hujuſmodi: quod a principio æſtimentur ſingulæ ſociorum portiones, ſcilicet, pecunia, merces, induſtria &c. & his fiat quaſi una ſum-

ma

ma pecuniæ communis illis proportionabiliter, ideſt ſecundum ſuas ratas; & deinceps tam in lucro, quam in damno in diviſione totius remanentis ſervetur diviſio, ac ſi talem pecuniæ ſummam poſuiſſent proportionabiliter.

(*) *Quæres*: An, ſi, finita ſocietate nullum ſit lucrum, tantumque remaneat pecunia ab uno ſociorum collata, ea dividi debeat ipſum inter & alium, qui operas pecuniæ æquivalentes contulit? Reſpondet negative Petrus Collet tract. de contr. Societ. ob plures rationes: 1. Quia tantum perdit, qui negotiationi vulgo proficuæ ſubjecit pecuniam ſuam, eamque ſterilem recipit, quam qui ex induſtria ſua nihil percepit emolumenti. 2. Quia qui pecuniam confert in ſocietatem, majori ſemper obnoxius eſt periculo, quam qui ſolam confert induſtriam. 3. Quia, qui confert pecuniam retinet illius dominium: unde ſi perit abſque culpa ſociorum, non iſtis, ſed illi ſoli perit: ex D. Thom. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 5. Ergo ſi ſuperſit, eidem reddenda eſt, ut, qui ſentit onus, ſentiat etiam commodum. Sicubi tamen, ſubdit præcit. Theologus, vigeret conſuetudo, aut inter partes conveniſſet, ut capitale una cum lucro, vel ſine lucro divideretur inter ſocios, iis etiam in diviſione comprehenſis, qui ſolam operam contuliſſent, illa diviſio ſortis licita eſſet.

Q. 3. An licitus eſt contractus trium contractuum?

Contractus iſte hoc modo celebratur: Petrus confert Paulo mille aureos ad negotiationem, & Paulus impendit ſuum laborem, ſuamque induſtriam: & perpenſis omnibus circumſtantiis judicio peritorum conveniunt de dividendo lucro in partes æquales. Huic contractui, quod eſt Societatis, additur alter; videlicet quod Paulus aſſecuret capitale dictum Petro; pro qua aſſecuratione computatis computandis Petrus cedit Paulo dimidium lucri ſperati. Huic contractui aſſecurationis ſuperadditur tertius, qui eſt venditionis lucri incerti majoris pro certo minori.

R. Hic contractus cum ſocio, aut ſociis initus, ſive ſimul, ſive ſucceſſive eſt illicitus, & uſura palliata ſub pallio dictorum contractuum. Ita definivit Sixtus V. in Bulla, *Deteſtabilis*, ubi ait, quod hic contrahendi modus eſt *Chriſtianæ caritati* repugnans. Idem docet S. Thomas 2. 2. q. 78. a. 2. ad 5. ubi totam rationem, cur in mutuo nihil recipi debeat ſupra ſortem, bene vero in contractu ſocietatis, in eo conſtituit, quod in ſocietate periculum ſortis remanet ponenti illam, non vero in mutuo; in quo illius periculum remanet mutuatario. Igitur quoties in ſocietate accedat aſſecuratio ſortis, ſtatim ceſſabit titulus aliquid recipiendi ſupra ſortem. Idem tradunt S. Bonaventura tom. 2. cap. 2. Opuſculi, quod inſcribitur, *Opuſculum animæ*. S. Antoninus p. 2. tit. 1. cap. 7. §. 37. S. Bernardinus Senenſ. p. 2. ſerm. 39. a. 1. cap. 1. S. Carolus Borromæus cum ſuo Concilio Mediol. anni 1565. cap. *de Uſuris*, & ut ceteros prætermittam Univerſitas Pariſienſis anno 1664. theſim hanc, quæ docebat: „ Si contractui Societatis „ adjun-

„ adjungatur contractus aſſecurationis capitalis, ac venditionis lu-
„ cri incerti pro certo, virtute trium horum contractuum, licitum eſt exigere lucrum certum cum aſſecuratione capitalis:” hanc theſim, inquam, his notis proſcripſit. „ Falſa eſt, ſcandaloſa, inducens ad uſuras committendas, variaſque aperit artes eas palliandi, juſtitiam, & caritatem violandi, & a ſacra facultate jam damnata.” Ratio ex laudatis auctoritatibus indicata illa eſt, quod præfatis contrahendi modis deſtruitur contractus ſocietatis, & reſolvitur in merum lucrum fœneratorium: nam ſocietas ex natura ſua eſt communio proportionalis quoad lucra, & incommoda; atqui dictus contrahendi modus tollit hanc communionem, ut patet. Ergo

Q. 4. An conferens capitale, eoque relicto periculis expoſito, poteſt ſaltem paciſci de lucro determinato, & certo minori pro incerto majori? *R.* Salvo meliori judicio, putarem nil injuſtum inveniri in hoc contractu: dummodo, ſi capitale inculpate pereat, nihil recipere debeat conferens. Ratio eſt, quia eſt veluti quædam ſponſio, cui uterque contrahens ſe committit, vel plus incerte lucrandi, ex una parte; vel ſi lucretur longe minus, tribuendi plus, quam teneretur, ex altera. Unde perpenſis circumſtantiis periculorum, difficultatum, itinerum &c., & ſumma, quæ certo obligatur, & facta judicio prudentum æqualitate, nil video juſtitiæ adverſari.

(*) Benedictus XIV, tract. de Syn. Diœceſ. expendens lib. 10. cap. 7. hanc de contractu trino quæſtionem, concludit, quod quamvis opinioni huic contractui faventi nulla a Sede Apoſtolica nota fuerit incuſſa, proindeque a nota ulla inurenda quivis etiam Epiſcopus abſtinere debeat: nihilominus curare debent Epiſcopi, ne a ſuis ſubditis hujuſmodi contractus ineatur, quod vel ipſis ejus aſſertoribus valde periculoſus declaretur; quemadmodum a pleriſque Epiſcopis in ſuis Diœceſanis Synodis ſapientiſſime fuiſſe factum, referunt Gennet. tom. 1. tract. 4. cap. 14. & Natal. Alex. epiſt. 94. in Append. ad tom. 2. ſuæ Theologiæ Moralis.

CAPUT VI.

De Contractu Cambii.

Q. 1. QUid, & quotuplex eſt Cambium? *R.* Eſt contractus, in quo pecunia pro pecunia commutatur, cum lucro moderato Campſoris. Campſor dicitur, qui dat pecuniam petitam; qui vero petitam recipit, Campſarius nuncupatur. Duplex autem eſt cambium, nempe reale, ſeu verum, & eſt vera, & realis pecuniæ commutatio cum pecunia, æqualitate ſervata inter datum, & acceptum: & ſiccum, ſeu fictum, & eve-

nit,

nit, quando datur quidem pecunia pro pecunia, ſed abſque ulla rei alteratione, loci, aut circumſtantiarum: dicitur ſiccum, quia caret humore, ſeu titulo juſto ad lucrum conſequendum: & in re eſt merum mutuum uſurarium ſub pallio cambii, reprobatum, uti tale a S. Pio V. Bulla, *In eam*.

Cambium reale, ſeu verum dividitur in manuale, ſeu minutum, & perficitur, quando pecunia unius moduli permutatur cum altera alterius materiæ, ſeu modi; e. g. aurea pro argentea; veneta pro auſtriaca; atque in eodem loco, & tempore conſummari ſolet: & in locale, ſeu per litteras, & eſt illud, in quo pecunia præſens cum abſente permutatur: & hoc duobus modis evenire poteſt: 1. Ita ut campſor Venetiis recipiat pecuniam, tantumdem erogaturus campſario Romæ per ſuum correſpondentem, & negotiorum geſtatorem; & hoc vocatur cambium ad locum. 2. Ita ut Campſor Venetiis pecuniam eroget, tantumdem recepturus per correſpondentem Romæ; & hoc vocatur cambium in loco: utrumque merito dicitur cambium per litteras, quia epiſtolarum interventu correſpondenti committitur, ut, illis viſis, pecuniam eroget, vel recipiat. His accedere poteſt cambium mixtum, quod ex utroque, manuali ſcilicet, & locali, conſtituitur.

Q. 2. An licitum eſt lucrum recipere ex cambio? *R.* 1. Ex cambio reali, & vero licitum eſt recipere lucrum, ſive ex lege, ſive ex approbata conſuetudine, ſive peritorum judicio taxatum: quia qui campſoris munus obire vult, multa pretio æſtimabilia ſubire debet: & primo quidem pro utroque cambio reali conſervare debet multas diverſi generis, moduli, ſpeciei, & diverſarum regionum monetas; & hinc variis periculis, & præcipue ceſſationis lucrorum, & damnorum emergentium ſe exponat neceſſe eſt. Præterea Campſores in gratiam Campſariorum ſe privant utilitate, & quantitate talium monetarum, quibus alioquin non ſe privarent: quamvis enim moneta, ut pretium eſt, habeat ſuum valorem indiviſibilem a lege taxatum; tamen ut quoddam metallum eſt, vel ut eſt res facilior, & commodior ad permutationes, alterationem valoris pati poteſt. Tandem Campſores, ut publico commodo, & privato Campſariorum præſto ſint, plures expenſas facere compelluntur, & præcipue in cambio locali, videlicet expenſas penſionum, & ſalariorum miniſtris erogandorum; trajectionis, ſive formalis, ſive virtualis monetarum in varias regiones; penſionum locatitiarum domorum, quas inhabitant miniſtri &c., multiſque periculis e. g. furti &c. liberant Campſarios, ob quæ juſtum merentur lucrum propter munus publico bono adeo neceſſarium.

R. 2. In caſu, quo emptor, ſeu debitor non teneatur ſolvere in determinata pecuniæ ſpecie, ſed poſſit ſolvere, qua moneta libuerit; & a creditore flagitetur, ut ſibi ſolvat tali determinata ſpecie pecuniæ pretioſioris, puta aureæ; ſi id revera exequatur debitor, ut mere gratificetur creditori, & ſe privet ea moneta

pre-

pretioſiori abſque ullo penitus ſui incommodo, omnique detrimento, non apparet motivum; unde poſſit lucrum aliquod reportare. At ſecus eſt, ſi iter facturus, moneta commodiori ſe privaret, aut eo auctario, quod italice dici ſolet *aggio*; tunc namque adeſſet verum motivum aliquod utile inde habendi ex conventione cum creditore.

R. 3. Probabilius mihi videri cum Cajetano in ſuo de Cambiis Opuſculo, lucrum reportare ex cambio convenire ſolis Campſoribus ex officio, non autem etiam particularibus perſonis. Ratio eſt, quia de ſolis Campſoribus ex officio verificantur motiva adducta in prima reſponſione hujus quæſtionis, quibus juſtum redditur lucrum ex cambio.

Q. 3. An, & quando liceat Campſori lucrum reportare ex valore inæquali monetæ? *R.* Quando pecunia pluris valet, ubi Campſori datur, quam in loco, ubi ab ipſo reſtituitur Campſario, tunc ſi lucrum, quod reportat Campſor ob hunc diverſum valorem, coæquet lucrum, quod ſibi debetur titulo cambii, & ex vi officii ſui, debet eſſe contentus hoc lucro: quia jam habet lucrum ſuum, & ſi quid ultra expetit, exorbitat a juſtitia. Hinc ſi lucrum ex monetis eſſet majus, quam illud, quod ſibi debetur ex titulo cambii, & muneris ſui, teneretur hunc exceſſum reſtituere, ne à juſta taxa recederet. Secus eſſet, ſi lucrum illud eſſet inferius eo, quod ſibi ex officio debetur; tunc enim ob dictam rationem hujuſmodi defectus eſſet a Campſario ſupplendus.

R. 2. Si pecunia pluris valeat, ubi a Campſore reddenda eſt Campſario, quam ubi ab ipſo Campſore recipitur, tunc præter lucrum, quod ſibi debetur titulo cambii, poterit aliquid amplius a Campſario exigere: quia ſi Campſor aſſecurat pecuniam, ubi pluris valet, quis ambigere poterit, quod aſſecuratio eo majori pretio digna ſit, quo majoris valoris eſt res aſſecurata, cum majori periculo aſſecurator ſe exponat?

R. 3. Quando Campſor indiget pecunia in eo loco, in quo eſt ipſi ſolvenda, ſi præveniat alterum ibi, alioquin indigentem, non poteſt lucrum recipere. Ratio eſt, quia cambium fit in ipſius gratiam, ipſoque cambium promovente: unde evadit potius Campſarius, quam Campſor. Secus dicendum, ob eamdem rationem, ſi præveniatur ab altero. Ita Sotus lib. 6. q. 10. a. 1. cir. med. Verum probabilior ea opinio mihi eſt, quod in hoc caſu neuter lucrari debeat; ſed cambium cambio reciproce compenſandum; aliter etiamſi alter præveniatur, reapſe caret titulo lucrandi, cum in eo loco pecunia careat.

Q. 4. Quid agere poteſt Campſor prudenter dubitans de fidelitate Campſarii? *R.* Poteſt Campſor in hoc caſu exigere pro pecunia erogata fidejuſſionem, vel pignus ad ſe indemnem ſervandum. Immo ſi nec poſſit habere fidejuſſionem, nec pignus poteſt proportionabiliter augere lucrum, ſicuti diximus cap. 4. q. 12. Quod poſſit mutuans ob periculum extrinſecum fortis aliquid exi-

gere;

gere; cum hujuſmodi pericula ſint revera pretio æſtimabilia. Hæc autem poſſunt eſſe vera, ubi Bulla S. Pii V. non eſt acceptata, & attento jure naturali: ubi enim eſt acceptata, hujuſmodi pactiones interdicuntur ab eadem Bulla. Unde excepto dumtaxat emolumento cambiali taxato, de nullo alio lucro ex quavis cauſſa paciſci licitum eſt; propterea neque de damno emergente, & lucro ceſſante Campſoris. De quo tamen admonendus eſt Campſarius, quod ſi eveniat, tenebitur, pro rata damni.

Q. 5. An cambium ad incertam ſolutionem quantitatis eſt illicitum, quando æqualiter incertum eſt, monetas eſſe aut minuendas, aut augendas? *R.* Hoc illicitum non videri Soto lib. 6. q. 12. a. 4. aliiſque pluribus: quia in hypotheſi æqualis omnino incertitudinis, & probabilitatis uterque ſe exponit æquali periculo, & eſt quædam ſpecies ludi.

Q. 6. An licitum eſt cambium ad terminum ſolutionis, ſeu, ut aiunt, ad nundinas? Nota cum Auctoribus, quod primarum nundinarum nomine illæ intelliguntur, ad quas litteræ cambiales poſſint pervenire, 2. Prohibitionem S. Pii V. in laudata Bulla circa ſolutionem ad ſecundas, aut tertias nundinas afficere ſolum Campſorem, eo quod ipſi ſoli immineat periculum uſuræ. Igitur

R. 1. Si Campſarius det pecuniam e. g. Venetiis, eam recepturus Mediolani, & petat a Campſore, ut pecunias numeret in ſecundis, aut tertiis nundinis, dummodo lucrum pro primis nundinis conſuetum Campſor non augeat, nil illicitum invenitur. Advertere tamen debet Campſarius, ut in hoc caſu ſolvat Campſori totum, & integrum lucrum cambiale, quod ſolveret ad primas nundinas; quia ſi totum non ſolveret, ipſe Campſarius uſuram committeret; eo quod ex dilatione temporis pro ſolutione cambii ſibi a Campſore concedenda lucrum aliquod reportaret, nempe haberet translationem pecuniæ de loco ad locum cum remiſſione pretii legalis cambialis, quod alioquin Campſori debetur. Niſi ergo Campſor id omnino ſponte concederet, ut donatum, a Campſario injuſte exigeretur.

R. 2. Si pretium, ſeu lucrum primi cambii ſit a lege, vel conſuetudine taxatum, illudque non augeatur, nil mali apparet, ſi Campſor volente, & petente Campſore det ad ſecundas, & tertias nundinas; tunc enim ceſſat omne periculum fœnoris. Si vero pretium cambii pro primis nundinis non ſit taxatum a lege, & conſuetudine, periculum ſubeſt, ut augeatur ob dilationem ad ſecundas, vel tertias nundinas, & maxime ſi dilatio petatur a Campſario; & proinde eſt Bullæ obtemperandum, nempe ſolvendum ad primas nundinas.

R. 3. Rationem habendam eſſe ad terminos, qui præſcribi ſolent ad ſolvendum cambium, attenta longinquitate locorum, ita ut terminus præſcriptus talis ſit, qui ſufficiat, ut litteræ perveniant, & cambium ſolvi poſſit: ne, dum longiores termini præfiguntur, quam æqua ratio poſtulet, & loca deſtinata deſiderent, ob

ob diuturniorem ſolutionis expectationem plus lucri exigatur, & fœnus incurratur: nam pretium cambiale plerumque non deſumitur ex diſtantia loci; ſed præcipue ex facilitate majori, vel minori trajiciendi pecuniam.

R. 4. Campſor, vel Campſores, qui ita conveniunt inter ſe; ut ad ſe ſolos pecuniam campſariam trahant, & colligant, ut omnes cogantur cambia ab ipſis ſolis petere, ſicque quo pretio voluerint; cambia augent; incidunt in pœnas contra exercentes monopolia conſtitutas, & tenentur ad reſtitutionem lucri injuſte aucti. Quod ſi nulla interceſſerit conſpiratio Campſorum, pœnæ non videntur incurri, quamvis ſi juſtum lucrum ſibi augeant, ad reſtitutionem teneantur. Quemadmodum injuſte ageret, & ad reſtitutionem teneretur, quin pœnas incurreret, qui fingens ſe magnam pecuniæ copiam in nundinis tenere, eſſet cauſſa, ut alii Campſores territi offerant ſua cambia pretio minori; & fraudulentus accipit occaſionem ex hoc ſuo dolo accipiendi cambia, quibus ille alioquin indiget, tali viliori pretio, cum damno aliorum Campſorum.

CAPUT VII.

De contractu Cenſus.

Q. 1. QUid eſt Cenſus? *R.* Cenſus, ſecundum quod in præſenti ſumitur, eſt jus percipiendi annuam penſionem ex re alterius, quæ ſit utilis, vel fructifera. Vendens jus percipiendi fructus ex re ſua; & qui penſiones ſolvere debet, vocatur cenſuarius; emptor vero, qui emit cenſum ab altero, & cui penſio ſolvenda eſt, dicitur Cenſualiſta.

Q. 2. Quænam eſt materia Cenſus? *R.* Jure naturali eſſe rem quamcumque fructiferam, ſive immobilem, ſive mobilem, immo ipſam cenſuarii perſonam, dummodo ſit fructifera operibus, & laboribus ſuis, miniſteriis, & officiis lucroſis. Conſtat ex reſp. ad quæſt. præced.

Q. 3. Quotuplex eſt Cenſus? *R.* Cenſus dividitur 1. in reſervativum, qui evenit, dum quis translato in alterum rei ſuæ dominio, tam directo, quam utili, reſervat ſibi jus percipiendi quotannis ex eadem re determinatam penſionem: & in conſignativum, & eſt ille, quo aliquis, retento ſibi rei ſuæ dominio tam directo, quam utili ſuper re, vel perſona ſua, conſignat, & vendit alteri jus ad portionem ex re; vel perſona ſua quotannis percipiendam ab ipſo vendente, vel a quocumque alio, ad quem illa res pervenerit affecta tali obligatione, donec redimatur. Uterque eſt licitus. 2. Cenſus conſignativus reſpectu fundi dividitur in mere realem, qui fundatur in re aliqua fructifera, puta agro,

quem

quem afficit apud quemcumque tranſeat, donec a venditore, ſed cenſuario redimatur, vel ab alio; ad quem ager tranſierit: in perſonalem; qui fundatur in perſona fructifera ſuo labore, induſtria, opificio &c., qui poteſt etiam tranſire ad hæredes, ſi ſunt ſimiliter perſonæ fructiferæ; donec tandem redimatur: & in mixtum, qui fundatur tam ſupra res, quam ſupra perſonam, & utraſque æqualiter afficit. 3. Conſiderato cenſu reſpectu penſionis dividitur in pecuniarium, qui conſiſtit in pecunia ſtatuta annuatim ſolvenda: & in fructuarium, qui conſiſtit in fructibus e. g. vini, olei &c. 4. Conſideratus reſpectu temporis ſuæ durationis dividitur in temporarium, qui durat determinato tempore: & in perpetuum, qui inſtituitur; ut ſemper duret. 5. Conſiderato denique ex parte modi quo inſtituitur, alius eſt redimibilis, qui redimi poteſt ſive arbitrio ſolius venditoris, ſeu cenſuarii; ſive arbitrio ſolius emptoris; ſeu cenſualiſtæ; ſive utriuſque: & alius irredimibilis, qui redimi non poteſt.

Q. 4. An Cenſus licitus eſt? *R.* Affirmat. de cenſu reali, jure naturali ſpectato; quia in eo ſervatur æqualitas naturalis: quamvis enim cenſualiſta decurſu temporis plus recipiat, quam dederit emendo jus ad v. g. ſex pro centum recipienda, & quamvis quando eſt redimibilis etiam tota ſumma erogata ei reſtituatur; nihilominus hæc judicio prudenti non violant æqualitatem: quia ſumma illa in tot portiones diviſa; & tot annorum decurſu eroganda tanti æſtimatur, quanti totum capitale ſimul datum, quamvis in ſumma longe minori: immo etiam pluris æſtimatur, quia abſque incommodis, periculis, aliiſque eventibus totum ſimul recipitur; cum alioquin in exigendis penſionibus ſingulis annis ſæpe varia ſint incommoda ſuperanda.

R. 2. Cenſus irredimibilis jure naturali eſt licitus: nam licita eſt venditio rei, irredimibilitati ejuſdem adnexa. Notandum, quod longe pluris emendus eſt cenſus irredimibilis; quam redimibilis, ut patet, ad hoc, ut fiat juſta æqualitas. Dixi; *jure naturali*; nam de jure Eccleſiaſtico; vel regionum dicetur in fine hujus capitis.

R. 3. Cenſus redimibilis ad beneplacitum cenſuarii, ſeu venditoris eſt omni jure licitus. Ratio eſt clara; quia in hoc cenſu ita celebrato omnis tollitur uſuræ ſuſpicio, cui proinde favet etiam jus Eccleſiaſticum, ut infra videbitur. Cenſus vero cum appoſita conditione, ut redimatur etiam ad nutum cenſualiſtæ juxta probabiliorem eſt illicitus. Ratio eſt, quia evadit in merum mutuum fœneratitium ſub pallio cenſus: quia non eſt, niſi erogatio pecuniæ cum obligatione, ut reſtituatur, quando eroganti libuerit, præmiſſa aliquorum menſium præmonitione, & cum pacto, ut interea ſolvatur lucrum tot ducatorum; quod ſane a fœnore reipſa non differt, ſed tantum ſpecie tenus.

R. 4. Cenſus vitalitius, qui etiam vocitatur indeterminatus quoad tempus, duobus modis celebratur, primo ita ut ſolvatur pen-

penſio, quouſque vixerit cenſuarius, ſecundo quouſque vixerit cenſualiſta; unde poſt mortem illius, ad cujus vitam penſio fuit alligata, ceſſat obligatio quævis tum penſionum ſolvendarum, tum capitalis ſolvendi. Duas conditiones requirit: prima, ut fundetur in re fructifera; ſecunda, ut habeatur ratio ætatis, valetudinis &c. perſonæ, ad hoc ut juſta penſio ſtatuatur; & in eo nulla apparet injuſtitia: eſt enim quædam ſors, cui uterque contrahens ſe committit æquali periculo amittendi, vel lucrandi.

R. 5. Cenſus perſonalis, redimibilis ex parte cenſuarii, ſpectato jure naturæ ex communi licitus eſt. Ratio eſt manifeſta: quia quemadmodum perſona fructifera poteſt locare, vendere operam, & induſtriam ſuam, & poteſt eidem imponi penſio pro tributo publico, & decima Eccleſiaſtica; ita poteſt eaſdem operas, & induſtriam cenſui tradere. Immo etiam cenſus perſonalis irredimibilis, ſeu durans per totam vitam perſonæ cenſuariæ ob eamdem rationem licitus eſt: quia nempe poteſt vendere, & locare operas ſuas ad integrum vitæ ſuæ curſum, quo locari, & operari poterit. At ſi cenſus eſſet mixtus, nempe ſi cenſuarius pro hypotheca præter operas dediſſet etiam bona ſua immobilia, & fructifera, tunc ceſſante obligatione perſonali ſubſtitueretur obligatio realis, & cenſus tranſiret de perſonali in realem.

(*) Subjicere oculis juvat, quæ de cenſu perſonali habet Benedictus XIV. in opere de Syn. Diœceſ. lib. 7. c. 48. ubi indicatis nonnullis contrariæ opinionis momentis num. 4. & 5. ſubdit cenſum perſonalem proſcriptum fuiſſe a S. Pio V. in Conſtitut. *Cum onus* „ Ubi ad cenſus honeſtatem inter ceteras conditiones hanc quo„ que requirit, ut cenſus conſtituatur in re fructifera non quali„ cumque, ſed immobili, certa, ac nominatim deſignata. Qua„ propter etiam Auctores, qui cenſum perſonalem, ejus natura „ inſpecta ab uſuræ ſuſpicione vindicant, ingenue tamen fatentur, „ eum licite fieri non poſſe, ubi præfata Pii Conſtitutio eſt re„ cepta." Ait deinde ſe timere: „ Ne in cenſu perſonali, præ„ ſertim utrinque redimibili, eæ deſiderentur conditiones, quas „ non ſolum Pontificia Conſtitutio, verum etiam ipſum jus na„ turale, & divinum expoſcunt, ne ſit larvatus contractus mu„ tui." Concludit tandem cum nulla hac de re ab Apoſtolica Sede prolata ſit ſententia, non decere, ut Epiſcopus in ſua Synodo cenſum perſonalem declaret ex natura ſua uſurarium; ſed ſi præſit Diœceſi, ubi prædicta viget Conſtitutio, urgebit ejuſdem obſervationem: ſi vero Diœceſim gubernet, in qua Piana Conſtitutio non eſt moribus recepta, ſerio fideles monebit, atque hortabitur, ut a cenſibus perſonalibus abſtineant.

Q. 5. Si fundus, cui eſt obligatus cenſus, tranſeat ad alios poſſeſſores, qui ſint plures, quorum quilibet portionem fundi cenſualis aſſequatur, an poteſt cenſualiſta aliquem illorum, qui ſibi aptior videatur, convenire, ut compellatur a Judice ad totam penſionem ſolvendam, relinquendo eidem onus exigendi ratas

ab aliis, ſi ſinguli ſint difficiles ad ſolvendum, & cenſualiſta magnum ſubire teneatur incommodum ad conſequendam a ſingulis penſionis ratam?

R. 1. Si cenſus ſuper fundum ſit diviſibiliter fundatus, ita ut totus toti, & pars parti correſpondeat, probabilius videtur, quod cenſualiſta poſſit quemlibet illorum convenire, & onus adeundi conſocios ſuper illum exonerare, ſi quælibet portio diviſa inter poſſeſſores ſufficiat ad totam penſionem: ita depromitur ex deciſione Rotæ Rom. ſub Cardin. Melino die 30. Octobris 1602. decernentis integros reditus ſolvendos eſſe etiam ex una parte prædii aliis pereuntibus, ſi pars illa, ad omnes reditus ſufficiat; ſecus autem ſi non ſufficiat.

R. 2. Si cenſus afficiat totum fundum indiviſibiliter, ut plerumque fieri ſolet, & deinde dividatur in quatuor poſſeſſores, aut jure hæreditatis, aut emptione: tunc probabilius apparet, quod cenſualiſta poſſit a ſingulis ſeorſim totam penſionem exigere: quia conditio creditoris, ſeu cenſualiſtæ valde deterior evaderet, ſi obſtringeretur per ratas a ſingulis penſionem recipere, præcipue, ut ſupponitur, ad ſolvendum difficilibus, & duris.

Q. 6. Quid judicandum eſt, quando ex inſtrumento nequit exploratum haberi, an cenſus ſit redimibilis, vel irredimibilis? *R.* Probabilius cenſendum eſſe irredimibilem: tum quia magis elongatur a ſuſpicione fœnoris: tum quia pactum de retrovendendo non præſumitur in venditione, niſi exprimatur. Aliter vero reſolvendum eſſet, ſi ex circumſtantiis aliter credendum compelleremur, nempe ex fixa regionis conſuetudine, ubi omnes cenſus celebrantur redimibiles, & præcipue ex pretio cenſus, quod ſolet eſſe majus, quando cenſus eſt irredimibilis.

Q. 7. An cenſus recenſendi ſunt inter bona mobilia, an inter immobilia? *R.* Certum haberi, quod cenſus irredimibilis, ideſt jus irredimibile recipiendi penſiones accenſeatur bonis immobilibus; quandoquidem perpetuitas eidem adnexa, & ſuper re immobili fundata bonis immobilibus connumerare compellit. Certum quoque eſt penſiones ipſas, quæ ex cenſu irredimibili percipiuntur bonis mobilibus eſſe accenſendas; cum pecunia procul dubio ab omnibus bonum mobile reputetur.

R. 2. Cenſus redimibilis dumtaxat poſt longum tempus accenſetur bonis immobilibus: quia locatio rei mobilis ad longum tempus æquivalet alienationi. Cenſus vero redimibilis ad breve tempus videtur juxta probabiliorem bonis mobilibus ob rationem oppoſitam accenſendus. Porro tempus longum juxta æquiorem opinionem videtur eſſe decennium pro bonis ſæcularibus; pro bonis vero Eccleſiaſticis a pleriſque quinquennium judicatur longum tempus.

Q. 8. Quæ, & quot requiruntur, ut jure Eccleſiaſtico cenſus licitus ſit? *R.* Ut cenſus jure Eccleſiaſtico juſtus habeatur, ſequentes præſcribunt conditiones Joannes XXII. l. 3. tit. de Em-

ptione & Venditione, & Callixtus III. in ſuis Extravag. relatis inter Extravag. commun. 1. Ut determinata bona aſſignentur, & obligentur a cenſuario pro fundo cenſus. 2. Ut pretium pro cenſu conſtitutum perſolvatur a cenſualiſta totum, & integrum. 3. Ut cenſuario relinquatur libertas plena redimendi, ſive in toto, ſive pro parte, quando, & ubi ſibi placuerit. 4. Ut cenſuarius non poſſit compelli a cenſualiſta ad redimendum. 5. Ut pereuntibus bonis aſſignatis pro fundo cenſus, hic extinguatur. His conditionibus iſtas appoſuit S. Pius V. in Bulla, *Cum onus*, quibus non obſervatis declarat cenſus uſurarios. 1. Ut cenſus inſtituatur ſuper re immobili, determinata, & fructifera ex natura ſua. 2. Ut tali re pereunte, vel ſterili reddita, cenſus pereat. 3. Ut pretium a cenſualiſta in pecunia numeretur in ipſo actu celebrationis contractus coram Notario, & Teſtibus. 4. Ut non fiant pacta directe, vel indirecte obligantia ad caſus fortuitos illum, qui alias ex natura contractus non obligatur. 5. Ut non fiant pacta tollentia, vel reſtringentia facultatem redimendi, aut alienandi rem cenſui ſubjectam. 6. Ut neque fiant pacta obligantia debitorem moroſum ad intereſſe lucri ceſſantis, vel ad aliam pœnam. 7. Ne cenſus augeatur ex non ſolutis penſionibus jam decurſis. 8. Ne apponatur pactum, ut capitale a cenſuario invito repeti poſſit in pœnam non ſolutarum penſionum, vel ob aliam cauſſam. Quæ conditiones, quamvis obſervandæ ſint in locis, in quibus indicatæ Bullæ ſunt receptæ; in locis tamen, in quibus receptæ non ſunt, non obligant, niſi dumtaxat quoad conditiones a jure naturali requiſitas.

CAPUT VIII.

De Contractu Emptionis, & Venditionis.

Q. 1. QUid eſt Emptio, & Venditio? *R.* Venditio eſt pactio mercis pro pretio: emptio autem eſt pactio pretii pro merce. Ex his duobus unus exurgit contractus completus. Communius, & probabilius dicitur, emptionem, & venditionem perfici quoad ſubſtantiam, quando celebratur pactum dandi mercem pro determinato pretio: dominium tamen in re non transferri, niſi contractus conſummetur per traditionem rei, quæ traditio eſt complementum integrans contractum, quamvis non ſit de eſſentia ejuſdem: ex leg. *Nunquam*, §. de acquir. Domin. & leg. *Traditionibus*, Cod. de Pactis. Quamvis autem venditor nondum rem tradiderit emptori, neuter tamen poteſt licite a contractu reſilire: cum contractus jam eſſentialiter fuerit perfectus, licet nondum conſummatus.

Q. 2. Cuinam res empta, ſed nondum tradita, perit aut fru-

ctum fecit? *R.* Ex communi eam perire, aut fructum facere emptori, niſi aliter conventum fuerit, vel ferat conſuetudo regionum, & niſi culpa venditoris perierit, vel ipſe fuerit in morâ culpabili illam tradendi. Ex inſtitut. de empt. & vendit. §. *Cum autem*; & leg. 1. cod. de pericul. & commod. rei venditæ.

Q. 3. Quid dicendum, ſi eadem res in ſolidum duobus ſucceſſive venditá fuerit? *R.* Quod ſi nulli emptorum tradita fuerit, pertinet ad primum, juxta reg. 45. juris: *Qui prior eſt tempore, prior eſt jure*. Si vero aliquis eorum, quamvis poſterior tempore, per ſolutionem pretii, & traditionem eam acquiſiverit, remanet ipſi; cum habeat jus in re, alter vero dumtaxat jus ad rem: ita leg. *Quoties* cod. tit. At in utroque caſu tenetur venditor ad omnia damna reparanda, quæ inde decepto evenerunt. Excipe, niſi jam primus emptor ſolverit jam pretium, & poſterior, cui tradita fuit, non ſolverit; vel niſi in contractu pactum fuerit rem non tradendi alteri, aut niſi ipſe venditor conſtituerit, ſe poſſidere nomine emptoris; vel niſi res vendita fuerit Eccleſiæ, vel Civitati, vel piis locis; niſi tamen fuerit emptori hypothecatá; vel denique niſi ſecundus emptor, qui erogavit pretium, & cui tradita fuerit, ſciverit eam fuiſſe ab alio emptam: unde primus emptor infra annum habet poteſtatem illam evincendi, qui annus computatur a die habitæ notitiæ hujus fraudis: & idem eſt dicendum, etiamſi alteri, quamvis ignoranti, fuiſſet donata: niſi autem a primo emptore ſciente infra annum non evincatur, juſte etiam in foro conſcientiæ tunc poſſidetur a ſecundo. Si tamen emptor ſecundus, vel donatarius induxiſſet ſcienter venditorem ad rem ſibi dandam venditione, vel dono, tunc quocumque tempore poterit a primo emptore evinci. Ita ex variis jurib. apud Auctores.

Q. 4. Quænam vendi, & emi poſſunt? *R.* 1. Quæcumque pretio æſtimabilia, & parabilia, dummodo lege non interdicantur; cujuſmodi ſunt e. g. bona ſperata ex teſtamento jam condito a teſtatore vivente, quæ illicite, & invalide venduntur; ad vitandas inſidias emptoris contra teſtatoris vitam: ex leg. 1. & 2. §. de hæredit. vel action. vendendi in fine §. *de his, quibus &c.* Hujuſmodi venditor privatur hæreditate, quæ fiſco eſt applicanda. Si tamen teſtator aſſentiretur, tunc valeret contractus: leg. ult. Cod. de pact. & alibi.

R. 2. Si vendatur res non exiſtens, venditio eſt invalida; & ſi venditor ſciebat, tenetur ad damna ſecuta emptori compenſanda: ſecus, ſi non ſciebat: ſi autem res ex parte perierat, poteſt emptor reſcindere contractum, ſi velit, & compenſationem exigere pro reliquo, vel pretium pro rata recuperare.

R. 3. Res de ſe malæ, & quæ dumtaxat ad malum uſum inſervire poſſunt, ſine peccato gravi vendi nequeunt; utpote præbentes occaſionem peccati. Ita D. Tho. 2. 2. q. 169. a. 2. ad 4.

R. 4. Res, quibus emptores poſſunt bene, vel male uti, licite

vendi poſſunt, dummodo venditori prudenter non conſtet emptorem eſſe male uſurum. Ita D. Thom. loco cit. Debet igitur venditor rationem habere circumſtantiarum perſonæ, temporis &c. ne vendat illicite prædictas res.

Q. 5. Quid eſt negotiatio? *R.* Proprie accepta eſt, qua res aliqua eo animo emitur, ut eadem immutata, & integra denuo vendatur cum lucro. Porro emptio, & venditio in hac definitione ſumuntur etiam pro permutatione unius rei cum alia. Licitam eſſe negotiationem, ſi ſine honeſto ſuſcipiatur, affirmant omnes cum S. Tho. 2. 2. q. 77. a. 7.

Q. 6. An liceat Clericis mercaturam exercere? *R.* 1. Negotiatio alioquin licita ſub gravi interdicitur Clericis, & multo magis Religioſis, a jure eccleſiaſtico, cap. *Finali* de vita, & honeſt. Clericorum, cap. *Secundum ne Clerici, vel Monachi* & alibi: contra vero deobedientes infligitur pœna excommunicationis, ſuſpenſionis, depoſitionis, quæ omnes ſunt ferendæ ſententiæ; confirmanturque a Trid. Syn. ſeſſ. 22. de Reformat. cap. 1.

R. 2. Probabilius videtur; quod negotiatio a præfatis perſonis rariſſime, vel ſemel, aut iterum facta, non ſit inobedientia mortalis, dummodo non ſit de turpi re, nec alicujus magnæ ſummæ, neque cum ullo ſcandalo.

R. 3. Si Clericus in Sacris non conſtitutus mercationes exerceat, videtur non peccare lethaliter, cum canones loqui credantur de Clericis ſtatui Clericali immobiliter addictis. Nihilominus cum dedecens ſit, quemvis Clericum mercaturam exercere, deberet Epiſcopus eum monere, ut deſiſtat, & ſi nolit, a Clericatu deponere. Si autem beneficiarius eſſet, quamvis in ſacris non conſtitutus, probabilius lethaliter peccaret; cum teneatur ad horas Canonicas, ſitque proinde beneficii titulo mancipatus cultui Divino.

R. 4. Mercaturam exercere non dicitur Clericus, qui peritus in aliqua arte non vili, nec dedecente emit materiam ſuis opificiis idoneam; e. g. colores, telam ad pingendum, argentum, aurum ad horologia elaboranda, ut artefacta juſto pretio vendat vel ad ſui, vel familiæ ſuſtentationem, eleemoſynarum erogationem &c. Item ſi animalia emat paſcuis prædiorum ſuorum saginanda, & ſaginata vendenda; quia hoc eſt vendere paſcua propria, propriorumque agrorum fructus. Non tamen licitum eſt agros ad locationem conducere, ut fructus eorumdem vendat; neque ex lana proprii gregis pannum per operarios texere ad vendendum; neque jumenta emere ad ea lucroſe locanda, neque id genus alia; quia hujuſmodi agendi modi manifeſtam negotiationem referunt, & communem ſenſum proborum hominum offendunt; multo magis quia nonnulla ex his ſunt ſpecialiter interdicta a Conciliis Carthaginenſibus primo, & quarto. At ſecus eſt, ſi Clericus teneat greges, ut lac, fœtus, & lanam vendat; quia vendit fructus ſuorum agrorum. Itidem Clericus nil mali ageret, ſi id,

ſi id, quod antea emerat ad proprium uſum, illud experiens in commodum, aut minus utile, venderet etiam carius: quia in his deeſt animus negotiandi.

(*) Præter dicta ab Auctore alia quoque permittuntur Clericis teſte Fagnano num. 38. & ſeqq. in cap. 1. *Multa* tit. 5. Ne Cler. Monach. lib. 3. Decretal. abſque reatu illicitæ negotiationis, ut cultura agrorum beneficiorum, & patrimoniorum ſuorum, emptio boum, aliorumque animalium ad id conducens, fœtus venditio juſto pretio, conductio terrarum Eccleſiaſticarum; non autem Laicorum, niſi ex mera neceſſitate; locatio boum, ovium aliorumque animalium, quæ habent ex ſucceſſione, vel decimis, ob ſuam ſuæque familiæ neceſſitatem, exercitium artis agriculturæ per ſeſe, vel per alios in propriis caſalibus, ſicuti etiam exercitium artis ſericæ de Epiſcopi licentia, dummodo in tali artificio perſonas non ſuſpectas adhibeat; & quercus, ac caſtaneas habenti ſues alere; dummodo id fiat abſque dedecore Clericalis ſtatus; & id genus alia.

(*) Benedictus XIV. Conſtitut. quæ incipit, *Apoſtolicæ ſervitutis*. Pœnas in Clericos negotiatores a Sacris Canonibus, aliiſque Sum. Pontificibus ſtabilitas, etiam ad eos expreſſe extendit, qui „ illicite ſub alieno nomine negotiantur, perinde ac ſi per ſeipſos, & proprio eorum nomine exercerent." 2. „ Ut omnia, „ & ſingula bona ſic ab eis ſub alieno nomine illicite acquiſita „ ſub inevitabili ſpolii pœna ſubjiciantur," declarat. 3. Ut negotia a laicis inchoata, & Clericis delata ſtatim dimittantur, nec, niſi gravi urgente neceſſitate continuentur; de licentia tamen Congregationis Concilii, aut etiam Ordinarii extra Italiam: idque ad tempus dumtaxat, ac per interpoſitam Laici perſonam. 4. Ut exempti a ſpolio ad effectum teſtandi, aut tranſmittendi, non intelligantur exempti quoad bona per interdictam negotiationem acquiſita.

Etiam Sanctiſſ. Dominus Noſter Clemens XIII. feliciter regnans epiſtolam dedit ad Patriarchas, Primates, Archiepiſcopos, & Epiſcopos, in qua omnes, & ſingulas Canocinas leges, & Rom. Pontificum Prædeceſſorum ſuorum Conſtitutiones, & pœnas adverſus Clericos tam Sæculares, quam Regulares cujuſlibet inſtituti Sæcularibus negotiis ſeſe immiſcentes confirmat, ac renovat, derogatque cuilibet ſingulari indulto, privilegio; & exemptioni contrariæ, cujus etiam expreſſam, & individuam memoriam fieri oporteret.

Speciatim vero declarat, ac definit, cambium activum natura ſua eſſe actum veræ, & propriæ negotiationis; ideoque Eccleſiaſticis omnibus vetitum cenſeri debere; tam proprio nomine, quam per interpoſitam perſonam illud contrahere, ſub pœnis, atque cenſuris in Clericos negotiatores conſtitutis.

Denique de Eccleſiaſtico, qui ad ſe excuſandum, quod ſæcularibus negotiis ſeſe immiſceat, neceſſitatem præſtet indigentiæ, aut

parentum, aut ſororum, aliarumque perſonarum, quibus ex naturali officii debito opem ferre tenetur, decernit, ut recurſum habeat ad Apoſtolicam Sedem, ſi intra Italiam, & Inſulas adjacentes exiſtat, ſi vero in remotioribus regionibus verſetur, ſaltem ad Ordinarium loci, ut hujuſmodi licentiam impetret; quæ ſive a Curia Rom. ſive ab Ordinariis concedi non intelligit, niſi cum ea conditione, quatenus adductæ cauſſæ veritate nitantur; & niſi ſimul conſtet prædictas indigentias nulla alia ratione poſſe levari; eoque etiam caſu, ait, nunquam Eccleſiaſticis permittatur ejuſmodi negotiationis genus aſſumere, cujus adminiſtratio Clericalem ſtatum, & characterem dedeceat; idque vult exprimi in ipſis Indultorum præſcriptis, & litteris. Facultates autem ipſas jam obtentas ſemper quoad tempus revocationi obnoxias cenſeri decernit, eaſque ceſſante neceſſitate, aut alia cauſſa legitima ſeſe offerente, eidem opportune proſpiciendi, revocatas haberi ipſo jure. Et ſuper horum omnium tum executione, tum obſervantia Ordinariorum localium vigilantiam, atque conſcientiam onerari vult, & reipſa oneratam eſſe denunciat.

Q. 7. Quid, & quotuplex eſt pretium? *R.* 1. Pretium eſt pecunia, aut quid æquivalens datum pro re empta, eidemque rei, quantum fieri poteſt, commenſuratum.

R. 2. Pretium duplex eſt; legitimum, ſeu legale; & naturale, ſeu vulgare, aut commune. Legale illud eſt, quod a publica auctoritate taxatur; & hoc conſiſtit in indiviſibili; quodque abſque injuſtitia a privata perſona augeri non poteſt, aut minui. Naturale illud eſt, quod a viris rerum vendibilium valore peritis, perpenſis omnibus circumſtantiis, ex rectæ conſcientiæ dictamine ſtatui conſuevit: hoc autem non conſiſtit in indiviſibili; ſed communi omnium aſſenſu ſubdividitur in ſummum, ſeu rigoroſum; in medium, ſeu moderatum; & in infimum, ſeu pium.

Q. 8. An eſt illicitum hujuſmodi pretia excedere? *R.* affirmat. Eſt autem illicitum graviter, aut leviter pro ratione exceſſus: graviter peccatur cum onere reſtituendi, ſi exceſſus ſit notabilis, tam ex parte vendentis ſupra rigoroſum, quam ex parte ementis infra infimum: leviter autem, ſi exceſſus ſit levis. Ratio patet. Ita S. Tho. 2. 2. q. 77. a. 1.

Q. 9. Sunt ne aliqua motiva, ob quæ pretium variari poſſit? *R.* Pretium vulgare, ſeu commune augeri ſolet ex rerum penuria, ex ementium copia, & ex pecuniæ abundantia. Quemadmodum e contra ementium paucitas, & pecuniæ penuria rerum pretia minuere ſolent. Item emendi modus confert ad alterandum pretium; quando enim venditur minutatim, venditur carius, quam cum in magna quantitate ſimul eadem ſpecies venditur: minutæ enim venditioni varia incommoda adjunguntur tum in pondere, aut menſura; tum quoad laborem in ipſo venditionis exercitio &c., tum quia vendens in magna quantitate, cum citius expediat merces, aditum capit iterum negotiandi pecuniam, iterumque lucrandi;

erandi; unde mitius venditur in magna, quam in parva quantitate.

R. 2. Merx oblata a venditore, & præcipue rogante, ut ematur, minoris valet, quam ſi ematur ex officina mercatoris. Unde eſt axioma: *merces ultroneæ vileſcunt;* dummodo tamen non tanta ſit emptorum copia, ut æquali pretio emantur merces ultroneæ, & quæſitæ: tunc enim oblatio ultronea non habet vim detrahendi de pretio, maxime legitimo, ſeu legali: licet, quando etiam pretium eſt vulgare, ſi conſtet venditorem offerre mercem alioquin optimam ob ſuam neceſſitatem pretio infra infimum, injuſtum eſt illam emere infra infimum: quia id eſt emere neceſſitatem alterius, & non rem ſuam, & eſt inhumanum. Ita S. Thomas 2. 2. q. 77. a. 1. Quicumque igitur non aliunde pretium vel auget ſupra ſummum, vel minuit infra infimum, niſi ob ſolam ementis, aut vendentis neceſſitatem, reſtituere, vel compenſare tenetur.

R. 3. Sententia æquior, humanior, & per ſe tenenda docet, merces ultroneas vileſcere pro tertia parte pretii juſti currentis, ita ut ſi pretium ſit novem, emi poſſit pro ſex: per accidens tamen evenire poteſt caſus, quo etiam pro dimidio emi poſſit, quando venditores non vendunt ob neceſſitatem, ſed ut ſe expediant a cura, & cuſtodia mercis.

R. 4. Circa res carentes pretio, tum legitimo, tum naturali, uti ſunt e. g. gemmæ extraordinarii ponderis, ſtatuæ, picturæ, numiſmata, feræ manſuetæ &c. rationabilior apparet opinio, etiam hujuſmodi pretio convenienti eſſe vendenda; cum etiam ita ſint pretio aliquo peritorum, & prudentum judicio moraliter commenſuranda; ita ut illud notabiliter excedere injuſtitia non vacet.

R. 5. Quando res venduntur ſub haſta, probabilius, & communius dicitur, quod hic extraordinarius modus vendendi, publica auctoritate permittente concedat, ut res vendatur quanti vendi poteſt, juxta pretia a licitantibus oblata: quia res ibi fortuito, ac incerto pretio ſubjiciuntur: proinde ſicuti committuntur periculo, ut vendantur etiam infra dimidium juſti pretii; ita etiam committuntur ſorti, ut vendantur dimidio, aut etiam duplo pluris ſummi pretii. At valde cavendum eſt a fraudibus, quæ eveniunt in hoc vendendi modo: uſitatiores ſunt; ſi venditor ſtudioſe occultet defectus rei vendibilis; ſi fictos licitatores admittat, qui exterius oſtendant ſe velle emere tali pretio, ut hoc modo pretium augeatur; ſi executor retrahat aliquos volentes vere offerre majus pretium, ut aliquis ejus amicus pretio minori emat; & ut de aliis conſimilibus ſileam, ſi emere volentes inter ſe conſpirent, & monopolium faciant, conveniendo, ne ullus excedat tale pretium circa tales res, ut viliori pretio emantur; qui modi ſunt omnes manifeſte injuſti, ut patet, & reſtitutioni obnoxii. Idque, etiamſi [illegible] emere, ſolum roget abſque ullo

 men-

mendacio, ullaque fraude alios volentes emere, & plus offerre, ut deſiſtant; quippe quod ageret contra naturam hujus modi vendendi; ita ut res amplius dici non poſſet ſubhaſtata, ſed implicito monopolio illius rogantis ſubjecta.

R. 6. Vendere rem credito cum dilatione temporis ad ſolvendum non eſt ſufficiens motivum, ut, propter hunc ſolum titulum, pretium augeatur, ex communi. *Quia hujuſmodi expectatio pretii ſolvendi habet rationem mutui*, ait S. Tho. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 7. Similiter ob eamdem rationem ſola anticipata ſolutio juſtam non reddit pretii juſti imminutionem. Ita S. Doct. cum communi. At ex eod. Angelico eſt ſufficiens motivum augendi pretium, ſi emptor tali re valde indigeat, & venditor eam vendendo damnum incurrat: tunc enim præter pretium rei currens exigi poteſt compenſatio jacturæ lucri ſperati, & damni, quæ ex alienatione rei ſequuntur. Id autem verificatur, quando venditor vendit ob meras preces, & flagitationes volentis emere, alioquin non venditurus; nam ſi venditor ipſe rem, quamvis neceſſariam ſibi, proferat vendendam, tunc nil amplius exigere poterit pro damno, quod patitur; quia non compellitur vendere a flagitante amico, ſed a propria neceſſitate.

R. 7. Qui erga rem vendendam ſpecialem affectionem vere, & non ficte, habet rationabili motivo innixam, e. g. quia res ſibi provenit ex legato patris, uxoris defunctæ &c., is poteſt ob diſplicentiam, quæ ſibi obventura eſt ex talis rei privatione, aliquid conveniens ſupra pretium naturale rei exigere, quia id eſt pretio æſtimabile. Hoc autem pretium affectionis confinia habere debet peritorum judicio, penſatis gradu affectionis, & motivo ejuſdem. Non enim licet petere, quantum ſuggerit indiſcretio affectionis, ſed quantum prudens judicium præſcribet.

(*) Pater Antoine tract. de contra tib. c 5. reſp. 2. ad quæſt. 5. monet, quod, cum ob prædictas cauſſas plus exigitur; emptor de hoc monendus eſt; alioquin ei fieret injuria: quia forte rem non emeret hoc ſciens, ſed aliunde ſibi provideret; & inſuper quia deciperetur circa valorem abſolutum, & alios poſtea decipere poſſet.

R. 8. Quando merx, quæ habet pretium a lege taxatum, eſt ceteris ejuſdem ſpeciei, quæ communiter venduntur, melior, conveniunt omnes, quod niſi exceſſus bonitatis ſit valde notabilis, non liceat augere pretium ſine injuſtitia: ſi vero reapſe exceſſus ſit valde notabilis, putant nonnulli, quod poſſit vendens, debita proportione ſervata, pretium augere. Etenim taxatio legalis fit in commune bonum, comprehendendo plura individua talis mercis, quatenus, plus, minuſque conveniunt in eodem circiter bonitatis gradu; unde ſi per accidens eveniat, quod quædam individua illius ſpeciei ſint notabiliter, & longe perfectiora aliis communiter individuis, prudenter præſumi poteſt, legem hunc caſum comprehendere noluiſſe. Sed melius eſt ab

hoc

hoc abſtinere, & contrarium conſuli a confeſſario, tum ob periculum avaritiæ, tum ob perturbationem quietis civilis inter mercatores, qui & ſcandalizari, & commoveri poſſent contra hujuſmodi venditorem.

R. 9. Si quis vendat alicui merces in uno loco, ex. gr. Venetiis, transferendas ex. gr. Corcyræ, ſi is ſe obliget transferre ſuis expenſis merces illas Corcyram, & earumdem mercium in ſe ſuſcipiat periculum; poteſt pretio Corcyræ ideſt pretio duplo majori, quo venduntur, & emuntur Venetiis, eas vendere: tum quia hæc omnia ſunt pretio æſtimabilia; tum quia reapſe contractus Venetiis dumtaxat inchoatur, perficitur autem, atque conſummatur Corcyræ. Secus eſt ob contrarias rationes, ſi translatio mercium, & earumdem periculum relinquantur emptori.

R. 10. Emens credita, cenſus, chyrographa, nondum maturata, minoris, quam ſit ſumma ſuo tempore exigenda, & recipienda, ſi exactio immunis ſit ab omni incommodo, difficultate, aut labore pretio æſtimabili, & non aliunde minoris emat, niſi quia ſtatim ipſe erogat totum ſimul, quod ipſe recepturus eſt v. gr. in tribus ratis poſt annum; longe probabilius eſt, quod illicite agat contra juſtitiam. Id eruitur ex damnatione theſis 41. ab Innoc. facta anno 1679. die 2. Maji, in qua dicebatur: „ cum pe„ cunia numerata pretioſior ſit numeranda, & nullus ſit, qui non „ majoris faciat pecuniam præſentem, quam futuram, poteſt cre„ ditor aliquid ſupra ſortem a mutuatario exigere, & eo titulo „ ab uſura excuſari “. Ratio eſt, quia contractus, in quo emuntur ſupradicta in ſenſu expoſito, non ſervat æqualitatem pretii cum re empta: cum ſola dilatio temporis non poſſit juxta omnes eſſe ratio, ut pluris vendantur, aut minoris emantur: hoc enim uſurarium eſt. Si vero exactio crediti emendi revera incommodis, difficultatibus, & periculis eſſet obnoxia, cum hujuſmodi ſint pretio æſtimabilia, nulli dubitandum eſt, ut quid minoris prudentum judicio, perpenſis difficultatibus, erogandum eſſet.

Q. 10. An monopolium eſt licitum?

Monopolium proprie eſt, quando unus, vel pauci procurant, ut venditio, vel emptio quarumdam mercium ad ipſos ſolos reducatur. Itaque

R. 1. Monopolium factum auctoritate privata eſt ſemper illicitum contra juſtitiam; eo quod violet jus tam venditorum, quam emptorum. Multis modis committitur; ſed præcipui ſunt quatuor ſequentes: 1. quando unus, vel pauci conveniunt emere merces omnes alicujus ſpeciei, aut maximam earumdem partem vili pretio, ut, conſumpto reſiduo penes alios exiſtente ejuſdem mercis, carius vendatur ab ipſis pretio eorum libito conſtituto. 2. Quando conſpirant ad impediendum, ne merces talis generis advehantur ad locum, in quo ipſi mercem habent; aut quando magnam ejus copiam abſcondunt, ut ex penuria pretium augeatur, & carius vendant. 3. Quando conſpirant ad vendendam mer-

mercem pretio dumtaxat rigoroſo, & ſummo. 4. Quando inter artifices fit conventio, ne opificium ab uno cœptum ab altero perficiatur; aut conſpirant ad non docendum artes ſuas, niſi certo pretio injuſto. Cum igitur in omnibus præfatis conveniendi modis manifeſte appareat reſpectivè falſitas, fraus, violentia eo pravo fine, ut pretia rerum augeantur, aut non minuantur, & avaritia quorumdam privatorum ſaginetur; propterea prohibetur etiam a jure civili, in lege, *Jubemus* 4. Cod. tit. *de Monopoliis*.

(*) Obſerv. 1. non eſſe injuſtitiæ accuſandos, qui merces ſuas in illud ſervant tempus, quo eas cariores fore præſumitur; modo caritatem hac arte non inducant; quia tunc nulli injuriam inferunt. 2. Quod ſi alienarum mercium adventus cauſſa foret, cur cives, aut vicini merces ſuas legitimo pretio vendere non poſſent, liceret extraneos mercatores excludere: tum quia poſtulat commune bonum, ut loci incolæ extraneis præferantur; tum quia Reipublicæ intereſt, ut pecunia ſua extra Provinciam non aſportetur. Pariter ſi quis precibus ſolum efficeret, ne mercium copia in civitatem inveheretur, ut ipſe ſuas commodius venderet, is poſſet, nequidem contra caritatem, peccare, ſi nempe ex juſta cauſſa lucrum ſuum intra pretii latitudinem intenderet.

R. 2. Ut monopolium publica auctoritate factum ſit immune a peccato, nonnullas neceſſario poſtulat conditiones: 1. ut merx ſit communitati neceſſaria, & alioquin ſit periculoſæ, & difficilis aſportationis; ita ut niſi uni, aut aliquibus concedatur proviſio ejuſdem, deficere poſſit communitati, aut non haberi in quantitate ſufficienti uſui publico. 2. Ut concedatur privilegium a Principe cum pretio ab eo taxato poſt mature perpenſas circumſtantias periculorum, diſpendiorum &c. ut & privilegiati ſuum conveniens lucrum habeant, & communitas beneficio mercis gaudere poſſit. In alia item circumſtantia concedi ſolet a Principibus monopolium, nempe ad ſublevandas urgentes neceſſitates publicas ad bonum commune. Ut autem hoc monopolium conceſſum vacet ab omni reatu contra caritatem, & juſtitiam, requiruntur illæ conditiones, quæ poſtulantur a juſta impoſitione aliorum tributorum, & gabellarum &c. proindeque quod adſit neceſſitas talis lucri, quod non alio meliori modo procurari queat, & quod revera publica utilitas illud exigat; alioquin miniſter illud proponens immenſo ſe gravat onere reſtituendi ſubditis vexatis, & omnia compenſandi damna ex monopolio illis eventura.

R. 3. Innocens, qui in monopolium privatum, & injuſtum non confluxit, juxta probabiliorem contra nonnullos non poteſt vendere pretio per monopolium conſtituto, & jam facto communi in illo loco: quia tale pretium eſt illicitum contra caritatem, & juſtitiam. Quod ſi velit vendere ſummo pretio, dummodo qualitas mercis correſpondeat, vendat eo pretio; at non quia per monopolium conſtituto, ſed quia ita ſibi jus competit: immo conſultum erit, ut aliquando vendat pretio medio.

(*) Si

(*) Si merces ob monopolium raræ factæ eſſent, poſſet is, qui monopolii particeps non eſſet, eas pluris vendere; quia merces raræ pluris in rei veritate valent, quam communes.

(*) Petrus Collet tom. 2. tract. de contract. p. 2. c. 1. ar. 6. ſect. 5. concl. 2. ad inſtant. 2. regulam aſſignat ſervandam in reſtitutione a monopolis facienda propter injuſte ablatam civibus libertatem emendi infra ſummum, aut vendendi ſupra infimum; aitque reſtitutionem hanc ex prudentis viri arbitrio faciendam, attendendo præſertim ſpem majorem, aut minorem, quam habebant cives emendi viliori pretio, aut vendendi majori. Cenſent aliqui, ſubdit, contractum reduci debere ad pretium medium, & id ſatis juſtum videtur, quia ſic reponitur æqualitas.

Q. 11. Quænam vendere poteſt venditor, quæ vero non? *R.* 1. Peccant graviter pro ratione materiæ venditores, vendentes rem defectuoſam in ſua ſubſtantia; & ignorato defectu ab emptore contractus eſt nullus; quia deficiente ſubſtantia rei non eſt aſſenſus in illam rem, ſed in alteram, quæ non eſt. Quando autem admixtio alterius rei talis eſt, ut ſubſtantiam non corrumpat, puta aquæ vino admixtæ &c. contractus quidem validus eſt; at venditor tenetur imminuere de pretio pro rata meræ mercis, & idem reparare damna, ſi quæ ex deceptione oriantur: & peccat graviter in decipiendo.

R. 2. Vendens unam rem loco alterius, quæ, ſecluſa omni dubitatione, ſit æque utilis ad finem ab empore intentum, quamvis infideliter agat, ad reſtitutionem non tenetur, dummodo pretium recipiat correſpondens rei datæ, ut docent multi: quia quamvis res non ſit eadem phyſice, eſt eadem moraliter. Quæ doctrina nemini eſt ante factum conſulenda; & pœnitenti, ne illa utatur deinceps inculcandum ob ejus periculum.

R. 3. Fraus circa quantitatem, pondus, menſuram eſt, ut injuſta, reſarcienda. Hinc qui aliquo artificio auget pondus, vel extenſionem mercis, v. g. avenam aqua perfundit, ad reſtitutionem tenetur; nam res vere, ac in ſe minorem habet quantitatem.

R. 4. Vendere mercem defectuoſam quoad qualitatem, eſt illicitum, & pro ratione defectus grave eſt, aut leve peccatum: quia eſt deceptio proximi cum onere reſarciendi; ut ſi ex. gr. vendantur carnes infectæ pro ſanis, vinum corruptum pro ſano, agitur contra juſtitiam; hi enim, aliique ſimiles defectus ſunt occulti, qui ab emptore animadverti aut non, aut vix poſſunt. Ita S. Th. q. 77. ar. 3. Quando vero venditor ſcit vitium occultum mercis, unde grave damnum evenire poteſt emptori, vel aliis ea utentibus, tenetur illud manifeſtare; aliter ipſi incumbunt omnia damna inde ſecuta præter reſtitutionem pretii; ut ſi ex. gr. vendat domum ruinoſam pro ſana, pannum aduſtum pro durabili &c. Ita D. Th. loc. cit. Ratio eſt, quia horum omnium fuit cauſa injuſta. Idem dicendum ob eamdem rationem, quando venditor dat mer-

mercem de præſenti bonam, quæ tamen inutilis eſt ad finem emptoris, qui interrogavit venditorem, an ad talem finem, vel uſum deſerviat; puta vinum ſervandum tempore æſtivo, quod venditor ſcit plerumque in æſtate corrumpi, quamvis alio anni tempore ſanum perſiſtat. Similiter ſi emptor venditorem interroget, an illa merx ſit ab omni vitio immunis; tunc non poteſt ullum vitium celare, quamvis patens, & manifeſtum: quod ſi aliquid celet, vel non dicat, etiamſi patens, decipit in re gravi interrogantem. Si vero de vitio tantum dubitet, debet interroganti hanc ſuſpicionem, aut dubium declarare; immo etiamſi emptor non interroget, tenetur hoc dubium aperire, & præcipue ſi ſit de vitio reddente mercem inutilem fini, ac uſui emptoris. Neque ſufficit illam vendere pretio diminuto, & correſpondente merci ſuſpectæ: quia emptor illam ſemper emit, ut bonam, & non vitiatam. Idem dicas in aliis conſimilibus caſibus.

R. 5. Si vitium ſit patens, neque venditor interrogetur: nihilominus ſi venditor animadvertat emptorem ob ſui hebetudinem, aut viſum deficientem, aut aliunde, non obſervaſſe vitium illud manifeſtum, tenetur illum admonere de vitio; quia in eo caſu, quamvis ſit abſolute manifeſtum, reſpective ad talem emptorem eſt occultum.

R. 6. Quando vitium rei occultum illam non reddit noxiam, neque inutilem emptori ad finem intentum; neque ſit alteri revendenda cum periculo præjudicii emptoris, tunc venditor non peccat, emptori illi primo nil interroganti, ſi illam vendat, vitio non manifeſtato, pretio alioquin merito rei correſpondente. Ita D. Th. loc. cit. Quia tunc nulla fit emptori injuria, nec damnum; & alias non poſſent conſervari commercia in republica.

R. 7. Si mercator ab amico certior fiat ſecreto per epiſtolam, brevi adventuram magnam copiam alicujus mercis, unde illius pretium ſit notabiliter minuendum; poteſt, ſi vult, totam illam mercem, quam apud ſe habet in magna quantitate vendere pretio currenti, ut ſe indemnem ſervet a brevi eventuro damno. Ita S. Doctor 2. 2. q. 77. ar. 3. Ratio eſt, quia vendit rem juſto pretio currente juxta communem peritorum æſtimationem, quæ communis æſtimatio non tollitur ex privata, & ſecreta alicujus notitia: ſicuti privata notitia valorem monetæ cras imminutum iri, non efficit, quod illam hodie expendere non poſſim pro valore hodierno. Propterea Senatores, qui ſcientia ſecreta ſciunt menſe venturo monetæ valorem fore imminuendum, cum non ſint deterioris conditionis aliis privatis, qui his notitiis privatis utuntur, poterunt tales monetas expendere pretio currente; non tamen executionem legis data opera differre, quouſque ſe dicta moneta exonerent; quia id eſſet, non uti, ſed abuti poteſtate, & ſcientia; & anteferre privatum commodum bono communi. Obſerva tamen, quod poteſt interdum in hoc peccari, & quidem graviter contra caritatem, ut ſi pauperi magnam copiam rerum brevi imminui-

Digitized by Google

minuendarum vendas; unde ipſi, ejuſque familiæ damnum valde grave ſit eventurum: quia caritas vetat, ne proximum in gravem neceſſitatem conjicias, ut lucreris. Quæ diximus de notitia privata venditoris reſpectu rei vendendæ; applicanda ſunt notitiæ privatæ emptoris reſpectu rei emendæ.

Q. 12. Quænam ſunt obligationes emptorum? *R.* 1. Tenetur aliquando emptor in conſcientia monere venditorem ignarum de bonitate, & valore rei, quam vendit; quæ ignorantia deducitur ex vili pretio, quod ipſe venditor exigit: quia hic error, cum ſit antecedens, cauſat involontarium, & efficit contractum nullum, & ſolvitur pretium injuſtum; ita communis. Quod ſi emptor cognoſcens valorem rei eroget pretium intra lineam juſti pro eadem, ait Lugo eum ſatisfacere ſuæ obligationi; quia erogat pretium juſtum. Multo autem magis tenetur emptor veritatem valoris mercis aperire venditori ipſum interroganti de ejus valore; quia etiam in hoc, ſecluſo quocumque doloſo artificio aſpernationis mercis &c. teneretur ſincere aperire, ſi ſciat vera pretia; & deinde cum eodem tractare de merce emenda.

R. 2. Si emens certus de præſtantia, & æſtimatione mercis, dicat aliquid venditori, quo poſſit reddi ſufficienter monitus, ut ſibi caute conſulat; tunc, ſive vendens habito hoc nutu ab emptore oſtendat ſe percepiſſe, poſſitque ſuſpendere venditionem, donec peritos conſulat de qualitate mercis; ſed id voluntarie omittat; ſive non perceperit; ſitque in morali neceſſitate vendendi, quin poſſit conſultationem præmittere, emptor conſcientiæ ſuæ non ſatisfacit. Non primum, quia emptor ex una parte eſt omnino certus de præſtantia v: gr. gemmæ; & alioquin ſibi apertus relinquitur aditus dubitandi, an, ſufficienter ad contrahendum, cognoſcatur a venditore. Non alterum: quia præſumi non poteſt venditorem condonare emptori reſiduum valoris, & pretii; cum condonatio illa non ſit omnino ſpontanea, & liberalis, qualis eſſe deberet, ut eſſet libera donatio.

R. 3. Quando tam venditor, quam emptor æqualiter ignorant valorem mercis, ejuſque perfectionem, & committendo ſe ſorti conveniunt de determinato pretio; juxta Cajetanum celebratur licitus contractus, cum uterque æquali periculo, vel fortunæ ſe exponat. At ſi hoc deeſſet, contractus eſſet injuſtus.

Q. 13. Cujuſnam ſunt rei venditæ fructus, & cujuſnam periculo ipſa perit? *R.* 1. Quando res vendita tradita eſt emptori, quamvis pretium nondum fuerit ſolutum, & venditor in dilationem conſenſerit, fructus rei ſpectant ad emptorem: quia per traditionem rei emptori a venditore factam, jam venditio ex parte ipſius conſummata eſt; & cum in dilationem conſenſerit, nullus ſupereſt titulus percipiendi fructus ex ea. Quod verum eſt, juxta plurimos etiamſi emptor ſit in mora culpabili ſolvendi, quamvis poſt traditionem rei, pretium nec ſit ſolutum, nec pro ſoluto habitum conſenſu venditoris: quia fructus ſequuntur ſubſtantiam rei; quæ

in

in hoc caſu pertinet ad emptorem; cum etiam rei periculum ſpectet ad ipſum: tum etiam quia, niſi alius titulus accedat venditori percipiendi fructus, quam ſola ſolutionis dilatio, jam, ut patet, fœneratitia eſſet fructuum receptio. At ſecus eſſet, ſi rem venditam nondum tradidiſſet, neque habuiſſet animum transferendi dominium ejuſdem in emptorem, quouſque irrogetur pretium, & nihil circa fructus conventum fuiſſet.

R. 2. Sermonem eſſe de fructibus adhuc pendentibus, & percipiendis ex re vendita; niſi aliter conventum fuerit.

R. 3. Fructus pendentes, & nondum maturi, qui venduntur ex. gr. cum vinea, aut horteo, quamvis nondum ſoluto pretio, neque facta translatione fundi in emptorem, etiam maturi effecti pertinent ad iſtum; quia juxta legem, *Fructus* 44. §. *De rei venditione*, fructus pendentes, tam maturi, quam immaturi cenſentur pars fundi, reique frugiferæ. Idem ob eamdem rationem dic de fructibus naſcituris, & producendis.

R. 4. Res determinata in individuo ex. gr. hoc dolium vini &c. etiam antequam empori tradatur, celebrato jam contractu, & habita fide de pretio erogando, ſi abſque culpa venditoris pereat; perit emptori, niſi aliter conventum fuerit: quia ſicuti ſentit commodum ex ea percipiendo fructus; ita & incommoda: ita leg. *Quod ſæpe*, §. *in iis de contrah. emptionib.* Secus eſſet, ſi perierit ex culpa venditoris, illam non cuſtodientis, ut tenebatur, aut quia fuit in mora culpabili illam tradendi emptori parato ad eam recipiendam.

R. 5. Si venditio ſit alicujus rei indeterminatæ in individuo, puta duorum doliorum vini ex duodecim, quæ habet in cella vinaria venditor, tunc res vendita periens perit venditori; & quouſque habet dolia vini tenetur dare duo, quia habet, quo ſatisfacere poſſit obligationi contractæ. Si autem aliquo eventu, ex. gr. incurſione belli omnia ſua dolia perirent, tunc, reſtituto pretio, ſi illud receperat, ad nil amplius tenetur. Ratio primi eſt, quia cenſetur facta venditio ſub conditione menſurationis vini; qua non ſecuta, venditio non fuit perfecta. Ex quo patet ratio ſecundi. Idem dicas etiam quando venditur aliquid ad corpus, & in individuo, dummodo ſibi reſervet emptor ante complementum contractus explorationem v. gr. frumenti. Debet tamen præfigi certum tempus ad has explorationes faciendas; quem terminum ſi prætergrediatur emptor, periculum ad eumdem ſpectabit. Quod ſi nullus terminus fuerit præſcriptus, poteſt venditor convenire emptorem, & coram teſtibus proteſtari, quod niſi infra tantum tempus exequatur explorationem, res pereat ipſi emptori.

Q. 14. An liceat vendere cum pacto retrovenditionis, & emere cum pacto redemptionis? *R.* 1. Pactum retrovenditionis, aut redemptionis in eo conſiſtit, ut, quando venditori libuerit, teneatur emptor rem emptam ipſi revendere. Hic contractus, quando eſt in favorem venditoris, licitus aſſeritur, dummodo aſſocietur ſe-

quen-

quentibus conditionibus. 1. Ut tam vendens, quam emens veram habeat intentionem emendi, & vendendi; aliter eſſet uſura palliata. 2. Ut rei venditæ dominium, periculum, fructus &c. ſpectent ad emptorem. 3. Ut minuatur pretium judicio peritorum, & timoratorum; ob onus pretio æſtimabile emptori impoſitum illam revendendi. 4. Ut redimatur eo pretio, quali pro tempore redemptionis a peritis æſtimabitur. 5. Ut revendatur in eo ſtatu, in quo vendita fuit; ſive ut ſervetur identitas rei venditæ: ex cod. de pact. inter venditor. & emptor. & leg. Canon. c. *Ad noſtram*; De emptione, & alibi.

R. 2. Pactum redimendi in favorem emptoris ſolius probabilius uſuram ſapit. Ratio eſt, quia, quamvis vere ematur res, &, ſi perierit, pereat emptori: nihilominus nullum periculum ſubire poteſt emptor, quando emit res immobiles; raro autem, quando emit res mobiles, quapropter vix unquam ab uſuræ labe pactum hujuſmodi purgari poteſt.

R. 3. Pactum revenditionis in favorem utriuſque, ſaltem periculoſum eſt pro conſcientia, neminique conſulendum: quia vix æqualitas ſervari poteſt in contrahentibus; quandoquidem longe difficilius eſt venditori invenire pecuniam erogandam emptori illam petenti, quam ipſi emptori poſt perceptos fructus revendere rem primo venditori.

R. 4. Contractus ab Hiſpanis dictus Mohatra, in quo aliquis emit rem a venditore ſummo pretio, eidem ex pacto ſtatim retrovendendam pretio infimo, eſt injuſtus, & reprobatus ab Innoc. XI. in theſi 40. ubi dicitur: „ Contractus Mohatra licitus eſt, „ etiam reſpectu ejuſdem perſonæ, & cum contractu retrovendi- „ tionis prævie inito cum intentione lucri “. At ſecus eſt, ſi hic Contractus fiat abſque ullo prævio pacto, tam formali, quam virtuali, tam explicito, quam implicito, & ſine ſcandalo. Ratio eſt, quia vendens pretio ſummo juſto bona fide vendidit, nil ſuſpicans de intentione retrovendendi in emptore.

Q. 15. Quæ, & an juſta ſunt alia pacta, quæ venditionibus addi ſolent? *R.* 1. Aliud ex pactis, quæ venditioni addi ſolent, dicitur lex Commiſſoriæ, quo vendens ita vendit, ut niſi emptor intra præfinitum tempus pretium ſolvat, merx non cenſeatur empta, & contractus irritus evadat; ſi tamen venditor, in cujus favorem eſt tale pactum, velit eidem renunciare, & velit nihilominus contractum ſubſiſtere, ſubſiſtet. Hoc pactum eſt juſtum, a jure l. 18. digeſt. approbatum, cum nulli noceat.

R. 2. Aliud item addi ſolet pactum, quod vocatur *Adjectionis ad diem*, quando venditur aliquid ea conditione, ut ſi alter intra certum, & definitum tempus aliquam meliorem conditionem offerat, res non cenſeatur vendita, & empta. Hoc pactum eſt licitum, dummodo ſincere eveniat, ſemota quacumque fraude, & pretium correſpondeat oneri impoſito emptori. Fructus autem rei hoc modo venditæ ad illum pertincbunt, de quo contrahentes convenerint,

nerint: quod ſi non conveniant, videant ingenue, quo animo contraxerunt, & juxta eumdem decernant, vel pacifice conveniant.

(*) Poſtremum hoc clarius exponit Petrus Collet. Aſſerit ipſe, quod ſi venditor uſus ſit verbis directis, diſerte exprimentibus contractum ipſo facto nullum fore, ac ſi venditio celebrata non eſſet, tunc fructus intermedio tempore percepti ad venditorem pertinere debent, prout ad eum pertinerent, ſi venditio nunquam celebrata fuiſſet. Ratio eſt, quia venditio hæc non fuit abſoluta, ſed conditionata, ſi pretium ſolveretur, aut meliorem conditionem alius non offerret. Si vero venditor uſus ſit verbis obliquis, & indirectis, quibus exprimeret contractum eſſe reſcindendum in poſterum, vel rem redituram eſſe ad venditorem; tunc fructus medii temporis ad emptorem pertinent; quia tunc contractus fuit abſolutus, & ſolum diſſolvitur ex tempore, quo conditio melior offertur, vel pretium non ſolvitur.

R. 3. Retractus Gentilitius, Italice, *di Ricupera*, eſt jus a legibus fere omnium regionum conceſſum proximo conſanguineo venditoris infra annum unum, & unam diem, reſcindendi contractum venditionis factæ, & ad ſe revocandi rem immobilem, idem pretium reddendo, quo eadem res ab extraneo, vel altero conſanguineo minus conjuncto empta fuerat: & eſt licitus, quia ab omnibus fere gentibus approbatur eo motivo, ut res familiæ ab ea poſſideri poſſint, & ab ea non divellantur. Dictus autem terminus temporis ad recuperandum conceſſus eſt tam contra præſentes, quam contra abſentes, quo elapſo, non amplius venditio reſcindi poſſet. Hinc peccat contra juſtitiam, qui fraudibus, mendaciis &c. impediret conſanguineum jus habentem ad recuperandum, illumque retraheret, aut impediret: quemadmodum peccaret ille extraneus, aut conjunctus remotior poſſidens rem illam immobilem, ſi proximiori recuperare volenti reſiſteret, aut timorem incuteret, ne recuperaret. Si vero plures eſſent ejuſdem gradus proximiores, qui recuperare vellent, tunc juxta aliquos cedenda res eſſet diligentiori illorum. Item agit injuſte ille, qui eo fine rem recuperat, ut carius eam vendat, aut, ut donet amico, aut alteri vendat: quia iſte abutitur privilegio legis conceſſo, ne familiæ ſuis bonis priventur. Videndæ ſunt conſuetudines approbatæ regionum, ſi aliquam exceptionem, aut variationem admittant.

Q. 16. Quid eſt evictio, & quæ ejuſdem obligatio? *R.* 1. Evictio eſt rei, quam quis ab alio emit, aut dono accepit, abductio ab eodem facta per ſententiam judicis. Venditor tenetur præter reſtitutionem pretii, compenſare damna, quæ inde provenerunt illi, a quo res abducta fuit. Si tamen venditor ignorabat rem eſſe alienam, tenebitur dumtaxat ad reſcindendum contractum, & ad reſtituendum pretium acceptum; quia tunc egit bona fide.

R. 2. Obligatio evictionis etiam in aliis contractibus oneroſis

locum

locum habet, puta in Permutatione, quando debitum ſolvitur creditori tradendo eidem rem aliquam loco pecuniæ: in hæreditate, quando nempe inter hæredes dividitur hæreditas; & ſic de aliis.

R. 3. Circa contractus donationis & promiſſionis gratuitos, quando donatio non incipit a promiſſione, ſed ab ipſa traditione rei, ſi res donata evincatur, donator ad nil tenetur, ſi donaverit, ignorans rem eſſe alienam, aut contentioſam; ſi vero donaverit id ſciens, & non præmonuerit donatarium, tenetur non pro evictione rei donatæ, ſed ad expenſas a donatario factas circa rem donatam, & ad damna ſecuta: ita lex *Ariſto* §. ult. *de Donat.* Si vero donatio incipiat a promiſſione, promittens tenetur de evictione, ſi promiſit rem determinatam ex. gr. duos modios tritici. Si autem promiſerit rem aliquam in individuo, ex. gr. hunc vitulum, & illum tradiderit promiſſario, ſi evincatur ab aliquo, non tenetur, de evictione: quia cenſetur non ſe voluiſſe obligare ultra illud jus, quod habebat in vitulum, qualecumque illud erat. Idemque puto, etiamſi, antequam vitulum traderet, vitulus evinceretur.

R. 4. Obligatio pro evictione comprehendit etiam uſusfructus evictos: ſunt enim pars, & portio rei venditæ: unde venditor tenetur de evictione illorum. Porro obligatio evictionis ligat etiam in foro conſcientiæ & obligat, juxta dicta de poſſeſſore bonæ, & malæ fidei; tract. 9. cap. 5. §. 6. Excipiuntur aliqui caſus, in quibus venditor bonæ fidei non tenetur de evictione: 1. quando in contractu declaravit expreſſe, ſe nolle teneri de evictione rei, caſu quo forte evincatur; dummodo hujus periculi omnino ignorans fuerit: ita lex *Emptorum* §. ult. *de actione empt.* 2. Quando emptor tempore emptionis rem eſſe alienam ſciebat. 3. Quando emptor potuit præſcribere rem emptam, & culpa, negligentiaque ſua non præſcripſit. Alios caſus videſis apud Covarruviam lib. 3. var. reſol. cap. 17. & Molinam diſput. 380.

Q. 17. Quænam ſunt Obligationes commiſſarii venditoris, & emptoris? *R.* 1. Si commiſſarius ſit aut famulus committentis; aut alter mercede conductus pro labore ſuo in vendendo, vel emendo; aut amicus committentis, qui amiciter ſuſcipiat vendere, aut emere pro amico, tenetur totum pretium rei venditæ, aut totum, quod percepit de pretio rei emptæ tradere committenti: quia horum quilibet egit ejus nomine, & non proprio. Proinde quando committens ait, ſe eſſe contentum, etiamſi vendat rem tanti, aut tanti emat; niſi expreſſe addat, quod ſi vendat pluris, aut emat minoris, dono relinquit ipſi commiſſario; tota utilitas ad committentem pertinebit; quia illis verbis non intelligitur ceſſiſſe dictis utilitatibus in caſu, quo commiſſarius ſua dexteritate illas reportet; ſed ſignificare voluit, quod etiam de tali ſumma erit contentus. Tunc autem cenſetur committens cedere utilitates illas commiſſario, quando iſte nec eſt famulus, nec

mercede conductus, nec eidem pro labore ſuo datur, aut promittitur ullum præmium, ait Lugo. Vel cum commiſſarius diligentiam, & induſtriam extraordinariam impendit, ad quam non tenebatur, ut docent aliqui ex Sylveſtro &c. ita tamen, ut tantum ſibi retineat, quantum meretur illa diligentia; unde ſi adhuc ſuperſit aliquid lucri, tenetur illud reddere domino.

R. 2. Quando adhibita a miniſtro omni morali diligentia non inveniat, niſi pretium, quod a domino rei taxatum fuerat, poteſt ipſe emere nomine proprio; cum non ſit deterioris conditionis, ac alii emptores. Et ſi deinde, expectata opportuna occaſione, rem jam emptam pluris vendat; manifeſtum eſt lucrum eſſe ſuum; Quippe quod ſit fructus rei jam ſuæ. Sed de his infra cap. 14. ubi ſpecialiter diſſeritur de Commiſſario.

CAPUT IX.

De Locatione, & Conductione.

Q. 1. QUid eſt locatio, quidve conductio? *R.* Locatio eſt contractus, quo uſus, ſeu fructus rei, aut perſonæ ad certum tempus traditur pro juſto pretio: & conductio eſt contractus, quo accipitur uſus rei, vel perſonæ juſto pretio erogato, vel erogando. Ex quibus duobus actibus unus contractus completus aſſurgit.

Q. 2. Quænam eſt materia locationis? *R.* res tam immobiles, quam mobiles, nec non proventus, & reditus beneficii; decimarum, commendæ &c. At bona eccleſiaſtica ex variis juribus locari non poſſunt, niſi ad triennium. Jus vero eleemoſynas percipiendi obtentum ex conceſſione Pontificis, vel Epiſcopi, ut quis poſſit ſuis, vel familiæ neceſſitatibus ſubvenire non poteſt licite locari, niſi quando qui jus quæſtuandi habet, eſt revera impeditus, & non poteſt illo jure uti, niſi per alterum, qui vices ejus gerat: quia ei debetur juſta merces pro ſuo labore.

Q. 3. Cuinam locari poteſt? *R.* Circa perſonas, quibus queat locari, hæc regula generalis ſtatui poteſt: quod quando locatio cooperaretur proxime ad peccatum alterius; profecto a locando abſtinendum eſſet. Vide dicta tract. 4. c. 9. §. 6.

Q. 4. Quandonam locatio diſſolvitur, & quando prorogatur? *R.* 1. Finito locationis tempore, idque advertente locatore, ſi conductor ſequatur uti re conducta, cenſetur tacite prorogata locatio juxta conditionem rei locatæ; & juxta præſcripta a lege pro ratione rei locatæ.

R. 2. Poteſt locator in quibuſdam caſibus expellere conductorem ante finitum tempus locationis: 1. quando non ſolvit pactam penſionem ſaltem ad biennium, neque offerat promptam ſatisfactionem:

nem:

nem: idque utroque jure apud Leſſium cap. 24. dub. 6. 2. Si res locata evadat neceſſaria locatori, quæ neceſſitas tempore locationis prævideri non potuerit. 3. Quando res locata indiget refectione neceſſaria, quæ nequeat executioni mandari, niſi dimittatur a conductore: debet tamen, refectione expleta, reſtitui conductori. 4. Quando conductor abutitur re locata in Dei offenſam, & proximi nocumentum.

R. 4. Contractus locationis non diſſolvitur, ſi mortuo locatore ſuccedat hæres univerſalis, qui tenetur ſtare locationi, ſicut conductor conductioni: cum hæres univerſalis gerat perſonam defuncti. Si vero res locata perveniat ad legatarium particularem, vel a locatore alteri vendatur, vel donetur, neque hic tenetur ſtare locationi, neque conductor conductioni. Ratio eſt, quia celebratio hujus contractus afficit perſonas contrahentes, neque afficit alias perſonas quæ non repræſentant ipſum locatorem, & conductorem. Excipiuntur tamen aliqui caſus, in quibus contractus iſte nequit diſſolvi: 1. quando primus locator in translatione rei locatæ appoſuit obligationem ſtandi contractui facto: 2. quando ſucceſſor locatoris primi convenit cum conductore, aut eidem conceſſit perſeverantiam in locatione. 3. Si conductor deduxerat in pactum, ut res illa alteri non traderetur, & res ipſa eſſet hypothecata pro firmitate contractus. 4. Quando quis ſuccedit in Majoratu, vel acquirit Fideicommiſſum: nam ſucceſſor, ſive fideicommiſſarius non eſt hæres ſuorum prædeceſſorum, ſed illius, qui Majoratum, ſive Fideicommiſſum inſtituit.

R. 5. Maritus, ſi ignorabat aliquod bonum dotale ſibi datum fuiſſe locatum, poteſt diſſolvere locationem antea factam a conſanguineis uxoris; quia maritus eſt ſucceſſor particularis, & ſpecialis in bonis illis quoad dominium utile. Secus autem, ſi id ſciebat: quia cum ſciens tacuerit, tacite conſenſiſſe cenſetur.

Q. 5. An, & quando remitti, augeri, & diminui poteſt, & debet penſio pro re locata? *R.* 1. Solvenda eſt penſio tempore conſtituto; &, ſi nullum fuerit conſtitutum, tempore conſueto in illa regione. Si locator neget, ſe accepiſſe penſiones, & conductor oſtendat ſchedas, ſeu chyrographa de ſolutionibus factis tribus ultimis annis, præſumitur in foro, quod ſolverit etiam anteriores: ita lex, *Quicumque* Codic. de Apochis public. lib. 10.

R. 2. Quando res locata redditur conductori inutilis, inutilitate orta ex ipſa re, abſque ulla ſua, & locatoris culpa; tunc locator non tenetur ad ſubſtituendum aliud loco rei illius locatæ; ſed dumtaxat debet remittere conductori penſionem pro rata temporis, quo inutilis evaſit: ita leg. *Sed addes*, §. *Cum quidam*, & leg. *Qui operas* §. *Locati*.

R. 3. Si conductor dimittat rem locatam; ex. gr. domum ob impedimentum huic ſuperveniens abſque ejus culpa, remittenda eſt ei penſio. Si autem impedimentum ortum habeat ex parte conductoris, tenetur penſionem integram ſolvere: ita tamen, ut ſi lo-

locator interea rem illam aliis locet; poterit conductor minus ſolvere, pro quanto correſpondet pretium novæ locationi a domino rei factæ: quia pretium illud ſpectat ad primum conductorem, qui poterat rem illam aliis locare, & penſionem lucrari; ita leg. *Si uno*, §. *Item cum quidam*. Unde etiamſi dominus interea domum locaſſet majori pretio, quam primo conductori, retento ſibi pretio locationis primæ, teneretur illud auctarium dare primo conductori; quia toto tempore locationis durante, fructus uſus ejusdem ſpectat ad primum conductorem. Ceſſato vero impedimento ſe tenente ex parte rei locatæ, tunc, niſi Dominus, durante impedimento ad longum tempus locaſſet domum alteri, tenetur conductor conductionis contractum continuare; quia nullum habet juſtum titulum recedendi.

R. 4. Locans bona fide rem alienam, quam putat eſſe ſuam, ſi hæc a proprio domino evincatur, tenetur dumtaxat ad procurandum, ut dominus illam conductori ad locationem concedat; quod ſi nolit, tenetur ad offerendum conductori rem æqualem, ſi poſſit: ſin autem, tenetur remittere penſionem. Idemque dicendum, ſi res locata abſque locatoris culpa a fiſco auferatur. Ratio horum eſt: quia ex vi contractus tenetur locator ad exequenda promiſſa, quantum poterit, & in ipſo ſteterit; quod ſi præſtare nequeat abſque ulla culpa, tenetur ad remittendam penſionem.

R. 5. Si fructus rei locatæ, ex. gr. fructus agri, minuantur ob fortuitam ſterilitatem, ſi nulla adſit poſitiva lex aliquid decernens, non extat obligatio minuendæ penſionis: quia cum anni abundantiores non augeant penſionem; ita neque ſteriles minuere debent. Si tamen pacta juſta in inſtrumento poſita fuerint, illis ſtandum erit. Si penſio conſtituta fuerit tempore imminentis periculi, exempli gratia excurſionis hoſtilis, & hujus periculi in locatione mentio facta non fuerit, detrahendum eſt de ſolita penſione; quippe quod in hujuſmodi circumſtantiis res minori pretio locari ſoleant, ratione periculi pretio æſtimabilis: & tunc ſtandum erit locationi ita diminutæ, ſive deinde damnum eveniat, ſive non: quia tempore contractus ita juſte conventum fuit.

R. 6. Ex æquitate, & benignitate juris, quando ex re locata nulli omnino colliguntur fructus, abſque ulla conductoris culpa, ob infortunium inſolitum, ex. gr. ob vaſtationem locuſtarum; liberandus eſt conductor a penſione. Ratio patet. Et ita agendum pro rata in caſu notabilis, magnæque ſterilitatis, juxta probabiliorem; idque intelligendum, etiamſi ſegetes ex. gr. in manipulum redactæ fuiſſent multæ, ſed excurſione hoſtium ex. gr., incendio &c. periiſſent, antequam in domum conductoris aſportarentur.

R. 7. Quod penſio non eſt augenda conductori, jam habenti rem conductam, ob ubertatem extraordinariam terræ, vel a caſu acci-

accidentali provenientem, ut probabilius docent Theologi: quia lucrum illud conductoris nemini nocet, ad diſcrimen gravis infortunii conductori evenientis; quod cum eidem plurimum noceat, pietas naturalis dictat, ut penſio minuatur. His non obſtantibus; ſi quæ ſint regionum leges aliter fieri diſponentes, quæ jam obtineant, eiſdem erit obtemperandum.

Q. 6. Quænam ſunt obligationes locatoris, & conductoris ad ſe invicem? *R.* 1. Quando perſona locat operam ſuam alteri, & conductor illa non utitur, quin a locante impediatur, tenetur conductor ſolvere pactam mercedem locatori operæ ſuæ, poſito quod interea alteri operam non locaverit; tunc enim, ſi eam locaſſet alteri pacto recedendi ab ipſo, ſtatim ac a primo conductore vocetur, detrahendum eſſe reſpective &c. ita communius, & rationabilius. Patet.

R. 2. Si opus inchoatum ab opifice, qui ſe peritiſſimum aſſeruit operi illi conſtruendo, eſſet adeo male elaboratum, ut inutile redderetur conductori; tunc iſte nullum pretium pro inchoato opere tenebitur erogare, ſi opus illud nullius meriti a peritis judicetur, & juſte ab opere proſequendo dimitti poteſt; cum conductorem deceperit. Secus eſſet, ſi dixiſſet, ſe totam ſuam diligentiam impenſurum; tunc enim dimitti utique poſſet a proſequendo, erogato tamen pretio convenienti operi.

R. 3. Famulus, qui ſe locavit hero ad biennium, ſi ſex menſibus caſu ægrotet, non tenetur completo biennio ad ſupplendum pro illis ſex menſibus; quia obligatio famuli eſt pro prædicto tempore.

R. 4. Tenetur locator rei alicujus manifeſtare vitia ejuſdem conductori, aliter tenetur ad damna inde conductori contingentia: ex leg. 19. §. *Locati*. Ratio patet a ſimili de venditione rei vitioſæ. Idque etiamſi vitium locator ignoret, ſed culpabiliter (nam inculpabiliter, non adeo facile eſt): quia locatio inſtituta eſt in commodum utriuſque contrahentis.

R. 5. Excepta omni conſuetudine, aut lege municipali, & attenta præciſa ratione contractus, conductor non tenetur ad expenſas faciendas in utilitatem rei locatæ, quæ utilitas ſit perpetua, aut longo tempore duratura etiam poſt expletum tempus conductoris, & non ſit utilitas, mere voluptuoſa; ſed aliquo modo neceſſaria. Expenſæ vero, quæ fiunt tempore conductionis, ſi ſint neceſſariæ ad colligendos fructus ex re locata ſpectant ad conductorem: ſi vero ſint neceſſariæ, ut poſſit haberi uſus rei locatæ, pertinent ad locatorem: leg. *Sed addes*; §. Inquilinus, & alibi. Si autem expenſæ non ſint neceſſariæ, quamvis reddant rem meliorem, & locatori utiliorem, nihilominus, ſi factæ fuerint abſque ullo, nec ſaltem tacito, conſenſu ejuſdem, rationabilius videtur, quod non tenetur eas ſolvere locator, qui juſte cogi non poteſt ad ſolvendum, quod ipſe ignoravit, & ſolutio redundaret in grave ipſius incommodum.

R. 6. Si uſufructuarius fundi ex. gr. viginti agrorum, eos locaverit alicui ad decennium: & iſte, ſpe fruendi re locata toto conductionis tempore eam meliorem fecerit: anno vero tertio locationis moriatur locator, & fundus devolvatur ad dominum proprietarium, qui nolit locationem continuare; rationabilius videtur, quod ſi expenſæ factæ reddant rem utiliorem, & meliorem, ſaltem ad aliquos ſequentes annos ex. gr. tres, vel quatuor poſſit conductor expenſas a proprietario exigere. Nam locator rem illam locando tranſtulit in conductorem jus ſuum; proindeque poterit eodem modo conductor exigere expenſas illas, ſicut exigere poſſet, ſi viveret locator. Addo, quod ſi uſufructuarius, poſtquam feciſſet eas expenſas, obiiſſet, poſſent ejus hæredes illas exigere a proprietario, in cujus utilitatem cedere debent; ergo idem dicendum de conductore fungente vicibus uſufructuarii.

CAPUT X.

De Emphyteuſi, & Feudo.

Q. 1. QUid eſt Emphyteuſis, & quid Feudum. R. Emphyteuſis eſt contractus, quo res immobilis alicui conceditur ad longum tempus, id eſt ſaltem ad decennium, addita obligatione penſionis annuatim ſolvendæ domino proprietario. Conditio ſervanda eſt, quod ſtatuatur penſio juſta; attenta qualitate rei, quæ datur, & duratione temporis, ad quod datur; propterea ſolet emphytheuſis durare tota vita conductoris, vel etiam duabus, vel tribus generationibus. Feudum eſt contractus, quo dominium utile alicujus rei immobilis conceditur alteri, pro fidelitate exhibenda per ſe, obſequioque perſonali præſtando, dominio directo rei apud infeudatorem remanente. Ad infeudantem ſpectat jus cognoſcendi de cauſſa inter eos, qui feudum poſſident, vel contendunt, quod jus non competit domino directo rei emphyteuticæ.

Q. 2. Quænam ſunt obligationes emphyteutæ? *R.* 1. Emphyteuta tenetur 1. certam penſionem vel in pecunia, vel in fructibus domino directo ſolvere ſtatutis temporibus: alioquin, niſi vera, & ſincera oblivio, vel verum, & reale impedimentum involuntarium excuſaverit, poterit repeti res data im emphytheuſim, una cum melioramentis ab emphyteuta factis, ſi non ſolverit per triennium pro ſæculari, per biennium pro eccleſiaſtica, ut Doctores dicunt. 2. Tenetur curare, ne ſua malitia, inertia, & negligentia fundus deterior evadat; alioquin poteſt ab ipſo auferri: Authent. *Qui rem*, Cod. de Sacroſ. Eccleſ. 3. Non poteſt vendere jus ſuum, ſeu meliorem ſtatum, in quo rem emphyteuticam poſuit, niſi prius interroget dominum proprietarium, an velit ipſe

Ipſe emere; cui conceduntur duo menſes ad deliberandum: quod ſi vendat ignorante domino omnia redeunt ad ipſum: leg. 3. Cod. *De jure Emphyt.* & cap. *Potuit, de locato*. Quod ſi vendidit quidem, ſed non tradidit emptori, antequam interroget dominum; aut ſi vendidit, & tradidit ſub conditione, quod ſi velit dominus, ſolvatur contractus, non incurrit præfatam pœnam; quemadmodum neque ſi donaverit, legaverit, oppignoraverit, permutaverit, 4. Quando ab emphyteuta res alienatur, dum illam donat alteri, aut cum altera permutavit, novus poſſeſſor ejuſdem debet domino directo ſolvere quinquageſimum valoris fundi: leg. 3. Cod. de jur. Emphyteut. Conſuetudo tamen obtinuit, aut Sylveſter, V. Emphyte. n. 28. ut ſolvatur trigeſima pars.

Q. 3. Quænam ſunt obligationes Feudatarii? *R.* 1. Feudatarius non poteſt donare, oppignorare, aut alio modo transferre feudum in aliam perſonam, aut familiam, ſicut poteſt emphyteuta; qui tamen non poteſt tradere inveſtituram, ſed debet eam petere a domino proprietario. At poteſt, quando libuerit, feudum reſignare, & a ſe abdicare, eo quod ſit contractus in ipſius utilitatem; quod non poteſt facere emphyteuta; quia datur ipſi res ad ipſam meliorandam. 2. Suo tempore requiſitus obſequia debita præſtare tenetur; alioquin feudum amittit. 3. Non debet illud alienare abſque conſenſu, & voluntate domini. Item feudum amittit, ſi ſit domino ingratus, illumque graviter offendat.

CAPUT XI.

De Ludo, & Sorte.

§. I.

De Ludo.

Q. 1. QUid eſt ludus, & quotuplex? *R.* Ludus eſt contractus, quo ludentes conveniunt, ut victori præmium aliquod cedat ab ipſis depoſitum. Ludus dividitur in induſtrioſum, in quo majorem partem habet ars, induſtria, dexteritas, robur &c. & in fortuitum, in quo exitus ſoli fortunæ, & caſui, vel ſaltem pro majori parte committitur.

Q. 2. Quando, & quale peccatum eſt ludus? *R.* Quando ludus eſt cum periculo peccati mortalis; ex. gr. cum periculo blaſphemandi, pejerandi, rixandi graviter, aut cooperandi peccato mortali alterius, aut cum aliis ſimilibus de ſe mortaliter malis eſt peccatum mortale, ut patet; eſt vero peccatum veniale, ſi ducat ad aliquid venialiter malum. Si autem ſit cum debita moderatione

tum quoad tempus ludendi, quam quoad quantitatem, quæ ludo exponitur, & ob animi levamen, & cum relatione ad finem honeſtum, ſine fraude, proximi injuria &c. tunc eſt virtuoſus; quando ſit, ut ſupponimus, ex illis, qui prohibiti non ſunt. Legatur S. Thom. in 4. diſt. 16. qu. 4. ar. 2. quæſtiunc. 1. & 2. 2. q. 168. ar. 3.

Q. 3. An ducentes, & tenentes domos ludo deſtinatas, quo luſores convenire poſſint, omniaque parata inveniant, ut ludo alearum ad beneplacitum vacent, peccant mortaliter? *R.* Affirmat. idque etiam juxta Doctores Theologiæ non ſeveræ. Ratio duplex eſt: prima legum auctoritas hujuſmodi loca ſtrictiſſime prohibentium, additis etiam pœnis in eos, qui eadem loca tenent: ſecunda, quia in hujuſmodi conventiculis plurima gravia peccata foventur, & præcipue plurium familiarum extrema excidia.

Q. 4. Quinam ſunt ludi alearum, & quibuſnam interdicuntur? *R.* 1. Alearum nomine ille dumtaxat ludus intelligitur, qui, ſive chartis, ſive taxillis, ſive quovis alio inſtrumento exercetur, & mero caſu fortuito victoria obtinetur. Ita enim communi ſenſu ſemper intellecta fuit vox aleæ, & contra hos ludos conſtitutæ fuerunt leges, tam civiles, quam eccleſiaſticæ; quippe quod maxime irritent homines ad prorumpendum in blaſphemias contra divinam Providentiam, cujus nutu etiam nobis fortuita juſto conſilio diſponuntur.

R. 2. Quicumque, etiam laicus, frequens admodum eſt in alearum ludo, juxta S. Raymundum lib. 2. Summæ tit. 2. alioſque graves Doctores, non eſt immunis a mortali; quod evincitur ex gravitate pœnarum a jure aleatoribus inflictarum, & ex periculo, cui ſe aleatores exponunt, iraſcendi contra Deum.

R. 3. Clericis interdictum alearum luſum omnia fere Concilia, tam Generalia, quam Provincialia, quam Diœceſana manifeſtant. Ita ex Tridentino ſeſſ. 22. art. 1. de Reformat. confirmante ſuper hoc omnes præcedentium Conciliorum, & Pontificum ordinationes, & pœnas, quacumque conſuetudine non obſtante. Immo idem Concilium prohibet Clericis alios etiam luſus, qui aliquam indecentiam admixtam habent, quos inter omnes chartarum ludi merito recenſentur. Quod autem diximus de Clericis, idem a fortiori, ut patet, urget pro Regularibus.

Q. 5. Quinam ludere non poſſunt, ludo alioquin permiſſo?

R. Juxta communem, Pupilli abſque licentia tutoris, minores abſque curatoris, & Religioſi abſque licentia Superioris nil exponere poſſunt: unde qui lucratur, tenetur lucrata reſtituere reſpective tutoribus, curatoribus, & Religioni: *eo quod lucretur ab his, qui rem ſuam alienare non poſſunt*, ait D. Thom. 2. 2. q. 32. art. 7. ad 2. Et idem dicas de filiis familias, qui cum moderate ludere poſſint, & ludo exponere de bonis caſtrenſibus, aut quaſi caſtrenſibus: non poſſunt quidquam de bonis adventitiis, & profecti-

fectitiis contra voluntatem patris, ſaltem expreſſam; quia ſi pater ſciat filium de prædictis bonis aliquid moderatum exponere, & taceat, videtur aſſentiri.

Q. 6. Quibus caſibus facienda eſt reſtitutio ob ludum? *R. 1.* Si ludens expoſuerit rem alienam, aut furto ſublatam, aut commodato, vel depoſito ſibi commiſſam, uſu non conſumptibilem, illamque perdiderit, & a colludente id ignorante illam evincat verus Dominus ejuſdem rei, tunc tenetur injuſtus perdens redintegrare victorem, ut patet; &, niſi ludus fuerit vetitus a lege, poterit victor perdentem compellere per judicem: ſi vero ludus ſit vetitus, unde non pateat acceſſus ad judicem, recuperet quod ſibi debetur, meliori modo, quo poterit. Si vero injuſtus ludens vicerit, tunc vel habebat alia bona, quibus, ſi perdidiſſet, poterat victori ſatisfacere; & tunc videtur poſſe retinere, quod vicit; vel non habebat, aut habendo animus deerat ſolvendi; & tunc non poteſt retinere, quod vicit; quia deeſt æqualitas in contractu exacta; & quia per injuſtam deceptionem illud obtinuit.

(*) Juxta doctrinam, quam tradit Angelicus 2. 2. q. 32. art. 7. ad 2. ille, qui ludo vetito lucratus eſt in iis locis, in quibus jus civile vim habet, nec contrario uſu abrogatum eſt, reſtitutioni redditur obnoxius, etiam ante ſententiam judicis. Quocirca propoſitio illa Auctoris: „ Si vero ludus ſit vetitus, unde non „ pateat acceſſus ad judicem, recuperet, quod ſibi debetur me„ liori modo, quo poterit “, temperanda videtur.

R. 2. Qui alium ad ludendum compellit, & moraliter cogit; ſi vincat, reſtituere tenetur paſſo coactionem, quod lucratus eſt; ſi perdat, repetere non poteſt. Ita S. Doctor in 4. diſtinct. 15. quæſt. 2. art. 4. quæſtiunc. 3. ad 2. quia læſit jus alterius partis, quæ vim paſſa eſt. 3. Qui utitur fraudibus injuſtis contra ludi leges, cujuſmodi ſunt e. g. ſignare chartas aliquibus notis ſoli fraudatori agnoſcendis, componere chartas artificioſe, ita ut meliores ſibi obveniant &c. At ſecus eſt de fraudibus permiſſis: cujuſmodi ſunt e. g. habere chartas meliores, & ſimulare formidinem, ut alter animoſius provocet, augeatque ſponſionem, & ita magis perdat, videre adverſarium ſumentem plures chartas, quam debeat, & tacere &c. 4. Qui arte ludendi eſt altero notabiliter peritior, ſi proſequendo ludum, & cognita clare alterius colluſoris longe minori peritia a ludo non deſiſtat: nam clare cognita inæqualitate contractus, evadit injuſtus, ſi celebretur: ludus autem eſt contractus. Si autem exceſſus peritiæ non ſit notabilis, non videtur injuſtus ludus. Unde quando longe peritior, qui ſe talem agnoſcit, invitatur a minus perito ignorante invitati peritiam, tenetur ille modeſte recuſare, ut probabilius, & communius docetur; neque, ſi ludat, poteſt retinere, quod lucratur; niſi prudenter ex circumſtantiis cenſeatur donatio ſpontanea lucri ex parte minus periti, aut aliquid ſimile. Multo minus

mus lucrata retinere poteſt, qui ſe fingit minus peritum; ut alteri fucum faciat, illumque decipiat, ludo expoſita ſibi lucrando. Hoc autem potiſſimum verificatur de ludis, qui non ſunt meræ fortunæ ſed requirunt etiam peritiam in ludentibus. 5. Qui in eodem ludo perdidit v. g. centum, quæ per fraudem antea lucratus fuerat, tenetur & illa centum, quæ perdidit, ſolvere, & etiam illa centum, quæ per fraudes acquiſierat; illa ex contractu ludi ſtricte obligante ad ſolvendum perdita; iſta ratione injuſtæ acquiſitionis. Item quando fraudator, niſi fraudes adhibuiſſet, certo perdidiſſet; tenetur & lucrum reſtituere, & etiam dare id, quod perdidiſſet. Si certus eſſet ipſum, etiam fraude non adhibita, non victum iri, dubitet autem, an victoriam eſſet reportaturus, poterit retinere id, quod expoſuerat; debebit tamen reſtituere rem, quam vicit, pro rata dubii; ſi autem fraude non adhibita certus ſit ſe victoriam non fuiſſe aſſecuturum, dubitet autem, an fuiſſet vincendus, tenebitur reſtituere rem alienam; quam lucratus fuit ob artes adhibitas, & tantum rei a ſe expoſitæ portionem, quæ coæquare valeat ſpem victoriæ alterius colluſoris, & ſic de ceteris juxta rationem dubii. 6. Ludens ludo vetito, & vincens juxta plures non tenetur reſtituere lucrata, antequam petantur a victo: ita ex jure Cæſar. cod. de Aleatorib. Secus eſt, ſi alicubi ſint leges municipales, jubentes reſtitutionem ante judicis ſententiam, quæ non ſint deſuetudine abrogatæ. Legatur S. Thom. 2. 2. q. 32. artic. 7. ad 2. Si victor in ludo vetito abſque ulla vi, vel fraude impediat, ne judex eum reſtituere compellat, non tenebitur reſtituere, quia non extat ſententia judicis. Quod ſi victus promiſerit, ſe non petiturum reſtitutionem, adhue illam petere poterit, niſi juramento ſuam promiſſionem firmaſſet: Ratio eſt, quia ceſſio proprii juris facta a victo caret valore, cum ſit contra bonum commune.

§. II.

De contractu Sortis.

Q. 1. QUid eſt contractus ſortis? *R.* Hic contractus, prout ad rem præſentem pertinet, duobus modis perficitur: 1. quando ex plurium conſenſu res aliqua diviſa in varias partes, eſt inter eos dividenda, & dici poteſt ſors diviſoria, quæ jure naturæ non eſt illicita, dummodo nulla fraus interveniat. 2. Quando res non dividitur, ſed interventu ſortis integra ad unum inter multos debet pervenire, & hic eſt ludus ille qui italice nuncupatur *Lotto*, dum multi aliquid contribuunt, ut deſcribantur inter illos, ex quibus unus, vel aliqui dumtaxat debeant ſortis favore rei, vel rerum ſorti commiſſarum fieri poſſeſſor, vel poſſeſſores.

Q. 2. Quæ, & quot conditiones requiruntur, ut hæc ſors ſit lici-

licita? *R.* Sequentes: 1. ne ita diſponantur res, ut ſors potius ſuper unum determinate cadat. 2. Debent contributiones taxari proportione ſervata ad præmium, quod emitur, tam quoad numerum contribuentium, quam quoad ſummam quantitatis contribuendæ. 3. Antequam contractus ineatur, debent publicari leges ejuſdem; &, cum non raro aliqua portio extrahi ſoleat ad pias cauſſas, id quoque ſignificandum eſt. 4. Ut hæ ſortes inſtituantur publica auctoritate, aut publico aſſenſu, qui taxet prudentum judicio quid contribuendum ſit.

(*) Animadvertendum eſt, etiam ſortitiones, ſeu, ut ajunt, loterias, quæ a privatis perſonis inſtituuntur, licitas eſſe, ſi abſint fraudes, omniaque, quæ juſtitia exigit, obſerventur; cum ludus iſte nec juſtitiæ adverſetur, neque caritati: non juſtitiæ; quia pactum inter ſortientes, & eos, qui præmia proponunt, ut unuſquiſque auferat, quod ei per ſortem obtigerit, & ſit contentus nihil pro ſua pecunia auferre, ſi ſors nihil dederit, tale, inquam, pactum eſt mutuum, & omnino ſpontaneum: ſcienti autem, & volenti non fit injuria. Non etiam caritati; etenim nemo cogitur pecuniam conferre, & contribuere ad ſortitionem, ſeu loteriam. Demum per nullam legem prohibetur, omnique caret ſuperſtitione.

Sedulo tamen animadvertendum occurrit diſcrimen, quod intercedit inter ſortitionem, ſeu loteriam, quæ in privatum commodum inſtituitur, & inter illam, quæ inſtituitur in publicam utilitatem. Nam in illa, qui præmia proponit, non debet plus notabiliter ea via lucrari, quam lucraretur, ſi alio quovis contractu licito ſuas merces diſtraheret. Secus eſt in altera ſortitione.

CAPUT XII.

De Sponſione, & Aſſecuratione.

Q. 1. QUid, eſt ſponſio? *R.* Sponſio, italice *ſcommeſſa*, eſt contractus quidam, in quo duo, vel plures de veritate alicujus rei, vel eventus contendentes, ſibi viciſſim aliquid ſpondent, ut ejus fiat, qui fuerit veritatem aſſecutus.

Q. 2. Quæ, & quot requiruntur, ut ſponſio ſit juſta? *R.* Sequentia: 1. ut ſponſio ſit de re, honeſta, aut indifferenti, & a nulla lege prohibita. 2. Ut res, de qua agitur, ſit utrique parti incerta: ita communius. Ratio eſt: quia alioqui in hoc contractu onero ſo non ſervaretur æqualitas, quæ in eo conſiſtit, quod uterque ſpondens viciſſim dat ſibi jus ad lucrum rei expoſitæ, ſi vera ſit pars, quam alteruter defendit: at certus de eventu præbet alteri jus apparens, & falſum, nullius veræ ſpei ad lu-

lucrum. Igitur non ſervatur æqualitas. Nihilominus ſponſio aliquando poteſt, immo debet eſſe inæqualis, ita ut unus perdat e. g. quinquaginta, alter centum ita poſtulante inæqualitate probabilitatis. 3. Ut neuter ſpondentium poſt initam ſponſionem absque juſta cauſſa reſiliat; alioquin ſolvere tenetur: quia jam contractus fuit mutuo eorum conſenſu celebratus. Si tamen fieret hic contractus ad modum ludi, italice *Disfida*, puta provocando ſe ad ludendum pila de tanta ſumma pecuniæ; & deinde alter nollet amplius ludere, tunc reſcinderetur contractus, neque quidquam eſſet reſtituendum: verum hæc non eſt ſponſio, ſed provocatio ad ludum, quo non poſito non acquiritur jus ad commiſſum.

(*) P. Antoine, Tract. de Contract. cap. 11. in reſp. ad q. 6. obſervat, quod ut hic contractus, (ſponſio nempe) ſit juſtus, requiritur etiam, quod res, de qua agitur, in eodem ſenſu ab utroque intelligatur.

Q. 3. Quid eſt aſſecuratio? *R.* Eſt contractus, quo quis pro pretio, vel *intereſſe* ſuſcipit in ſe periculum alicujus rei. Hinc liquet eſſe contractum onerosum, quamvis etiam poſſit gratis fieri; & tunc reducitur ad contractum gratuitum donationis. Celebratur autem aſſecuratio per mutuum conſenſum inter aſſecuratorem, & aſſecuratum.

Q. 4. Quænam requiruntur, ut hic contractus ſit juſtus?

R. Sequentia: 1. æqualitas inter pretium, & periculum rei aſſecuratæ, quod ſuſcipitur, conſiderata qualitate periculi, non rei eventu, ſed quando celebratur contractus. 2. Quod ambo contrahentes ſint dubii de periculo; ſi enim alteruter illorum eſſet moraliter certus, vel nullum extare periculum, vel rem jam periiſſe, aut certo eſſe perituram, injuſte contraheret; idque etiamſi ſciret ſcientia privata; proindeque decipiens teneretur, nedum reſtituere decepto, id quod ab ipſo accepit, verum etiam damna omnia ex contractu ſecuta. 3. In caſu, quo aſſecurans ſciret, longe minus, quam putatur, eſſe periculum; vel aſſecuratus conjiceret ex rumoribus, aut prudentibus indiciis, eſſe longe minus, quam communiter creditur; uterque tenetur hanc notitiam manifeſtare; aliter tamquam deceptores tenerentur reſtituere pro rata notitiæ habitæ majoris, vel minoris periculi, quamvis privata eſſet notitia acquiſita; quia cum fundamentum hujus contractus ſit gradus periculi, hoc occultato corruit æquitas ejuſdem.

C A-

CAPUT XIII.

De Fidejuſſione, Pignore, & Hypotheca.

Q. 1. QUid eſt fidejuſſio? R. Eſt alienæ obligationis in ſe ſuſceptio, ut fidejuſſor ſe ad illam implendam obſtringat, ſi debitor principalis ab ea defecerit. Hinc contractus perficitur ſolo contrahentium conſenſu in foro conſcientiæ, relictis pluribus ſubtilitatibus a juriſconſultis exactis pro foro exteriori, quæ minus probantur a Theologis.

Q. 2. Quæ, & quot conditiones ad valorem hujus contractus requiruntur pro foro conſcientiæ?

R. Sequentes: 1. ut fidejuſſio ſit acceſſoria contractui debitoris principalis, etiamſi fidejuſſor fidejuſſerit, antequam ab altero celebretur contractus, puta emptionis: neque fidejuſſio incipit exiſtere, niſi celebrato contractu, & alter principalis contrahat obligationem ſolvendi. 2. Quod fidejuſſor ad plus non obligetur, quam ſit obligatus debitor principalis, tam quoad ſummam, tam quoad qualitatem peculiæ, aut rei; eo quod ſit in merum ſupplementum. 3. Quod ſi obligatio principalis ſit irrita, irrita quoque ſit fidejuſſio, ob eamdem rationem. 4. Ne compellatur fidejuſſor ſolvere, niſi facta exploratione, an debitor principalis ſolvere queat, aut in toto, aut in parte; & tenebitur fidejuſſor ſupplere, quod ille non poteſt: ex Authent. *de Fidejuſſionib.* & Authent. *Præſente* cod, ejuſdem tituli. 5. Quod fidejuſſor ſit habilis ad ſolvendum pro alio; alioquin peccat graviter, ſi certus ſit de ſua impotentia decipiendo creditorem: & præter debiti ſolutionem tenetur ad damna, ſi quæ ex hac deceptione creditori evenirent. 6. Quod ſit perſona ad fidejubendum idonea. 7. Quod fidejuſſio gratis fiat. Addunt aliqui, dummodo fidejuſſor nullum damnum prudenter prævideatur paſſurus: quia tunc, cum evaderet onus pretio æſtimabile, poſſet de aliquo pretio convenire. Hæc dicta ſint ſecundum jus commune abſque præjudicio legum, & conſuetudinum municipalium.

(*) Cenſent plures, licitum eſſe pro fidejuſſione exigere pretium a debitore pro ratione quantitatis debiti, & periculi. Quippe obligatio ſolvendi debitum alterius eſt onus pretio æſtimabile, nec fidejuſſor tenetur illud gratis aſſumere. Id tamen, quod pro fidejuſſione exigitur, moderatum eſſe debet. Immo, ſi fidejuſſio a periculo, & moleſtia immunis ſit, juxta plures, quibus eſt aſſentiendum, nihil omnino exigi poteſt; quia tunc obligatio, quæ ſuſcipitur, non eſt onus pretio æſtimabile.

Animadvertendum autem eſt, poſſe mutuantem pretium alicui dare, ut ſe in ipſius gratiam fidejuſſorem conſtituat; ac inſuper poſſe eumdem mutuantem aliquid accipere a fidejuſſore, ut eum liberet ab obligatione aſſumpta, ſi debitor ſolvendo impar futurus

rus eſſe judicaretur. Legantur P. Antoine tract. de contract. p. 2. cap. 10. quæſt. 3. & Petrus Collet pariter tract. de contract. p. 2. ſect. 2. art. 2. cap. 8.

Q. 3. Quid eſt pignus? *R.* Eſt contractus in quo creditori traditur à debitore res aliqua mobilis pretio æſtimabilis ad ſecuritatem ſui crediti: unde res tradita ita remanet eidem obligata, ut ex ipſa poſſit deducere ſolutionem ſervatis ſervandis.

Q. 4. Quid eſt hypotheca? Eſt contractus, quo creditori obligatur a debitore res immobilis ad ſecuritatem ſui crediti, ut ex ea deducere poſſit ſolutionem ſervatis ſervandis. Conficitur autem hypotheca non rei traditione, ſicut pignus; ſed ſolà conventione inter contrahentes: item ad hypothecam non requiritur, ſicut ad pignus, ut res ſit determinata; ſed aliquando, immo plerumque eſt rei confuſim datæ; ut fieri ſolet in hypotheca generali omnium bonorum debitoris.

Q. 5. Quotuplex eſt hypotheca? *R.* Duplex, nempe conventionalis, ſeu expreſſa, quæ fit expreſſo partium conſenſu, & mutua conventione, vel etiam decreto judicis: alia eſt tacita, ſeu legalis, quam conſuetudo, vel lex attribuit, quamvis de ipſa in contractu nulla mentio fiat. Hypotheca inſuper alia eſt generalis, afficiens omnia bona debitoris tam præſentia, quam adventura: alia particularis afficiens rem, vel res determinatas; & tranſit ad quoſcumque res illæ pervenerint, quouſque debitum extinguatur.

Q. 6. Quænam ſunt obligationes oppignerantis, vel hypothecantis? *R.* 1. Debet oppignerans, vel hypothecans tradere creditori rem oppignerabilem, vel eidem obligare hypothecabilem. Res autem, quæ dari poſſunt in pignus, vel hypothecam ſunt omnes illæ, quæ vendi poſſunt; habitæ etiam in ſpe; res incorporales, nempe jura, credita, quæ quis habet; uſusfructus alicujus capitalis, emphytheuſis, non tamen feudum, niſi obtenta prius permiſſione a domino directo feudi: item juriſdictio. 2. Ne oppignerans, vel hypothecans eamdem rem pluribus det, vel obliget, niſi revera ſufficiat pro eorumdem creditis aſſecurandis. 3. Quod oppignerans compenſet omnes expenſas a creditore factas, ne res oppignerata pereat, vel lædatur, vel ut conſervetur; neque poteſt pignus petere, niſi integre ſatisfecerit etiam pro hujuſmodi expenſis. 4. Ne debitor vendat rem hypothecatam, niſi prius moneat de hoc volentem illam emere; nam graviter deciperet illum id occultando.

Q. 7. Quænam ſunt obligationes creditoris, cui datum eſt pignus, vel facta hypotheca? *R.* Sunt ſequentes: 1. tenetur conſervare pignus, ne pereat, aut deterius evadat: alioqui tenebitur de damno ſecuto ob ipſius culpam latam, vel levem juridicam, juxta regulas contractus cedentis in utilitatem utriuſque. 2. Non poteſt uti re oppignorata abſque debitoris conſenſu; aliter gravaretur de furto; leg. 56. *de furtis*, niſi utatur in utilitatem debito-

bitoris, ne deterior evadat. Quod ſi debitor concedat illius uſum; valor talis uſus debet in ſortem computari; alioqui committetur uſura. 3. Tenetur fructus perceptos ex re oppignorata, vel hypothecata; computare in ſortem deductis impenſis ſuis ac laboribus pro eis percipiendis: quia res illa eſt debitoris: 4. Non poteſt ita contrahere, ut; ſi debitor non ſolvat tempore conſtituto, pignus cenſeatur creditoris pro debito: nam hæc conventio utroque jure prohibetur. 5. Non poteſt vendere pignus, niſi, debitore tempore debito non ſolvente, & eo prius monito. Quod ſi pluris vendat, quam ſit debitum, tenetur exceſſum reſtituere creditori. 6. Tenetur creditor, ſoluto toto debito & non ante, eo quod jus in pignus ſit indiviſibile pro toto debito, reddere pignus debitori: leg. *Quamdiu*, Cod. de diſtract. Pignor. & alibi.

CAPUT XIV.

De Depoſito, Sequeſtro, Commodato, & Precario.

Q. 1. QUid, & quotuplex eſt depoſitum? *R.* Eſt contractus, quo traditur res alicui cuſtodienda: Perficitur ſolum rei traditione a depoſitario acceptæ ad cuſtodiam; niſi ille forte ex officio teneatur eam cuſtodire, ut ſunt caupones, ſtabularii, aurigæ, nautæ &c. qui ex vi officii ſui curam ſuſcipiunt rerum depoſitarum in cubiculo, in navi &c. cuſtodiendarum; niſi tranſeunter ibi ſis moraturus.

R. 2. Depoſitum eſt duplex; nimirum purum, quod ſuſcipitur in gratiam ſolius deponentis, & mixtum; quod reſultat in utilitatem etiam depoſitarii; ut e. g. ſi eidem pro cuſtodia aliquid tribuatur; & tunc immiſcetur alteri contractui, aut locationis, aut mutui &c.

Q. 2. Quænam ſunt obligationes depoſitarii? *R.* Sequentes: 1. per ſe loquendo attenta natura hujus contractus non poteſt depoſitarius uti re depoſita, cum eidem tradatur, non ad uſum, ſed ad cuſtodiam: Si tamen opus eſſet, aliquando uti re depoſita, ne deterioraretur per non uſum, tunc prudenter, & rationabiliter præſumitur conſenſus Domini; ut debita moderatione depoſitarius ea utatur ob hoc ſolum motivum. Quod ſi Dominus uſum concedat, tunc depoſitum tranſit in mutuum, ſi res depoſita ſit uſu conſumptibilis, aut alienabilis; vel ſi talis non ſit, in commodatum, ſi gratis ejus uſus concedatur, aut in locationem, ſi pretium exigatur pro uſu. Porro ſecundum multos Domini conſenſus præſumitur circa uſum pecuniæ depoſitæ, cum eam tradit nec ſacculo clauſo, nec obſignata, nec alio indicio oſtendit ſe utendi facultatem denegare, modo recipiens ſit moraliter certus

rus ſe eam ſoluturum, cum primum exigetur; alioquin probabilius peccare videtur. 2. Tenetur depoſitum reddere ſtatim ac a deponente petitur, quamvis dixiſſet, ſe non petiturum, niſi poſt tantum tempus. Excipe, niſi prævideat prudenter ab eodem repeti in damnum ſuum, vel proximi; puta ſi repetat enſem ad ſe, vel hoſtem occidendum. Item, niſi deponens fuiſſet furatus rem depoſitam; & multo minus, ſi eam depoſuiſſet in manibus Domini rei depoſitæ, qui, ſi ut ſuam probaverit, poteſt eam retinere: item ſi non fuerit adhuc præſtita ſatisfactio pro expenſis circa rem depoſitam neceſſario factis: &c. 3. Tenetur depoſitarius ad damna dumtaxat pro dolo, & culpa lata; quia eſt contractus cedens in utilitatem ſolius deponentis, ſi ſit mere gratuitum depoſitum: quod ſi cederet etiam in utilitatem depoſitarii, teneretur de culpa etiam levi; & etiam de leviſſima, ſi ſe obtuliſſet ad cuſtodiendum rem magni momenti, & ſpopondiſſet exquiſitam diligentiam, juxta dicta de contractibus in genere. Cavere autem debet depoſitarius, ne rem depoſitam tradat, niſi aut Domino ejuſdem, aut tali perſonæ ab eo miſſæ.

(*) Quæres: an poſſit quis depoſitum retinere titulo compenſationis? *R.* Negat. eſt enim depoſitum res adeo ſacra; ut leges, tum Canonicæ, tum civiles in eo noluerint eſſe locum compenſationi. Sunt tamen, qui rem depoſitam pro expenſis in ea factis retineri poſſe exiſtiment, niſi lex aliqua locorum obſtet, ut & Auctor docet.

Q. 3. Quid eſt contractus ſequeſtri? *R.* In eo conſiſtit, quod res controverſa traditur alicui cuſtodienda, ut deinde ad illum perveniat, cui juſte adjudicabitur.

Q. 4. Quid eſt commodatum? *R.* Eſt contractus, quo res aliqua gratuito traditur alteri ad merum uſum uſque ad tempus conſtitutum; ita ut antequam tempus finiatur, regulariter repeti non poſſit. Hinc patet materiam hujus contractus eſſe tam res mobiles, quam immobiles, quæ uſum ſui ſuſcipere poſſunt.

Q. 5. Quænam ſunt obligationes commodantis, & commodatarii? *R.* 1. Sequentes: 1. ut commodans manifeſtet vitia rei commodatæ, ne ulli noceat; alioquin tenebitur de damno inde ſecuto, §. 22. *commodatum*. 2. Ut faciat expenſas extraordinarias circa rem commodatam. 3. Ne repetat ante conſtitutum tempus; aliter teneretur ad damnum inde contingens commodatario; niſi forte ex carentia rei ſuæ damnum conſimile, aut majus inopinato immineret ſibi, ut docet probabilior. Ratio eſt, quia in contractibus gratuitis contrahens implicite ſaltem intendit velle quidem alteri favere, at abſque ſuo notabili damno non præviſo, cui non poſſit aliter providere.

R. Obligationes commodatarii ex communi ſunt: 1. ne utatur re commodata, niſi ad eum uſum, pro quo eam recipit, vel pro quo prudenter credat Dominum præſtiturum conſenſum: ita inſtitut. De obligat. quæ ex delicto &c. 2. ut, finito tempore conſtitu-

ſtitu-

ſtituto rem commodatam reſtituat; ſi enim ſit in mora culpabili, & res quocumque caſu pereat, ipſi perit; & tenetur ad omne damnum ex tali mora ſecutum: 3. ut faciat omnes expenſas ordinarias pro conſervatione rei commodatæ; leg. 18. §. *commodati*. 4. Ut cuſtodiat rem commodatam ſumma diligentia; unde tenetur ad damna ex culpa etiam leviſſima, utpote contractus cedens in ſui ſolius utilitatem: ita cap. unic. *de commod.* Tenetur etiam ad reſtitutionem rei commodatæ, quæ perit, vel amittitur, dum per tertium remittitur, ſi non adhibuit diligentiam, ac prudentiam maximam, ut fidelem, ac idoneum inveniret: ſecus, ſaltem in foro conſcientiæ, ſi hanc adhibuit; vel ſi tertius ille a commodante fuit electus; tunc enim res domino ſuo perit.

(*) Addit Pater Antoine, Tract. de contract. part. 1. cap. 4. quæſt. 3. reſp. 2. in fin. Quod ſi in utriuſque commodum res fuiſſet commodata alteri, hic tenebitur ſolum de culpa levi; ſi vero in ſolius commodantis, de culpa lata juxta regulas alibi traditas.

Q. 6. An res aliena commodata debeat præferri propriæ, ſi utraque conſervari nequeat, ut in periculo incendii, naufragii, &c. *R.* Si res commodatæ ſint pretioſiores, aut æque pretioſæ, ac tuæ, teneberis præſervare commodatas, ut æquitas poſtulat. Si autem tuæ ſint pretioſiores, & eas ſalvare velis, juxta probabiliorem teneris reſarcire dominum quoad valorem rerum tibi commodatarum, & pereuntium; quia tuas prætuliſti: ita ex leg 5. §. *Commodati*: non enim eſt juſtum, ut, qui beneficium tibi contulit commodando, jacturam rerum ſuarum patiatur, ut tua ſerves.

Q. 7. Quid eſt Precarium? *R.* Eſt contractus, quo res conceditur alicui ad uſum, ſicut in commodato, cum hac diſtinctione, quod in precario nullum conſtituitur tempus, & poteſt repeti ad beneplacitum concedentis; ſecus eſt, ut diximus, in commodato.

Q. 8. Quid eſt mandatum? *R.* Eſt officium ſuſceptum in gratiam alterius, ſeu obligatio ab aliquo ſuſcepta aliquid agendi gratis in gratiam alterius, e. g. aliquid emendi, vendendi &c. additur ly *gratis*, quia ſi pretio ſit, erit locatio operæ, & non mandatum.

Q. 9. Quænam ſunt obligationes mandantis, & mandatarii?

R. 1. Obligatio mandantis in eo poſita eſt, ut ſubminiſtret mandatario requiſita ad mandati executionem, & ſolvat omnes expenſas ab eo factas, id dictante lege naturali.

R. 2. Obligationes mandatarii ſunt: 1. ut omnem diligentiam adhibeat, ac ſi ageret in cauſſa propria: nam ad hoc ſe obligavit acceptando mandatum; aliter decepiſſet mandantem: leg. 21. cod. *Mandat.* 2. ut nitatur negotium ſuſceptum conſummare, & perficere meliori modo, quo poteſt: leg. 17. §. *Commodati*.

3. Ut compenſet damna, ſi dolo, aut culpa lata juridice peccet: leg. 3. §. de negot. geſtore: quia eſt contractus cedens in ſolius mandantis utilitatem: teneretur etiam de levi culpa, ſi ſe obtuliſſet, dum alius ipſo diligentior in promptu erat; immo etiam de leviſſima culpa, ſi maximam diligentiam ſpopondiſſet, aut ſi illam negotii natura poſtularet. 4. Ut minime confinia mandati impoſiti prætereat: leg. 5. §. *Mandati*. 5. Ut nihil petat pro mandato exequendo; aliter eſſet locatio operæ; unde non poteſt ſe compenſare occulte pro labore, & tempore impenſis in gerendo negotio: ita leg. 1. §. *Mandati*.

TRACTATUS XI.

In octavum Decalogi Præceptum.

CAPUT UNICUM.

De Obligationibus Perſonarum ad legale judicium requiſitarum.

§. I.

De ſpectantibus ad perſonam Judicis.

Q. 1. QUænam ſunt obligationes judicis? R. Juxta communem judex tenetur 1. quoad intellectum ea ſcientia pollere, quæ neceſſaria eſt ad recte judicandum; cum quilibet teneatur ſub gravi eas cognitiones habere, quæ ad proprium miniſterium recte obeundum ſunt neceſſariæ; quales ſunt in judice ſcientia Legum, ſcientia conſuetudinum, & regularum in materia juris, & juſtitiæ. Quando igitur ex imperitia errat judicando, quamvis exiſtimet ſe recte judicare, tenetur omnia damna parti ex ſuo judicio detrimentum paſſæ reſarcire; ita ex leg. eccleſiaſt. cap. ult. *De injuriis*. 2. Tenetur juxta D. Thom. 2. 2. quæſt. 60. art. 2. ad 3. eſſe immunis ſaltem in oculis hominum ab illis criminibus, de quibus judicium profert. Item tenetur judicare ſecundum leges tam quoad ſervandum ordinem procedendi in forma judicii, quam quoad ferendam ſententiam ſecundum ſtatuta a legibus. Ita idem S. Doctor loco cit. alioquin judicium deficeret vel a juſto naturali, vel a juſto poſitivo. 3. Quando non conſtat clare, cuinam parti litigantium competat jus; tenetur judex judicare ſecundum probabiliorem; quia aliter eſſet acceptator perſonarum. Proinde Innoc. XI. reprobavit hanc theſim num. 2. „ Probabiliter exiſti-

„ mo

„ mo judicem poſſe judicare juxta opinionem minus probabi- „ lem “. 4. Quando argumenta partium ſunt æque probabilia, & res controverſa a nemine earum poſſidetur, debet res æqualiter inter eas dividi, ita exigente æquali jure earumdem. Hinc reprobavit Alexand. VII. theſim num. 26. „ Quando litigantes „ habent pro ſe opiniones æque probabiles, poteſt judex pecu- „ niam accipere pro ferenda ſententia in favorem unius præ „ alio. “ 5. Ex communi ſententia judex non poteſt licite munera a partibus, antequam ferat ſententiam, recipere; neque etiam eſculenta, & poculenta, quidquid aliqui dicant: nam pro ſententia juſta non poteſt quidquam recipere, cum teneatur ad illam proferendam: & multo minus pro injuſta; quia venderet juſtitiam: unde in primo caſu tenetur remittere ſtatim dona ſibi miſſa, vel recuſare oblata; in ſecundo autem tenetur ad omnia damna ex ſua ſententia injuſta parti læſæ illata. 6. Tenetur judex ſub mortali providere de Advocato pauperibus, nedum extrema, ſed etiam gravi neceſſitate advocati laborantibus, qui illos defendat in cauſſa juſta; quamvis non habeant unde ſolvant. Advocatus autem tenetur juſtæ juſſioni obtemperare, ex præcepto gravi dilectionis proximi, ut patet. 7. Tenetur judex celeritate moraliter poſſibili expedire lites; alioquin liber non erit ſine juſta cauſſa differendi ab onere redintegrandi damna, & expenſas; quas compulſi fuere litigantes, præcipue advenæ, facere ob dilationem; ita in cap. *De ſentent. & re judicat.*

Q. 2. An judex debeat habere juriſdictionem, & auctoritatem in perſonas, & cauſſas judicandas? *R.* Affirmat. ratio patet, quia injuriam faceret tum litigantibus, ipſos ſibi ſubdendo, cum non poſſit; tum judici, cujus ſunt legitime ſubditi. Quatuor autem modis habetur juriſdictio legitima; nempe ratione poteſtatis ordinariæ, vel delegatæ; ex partium litigantium conſenſu, & compromiſſo; ratione delicti in ſuo territorio commiſſi; & ratione rei in ſuo territorio exiſtentis, de qua excitatur lis contra poſſeſſorem.

Q. 3. An judex judicans ex cognitione injuſte extorta, graviter peccat, & tenetur ad reſtitutionem damnorum ex tali judicio ſecutorum? *R.* Affirmat. Quia injuſte egit, notitiam illam acquirendo mediis, quibus uti non poterat ſine læſione juſtitiæ: unde confeſſio, quæ injuſtis modis extorquetur a reo, obſtruit aditum procedendi ad prolationem ſententiæ. Extorquetur autem injuſte confeſſio, 1, ſi judex interroget reum, nulla præcedente infamia, vel ſemiprobatione, aut ſine ſufficientibus indiciis. 2. Si tormenta adhibuit, quando non debebat; & quamvis die ſequenti reus confeſſionem ratam habeat, nihilominus nullum robur addit; quia cum confeſſio fuerit injuſte ablata, etiam ratihabitio ejuſdem eſt nulla. 3. Si perſona torqueri non poterat, quia vel privilegiata ob dignitatem, aut ob aliud motivum, vel infirmitatis, vel ætatis

tis incompetentis. 4. Si doloſe actum fuerit, puta promittendo ficte impunitatem.

Q. 4. Quomodo judex ſe gerere debet circa accuſationem?

R. 1. Quando judex procedit per viam accuſationis, & accuſatio eſt juridica, teſtem juridice interrogat, etiamſi ante accuſationem nulla infamia præceſſerit. Ratio eſt: quia accuſator jus habet accuſandi crimen, quod ſe probaturum ſpondet; unde judex debet ejuſdem accuſationem, & probationem admittere, prout exigunt jura, ne deſit officio ſuo. 2. Quando judex procedit per viam denuntiationis; tunc interrogat juridice teſtes, quando agit ad inſtantiam denuntiatoris rationabiliter petentis, ut cauſſa examinetur: quia tunc hujuſmodi denuntiatio tenet locum accuſationis, eidemque æquivalet.

Q. 5. Quid judici ſervandum circa inquiſitionem?

Inquiſitio alia eſt generalis, quando judex generaliter inquirit, an leges obſerventur: alia ſpecialis, quando de determinata perſona, determinatoque delicto inquirit: & alia mixta, quando inquirit generatim de aliqua perſona, & ſpecialiter de crimine determinato; vel e contra. Igitur *R.* 1. Judex etiam abſque ullo motivo poteſt licite facere inquiſitionem generalem: quia ex vi muneris ſui ad ipſum ſpectat invigilare ſuper legum obſervantia, removere delicta, eademque emendare, & punire in aliorum exemplum; & aliunde nemini fit injuria, ut patet.

R. 2. Quando crimen eſt publicum, & ignoratur criminoſus, poteſt, & tenetur judex inquirere in genere, quiſnam illud perpetravit: nam id exigit bonum publicum; alioquin crimina ſoboleſcerent ſpe immunitatis a pœna. Non poteſt tamen licite judex facere inquiſitionem ſpecialem contra aliquem inquiſitione tendente ad punitionem, niſi præceſſerit ejuſdem perſonæ diffamatio, vel ſemiprobatio, vel aliud juſtum motivum, a quo aperiatur aditus inquiſitioni; ex cap. 21. & 22. *de accuſationib.* quia ſpecialis inquiſitio ad puniendum non modicum detrimentum affert famæ inquiſiti, qui redditur ſuſpectus de patrato delicto.

R. 3. Judex, qui eſt princeps ſupremus, poteſt de jure abolere accuſationem, quamvis ordinatam ad bonum commune, quando ipſi in conſcientia videtur ita expedire bono, & quieti communitatis: quia cum accuſationes juſtæ ordinentur ad bonum commune, quoties prudentiæ Principis apparet, melius dicto bono provideri, ſi accuſatio aboleatur, id ſibi licitum erit: judex autem inferior ſupremo id agere non poteſt, regulariter loquendo, quia ipſi de jure id non competit. At ſecus eſt juxta Cajetanum ſup. artic. 1. quæſt. 68. ſi bonum commune exigat, ut accuſationem non admittat, aut inchoatam aboleat, ſuſpendendo proſecutionem, vel diſſimulando.

R. 4. Judex in inquirenda veritate non poteſt licite uti tortura, niſi poſt adhibita omnia alia media ad veritatem aſſequendam;

dam; quia aliter agere eſſet inhumanum reſpectu judicis, & periculoſum reſpectu perſonæ judicatæ. Ad torquendum autem reum prærequiruntur indicia, aut probationes de commiſſo gravi crimine, digno pœna mortis, tali medio; & cruciatus correſpondentes; ita ut ſola confeſſio rei ad plenam probationem deeſſe videatur. Qui autem ſemel tortus fuit, non poteſt iterum torqueri, niſi adveniant nova indicia; eo quod priora ab eo eliſa fuerint ſuſtinendo torturam; & negando. At poteſt tortura repeti, quando confeſſus crimen in tortura, ab hac ſolutus, negavit coram judice, & revocavit confeſſionem factam: eo quod per hujuſmodi revocationem anteriora judicia non remanſerint eliſa. Quando vero tertio torquetur; & tertio in tortura confitetur, nec non tertio a tortura ſolutus revocat confeſſionem, abſolvendum eſſe dicunt; quia præſumitur ſola tormentorum vi extortam fuiſſe confeſſionem falſam; eumque eſſe innocentem. Aliqui tamen excipiunt caſum, in quo indicia eſſent adeo vehementia, ut prudentem præſumptionem relinquant delictum a reo malitioſe negari.

Q. 6. An judex poteſt relaxare pœnam delicto debitam?

R. Judex, qui eſt princeps ſupremus, ſi ille, qui paſſus eſt injuriam, reo illam remittat; poteſt reum abſolvere; ſi perſpiciat id non cedere in damnum publicæ utilitatis: ſecus eſt, ſi hoc vergeret in communitatis nocumentum. Judex autem inferior, non poteſt reum abſolvere, etiamſi injuriam paſſus condonaret offenſam: quia talis *judex non habet poteſtatem abſolvendi reum a pœna contra leges a Superiore ſibi impoſitas*. Ita D. Thom. 2. 2. quæſt. 67. art. 4. & alibi.

§. II.

De ſpectantibus ad Accuſatorem.

NOta. Ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 68. art. 1. Accuſator, & & denuntiator inter ſe differunt. Nam accuſare eſt deferre crimen judici ad vindictam ob bonum commune cum obligatione probandi crimen: denuntiare vero eſt deferre crimen præcipue ob emendationem rei, vel ob bonum commune, ſine obligatione illud probandi.

Q. 1. An, & quis tenetur accuſare, vel denuntiare? *R.* Tenentur ſub mortali delinquentes accuſare, ſi ſufficienter probare poſſint, omnes illi, qui ex officio ſtipendium a Republica recipiunt: immo ſi etiam jubeantur, ut deferant crimina, quæ audiunt a viris fide dignis, aut vident, tenentur id exequi; & ſi quis omittat, reus efficitur omnium damnorum ex ſilentio ſuo profectorum. Ratio patet: quia ideo ſtipendium accipiunt. Multo magis ad id tenentur cuſtodes agrorum; qui ex ſtipendio deputantur ad cuſtodiendos agros a furunculis, & a vaſtatoribus;

vias publicas ab aggreſſoribus &c. alioqui tenentur de omnibus damnis ex defectu ſuo profectis.

R. Perſonæ privatæ quamvis non ductæ ſtipendio, tenentur ſub mortali denuntiare, quando crimen aliquod vergit in damnum communitatis, ſive ſpirituale, ſive temporale; cujuſmodi ſunt proditio patriæ, ſignatio falſæ monetæ, hæreſis, & alia ſimilia; idque tametſi deferens ſubjici alicui incommodo deberet: quia bonum commune præferendum eſt privato. Etiam pro juſta defenſione innocentis a gravi malo imminente, quæ alia via obtineri non poteſt, tenetur quiſque, ut patet, ex caritate reum denuntiare, aut accuſare.

R. 3. Qui crimen probare nequeunt, non debent accuſare: quia *ad hoc nullus tenetur, quod non poteſt debito modo perficere*, ait S. Thom. loco cit. Sed tunc debet admonere eos, qui malum impendens avertere poſſunt; & ſi hæc monitio ſufficiat ad impediendum damnum, non nominata perſona, a qua illud imminet, non licet eam nominare. Quia neminem licet ſine neceſſitate lædere in fama, aut aliis bonis, præſertim privata auctoritate.

R. 4. Quando crimen probari poteſt, ſed eſt occultum, ſi ſperetur privata correptione delinquentem emendatum iri, & pro damnis ſatisfacturum, videtur, quod non ſit procedendum ad accuſationem: quia & ſalvatur fama proximi, & habetur intentum correptionis.

R. 5. Accuſationem judicialem juxta D. Thom. 2. 2. quæſt. 68. art. 2. faciendam eſſe in ſcripto, prout lex jubet inquiens: *Accuſatorum perſonæ ſine ſcripto nunquam recipiantur*. Addit S. Doctor accuſationem reddi injuſtam, quando ei additur, aut calumnia, aut prævaricatio, ſeu fraudulenta occultatio veri criminis, aut tergiverſatio culpabilis, hoc eſt, ex errore orto ex defectu debitæ advertentiæ, & maturitatis in expiſcanda certitudine facti, vel ex alio capite reddente ignorantiam, & errorem culpabilem. Legatur S. Doctor loco cit.

§. III.

De Reo.

Q. 1. AN reus tenetur fateri veritatem? *R.* Affirmat. ſi reus interrogetur legitime, ſeu juridice a ſuperiori, ſeu judice; teneturque ad id ſub mortali: quia quiſque ſub mortali tenetur ſuperiori legitime præcipienti obedire; judex autem eſt ſuperior, & legitime præcipit, dum ſecundum juris ordinem interrogat. Ergo &c. At ſecus eſſet, ſi juridice non interrogaretur; tunc enim poſſet judicem eludere, abſque tamen mendacio. Ita D. Thom. 2. 2. quæſt. 69. art. 1. Ratio eſt, quia judex non habet jus interrogandi reum, niſi cum procedit juridi-

ce.

. Ut ergo reus fateri teneatur, debet juridice interrogari. Ad quod requiritur, ut præceſſerit infamia, aut præceſſerint indicia competentia, aut ſemiplena probatio, hoc eſt aſſertio unius teſtis omni exceptione majoris; quamvis juxta multos ad interrogandos teſtes ab accuſatore prolatos ſufficiat accuſatio: quare judex debet reo aperire ſtatum ſuæ cauſſæ, probationes, indicia, teſtes, ut ſciat ſe juridice interrogari; &, ut ſi quid contra habeat, poſſit opponere.

Hinc ſi reus legitime interroganti nolit reſpondere, verumque fateri, incapax eſt abſolutionis Sacramentalis; quia vult perſeverare in lethali peccato. Si autem a judice abſolvatur, & per ſententiam finiatur judicium, juxta plures non tenetur revelare crimen ſuum, niſi Confeſſario, & pœnitentiam agere de celata veritate, dum eam revelare tenebatur. Idem dicendum ſi proferatur in ipſum ſententia capitis: quia prolata a judice ſententia judicium jam eſt completum. Si tamen aut bonum publicum, aut ſublatio ſcandali, aut periculum, quod aliquis innocens accuſaretur de eodem crimine, poſtularet, ut reus ſuum crimen fateretur; tunc teneretur illud etiam poſt ſententiam judicis fateri; non ex vi judicii, ſed ex præcepto naturali aut pietatis erga Patriam, aut caritatis erga proximum.

R. 2. Tenetur præterea, & quidem ſub mortali, reus legitime interrogatus de complicibus illos patefacere, ſi contra eos ſtent ſupradictæ conditiones ad juridicam interrogationem requiſitæ ob rationem dictam in 1. reſponſione; immo ſufficit ſola conditio, quod crimen ab eo commiſſum ſine ſociis perpetrari nequiverit. Si vero crimen ſit de exceptis ſupradictis v. g. hæreſi &c. tenetur complices manifeſtare, & ſaltem illos, de quibus ignorat, an ſint emendati, obligatione orta ex juſtitia legali &c. Immo tenetur complices manifeſtare, ſi legitima conſuetudo obtinuerit, ut reus interrogetur etiam de delictis privatis, quorum manifeſtatio Reipublicæ intereſt.

R. 3. Reus non poteſt ſibi imponere falſum crimen ad evitanda tormenta, quantumvis gravia; quia eſſet directe, & poſitive cauſſa moralis injuſtæ ſuæ mortis: ut patet; homo autem non eſt dominus ſuæ vitæ, ac membrorum. Erg. Hinc abſolvi non poteſt, niſi dicta revocet, etiam cum periculo quævis tormenta patiendi.

R. 4. Non licet reo juſte ad mortem damnato ſe defendere: quia, *qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit, & ipſe ſibi damnationem acquirit*: ait Apoſt. Rom. 13.

Q. 2. Quid licitum eſt reo circa pœnam, & fugam?

R. 1. Reus captivus ante condemnationem licite fugere poteſt, cum nemo teneatur ſubire pœnam, antequam condemnetur. Immo poſt latam ſententiam mortis, aut alterius gravis mali corporalis, juxta communem, poteſt licite fugere (niſi ſe ſpeciali vinculo aut juramenti, aut voti, aut promiſſionis non fu-

giendi ſe obſtrinxerit): quia jure ſuo naturali conſervandi propriam vitam, propria membra &c. utitur. Si autem ſimul cum capitali ſententia jubeatur illi a judice, ne fugere audeat; probabilior ſuſtinet tunc licite fugere non poſſe; quia ſicuti tenetur parere ſententiæ privanti ipſum vita; ita & ſententiæ privanti ipſum facultate fugiendi.

R. 2. Suarez aſſerit eſſe communem opinionem, reum juſte damnatum ad carcerem non perpetuum non poſſe licite fugere: eo quod hujuſmodi pœna non ſit adeo gravis, ut illam reus & pati, & in ſe exequi non valeat; ſicuti verum eſt de exilio, & pœna pecuniaria: At ſecus videtur pleriſque ob rationem oppoſitam, ſi carcer ſit perpetuus.

R. 3. Communior, & forte probabilior docet, licere reo juſte condemnato etiam rumpere carceres, aliaque frangere impedimenta ad fugam arripiendam; dummodo id fiat abſque detrimento tertii directe intento; quandoquidem utitur jure ſuo abſque injuria ullius; & quidem non publicæ Poteſtatis, quæ neque in carcere, neque in clauſura januæ conſiſtit: non cuſtodum, quos non tangit; ſed ab ipſis fugit.

R. 4. Conſentiunt omnes non licere officialibus, & miniſtris juſtitiæ ſuppeditare reo inſtrumenta ad effringendum carcerem: quia agerent contra officium ſuum. Negant etiam omnes licere aliis reum juvare effringendo exterius carceres, ſeu portas, effodiendo parietes, vel alia ſimilia faciendo: quia cuſtodiam publicam violarent. Item non poteſt licite reus juſte condemnatus petere a cuſtodibus, & multo minus illos pecunia inducere, ut illum fugere permittant; quia cooperaretur peccato lethali eorumdem. Quod diximus de carceri mancipato, dicendum ducimus de perpetuo triremibus condemnato; cum hæc pœna forte ſuperet pœnam perpetui carceris.

Q. 3. Quandonam licet reo appellare? *R.* 1. Cum S. Thom. 2. 2. quæſt. 69. art. 3. tunc licere, quando prudenter judicat ſententiam eſſe iniquam, vel quia eſt innocens, vel quia, ſi ſit nocens, damnatus eſt ad pœnam juſto graviorem, nec eſt ſervatus ordo juris: nam cuique licet juſtum præſidium contra injuriam ſibi quærere; cap. 53. *de Appellat.* At ei non licet, ſi putet contrarium; ex cap. 6. *de Appellat.* Alioqui faceret injuriam tum judicii, cui calumniam imponit, & cujus officium impedit; tum adverſario ſuo, cujus juſtitiam quantum poteſt, perturbat, ac impedit. Unde injuſte appellans tenetur omni jure ad expenſas litis, & alia damna adverſario inde ſecuta.

R. 2. Licet etiam appellare a ſententia juſta, quando inveniuntur nova documenta, quæ in anteriori judicio produci non potuerunt. Quando autem jus partium eſt æque probabile, & neutra earum poſſidet, dividenda eſt res inter eas, ita poſtulante æquitate naturali. Unde, qui contra ſe habuit judicium, poteſt appellare ad id obtinendum: quando autem alterutra pars eam

poſ-

poſſidet; jam nemo non ſcit, in dubio meliorem eſſe conditionem poſſidentis, bona fide ſemper continuata.

§. IV.

De ſpectantibus ad Teſtes.

Q. 5. AN, & quando extat obligatio teſtificandi? R. 1. Ex D. Tho. 2. 2. q. 70. a. 1. Eſt obligatio ſub mortali: 1. Cum hoc neceſſarium eſt ad avertendum grave malum impendens ſpirituale, vel temporale, publicum, vel privatum innocentis: quamvis id non requiratur a Judice: Nam tunc tenemur denuntiare, & caritas graviter obligat ad proximum ab injuſto damno liberandum, & ad damnum injuſtum proximi impediendum. 2. Poſito præcepto Superioris, vel Judicis, exceptis caſibus mox dicendis: nam omne præceptum juſtum obligat in conſcientia, & bonum commune id exigit. Porro teſtis legitime interrogatur, ideoque tenetur teſtificari, quoties præceſſit, vel accuſatio, vel denuntiatio, vel querela ab alio porrecta; ſeu, ut loquitur S. Doct. quoties infamia præceſſit: quia bonum commune poſtulat, ut Judex habeat tunc jus interrogandi. 3. Etiam poſito monitorio, & præcepto non tenentur ex D. Tho. & communi 1. qui rem noverunt ex Confeſſione ſacramentali, nempe Confeſſarius, Theologus conſiliarius, interpres &c. requiſiti pro auditis in Confeſſione. 2. Qui rem accepit ſub ſecreto naturali conſilii, vel auxilii petendi cauſſa, ut Advocatus, Theologus, Medicus, Obſtetrix, Chirurgus &c. Nam tunc eſt obligatio naturalis ſervandi ſecreti; niſi, ut jam diximus, grave malum imminens communitati, vel privato innocenti contrarium expoſcat. Item, qui notitiam acquiſiverunt modo injuſto, puta aperiendo furtive litteras, cogendo hominem, vel illum inebriando, ut revelet: item qui ſcit, illum, qui putatur reus, alienum omnino fuiſſe a crimine, puta ſi abſque omni culpa hominem pro fera occidiſſet.

R. 2. Nolens ſe ſponte offerre ad teſtimonium ferendum, non tenetur ad reſtitutionem damnorum ex ſua omiſſione ſecutorum, immo neque tenetur, ſi nolit teſtificari quamvis compellatur a Judice, ſi ſibi, aut ſuis grave malum immineat; dummodo neceſſitas publici boni, aut longe gravioris damni innocenti imminentis aliter non exigat. Ratio primæ partis eſt, quia ex juſtitia nemo tenetur ſe offerre, quamvis ex caritate in aliquo caſu ſub gravi teneatur. Ratio vero ſecundæ partis eſt, quia lex humana non obligat cum tanto onere.

R. 3. Teſtis, vel ex malitia, vel ex culpabili inadvertentia falſum deponens, tenetur ad omnia mala, ſeu damna ſecuta ex falſa teſtificatione, ut patet: quia eſt injuſta eorum cauſſa: idcirco tenetur quamprimum revocare teſtimonium, ſi extet ſpes, quod revocatio ſit profutura; & ad id tenetur etiam cum periculo

ſulo æqualis damni, quod imminet illi, contra quem falſo teſtificatus eſt; ita ex communi regula in materia de reſtitutione malæ fidei.

R. 4. Qui ſcit ſe vocandum eſſe a judice legitimo, ut teſtimonium ferat, & ſe ſubtrahit fuga, vel alio modo, peccat graviter contra caritatem: quia ſe ſubtrahit ab adjuvando, vel proximum, vel bonum commune, dum graviter indigent ſua teſtificatione; non autem peccat contra juſtitiam; quia ex juſtitia neque tenetur Judici, cujus mandatum nondum accepit; neque accuſato, qui, ut ſupponitur, nullum titulum juſtitiæ commutativæ habet. Si vero fugiat, poſtquam mandatum accepit, probabilior videtur opinio, quod non teneatur ad reſtitutionem; quia obligatio reſtitutionis juxta omnes oritur ex violata juſtitia commutativa; quæ violatio non reperitur in caſu noſtro.

Q. 2. Quot teſtes requiruntur ad legitimam, & plenam in judicio probationem? *R.* Regulariter requiri, & ſufficere duos teſtes, ex D. Tho. 2. 2. q. 70. a. 2. Aliquando tamen unus ſufficit, ut e. g. ad impediendum Matrimonium, ad revincendum furem nocturnum, ad quod ſollus cuſtodis teſtimonium admitti debet, &c. quia alioquin fere nunquam poſſent hujuſmodi delicta puniri, cum magna communis ſecuritatis perturbatione. Aliquando vero duo teſtes non ſufficiunt, ut in teſtamentis. Teſtes autem debent eſſe omni exceptione majores, immunes ſcilicet ab omnibus notis, valentibus eorum teſtificationem ſuſpectam reddere.

R. 2. Diſcordia teſtium in aliquibus principalibus circumſtantiis, variantibus ſubſtantiam facti, e. g. in tempore, in loco, vel in perſonis, infirmat teſtimonium; ſecus, ſi ſit de circumſtantiis non principalibus, ut e. g. ſi tempus fuerit nubiloſum, vel ſerenum, domus picta, aut non. D. Tho. in reſp. ad 2.

Q. 3. Quandonam peccat graviter teſtis? *R.* Præter dicta ſuperius, peccat graviter, 1. Si affirmet ut verum id, quod non certo novit. 2. Si falſum teſtetur: tunc enim juxta D. Thom. 2. 2. q. 70. a. 4. Triplex peccatum committit, nempe perjurii, injuſtitiæ, & mendacii: proinde tenetur reſarcire omnia damna ſecuta ex ſuo falſo teſtimonio; immo & revocare teſtimonium cum pari ſuo damno, & periculo etiam vitæ, ſi accuſatus de ea periclitetur, & retractatio putetur profutura. 3. Peccant graviter, qui conficiunt falſa inſtrumenta, falſas ſcripturas, ſyngraphas, aut veras adulterantes, ut Judex decipiatur. Idem dic de eo, qui ſcripturam publicam amiſit, ſi pro ſua indemnitate aliam ſimilem efficiat, quamvis in cauſſa juſta: nam ejuſmodi Scripturarum falſificatio eſt valde pernicioſa Reipublicæ. Quare lex id vetans, cum juſta ſit, & in materia gravi, graviter obligat.

Q. 4. Quinam a teſtimonio ferendo repelluntur? *R.* ex D. Tho. loco cit. a. 3. ſequentes: nempe infideles, infames, pueri, amentes, mulieres, inimicus, conſanguinei, & domeſtici, ſervus, perſona vilis, & inops, aliique hujuſmodi. Circa hæc quædam notanda

tanda ſunt: 1. Mulieres non admitti quidem in cauſſis criminalibus, & in teſtamentis, bene vero in aliis cauſſis civilibus; ex leg. *Ex eo* §. de teſtibus, & alibi. 2. Pueros, cum ad pubertatem pervenerint, admitti in cauſſis civilibus. 3. Conſanguineos tam contra, quam pro aliis conſanguineis admitti in cauſſis matrimonialibus, & in caſibus exceptis, de quibus toties ſupra. 4. Teſtes minus idoneos admitti tamquam idoneos, quando crimen eo loco, & tempore fuit perpetratum, dum aliorum teſtium copia haberi non poteſt.

§. V.

De ſpectantibus ad Advocatum, alioſque miniſtros.

Q. 1. QUænam ſunt obligationes Advocati? *R.* Sunt ſequentes: 1. Tenetur, etiamſi interea prætermittere compellatur alias cauſſas lucroſas, non neceſſarias ad ſui ſtatus conſervationem, patrocinium præſtare pauperi, quando nedum caſurus eſt cauſſa, ob quem caſum redigendus ſit ad extremam neceſſitatem, aut quoad vitam periclitaturus; verum etiam quando, niſi patrocinantem inveniat, gravem bonorum jacturam ſit paſſurus, aut ad triremes, carcerem perpetuum &c. condemnandus. Tenetur autem ex præcepto caritatis, ut patet. Ita S. Tho. 2. 2. q. 71. a. 1. 2. Suo clienti præſtare diligentiam debitam pro qualitate cauſſæ, & fidelitatem, eique indicare cauſſæ æquitatem, vel injuſtitiam; alioquin graviter peccat, & ad reſtitutionem tenetur ejus damni, quod contra juſtitiam per ejus auxilium altera pars incurrit; niſi ignorantia invincibilis eum excuſet. 3. In cauſſa criminali dubia non poteſt licite tueri partes actoris, eo quod ſecundum jura reus dubius non poteſt condemnari. In cauſſa vero dubia civili, poteſt licite defendere clientem jam poſſeſſorem rei, de qua controvertitur. Secus eſt, ſi cliens non ſit poſſidens. At ſi res a nemine poſſideatur, tunc, expoſita clienti æquali probabilitate, & conſequenter periculo perdendi, poteſt illum tueri. 4. Quando cauſſa clientis eſt dumtaxat probabilis; & illa adverſarii eſt notabiliter probabilior, non poteſt advocatus licite illam aſſumere defendendam, juxta alibi dicta. Ratio eſt urgentiſſima; quia indubitabile eſt judicem teneri ad judicandum, juxta probabiliorem, ut definivit Innoc. XI. damnando theſim, quæ oppoſitum aſſerebat: certum ſimiliter eſt, clientem illum ideo velle cauſſam inſtituere, ut procuret Judicem trahere ad judicandum in ſui favorem: certum denique advocatum illum cooperari efficaciter huic clientis intentioni: porro injuſta attentatio eſt procurare, ut Judex judicet juxta minus probabilem, cum procuretur, ut faciat id, quod non debet.

Q. 2. Quandonam lethaliter peccat Advocatus? *R.* In ſequentibus caſibus juxta omnes: 1. Si officium aſſumat abſque ſufficienti

peritia. 2. Si cauſſam injuſtam defendat. 3. Si in progreſſu cauſſæ ejus injuſtitiam animadvertens, non deſiſtat. 4. Si ſecreta clientis revelet. 5. Si omittat diligentiam, quam diligentiores adhibere ſolent. 6. Si ob culpabilem tarditatem augeantur expenſæ clientum. 7. Si clienti non aperiat pericula cauſſæ, qui forte a lite abſtinuiſſet. 8. Si utatur falſitatibus in cauſſa tractanda. 9. Si accipiat pretium juſto majus. 10. Si injuſtis cavillationibus vexet partem adverſam, ut plures expenſas faciat. 11. Si cauſſam probabilem tueatur contra probabiliorem.

Q. 3. Quænam ſunt aliorum miniſtrorum obligationes? *R.* Referendarius, ad quem ſpectat fideliter referre collecta, peccat graviter, ſi aliquid ſubſtantiale omittat, aut jus unius partis ita exaggeret, ut deprimat, & minuat jus alterius. Notarius, ſive Cancellarius graviter peccat, ſi proceſſum aut contra juris ordinem conficiat; aut ſi depoſitis a teſte, aut factis partium aliquid addat: ſi juramentum de ſecreto ſervando violet; ſi alteri tranſcribendum committat cum errandi periculo; ſi non cuſtodiat acta ſcripta cum debita diligentia &c. Procurator graviter peccat, cauſſam injuſtam aut ſuſcipiendo, aut ſuadendo, ut dictum eſt de Advocato: ſi litem ſtudioſe protrahat, ſi notabiliter negligat illius terminationem; ſi ad injuſtam compoſitionem adducat: ſi cum adverſa parte colludat &c. Satellites, ſeu apparitores graviter peccant, non obſervando juramentum, monendo, ut ſibi caveat ille, quem capere debent; non exequendo; quæ ſibi committuntur a Tribunali: durius agendo, ut pecuniam extundant, permittendo aſportationem in Civitatem rerum vetitarum &c. Et de his ſatis abunde.

FINIS TOMI PRIMI.

VA1 1570622

TOMUS PRIMUS.

ERRATA.			CORRIGE.
Pag. 3	Lin. 6	non ideo	ideo.
18	1	tamen ſex tenceretur	tamen tenerétur.
30	21	locis	loci.
32	2	Regelares	Regulares.
41	3	ſolvebat	ſolvitur.
66	41	jubet elicionem	jubet electionem.
77	26	quo	quos.
95	1	Luxuria, & Acedia	Luxuriam, & Acediam.
95	45	moralis	mortalis.
101	10	&	eſt.
126	15	habitum	habitu.
129	6	aliquin	alioquin.
129	43	quod ſit	quod ſint.
139	21	ad integram	ad integrum.
142	25	& ſublatio	eſt ſublatio.
155	41	ſatisfaciat	ſatisfiat.
165	17	ac debitum	ad debitum.
179	12	multis in loco	multis in locis.
181	33	idolatria	idololatria.
190	34	res ſpiritualis	rei ſpiritualis.
212	4	quod	quoad.
241	1	ſantitati	ſanitati.
247	21	pugniore	pugione.
258	20	qui	quia.
275	6	nulla	nullam.
280	21	legati	legali.
285	27	illum	illam.
286	11	vera	rem.
298	46	de mutuo	de muto.
311	8	ergo	erga.
328	22	juſta	injuſta.

TOMUS SECUNDUS.

Pag.	Lin.	ERRATA:	CORRIGE.
5	13	debere	licere.
11	32	inſtitutum	inſtituta.
27	12	eodem	eadem.
32	5	quos	quæ.
34	44	effræni	effrâneæ.
44	22	a re	à ſe.
50	6	varios	varias.
66	46	gravius peccati reum	gravioris peccati reos.
68	29	Sanguine	Latere.
73	40	ipſi	ipſis.
74	18	tenentur	tenetur.
79	42	jejunium	jejunium.
120	28	Juriſdictionis	Juriſdictioni.
121	27	editum	edito.
122	9	habet	habent.
122	40	lectionis	lectioni.
127	24	primam	primum.
144	24	recenſentur	recenſetur.
162	26	avunculum, & filium	avunculum, & filiam.
169	7	reſpectu filii	reſpectu filiæ.
177	4	reliquo	reliqua.
180	43	reſidentes	reſidentibus.
181	16	Conferendum	Conferendam.
187	20	nſtituto	inſtituto.
189	7	eidem	eiſdem.
214	19	ſeingendi	ſejungendi.
219	44	in ſtatu implendi	in ſtatu non implendi.
238	14	adhorret	abhorret.
243	23	Matrimonium	Matrimoniorum.
245	31	Profeſſus Regulari	Profeſſus Regularis
252	19	monitione	monitionem.
254	3	Illum	illam.
259	36	illas	illa.
268	20	eis	ei.
268	21	ipſi	ipſis.

Digitized by Google

Digitized by Google

Google